

International Science Group

ISG-KONF.COM

II

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

"MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT"

**Vancouver, Canada
January 18-21, 2022**

ISBN 978-1-68564-505-2

DOI 10.46299/ISG.2022.II

MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference

Vancouver, Canada
January 18 – 21, 2022

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1

The II International Scientific and Practical Conference «Modern trends of scientific development», January 18 – 21, 2022, Vancouver, Canada. 511 p.

ISBN - 978-1-68564-505-2

DOI - 10.46299/ISG.2022.I.II

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liubchych Anna</u>	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Oleksandra Kovalevska</u>	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Slabkyi Hennadii</u>	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
<u>Marchenko Dmytro</u>	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D. (Economics), specialty: 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by type of economic activity)"
<u>Lidiya Parashchuk</u>	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
<u>Kanyovska Lyudmila Volodymyrivna</u>	Associate Professor of the Department of Internal Medicine

TABLE OF CONTENTS

ADVERTISING		
1.	Медведева Ю.Є., Кулікова К.В. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ МЕДІАПЛАНУ ДЛЯ ІТ-ШКОЛИ	17
AGRICULTURAL SCIENCES		
2.	Гончарова І.І. ОСОБЛИВОСТІ УСПАДКУВАННЯ МОЛОЧНОСТІ ХУТРОВИХ ЗВІРІВ	20
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
3.	Skorokhodova A. БІОФІЛЬНИЙ ДИЗАЙН ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ РІШЕНЬ	22
4.	Гуртовий О.Г., Тинчук С.О., Угрин Л.С. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАГАТОШАРОВУ ПЛИТУ МОСТА	27
5.	Савенко В.І. АКАДЕМІК-БУДІВЕЛЬНИК-ЯСКРАВІЙ ПРИКЛАД МОЖЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗГІДНО З ПОГЛЯДАМИ АЛЬБЕРТА ЕЙНШТЕЙНА	33
6.	Слободяник Г.В., Дойчева О.Д. ОБЛАСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШПУНТОВОЇ СТІНКИ З КОНТРФОРСАМИ	37
ART HISTORY		
7.	Коломиец В.А. ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВАНТОВЫХ КОНСТРУКЦИЙ В АРХИТЕКТУРЕ И ДИЗАЙНЕ НА ОСНОВЕ ЗАДАНИЯ «ВАНТОВО-НАТЯЖНЫЕ (МЕМБРАННЫЕ) КОНСТРУКЦИИ»	41
8.	Северин В.Д., Северин Н.В. ВТІЛЕННЯ СИМВОЛІЗМУ В ЕКСПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ Г.С. СКОВОРОДИ У СКОВОРОДИНІВЦІ НА ХАРКІВЩИНІ	44

BIOLOGICAL SCIENCES		
9.	Aytan E. EFFECT OF WATER STRESS ON GROWTH OF PHASEOLUS VULGARIS	48
10.	Moistsrapishvili K. ON THE STABILITY OF THE BALANCE OF AN UPRIGHT MEN AND WOMEN IN VARIATIONS ANTHROPOMETRICS	50
11.	Маденова А.К., Қалиділда А.М. ҚАТТЫ ҚАРАКҮЙЕ АУРУЫНЫҢ БИДАЙ ДАҚЫЛЫНЫҢ ӨНІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ	58
12.	Скляр Ю., Пяткіна О., Кобелецька Н. СТАН ЦЕНОПОПУЛЯЦІЙ NUPHAR LUTEA L. У РІЧЦІ ВОРСКЛА	63
CHEMICAL SCIENCES		
13.	Huseynova N., Qafarova D., Paşayeva S., Zeynalova G. SPECTROPHOTOMETRIC SORPTION OF CADMIUM IONS WITH MALEIC ANHYDRIDE STYRENE COPOLYMER–SULFADIMEZINE SYSTEM	67
CULTUROLOGY		
14.	Грабар Н.Г., Мазоренко М.О. ОСОБИСТІТЬ В МЕДІАСПЕКТАКЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	68
ECONOMIC SCIENCES		
15.	Rudachenko O. DEVELOPMENT OF INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MECHANISM FOR ASSESSING AND FORECASTING CRISIS SITUATIONS IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS	71
16.	Бойко Л.О., Лізон Д.Г. ДРОНИ – НОВА ЛОГІСТИЧНА НІША У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	73

17.	Гельман В.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ РЕСУРСОМ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	75
18.	Матвіїшин Є.Г., Микитчин Х.Р. ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ РЕГІОНАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗА ВІКОВОЮ ОЗНАКОЮ	78
19.	Руденко В.В. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У РЕГУЛЮВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	81
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
20.	Патійчук В.О., Чижевська Л.Т., Ціпошук С.А. НОВІ ТУРИСТИЧНІ ЦЕНТРИ Й МАРШРУТИ ІЗРАЇЛЮ	87
JOURNALISM		
21.	Бутенко К.А. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КРИЗИС ГРУЗІЇ В ОСВЕЩЕННІ МІСЬКИХ СМІ	97
LEGAL SCIENCES		
22.	Гурин М. ПОДАВАННЯ ЗАЯВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОВИНИВ БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	101
23.	Хатнюк Н.С., Левицька А.А., Чередничок А.С. УМОВИ ДІЙСНОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ ДОГОВОРУ	104
24.	Guyvan P. AN IMPORTANT FACTOR IN A FAIR TRIAL IS THE INDEPENDENCE AND OBJECTIVITY OF THE COURT	109
25.	Zhylytsov O., Novikov M. INTERNATIONAL, EUROPEAN AND NATIONAL PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE	116
26.	Волок Д. ПРОБЛЕМАТИКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	119

27.	Гримак Е.Т. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	121
28.	Козаков М. НОРМАТИВНО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ	123
29.	Куляк К.А.С.І., Крайній П.І. ПРАВОВА ПРИРОДА ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	127
30.	Пелих М. ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ	132
31.	Половинка Д. РЕЖИМНО-СЕКРЕТНІ ОРГАНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ	136
32.	Продайко І. ПРИНЦИПИ КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	139
33.	Рассказова В.В. ФОРМА ВІДСТУПНОГО ТА ЙОГО НЕДІЙСНІСТЬ	143
34.	Сердюк І.В., Сердюк О.О., Антошкіна В.К. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	146
35.	Устинова І., Калетнік В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ФІНАНСУВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ З ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГЕНТІВ ВПЛИВУ	149
36.	Юхно І.В. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	154

MANAGEMENT, MARKETING		
37.	Воропай О.К., Шацька В.М. КОНЦЕПЦІЯ СВІДОМОЇ МОДИ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА	158
38.	Захаров Е.В., Небоженко А. УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ІМІДЖУ ОРГАНІЗАЦІЇ	167
39.	Рахман М.С., Левада К.О. КРОСС-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРІВ З НІМЕЧЧИНИ	169
40.	Яковенко Р.В., Олійник І.В., Глух В.М., Маслов І.В. УПРАВЛІННЯ ДЕТІНІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ	173
MEDICAL SCIENCES		
41.	Козік Н.М., Толоч К.В. ПОЄДНАННЯ КІНЕТОТЕРАПІЇ ТА КІНЕЗІОТЕЙПУВАННЯ У КОМПЛЕКСНІЙ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ ЗІ СПАСТИЧНИМ ТЕТРАПАРЕЗОМ	177
42.	Fedchenko M., Trushenko O., Bureha I., Markhon N., Tereshchenko N. COMPARATIVE DYNAMICS OF THE LEVEL OF TRANSPORT IRON AFTER STIMULATION OF ERYTHROPOIESIS	184
43.	Korobchanskyi V., Sarkis-Ivanova V., Veremiienko O. LIMITANTOLOGY - INNOVATIVE SCIENTIFIC FIELD INCLUDING MEDICINE OF BORDER STATES	186
44.	Lutsenko A., Zinovieva M., Kurdil N., Sheiman B., Safir T. RESEARCH OF CONSUMPTION OF LOW-ALCOHOL BEVERAGES BY CHILDREN AND ADOLESCENTS IN UKRAINE	189
45.	Shumna T., Boyko O., Kravchenko M., Pisarevska I., Solomenko M. THE CONDITION OF VEGETATIVE NERVOUS SYSTEM IN CHILDREN	194

46.	Shumna T., Odintsova L., Vlasova K., Kryzhanovsky I., Zherzhova T. STUDY OF BIOELECTRIC HEART ACTIVITY IN CHILDREN	197
47.	Stefanyshyn A., Lembryk I. STATE OF ADAPTATION MECHANISMS IN ADOLESCENTS WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE IN COMBINATION WITH FUNCTIONAL PANCREATIC DISORDER	199
48.	Titov H., Shumna T., Shevchenko I., Pavlova V., Stepura V. PSYCHOLOGICAL STATUS OF SCHOOL AGE CHILDREN	201
49.	Tovarnytska A., Samokhina I., Bogomol N.L. ANTI-INFLAMMATORY IMPACT OF MIR-148A OF BREAST MILK ON NEONATAL IMMUNE RESPONSE	204
50.	Volynets L. THE EFFICIENCY OF COMPLEX PHYSICAL REHABILITATION OF THE PATIENTS WITH ISCHEMIC STROKE (IS) WITH THE HELP OF ROTARY EXERCISES	208
51.	Ювіца Т.В. ВОДНЕВИЙ ДИХАЛЬНИЙ ТЕСТ З НАВАНТАЖЕННЯМ ХАРЧОВОЮ ЛАКТОЗОЮ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ВТОРИННОЇ ЛАКТАЗНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ДІТЕЙ	213
52.	Верхова Г.П., Вуєць І.О., Демочко Г.Л. ЧОМУ ВАРТО ВЧИТИСЯ ТА ПРАЦЮВАТИ ЛІКАРЕМ В УКРАЇНІ?	216
53.	Воронич-Семченко Н.М., Павликівська О.С. СТАН КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ТА ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ У ШКОЛЯРІВ З СУБКЛІНІЧНИМ ГІПОТИРЕОЗОМ	218
54.	Головащенко Г., Калашніков А., Курділь Н., Рудая Л. ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МИЙНИХ ЗАСОБІВ В РІЗНИХ КРАЇНАХ	221
55.	Головащенко Г., Харченко Т., Строй А. ОЦІНКА РИЗИКІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ МИТТЯ СКЛА	227

56.	Жукуляк О.М., Гвоздецька Г.С., Бігун Р.В., Бендас М.П., Лесів М.І. ПАТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ РЕПРОДУКТИВНОЇ СИСТЕМИ У ДІВЧАТОК -ПІДЛІТКІВ ІЗ ПРОЛАПСОМ МІТРАЛЬНОГО КЛАПАНАУ	233
57.	Комський М.П., Богомольна Л.О., Глущенко І.П. ДОЗОВАНО КЕРОВАНЕ УВЕДЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ РЕЧОВИН В АРТЕРІАЛЬНЕ РУСЛО У ХВОРИХ З ВАЖКИМИ ЗАПАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ	235
58.	Комський М.П., Богомольна Л.О., Мельничук В.В. ОПТИМІЗАЦІЯ РЕГІОНАРНОЇ ЛІМФОТРОПНОЇ ТЕРАПІЇ НА ОСНОВІ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ЛІМФОСТИМУЛЯЦІЇ ЗАПАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ.	239
59.	Лихота К.М., Довбенко Р.І., Нимеровський І.Я., Литковська Л.А. КЛІНІКО ЛАБОРАТОРНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДІАГНОСТИКИ СКУПЧЕНОГО ПОЛОЖЕННЯ ЗУБІВ ЗА ДАНИМИ ТЕЛЕРЕНТГЕНОГРАФІЇ	244
60.	Нейко О.В., Кравчук І.В., Курташ Н.Я., Куса О.М. ВПЛИВ ХРОНІЧНОЇ ВЕНОЗНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ, ПОЛОГІВ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ	250
61.	Новіков В.М., Резвіна К.Ю., Коросташова М.А., Додатко В.І., Ющенко Я.О. ДИСФУНКЦІЯ СКРОНЕВО-НИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА. МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ	253
62.	Остафійчук С.О., Дрогомирецька Н.В., Моцюк Ю.Б. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЖІНОК ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ	258
63.	Пасенко М.В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВНОГО ПЕРІОДУ ДЛЯ ОСІБ З ПЕРЕЛОМОМ ВЕРТЛЮГОВОЇ ЗАПАДИНИ	260
64.	Поліщук Н.М., Литвиненко О.С., Кіреєв С.С., Войтович О.В. ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ПРЕАНАЛІТИКИ У МІКРОБІОЛОГІЧНІЙ ДІАГНОСТИЦІ НЕОНАТАЛЬНОГО СЕПСИСУ	263

65.	Тимків І.С., Близнюк М.В., Тимків І.В., Ромаш Н.І., Венгрович О.З. ПАТОГЕНЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В ПЕРІОД КЛІМАКСУ	267
66.	Удод О.А., Вороніна Г.С., Черепанов Б.Б., Єфімова О.О. ПОРІВНЯЛЬНЕ КЛІНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОВЛЕНЬ ЗУБІВ	271
67.	Шевченко О.О., Назар П.С., Левон М.М. УЛЬТРАСТРУКТУРНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ КРОВОНОСНИХ СУДИН В ТРУБЧАСТИХ ОРГАНАХ В ЕМБРІОНАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ ПРЕНАТАЛЬНОГО ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ	274
PEDAGOGICAL SCIENCES		
68.	Пренько Я., Васта В., Бовдир О. ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ	276
69.	Станіславчук Н.І. ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ	280
70.	Gusak L., Hedz S., Vorobiova T. METHODS OF THE ASSOCIATIVE TEACHING ENGLISH	283
71.	Mukhambedyarova A., Smirnova Y. PREVENTING RELIGIOUS EXTREMISM AND TERRORISM AMONG YOUNG PEOPLE AT UNIVERSITY: NEW PRIORITIES IN THE CONTEXT OF THE ALMATY TRAGEDY	286
72.	Акімова О.В., Бахчеван М.В. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	292
73.	Андреев С.И., Алексеев Г.В., Искаков И.Ж., Ланина Е.Е. ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КРЕАТИВНОСТИ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СОВРЕМЕННОГО ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННОГО СПЕЦИАЛИСТА	295

74.	Асенова Н.С., Каршиева Г.К. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЯРЛАУ	298
75.	Бодик О.П., Варенцева К.О. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ	301
76.	Гавриш Б.О., Великий Ю.М. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ З КУРСАНТАМИ В ЗВО, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	311
77.	Завальнюк К.А., Великий Ю.М. ВИКОРИСТАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ПІДКРІПЛЕННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ	314
78.	Ніцович І.Р., Семеняк А.В. ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ВИКЛАДАННІ АКУШЕРСТВА ТА ГІНЕКОЛОГІЇ	318
79.	Павлюк Г.С. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	323
80.	Писклинець У.М. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У РОБОТІ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА З МЕДИЧНОЇ ТА БІОЛОГІЧНОЇ ФІЗИКИ	326
81.	Роман Н.М. ДОСВІД І ТРАДИЦІЇ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНИХ КЕРІВНИКІВ У ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	328

82.	Рудницька-Юрійчук І.Р. СЕСІЯ ДЛЯ СПРАВ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧИХ ПОКОЛІНЬ ЗАРУБІЖНИХ УКРАЇНЦІВ	332
83.	Сариева К.Н. НООСФЕРНАЯ МОДЕЛЬ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ	336
84.	Сатова А.К., Байзакова Е.М., Калиниченко Е.Д. ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ	344
85.	Суліцький В.В. ВПЛИВ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У ЖІНОК, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ	348
86.	Файермен О.О. ЗАРУБІЖНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	354
87.	Федорова О.А. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ	358
88.	Хопта В.В., Смеречак Л.І. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, КОТРІ МАЮТЬ ТРУДНОЩІ У НАВЧАННІ	361
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
89.	Serdiukova Y., Tomarovska T., Karpova S., Chan T. STUDYNG OF AMPICILLIN REACTION WITH POTASSIUM CAROATE USING IODOMETRIC PROCEDURE VALIDATION	364
PHILOLOGICAL SCIENCES		
90.	Бияров Б., Князбаева М. ЕНИСЕЙ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ ТОПОНИМДЕРДІҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ	367

91.	Kim L. PHÉNOMÈNE DE MÉTAPHORISATION DANS LES TITRES DES ARTICLES DE PRESSE FRANÇAISE	372
92.	Orel A. FEMALE SENSUALITY IN VICTORIAN AND NEO-VICTORIAN NOVELS	376
93.	Vasta V., Litvinenko N., Dovbysh A. WHAT IS BEING A SUCCESSFUL LAWYER? PROS AND CONS OF BEING A LAWYER.	382
94.	Ірчишина М.В., Байрак К.С. ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	385
95.	Бияров Б., Кыдырбекова А. ОРХОН ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ АНТРОПОНИМДЕРДІҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ	388
96.	Білик Я.С., Лісовий М.І. ПЕРЕВАГИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	394
97.	Губа Л.О. КУРС «МЕДІАЛІНГВІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ» ЯК ЧАСТИНА ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ	397
98.	Щигло Л.В., Горобець М.Б. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИВЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РАКУРС	405
POLITICAL SCIENCE		
99.	Bondarchuk O., Khvorostianko N. IMAGE OF A MODERN DIPLOMAT	408
100.	Качуровський О.П. ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У БОЛГАРІЇ	410

PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
101.	Бедан В. ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СТРЕСОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ	413
102.	Gutyria M. PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PROFESSIONAL SELF-ACTUALIZATION OF PSYCHOLOGY STUDENTS EXPERIENCING A CRISIS OF PROFESSIONAL READINESS	418
103.	Ожубко Г.В., Луців І.І. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	423
104.	Сторожук С.А. ІМІДЖ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ PR: СТРУКТУРА ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ	426
105.	Торбач М.Ю. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У АКТИВНИХ КОРИСТУВАЧІВ МЕРЕЖІ INSTAGRAM ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	435
TECHNICAL SCIENCES		
106.	Москаленко А.О., Кіро Д.Ю., Маклакова К.Г. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ ІТ-ПРОЄКТАМИ	439
107.	Chovniuk Y., Moskvitina A. ISSUES OF UNSTEADY THERMAL CONDUCTIVITY IN MULTILAYER OBJECTS	442
108.	Анненков А.О., Дем'яненко Р.А., Ісаєв О.П., Бондар С.А. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ГЕОДЕЗИЧНОГО МОНІТОРИНГУ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ГНСС-ТЕХНОЛОГІЙ	447
109.	Блащук С.М., Кубрак В.Г., Павліченко О.А., Поздняк В.П., Чекунова О.М. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАЗЕМНИХ ВИПРОБУВАНЬ ЦИФРОВОЇ РАДІОРЕЛЕЙНОЇ СТАНЦІЇ Р-300	451

110.	Герасимчук О.П. ЗБЕРІГАННЯ ЗЕРНА ЯЧМЕНЮ В ГЕРМЕТИЧНИХ УМОВАХ	454
111.	Губар Т., Фролова Н. ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВОГО ПРОСА (ДАГУСА) В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА БЕЗГЛЮТЕНОВИХ ЗЕРНОВИХ СУХАРИКІВ	458
112.	Гуртовий О.Г., Тинчук С.О., Угрин Л.С. ЦИЛІНДРИЧНА ДЕФОРМАЦІЯ ПЛИТИ НА ЖОРСТКІЙ ОСНОВІ ПІД ЗОСЕРЕДЖЕНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ	460
113.	Лапицький І.В., Кузьмич О.Й., Адаменко О.В. ОБГРУНТУВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ДЕЯКИХ НЕБЕЗПЕЧНИХ ДЛЯ РУХУ ДІЛЯНОК АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ	464
114.	Матківський С.В., Хайдарова Л.І. ПЕРСПЕКТИВИ МЕХАНІЗОВАНОГО ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ З ОБВОДНЕНИХ НАФТОГАЗОВИХ РОДОВИЩ	467
115.	Петрукович Д.Є., Уваров В.М., Шамаєв Ю.П., Беренда В.О. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МІКРОПРОЦЕСОРНИХ ПРИСТРОЇВ ТА СИСТЕМ РЕЛЕЙНОГО ЗАХИСТУ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ ВІД РІЗНИХ ВИРОБНИКІВ	472
116.	Пиріг Я., Роман П. ВИЗНАЧЕННЯ ЗЧЕПЛЮВАНOSTІ БІТУМНИХ В'ЯЖУЧИХ З КАМ'ЯНИМИ МАТЕРІАЛАМИ МЕТОДОМ ОБЕРТАННЯ ПЛЯШКИ	479
117.	Черевко О.О., Щербаков С.В. АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ДІАГНОСТИКИ РЕЖИМІВ НАГРІВУ МЕТАЛУ В МЕТОДИЧНІЙ ПЕЧІ НА БАЗІ ШТУЧНОЇ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ	483
TOURISM		
118.	Андренко І.Б., Білоус В.В., Соколова А.Ю. СЕЗОННІ ПРОПОЗИЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО СЕРВІСУ НА ПРИКЛАДІ НОВОРІЧНИХ ПАКЕТІВ ПОСЛУГ	488

119.	Гринасюк А.Р. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ»	495
120.	Коломоєць А.М., Коваленко О.С., Романуха О.М. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ	498
121.	Махортов Ю.О., Безбородих С.М., Опанащук Ю.Я., Мороз Я.Е., Юрченко К.М. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	502
122.	Підгірна В.Н., Хникіна М.В. ГАСТРОТУРИЗМ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	506

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ МЕДІАПЛАНУ ДЛЯ ІТ-ШКОЛИ

Медведєва Юлія Євгенівна

Студентка 4 курсу
Спеціальності «061» Журналістика
Освітньої програми «Реклама та зв'язки з громадськістю»
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Кулікова Катерина Валеріївна

Студентка 4 курсу
Спеціальності «061» Журналістика
Освітньої програми «Реклама та зв'язки з громадськістю»
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Освітні проекти завжди були невід'ємною частиною життя суспільства. Однак пандемія COVID-19 внесла свої корективи у життя людей, тому запит на отримання освітніх послуг та перекваліфікацію почав збільшуватись із значно більшою швидкістю. Значною мірою це стало помітним у сфері різноманітних курсів ІТ-професій.

Через такий попит на новітні освітні послуги та постійне зростання ринку ІТ-фахівців, що має гарну перспективу подальшого розвитку, почали активно розширяться та набувати популярності освітні онлайн-проекти. Однак, функціонування і просування таких проектів має свої особливості, й без медіапланування складно мати уявлення, якою має бути послідовність дій, які канали комунікацій матимуть успіх, а які лише заберуть час.

В основі процесу медіапланування лежить вибір стратегії проведення рекламних кампаній, найбільш оптимальних форм розміщення реклами. Різноманіття критеріїв, що визначають вибір конкретних каналів, форм і засобів розміщення реклами компанії, залежить від безлічі обставин, що часто не укладаються в теоретичні моделі. Тому аналіз конкретних умов медіапланування проекту, вивчення можливостей і перспектив використання окремих форм реклами має не тільки теоретичне, але і безпосередньо практичне значення. Це підтверджує актуальність вибраної теми дослідження.

Тож, метою роботи була розробка медіаплану для Instagram українського освітнього проекту Mate Academy, що спеціалізується на наданні ІТ-освіти.

Виходячи з поставленої мети, виділено ряд завдань:

- з'ясувати особливості просування освітніх проектів
- проаналізувати діяльність освітнього проекту Mate Academy
- визначити основних конкурентів на українському ринку
- визначити канали просування для освітнього проекту Mate Academy
- розробити медіаплан для Instagram ІТ-школи Mate Academy

Інформаційною основою роботи виступили праці таких науковців як Галанін С.Ф., Чебанова О.П., Ковшова І.О., Панкрухін А. П., Назайкін А.Н. та інших.

ADVERTISING MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

В роботі використано такі науково-дослідницькі методи: аналітичний метод, метод синтезу, порівняльний метод.

Будь-яке дослідження починається з вивчення теоретичних основ обраного питання. Тож, в результаті аналізу підходів вітчизняних та іноземних вчених, було виділено синтезоване поняття терміну медіа планування, який має на меті вибір таких оптимальних носіїв та каналів розміщення, за допомогою яких досягається максимальна ефективність рекламної кампанії, описано його види та доведено, що його використання буде ефективним для будь-яких компаній, незалежно від бюджету.

Також ми з'ясували, що медіапланування — це досить складний процес, який включає в себе кілька етапів. Цей процес починається з ретельного дослідження наявної інформації та формулювання цілей. Після цього окреслюється цільова аудиторія, яка буде охоплена і визначається рекламний період. І тільки після цього починається розробка медіаплану, тобто плану розміщення рекламних матеріалів. Важливу роль тут відіграє як вибір засобів масової інформації, тобто засобів доставки повідомлення споживачам, так і ретельне позиціонування повідомлення у вибраній медіасітці.

При такому алгоритмі дій результатом медіапланування стане оптимальна схема розміщення повідомлень в засобах масової інформації та оптимальний розподіл рекламного бюджету, який забезпечить максимальну ефективність рекламної кампанії.

Як передбачає мета нашої роботи, кінцевим її результатом буде створення медіаплану для освітнього проєкту. Тож, беззаперечно необхідним кроком перед його створенням було вивчення загальних особливостей просування освітніх проєктів.

Процес організації маркетингової комунікації освітніх проєктів на ринку базується на наборі інструментів і різноманітних функцій. Разом вони створюють складний комплекс promotion-mix, який визначає систему просування, яку зазвичай називають інтегрованою системою маркетингових комунікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі внутрішня структура системи просування освітніх послуг навчальних організацій досі чітко не ідентифікована і не визначена.

Однак, проаналізувавши найбільш часто використовувані методи просування освітніх проєктів ми впевнились в тому, що комплексний підхід вкрай необхідний, і саме медіапланування може допомогти зібрати усі деталі просування у покроковий план, готовий до ефективного втілення на практиці.

Перед втіленням теоретичних основ медіапланування на практиці вкрай важливо ретельно дослідити проєкт, для якого буде розроблена стратегія просування у вигляді медіаплану. Тож, проаналізувавши особливості освітнього проєкту Mate Academy, ми зробили висновок про те, що цей проєкт має великий потенціал для розвитку завдяки перспективності його наряду, поки що не дуже великому масштабу та привабливій бізнес-моделі.

Важливим етапом перед розробкою медіа плану також є аналіз конкурентів проєкту та їх особливостей. Через активний розвиток сфери навчання ІТ-технологіям, на українському ринку існує чимало проєктів подібного

ADVERTISING MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

спрямування. Після розбору чотирьох основних конкурентів компанії Mate Academy ми побачили, що незважаючи на те, що ці курси мають ті чи інші переваги, їх визначальними особливостями зазвичай є фіксована вартість, яка повинна сплачуватись вже з першого місяця або складний конкурсний відбір. Освітні послуги без надто жорсткого відбору із початковим або середнім знанням англійської та оплатою вже після працевлаштування надає тільки Mate. Тому, вважаємо за необхідне проводити подальшу популяризацію та просування такого лояльного до споживачів проєкту для вирощування нових ІТ-кадрів України.

Просування проєктів, описане в медіаплані, може відбуватись за допомогою різних засобів, таких як друковані видання, телебачення, радіо та Інтернет. Проаналізувавши особливості просування за допомогою різних засобів, їх переваги та недоліки ми дійшли до висновку, що створення медіаплану з упором на просування в Інтернеті, а саме за допомогою соціальної мережі Instagram буде найбільш оптимальним рішенням.

Тож, після цих підготовчих кроків можна перейти до втілення раніше визначеного алгоритму медіапланування, який передбачає окреслення комунікаційних, бізнес- та медіацілей, визначення цільової аудиторії, яка для Mate academy була поділена на кілька сегментів та описана за допомогою шести основних питань з метою створення її портрету. Наступним етапом підготовки до складання медіаплану було визначення медіаміксу та орієнтованого бюджету.

Було визначено, що медіаплан буде спрямований на Instagram-сторінку включати в себе виходи публікацій та stories, анонси подій та таргетовану рекламу, і, як додаткову активність, для тестування, було додано зовнішню рекламу та публікацію в ЗМІ.

Кінцевим кроком в нашому алгоритмі було створення остаточного варіанту медіаплану для просування Mate Academy довжиною в місяць для того, аби визначити які саме канали приносять найбільшу ефективність, вчасно скоригувати план на наступний місяць та не витратити бюджет на канали, які не сприяють досягненню визначених цілей.

Отже, після створення медіаплану ми маємо чіткий план дій та розклад медіавиходів в різних каналах, який залишиться лише втілити в життя та оцінити ефективність по завершенню визначеного періоду.

Цей медіаплан цілком може бути застосований на практиці для того, аби сприяти досягненню поставлених цілей та ефективно впливати на розвиток та поширення обраного освітнього проєкту або інших проєктів подібного спрямування.

ОСОБЛИВОСТІ УСПАДКУВАННЯ МОЛОЧНОСТІ ХУТРОВИХ ЗВІРІВ

Гончарова Ірина Іванівна

кандидат с.-х. наук, доцент, доцент кафедри генетики, розведення та селекційних технологій у тваринництві
Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна

Поведінка самиці хутрових звірів та їх материнські якості в дуже великому ступені визначаються її молочністю. Від молочності самиці залежить стан цуценят.

У хутрових звірів небажані як зайва молочність, так і недостатня. При надлишку молока цуценята відсисають його не повністю і це може викликати мастит. Якщо зайва молочність спостерігається в перші дні лактації, то ще слабкі цуценята не можуть захопити шкіру навколо соска, яка в цих випадках буває натягнутою, і в результаті цього не можуть смоктати. У надмірно молочної самиці, якщо не здоїти надлишок молока, цуценята можуть загинути від голоду [1].

У песців між кількістю цуценят у гнізді і молочністю самиці існує тісний зв'язок ($r = 0,67 \pm 0,08$). Також, і у інших видів звірів існує така ж залежність.

При визначенні відтворювальної здатності самиці завжди враховують число цуценят, вирощених до кінця лактації, тому що відхід молодняка в цей період в дуже великому ступені залежить від якостей матері. За дослідженнями молочності блакитного песця проведені самиці цього виду здатні вирощувати до 18 цуценят. Маючи при народженні дещо меншу вагу, ніж цуценята лисиць, молодняк песців наздоганяє їх до місячного віку, хоча лисиці вирощують максимум 10-11 цуценят. Цей один з доказів високої молочності песців.

Окремі самиці песців виділяють в добу до 860 г молока. Середня добова молочність за другу декаду лактації, коли потреба цуценят в молоці найбільша, складає близько 650 гр. Якщо врахувати, що сама самиця в цей час важить 5-5,5 кг, а вміст сухої речовини в молоці складає 27-30% (в середньому 28%), то треба визнати, що відносна середньодобова молочність песців з розрахунку на 1 кг маси тіла значно перевершує молочність корів-рекордисток [1-3].

Загальна молочність самиць песців не залежить від числа сосків, а отже, і від числа молочних залоз, але, як вказувалося вище, значною мірою визначається кількістю цуценят в гнізді. Очевидно, діяльність молочних залоз значною мірою визначається частотою висмоктування молока (при великій кількості цуценят, цуценята смокчуть по черзі одні і ті ж соски) і це може бути масажем залози, який роблять цуценята при смоктанні. Молоді самиці песців зазвичай бувають менш молочні, ніж дорослі: за перші 20 днів лактації при однаковій кількості цуценят вони дають приблизно на 10% менше молока.

Лактація у самиць песців, як й у інших хутрових звірів, триває 45-60 днів. За той час самиці дають 10-30 кг молока, 60% якого виділяється в перші 20 днів, коли цуценята живляться тільки молоком матері.

Молочність самиць значною мірою визначає виживаємість цуценят. У обільномолочних самиць відсоток відходу цуценят до відсадження складає 2,6, а у середньомолочних (на 12% молока менше) — 6,9.

Молочність залежить не лише від зовнішніх умов, але і від спадкових чинників: можна виділити окремих самців, дочки яких мають підвищену або знижену молочність (таблиця. 1).

1.- Умовна молочність дочок різних батьків

Номер батька	Число дочок	Плодючість дочок	Умовна молочність			
			<i>Lim</i>	<i>M±m</i>	δ	<i>Cv</i>
17	10	10	3728 - 4385	4145±100,0	320,0	7,7
20	10	10	3061 - 4685	3940±124,6	398,7	10,1
25	10	10	2924 - 4099	3634±188,3	602,6	16,5

Умовна молочність була розрахована за приростом молодняку за 20 днів з поправками на кількість цуценят у гнізді. Як видно з приведених даних, показники дочок різних самців неоднакові, і критерій достовірності різниці між середньою молочністю дочок самців № 17 і 25 більше 0,95. Мінливість молочності також неоднакова: якщо від самця № 17 отримані відносно однорідні дочки, то у дочок самця № 25 спостерігалася значна мінливість, що видно і за даними крайніх варіантів «надоїв» і по розмірах δ і *Cv*. Варіації в мінливості молочності самиць можуть бути пояснені і різною спадковістю матерів [1].

Таким чином, молочність хутрових звірів, незважаючи на велику паратипічну мінливість, є спадково обумовленою ознакою.

Список літератури:

1. Ильина Е.Д., Соколов А.Д., Чекалова Т.М., Шумилина, Н.И. Звероводство: Учебник / Е.Д. Ильина, А.Д. Соколов, Т.М. Чекалова, Н.И. Шумилина.-СПб.:Изд-во «Лань», 2004.-304 с.
2. Шумилина Н.Н. Практикум по звероводству: учебник / Н.Н. Шумилина Н.Н., О.И.Федорова, Н.А. Балакирев - Санкт – Петербург : Лань, 2020. – 324 с.
3. Курьяков И. А., Лыба А. И. Звероводство как сфера вложения и накопления капитала. // Сибирский торгово–экономический журнал. - 2009. - № 9.

БІОФІЛЬНИЙ ДИЗАЙН ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ РІШЕНЬ

Skorokhodova Alina

Кандидат архітектури, доцент
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Дослідники у різних галузях науки проводили різні дослідження у багатьох аспектах, щоб зрозуміти зв'язок людини із природою. Одним з них є конфлікт між штучним та природним середовищем. На даний момент біофільний дизайн - це концепція, яка спрямована на вирішення конфліктів штучного середовища та природи.

Щоб визначити поняття «Природа», скористаємося визначенням Вінсента Ван Гога: «Якщо ви справді любите природу, ви всюди побачите красу». Природа розуміється в цьому дослідженні як навколишнє середовище, що існує з впливом людини або без нього, і може бути описано як явища фізичного світу, включаючи рослини, тварин, ландшафт та інші особливості та продукти землі.

Корінням історія Homo Sapiens сягає приблизно 300 000 років тому. З того часу люди еволюціонували у природі як її частина. Їм доводилося покладатися на природу у всіх своїх потребах, як вода, їжа, дах. Ранні люди населяли ландшафти саван у Східній Африці як мисливці-збирачі. Ландшафти саван з луками та деревами, чагарниками забезпечували всім необхідним, усім тим, чого потребували предки сучасних людей. Після промислової революції людське населення та забудоване середовище швидко зростали. Люди стали отримувати дедалі менше доступу до природи. Отже, наслідки цього відключення викликали різні зміни в їхньому соціальному, психологічному та фізичному середовищі. Тепер люди проводять свій час у штучному середовищі більше, ніж будь-коли. Вони працюють, живуть, грають, мають доступ до їжі та навіть займаються спортом у закритих приміщеннях.

Проблема. Сьогодні 55% населення світу проживає у міських районах, і очікується, що до 2050 року ця цифра збільшиться до 68%. Незважаючи на те, що не можна заперечувати важливість природи, факт полягає в тому, що містам необхідні структури урбанізму. [1] Таким чином, урбанізація є необхідністю, а розвиток цивілізації вважається підкоренням природи довгі роки. Стандартизація архітектурних будівель часто ігнорувала довкілля. Ця ідеологія викликала великі руйнування зв'язку між людьми та природою у містах. В результаті такого підходу зустріч із природою стала заняттям, яке їм необхідно робити час від часу, замість того, щоб бути частиною людського життя.

Усвідомлення важливості природи та потреби людей у природі є важливою цінністю, на якій ми, як архітектори та дизайнери, маємо зосередитись. На цьому етапі важливо зрозуміти та засвоїти необхідність інтеграції та балансу обох цінностей, як природного, так і штучного середовища.

Оскільки люди перебувають у цій планеті, природа їх надихає. Зразки природи можна легко знайти навіть у ранніх людських структурах, таких як зображення тварин і рослин. Багато культур ми можемо спостерігати привнесення природи в архітектуру. Класичними прикладами вважаються: садові дворики Альгамбри в Спамі, фарфорові акваріуми в стародавньому Китаї, вольєри в Теотіуакані (давній Мехіко), бонсай в японських будинках, ставки з папірусу в будинках єгипетської знаті, котеджний сад у середньовічній Німеччині, або неу. Природа – нескінченне джерело натхнення. Таким чином, біофільний дизайн – це шанс зблизити людину та природу.

У 2018 році Стівеном Р. Келлертом та Елізабет Е. Калабрезе була опублікована книга під назвою «Практика біофільного дизайну». У цій книзі вони представили цінний, систематичний підхід до біофільного дизайну. Цей підхід ґрунтується на їхніх попередніх роботах. Вони узагальнили принципи та переваги біофільного дизайну, щоб краще зрозуміти його аргументацію та функціонування. Більше того, вони представили «досвід та атрибути біофільного дизайну», щоб визначити зв'язок між елементами біофільного дизайну та природою. Біофільний дизайн - це тема, яку можна згадувати скрізь, де тільки починається людська цивілізація. Щоб зрозуміти важливість цього, важливо розуміти, як навколишнє середовище впливає на людське життя та благополуччя. Біофільний дизайн знижує стрес, підвищує креативність, покращує самопочуття та сприяє одужанню. [2] У цьому випадку важливо зосередитися на внутрішніх приміщеннях, тобто на середовищі, в якому більшість людей проводять більшу частину свого часу. Це стало особливо важливим після промислової революції.

ПРИНЦИПИ І ПЕРЕВАГИ БІОФІЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

1. Біофільний дизайн потребує постійної взаємодії з природою.
2. Біофільний дизайн фокусується на пристосуванні людини до світу природи, що під час еволюції покращило здоров'я, фізичну форму та благополуччя людей.
3. Біофільний дизайн заохочує емоційну прихильність до певних умов та місць.
4. Біофільний дизайн сприяє позитивній взаємодії між людьми та природою, що сприяє розширенню почуття відповідальності за людські та природні спільноти.
5. Біофільний дизайн заохочує природоінтегровані архітектурні рішення.

ДОСВІД І ВЛАСТИВОСТІ БІОФІЛЬНОГО ДИЗАЙНУ Три види переживання природи є основними категоріями в рамках *практики біофільного дизайну*. До них відносяться безпосереднє переживання природи, непряме переживання природи та переживання простору та місця.

Прямий досвід природи: світло, повітря, вода, рослини, тварини, погода, природні ландшафти та екосистеми, вогонь.

Непрямий досвід природи: зображення природи, натуральні матеріали, природні кольори, імітація природного світла та повітря, природна геометрія.

Досвід простору та місця: організована складність, інтеграція частин у ціле, перехідні простори, культурна та екологічна прихильність до місця.

14 МОДЕЛЕЙ БІОФІЛЬНОГО ДИЗАЙНУ Концептуальна американська корпорація Terrapin Bright Green у 2014 році випустила ресурс під назвою «14 шаблонів біофільного дизайну: покращення здоров'я та благополуччя у штучному середовищі». Мета їх дослідження — «представити основу, необхідну для критичного осмислення зв'язок людини з природою і як біофільні моделі дизайну можна використовувати як інструмент для покращення здоров'я та благополуччя у штучному середовищі». [3] У цьому списку 14 визначень біофільного проектування було поділено на три категорії: «Природа у космосі», «Природні аналоги» та «Природа космосу».

«Природа у космосі»

1. ВІЗУАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК З ПРИРОДОЮ: Погляд на елементи природи, живі системи та природні процеси. Приклади: механічна течія водойми, ставок з коропами, акваріум, зелені стіни, витвори мистецтва, що зображують сцени природи, відео, сцени природи. Гарно оформлені ландшафти та ін.

2. НЕВІЗУАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК З ПРИРОДОЮ: Слухові, тактильні, нюхові або смакові стимули, що викликають позитивне ставлення до природи, живих систем або природних процесів. Приклади: цифрове моделювання звуків природи, натуральні рослинні олії, що механічно виділяються, тканини з високою текстурою, текстиль, чутні та фізично доступні водні об'єкти тощо.

3. НЕРИТМІЧНІ СЕНСОРНІ СТИМУЛИ: Стохастичні та ефемерні зв'язки з природою, які можуть бути проаналізовані статистично, але не можуть бути точно передбачені. Приклади: хвиляста тканина або екранні матеріали, що рухаються або блищать від світла або вітру, відображення води на поверхні, тіні або плямисте світло, що змінюються в залежності від руху або часу тощо.

4. ЗМІНЯЄТЬСЯ ТЕПЛОВИЙ І ПОВІТРЯНИЙ ПОТІК: Незначні зміни температури повітря, відносної вологості, потоку повітря через шкіру та температуру поверхні, що імітують природне середовище. Приклади: засоби системного управління, віконне скління та обробка вікон, працездатність вікон та наскрізна вентиляція тощо.

5. НАЯВНІСТЬ ВОДИ: Умова, яка покращує сприйняття місця через зір, слух або дотик до води. Приклади: водна стіна, побудований водоспадний акваріум, фонтан, штучний струмок, відбиття води (справжнє чи змодельоване) на іншій поверхні, магія з водою у композиції тощо.

6. ДИНАМІЧНЕ І РОЗСІЙНЕ СВІТЛО: Використовує різну інтенсивність світла і тіні, які змінюються з часом, щоб створити умови, що зустрічаються в природі. Приклади: кілька джерел електричного світла із низьким рівнем відблисків, освітленість. Розподіл світла, що оточує розсіяне освітлення на стінах та стелі, обробка вікон, що зберігає денне світло, робоче та індивідуальне освітлення, акцентне освітлення тощо.

7. ЗВ'ЯЗОК З ПРИРОДНИМИ СИСТЕМАМИ: Поінформованість про природні процеси, особливо про сезонні та тимчасові зміни, характерні для здорової екосистеми. Приклади: моделювані системи денного освітлення, які переходять у добові цикли, місця проживання диких тварин (наприклад, шпаківня, бджолина пасіка, живоплоти, квітуча рослинність), вплив водної інфраструктури тощо.

«Природні аналоги»

8. **БИОМОРФНІ ФОРМИ ТА УЗОРИ:** Символічні посилання на контурні, візерунчасті, текстуровані або числові схеми, що зберігаються в природі. Приклади: розташування структурної системи (наприклад, колони у формі дерев), форма будівлі, акустичні панелі, перила, огорожа, ворота, форма меблів, віконні деталі тощо.

9. **МАТЕРІАЛЬНІ З'ЄДНАННЯ З ПРИРОДОЮ:** Матеріали та елементи природи з мінімальною обробкою, що відображають місцеву екологію або геологію та створюють особливе відчуття місця. Приклади: Стінові конструкції (дерево, камінь), несучі конструкції (важкі дерев'яні балки) тощо.

10. **СКЛАДНІСТЬ ВИКОНАННЯ:** Багата сенсорна інформація, яка дотримується просторової ієрархії, подібної до тієї, що зустрічається в природі. Приклади: відкрита конструкція/екзоскелет, відкриті механічні системи, фасадні матеріали, фасад, ієрархія перемичок та вікон, план поверху, ландшафтний план, міська сітка, пішохідні та транспортні потоки тощо.

«Природа космосу»

11. **ПЕРСПЕКТИВА:** Безперешкодний огляд на відстані для спостереження та планування. Приклади: прозорі матеріали, балкони, подіуми, сходи, сходові майданчики, оглядові майданчики, підняті площини, види, включаючи тіністі дерева, водоймища або сліди людського житла тощо.

12. **ПЕРЕКЛАД:** Місце для уникнення умов навколишнього середовища або основного потоку діяльності, в якому людина захищена ззаду та зверху. Приклади: Приміщення із захистом клімату та візуальною конфіденційністю; простори, призначені для роздумів, медитації, відпочинку, релаксації; керовані, регульовані або напівпрозорі; підвісна або занижена стеля; занижений або різноманітний світловий колір; температура або яскравість тощо.

13. **СЦЕНАРІЙ ПРОСТОРУ:** Обіцянка отримати більше інформації, отриману за допомогою частково затемнених видів або інших сенсорних пристроїв, які спонукають людину подорожувати глибше у навколишнє середовище. Приклади: світло і тінь, звук або вібрація, дія або рух, витвір мистецтва або інсталяція, форма та течія, напівпрозорі матеріали тощо.

14. **РИЗИК / НЕБЕЗПЕКА:** Ідентифікована загроза у поєднанні з надійним захистом. Приклади: атріум подвійної висоти з балконом або подіумом, архітектурні консолі, нескінченні грані, фасад з прозорістю від підлоги до стелі, досвід або об'єкти, які сприймаються як такі, що кидають виклик гравітації або випробовують її, прозорі перила або площина підлоги, що проходять під, над або крізь воду тощо.

ВИСНОВОК. Привнесення природи до архітектури — складна тема, яку треба добре зрозуміти, перш ніж починати над нею працювати. Це складність, яка охоплює різні сфери застосування, від самої природи до будь-якої галузі архітектури та дизайну. Привнести природу до приміщення — це область внутрішньої архітектури. Ця мета вимагає взаємодоповнюючих та інтеграційних підходів до проектування. Додатковий та інтегративний підхід до проектування означає, що внутрішній та зовнішній простір не слід розглядати як окремі області. Їхню інтеграцію слід враховувати протягом усього процесу

проектування. Оскільки це неефективний спосіб проектування внутрішнього простору без урахування навколишнього середовища, неможливо отримати успішний результат біофільного дизайну, коли простір спроектований без додаткового бачення природи.

Список літератури:

1. <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
2. National Acad Sciences, n.d. Web. 07 Mar. 2017.
3. Browning. W.D.. Ryan. C.O.. Clancy. J.O. (2014). 14 Patterns of Biophilic Design. New York: Terrapin Bright Green. LLC. <https://www.terrapinbrightgreen.com/reports/14-patterns>

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БАГАТОШАРОВУ ПЛИТУ МОСТА

Гуртовий Олексій Григорович,
к.т.н., доцент, Національний університет
водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Тинчук Сергій Олександрович,
к.т.н., доцент, Національний університет
водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Угрин Любомир Степанович,
к.т.н., доцент, Українська академія друкарства,
Львів, Україна

Розрахунки на міцність та жорсткість різного роду однорідних та неоднорідних композитних, особливо багатошарових, покриттів зводяться до оцінки їх НДС як плит, що контактують із основою. Це стосується розрахунку дорожнього багатошарового одягу на достатньо жорстких мостових, тунельних та інших конструкціях транспортних споруд, захисних багатошарових покриттів плоских елементів конструкцій та деталей, функціональних покриттів робочих поверхонь різного обладнання тощо.

Метою даної роботи є показати особливості НДС плит на жорсткій основі при дії локального навантаження за допомогою уточненого моделювання з використанням підходів [1,2].

Розглядається деформування прямокутної багатошарової плити, яка опирається на жорстку основу, у лінійно-пружній постановці. Шари плити – ізотропні та трансверсально-ізотропні, довільної, але сталої товщини. Замість реальної конструкції багатошарової плити (рис. 1а) пропонується розглядати розрахункову схему плити, яка утворена симетричною добудовою відносно поверхні контакту даної плити з основою. Плита буде у цьому випадку двосторонньо симетрично навантаженою відносно серединної поверхні плити, а товщина плити збільшиться вдвоє $H = 2b_n$ (рис. 1б). При цьому контакт плити з основою відповідає умовам проковзування без тертя (рис. 1б). Жорсткий контакт плити з основою пропонується моделювати введенням додаткового абсолютно жорсткого тонкого прошарку h_0 (рис. 1в).

Між шарами плити виконуються умови жорсткого контакту без проковзування. Проте, вводячи тонкі прошарки малої відносної жорсткості, можна без змін у постановці задачі розглядати і інші умови міжшарового контакту.

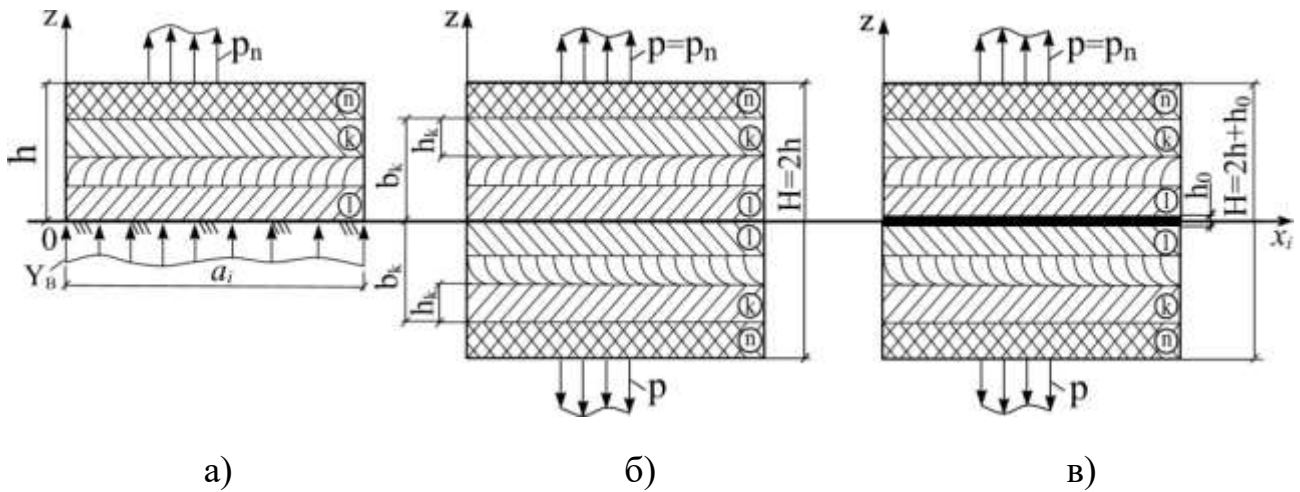

Рисунок 1. Оптимізації розрахункової схеми плити.

Такий підхід дозволяє оптимізувати розглянуту в [1] уточнену модель НДС плити, яка складалася з двох якісно відмінних НДС – згинового і беззгинового. Згинова складова НДС зникає, оскільки НДС в симетричній за структурою плиті при двосторонньому симетричному навантаженні повністю описується беззгиновим НДС. Як наслідок, кількість невідомих функцій і, відповідно, порядок диференціювання розрахункової системи рівнянь в задачі істотно зменшується.

В континуальній моделі [2] компоненти вектора нормальних $u_3^{(k)}$ та тангенціальних $u_i^{(k)}$ зміщень до координатної поверхні $x_1 x_2$ (рис. 1) представлені сумами добутоків гіпотетично заданих степеневих функцій $\psi_t^{(k)}$, $\psi_{ir}^{(k)}$ поперечної координати z та шуканих функцій γ_t , β_{ir} і v_i координатної поверхні $x_1 x_2$:

$$u_3^{(k)} = \psi_{3t,3}^{(k)}(z)\gamma_t + \psi_{33,3}^{(k)}(z)p; \quad t = \overline{1, 2}; \quad i = \overline{1, 2};$$

$$u_i^{(k)} = v_i - \psi_{3t}^{(k)}(z)\gamma_{t,i} - \psi_{33}^{(k)}(z)p_{,i} - \psi_{ir}^{(k)}(z)\beta_{ir}; \quad r = \overline{1, 4}, \quad (1)$$

де дві функції γ_t моделюють вплив поперечного обтиснення, а вісім функцій β_{ir} – вплив поперечного зсуву в четвертому наближенні по кожній змінній x_i , p – функція заданого навантаження. Тут і надалі диференціювання по x_α позначено нижніми індексами після коми, а також виконується підсумовування за нижніми індексами, що повторюються.

Модель (1) зручна в тих задачах, де функція навантаження $p(x_i)$ не має розривів першого і другого роду і тим самим не суперечить принципу нерозривності зміщень $u_\alpha^{(k)}$ і принципу диференційованості функцій. В аналітичних методах розрахунку модель (1) дуже ефективна [2]. Проте в задачах,

де функція навантаження має розриви, необхідно замінити $p(x_i)$ в (1) невідомою функцією обтиснення. Таким чином, далі реалізується також модель у вигляді:

$$u_3^{(k)} = \psi_{3t,3}^{(k)}(z)\gamma_t; \quad t = \overline{1, 3};$$

$$u_i^{(k)} = v_i - \psi_{3t}^{(k)}(z)\gamma_{t,i} - \psi_{ir}^{(k)}(z)\beta_{ir}. \quad (2)$$

Шукана функція $\gamma_3(x_i)$ – гладка і відповідає умовам нерозривності так само, як і функції $v_i, \gamma_1, \gamma_2, \beta_{ir}$.

Функції $\psi_{3t}^{(k)}, \psi_{ir}^{(k)}$, що моделюють розподіл зміщень за координатою z , мають вигляд [2]:

$$\psi_{3t,3}^{(k)} = \int_0^z a_{3333}^{(s)} F_t^{(s)} dz; \quad \psi_{33,3}^{(k)} = \int_0^z a_{3333}^{(s)} dz; \quad t = \overline{1, 2}; \quad r = \overline{1, 4};$$

$$\psi_{ir}^{(k)} = -\int_0^z a_{i3i3}^{(s)} f_{ir}^{(s)} dz; \quad \psi_l^{(k)} = \int_0^z \psi_{l,3}^{(s)} dz; \quad s = \overline{1, k}; \quad l = \overline{1, 3}, \quad (3)$$

В виразах (3) функції $F_t^{(k)}(z)$ апроксимують розподіл напруг поперечного обтиснення σ_{33} , а функції $f_{ir}^{(k)}(z)$ – напруг поперечного зсуву σ_{i3} по товщині плити. Вони детально описані в [2].

Систему розрахункових рівнянь для моделей (1) та (2) варіаційно-різницеvim методом (ВРМ) отримано безпосередньо з умови мінімуму варіації потенціальної енергії деформування. Тут застосований варіаційний принцип Лагранжа

$$\delta U = \delta \Pi - \delta H = 0, \quad (4)$$

який у випадку плоскої деформації багатошарових плит має вигляд:

$$\delta U = \sum_{j=1}^N \iint_{S_j} \left\{ \int_{-h}^h [\sigma_{11} \cdot \delta \varepsilon_{11} + \sigma_{13} \cdot \delta \varepsilon_{13} + \sigma_{33} \cdot \delta \varepsilon_{33}] dz - p(2\psi_{3t,3}^{-(n)}) \cdot \delta \gamma_t \right\} dS_j = 0, \quad (5)$$

де $\psi_{3t,3}^{-(n)}$ – значення функції $\psi_{3t,3}^{(n)}$ при $z = h$ (рис.1, б) або $z = h + 0,5h_0$ (рис.1, в) для точок на поверхні плити.

При дії на плиту локального навантаження з функцією $p(x_i)$, що має розрив першого роду, виконано порівняння точності (табл. 1) моделей M_1 (1) і M_2 (2) на прикладі розрахунку зміщень за ВРМ при $\lambda = a/80$ в однорідній товстій плиті ($\nu = 0,25; a/h = 4; a/H = 2$). Діє рівномірно розподілене навантаження p на обмеженій області $-5\lambda \leq x_1 \leq 5\lambda$ у вузлах $i = \overline{0, 5}$. Схему дано на половині плити $0 \leq x_1 \leq a/2$ (рис. 2).

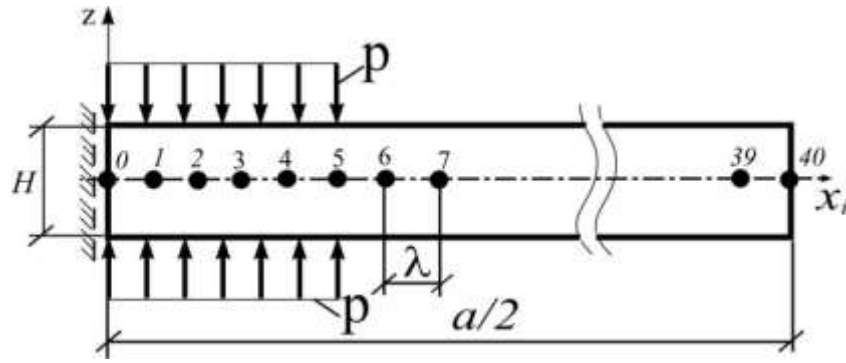

Рисунок. 2. Розрахункова схема плити при локалізованому навантаженні

Таблиця 1.

Значення зміщень $u_{\alpha}^{\#} = u_{\alpha} E / p_0 h$ в плиті при локальному навантаженні

Зміщення		$-10u_3^{\#}$ при $z = h$			$10u_1^{\#}$ при $z = h$			$10u_1^{\#}$ при $z = 0$		
		BPM		MCE (SCAD)	BPM		MCE (SCAD)	BPM		MCE (SCAD)
Моделі		M ₁	M ₂		M ₁	M ₂		M ₁	M ₂	
Значення в вузлах сітки	0	6,55	6,39	6,42	0	0	0	0	0	0
	1	6,50	6,32	6,37	-0,13	-0,20	-0,19	0,11	0,12	0,13
	4	5,75	5,21	5,52	-0,36	-0,77	-0,76	0,44	0,49	0,50
	5	5,40	4,59	4,90	-1,46	-0,88	-0,93	0,79	0,60	0,61
	6	3,35	3,90	3,62	-1,49	-0,91	-0,97	0,90	0,70	0,71
	7	2,95	3,24	2,96	-0,46	-0,86	-0,88	0,75	0,80	0,81

Видно, що в області зміни навантаження p (вузли 5-7 у BPM) результати за моделлю M_2 (2) значно краще, ніж за M_1 (1), узгоджуються з розв'язком за методом скінчених елементів (MCE) комплексом SCAD. Зміщення, що отримані за M_1 у вузлах 4, 5, 6 містять "стрибки" значень функцій зміщень, чого немає у результатах за M_2 та за SCAD. В інших вузлах значення зміщень у розв'язках за M_1 , M_2 і SCAD – близькі. Отже, застосування моделі M_2 , що не містить у гіпотезах для $u_{\alpha}^{(k)}$ функції заданого навантаження p є доцільнішим, ніж моделі M_1 (1). Відзначимо, що в даній задачі кількість невідомих у системі рівнянь MCE за SCAD дорівнює $n = 40 \times 18 \times 2 = 1440$, а за BPM $n = 40 \times 6 = 240$.

Досліджувався вплив на НДС плит різного характеру навантаження на плиту на жорсткій основі при жорсткому зацемленні країв (табл. 2).

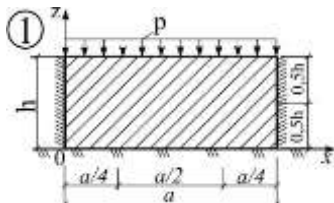
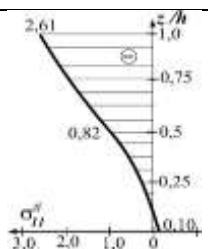
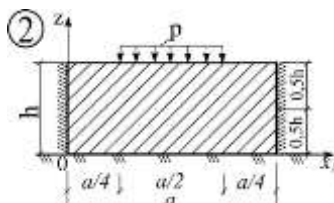
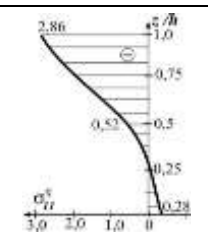
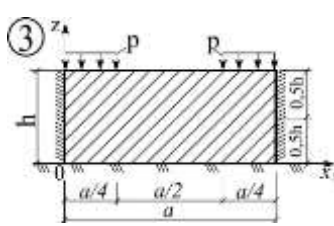
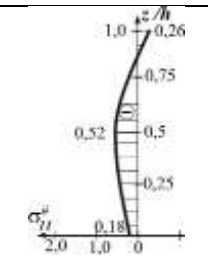
Розглянуто три випадки прикладання рівномірно розподіленого навантаження: 1 – по всій довжині плити; 2 – на половині довжини посередині плити; 3 – на половині довжини біля країв плити. Контакт плит з жорсткою основою –

ARCHITECTURE, CONSTRUCTION
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

ковзкий, а на краях плита є жорстко зацмленою. У варіантах 1, 2 та 3 (табл. 2) розглянуто одношарову трансверсально-ізотропну плиту з $E = 2 \cdot 10^5$ МПа; $E' = 2 \cdot 10^4$ МПа ($E/E' = 10$); $\nu = 0,25$; $\nu' = 0,01$. Для схем 4, 5 та 6 – двохшарову плиту з трансверсально-ізотропними шарами ($E^{(k)}/E'^{(k)} = 10$) однакової товщини $h_1 = h_2 = 0,5h$ з характеристиками: $E^{(1)} = 1 \cdot 10^4$ МПа; $E^{(2)} = 2 \cdot 10^5$ МПа; $\nu^{(1)} = \nu^{(2)} = 0,25$; $\nu'^{(1)} = \nu'^{(2)} = 0,01$. В розрахунку застосовано розрахункові схеми плит, що симетрично добудовані відносно поверхні контакту з основою ($a/h = 4$ $a/H = 2$).

Таблиця 2.

Зміщення і напруги в плитах ($a/h = 4$) з жорстко зацмленими краями

Варіанти схем плит та навантаження	z/h	$u_3^{\#}$		$u_1^{\#}$	Епюри $\sigma_{11}^{\#}$
		$x = a/2$	$x = a/4$	$x = a/4$	$x = a/2$
1	2	3	4	5	6
	1,0	9,52	7,08	-1,31	
	1,0	8,33	4,48	-1,67	
	1,0	0,86	2,99	0,23	
2	0,5	5,02	2,68	0,32	
	0	0	0	0,85	
	0,5	3,60	1,98	0,40	
	0	0	0	0,72	
	0,5	0,78	0,76	-0,12	
	0	0	0	0,14	

1	2	3	4	5	6
	1,0 0,5 0	39,05 35,60 0	23,82 20,24 0	-6,23 5,64 7,41	
	1,0 0,5 0	32,85 29,40 0	17,64 15,59 0	-5,71 4,90 5,86	
	1,0 0,5 0	7,07 7,08 0	6,99 5,22 0	-0,68 0,87 1,73	

Показано (табл. 2), що в однорідній плиті при дискретному навантаженні (варіанти 2 та 3) відносні поперечні зміщення $u_3^\# = u_3 E / ph$ зменшуються порівняно з варіантом 1. У двохшаровій плиті, за наявності слабшого нижнього шару (варіанти 4; 5 і 6), відносні зміщення $u_\alpha^\# = u_\alpha E^{(2)} / ph$ збільшуються в п'ять разів та майже в десять разів збільшуються відносні напруги $\sigma_{11}^\# = \sigma_{11} / p$ у порівнянні з НДС однорідної плити.

Висновки. Показано, що застосування моделі M_2 , яка не містить у гіпотезах для зміщень функції заданого навантаження, є доцільнішим, ніж моделі M_1 – із заданою функцією навантаження. Виявлено особливості НДС плит та характер розподілу зміщень та напруг в плитах при різних видах розподілених, в тому числі локалізованих, навантажень.

Список літератури:

1. Гуртовий А.Г. Высокоточное моделирование деформирования слоистых структур. // Механика композитных материалов. 1999. Т. 35, № 1. С. 13–28.
2. Гуртовий А.Г., Тынчук С.А. Безызгибная уточненная модель деформирования многослойных плит на недеформируемом основании. // Механика композитных материалов. 2006. Т. 42, № 5. С. 643–654.

АКАДЕМІК-БУДІВЕЛЬНИК-ЯСКРАВІЙ ПРИКЛАД МОЖЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗГІДНО З ПОГЛЯДАМИ АЛЬБЕРТА ЕЙНШТЕЙНА

Савенко Володимир Іванович

к.т.н. д.т.н. (РФ) професор

Київський національний університет будівництва і архітектури

ПАМ*ЯТІ ПРОФЕСОРА І АКАДЕМІКА УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
ЛАУРЕАТА ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ НАУКИ І
ТЕХНІКИ, ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА НАУКИ І ТЕХНІКИ, ЗАСЛУЖЕНОГО
РАЦІОНАЛІЗАТОРА І ВИНАХІДНИКА, ЗАСЛУЖЕНОГО БУДІВЕЛЬНИКА
УКРАЇНИ ЛІВІНСЬКОГО ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

Лівінський Олександр Михайлович видатний вчений і педагог все своє життя присвятив служінню науці і своєму народу. Велетенська праця і здобутки професора, академіка Лівінського О.М. були високо оцінені Державою і суспільством.. Ще за життя Олександр Михайлович щедро ділився знаннями, досвідом, творчими здобутками із своїми учнями, колегами, студентами і науковцями. Був засновником і керівником відділення будівництва і архітектури, першим віце-президентом Української академії наук, багато зусиль приклав для її розвитку і розбудови інфраструктури. Він зібрав і користувався величезною особистою бібліотекою. Після смерті професора 24 травня 2021 року родина: жінка Євгенія Володимирівна, сини-Володимир і Михойло, вирішили передати значну частину книг до бібліотеки Київського національного університету будівництва і архітектури

Таким чином і після смерті Лівінський О.М. допомагає рідному КНУБА в справі підготовки і виховання молодих спеціалістів, фахівців будівельної галузі. Багатогранність таланту Олександра Михайловича повністю осягнути важко було навіть тим, хто довгі роки працювали разом. Якщо із спогадів скласти загальну картину життя цієї видатної особистості, то побачимо різнобічність обдарування і таланту: техніка, моряка, спортсмена, поета, вченого, дослідника, педагога, люблячого сина і батька.

Лівінський Олександр Михайлович народився 13 листопада 1934 року у с. Олександрівка Тростянецького району Вінницької області в українській селянській родині.

Батьки, Михась та Югіна Лівінські, виховували ще двох старших дітей: Катерину 1929 р.н. та Григорія 1931 р.н. За сімейною легендою рід походив від чотирьох братів-запорізьких козаків, які після походу поселилися у цій місцевості, заснували село Олександрівка та дали початок родині Лівінських.

Батьки Олександра Михайловича, а особливо його брат та сестра, ледве вижили під час штучного голоду 1932-33рр. - Голодомору. Але, попри голод та нестачі, які були постійними супутниками дитинства та юності Олександра, у нього завжди була жага до життя, величезний інтерес до книги, навчання, здобуття знань. З раннього віку він виявляв лідерські якості та різносторонню обдарованість.

Середню технічну освіту Олександр Михайлович здобув у Верховському сільськогосподарському технікумі. Після завершення навчання був покликаний до лав Радянської армії та 4 роки відслужив матросом, старшиною Балтійського флоту. У технікумі та під час служби на флоті Олександр активно займався спортом. Найбільше любив волейбол (отримав звання майстра спорту) та легку атлетику (при зрості 181 см йому підкорювалася планка на висоті 185 см).

Після демобілізації повертається до України, у Київ, з наміром продовжити навчання у вузі, але провалює іспит з математики і знаходить роботу на Виставці досягнень народного господарства УРСР. Паралельно "зайцем", бо не мав коштів для оплати навчання, відвідує підготовчі курси для абітурієнтів Київського автодорожного інституту. І вже наступного 1959 року поступає до Київського інженерно-будівельного інституту, який закінчує у 1965 році

За час роботи на ВДНГ УРСР у 1958-1968 рр. Олександр Михайлович стрімко підіймається кар'єрними сходами від посади методиста, екскурсовода до директора павільйонів «Нова техніка і механізація» (1966 – 68рр.) та «Будівництво» (1968). Серйозні проблеми зі службовою кар'єрою почалися після його відмови від призначення на посаду секретаря райкому партії. Такий "неблагонадійний" крок мав наслідком втрату роботи на ВДНГ та серйозні переслідування по партійній лінії.

Олександр Михайлович змушений перейти на наукову роботу до Науково-дослідного інституту будівельного виробництва, де працює старшим науковим співробітником, завідує сектором, лабораторією та відділом у 1968-1997 рр.

Наукова кар'єра виявилася покликанням Олександра Михайловича Лівінського і була стрімкою та яскравою. У 1985 році він отримує ступінь кандидата технічних наук, у 1991 році - доктора технічних наук, у 1992 році - звання професора.

У 1994-2001 рр. він - перший віце-президент Академії будівництва України, директор Науково-технічного центру АБУ, іноземний член Російської академії архітектури і будівельних наук (1995), почесний член Української академії архітектури (2001). З 2001 року перший віце-президент Української академії наук (УАН) і до останніх років життя залишався почесним віце-президентом УАН. У 2001 р. – головний спеціаліст Державного науково-технічного центру консервації і реставрації пам'яток «Конрест». 2002-2004 рр. – професор кафедри промислового і цивільного будівництва, 2004-2010 – професор кафедри містобудування та архітектури Вінницького технічного університету. До 2013 року працював професором на кафедрі організації і управління будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури і ніколи не поривав зв'язків з кафедрою, яка в цьому році відзначає 70-річчя, і рідним КНУБА. Ще й досі за його підручником викладається курс Вступ до будівельної

справи. Далі від 2010 року і до кінця життя – завідувач кафедри педагогіки і методики професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Олександр Михайлович активний учасник двох спеціалізованих вчених рад, член редколегії фахових журналів «Техніка будівництва», «Теорія і практика будівництва» і журналу «Винахідник і раціоналізатор», автор понад 270 наукових праць та 18 патентів, розробник 25 відомчих і державних будівельних норм України. Під його науковою редакцією видано «Український тлумачний словник будівельних термінів» (2005) та підготовлено до друку «Українську будівельну енциклопедію» (2006).

Олександр Михайлович завжди прагнув залучити молодь до навчання, отримання фундаментальних наукових знань та професійних навичок до участі в роботі УАН. Він для дуже багатьох був прикладом наслідування як науковець, викладач та організатор. Важко поррахувати скільком талановитим людям Олександр Михайлович Лівінський дав путівку у наукове та професійне життя, допоміг подолати труднощі, досягнути успіху та визнання. На базі відділення індустріального будівництва АБУ та відділення архітектури і будівництва УАН ініціював і особисто зареєстрував в Українській академії наук (УАН) науково-технічну школу індустріального будівництва на чолі з ректором КНУБА професором Куліковим П.М.

За значний особистий внесок у розвиток національної науки та техніки Олександр Лівінський був відзначений державою та громадськістю багатьма нагородами та званнями: заслужений винахідник СРСР (1985), заслужений будівельник України (1996); заслужений діяч науки та техніки України (1998), лауреат Державної премії України у галузі науки та техніки (2000), лауреат премії ім. академіка М.С. Будникова (1996), нагороджений медаллю Платона (2002) і медаллю РФ ім. М. Ломоносова (2006).

Окрім професійної діяльності Олександр Михайлович захоплювався історією, філософією та поезією. Він автор книг поезій «Назустріч життю» (2005), «Моя Україно, красуне моя» (2010) та біографічно-краєзнавчого видання «Мій край, моє село», в університетському літературному клубі «СТИХІЯ» публікував свої поетичні твори вірші в збірці віршів «Обрії натхнення». Був люблячим чоловіком для своєї коханої дружини Євгенії, з якою прожив понад 55 років, чудовим батьком для синів Володимира та Михайла, турботливим дідусем шести онуків., патріотичним і свідомим українцем.

Олександр Михайлович Лівінський помер у Києві 24 травня 2021 року, але справами своїми залишається з нами, наступними поколіннями, які вчать за підручниками і прикладом цієї великої людини. Підручники опубліковані авторськими колективами на чолі з О.М. Лівінським і під його загальною редакцією, рекомендовані МОНУ (з грифом МОНУ) для ВНЗ

«Організація, планування та управління в будівництві» (2016),

«Технологія будівельного виробництва» (2017), «Спеціалізовані будівельні процеси. Технологія і організація робіт» (2017),

ARCHITECTURE, CONSTRUCTION MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Посібники «Вступ до будівельної справи» (2007), «Економіка будівництва» (2016), десятки інших підручників і монографій, але нажаль вони наявні навіть в бібліотеці КНУБА в одиничних екземплярах. Ті, кому повезло працювати разом з такими корифеями науки і освіти і ті, хто будуть після, пам'ятатимуть приклади самовідданого служіння рідному університету, Українській академії наук, своїй Вітчизні і продовжать цю традицію.

Лівінський О.М. людина свого часу, коли молодь, незважаючи на матеріальні труднощі і різні ідеологічні та політичні перепони, з величезним ентузіазмом прагнула до знань, до науки, до світлого майбутнього, і досягали своєї мети, бо соціальні ліфти працювали. Пізніше, в наші часи, пройдені роки згадувались, як світле минуле з надією на кращі часи в майбутньому. Така мабуть природа нашої слов'янської душі, для якої головне не багатство, не влада, не слава, а справедливість, честь і порядність. Цей стержень дозволив пережити і подолати страшні випробування в минулому і допоможе в майбутньому. Генії людства усіх часів і народів: Будда, Ісус Христос, Магомет, Піфагор, Платон, Іван Франко, Тарас Шевченко, Альберт Ейнштейн, Жак Фреско та багато інших переймалися побудовою справедливого високо морального і духовного, справедливого суспільства без насильства і війни. Хто знає, може ця прадавня мрія Людства здійсниться завдяки просвітительській самовідданій діяльності наших Вчителів і кожного з нас, усіх в своїй більшості, хто серцем сприйняв їхній приклад.

ОБЛАСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШПУНТОВОЇ СТІНКИ З КОНТРФОРСАМИ

Слободяник Ганна Валеріївна

Кандидат технічних наук, доцент
Одеський національний морський університет

Дойчева Олександра Дмитрівна

Студент
Одеський національний морський університет

Конструкції з сталевого шпунта різного профілю у вигляді тонких стінок є найменш чутливими до перевантажень з усіх відомих конструкцій і застосовуються для будівництва гідротехнічних споруд практично будь-якої висоти в тих випадках, коли ґрунти основи допускають занурення шпунта на необхідну глибину [1, 2, 3, 4]. До їх переваг слід віднести індустріальні методи зведення, раціональну конструкцію замка, що дозволяє влаштовувати різні за обрисом в плані лицьові стінки, надійну ґрунтонепроникність.

На конструкцію тонкої стінки впливають глибина біля споруди і інтенсивність експлуатаційного навантаження. Застосування поперечних рядів шпунтових паль (контрфорсів) в шпунтовій стінці дозволить підвищити жорсткість конструкції і зменшить тиск ґрунту на лицьову грань споруди, а уніфікованість елементів дозволить прискорити процес будівництва.

Основною областю застосування даного типу конструкції є будівництво [5, 6] і реконструкція [7] причальних споруд. Але дана конструкція також ефективно може бути застосована у других типів гідротехнічних споруд.

1. Використання шпунтової стінки з контрфорсами в конструкціях сухих доків.

Із різноманіття сучасних конструкцій докових камер можна виділити в одну велику групу - доки розрізної конструкції. При такій конструкції днище створюють у вигляді монолітної залізобетонної плити або понтона, а конструкції стін являють собою однорядні або дворядні заанкеровані шпунтові перемички.

Камери зі стінками з металевих шпунта найчастіше застосовуються в судноремонтних доках, де вільна висота стінок зазвичай не перевищує 8 - 9 м. При використанні нового конструкторсько-технологічного рішення шпунтової стінки підвищеної жорсткості в якості стінок доку (див. рис. 1) вільну висоту останніх можна значно збільшити.

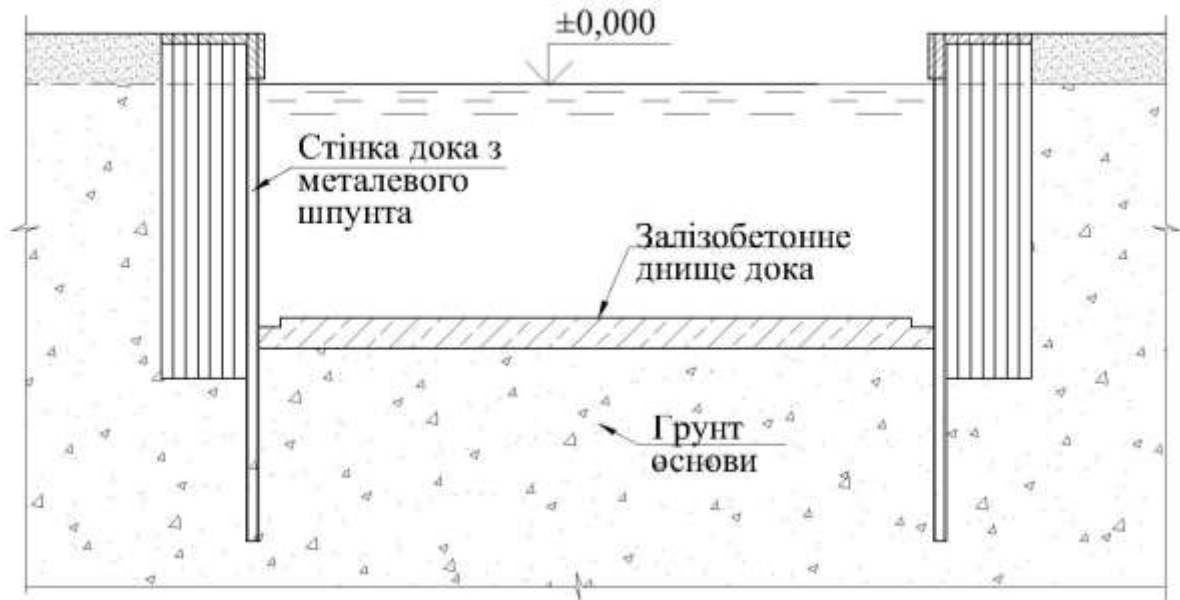

Рисунок 1. Сухий док розрізної конструкції.

При такому вирішенні зменшиться обсяг земляних робіт при розробці котловану і його зворотній засипці, так як шпунтову стінку можна зводити при природних відмітках ґрунту, а днопоглиблення виробляти тільки в межах ширини камери між шпунтовими стінками.

2. Використання шпунтової стінки з контрфорсами в огорожувальних конструкціях.

Вдосконалене конструкторсько-технологічне рішення шпунтової стінки з контрфорсами можна також застосовувати в огорожувальних конструкціях у вигляді перемичок з двох паралельних шпунтових рядів. Для заповнення міжрядного простору застосовуються піщані ґрунти. Надводна частина складається з бетонної надбудови (рис. 2).

Переваги запропонованої конструкції:

- ефективного застосування на малих глибинах (коренева частина молу), де існує інтенсивний розмив ґрунту перед спорудою внаслідок значних донних швидкостей, що утворюються при хвилюванні, оскільки пальові загорожувальні споруди мало чутливі до таких розмивів;

- в основі шпунтових споруд немає необхідності в пристрої дорогої і трудомісткої кам'яної постелі, що значно відбивається на вартості; при необхідності захисту дна перед спорудою від розмиву тут можна відсипати шар каменю і влаштувати простий зворотний фільтр з кар'єрних дрібниць;

- створюють порівняно невеликий вертикальний тиск на основу і тому можуть застосовуватися на будь-яких ґрунтах, що допускають занурення шпунта;

Рисунок 2. Огороджувальна споруда з шпунтових рядів з контрфорсами.

- можуть сприймати хвильове навантаження значно більшої інтенсивності, ніж традиційні з анкерним з'єднанням, так як володіють підвищеною жорсткістю за рахунок наявності контрфорсів;

- використання шпунта коритного або зетового профілю, що добре чинить опір вигину від розпору ґрунту.

3. Використання шпунтової стінки з контрфорсами в берегозахисних конструкціях штучних островів.

Дане конструктивне рішення також може бути застосоване і для створення намівних територій – штучних островів прибережної частини моря, на мілководних частинах континентального шельфу, а також на лиманах, озерах і водосховищах (рис. 3).

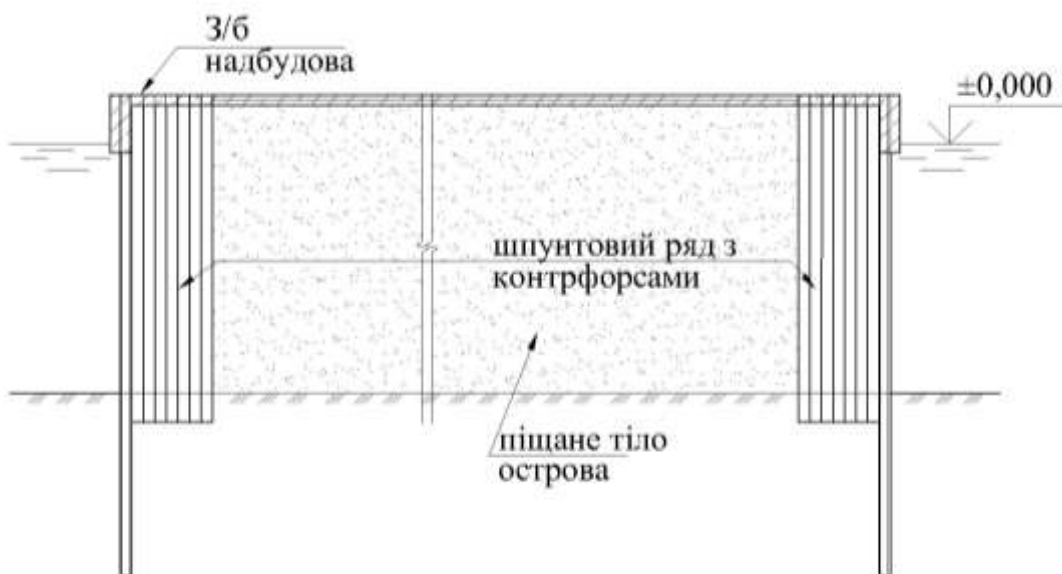

Рисунок 3. Острівна споруда.

Габарити дворядної шпунтової конструкції, глибина занурення шпунта, перетин шпунта призначаються на підставі розрахунків на фільтрацію, стійкість і міцність.

Отже, використання шпунтової стінки з контрфорсами може успішно застосовуватися при будівництві різних типів водотранспортних гідротехнічних споруд: огорожувальних; берегозахисних; сухих доків; док-камер. Крім цього, при облаштуванні морських родовищ вуглеводнів на мілководних ділянках шельфу інноваційна конструкція може використовуватися при зведенні штучних островів в якості морських нафтогазопромислових гідротехнічних споруд.

Список літератури

1. Будин А.Я. Тонкие подпорные стенки / А.Я. Будин / - Л.: Стройиздат, 1974. – 191 с.
2. Красов Н.В. Стальные шпунтовые сваи в портовом гидротехническом строительстве / Н.В. Красов / - М.: Транспорт, 1982. – 134с.
3. Смирнов Г.Н. Порты и портовые сооружения / Г.Н. Смирнов и др.[и др.] Под ред. Г. Н. Смирнова// - 3-е изд., перераб. - М. : Ассоциация строительных вузов, 2003. - 463 с.
4. Чеботарев О.Н. Строительство портовых гидротехнических сооружений из сварного шпунта / О.Н. Чеботарев, М.Б. Пойзнер, М.П. Дубровский / - М.: Транспорт, 1993. – 176 с.
5. Патент №84888. Україна. МПК(2006) E02D 29/2, E02B 3/06. ПІДПІРНА СТІНКА (Дубровський М.П, Слободяник Г.В.) Одеський національний морський університет. – Заяв. 29.05.2006. Опубл. 10.12.2008. Бюл. №23. – 4 с.
6. Слободяник А.В. Инновационная конструкция глубоководного причального сооружения / А.В. Слободяник // Вісник Одеського національного морського університету. – Одеса: ОНМУ, 2016. - № 1(47). - С.94 - 100.
7. Слободяник А.В. Анализ современных методов реконструкции причалов / А.В. Слободяник // Развитие транспорта. – Одеса: ОНМУ, 2018. - № 2(3). - с.141 - 148.

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВАНТОВЫХ КОНСТРУКЦИЙ В АРХИТЕКТУРЕ И ДИЗАЙНЕ НА ОСНОВЕ ЗАДАНИЯ «ВАНТОВО-НАТЯЖНЫЕ (МЕМБРАННЫЕ) КОНСТРУКЦИИ»

Коломиец Виктория Алексеевна

ассистент

Харьковский национальный университет
городского хозяйства им. О.М. Бекетова
г. Харьков, Украина

Введение. Одна из базовых задач дизайнера - умение создавать разнообразные образы, которые впоследствии можно использовать в профессиональной деятельности для проектируемых объектов. Один из способов создания таких образов – умение работать с разными материалами, создавать образы/объекты на основе макетирования.

Цель работы. Используя соответствующие материалы, выполнить формальную композицию по теме вантово-натяжных (мембранных) конструкций (макет) и проследить возможности применения этой конструкции в архитектуре и дизайне.

Основной материал. Мембранные конструкции – это сложные пространственные системы, выполненные из специальной тентовой ткани (мембраны), которая закрепляется на крепком каркасе. За счет натяжения мембраны, конструкции приобретают зрелищные и разнообразные формы.

Вантовые конструкции представляют собой быстровозводимые сооружения. Не так давно они использовались в основном в местах отдыха и регионах с мягким климатом. Сейчас же они стали популярны практически повсеместно, независимо от климатических условий. Вантово-стержневая конструкция незаменима при необходимости быстрого монтажа различных помещений открытого типа, например, спортивных площадок, ресторанов, баров, промышленных зон, торговых площадок.

Главной особенностью конструкции является вантово-мембранная кровля, на которую делается особый упор при производстве сооружения. Материал кровли — тент ПВХ, который имеет отличные характеристики по износостойкости, надёжности и воздействию на текстиль окружающей среды.

Вантовые конструкции в природе встречаются нередко, например, паутина. Она является самым распространённым представителем вантовой архитектуры. Если присмотреться к этому чуду природы, то можно заметить сходство с прообразом конструкция вантовых изделий.

Рисунок 1 – Пример «Вантово-натяжные конструкции» в архитектуре

Главные преимущества:

- Простота и быстрота установки, демонтажа;
- Уникальный дизайн конструкции;
- Надёжность сооружения;
- Приемлемая стоимость.

Кроме этого на такие конструкции не надо оформлять какие-либо документы, как на капитальные строения.

Сферы применения:

Вантовые конструкции являются отличным вариантом для проведения различного рода мероприятий, их часто используют для организации свадеб, выставок, праздников, выездных корпоративов, а также в качестве навесов на пляжах, около открытых бассейнов.

Сооружение подобного вида является мобильным, его можно перевозить и устанавливать практически в любой местности, и при любой погоде. Конструкция способна не только защитить от палящего солнца, но и от ветра и осадков. Уход за сооружением довольно прост, с ним справятся всего пару человек.

Ими можно перекрывать здания с разнообразным очертанием плана - треугольник, квадрат, прямоугольник, многоугольник, круг, овал, эллипс, а также с более сложным комбинированным очертанием.

Мембранные оболочки могут иметь различную форму поверхности:

- нулевой гауссовой кривизны (цилиндрические и конические);
- положительной гауссовой кривизны (сферические, в виде эллиптического параболоида, очерченные по поверхностям вращения с вертикальной осью);
- отрицательной гауссовой кривизны (седловидные, в том числе в виде гиперболического параболоида, шатровые);
- составную - в виде комбинации оболочек с одинаковой или различной геометрией поверхности.

Этапы выполнения:

Первый этап выполнения задачи: разработка различных вариантов решения

задачи методом графического и объемного поиска.

Второй этап выполнения задачи: согласование и определение принципиального направления в работе. Выбор лучшего (оптимального) варианта эскизных дизайн-предложений. Утверждение композиции.

Третий этап выполнения задания: используя соответствующие материалы (капрон, ткань, проволоку и др.), выполнить формальную композицию на тему вантово-натяжных (мембранных) конструкций.

Выполнить сначала каркас из проволоки или любого другого жесткого материала. Натянуть тканевый материал на этот каркас.

Рисунок 2 – Пример выполнения задания
«Вантово-натяжные конструкции»

Выводы. Данное задание помогает развивать чувство композиции, познакомится с макетированием в дизайне и является одним из способов реализации своих идей.

Вантовые конструкции в современном строительстве и архитектуре находятся на отдельной нише, которой отведён большой процент творчества производителя. Данные сооружения часто напоминают произведения искусства, завораживают и притягивают взгляды.

Список литературы

1. Лазарев, Е. Н. Основы профессионального творчества художника-конструктора : Учебное пособие для высших художественно-промышленных учебных заведений / Е. Н. Лазарев, Ю. А. Грабовенко, Н. П. Валькова, В. Н. Клубиков, М. А. Коськова. – Ленинград : Издательство ЛВВИСКУ, 1978. – 83 с.
2. Динамическая и кинетическая форма в дизайне / В. Ф. Колейчук, А. Н. Лавреньтьев, И. В. Рачеева, С. О. Хан-Магомедов М:ВНИИТЕ, 1989.

ВТІЛЕННЯ СИМВОЛІЗМУ В ЕКСПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ Г.С. СКОВОРОДИ У СКОВОРОДИНІВЦІ НА ХАРКІВЩИНІ

Северин Віктор Дмитрович,

Кандидат мистецтвознавства, старший викладач
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Северин Надія Василівна

Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Видатний український філософ, мислитель, просвітитель, поет, музикант, співак Григорій Савич Сковорода є особою, яка пронизала всю свою творчість і все своє життя символами. Символічне розуміння Всесвіту стало основою філософського вчення Сковороди, який шукав у собі внутрішню людину, істину, Бога. Намагання пізнати світ за допомогою символів і знаків простежується у численних його творах.

Символ розуміється як культурологічна і філософська категорія. За В. Івановим, символом є будь-яка реальність, що постає у зв'язку з «вищою реальністю» у пошуку цінності речей, тому приходять до «вічного символізму», який знаходить духовне в чуттєвому. Російські символісти А. Білий, В. Іванов, В. Брюсов та інші трактували символізм як світорозуміння, ґрунтуючись на неоплатонічних і кантівських ідеях. Наслідуючи традиції неоплатонізму і християнської символіки, Сковорода також трактував символи як «іпостась істини», як здатність допомагати пізнати неземне, відкривати нове бачення речей. У нього символи не мають усталеного значення, а існують як певна множинність значень, які то суміжні, то перехрещуються, то суперечливі. Його символізм постає як метод глибокого проникнення у суть явищ навколишнього світу. Здатність філософа мислити образами і символами, вести постійний внутрішній діалог із власним сумлінням у пошуку правди й істини були співзвучні тогочасним культурним вимогам і вирізняли Сковороду з-поміж інших українських філософів і мислителів.

У Національному літературно-меморіальному комплексі Г.С. Сковороди на Харківщині сьогодні оновлюється експозиція, яка була створена у 2006 році відомим українським художником та музеологом Юрієм Тітінюком. Реекспозиція викликана визначною для українського народу подією – 300-літнім ювілеєм з дня народження українського Першорозума, сіяча духовного знання Григорія Сковороди, якого Україна буде вшановувати 3 грудня 2022 року. Тематико-експозиційний план зосереджений на подорожах мандрівного філософа Слобожанщиною. Експозиція музею розміщена в будинку, зведеному у XVIII столітті як садовий павільйон, що дає змогу краще розкрити життєвий

шлях просвітителя України, вшанувати його історичну спадщину та вивчати його творчий шлях у XXI столітті.

Сковородинівський літературно-меморіальний комплекс складається з вестибюлю, трьох залів, невеликого коридору і меморіальної кімнати. Зупинимося на третій залі, присвяченій вшануванню мислителя та вивченню його творчості у XIX–XXI столітті, де втілена глибоко символічна тема «пізнай себе», яка розкриває символ «Євангельського роздоріжжя», або «трьох доріг» та вибір «сродної праці». Який зміст розкривають «три дороги» Сковороди? Одна дорога, що веде наліво, є пагубною для людей, які прагнуть багатства. Друга дорога, що прямує направо, є рятівною для людей, які прагнуть чесного життя. А на третій, центральній дорозі, яка йде прямо, розташоване болото, що символізує лицемірство. Філософ вважав, що праця при вродженій до неї схильності є задоволенням. Акцентуючи увагу на виборі людиною «сродної праці» – праці, вибраної за покликом серця, душі, – філософ підкреслював, що будь-яка професія гідна похвали, якщо вона виконується за покликанням. Споріднена праця, якою б важкою вона не була, є джерелом життєрадісності і сердечної насолоди, святом душі... тоді як «несродна» діяльність породжує у людей смертну муку. Сковорода мислить глибоко, у державних масштабах, пояснюючи, що план ідеальності держави тримається на системі «сродності», тобто коли кожен громадянин виконує роботу, до якої відчуває потяг і виконання якої дає йому внутрішнє задоволення, насолоду. У цьому полягає смисл спорідненої праці, яка приведе до відродження людей, до гармонійного суспільного ладу. Оновлена експозиція музею дасть можливість пізнати значення філософського мислення Григорія Сковороди через усвідомлення композиції «Євангельське роздоріжжя», доторкнутися до деяких речей того часу, до християнських реліквій, до писемних пам'яток; за допомогою інтерактивних технологій поринути у таємниці освітнього процесу через написання давнього алфавіту на інтерактивному столі.

Сковорода вбачав у кожній людині властивий лише їй певний потенціал, який необхідно своєчасно помітити і розвинути. Таким чином, він розробляв одну з провідних проблем філософсько-антропологічного дискурсу – проблему самоактуалізації та самореалізації особистості, ґрунтуючись на концепціях Сократа, Платона, Арістотеля, Августина Аврелія, Марка Тулія Цицерона, які одними з перших порушили проблему розвитку природних задатків і здібностей людини.

У багатьох своїх працях Григорій Сковорода порівнює своє життя з життям вільного птаха, тому на перехресті балок, як образ-дух самого філософа, розміщений великий птах з розгорнутими крилами – лелека. Сковорода вважав, що не можна бути щасливою людиною, істинною, справжньою людиною, якщо ти не володієш почуттям вдячності до бога, до людей, до природи. Саме лелека був ідеалом вдячності в українській природі, який для Сковороди був символічним як єдиний птах, який доглядав своїх батьків, а всі інші птахи доглядали тільки своїх дітей. Образ лелеки може виступати знаковим провідником між людиною і світом, людиною і українським контекстом, який

мають розуміти відвідувачі, споглядаючи експозицію. Цей елемент відіграє об'єднуючу роль у процесі концентрації образу в середовищі зали.

У центрі третьої зали на поздовжній вісі, на лінії сприйняття глядачем, розміщена тематична композиція – джерело, або фонтан. Рисунок джерела був зроблений самим Сковородою. Він символізує ідею рівності кожної людини у досягненні нею душевного миру, щастя. На думку філософа, у кожного є умови для реалізації потягу до «спорідненого» життя. Він пояснює це через образ Бога як «фонтану рівної нерівності». Сковорода говорить, що Бог подібний фонтану, який наповнює різні за вмістом ємності. Міра наявності Бога у кожній людині визначає «разнопутіє» людей та їхні різні долі. Зміст рисунка допомагає зрозуміти цитата філософа: «Не равное всем равность. Льются из разных трубок разные токи в разные... сосуды, что стоят вокруг фонтана. Меньшему сосуду меньше попадает, но в том он равный с большим, что оба одинаково полные» [1, с. 92]. В цьому рисунку закладений глибокий зміст: кожна людина протягом свого життя має різну потребу в знаннях. Комуś вистачає мінімуму знань, а іншому потрібно їх багато. Тож джерело наповнює кожен людину за його потребами. Тому вираз «Не равное всем равность» означає, що людина може отримати стільки знань, скільки забажає. Символ фонтану дає глядачеві зрозуміти глибокий зміст загальної філософської теми Сковороди – «пізнай себе». Адже кожна людина сама вирішує свою долю – обмежувати себе в знаннях чи здобувати їх протягом усього свого життя. Філософ вважав, що не знати себе – це все одно, що втратити себе. Він писав: «Копай внутри себя колодец... Не желай ненужного и лишнего, от них всегда трудность и погибель» [2, с. 369].

Символізм Григорія Сковороди втілено і в інших залах. Так, образ книги для нього мав символічне значення як духовний витвір, як втілений у тексті дух, як збережений у письмовій формі образ народу. Книгу можна розглядати як універсальний світ, який поєднує знаки й образи, як синтез графічного знаку і образу. Композиція, створена із дзеркал, символізує видиму та невидиму природу натури, розкриваючи смисл життя філософа через образи книги, горіха, сфінкса, змія. Головною книгою Сковороди була Біблія – книга життя, яку він називав своєю «коханкою» і яка повела його у мандри світом, під час яких народжувалися його «діти» – філософські трактати, байки, вірші, притчі.

Нарцис – це символ самозакоханості у грецькій міфології. У Сковороди це символ самопізнання. Філософ говорить, що людина, дивлячись на своє зображення через дзеркала, пізнає саму себе, бачить свою «внутрішню людину», Бога в собі. Тому свій перший філософський твір він називає «Наркисс. Разглагол о том: узнай себе».

Сьогодні ставлення до культурної спадщини пов'язане зі зростанням ролі музею як інституту, покликаною вирішувати певні завдання пошуку світоглядних та інтелектуальних орієнтирів соціокультурної адаптації людини у сучасному мультикультурному світі. Невичерпною спадщиною українського народу є філософське вчення Григорія Сковороди, яке живе вже три століття та заслуговує гідної уваги і пошани.

Сучасний музей – це храм людської мудрості, храм людських надбань протягом віків. І завдання цього храму – працювати з відвідувачем на емоційно-

ART HISTORY MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

психологічному рівні, при цьому добре розбираючись у характерах і потребах людини, щоб надавати інформацію на зрозумілій їй мові. Будь-яка музейна експозиція є відображенням матеріальної та духовної культури суспільства, яка знаходиться у постійному русі, тому музейні експозиції мають надавати глядачам відповіді на актуальні питання, поставлені сьогоденням. Нова експозиція Національного літературно-меморіального комплексу Г.С. Сковороди стане важливим кроком у вирішенні експозиційного простору та новим способом збереження і передачі інформації про великого українського філософа майбутнім поколінням українців.

Література:

1. Титинюк Ю.Е. Энциклопедия режиссера пространства: в 5 кн. Книга 3. Музейная экспозиция. – Харьков : Издатель Александр Савчук, 2020. – 160 с.
2. Сковорода Г.С. Твори в двох томах. – Т. 2 / Г.С. Сковорода. – Київ : АН УРСР, 1961 – 623 с.

EFFECT OF WATER STRESS ON GROWTH OF PHASEOLUS VULGARIS

Aytan Eminli

Master student's (Environmental Management and Biological Monitoring)
Baku State University, Department of Botany and Plant physiology

Due to their sedentary nature, plants face a number of environmental challenges. Abiotic stresses such as heat, cold, drought, heavy metals, and salinity are serious threats to plant productivity as well as production [1]. Until now, scientists have begun to calculate the loss of crops caused by environmental restrictions, and to investigate the reasons for this. In the early 1980s, Boyer [2] estimated that environmental factors could reduce crop production by up to 70%. Since then, several reports related to the crop losses due to various abiotic stresses have been published [3, 4]. Abiotic stresses which are inherent to the arid environments, such as water shortages and high temperatures, are factors that negatively affect global agriculture by reducing plant productivity [5].

In the scarcity of water, changes in photosynthesis, respiration, water transport, nutrient uptake and photosynthesis, as well as the accumulation of biomass occur in plant development processes [5]. Drought stress in the reproductive phases is a major problem for ordinary beans (*Phaseolus vulgaris* L.) because it affects the flowering and budding processes which are highly sensitive to drought [5].

P. vulgaris has been used as a research object. For the experiment, the seeds were disinfected in 3% hydrogen peroxide solution for 5 minutes. It was then kept in water, germinated in a moist container and planted in the ground.

The experiment was performed under both control conditions and drought stress. The difference between the plants has become noticeable after some time (Figure 1- Picture 1 refers to the initial experiment).

These differences include the height of the plants, the number of leaves, the size of the leaf surfaces, and so on.

In this experiment, due to the drought (water stress), decline in the number and size of leaves, and a decrease in stem length can be shown as a result.

a) The sample on the left is a well-developed bean sample in drought conditions.

b) The sample on the right is a well-developed bean sample in a controlled conditions.

References:

1. "Abiotic Stress in Plants; Stress Perception to Molecular Response and Role of Biotechnological Tools in Stress Resistance" Qari Muhammad Imran , Noreen Falak , Adil Hussain , Bong-Gyu Mun and Byung-Wook Yun .
2. Boyer , J.S Plant productivity and environment.
3. Wu G. ; Zhang, C.A. ; Chu , L.Y. ; Shao, H.B. Responses of higher plants to abiotic stresses and agricultural sustainable development. J. Plant Interact.
4. Deng , X.P. ; Shan, L.; Inanaga , S.; Inoue, M. Water-saving approaches for improving wheat production
5. Tolerância à seca avaliada em genótipos de feijoeiro comum.
João Guilherme Ribeiro Gonçalves
Estela Reis de Andrade
Daiana Alves da Silva
Jose Antonio de Fátima Esteves
Alisson Fernando Chiorato
Sérgio Augusto Morais Carbonell

ON THE STABILITY OF THE BALANCE OF AN UPRIGHT MEN AND WOMEN IN VARIOUS ANTROPOMETRICS

Moistsrapishvili Karlo

Ph.D. Professor,
Georgian State University Of Physical Culture and Sports. Tbilisi, Georgia
Head of Cathedra of Biomechanics and Computer Technologies
app. 45, VII building, II quarter, II micro-district, Nutsubidze Plateau, Tbilisi,
Georgia

Resume: The proposal article is the union of the two previous scientific works [1, 2]. The given paper studies conditions of the equilibrium stability of a cylinder – shaped homogeneous body. Thus, conditions of the equilibrium stability of different proportion upright standing men were studied. A new method allowing determination of a man's common centre of gravity was developed. An optimal bending forward angle at which the degree of the equilibrium stability of an upright standing man reaches its maximum value was determined. Hence, the appropriate conclusions were drawn.

External forces are introduced herein, which may disturb the stable equilibrium and cause the body to tumble. The paper also introduces the concept of the coefficient of the stable equilibrium and proposes a formula for its calculation. Finally, a formula is set up to obtain the maximum value of external forces under which the body still maintains the state of equilibrium.

Key words: equilibrium stability; common center of gravity; optimal bending; critical angles, stability coefficient, force of gravity, external force, overturning.

PREAMBLE

The equilibrium of a body and its maintenance (stability) has a definitive significance in all fields of men's vital activities including sports. Let's examine conditions of the equilibrium stability by the example of a cylindriform homogeneous body (Fig.1). Its center of gravity (O) coincides with the mechanical center and the degree of its equilibrium stability comes to a maximum value of expression when it is at a strictly vertical position (Fig.1a) [1].

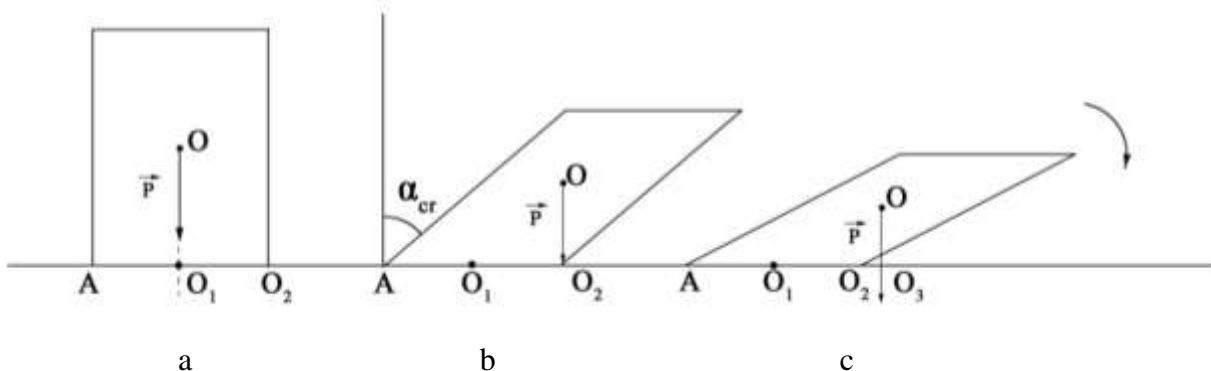

Fig. 1

Process of gradual bending of a cylindriform body having fixed base

At such position the vertical projection of the center of gravity of the cylindrical body onto the base area, coincides with the mechanical center of the base (O_1) and the moment of gravity of the cylinder $M = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2}$, as regards the center of rotation (O_2), has maximum value of significance and serves as a restricting function (i.e. is a restricting moment), thus ensuring maximum degree of the equilibrium stability ($|P|$ -gravity value, $d=|AO_2)$ - base diameter, $\frac{d}{2}$ -arm of gravity).

With the cylinder's gradual deviation (on conditions that the base is fixed) both the arm of gravity and the value of the restricting moment diminish resulting in the decrease in the cylinder's equilibrium stability degree.

At the position given in Fig. 1b, the cylinder's vertical projection of gravity onto the base area coincides with the center of rotation and the restricting moment (a), therefore, the equilibrium stability degree comes practically to zero (critical angle of deviation - α_{cr}). At the subsequent deviation of the cylinder, the gravity moment changes its sign and acquires the function of a rotational moment and the body begins to topple over (Fig. 1c).

Considering the said above, one may conclude: the degree of the body's equilibrium stability becomes maximum when the vertical projection of its center of gravity onto the base area coincides with the mechanical center of the base; i.e. while the vertical projection of the body's gravity is within the base area, the body maintains its equilibrium position but when the given projection leaves the area, the body fails equilibrium and toppling over begins.

The dependence of the critical angle values (α_{cr}) on the cylindrical body ($\frac{H}{d}$), where (H) is the height of the cylinder and (d) is the base diameter.

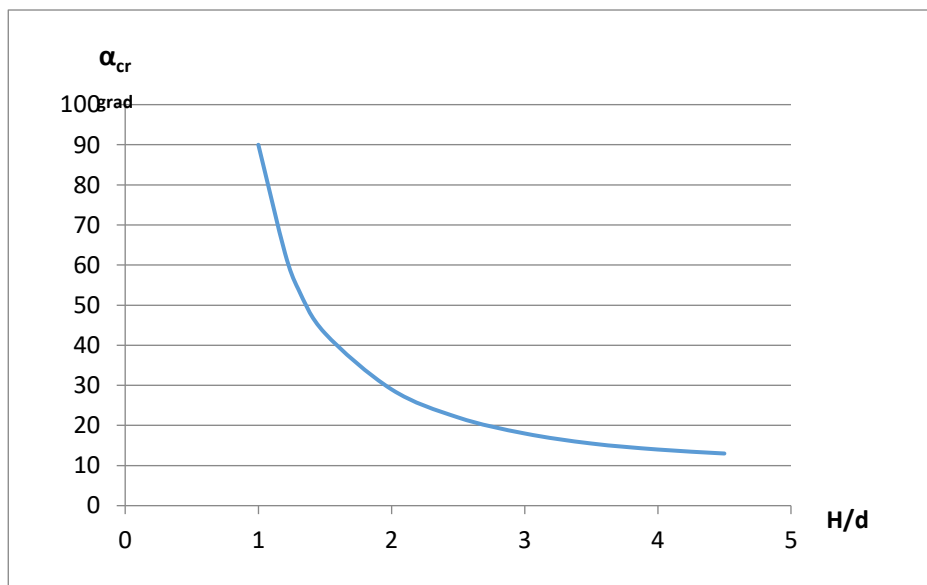

Fig. 2
Dependence of the critical angle value of the cylindrical body on its geometry

$$\alpha_{cr} = f\left(\frac{H}{d}\right)$$

MAIN PART

Fig. 4a clearly demonstrates that if an upright standing man is placed into an imaginary (virtual) cylinder (Fig. 3a), the body weight will be distributed unevenly inside the cylinder and the general center of gravity (GCG) of the man will not coincide with the cylinder's mechanical center. The GCG (O') of a man and the mechanical center of the cylinder (O) are displaced considerably against each other due to the specificity of the men's anatomy.

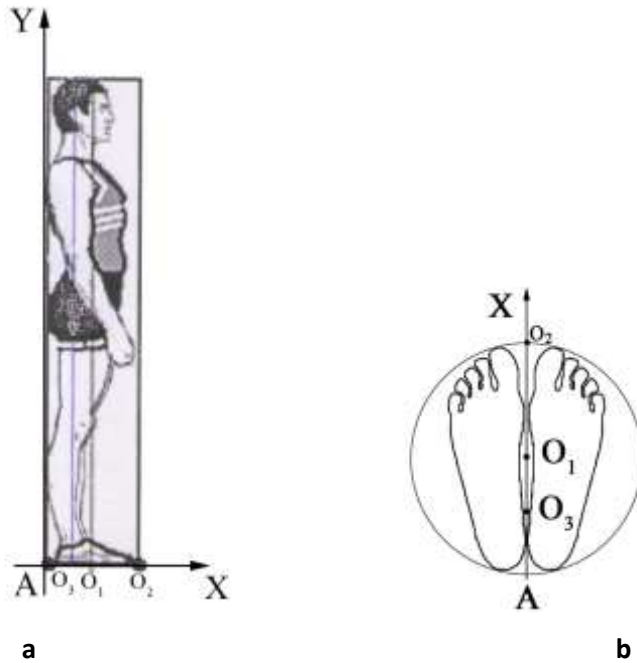

Fig.3
a-An upright standing man placed into an imaginary (virtual) cylinder.
b-Feet position on the bearing area

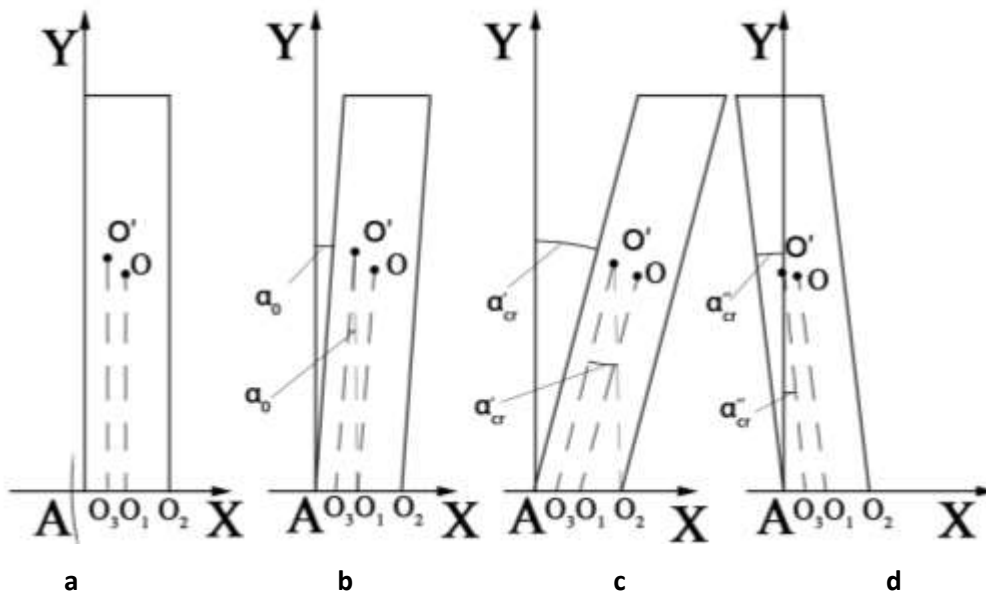

Fig.4

- a – Position of the general gravity center (O') of an upright standing man
- b – Optimal position of a man when the equilibrium stability degree is a maximum and the optimal bending forward angle (α_0) correlates with it.
- c - Critical situation occurs when a man bends forward and the equilibrium stability degree equals zero and toppling over of the body takes place; critical angle of bending forward α'_{cr} .
- d - Critical situation occurs when a man bends backward; critical angle α''_{cr} . Body topples over backward.

Feet position of a man on the cylinder base is given in Fig. 3b, where point O_1 is a projection of the cylinder's mechanical center (O) (Fig. 4a) coinciding with the mechanical center of the base area (O_1), whereas O_3 point is a projection of the man's GCG onto the same area; since the GCG projections of the man (O') and the cylinder's mechanical center on the base area are reciprocally displaced, the equilibrium stability degree cannot have its maximum value; to succeed, the upright standing man should bend forward (without tearing the feet away from the foothold) at an optimal angle (α_0) so that the vertical projection of the man's GCG (of O' point) onto the base area gets coincided with its mechanical center (O_1). The given situation is presented in Fig.4b and enables to determine the optimal angle of bending [1]:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(\frac{|O_3O_1|}{|O_3O'|}\right). \quad (1)$$

In much the same way critical angles of bending forward α'_{cr} and backward α''_{cr} can be determined by the following formulas (Fig.4c and 4d):

$$\alpha'_{cr} = \arcsin\left(\frac{|O_3O_2|}{|O_3O'|}\right), \quad (2)$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin\left(\frac{|AO_3|}{|O_3O'|}\right). \quad (3)$$

It is well known {1,2} that: $|AO_3| = |O_3O_1| = \frac{d}{4}$, $|O_3O_2| = \frac{3d}{4}$, $|O_2O_1| = \frac{d}{2}$, and $|O_3O'| = h$

Taking the aforesaid into consideration, formulas (1), (2) and (3) will become:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(\frac{d}{4h}\right), \quad (1')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin\left(\frac{3d}{4h}\right), \quad (2')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin\left(\frac{d}{4h}\right), \quad (3')$$

Where $d=|AO_2|$ is the diameter of the base area (length of the man's foot), h – the height of GCG position from the same area.

In order to determine the height of the GCG position of the upright standing man ($h=|O_3O'|$) by means of the man' height (H), we make use of Phidias Number (or "Fibonacci Number" and "Golden Ratio" equivalently). Phidias Number ($\phi=1.6118$) determines the ratio between the man's height H and the height of the man's umbilicus (h'):

$$\phi = \frac{H}{h'} \quad (4)$$

Also, it is well known that the GCG of an upright standing man is below the umbilicus by 0.05, and as the women are concerned, it is by $0.1 \cdot H$, since their umbilicus

is lower than the one of the men by $0.05 \cdot H$. Taking into consideration both the said above and formula (4) we derive for men:

$$h = H \cdot \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right), \quad (5)$$

$$h = 0,5680 \cdot H;$$

and for women:

$$h = H \cdot \left(\frac{1}{\varphi} - 0,1 \right), \quad (5')$$

$$h = 0,5180 \cdot H.$$

If formula (5) is taken into consideration, formulas (1'), (2') and (3') will become:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(\frac{1}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6)$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(\frac{3}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7)$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(\frac{1}{4 \left(\frac{1}{\varphi} - 0,05 \right)} \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8)$$

Taking into consideration that $\varphi = 1,618$, we receive:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(0,44 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(1,32 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(0,44 \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8')$$

In case of women and taking into consideration (5'), formulas (6'), (7') and (8') will become:

$$\alpha_0 = \arcsin \left(0,48 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (6'')$$

$$\alpha'_{cr} = \arcsin \left(1,44 \cdot \frac{d}{H} \right), \quad (7'')$$

$$\alpha''_{cr} = \arcsin \left(0,48 \cdot \frac{d}{H} \right). \quad (8'')$$

It is generally known that the Phidias Number is the most harmonic ratio in the nature of things; sculptors, painters and architects of the ancient Egypt, of the antique epoch and Renaissance used it. Leonardo da Vinci used the Number in his famous work on "the human figure proportion".

For a man of the Da Vinci proportion, both optimal α_0 and critical α_{cr}' , α_{cr}'' have the following value:

$$\alpha_0 = 3,7^0, \quad \alpha'_{cr} = 11,15^0, \quad \alpha''_{cr} = 3,7^0.$$

Comparing the given diagrams (Fig. 5) one can conclude that the degree of the equilibrium stability of women is higher than of the men of similar proportion caused by a lower position of their (women) GCG. Similarly, a formula determining skier's optimal angle of bending forward can be drawn:

$$\alpha_0 = \arcsin \left[\frac{1}{H} \left(1,32 \cdot d + \frac{n \cdot l}{0,568} \right) \right]$$

Where d-length of foot, l-length of ski, H-height of skier, n-coefficient determining the part of the ski length made up by the distance from the tip of foot to the geometric center of the part of the ski's bearing area.

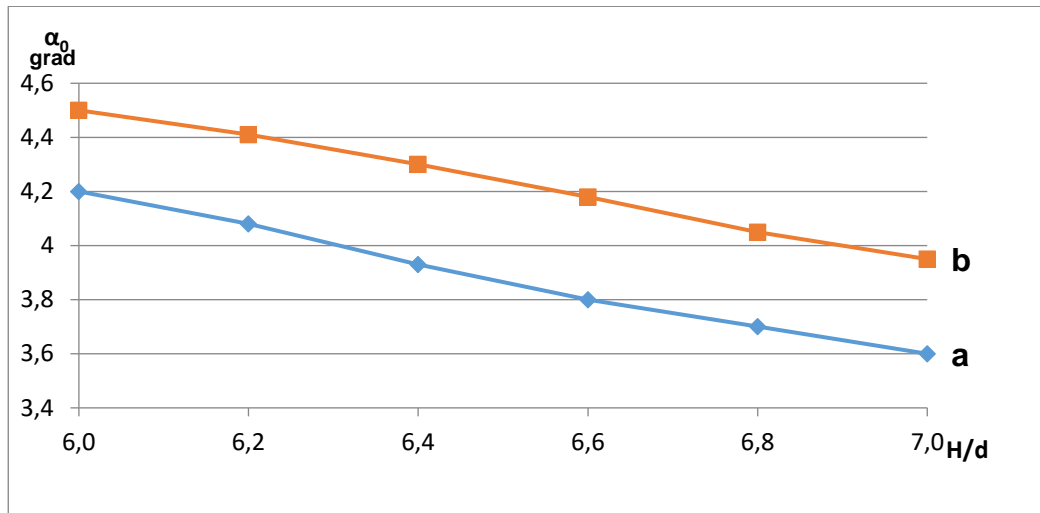

Fig. 5

**Dependence of the optimal angle value (α_0) on the man's proportion ($\frac{H}{d}$).
a-for men; b-for women (The average value ($\frac{H}{d}$) for a proportional man varies within $6 \div 7$)**

The previous paper addressed the situation with no external force. For the sake of simplicity, we introduce the coefficient of stability as applied to a stationary ankle joint (special footwear in sports where skis or skates are used provide such relative immobility of ankle joint):

$$K_{st.} = \frac{M_{res}}{M_{tur}} \quad (9),$$

where M_{res} – resisting moment of gravity
 M_{tur} – moment (torque) of external force

If $K_{st.} \geq 1$, body maintains state of equilibrium, while if $K_{st.} < 1$ – it loses equilibrium and overturns.

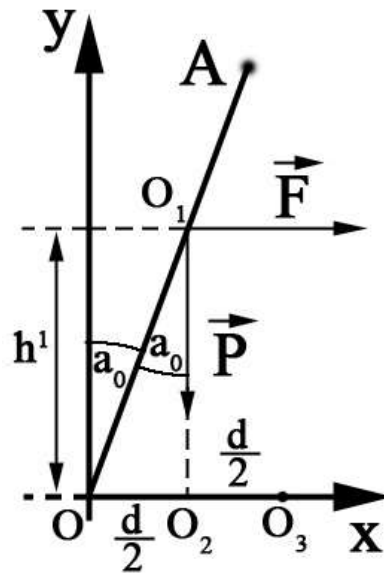

Fig. 6.

Schematic representation of human body in a position with the maximum degree of stability [1].

It is clear from Fig. 6, that $M_{res} = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2}$ and $M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h'$, when point O_3 is the center of rotation. External influences are represented by $|\vec{F}|$, which is the horizontal effect of all external forces. It is directed towards the gradient of a human body as applied to point O_1 - common center of mass (CCM) of a human body.

Explanation of fig.1:

$|OA| = H$ – human height;

$|OO_1| = h$ – level of body's common center of mass;

$|OO_3| = d$ – foot length;

\vec{P} – force of gravity on human body, including vertical effect of external forces (body weight);

\vec{F} – horizontal component of resultant external forces;

O_1 – body's common center of mass

O_2 – geometrical center of the area of a foot

O_3 – body hinge point;

α_0 – Optimum slope angle of a human's body bending forward, at which the maximum degree of stability of equilibrium is achieved [2].

With respect to the center of rotation O_3 (Fig. 6) the following is true:

$$M_{res} = |\vec{P}| \cdot \frac{d}{2} \quad \text{and} \quad M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h' \quad (10)$$

As $d = 2 \cdot h \cdot \sin \alpha_0$ and $h' = h \cdot \cos \alpha_0$, we receive:

$$M_{res} = |\vec{P}| \cdot h \cdot \sin \alpha_0 \quad \text{and} \quad M_{tur} = |\vec{F}| \cdot h \cdot \cos \alpha_0 \quad (11)$$

By simple transformations we receive:

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \operatorname{tg} \alpha_0 \quad (12)$$

Paper [1] defined the optimum angle α_0 for men:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(0,44 \frac{d}{H}\right) \quad (13)$$

And for women:

$$\alpha_0 = \arcsin\left(0,48 \frac{d}{H}\right) \quad (14)$$

Considering (5) and (6) the formula (4) will result in the following:

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \operatorname{tg}\left[\arcsin\left(0,44 \frac{d}{H}\right)\right] \quad (15) \text{ for men}$$

$$K_{st} = \frac{|\vec{P}|}{|\vec{F}|} \cdot \operatorname{tg}\left[\arcsin\left(0,48 \frac{d}{H}\right)\right] \quad (16) \text{ for women}$$

$$\text{When } K_{st} = 1 \quad |\vec{F}| = |\vec{F}|_{max} \quad (17)$$

$|\vec{F}|_{max}$ – the maximum value of the external force at which body maintains in a state of equilibrium;

When $|\vec{F}| > |\vec{F}|_{max}$ (i.e. $K_{st} < 1$) body overturns.

Considering condition (9), from (7) and (8) we deduce:

$$|\vec{F}|_{max} = |\vec{P}| \cdot \operatorname{tg}\left[\arcsin\left(0,44 \frac{d}{H}\right)\right] \quad (18) \text{ for men}$$

$$|\vec{F}|_{max} = |\vec{P}| \cdot \operatorname{tg}\left[\arcsin\left(0,48 \frac{d}{H}\right)\right] \quad (19) \text{ for women}$$

From these formulae we can obtain numerical values of $|\vec{F}|_{max}$ for human bodies of different parameters.

Based on the above, we can conclude:

1. When $|\vec{F}| \leq |\vec{F}|_{max}$ body maintains its balance;
2. When $|\vec{F}| > |\vec{F}|_{max}$ body overturns;
3. Given the same external effects and identical anthropometry, stability in women is greater than in men.

References

1. K. Moistsrapishvili. Once again on the equilibrium stability of a man. The General Science Journal <http://www.gsjournal.net> 2015.
2. K. Moistsrapishvili. Conditions for Stable Equilibrium of the Upright Human Body in the Presence of External Influence. The General Science Journal, <http://www.gsjournal.net> 2018.

ҚАТТЫ ҚАРАКҮЙЕ АУРУЫНЫҢ БИДАЙ ДАҚЫЛЫНЫҢ ӨНІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Маденова Айгүл Калиходжаевна

Ph.D., аға оқытушы
Абай атындағы ҚазҰПУ

Қалиділда Арайлым Мейрамханқызы

2 курс магистранты
Абай атындағы ҚазҰПУ

Бидай-бұл бүкіл әлемде тұтынылатын ақуыз мен калорияның шамамен 20% қамтамасыз ететін негізгі тағам, [1]. Қазақстандағы қатты бидай негізгі жаздық дәнді дақылдардың бірі. Ол жаздық бидайдың жалпы егіс алаңының 5-6% - ын 12-13 млн. га алып жатыр. Жаздық қатты бидай 0,4-0,7 млн.га алқапта өсіріледі және оның өндірісі қатты ауытқуға ұшырайды. Биыл Қазақстанда өткен маусымға қарағанда астық 1,5 млн.тоннаға немесе шамамен 9,3% - ға аз. Биылғы жылы арпа – 800 мың тоннадан астам, бірақ бидай да осы маусымда өткен жылмен салыстырғанда 0,6 млн. тоннаға аз болды. Көптеген аймақтарда дәнді дақылдардың өсіп-өнуінің ең маңызды сәтінде ылғалдың болмауы, қолайсыз ауа-райының әсерінен және саңырауқұлақ ауруларының басымдылығы бидайдың өнімділігіне әсер етті.

Біздің елде жұмсақ бидай жоғары сапалы астықтың тұрақты өнімділігін қамтамасыз етеді және шетелдік нарық үшін коммерциялық тартымды және перспективалы болып табылады, [2]. Соңғы жылдары ауыл шаруашылығы өсімдіктері көптеген саңырауқұлақ ауруларына ұшырады. Бір мезгілде немесе бірінен соң бірі дамиды бұл аурулар ауылшаруашылық технологиясының барлық талаптары орындалса да, егіннің қалыпты қалыптасуына кедергі келтіруі мүмкін. Республика шаруашылықтарының өсімдік қалдықтары жыртылмаған ауыл шаруашылығы дақылдарын өсірудің ресурс үнемдейтін технологияларына көшуімен тұқымдарда, топырақта және өсімдік қалдықтарында фитопатогенді инфекцияның мол қоры жиналады. Егіс алдындағы жоғары сапалы тұқымдық өңдеу өсімдіктерді ауру қоздырғыштардан, негізінен, өңдеу фазасында сенімді қорғауды қамтамасыз етеді. Болашақта өсімдіктер топырақта және өсімдік қалдықтарында сақталатын фитопатогенді инфекциямен ауырады. Сондықтан шаруашылықтар жыл сайын тұқым себу жұмыстарын жүргізгенімен, жазғы кезеңде егістіктердің фитосанитарлық жағдайы күрделі күйінде қалып отыр. Бидайдың төмен шығымдылығының негізгі себебі өндірісте ауруға төзімді сорттардың болмауына және осы дақылды өсіру технологиясының сақталмауына байланысты егістің фитосанитариялық жай-күйінің нашарлауы болып табылады, [3]. Жоғары және тұрақты өнім алудың бір жолы патогенді және зиянды саңырауқұлақтары жоқ жоғары сапалы тұқым материалын пайдалану болып табылады. Карантиндік бағдарламалар аясында астық пен көшет материалдарын сертификаттау өте маңызды. Фитопатогенді саңырауқұлақтар табиғи жолмен де,

адамның көмегімен де жұқтырған өсімдіктерді немесе олардың бөліктерін әр түрлі елдер арасында ғана емес, сонымен қатар континенттер арасында да тасымалдай отырып, көптеген жолдармен таралатыны белгілі. Бұл қозғалыс көбінесе аурудың күтпеген және кең таралуына әкеледі. Тұқым негізінен крахмал, ақуыз және майдың аз бөлігінен тұрады, бұл тұқым инфекцияларының қоздырғыштары үшін өте қолайлы өсіру алаңы. Бактериялық және саңырауқұлақ тектес қоздырғыштардың 60% - на дейін тұқым арқылы берілуі мүмкін. Тұқымның жағдайы көбінесе олардың өнгіштігін, көшеттер мен ересек өсімдіктердің зақымдануын анықтайды, бұл сайып келгенде егін мен олардың сапасына әсер етеді. Егін жинау немесе егін жинау кезеңінде ылғалдылығы жоғары жылдары тұқым инфекциясы айтарлықтай қауіп төндіреді. Сондықтан дәстүрлі тұқымдық бақылаумен қатар тұқым микрофлорасының түрлік құрамын және әртүрлі патогендермен жұқтыру дәрежесін анықтауға мүмкіндік беретін фитопатологиялық сараптама жүргізу қажет.

Жұмсақ бидайдың саңырауқұлақ ауруларының даму динамикасына вегетациялық кезеңнің қиын кезеңдеріндегі ауа-райы әсер етеді, [4]. *Tilletia* тұқымдас саңырауқұлақтардан туындаған қатты қаракүйе - бұл бидайдың кең таралған ауруы. Сыртқы тексеру кезінде айқын шығындардан басқа, есепке алынбайтын жасырын шығындар пайда болады. Қоздырғыштың зияны өсімдіктің өніп шыққан кезінен бастап тұқымның пісуіне дейінгі кезеңде өсімдікке қатты әсер ететіндігінде көрінеді: тұқымның өнгіштігі, өнімді сабақтарының саны, масақтағы дәндер саны азаяды, дәндердің орнына споралық масса пайда болады, сыртқы сау масақтағы биохимиялық процестердің қалыпты барысы бұзылады, [5]. Бүгінгі таңда химиялық әдіс бидай тұқымын қатты қаракүйе қоздырғышынан қорғау үшін кеңінен қолданылады. Фунгицидтердің қазіргі заманғы ауқымды жиынтығы, қаракүйе ауруларымен қоздырғыштарды жұқтыру проблемасын жеңілдететін сияқты. Алайда, осы препараттарды құрайтын барлық белсенді заттар адамдар үшін қауіпті болып келеді. Қазіргі уақытта өсірілетін сорттардың көпшілігі бір немесе бірнеше жалпы қатты қаракүйеге сезімтал, [6]. Қазіргі кезеңде төзімді сорттарды құру мен өсірудің қауіпсіз және арзан әдісі өте маңызды, оларды таңдау үшін аурудың осы түріне қарсы тұрудың жаңа көздері қажет, [7]. Бұл әсіресе химиялық қорғаныс құралдарын қолдану мүмкін емес Органикалық егіншілік жүйелерінде өсіруге арналған бидай сорттарын таңдауда өте маңызды, [8]. Қатты қаракүйе қоздырғышына қарсы тұрудың негізгі проблемасы генетикалық тұрғыдан әртүрлі донорлар мен көздердің жеткіліксіз көлемінің болуы болып табылады. Осыған байланысты ген-донорларды іздеуді жүзеге асыру, генофондты кешенді зерттеуді жүргізу, сондай-ақ селекциялық бағдарламалардың генетикалық әртүрлілігін пайдалану қажет, [9]. Қоршаған орта жиынтығына кіретін факторлардың күрделі кешенінің ішінде оның абиотикалық компоненттері-климат пен ауа-райы маңызды рөл атқарады, бірақ шешуші рөл қоршаған ортаны қалыптастырушы фактор ретінде бидай сортында қалады. Сорттың тұрақтылығы өсімдіктерді аурулардан қорғаудың маңызды элементі болып табылады, ол ауылшаруашылық өндірісін тұрақтандырады және қоршаған ортаның ластану қаупін азайтады. Мәселе тек Қазақстанда ғана емес, әлемнің

басқа елдерінде де жаңадан құрылған сорттар патогендердің жаңа түрлерінің пайда болуына байланысты тез тұрақтылығын жоғалтады. Қазіргі заманғы зерттеулер биотикалық және абиотикалық стресстерге төзімді жоғары өнімді бидай сорттарын таңдау үшін жаңа бастапқы материалды іздеуге және жасауға, сондай-ақ агрофитоценоздардағы фитосанитарлық жағдайды оңтайландыруға бағытталған.

Бас аурулары (қоздырғыштар-*Tilletia caries*-бидайдың қатты қаракүйесі) - егіннің айқын жоғалуын тудырады - масақтың бұзылуы түрінде, ал жасырын-тұқымның өнгіштігін төмендету, қыстың төзімділігін төмендету, өсімдіктердің өсуін тежеу түрінде көрінеді, [10].

Бұл базидиальды саңырауқұлақтар (*Ustilaginales*) класындағы саңырауқұлақтардан туындаған. Бас ауруы - дәнді дақылдардың ең зиянды ауруларының бірі. Негізінен масаққа әсер етеді, яғни ол өсірілетін өсімдіктің ағзасына үлкен және өте айқын зиян келтіреді. Қаракүйе - кең таралған ауру, ол дәнді дақылдар өсірілетін барлық жерде кездеседі. Дәнді дақылдарда бұл аурудың бірнеше түрі кездеседі, олардың негізгілері: бидайдың шаңды және қатты қаракүйесі, арпаның шаңды және қатты қаракүйесі, қара бидайдың сабағы, сұлы қатты және шаңды қаракүйесі, жүгерінің шаңды және көпіршікті қаракүйесі. Олардың барлығы жоғары мамандандырылған және белгілі бір дақылдармен шектелген; мысалы, сұлы қаракүйесінің споралары тек сұлыға әсер етеді және бидай мен арпаға әсер ете алмайды.

Қорытындылай келе, аурудың қоздырғыштары- *Tilletia caries Tul.* және *T. levis Kuehn* болып табылады. Осы түрлер бір-бірінен спора құрылымымен ерекшеленеді. Бірінші түрлерде споралар дөңгелек, торлы; екіншісінде-ұзын, тегіс. Екі түрі де бірдей зақымдану сипатын тудырады. Ауру астықтың сүтті пісу кезеңінде анықталады. Зардап шеккен масақтар сау масақтарға қарағанда қарқынды жасыл түске ие, болашақта бұл белгі жоғалады және зардап шеккен масақтар түтіккен болады. Жабық бидай масағындағы қабыршақтар мен төбешіктер бір-бірінен ажырап, жылжиды, зақымдалған дән ісініп, дөңгеленеді. Зарарланған дәннің мазмұны көптеген дөңгелек, жағымсыз майшабақ иісі бар тор тәрізді споралардан тұратын қаракүйе массасы болып табылады, сондықтан бұл қара күйе дымқыл немесе иісті деп аталады. Бидайды қатты қаракүйемен жұқтырған кезде тек дән жойылады, бірақ масақ бөліктері, оның ішінде қабығы да сақталады, мұндай жұқтырған дәндер көбінесе бас қалталар деп аталады.

Балауыздың пісуі кезінде ауру масақтары бидай дақылдарында оңай кездеседі, өйткені олардың жеңілдігіне байланысты олар сау сияқты құлап кетпейді, бірақ тік тұрады. Астықты бастырған кезде, бас қалталар құлап, споралар босатылып, сау астықты, машиналарды, контейнерлерді ластайды, топыраққа түседі.

Қатты қаракүйе астықта споралар түрінде қыстайды. Топыраққа енгеннен кейін ластанған дән өсе бастайды, ал тұқым бетінде орналасқан споралар базидиоспоралармен базидияда өніп шығады. Базидиоспоралар бір-бірімен біріктіріледі, содан кейін олар өскін түтікшесін береді, ол бидайдың жас көшетіне еніп, оны жұқтырады. Осылайша, қатты қаракүйе инфекциясы астықтың өну кезінде пайда болады, яғни бидай өскіні ғана зақымдалады,

өсімдіктің кейінгі өсуімен инфекция болмайды. Өсімдіктердің инфекциясы топырақтың 6-15°C температурасында болады. Тұқымның саңырауқұлақ спораларымен ластану дәрежесі жоғары болған сайын бидайдың қоқыспен зақымдану пайызы соғұрлым жоғары болатыны анықталды. Бидайдың зақымдануына көктемгі және кеш күздік дақылдарды тым ерте себу, сондай-ақ тұқымдарды тереңірек отырғызу көбірек әсер етеді. Жас өскінде қоздырғыштың мицелийі өседі және масақ пайда болғанға дейін оның зақымдалғаны көрінбейді. *T.caries* телиоспоралары, торлы ою-өрнекті көрсететін *Tilletia* тұқымдасының типті түрі. Телиоспоралардың диаметрі 16-дан 22 мкм-ге дейін болады.

Пайдаланылған әдебиттер:

1. Braun, H. Wheat improvement results, challenges and perspectives / H. Braun // XIX International Workshop on Smuts and Bunts. Izmir. - 2016. - P. 3-4.
2. Румянцев, А. В. Научные достижения в селекции сортов яровой мягкой пшеницы / А. В. Румянцев, В. В. Глуховцев, Л. А. Кукушкина // Зернобобовые и крупяные культуры. - 2015. - № 2. - С. 58-63.
3. Шишкин, Е. В. Создание исходного материала для селекции устойчивых к твердой головне сортов озимой пшеницы / Н. В. Шишкин, Т. Г. Дерова, Д. М. Марченко // Научный журнал КубНАУ. - 2015. - № 113 (09) – С. 158-162.
4. Зависимость развития грибной инфекции зерновых культур от сезонной динамики климатических факторов / Т. К. Шешегова, Л. М. Щеклеина, И. Н. Щенникова, А. Н. Мартьянова // Достижения науки и техники АПК. - 2017. - Т.31, № 4. – С. 58-61.
5. Восприимчивость яровой мягкой пшеницы к Татарской популяции твердой головни / Н. З. Василова, Д. Ф. Асхадуллин, Д. Ф. Асхадуллин, Т. В. Зайцева, Э. З. Багавиева, М. Р. Тазутдинова, И. И. Хусаинова, Г. Н. Насихова // Зерновое хозяйство России. - 2017. - № 5. - С. 8-11.
6. Генетические ресурсы в селекции пшеницы на устойчивость к твердой головне / М. А. Есимбекова, К. Б. Мукин, А. И. Абугалиева, К. Абдрахманов, С. Дубекова, А. И. Моргунов // Аграрная наука. – 2019. - № 1. - С. 22-26.
7. Searching for resistance sources to wheat common bunt disease and efficiency of Bt genes against *Tilletia tritici* and *T. laevis* populations / E. M. Al-Maarroof, R. M. Ali, H. A. Mahmood, T. M. Aziz // Agriculture & Forestry. - 2016. -Vol. 61. Iss. 1. - P. 175–186. Genome-wide association study reveals favorable alleles associated with common bunt resistance in synthetic hexaploid wheat / M. Bhatta, A. Morgounov, V. Belamkar, A. Yorgancilar, P. S. Baenziger // Euphytica. - 2018. - Vol. 214. Article number: 200.
8. Genetic architecture of common bunt resistance in winter wheat using genome-wide association study / A. M. I. Mourad, A. Sallam, V. Belamkar, E. Mahdy, B. Bakheit, A. A. El-Wafaa, P. S. Baenziger // BMC Plant Biology. - 2018. - Vol. 18. Article number: 280.
9. Левченко, Ю. Г. Устойчивость пшеницы и тритикале к возбудителям твердой головни в Краснодарском крае и создание нового исходного материала для селекции: спец. 06.01.05 - селекция и семеноводство сельскохозяйственных

растений: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук / Левченко Юрий Григорьевич; Национальный центр зерна им. П.П. Лукьяненко, Всероссийский научно-исследовательский институт риса (Краснодар). - Краснодар, 2018. - 20 с.

10. Екимова, В.Б., Дрегваль, О. А., Винников, А.И. (2014). Оценка зараженности фитопатогенными грибами зерновых культур в лесостепной зоне Украины. Биологический вестник Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого, 4 (3), 85-97. <http://dx.doi.org/10.7905/bbmspu.v4i3.896>

СТАН ЦЕНОПОПУЛЯЦІЙ *NUPHAR LUTEA* L. У РІЧЦІ ВОРСКЛА

Скляр Юрій

К.б.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

Пяткіна Олена

Студенка 1 курсу, ОС «Магістр» спеціальності 101 «Екологія»

Сумський національний аграрний університет

Кобелецька Надія

Студенка 4 курсу, ОС «Бакалавр» спеціальності 101 «Екологія»

Національний університет «Полтавська Політехніка

імені Юрія Кондратюка»

Проблема охорони водних ресурсів належить до числа найважливіших та визначальних щодо існування суспільства. Це відзначено у низці законів України: у Водному кодексі України [1], Законі України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» [2], та постанов Кабінету Міністрів України. Її розв'язання потребує комплексного підходу, у тому числі й реалізації заходів, спрямованих на вивчення та охорону фіторізноманіття водойм, так як водна рослинність відіграє виключно важливу роль у функціонуванні та біологічному самоочищенні екосистем усіх водних об'єктів [3-5]. Такими дослідженнями насамперед мають бути охоплені провідні водні артерії, до яких на Лівобережній Україні належить і річка Ворскла. Виявлення загальних ознак фіторізноманіття вищих водних рослин (макрофітів), його раритетної складової, встановлення поширення видів і угруповань макрофітів, а також особливостей і закономірностей функціонування їхніх популяцій, належать до числа актуальних наукових питань, важливих, як в аспекті накопичення і поглиблення знань про водні екосистеми, так і для визначення тактики і стратегії їхньої охорони.

Для детального аналізу стану, структури та функціонування макрофітів, що відіграють провідну роль у формуванні вищої водної рослинності річки Ворскли, було обрано п'ять популяцій *Nuphar lutea* L.

Популяційні дослідження проводилися на ділянках, здебільшого розташованих у руслі р. Ворскла на різній відстані від її берега. Для кожної такої території встановлювався комплекс еколого-ценотичних показників – величина товщі води та ступінь її прозорості, швидкість течії, характер донних відкладів, проективне покриття ценозу (табл. 1). Параметри умов середовища встановлювалися за загально прийнятими методиками [6, 7].

Таблиця 1

Еколого-ценотична характеристика місцезростань ценопопуляцій *Nuphar lutea*

№	Асоціація	Середня товща води, см	Швидкість течії, м/с	Прозорість води, см	Характер донних відкладів	Загальне проективне покриття, %
1	Nupharetum (luteae) purum	0	відсутня	-	піщано-мулисті	70
2	Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (demersi)	35	0,03	до дна	мулисто-піщані	100
3	Nupharetum (luteae) purum	50	0,05	до дна	мулисті	100
4	Nupharetum (luteae) lemnosum (trisulcae)	85	0,05	до дна	мулисті	90
5	Nupharetum (luteae) purum	110	0,06	70	мулисті	50

З метою отримання кількісних показників, що характеризують морфологічні особливості особин, обирали у різних фітоценозах 20-30 рослин генеративного онтогенетичного стану. Для визначення наявності статистично достовірного впливу провідних еколого-ценотичних чинників на розміри морфопараметрів застосовано дисперсійний аналіз, який супроводжувався розрахунками сили впливу [8]. Оцінку життєвості особин та віталітетної структури ценопопуляцій здійснено за методикою Ю.А. Злобіна [9, 10] із використанням спеціальної програми VITAL.

Встановлено, що усі досліджувані еколого-ценотичні чинники виявляють суттєвий та статистично-достовірний вплив на розмірні величини рослин *Nuphar lutea*. За показниками сили впливу, у порядку її зменшення, досліджувані чинники сформували наступний ряд: товща води (сила впливу 39,9 – 78,4%) → загальне проективне покриття (21,9 – 55,9%) → донні відклади (11,8 – 48,3%) → прозорість води (4,1 – 34,2%) → швидкість течії (3,8 – 31,7%). Під їхнім впливом у кожному із місцезростань формуються рослини із специфічною морфоструктурою.

За результатами віталітетного аналізу встановлено, що досліджувані ценопопуляції *Nuphar lutea* репрезентують усі три якісні типи: депресивних, врівноважених та процвітаючих (табл. 2). Врівноваженими є популяції, що зростають на мілководді з піщано-мулистими чи мулисто-піщаними донними відкладами. Врівноважені популяції формуються як на середніх, для поясу вищої

водної рослинності, (близько 50 см), так і відносно значних (близько 110 см) глибинах із мулистими донними відкладами.

Процвітаючі популяції репрезентовано на глибинах 80 – 90 см, на ділянках із мулистими донними відкладами, із незначною швидкістю течії (близько 0,05 м/с), прозорістю води до дна, у фітоценозах із домінуванням *Nuphar lutea* при загальному проективному покритті фітоценозу, що не перевищує 90%. Власне такі умови і є оптимальними для формування та сталого функціонування ценопопуляцій цього виду макрофітів.

Таблиця 2

Віталітетна структура ценопопуляцій *Nuphar lutea* у річці Ворскла

№	Асоціації	Класи життєвості			Індекс якості, Q	Тип ценопопуляції
		клас "a"	клас "b"	клас "c"		
1	<i>Nupharetum (luteae) purum</i>	0,00	0,00	1,00	0,00	депресивна
2	<i>Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (demersi)</i>	0,19	0,07	0,74	0,13	депресивна
3	<i>Nupharetum (luteae) purum</i>	0,25	0,31	0,44	0,28	врівноважена
4	<i>Nupharetum (luteae) lemnosum (trisulcae)</i>	0,73	0,09	0,18	0,41	процвітаюча
5	<i>Nupharetum (luteae) purum</i>	0,30	0,32	0,38	0,31	врівноважена

Отже, величина товщі води є визначальним чинником підтримання життєвості ценопопуляцій макрофітів. При відхиленні значень товщі води від оптимальних має місце зменшення значення індексу якості, що супроводжується зміною статусу ценопопуляцій від процвітаючих до врівноважених та депресивних.

Стан флори популяцій макрофітів річки Ворскли вказує на необхідність подальшого впровадження заходів із охорони фіторізноманіття цієї річки, серед яких пріоритетними є моніторинг та створення заповідних об'єктів. Для ценопопуляцій провідних ценозоутворюючих видів, які належать до процвітаючих та зростають в умовах еколого-ценотичного оптимуму, природоохоронні заходи насамперед повинні мати на меті їхнє збереження як генетичних резерватів та еталонних ценопопуляцій, а для депресивних – підвищення їхнього індексу якості у тому числі завдяки зменшенню негативного антропогенного впливу, стабілізації та поліпшенню умов місцезростань.

Список використаної літератури:

1. Водний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/arhiv/podatкова-baza-do-nabrannya-chinnosti-podatkovim-kodeksom/normativno-pravova-baza/kodeksi-/print-59017.html>

2. Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>
3. Смирнова Н.Н. Особенности аккумуляции биогенных элементов, тяжёлых металлов и некоторых хлорорганических пестицидов высшими водными растениями в Килийской дельте Дуная // Гидробиологические исследования Дуная и придунайских водоёмов. – Киев: Наук. думка, 1987. – С. 102 – 119.
4. Скляр Ю.Л. До флори макрофітів центральної частини Гетьманського національного природного парку // Актуальні проблеми дослідження довкілля. Збірник наукових праць (за матеріалами V Міжнародної наукової конференції) – Т. 1. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013 – С. 326 – 328.
5. Skliar Iu., Skliar V., Klymenko A., Sherstiuk M., Zubtsova I. Growth signs of *Nymphaea candida* in various ecological and cenotic conditions of Desna Basin (Ukraine) // Agro Life Scientific Journal. 2020. № 1. P. 316 – 323.
6. Белавская А.П. Высшая водная растительность // Методика изучения биогеоценозов внутренних водоёмов. – М.: Наука, 1975. – С. 117 – 132.
7. Катанская В.М. Высшая водная растительность континентальных водоёмов СССР: Методы изучения. – Л.: Наука, 1981. – 186 с.
8. Комп'ютерні методи в сільському господарстві та біології / О.М. Царенко, Ю.А. Злобін, В.Г. Скляр, С.М. Панченко – Суми: Університетська книга, 2000. – 203 с.
9. Злобин Ю.А. Популяционная экология растений: современное состояние, точки роста / Ю.А. Злобин - Сумы: Унив. книга, 2009 - 263 с.
10. Злобин Ю.А., Скляр В.Г., Клименко А.А. Популяции редких видов растений: теоретические основы и методика изучения. - Сумы: Унив. книга, 2013. - 439 с.

SPECTROPHOTOMETRIC SORPTION OF CADMIUM IONS WITH MALEIC ANHYDRIDE STYRENE COPOLIMER–SULFADIMEZINE SYSTEM

Huseynova Nazila
Qafarova Dostu
Paşayeva Sara
Zeynalova Gulnar

Azerbaijan Medical University, General and toxicological chemistry department
Azerbaijan Medical University, Pharmaceutical chemistry department

Keywords: *chelating sorbent, sorption, sulfadimezine, cadmium*

Abstract: Over the last years the considerable success is achieved in using of different organic and inorganic sorbents for the selective concentration of elements. From this point of view high efficiency shows polymeric chelating sorbents. Polimeric chelating sorbents differs for their stability and consist of functionally active groups which can interact with metal ions.

Establishing brand new sorption decontamination technologies of industrial and domestic drain is one of the most important fields of chemical investigation. Wastewater of companies ,fabrics contains heavy metal ions, wich can cause harm to humanity. Thus they need to be cleaned before using. Removal of heavy metal ions from different natural sources is a matter of serious concern due to their high toxicity. Toxic metal drains entering the environment negatively impacts ecological system . Therefore synthesis of different adsorbents which can selectively adsorb these metal ions is very important. One of the most priority pollutants are Pb^{+2} , Cd^{+2} and etc.ions. In this case polymeric chelating sorbents show high effectiveness. Current work is dedicated to studying of heavy metal ions sorption, particularly Cd^{+2} ions from its salt solutions.To determine the character of interaction between the heavy metal ion and sorbent dependence of sorption capacity on pH value , initial metal concentration , ionic strength, time and desorption proses have been studied.

A new chelating polymeric sorbent on the basis of maleic anhydride styrene copolymer by the chemically modification with sulfodimezine has been synthesized. Sorbent has shows complexing properties. The synthesized sorbent has been investigated by IR spectroscopy and its sorption characteristics toward cadmium ions has been studied. The technique developed for Cadmium determination by its concentrating was applied in the large cattle's liver.

ОСОБИСТІТЬ В МЕДІАСПЕКТАКЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Грабар Наталя Григорівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Мазоренко Марина Олегівна,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

У статті досліджується проблема становлення особистості як цінності в дискурсі соціально-філософської думки від античності до сучасного інформаційного суспільства. Культурний простір людини все частіше охоплює медіа. На сьогодні проблема людини як особистості актуалізується в медіаспектаклі.

***Ключові слова:** особистість, образ людини, інтернет, медіапростір, медіаспектакль, інформаційне суспільство*

Визначати сутність людини починали ще з давніх часів. Проблема образу людини піднімається античними філософами, які вважали найважливішим здобутком людини – розум. У Середні віки людина вважається пасивним учасником божого порядку. Філософи Новітнього часу порушують проблему образу людини, співвідносячи образ людини з образом божим або ж з буттям самої людини. В подальшому філософська думка розвивала проблематику образу людини в контексті існуючої картини світу, використовуючи методи філософії постмодерну: Ж. Бодріяр, Ж. Дельоз, Ж. Ліотар, А. Чучин-Русов, К. Юнг та ін. Соціальний образ людини інформаційної епохи досліджується вченими: І. Василенко, О. Кордобовським, В. Лейбнім, Н. Наумовою, О. Неклесою, М. Поляковим, В. Риковим, Д. Смирновим [3, 4].

Тенденцією сучасності постає трансформація всіх сторін життєдіяльності суспільства і особистості, яка виступає, «по-перше, кардинальним, радикальним зрушенням існуючих раніше інтересів, цінностей, принципів, стереотипів, а по-друге, вона стосується всіх без винятку аспектів суспільного розвитку» [3]. Зазначимо, що нині все більше спостерігається залучення людини до мас-медійного простору у всій своїй цілісності, різноманітності не тільки душевних, емоційних, але і тілесних, соматичних проявів і поривів.

Як зазначено у роботі Жень Цзя, «Людина починає бачити планетарний світ у іншому вимірі, визначає по-іншому власну функцію в ньому, починає формувати своє нове ставлення до себе, суспільства і природи» [2, с. 5]. Тобто автор надає їй значення планетарної особистості, адже у сучасному віртуальному світі замість фізичного тіла з'являється – віртуальне (*homo virtualis*), «яке людина

наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзadanість статі, раси, національності, зовнішності тощо» [2, с. 7].

Нині медіа у суспільстві є засобом засвоєння світу в його комунікативних, інтелектуальних, психологічних, художніх та багатьох інших аспектах. Мас-медіа проникають у всі форми повсякденності особистості, охоплюють роботу, дозвілля людини на індивідуальному та соціальному рівні, навіть починають відображати її світосприйняття, ставлення до людей, речей, подій. Відтак, Всесвіт сприймається людиною в іншому вимірі, що надає іншого сенсу формуванню ставлення до себе та інших. Саме тому, «сенсаційні історії, швидка передача багатьох різних повідомлень, конфігурації ток-шоу або телесеріалів тощо не залишають багато місця для розгляду складних проблем соціального масштабу [1].

Мас-медіа потребують, на наш погляд, осмислення як нового модусу тілесності, результату трансформацій соматичного буття в засобах масової інформації та формах соціально-політичного життя. Відбувається своєрідна гра, в якій медіа беруть безпосередню участь. Деякі автори вважають, що масова свідомість податлива, готова до обману, хоча й кокетливо чинить їй опір. Все це характеризує медійну гру з відомим психологічним спостереженням: «...та обманути мене не важко, я й сам обманюватися радий» [5]. За висловом Д. Келлнера, «реальний світ перетворюється в прості образи і прості образи стають реальними і ефективно мотивуючими причинами гіпотетичної поведінки». Глобальним медіаспектаклем можна вважати суд над О. Сімпсоном, загибель та погоня за принцесою Діаною, публічну діяльність заради клімату Грети Тунберг, особистої та професійної діяльності співачки Мадонни та ін. На думку Д. Келлнера, виник новий тип сліпучої й спокусливої для суспільства інформації – дозвілля (infotainment).

Як вважає П. Вербицький: «Без урахування публічних дебатів у більш глибоких контекстах кримінальних проблем, без урахування реальних інтересів окремих професійних та соціальних груп медіаполітика щодо поліційної проблематики нагадує часто певний медіаспектакль, у якому живуть громадяни, роль яких зводиться до споживацьких інтересів [1, с.149].

Проте, на думку М. Мазоренко, медіа мали б брати участь у моральній дискусії, «яка може сприяти розумінню найкращих наявних позицій щодо моральних питань політичного значення, а також подальшого морального розуміння обґрунтованості або невинуватості різних методів насильства в цілому та медіанасильства зокрема» [3, с. 58]. Останнім часом, маючи доступ до медіапродукції всього світу, жертвами насилля, смерті постають діти. Бентежить і те, що в вир медіаспектаклю, інформаційних війн може потрапити молодь, а ще прикріше, близька людина.

Медіапродукція має великі можливості впливу на особистість в інформаційному суспільстві, які проявляються у формуванні образу людини як синтез суб'єкт-об'єктного сприйняття світу.

Постійне ускладнення медіа-простору призводить до виникнення нового медіаландшафту, нового медіапорядку й змінює медіакультуру в цілому. Медіаспектаклі надзвичайно динамічні і мобільні. Особистість поглинає у сферу

сценарію, або визначає свою значимість і пише свій сценарій, що нам доведеться ще дослідити.

Список джерел

1. Вербицький П. С. Соціально-комунікаційні особливості медійного контенту про поліцію : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Вербицький Петро Станіславович ; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпро, 2019. – 20 с.

2. Жень Цзя. Розвиток особистості як основа планетарного соціогенезу в інформаційну добу: автореф. дис. ... доктора філософії : 033 / Жень Цзя ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2020. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Jenia.pdf

3. Мазоренко М. О. Медіанасильство в інформаційному суспільстві в контексті медіа антропології / М. О. Мазоренко // Грані. – 2014. – № 2. – С. 57–60.

4. Сощенко И. Г. Образ человека в социокультурном пространстве информационного : дисс ... канд. философ. наук : 09.00.13 общества / Сощенко Ирина Геннадьевна. – Ставрополь, 2007. – 157 с.

5. Страшнов С. Актуальные медиaponятия: журналистский словарь сочетаемости [Электронный ресурс]: учеб. пособие / С. Страшнов. – Иваново : Иван. гос. ун-т, 2012. – 220 с. URL: http://lib.ivanovo.ac.ru:81/elib/dl/philology/ucheb/strashnov_2012.htm/view

DEVELOPMENT OF INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MECHANISM FOR ASSESSING AND FORECASTING CRISIS SITUATIONS IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS

Rudachenko Olha,

Ph.D., Associate Professor

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

The analysis of the value of the integral indicator of the level of socio-economic tension in the works [2-4] showed that its values are close to critical. This indicates a high probability of the formation of crisis socio-economic situations, both in regional systems and the country's economy as a whole. The current situation is exacerbated by the impact of a "shock" that has non-economic causes associated with the COVID-19 pandemic. Quarantine measures aimed at ensuring high standards of social protection of the health and life of the population, maintaining the potential for strength and sustainable functioning of healthcare systems, have led to a sharp decrease in the level of business activity in a number of areas of economic activity, disruption of supply chains, and pessimistic expectations of investors regarding effective demand and profitability of activities corporations and, as a result, a decrease in business activity indices in financial, agro-, etc. markets. The need to mitigate the effect of the "shock", to prevent the "funnel" of the formation of the crisis, demanded from the national governments an adequate policy in the monetary and tax spheres with the simultaneous maximum activation of the adaptive potential of business structures, which was manifested, first of all, in the transfer of many areas of activity online. format.

For example, trade, education, organization of exhibitions and conferences. However, a large number of business structures in various areas of economic activity suffer enormous losses, in particular, in the field of tourism and air transportation, hotel and restaurant business, etc. This, in turn, cannot but affect employment and the unemployment rate of the population. Thus, according to analysts' calculations [1], the number of working hours as a result of the first wave decreased by the equivalent of 500 million jobs (this is several times higher than during the last global crisis of 2008-2009). At the same time, official statistics show significantly lower rates of growth in the unemployment rate due to factors of hidden unemployment (transfer of employees to part-time work, downtime, unpaid vacations). At the same time, it should be noted that the increase in vaccination rates, the formation of herd immunity, the partial lifting of quarantine restrictions, which are typical for the last six months, have formed a positive trend in economic dynamics.

The recovery in economic activity has led systemic organizations, such as the World Bank, to revise their economic growth forecasts for 2021-2023. [5]. Thus, according to the forecasts of the World Bank, the growth rate of the world economy in 2021-2023. will amount to 5.6%, respectively; 4.3%; 3.1% vs. economic downturn in 2020 at -3.5%. But the economic recovery will be uneven. Much of the recovery in

economic activity was driven by the recovery of a few large, highly developed economies. 60% of emerging market and developing countries (Ukraine is included in this group) will be able to restore the pre-crisis level of economic activity only by 2022. And these figures do not take into account the “forgotten growth”, that is, the growth that was formed by the inertial pre-crisis economic dynamics. Thus, long-term problems typical for emerging market and developing countries, including Ukraine, are exacerbated by the impact of the “shock” induced by COVID-19.

The paper proposes a mechanism for assessing and predicting crisis situations in the system of socio-economic development of regions, which includes 3 main modules:

Module 1. Spatial assessment of factors of socio-economic tension.

Module 2. Assessment of the sustainability of cluster formations in regions.

Module 3. Predicting the structural proportions of regions by the level of socio-economic tension.

Such a mechanism will make it possible to assess the resistance of the macrosystem to the action of "shocks" and improve the quality of decisions made in the field of preventive management of crisis socio-economic situations in regional systems.

Thus, it has been proven that the existing negative long-term trends in the growth of the level of socio-economic tension are in resonant interaction with the influence of the “shock” induced by COVID-19, which can lead to aggravation of long-term problems, crisis socio-economic situations; the proposed mechanism, which is built on the basis of the complex application of cluster analysis methods, taxonomy, binary choice models, extrapolation methods, graph theory methods, vector autoregressive models and error correction models, allows us to estimate the structural proportions of regions with high and low levels of SES both in the current and forecast period.

References:

1. Kalmykov, A. (2020). Koronavirus ostavil milliony ljudej bez raboty. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-54462688>
2. Klebanova T.S., Rudachenko O.O., Pohosian L.O. (2020.). Modeli formuvannia intehralnykh pokaznykiv sotsialnoi napruzhenosti rehioniv Ukrainy. Sistemnyj analiz i modelirovanie processov upravlenija: monografija: / Pod red. dokt. jekon. nauk, prof. V.S. Ponomarenko, dokt. jekon. nauk, prof. T.S. Klebanovoj, dokt. jekon. nauk, prof. L.S. Gur'janovoj – Bratislava-Har'kov, VShJeM – HNJeU im. S. Kuzneca. 288 s.
3. Klebanova T.S., Rudachenko O.O., Panasenko O.V. (2021). Pobudova intehralnykh pokaznykiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy (rehionu). Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk. Elektronnyi naukovyi zhurnal. Vyp. 2(25). S. 19-23. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/6.pdf
4. Klebanova T.S. (2021.). Analiz dy`namiky` integral`ny`x pokazny`kiv napruzhenosti social`no-ekonomichnogo rozvy`tku. Klebanova T.S., Rudachenko O.O., Poluektova N.R., Panasenko O.V. Modeli sistemnogo analiza v upravlenii jekonomicheskimi processami / Pod red. dokt. jekon. nauk, prof. V.S. Ponomarenko, dokt. jekon. nauk, prof. T.S. Klebanovoj, dokt. jekon. nauk, prof. L.S. Gur'janovoj – Bratislava-Har'kov, VShJeM – HNJeU im. S. Kuzneca. 476 s. S.44-51
5. Vsemirnyj bank (2021). Perpektivy mirovoj jekonomiki. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/publication/global-economic-prospects>

ДРОНИ – НОВА ЛОГІСТИЧНА НІША У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Бойко Людмила Олександрівна,

к.с.-г.н., доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Лізон Данііл Григорович,

здобувач вищої освіти

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Інноваційною нішою світового ринку, який дуже стрімко розвивається, є безпілотні літальні апарати та дрони. Ще кілька років тому дрони використовувалися виключно у військових цілях, а на сьогодні цей сегмент знаходить застосування в абсолютно різних галузях людської життєдіяльності і комерційне використання їх не має меж. Нині існує чимало компаній з виробництва й розповсюдження дронів, основне спрямування яких - це покращення роботи сільськогосподарського сектору. Згідно досліджень Всесвітньої організації безпілотних систем (The Organization for Unmanned Vehicle Systems Worldwide) тільки в сільському господарстві загальна економічна ефективність використання дронів у 2025 р. складе біля \$82 млрд. [1].

Одним з кращих комерційних застосувань безпілотних літальних апаратів є доставка продукції. Amazon.com вже давно оголосила про плани використовувати безпілотні літальні апарати для доставки пакетів з покупками в рамках програми Amazon Prime Air. Domino's Pizza in United Kingdom випустила відео тестування доставки піци за допомогою спеціально створених дронів [2].

Ще одним прикладом є проєкт Wing, розроблений компанією Google Alfabet, який співпрацюватиме з двома австралійськими компаніями - медичною та ресторанною. Мережа мексиканських закладів Guzman у Gomez та фармакологічне підприємство Chemist Warehouse за допомогою дронів Alfabet доставляє їжу й ліки замовникам, які проживають у сільській місцевості. Такий метод ще не є ідеальним, тому що навіть попри систему, яка може попередньо налаштувати маршрути, дрони покладаються на бортові датчики, щоб уникнути перешкод. Та чим більше маршрутів буде пройдено, тим більше інформації зможуть зібрати дрони, а відповідно тим краще працюватимуть датчики на місцевості і зможуть забезпечити захист безпілотних літальних апаратів від зіткнення. Цей метод зручний і для бізнесів - власники мексиканських ресторанів стверджують, що така доставка бурітос допоможе їм точно налаштувати логістику надсилання продуктів для клієнтів, поки вони ще гарячі. Це також допоможе їм зрозуміти, скільки часу потрібно виділити, аби приготування, пакування та завантаження їжі відбувалися максимально оперативно. Водночас безпілотна доставка безрецептурних медикаментів і вітамінів допоможе фармацевтичній компанії знайти найкращий спосіб упаковки різних ліків та оптимізувати кількість предметів, що можна доставити за один

рейс. Каліфорнійський стартап розробляє літальні безпілотики для доставки донорської крові, ліків та вакцин у найбільш віддалені місця Сполучених Штатів. А компанія Zipline вже відправляє свої дрони з медикаментами до Руанди, а саме у ті райони країни, де відсутні дороги. Літаки Zipline важать 10 кг і перевозять вантаж до 1,3 кг. Вони можуть літати на відстань 120 кілометрів за один раз [3].

Вплив інноваційних та інформаційних технологій на управління різних сфер економіки величезний, оскільки вони взаємопов'язані з підвищенням ефективності роботи [4-6]. Причиною таких тенденцій слугує швидкий ритм життя, а щодо ресторанного бізнесу, то люди готові витратити більше коштів на готову їжу, замість витраченого часу на приготування страв [7].

На даний час рівень розвитку безпілотних технологій у світі досяг значних успіхів, що дає можливість забезпечити високу ефективність щоденної людської праці і в майбутньому ця галузь займе достойне місце в економіці країни. В Україні бізнес з використанням безпілотних літальних апаратів в різних сферах життя лише розпочинається, а щорічне збільшення обсягів продажів показує, що нова бізнес ідея має значні перспективи, головне своєчасно зайняти цю, поки що незаповнену, нішу.

Література:

1. Безпілотні технології для промисловості і сільського господарства. URL:<https://agrodron.com.ua>
2. Бізнес на дронах – як заробляти за допомогою безпілотних літальних апаратів. URL:<https://homebiznes.in.ua/biznes-na-dronah-yak-mozhna-zaroblyaty-za-dopomohoyu-bezpilotnyh-litalnyh-apativ/>
3. Повітряний десант: як розвивається індустрія дронів. URL:<https://biggggidea.com/practices/povitryanij-desant-yak-rozvivaetsya-industriya-droniv/>
4. Бойко Л.О., Колінько А.Д. Соціальні мережі для бізнесу: яку платформу обрати. Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 травня 2021 року). – Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С.28-31.
5. Бойко В.О., Осадчий А.А., Бойко Л.О. Соціальні мережі – перспективний напрям просування бізнесу у підприємницькій діяльності. Вісник Херсонського національного технічного університету, 2021, № 2 (77). С.178-185.
6. Кирилов Ю.Є., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Жосан Г.В., Бойко В.О. (2020) Цифрова економіка. Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛУС, 228 с.
7. Бойко В.О., Лізон Д.Г. Використання інформаційних технологій при наданні послуг у ресторанному бізнесі. Збірник тез за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські обрії сьогодення» за ред. І. Варнавської. Херсон: ХДАЕУ, 2021.С.9-10.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ РЕСУРСОМ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Гельман Валентина Миколаївна

д.е.н., доцент, професор кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет

Ефективність діяльності підприємства у сучасних умовах залежить від багатьох різних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Головним чинником, що впливає на ефективність управління підприємством, є ефективність управління його ресурсами. Модель економічного зростання має базуватися на ресурсах, які практично є невичерпними: на знаннях, компетенції, виробничих здібностях, соціально-психологічних якостях, психофізіологічних цінностях людини як працівника, умінні створювати споживчу цінність, здібностях і можливостях працівників, які можна додатково до вже існуючих реалізовувати, розширювати та відтворювати [1]. Значущість кадрових ресурсів взагалі в системі управління підприємством є безумовно найбільша, особливо якщо в умовах обмежень фінансових ресурсів підприємство повинне зробити концентрацією на максимальному використанні кадрових ресурсів.

У визначенні кадрового ресурсу не існує єдиного поняття, різними вченими звертається увага на кількісну та якісну складову кадрового ресурсу. Поняття «кадрові ресурси» полягає в тому, що їх варто розглядати в розрізі триєдності матеріалізованої, нематеріальної та вартісної форм. Матеріалізована складова кадрового ресурсу представлена працівниками, які є носіями знань, навичок, умінь та здібностей. Нематеріальна складова кадрового ресурсу – це знання, навички, вміння та здібності працівників виконувати певне коло завдань, певну діяльність. Вартісна складова кадрового ресурсу – витрати кадрового ресурсу, обумовлені управлінням кадровими процесами на підприємстві.

Головною метою системи управління кадровим ресурсом підприємства є забезпеченість підприємства кадровим ресурсом, ефективне його формування, використання та розвиток. Основою побудови ефективної системи управління кадровим ресурсом є формування такої її структури, яка якнайкраще призначена для досягнення цілей підприємства. Ефективне управління кадровим ресурсом має вирішальне значення для успіху підприємства.

З метою забезпечення ефективності управління кадровим ресурсом та отримання економічного, функціонального та соціального ефектів, необхідним є виокремлення напрямків кадрової політики (відповідно до функціональних сфер управління кадровим ресурсом): політики формування бренду підприємства як роботодавця, політики найму, підбору персонала, залучення персонала, навчання та розвитку, професійної адаптації, управління ефективністю, політики винагород та пільг, стимулювання працівників, їх утримання, а також залучення працівників до участі в діяльності підприємства.

Використання сучасних кадрових політик, практик, методів та інструментів, вплив яких на різні складові кадрового ресурсу (матеріалізовану, нематеріальну та вартісну форми) дозволяє удосконалити результати в організації роботи з персоналом, організації робочого місця, максимізувати можливості працівників, підвищити їх мотивацію, кількість, якість та направленість їх зусиль для забезпечення ефективності кадрового ресурсу, та який ураховує відповідальність керівництва за розробку заходів, які приведуть до організаційно бажаної поведінки.

Саме кадрові ресурси формують продуктивну, компетентну трудову поведінку працівника, яка є рушійною силою сучасної економіки. Трудова поведінка є функцією наслідків діяльності підприємства (позитивних / незадовільних результатів), зв'язок між нею та цілями підприємства, організаційною ефективністю на рівні підприємства існує через показники ефективності.

Урахування соціально-економічних передумов, що визначають вплив на результати та показники діяльності підприємства, виокремлення зовнішніх (законодавчо-правові, організаційно-інформаційні, економічні, демографічні, соціальною, техніко-технологічні, екологічні) та внутрішніх факторів, які впливають на ефективність управління кадровим ресурсом підприємств є необхідним для покращення соціально-трудових відносин на вітчизняних підприємствах.

Наявні проблеми кадрового забезпечення на підприємствах можна розв'язати завдяки формуванню та оптимізації системи управління кадровим ресурсом, роботі з підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрових ресурсів, частковому фінансуванню навчання працівників коштом підприємств, тісній взаємодії керівництва підприємств з сторонніми організаціями, зокрема з навчальними закладами, науково-освітніми установами, службою зайнятості, державними органами влади, забезпеченню високого рівня мотивації, працівників, створенню сприятливих умов праці, зміцненню економічного потенціалу.

Управління підприємством стає стратегічним, зумовлюючи потребу адекватної зміни в усіх своїх підсистемах. Насамперед вимога стратегічних перетворень постає перед підсистемою управління кадровими ресурсами, роль яких надзвичайно зростає. Саме від конкурентоспроможного компетентного персоналу залежить діловий успіх підприємства. Управління ним набуває стратегічних функцій, що поступово починають превалювати над традиційними тактичними й оперативними [2].

Проведення стратегічного аналізу управління кадровим ресурсом – визначення недоліків і сильних сторін управління кадровим ресурсом, розробка на основі цієї інформації альтернативних прогнозів майбутнього становища підприємства, формулювання стратегії управління кадровим ресурсом.

Побудова загальної стратегії управління кадровим ресурсом повинна враховувати узгодження стратегії підприємства із процесами управління кадровим ресурсом. В межах побудови загальної стратегії (у відповідності із процесами управління кадровим ресурсом) можна виокремити: стратегію

формування кадрового складу нового покоління необхідної кількості та якості; стратегію забезпечення професійної адаптації і роботи працівників; стратегію створення середовища для професійного розвитку та навчання; стратегію формування системи оцінки та контролю ефективності роботи кадрового ресурсу; стратегію утримання та мотивації кадрового ресурсу; стратегію правової захищеності сторін в результаті припинення трудових правовідносин. Ефективне її впровадження дає змогу залучати потрібних кандидатів, вдосконалювати процес планування, системи конкурсного відбору, здійснювати набір працівників необхідної кількості, структури та якості, використовувати інструменти та практики пребордінгу та онбордінгу, вдосконалювати системи розподілу кадрів, формувати кадровий резерв, створювати сприятливі умови роботи, безпеки праці, формувати моральні цінності та професіоналізм, високі етичні стандарти і норми поведінки для адаптування в колективі, використовувати новітні методи навчання, впроваджувати системи управління талантами, інвестувати в професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників, управляти соціальним розвитком, здійснювати оцінку та контроль ключових показників ефективності, визначати відповідність працівників поставленим задачам і цілям підприємства, здійснювати аналіз залученості та відповідальності працівників, оцінку розвитку кадрового потенціалу працівників, розвивати корпоративну культуру, вдосконалювати організацію нормування та оплати праці, програми оздоровлення та підтримки, системи заохочення, відповідно до результативності та якості зробленої роботи, запроваджувати гнучкі графіки роботи, організовувати колективну роботу, здійснювати підготовку керівних кадрів, використовувати інструменти та практики офбордінгу та аутплейсменту тощо.

В сучасних умовах розвитку економіки та функціонування вітчизняних підприємств важливого значення набувають питання розвитку таких практик, методів та інструментів, які спроможні вирішувати стратегічні рішення в сфері управління кадровим ресурсом найбільш ефективним способом.

Список літератури:

1. Гельман В. М., Вектори управління кадровими ресурсами через призму ефективності: монографія. Запоріжжя: видавець ФОП Мокшанов В. В., 2020. 417 с.
2. Петрова І. Л. Стратегічне управління людськими ресурсами : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2013. 466 с.

ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ РЕГІОНАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗА ВІКОВОЮ ОЗНАКОЮ

Матвіїшин Євген Григорович

Д.е.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

Микитчин Христина Романівна

Аспірантка

Національний університет «Львівська політехніка»

Аналіз і прогнозування міграції населення регіону важливе з погляду передбачення майбутнього вікового складу населення. Адже міграція і смертність є основними чинниками зміни чисельності усіх вікових груп. Інформація про вікову структуру населення регіону використовується для розробки стратегій, планів і програм та планування видатків і надходжень місцевих бюджетів, а також для прийняття рішень щодо регулювання міграційних процесів. Віковий аспект важливий з погляду передбачення майбутніх змін у віковій структурі та їх врахування для розробки заходів, які сприяють або запобігають цим змінам для стабілізації соціально-економічної ситуації в регіоні. Виявлені зміни можуть також свідчити про недоліки або переваги регіональної міграційної політики.

Регіональні аспекти міграційних процесів розглядала М. Біль, яка визначила сутність механізму регулювання міграції населення, який становить систему, що забезпечує вплив суб'єкта в особі державних і недержавних організацій і суб'єктів ринку міграційних послуг на міграційні процеси задля досягнення поставлених цілей [1]. Загальними тенденціями для багатьох країн, зокрема й України, є зростання відсотка міського населення, переважно за рахунок міграційного руху з сільських територій. Вирішувати проблеми високої концентрації людських ресурсів і зменшувати екологічні загрози на високоурбанізованих територіях Н. Демиденко пропонував через обмеження розміщення там нових виробництв і розвиток сфери обслуговування [2]. У. Садова розглядала міграційні процеси як чутливий індикатор до недоліків організації суспільного життя на певних територіях [3]. З іншого боку, таке явище як «освітня міграція» студентів і викладачів, на думку О. Гринькевич, сприяє підвищенню їхнього освітнього рівня та здобуття нових знань [4].

Загалом значна частка вітчизняних досліджень з питань міграції присвячена закордонній міграції з України; у деяких публікаціях зачіпаються проблеми зменшення сільського населення та зростання рівня урбанізації. Проте мало дослідженими залишаються процеси міграції населення на регіональному рівні в Україні; особливо бракує аналізу регіональних міграційних процесів за віковою ознакою.

Нами запропоновано підхід до аналізу регіональних міграційних процесів за віковою ознакою на основі порівняння коефіцієнтів зміни чисельності населення

різного віку і коефіцієнтів його смертності. Основними матеріалами для дослідження є дані Державної служби статистики України та наукові публікації дослідників, присвячені аналізу динаміки зміни вікової структури населення та його міграції.

Інтенсивність міграційного руху є різною в розрізі віку та місця проживання людей. Детальнішу картину міграційних процесів можна отримати, провівши аналіз змін чисельності населення за віковими групами та порівнявши їх із коефіцієнтами смертності цих груп: адже міграція і смертність є єдиними причинами змін чисельності. Для більшої достовірності аналізу міграційних процесів доцільно розглядати відхилення коефіцієнтів зміни чисельності від коефіцієнтів смертності для вікових груп з інтервалом в один рік. Такий підхід охоплює наступні етапи:

1. Розрахунок коефіцієнтів смертності для однорічних вікових груп для чоловічого і жіночого населення.

2. Розрахунок коефіцієнтів зміни чисельності населення цих вікових груп.

3. Розрахунок різниці між коефіцієнтами зміни чисельності і коефіцієнтами смертності.

Коефіцієнти смертності для груп середнього і старшого віку в чоловічого населення в Україні значно перевищують відповідні показники для жіночого населення. Тому для збільшення достовірності аналізу доцільно проводити аналіз змін чисельності чоловічого і жіночого населення окремо. Це пропонуємо виконувати через апроксимацію статистичних значень, зокрема з використанням інструменту «лінія тренду» з відомого пакету MS Excel за поліномною залежністю коефіцієнтів смертності населення від його віку.

Коефіцієнт зміни чисельності розраховується як відношення річної різниці чисельності населення конкретної вікової групи (на яку вона змінилася за один рік) до попередньої чисельності цієї групи населення (інтервал вікових груп становить один рік). Оскільки процеси смертності та міграції (основні причини зміни чисельності вікових груп населення) могли відбуватися в різні календарні роки з різною інтенсивністю, то доцільно визначити середнє за декілька років значення коефіцієнта зміни чисельності для кожної вікової групи.

За даними про коефіцієнти смертності і коефіцієнти зміни чисельності проведено розрахунки для України загалом і Львівської області зокрема. Результати розрахунків, проведених окремо для міського та сільського населення, дають підстави зробити деякі висновки. Так, у віці 16-20 років в Україні відбувається інтенсивна міграція молоді, в результаті якої чисельність міського населення цього віку різко зростає, а сільського – зменшується. Це може бути пояснено прибуттям у міста молоді, яка продовжує здобувати освіту у різних навчальних закладах. У віці 20-25 років відбуваються протилежні процеси – повернення осіб з міст до сіл, але їх інтенсивність значно менша. Отже, повернення в сільську місцевість відбувається набагато слабше, що свідчить про те, що значна частина сільської молоді після здобуття вищої або професійної освіти залишається проживати в містах.

Проведене дослідження для Львівської області показало, що міграційні процеси на регіональному рівні мають певні особливості. Найбільш інтенсивно

міграційні процеси відбуваються у віковій групі населення діапазону 15-30 років. Для Львівщини характерним є інтенсивне прибуття молоді віком 15-19 років з наступним менш інтенсивним, але розтягнутим в часі вибуттям з регіону осіб у віці 20-30 років. Це може бути пов'язаним із здобуттям професійної та вищої освіти молоддю, яка для цього прибувала до Львівської області з інших регіонів, а згодом покидала Львівщину. Очевидно, що в регіонах, де відносно мало закладів професійної і вищої освіти, відбувається відтік населення віком до 20 років. Прибуття молоді в регіони з потужною мережею освітніх закладів вимагає розробки додаткових завдань з реалізації державної політики в галузі сім'ї, молоді, спорту, патріотичного виховання та духовного розвитку.

Отже, у розрізі місця проживання характерними є «дзеркальні» міграційні процеси. Зокрема в Україні спостерігається різке зростання міського населення віком 15-19 років з одночасним скороченням сільського населення цього ж віку. Для діапазону 20-25 років відбувається протилежний процес, але його інтенсивність значно менша. Це означає, що в містах залишається для проживання більша частина сільської молоді, яка прибула туди на навчання або на роботу. Такі процеси призводять до скорочення сільського населення і його старіння. На рівні окремих регіонів міграційні процеси населення віком 15-30 років залежать від наявності в регіоні закладів професійної і вищої освіти. Зокрема Львівська область є прикладом регіону, куди для здобуття освіти приїжджають молоді люди з інших регіонів.

Завданням подальших досліджень може бути проведення подібного аналізу для інших регіонів і порівняння отриманих результатів. Це дасть змогу виявити регіони, для яких характерними є різні напрями «освітньої міграції», та розробити відповідні заходи для реалізації державної політики, орієнтованої на різносторонній розвиток молодих людей. Окрім того, додаткових досліджень вимагає аналіз змін коефіцієнтів смертності для різних вікових груп обох статей у регіонах України, що зумовлені підвищеною смертністю під час пандемії коронавірусної хвороби.

Список літератури:

1. Біль М. М. Ефективність механізму регулювання міграції населення: теоретико-методичні основи оцінювання // Регіональна економіка. 2017. – № 2(84). – С. 73-79.
2. Демиденко Н. Ю. Сучасні проблеми розвитку високоурбанізованих міст // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 31. – С. 21-24.
3. Садова У. Я. Міграційні ризики в контексті соціально-економічних трансформацій України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах полі етнічного середовища регіону : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 6(8). – С. 3-11.
4. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 3(101). – С. 254-264.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У РЕГУЛЮВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Руденко Вікторія Василівна,
кандидат економічних наук, докторант
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Необхідність вливання значних обсягів коштів в окремі галузі національної економіки, зокрема в інфраструктуру, та невеликі масштаби бюджетних капітальних видатків стимулюють державу шукати альтернативні механізми здійснення інвестицій. Одним із таких механізмів є державно-приватне партнерство. При цьому останній сприяє не тільки модернізації та розвитку інфраструктури, а й підвищенню ефективності управління державним і комунальним майном та зростанню фінансової віддачі від активів, що належать державі.

Враховуючи положення вітчизняного законодавства, розглядаємо державно-приватне партнерство (далі – ДПП) як співробітництво між державою в особі відповідних державних інститутів (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним законодавством [1]. Загалом ДПП передбачає взаємовідносини, в яких сторони переслідують взаємовигідні цілі, домогтися яких можливо лише за спільної діяльності (активної, узгодженої, ефективної), тобто об'єднання ресурсів держави та приватних інвесторів для реалізації суспільно необхідних інвестицій.

В Україні ДПП характеризується певними ознаками [1]:

- 1) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом;
- 2) довготривалість відносин (від 5 до 50 років);
- 3) передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;
- 4) внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства.

У світовій практиці ДПП може набувати різних договірних та інституційних форм: контрактів, оренди, концесії, угод про розподіл продукції, договорів про спільну діяльність. Водночас в Україні законодавчо закріплено такі договірні форми ДПП, як: концесійний договір, договір управління майном, договір про спільну діяльність, інші договори [1].

Перспективи розвитку інвестиційних процесів на основі ДПП засновані на співпадінні інтересів держави та приватних інвесторів, що є гарантом

дотримання інтересів суспільства загалом.

У масштабах економіки ДПП має значні переваги [2, с.9; 3]:

- синергетичні ефекти від об'єднання фінансового, реального та соціального капіталу держави та приватних інвесторів;
- зростання надійності інвестиційних проектів і підвищення ймовірності одержання очікуваного економічного результату;
- прискорена реалізація інвестиційних проектів, пріоритетних з погляду вирішення державних чи муніципальних завдань;
- вирівнювання інтересів платників та бенефіціарів суспільних послуг;
- використання «зрілих» моделей ціноутворення на суспільних послуги (перехід від змінного до динамічного ціноутворення, що враховує платоспроможність споживача, цінність послуги для нього та строк її використання);
- оптимізація структури капіталу та витрат на капітал у межах інвестиційних проектів за рахунок диверсифікації джерел фінансування та розширення доступу до ринків капіталу;
- зростання інвестиційної активності та створення сприятливого інвестиційного клімату в державі чи регіоні.

Найголовнішим позитивним аспектом ДПП є можливість максимально ефективної взаємодії держави та приватних інвесторів. З одного боку, держава володіє значними резервами, які не використовуються з належною ефективністю, і має при цьому додаткову можливість зі створення сприятливих економічних умов. Приватні інвестори, з іншого боку, здатні здійснити необхідні інвестиції, проте не мають належного фінансового забезпечення. При створенні адекватних інституціональних умов уможливиться забезпечення сталого розвитку та соціальної стабільності на основі ДПП.

Для держави ДПП характеризується низкою беззаперечних переваг, серед яких [4, с.163-165; 5, с.93-102]:

1) фінансові: суттєве збільшення фінансового та іншого ресурсного забезпечення інвестиційних проектів за скорочення публічних (бюджетних та позабюджетних) витрат на їх реалізацію; реальна можливість оптимізації витрат на проектування, будівництво, модернізацію, експлуатацію об'єктів ДПП; можливість реалізації інвестиційних проектів без включення пунктів про такі проекти до державного або місцевих бюджетів; підвищення ефективності використання публічних ресурсів на інвестиційні проекти; надання комерційної цінності активам, що належать державі; можливість індукування приватним інвестором додаткових доходів від реалізованого інвестиційного проекту для ще більшого зниження фінансового навантаження на державу; передача частини ризиків інвестиційних проектів, що вимагають значних капіталовкладень, приватному партнеру;

2) організаційні: забезпечення стабілізації та інтенсифікації управління активами, що належать державі; досягнення більшої організаційно-управлінської та технологічної інноваційності інвестиційних проектів за рахунок залучення та використання організаційно-управлінських, інноваційно-

технологічних та інтелектуальних можливостей приватних інвесторів; підвищена гнучкість в інвестиційному проектуванні; підвищення ефективності та інтенсифікація реалізації інвестиційних проектів;

3) економічні: довгострокова взаємодія держави та приватних інвесторів; створення нових робочих місць; стимулювання малого та середнього бізнесу; прискорення темпів оновлення активів, що належать державі; формування конкурентоспроможного інвестиційного середовища;

4) соціальні: забезпечення безперервності реалізації інвестиційних проектів і надання послуг; підвищення якості надання суспільних послуг, забезпечення оптимального співвідношення ціни та якості; зростання рівня та якості життя населення; вирішення екологічних проблем; підвищення соціальної стабільності.

Водночас ДПП має переваги і для приватних інвесторів [4, с.165-167; 6, с.41]:

1) фінансові: поява додаткового й довгострокового джерела отримання стабільного прибутку; вкладення коштів у суспільно значимі галузі національної економіки з гарантованим попитом; розширення можливостей одержання пільгових кредитів під державні гарантії від міжнародних фінансових установ;

2) організаційні: зниження невизначеності при прийнятті рішень та полегшення роботи з органами державної й місцевої влади у процесі оформлення дозвільної документації, що необхідна для реалізації інвестиційних проектів; наявність державних гарантій здійснення ДПП;

3) економічні: конкурентні переваги (придбання відповідних репутаційних активів, підвищення статусного рівня); розподіл ризиків; отримання доступу до сфери діяльності державних та місцевих органів влади; підвищення ефективності діяльності, ділової активності, фінансової стійкості; економія на витратах укладання альтернативних контрактів, пошуку нових партнерів;

4) соціальні: реалізація соціальної стратегії, що ґрунтується на принципах соціальної відповідальності.

Переваги ДПП певною мірою компенсуються існуючими недоліками, зокрема у масштабах економіки загалом [7, с.103-105]:

1. Конфлікт між фінансовими та соціальними цілями інвестиційних проектів, адже для збільшення привабливості для приватних інвесторів, такі проекти повинні мати у своїй основі перспективи отримання позитивного фінансового результату, який найчастіше забезпечується за рахунок виключення всіх інших цілей.

2. Високі ризики як для держави, так і для приватних інвесторів.

3. Вища вартість капіталу та проблеми початкової суттєвої завищеності вартості інвестиційних проектів.

4. Істотно більша дорожнеча та складність проведення конкурсів та погодження контрактів ДПП, ніж для усталеного процесу державних закупівель.

5. Слабка «гнучкість» контрактів ДПП у цілому.

6. Асиметричність можливостей держави та приватних інвесторів в оцінці та прогнозуванні проектів.

7. Досить висока складність здійснення оптимального розподілу ризиків між учасниками ДПП.

8. Висока корупціогенність інвестиційних проектів у межах державно-

приватного партнерства.

Для держави недоліки ДПП проявляються у такому [4, с.163-165; 5, с.98]:

1) фінансові: можлива більш дорожча реалізація інвестиційних проектів порівняно з прямим бюджетним фінансуванням (внаслідок помилок прогнозування, прорахунків, а також економічної невизначеності, нестабільності, зростання цін на необхідні ресурси та послуги);

2) організаційні: складність, витратність, тривалість процесу вибору інвестиційних проектів, приватних інвесторів; недостатня підготовка людського капіталу, зокрема необхідність підвищення професійного рівня державних та муніципальних службовців, які здійснюють консультаційну підтримку на всіх рівнях реалізації ДПП; можливість позбавлення держави безпосереднього управління та гнучкого впливу на об'єкт ДПП; складність структурування відносин між учасниками ДПП;

3) інституціональні: ймовірність втрати державою контролю за стратегічно важливими об'єктами ДПП у разі некоректного складання договору та/або відсутності відповідних правових норм; складність коригування угод ДПП за несприятливих змін зовнішніх умов, через масштабність ДПП, їх капіталомісткість і довгостроковість реалізації; слабкість національного законодавства, зокрема невизначена юридична позиція щодо власності, структури оподаткування та регулювання потенційних конфліктів інтересів;

4) соціальні: ймовірність провалу ДПП, недосягнення поставлених цілей та завдань; недовіра населення до приватних інвесторів та ДПП; завищені тарифи, плата за послуги та користування об'єктами ДПП, фінансова недоступність для окремих верств населення.

Заразом ДПП має негативні аспекти і для приватних інвесторів, зокрема [4, с.165-167; 5, с.97-98]:

1) фінансові: економічна нестабільність (нестабільність курсів валют, цін на ключові ресурси, військові дії та ін.); високий ризик недоотримання доходів через складність процесу прогнозування, помилок у розрахунках, що пов'язано з недостатнім рівнем рентабельності інвестиційних проектів, а також високою вартістю кредитних ресурсів; тривалість, складність, затратність, неадекватна оцінка своїх можливостей під час реалізації ДПП; низькі доходи населення, що визначають його високу чутливість до змін рівня тарифів, вартості доступу до об'єктів ДПП; тривалість термінів окупності інвестиційних проектів;

2) організаційні: недостатня поінформованість потенційних інвесторів про інвестиційні проекти, що плануються до реалізації; тривалі терміни узгодження; складність структурування відносин між учасниками ДПП;

3) економічні: невизначеність загального розміру витрат на будівництво, модернізацію та експлуатацію об'єктів ДПП; складність прогнозування розміру майбутніх доходів від об'єктів ДПП; ймовірність провалу ДПП, недосягнення поставлених цілей та завдань, банкрутство;

4) інституціональні: надмірна обмеженість можливостей приватних інвесторів у разі некоректного укладання договору та/або відсутність відповідних правових норм; складність коригування угод за несприятливих змін зовнішніх умов, через масштабність ДПП, їх капіталомісткість і

довгостроковість реалізації; часті зміни векторів державної політики та національного законодавства; ненадійність державних інститутів; складність вирішення спорів та конфліктних ситуацій з органами державної влади.

Узагальнення усіх переваг і недоліків, можливостей і загроз ДПП зазвичай здійснюється завдяки проведенню SWOT-аналізу, проведення якого дозволяє закласти об'єктивну основу для розробки подальших напрямів розвитку ДПП. Результати аналізу ДПП в Україні відображено у табл. 1.

Таблиця 1

SWOT-аналіз державно-приватного партнерства в Україні

Сильні сторони («S» – Strength)	Слабкі сторони («W» – Weakness)
<ul style="list-style-type: none"> – залучення нових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів – залучення до реалізації інвестиційних проектів фінансових ресурсів, що до цього перебували «у тіні» – використання досвіду та професіоналізму приватних інвесторів при збереженні державного контролю над активами – стимулювання діалогу та взаємодії між державою та приватними інвесторами – розвантаження бюджетів всіх рівнів – розвиток і поліпшення якості публічних послуг – подолання інфраструктурного дефіциту 	<ul style="list-style-type: none"> – забюрократизованість дозвільних процедур, що супроводжують ДПП – недостатня фахова підготовка посадових осіб, які займаються питаннями ДПП, низький рівень їх мотивації – наявність корупційних проявів – складність практичної реалізації гарантій, що надаються державою для цілей реалізації інвестиційних проектів – ускладнена процедура проведення аналізу ефективності здійснення ДПП – брак інвестиційних ресурсів у держави та приватних інвесторів – відсутність податкових і митних пільг для реалізації проектів ДПП
Можливості («O» – Opportunities)	Загрози («T» – Threats)
<ul style="list-style-type: none"> – підвищення ефективності державних антикризових інвестиційних програм – формування середовища довіри та відкритості як передумови розвитку громадянського суспільства – зниження фінансового навантаження на платників податків – формування позитивних економічних екстерналій унаслідок розвитку інфраструктури 	<ul style="list-style-type: none"> – фрагментація національної системи ДПП – слабе нормативно-правове середовище – відсутність чітких пріоритетів державної інвестиційної політики – неадекватні правила та методичні рекомендації оцінювання інвестиційних проектів – слабе управління фіскальними ризиками ДПП – незрозуміла роль відповідних інститутів ДПП

Складено автором на основі [8, с.51; 9, с. 84; 10; 11, с.60]

Таким чином, для збільшення зацікавленості держави та приватних інвесторів у застосуванні ДПП для регулювання інвестиційних процесів варто реалізувати переваги, що надаються цим механізмом щодо сторін партнерства. Також необхідно нівелювати його недоліки через удосконалення законодавства, що стосується державних гарантій для інвесторів, стимулювання конкуренції за право виконання робіт за державними контрактами, розробки галузевих планів ДПП з урахуванням пріоритетних завдань інвестиційного розвитку, аналізу та розроблення заходів і рекомендацій, які сприятимуть покращенню співпраці з інвесторами у конкретних галузях національної економіки.

Список літератури:

1. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. №2404-VI. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Алимов В. В. Особенности осуществления инвестиций на основе механизмов государственно-частного партнерства. *Ученые записки Российской Академии предпринимательства*. 2009. №18. С. 7-14.
3. Шевченко А. А. Государственно-частное партнерство как инструмент девелопмента инфраструктуры. *Вестник Евразийской науки*. 2019. №6. URL: <https://esj.today/PDF/111ECVN619.pdf> (дата обращения: 15.01.2022).
4. Иродова Е. Е., Алексеева С. В. Функции государственно-частного партнерства. *Теоретическая экономика*. 2018. №3. С. 161-170.
5. Сазонов В. Е. Достоинства государственно-частного партнерства: правовой анализ. *Право и образование*. 2012. №9. С. 92-103.
6. Солодовнік О. О. Інтереси та переваги сторін державно-приватного партнерства. *Бізнес Інформ*. 2014. №6. С. 38-42.
7. Сазонов В. Е. Преимущества, недостатки и риски государственно-частного партнерства. *Вестник РУДН. Серия: Юридические науки*. 2012. №3. С. 99-108.
8. Москвічова О. С. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 13. Ч. 3. С. 50-52.
9. Никифорок О. І., Гусев Ю. В., Чмирьова Л. Ю. Державно-приватне партнерство: інституціональне середовище для розвитку та модернізації інфраструктури України. *Економіка і прогнозування*. 2018. №3. С. 79-101.
10. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проєктів. URL: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf (дата звернення: 15.01.2022).
11. Слободянюк Н. О. Інвестиційні стратегії державно-приватного партнерства на основі SWOT- та PEST-аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 58-62.

НОВІ ТУРИСТИЧНІ ЦЕНТРИ Й МАРШРУТИ ІЗРАЇЛЮ

Патійчук Віктор Олексійович

канд. геогр. наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і регіональних студій
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Чижевська Лариса Тарасівна

канд. геогр. наук, доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ціпошук Софія Анатоліївна

студентка географічного факультету Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Індустрія туризму в Ізраїлі включає сукупність транспортної інфраструктури, готелів та інших засобів розміщення, закладів громадського харчування, різних туристичних об'єктів, а також організацій, що надають екскурсійні послуги та послуги гідів-перекладачів. До періоду пандемії 2020 р. туризм був разом із діамантовим виробництвом однією із найбільш найприбутковіших галузей економіки Ізраїлю. Так, за офіційними даними, в 2019 р. Ізраїль відвідали майже 4 млн іноземних туристів, 83 % від яких прибули повітряним транспортом, 12 % – наземним транспортом, 5 % – на круїзних кораблях [1]. Сукупні доходи від міжнародного туризму на цей час становили майже 5 млрд дол. США. Середні витрати туристів в Ізраїлі (включаючи платежі, зроблені за кордоном) становили в 2019 р. 1095 дол. США. Найбільші середні витрати іноземних туристів в Ізраїлі за цей час спостерігалися в американців (1492 дол. США), країн Близького Сходу (1050 дол.), європейських країн (935 дол.), китайців (893 дол.) [2]. Близько 40 % витрат становили послуги на готелі та інші види розміщення, 15 % – витрати на придбання подарунків, 17 % – на транспорт, 13 % – харчування та напої, 15 % – інші витрати. Як свідчить статистика, 65 % прибулих іноземних гостей у 2019 р. зупинялися на ніч в готелях різних типів, 22 % – у друзів і родичів, 5 % – в молодіжних міні-готелях, 1 % – у релігійних хостелах, 6 % зупинялися на винайманих квартирах [1]. Основними цілями відвідування Ізраїлю іноземцями в 2019 р., за даними опитування при в'їзді в державу, були: 27 % – паломництво, 25 % – відвідування родичів і друзів, 23 % – відпочинок і лікування, 13 % – бізнес і ділові поїздки, 8 % – екскурсії, 4 % – інше [3] (рис. 1). Ізраїль має у своєму розпорядженні висококласний готельний комплекс. Із кожним роком кількість готелів збільшується, а їх диференціація здійснюється за трьома категоріями: якістю обслуговування, місткістю та ціновими показниками. Проте співробітники турфірм для зручності клієнтів продовжують оцінювати готелі Ізраїлю за «зірковою» шкалою. У тризіркових готелях Ізраїлю, незважаючи на їх відому скромність, клієнти мають можливість отримати мінімально необхідний для повноцінного відпочинку набір послуг. Чотиризіркові готелі відрізняються

від тризіркових не тільки більшим комфортом, але й кращим місцем розташування та більш високим рівнем обслуговування. Готелі вищої категорії відрізняються підвищеним рівнем обслуговування та відповідають усім необхідним вимогам [4].

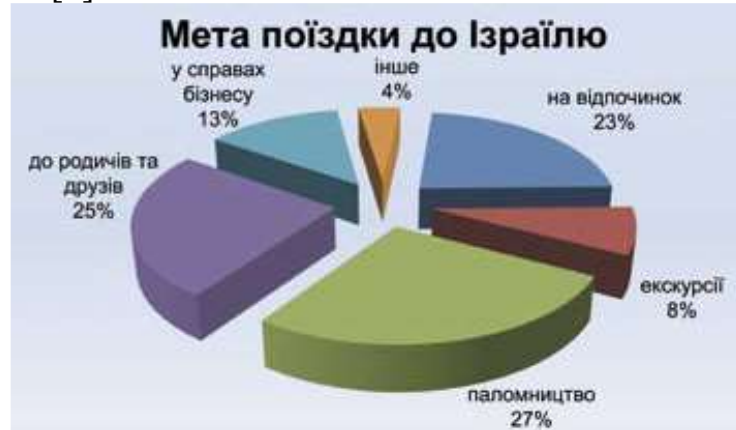

Рис. 1. Основна мета приїзду до Ізраїлю в 2019 р. [1; 8]

За оцінками експертів, Тель-Авів є містом із найбільшою кількістю готелів у Ізраїлі [5]. Ейлат, у свою чергу, має найбільшу частку 5-зіркових готелів, що пояснюється вищою платоспроможністю туристів, які відвідують це місто. Хайфа має нижчі показники щодо забезпеченості 3-4-5-зірковими готелями у порівнянні з іншими великими містами, оскільки в нього менша туристична привабливість (табл. 1). Серед мережевих готелів в Ізраїлі діють готелі таких всесвітньовідомих мереж як «Hilton» (Тель-Авів, Ейлат), «Hyatt» (Тель-Авів, Ейлат, Єрусалим, Хайфа), «InterContinental» (Тель-Авів), «Leonardo» (Тель-Авів, Ейлат, Єрусалим, Хайфа, Тверія, Ашкелон та ін.), «Ritz Carlton» (Герцлія). Середня ціна за проживання у готельному номері за добу в Тель-Авіві становить 298 дол. США, в Ейлаті – 201 долар, в Єрусалимі – 181 долар, у Хайфі – 77 доларів [2].

Таблиця 1

Кількість готелів у найбільших містах Ізраїлю (2019 р.)*

Категорія / Місто	Тель-Авів	Ейлат	Єрусалим	Хайфа
5 зірок	18	24	12	9
4 зірки	35	19	35	12
3 зірки	27	13	27	7
Інші	89	17	39	16
Загалом	189	73	113	44

* Складено за: [1; 2; 3].

Щодо географії туристичних потоків до Ізраїлю, то, як і в попередні роки, найбільше туристів прибуло з США (близько 627 тис. – 19 % від загального числа приїжджених), на другому місці з невеликим відставанням йде Росія (561 тис. туристів – 17 %), на третьому – Франція (близько 300 тис. відвідувачів – 9 %), за нею слідує Німеччина (230 тис. – 6 %) і Великобританія (208 тис. туристів – 5 %), Італія та Україна (близько 180 тис. осіб, що становить по 4 %), Скандинавські країни (3 %), Польща, Нідерланди та Канада (по 2 %) (рис. 2). Як свідчать

офіційні опитування, 58 % туристів прибули до Ізраїлю вперше, решта 42 % приїхали повторно. Як свідчить практика, найбільш відвідуваними туристичними центрами Ізраїлю є міста: Єрусалим, Тель-Авів, Хайфа, Віфлеєм, Ейлат, Яффа, Назарет, Акко, Табха [4]. Серед найбільш відвідуваних визначних ізраїльських пам'яток – Стіна плачу (74 %), Єврейський квартал в Єрусалимі (68 %), Храм Гробу Господнього (59 %), Скорботний шлях (53 %) та Оливкова гора (52 %) [3].

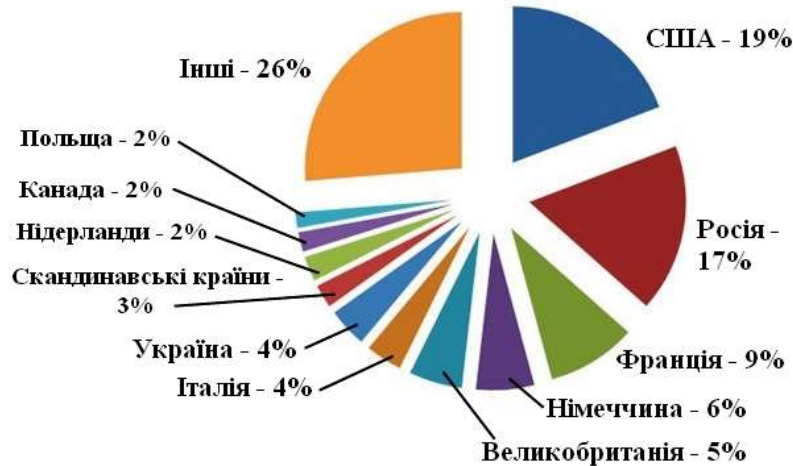

Рис. 2. Географічна структура туристів, які відвідали Ізраїль у 2019 р. [1; 2]

Основними міжнародно-транспортними воротами Ізраїлю є аеропорти: Бен-Гуріон у Тель-Авіві, Хайфа та аеропорт «Узда» в м. Ейлат. За експертними оцінками, кількість туристів, які прибували до Ізраїлю через головний аеропорт країни – Бен-Гуріон щорічно зростала протягом останнього десятиріччя в середньому на 7,1 % [5]. За пасажиропотоком тель-авівський аеропорт є сьомим на Близькому Сході після аеропортів Дубая, Дждди, Дохи, Ер-Ріяда, Абу-Дабі та Тегерану [6]. Його обслуговують також власні ізраїльські авіакомпанії «Ель-Аль», «Аркіа» та «ІсраЕйр». Важливу роль у прибутті іноземних туристів в країну також відіграють крупні портові міста. Головними морськими портами Ізраїлю є Хайфа, Ашдод, Ейлат та Ашкелон. Найпопулярнішим видом громадського транспорту в Ізраїлі є автобусний, який використовується як для місцевих, так і міжміських поїздок [7]. Автобусний кооператив «Еггед» забезпечує сполучення на більшості міжміських ліній. Більшість автобусних перевезень не здійснюється в суботу та в дні єврейських свят [8]. В останні роки в Ізраїлі розвивається швидкісний залізничний транспорт, який постійно розширює свою мережу [7].

На світовому ринку туристичних послуг релігійного спрямування Ізраїль займає одне з провідних місць серед країн, які приймають найбільшу кількість паломників. За кількістю туристів, які здійснюють подорожі з паломницькою метою, Ізраїль поступається Італії, Саудівській Аравії та Туреччині, але випереджає Грецію [9]. В той же час, частка паломників серед відвідувачів цих країн найбільша саме в Ізраїлю. Єрусалим є найвідвідуванішим туристами містом в Ізраїлі (82 % усіх туристів відвідують це місто), Тель-Авів займає друге місце (67 % всіх туристів), на третьому місці – район Мертвого моря (54 %), Тиверія займає четверте місце (38 %), далі йде Назарет (34 %) [8]. Ізраїль,

насамперед – це країна з багатою історією, культурою та особливо цікавими для туристів, паломницькими місцями, що є ключовими при плануванні екскурсійних турів. Найбільша їх кількість сконцентрована в самому місті Єрусалим – світовому центрі трьох релігій – християнства, ісламу та іудаїзму. Подорожуючи цим містом, паломники відвідують місця, пов'язані з останніми днями земного життя Ісуса Христа. Вони бувають у Гефсиманському саду, де після зрадницького поцілунку Іуди був схоплений Ісус, приходять на гору Сіон, де Господь здійснив з учнями останню трапезу і встановив таїнство Євхаристії. Проте найголовнішим паломницьким маршрутом міста є «Віа Долороза» – Скорботний шлях, по якому Спаситель під тяготою хреста йшов на Голгофу. Найбільшою святинею усього християнського світу є Храм Гробу Господнього (Голгофа, Камінь помазання, Кувуклія та інші святині храму). В місті також знаходяться: Маслична Гора, Церква Вознесіння з її каплицею; Гефсиманський сад (Храм Страстей Господніх – «Церква Усіх Націй», Гробниця Божої Матері); гора Сіон та інші святині [9]. Разом із Меккою та Мединою, Єрусалим вважається третім священним містом в ісламі, значною мірою завдяки мечеті халіфа Омара («Куполу Скелі») на Храмовій горі, звідки, згідно з переказами, Мухаммед вознісся на небо. На тому ж самому місці стояв іудейський храм, тому цей клаптик землі має величезне політичне значення. Також на горі розташована мечеть «Аль-Акса», яку зазвичай відвідують одночасно з «Куполом Скелі». В західному Єрусалимі, в районі Катамон, розміщений музей ісламського мистецтва ім. Л. А. Майера, хоча більшість мусульманського населення Єрусалиму зосереджено в східній [10].

Віфлеєм – історичне місто «царя Давида», де народився Ісус Христос. Тут знаходяться основні релігійні святині – Церква Різдва Христового, де розміщується Печера Різдва Молочний грот, – в ньому переховувалась свята сім'я від переслідувань царя Ірода під час мандрівки до Єгипту. Поле Пастушків – легендарне місце, де Архангел Гавриїл сповістив радісну звістку людям про народження Ісуса [9]. Назарет – третє за значимістю після Єрусалиму та Віфлеєму місто, де Архангел Гавриїл сповістив Діву Марію про народження Богомладенця (Церква Благовіщення, Церква Архангела Гавриїла – джерело Благовіщення); Канна Галілейська (Церква Першого чуда Христового – перетворення води на вино). Табха – невелике поселення в долині біля озера Генісарет, місто семи джерел, де відбулося чудо насичення 5–ма хлібами і 2–ма рибами п'яти тисяч осіб (церква Примноження Хлібів), Табха відома церквою св. Петра, де, за повір'ями, Ісус Христос явився втретє після свого воскресіння. Тиверія – біблійне місто на берегах Галілейського моря. Саме тут відбулось одне із чудес, пов'язаних із життям Ісуса Христа – ходіння по воді (церква св. Петра, храм Дванадцяти апостолів). Хеврон – місто, в якому знаходиться Печера Махпела (або Печера Патріархів), де поховані Авраам, Ісаак, Яков разом із своїми дружинами – Сарою, Ревеккою та Лією. Капернаум – за переказами – місце народження апостолів Андрея, Іоанна, Петра та Якова. Також його часто називають містом Ісуса Христа, оскільки саме тут він проживав, коли покинув Назарет та творив багато чудес. До сьогоднішніх днів збереглися: дім апостола Петра, давня Синагога, де проповідував Ісус, грецька церква Собору Дванадцяти

Апостолів. Біля Капернаума височіє гора, яку весь світ знає як гору Блаженств, саме тут Ісус виголосив свою проповідь, кожен рядок якої починався зі слова «блаженні» [10]. Тель-Авів (Яффо) – місто, де праведний Ной побудував свій ковчег та врятувався від великого Потопу (Церква Петра; гробниця праведної Тавіфи). Кесарія – давнє місто, побудоване Іродом. Хайфа – місто на схилах гори Кармель, де переховувався Ілля Пророк. Ейн Карем – місце народження Іоанна Хрестителя, невеличке містечко, що розташоване біля Єрусалиму, де знаходяться Джерело Марії, Горненський православний жіночий монастир, Церква Зустрічі Діви Марія та її родички – праведної Єлизавети [9]. Паломницькі поїздки до Ізраїлю включають в себе відвідання священних вод річки Йордан і г. Фавор – місця Преображення Господнього, бухти апостола Петра і джерела Святої Марії Магдалини. Однак особливість паломницьких турів в Ізраїль полягає у можливості пройти не тільки за традиційними туристичними маршрутами, а й по культових для паломників місцям, не зазначеними у звичайних путівниках. Серед таких місць можна вказати храм Святого Апостола Петра у біблійному місті Яффа, гробницю Георгія Побідоносця в Ліді, монастир Феодосія Великого з печерою, де робили зупинку волхви, найдавніше місто на планеті – Єрихон і Сорокаденний монастир, в якому Ісус протягом 40 діб піддавався спокусі диявола [10]. Тобто, Ізраїль є потужним паломницьким центром глобального значення, який концентрує на своїй території найвідоміші релігійні святині й притягує до себе великі потоки релігійних туристів із різних регіонів світу.

Окрім того, Ізраїль спеціалізується на лікувально-оздоровчому, культурно-історичному та пізнавальному туризмі, а також в останні роки його керівництво активно стимулює розвиток ділового, сільського (зеленого) та спортивного туризму (табл. 2).

Таблиця 2

Основні напрямки розвитку туризму в Ізраїлі та його головні туристичні центри*

№ з п.	Головні туристичні напрямки	Основні туристичні центри	Головні туристичні дестинації
1.	<i>Релігійний</i>	Іерусалим	Храм Гробу Господнього та Хресна Дорога «Віа Долороза»; Маслична Гора; Гефсиманський сад; г. Сіон та Храм Успіння Богородиці; Стіна Плачу; Мечеть Купол Скелі
		Віфлеєм	Печера Різдва; Молочний грот; Поле Пастушків; Церква Святої Катерини;
		Назарет	Церква Благовіщення; Церква Архангела Гавриїла; Кана Галілейська
		Ейн Карем	Джерело Марії; Церква «Зустрічі»; Горненський жіночий монастир
		Капернаум	Гора Блаженств; Храм 12 апостолів; місце народження апостолів Андрія, Іоана, Петра та Якова; дім апостола Петра; давня Синагога, де проповідував Ісус; озеро Кінерет і ін.
		Табха	Собор св. Петра; церква «Примноження Хлібів і Риб»
		р. Йордан г. Фавор	Віфавара (Каср Аль-Ягуд) Грецький монастир Преображення Господнього

GEOGRAPHICAL SCIENCE
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

2.	<i>Культурно-пізнавальний та історичний</i>	Ієрусалим	Гроб Господній; залишки Соломонового храму; старе місто; кріпосні стіни; Яд ва-Шем (меморіал єврейського голокосту) тощо
		Тель-Авів	Парк «Міні Ізраїль»; Парк «Утопія»; Зоопарк «Сафарі»; музеї древностей, алмазів, «Пальмаха» тощо.
		Кейсарія	Палац «на рифі»; амфітеатр царя Ірода; порт та ін.
		Акко	Палац правителя ал-Джазара; старе місто; порт тощо
		Хайфа	Бат Галім; національний морський музей; Нижнє місто; пасажирський порт; музей залізничних доріг; мечеть та мусульманське кладовище; Адар – перший єврейський квартал міста; Неве-Шаанан – район на плоскогір’ї гори Кармель («оселя спокою»); Мошава Германіт («німецький квартал»); музей заселення Хайфи; «Бахайські сади»; Кармель (монастир кармелітів, фортеця тамплієрів, церква «Стелла Маріс»); гробниця «Баба»; арабсько-мусульманський район «Кабабір»; Денія – діловий центр Хайфи; Рамот Ремез (університет Хайфи) та ін.
		Назарет	Парк «Ціпорі» (Сепфоріс); руїни давнього міста за часів правління Ірода; римський амфітеатр; древні житлові квартали; мозаїка «Свято Нілу»; гігантські басейни тощо.
		Хеврон	Печера Махпела (або Печера Патріархів) – місце поховання Авраама, Ісаака, Якова разом із своїми дружинами Сарою, Ревеккою та Лією
		Массада	Руїни фортифікаційної споруди часів царя Ірода
		Ейлат	Місто Королів; павільйон із сучасними розвагами; «Зали царя Соломона» та водоспад; атракціоном «Подорож в минуле»; печера ілюзій; печера Старого Заповіту тощо
3.	<i>Лікувальний</i>	Ієрусалим	Клініка «Хадасса»; міжнародний центр лікування раку «Шера Цедек; дитячий реабілітаційний центр «Алін»; медичний центр «Місгав-Ладах»; лікарня «Бікур Холін» та ін.
		Хайфа	Центр медичної допомоги «Рамбам»; дитячий медичний центр «Маєр»; медичний центр «Бнай-Сіон»; лікарня «Кармель»; лікарня Єлесея.
		Тель-Авів	Медичний комплекс «Шаба»; медичний центр «Зів»; медичний центр імені Сураскі; реабілітаційний комплекс «Реут»; лікарня «Баїта Балева»; медичний центр «Ассути»; дитячий лікувальний центр «Дана-Двек»; геріатричний центр «Ноат Хаті хон»; лікарня «Арабанель» та ін.
		Яффа	Лікарня «Царфаті»; Яффський реабілітаційний центр тощо
		Назарет	«Шотландська лікарня»; лікарня «Сент-Вісент»; лікарня «святої Родини»; «Італійська лікарня» тощо.

GEOGRAPHICAL SCIENCE
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

4.	<i>Оздоровчий</i>	Мертве море	Курорти «Ейн-Бокек», «Неве-Зоар», «Неве Мідбар»», «Хамам Цеєлім» і ін.
		Оазис в Іудейській пустелі «Ейн-Геди»	Лікувальне мінеральне джерело Ейн-Геді; комплекс «Ахава»
		Національний парк «Кумран»	Легендарні печери звитків Мертвого моря; водоспад «шуламіт»; лідяні озера та камінні ванни; бот сад тощо.
		Ейлат	Курорти та готелі «Ейлат», «Лагуна», «Корал», «Леонардо», «Пальма», «Нептун», «Нірвана», «Пегас», «Б-клуб», «Море», «Блакитний готель»
		Тель-Авів	Курорти й готелі «Герцлія», «Давид», «Ейлат», «Хілтон», «Херодс» та ін.
		Нетанія	Курортні зони «Сіроніт», «Герцль», «Бул Бей», «Цанз» та інші.
5.	<i>Зелений або сільський</i>	Пізнавальний, виробничий та гастрономічний	Кібуци «Лотан», «Ягель», «Кет ура», «Сукках», «Кліля», «Isrotel Ramon Inn», «Шефаїм» та інші.
		Вегетаріанський	Кібуц «Амірім» та ін.
		Виноробний	Кібуци та виробничі об'єднання «Кацрін», «Рімонім», «Адіре», «Дір і Рафат», «Кфар Хана» та ін.
6.	<i>Діловий</i>	Ієрусалим	Діамантовий центр; міжнародний туристичний центр; Центр комп'ютерних технологій та програмного забезпечення; офіси багатьох компаній та банків тощо.
		Тель-Авів	Центр «Намаль»; діамантова біржа; центр «Азріель»; порт «Яффа»; штаб-квартири багатьох виробничих компаній та банківських підрозділів.
		Хайфа	Ізраїльський науково-промисловий центр; найбільший бізнес-парк в країні; порт «Хайфа»; численні офіси високотехнологічних компаній тощо.
7.	<i>Спортивний</i>	Пустеля Негев	Природне сафарі по пустелі на джипах; скелелазіння; стрибки з парашуту, дельтапланеризм та повітряні кулі.
		Ейлат	Дайвінг та різноманітні водні види спорту на Мертвому та Червоному морях тощо.
		Тель-Авів	Спортивні та марафонські забіги в околицях міста; велосипедний спорт та понад 800 спортивних залів, де можна займатися різноманітним спортом та проводити міжнародні змагання тощо.
		Голанські висоти	Верхова та велосипедна їзда по пересічній місцевості та ін.
		р. Йордан та Рош ха-Нікра	Сплав на каяках та водних велосипедах тощо.

* Складено за: [1; 2; 3].

Ізраїльські медичні установи займають лідируючі положення у світі за рівнем та якістю лікування багатьох хвороб, у т. ч. й онкозахворювань. Медична галузь у цій країні є досить прогресивною й передовою з використанням новітніх науково-медичних технологій лікування різноманітних патологій, онкохвороб, серця, ортопедичних, педіатричних та гінекологічних захворювань тощо. Тому

лікувальний туризм в Ізраїлі користується підвищеною популярністю в іноземних туристів-пацієнтів. Найбільш популярними лікувальними центрами в Ізраїлі є Тель-Авів, Ієрусалим, Хайфа, Назарет, Яффа та інші. Крім того ця країна має досить розвинену галузь кліматотерапії. Яка застосовується для загального оздоровлення населення та профілактики хвороб шляхом використання місцевих кліматичних ресурсів (температуру повітря, тривалість сонячних днів, вологості повітря та його насиченості морською сіллю тощо). Досить широко та успішно використовується в Ізраїлі теласотерапія – лікування солоними водами Мертвого моря, а також геліотерапія – оздоровлення сонячною радіацією тощо. У наші дні тисячі людей зі всього світу приїжджають до Мертвого моря, щоб відновитися, відпочити, розслабитися і насолодитися природними багатствами регіону. На його узбережжі розташовані розкішні готелі та спа-курорти світового рівня, що забезпечують високий рівень комфорту й різноманітний вибір оздоровчих процедур (наприклад, грязеві маски «Кейдарські шатри», «Мантія Соломона», «Лілія долин», масажі «Райське джерело», «Ніжна троянда», «Легка спина» тощо). На західному узбережжі Мертвого моря знаходиться багато історичних, культурних і природних пам'яток. Наприклад, Кумран – місце, де було відкрито найважливішу археологічну знахідку – сувої Мертвого моря періоду Другого храму. Біля Мертвого моря, на терасі висотою 100 метрів над його рівнем, знаходиться Кібуц «Ейн-Геді» – оазис, що входить до складу місцевого заповідника. Згідно біблійних текстів саме тут переховувався Давид від царя Сеула в печерах Ейн-Геді. А у заповіднику можна побачити даманів, — незвичайних тварин, описаних Дж. Даррелом, яких в Ізраїлі називають «скельними кроликами», гірських козлів, а також строкатих ящірок, незвичайну рослинність і насолодитися неповторною атмосферою пустелі. На верхівці гори, на околиці Іудейської пустелі, самотньо височіє фортеця Масадда, яка була збудована царем Іродом у 40-4 роках до н. е. і спалена у 72 році н. е. її захисниками, які самопожертвували собою, щоб не потрапити в полон [11]. Навколо Мертвого моря досить розвинена туристична інфраструктура. Тут можна відправитися в піші прогулянки або прокататися верхи на верблюдах, джипах або велосипедах, чи зайнятися снелінгом – спуском зі скель на мотузці. Завдяки бальнеотерапевтичним властивостям термальних джерел, регіон Мертвого моря є всесвітньо відомим мінераловодним курортом. Вода гарячого джерела «Ейн-Геді», яка містить хлорид натрій сірководень, здобувається із глибини 48 м, її температура складає 40 градусів за Цельсієм [12]. На цьому курорті облаштовані басейни з термомінеральною водою. Із куточка відпочинку відкривається дивовижний вид на первозданну красу Мертвого моря, а на відкритому повітрі обладнаний басейн з прісною водою і грязьова ванна. Термальний курорт «Неві Мідбар» розташований на території 8000 кв. м, у центрі якого розкішна будівля з басейнами, наповненими термомінеральною водою багатою на сірку та магній, що надходить із глибини 900 м. Курортно-оздоровчий комплекс «Ейн Бокек» розташований у гирлі струмка Бокек у західній частині Мертвого моря. Він уключає в себе близько десятка готелів, цілющі джерела, два пляжі та кілька ресторанів. На його території знаходиться всесвітньовідомий «Солярій 400» – центр натурального лікування хвороб

суглобів і шкірних захворювань, в тому числі й псоріазу. Адже Мертве море є дивовижним природним джерелом лікувальних солей та грязей, що має свої численні зарубіжні шанувальників.

Отже, найбільш популярними турами в іноземних гостей в Ізраїлі, як свідчить практика, є такі: заповідник «Ейн-Геді» і Масада (район Мертвого моря); риф дельфінів і підводна обсерваторія (район Ейлату), яка знаходиться на глибині 6 м, де відвідувачі мають змогу спостерігати за життям підводного світу та його мешканців; «місто королів» – красивий замок, що нагадує палац із різноманітними сучасними атракціями, прогулянкою на човнах по залах царя Соломона, атракціоном «Подорож в минуле», печерою ілюзій, печерою Старого Заповіту та водоспадами царя Соломона; парки «Джип-Сафарі», «Долина Статуй», «Тімна» (регіон Ейлату); парк мініатюр «Міні Ізраїль» (регіон Тель-Авіву та Ієрусалиму), де зібрано понад 350 макетів об'єктів, що відображають різні пам'ятки країни; парк «Утопія» в кібуці «Бахан» поблизу Тель-Авіву та Хайфи, де зібрано унікальний природний заповідник із долиною орхідей, парком метеликів, багатьма рослинами-хижаками, представниками тваринного світу та цікавими лабіринтами, створеними з рослин тощо; парк термомінеральних джерел «Хамат-Гадер» (регіон Хайфи, Назарету та Нетанії); парк «Ротшильда» (регіон Хайфи, Назарету, Нетанії), де заборонені шум, галас і метушня; атракціон «Ліфт часу» (регіон Єрусалиму); зоопарк «Сафарі» (регіон Тель-Авіву), де зібрані рідкісні види тварин тощо.

Не дивлячись на складну політичну та безпекову ситуацію в Близькосхідному регіоні та загрози численних терактів, які притаманні ізраїльській державі, її уряд, починаючи з початку 2020 р., запровадив жорсткі умови щодо в'їзду на його територію іноземних громадян з інших країн світу в зв'язку з т. зв. епідемією COVID-19. Це призвело до значних фінансових, виробничих і професійних утрат, адже 30 % його трудового населення чільно пов'язана з туризмом та обслуговуючими галузями. Керівництво держави, щоб урятувати її туристичний бізнес, прийняло рішення, що з 9 січня 2022 р. будуть відкриті кордони для іноземців із 199 «помаранчевих» країн за умови підтвердження в них вакцинації чи одужання від COVID-19. Тобто туристам із цих країн буде надаватися спеціальний дозвіл на в'їзд в Ізраїль.

Таким чином, Ізраїль поряд із типовими туристичними маршрутами й традиційними спеціалізованими туристичними центрами освоєє перспективні туристичні галузі та запроваджує нові напрями туристичної спеціалізації в країні, щоб максимально використати наявні туристичні ресурси й можливості розширити свій видовий склад на міжнародному ринку туристичних послуг. Окрім політичної нестабільності і загрози терористичних актів із боку екстремістів у цій країні додалися також коронавірусні проблеми та негативні наслідки загальної економічної кризи.

Список літератури

1. Israel Ministry of Tourism. URL: <http://www.thinkisrael.com/>(assessed: 29.11.2021).

2. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: <http://mfa.gov.il> (assessed: 05.12.2021).
3. Міністерство туризму Ізраїлю продовжує ставити рекорди. URL: www.mignews.com/news/travel/world/html (дата звернення: 29.12.2021).
4. Запрошуємо в Ізраїль. URL: <http://www.welcome-israel> (дата звернення: 27.12.2021).
5. Як потрапити до Ізраїлю. URL: <http://www.israel.com.ua>
6. Ізраїль на Близькосхідному туристичному ринку. URL: <http://www.inforplus.co.il/>(дата звернення: 30.12.2021).
7. Патійчук В.О., Макарова М. В. Особливості функціонування сучасної транспортної системи Ізраїлю. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки»*. 2009. № 10. С. 102-108.
8. Свята Земля лише одна..: веб-сайт. URL: <http://www.robinzon.kiev.ua> (дата звернення: 24.11.2021).
9. Патійчук В. О., Адожина А. В. Ізраїль як світовий релігійно-паломницький центр. *Матеріали III Міжнародної заочної науково-практичної конференції «Розвиток науки у XXI столітті» (м. Харків, 13 червня 2015 р.)*. Частина 2. Харків: Знання, 2015. С. 61–65.
10. Патійчук В. О., Адожина А. В. Особливості сучасного розвитку християнського паломницького туризму в Ізраїлі. *Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали I Між нар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 9–10 жовтня 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка*. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 20–25.
11. Цікаві факти про Ізраїль. URL: <http://korysne.co.ua/tsikavi-fakty-pro-izrajil/>(дата звернення: 10.01.2022).
12. Відпочинок на узбережжі Ізраїлю. URL: <http://www.israel.com.ua> (дата звернення: 12.01.2022).

ПАРЛАМЕНТСКИЙ КРИЗИС ГРУЗИИ В ОСВЕЩЕНИИ МЕСТНЫХ СМИ

Бутенко К.А.

студент
факультет журналистики
Кубанский государственный университет
Россия, г. Краснодар

Аннотация. В статье проводится анализ нынешнего положения Грузии, в связи с парламентскими выборами в 2020 году и победой действующей партии «Грузинская мечта». Автор делает вывод о причинах возникающих конфликтов.

Ключевые слова: НАТО, дипломатические отношения, парламентские выборы, революция, медиапространство, Грузия.

Грузины относятся к числу тех древнейших наций мира, которые пройдя через тяжелейшие исторические испытания, сохранили свой язык, культуру и традиций.

Начиная с IV в. н.э. вся история Грузии стала историей борьбы за сохранение независимости и защиту веры.

В 2021 году Грузия погрузилась в постоянные протесты. Чем это вызвано? Оппозиция Грузии требует проведение новых парламентских выборов. Площадь около парламента Грузии усеяна палатками противников властей, которые надеются на освобождение политических заключённых и пытаются добиться «своей» справедливости.

Особое внимание в требованиях уделяется лидеру крупнейшей оппозиционной партии «Единое национальное движение» Нику Мелия, который был арестован в конце февраля этого года.

Еще в 2019 году оппозиции Грузии удалось раскачать ситуацию, заставив власти пойти на некоторые компромиссы. Поэтому, возможно, они надеются на это и сейчас.

Власть и оппозиция ведут противостояние с тех пор, как в Грузии прошли парламентские выборы. Голосование прошло с частичными изменениями выборной системы — смещением в пользу пропорциональной части вместо мажоритарной — именно этого требовала оппозиция. Но тогда одержала победу «Грузинская мечта» — действующая партия, и оппозиция потребовала справедливых выборов, обвиняя власть в фальсификации. Уже тогда в Грузии начались протесты, акции и бойкоты парламентских заседаний. Что же касается заключённого, которого просят освободить: Ника Мелия является лидером партии «Единое национальное движение», основанной экс-президентом Грузии Михаилом Саакашвили. В 2019 году его задержали за препятствие визиту Сергея Гаврилова в Тбилиси, но вскоре отпустили за залог, обязав носить электронный браслет. Однако оппозиционер демонстративно выкинул его и назвал символом

несправедливости, за что ему повысили сумму залога, платить которую он отказался. За это Мелия и посадили в очередной раз.

«Грузинская мечта» за все девять лет своего правления в работе апеллировала действия и просчеты экс-президента Михаила Саакашвили. Поэтому и арест Мелия уже не стал ни для кого неожиданностью, но нанес удар по имиджу Грузии, как страны, которая стремится стать членом НАТО и ЕС.

«Сегодня Грузия сделала шаг назад на пути к становлению более сильной демократии в семье евроатлантических государств», - говорится в заявлении посольства США в Грузии.

Изучая всю историю пребывания у власти «Грузинской мечты» можно заметить, что никто во главе не задерживается больше, чем на год-два. Эксперты считают, что хоть Грузия и называет себя абсолютно прозрачным правовым государством, многие решения принимаются в кабинете Иванишвили. Новый премьер Ираклий Гарибашвили являлся последователем Иванишвили и в бизнесе, и в политике. Он прошел все звенья в империи Иванишвили, а затем – стал силовиком – сначала министром полиции и общественного порядка, затем – в 2013–2015 годах – уже был главой правительства, а в 2019-м – вернулся к политике министром обороны в правительство Гахарии.

Двадцать второго февраля, вступая в должность, Гарибашвили сказал, что не пойдёт ни на какие уступки. И уже двадцать третьего арестовал Ника Мелия.

Гарибашвили прокомментировал это так: «Сегодня мы стали свидетелями того, что мы – правовое государство. Мы – сильное государство, у нас сильная полиция, у нас очень эффективный глава МВД. Я хочу публично выразить ему и всем полицейским от имени правительства благодарность. Они защитили достоинство нашего государства, стабильность государства». Почему власти Грузии пошли именно этим путём?

Саакашвили снова потерпел поражение

Власть и оппозиция готовились к парламентским выборам больше года. Оппозиционное «Единое национальное движение» расценивало будущую победу как признание общества, и надеялась, что в третий раз «Грузинская мечта» не сможет удержать народ. Оппозиция усилила противостояние, критикуя действующую правящую партию и обвиняя в том, что именно «Грузинская мечта» провалила экономические реформы Грузии. Лидера «Грузинской мечты» Бидзина Иванишвили оппозиционеры обвиняли в поддержке со стороны России, премьер-министра Георгия Гахария осуждали за учебу в той же самой России тридцать лет назад.

Пандемия коронавируса и введенный жесткий карантин укрепили доверие к власти. Вспышку инфекции сдержали, хотя экономика понесла убытки. После снятия летом ограничений началось восстановление, а параллельно — подготовка к выборам. Рейтинги «Грузинской мечты» росли. Но когда в сентябре началась предвыборная кампания и о коронавирусе старались не вспоминать, число заболеваний росло. «Грузинская мечта» понимала, что очередная вспышка может вызвать негатив со стороны народа и падение рейтингов.

Чем гордилось «Единое национальное движение»? Реформами судебной, правоохранительной и тюремной систем, которые начал Саакашвили, а также

победу над коррупцией. Все это, конечно, скрашивало общую картину, но оппозиция не учла одного: люди не хотели видеть Саакашвили на посту премьер-министра, который, в случае победы «Единого национального движения», пообещал приехать на родину и занять эту должность. После победы «Грузинской мечты» закрались мысли, не произойдет ли новой «Революции роз». Однако эксперты Грузии считали, что никакие митинги не изменят расклад сил в стране. Так, профессор Грузинского университета общественных дел Торнике Шарашенидзе заявил, что: «Время революций в Грузии давно прошло. Выход оппозиции на улицу не означает, что протесты будут массовыми и долгосрочными. Если Саакашвили хочет повторить опыт семнадцатилетней давности по свержению правительства, то ему как минимум следует вернуться в страну. Устроить дистанционную революцию не удастся».

Влияние России на Грузию

Россия, как и прежде, настроена на диалог и развитие добрососедских отношений с Грузией и грузинским народом. Со стороны никаких препятствий нет, и степень нормализации зависит исключительно от политической воли и реализма Тбилиси.

Сформированное по итогам парламентских выборов в октябре 2012 г. правительство альянса «Грузинская мечта» во главе с премьер-министром Б.Иванишвили заявило о настрое на дозированную нормализацию двусторонних отношений. Его преемники на этом посту продолжали эту линию.

В декабре 2012 г. был открыт диалоговый канал с Грузией в формате неофициальных встреч статс-секретаря – заместителя Министра иностранных дел России Г.Б.Карасина со спецпредставителем премьер-министра Грузии З.Абашидзе. Конструктивное обсуждение актуальных вопросов в рамках этого диалога уже позволило добиться осязаемых результатов – оживилась двусторонняя торговля, круглосуточно работает единственный наземный пропускной пункт на российско-грузинской границе «Верхний Ларс – Казбеги». В конце 2013 г. между Россией и Грузией возобновилось регулярное автомобильное, а с октября 2014 г. – авиационное сообщение.

За три года после снятия ограничений на импорт из Грузии вина, минеральной воды и сельскохозяйственной продукции активизировалась двусторонняя торговля и Россия вернулась в тройку главных внешнеторговых партнеров Грузии.

2019 год начался с многочисленных вопросов и надежд на будущее. Тбилиси уже более десяти лет находится в трудных отношениях с Москвой, колеблясь между поддержанием статуса-кво, надеждами на нормализацию и сильным стремлением вступить в Европейский союз и Североатлантический альянс.

Крайне сдержанно всегда звучала и реакция Кремля на выборы в Грузии: заместитель министра иностранных дел Карасин и пресс-секретарь президента Путина Песков признали близость между грузинским и российским народом, а также огромную дистанцию между правительствами двух стран. Процесс улучшения отношений между государствами, безусловно, не упростило жесткое сопротивление лидеров Абхазии и Южной Осетии, в чьих пропагандистских заявлениях звучали осанна в отношении Москвы и стремление разорвать любые

связи с Тбилиси. По словам Корнели Какачии, директора Грузинского института политики, вопрос сепаратистских регионов крайне сложен и определяет несколько уровней двусторонних отношений: региональный (Грузия-Абхазия, Грузия-Южная Осетия, Грузия-Россия) и глобальный (Россия-Запад). Учитывая масштабы и политический вес страны, Грузии под силу самостоятельно решить весьма ограниченное количество проблем, поэтому, по мнению Какачии, необходимо посредничество со стороны субъектов, уже находящихся в хороших отношениях с Москвой. Они могли бы использовать свое политическое влияние с целью сдвинуть статус-кво с мертвой точки. Всем заинтересованным в этом вопросе сторонам очевидно, что восстановление отношений является безусловным предварительным условием для любых проектов, касающихся будущего Грузии, которая постоянно находится между двух огней — стремлением вступить в ЕС и НАТО и унаследованными проблемами.

На первый взгляд, отношения Грузии и России сейчас находятся в замороженном состоянии. Однако, если запад категорически отвернется от Грузии, то другого выбора, как сотрудничать с Россией у страны не будет. Сложно давать прогнозы. Однако одно остаётся точным: Грузия заложница политических и экономических интересов одного человека. Как к этому отнесётся народ и что станет делать, будет известно лишь позже.

Список использованных источников

1. Александров М. Кавказ в геополитических и экономических интересах России. [Электронный ресурс], URL:<http://www.materik.ru>
2. Бандиевский Л. Грузия – «Революция Роз». [Электронный ресурс], URL:<http://www.revkom.com>
3. Бирюков П.Н., Устинович Е.С., Шеленговский П.Г. //Цензура и печать на Кавказе в конце XIX – начале XX в. 2016. Сочи.
4. Бусленко Н. И. Журналистика: социологические, правовые, политологические измерения. Избр. труды (1974-2004). – Ростов н/Д: ООО «Ростиздат», 2005.
5. Воронка Е.Л. Грузино-абхазский конфликт: конфликт нового поколения? // Социология международных отношений. - 2002. - Т.2. - С.7-12
6. Грузино-абхазский конфликт: корни и последствия. [Электронный ресурс], URL:<http://www.temadnya.ru>
7. Загорский А. Военное сотрудничество стран СНГ // Экспорт обычных вооружений. - 1997.
8. Зверев А. Этнические конфликты на Кавказе 1988-1994гг. // Спорные границы на Кавказе. - М.: Просвещение, 1995. - С.69-70.
9. С. Лавров рассказал об открытии КПП между РФ и Грузией [Электронный ресурс], URL: <https://www.rbc.ru/politics/24/>
10. Хадарцев Б. Б, Цогоева М. И, Цогов З. Б. Проблемы и перспективы развития российско грузинских экономических отношений / Журнал научных прикладных исследований [Электронный ресурс], URL: <http://journal.mrsu.ru/arts/stanovlenie-rossijsko-gruzinskix-otnoshenij.ru>

ПОДАННЯ ЗАЯВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Гурин Микола

Суддя Господарського суду Чернівецької області

Після відкриття провадження у справі про банкрутство боржник та його майно опиняються в особливому правовому режимі. Для такого режиму характерною є підвищена увага з боку арбітражного керуючого та господарського суду, а також можливість визнання недійсними правочинів боржника, укладених у так званій «підозрілий період» – за три роки до та після відкриття провадження у справі про банкрутство. Це зумовлено тим, що боржник дуже часто до відкриття провадження у справі про банкрутство відчужує все своє майно на користь пов'язаних осіб, і до моменту відкриття провадження уже залишається по факту «ні з чим». Професор Б.М. Поляков вказує, що у результаті неправомірних дій боржника, кредиторів «виводиться» майно з ліквідаційної маси. Як наслідок, страждають інші кредитори, які позбуваються можливості в повному обсязі задовольнити свої вимоги [1, с. 182]. Як відзначається у науковій літературі, законодавець не може байдуже ставитися до причин неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності і жодним чином не реагувати на дії чи бездіяльність засновників і керівництва боржника, що призвели до банкрутства останнього [2, с. 100]. О.О. Степанов справедливо відзначає, що визнання недійсними правочинів боржника в процедурі неспроможності (банкрутства) є одним із найважливіших господарсько-правових засобів відновлення платоспроможності боржника. Визнання правочинів боржника недійсними має своєю найближчою метою збільшення конкурсної маси боржника [3, с. 97].

Можливість визнавати правочини боржника недійсними є свого роду протидією зловживанню правами з боку недобросовісних боржників. У цьому контексті варто погодитися з А.А. Бутирським, який вказує, що наявність чітко вибудованої структури судового процесу та можливості щодо протидії зловживанням процесуальними правами сприяють досягненню головної мети – винесенню законного та обґрунтованого рішення, а також створенню особам, які беруть участь у справі, процесуальних умов для забезпечення захисту їх прав, а також прав та інтересів інших осіб [4, с. 92].

Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) у ст. 42 передбачає підстави, з яких правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора [5]. Таким чином, суб'єктами, які можуть звертатися із такими заявами, є: арбітражний керуючий та кредитор.

Арбітражний керуючий по праву часто називається однією з центральних фігур у справі про банкрутство. Так, О.М. Борейко вказує: «Арбітражний

керуючий – важлива центральна фігура процедури банкрутства. За його участю відбувається реалізація зв'язків, відносин між боржником, кредиторами і господарським судом. Від дій арбітражного керуючого залежить доля боржника» [6, с. 134]. Щодо кредиторів, то очевидним є те, що від того, яким чином визначено статус кредиторів у справі про банкрутство, якими правами та обов'язками вони наділені, як ефективно вони можуть ними користуватися, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів [7, с. 52].

Розглядає такі заяви про визнання недійсними правочинів боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство. Господарські суди пройшли досить тривалий еволюційний шлях розвитку, який супроводжувався структурними перебудовами, поступовим розширенням компетенції, напрацюванням процесуальної бази тощо [8, с. 33]. На сьогоднішній день можна з впевненістю говорити про те, що господарські суди напрацювали досить ґрунтовну судову практику, у тому числі у справах про банкрутство, що дозволяє суддям розглядати такі справи якісно та ефективно. Розгляд справ про банкрутство загалом та заяв про визнання правочинів боржника недійсними зокрема здійснюється на підставі загальних норм та принципів господарського процесу, які є висхідними ідеями, «стержнем», на якому тримається право [9, с. 33].

Якщо для кредитора у справі про банкрутство подання заяви про визнання правочинів боржника недійсними є правом, то для арбітражного керуючого таке право межує з обов'язком. Адже на етапі оцінки повноти дій ліквідатора господарський суд може розцінити неподання таких заяв як бездіяльність арбітражного керуючого. С.В. Жуков зазначає: важливо, щоб арбітражний керуючий, проаналізувавши документи та фактичні обставини у справі про банкрутство, самостійно визначив наявність підстав для визнання недійсними правочинів боржника та спроможність такої заяви впливати на наповнення ліквідаційної маси, відновлення порушених прав кредиторів і погашення їх вимог [10, с. 77].

Слід зауважити, що господарський суд, який розглядає справу про банкрутство, у межах цієї справи розглядає не лише справи про визнання недійсними договорів боржника за ст. 42 КУзПБ, але і всі інші справи, стороною яких є боржник. Це зумовлює необхідність застосовувати не лише загальний порядок розгляду справ про банкрутство, але і розглядати справи у порядку позовного провадження, застосовуючи не лише норми господарського права, але і цивільного, трудового тощо, що вимагає від суддів високого професійного рівня та широкої спеціалізації [11, с. 110].

Таким чином, подання заяв про визнання правочинів боржника недійсними у справі про банкрутство є важливим механізмом повернення майна у ліквідаційну масу та захисту прав кредиторів. Суб'єктами, які можуть ініціювати визнання правочинів боржника недійсними перед господарським судом, є арбітражний керуючий та кредитори неплатоспроможного боржника. При цьому якщо для кредитора у справі про банкрутство подання заяви про визнання правочинів

боржника недійсними є правом, то для арбітражного керуючого таке право межує з обов'язком.

Список літератури:

1. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. 560 с.
2. Бутирська І. Відповідальність осіб, що контролюють боржника, у справі про банкрутство. *Право України*. 2018. № 6. С. 98–110.
3. Степанов О. О. Недійсність правочинів неспроможного боржника. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 97–102.
4. Бутирський А. А. Роль суду у господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.
5. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
6. Борейко О. М. Арбітражний керуючий як один з учасників правовідносин неспроможності (банкрутства). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2011. Вип. 16. С. 132–134.
7. Грабован Л. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 52–60.
8. Бутырский А. История возникновения и развития хозяйственного судопроизводства в Украине. *Международный научно-практический правовой журнал «Legea si Viata»*. 2013. Вип. 11/3. С. 33–36.
9. Бутирський А. А. Правове регулювання принципів здійснення правосуддя в адміністративному та господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2010. № 2. С. 33–40.
10. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2021. 292 с.
11. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 106-111.

УМОВИ ДІЙСНОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ ДОГОВОРУ

Хатнюк Наталія Сергіївна
професор кафедри публічного та
приватного права, д.ю.н., професор
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Левицька Анастасія Андріївна
Чередничок Анастасія Сергіївна
студентки III курсу
Факультет права та міжнародних відносин
Київський університет імені Бориса Грінченка

Договірне право зародилось ще з часів Римської Імперії. І воно досі залишається актуальним, і постійно розвивається, адже воно дає можливість людям врегулювати відносини домовленістю. І зазвичай ця домовленість має переваги для обох сторін.

Україна поступово формувала своє цивільне законодавство, переймаючи позитивний досвід інших країн та впроваджуючи свої інновації. За період незалежності договірне право покращувалось як у частині правозастосування, та і в частині законодавчого регулювання.

Значний вплив на договірне право здійснюють інформаційно-комунікаційні технології. Звичні способи укладення договорів вимушено трансформуються під впливом нових технологій, тим самим забезпечуючи більш зручні способи ведення суб'єктами своєї діяльності. [1]

Спочатку варто визначити умови дійсності звичайного цивільного правочину:

- Суб'єктний склад. У сторін правочину має бути відповідний обсяг дієздатності.
- Зміст та форма правочину не повинні суперечити закону.
- Волевиявлення учасників правочину має бути вільним.
- Правочин має бути спрямований на настання правових наслідків, які ним зумовлені.

П. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» визначає електронний договір як домовленість двох або більше сторін, спрямована на

встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі. [2]

Положеннями ч. 1 ст. 205 ЦКУ передбачено, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Згідно з ч. 1 ст. 207 ЦКУ правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку. [4]

Також згідно з ч. 2 ст. 639 ЦКУ, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі. [4]

Таким чином, законодавством передбачена можливість укладення договорів у спрощеному порядку через:

- ділову переписку – шляхом обміну документами, в тому числі електронними;
- у вигляді конклюдентних дій (прийняття замовлення до виконання).

При цьому договори, укладені зазначеними способами, вважаються такими, що вчинені у письмовій формі.

Укладення договору має місце, якщо зі змісту документів можливо встановити:

- виражений намір особи укласти конкретний договір та розуміння цією особою своїх зобов'язань у разі прийняття її пропозиції іншою особою;
- істотні умови майбутнього договору;
- адресата (адресатів) відповідної пропозиції;
- прийняття пропозиції на запропонованих умовах другою стороною або вчинення нею в межах строку для відповіді на оферту дій відповідно до вказаних у пропозиції умов договору (відвантажила товари, надала послуги, виконала роботи, сплатила відповідну суму грошей тощо). [5]

Щодо правового регулювання, то у сфері укладання електронних договорів мають значну роль Цивільний та Господарський кодекси України та Закон України «Про електронну комерцію» та «Про електронні документи та електронний документообіг».

Електронні договори та електронні правочини можуть укладатися в інформаційно-телекомунікаційних системах (системи, які виконують обробку інформації під час укладення електронного правочину, наприклад, Інтернет-магазин) чи за допомогою обміну електронними документами та листами (ст. 207

Цивільного кодексу України [4]). Щодо господарських договорів, то ч. 1 ст. 181 Господарського кодексу України допускає їх укладення у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення такого виду договорів[6].

Згідно з законодавством сторони електронного договору мають можливість створювати його у вигляді окремого електронного документу. Також враховується воля кожної зі сторін щодо здійснення правочину за допомогою засобів електронної комунікації (надсилання електронних листів та повідомлень).

Важливе значення для чинності правочину має факт дотримання передбаченої законом форми його вчинення.

В Європейській практиці чинність електронних договорів була визнана ще в 2005 році Конвенцією Організації об'єднаних націй про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах. Згідно зі ч.1 п.5 Конвенції:повідомлення або договір не можуть бути позбавлені дійсності або позовної сили лише на тій підставі, що вони складені у формі електронного повідомлення [7].

Однією з умов належного укладення електронного договору є його підписання.

Так, у сфері електронної комерції, відповідно до ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», підписати електронний правочин можна за допомогою:

- електронного підпису (може відображатись у вигляді натискання на віртуальну кнопку «Згоден», «Підтверджую», «Так» тощо);
- електронно-цифрового підпису (слід згадати, що Закон України «Про електронний цифровий підпис» втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про електронні довірчі послуги»);
- електронного підпису одноразовим ідентифікатором (комбінація букв та чисел, яка надходить на мобільний номер телефону або e-mail, яку в подальшому необхідно ввести у відповідне віртуальне поле);
- аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.[2]

З прийняттям у 2017 р. змін процесуальних кодексів електронні договори стало можливо використовувати в судах. Оформлювати електронні докази можна як у письмовому вигляді (копія) за допомогою візуального відображення

електронного документа на папері, так і в електронному вигляді на матеріальних носіях з накладенням ЕПЦ (наприклад, на флешці, жорсткому диску та інших носіях інформації)

Щодо судової практики, то в Україні існує досить різна позиція суддів. Іноді електронні документи приймають як докази, а іноді суд визнає їх неналежними. Наприклад, у справі № 908/2373/13 відповідач надав суду на підтвердження своєї позиції акт відкриття та перегляду електронної пошти та диск з технічною відео фіксацією цього процесу і це було прийнято судом до уваги, що було підтримано Вищим господарським судом України у постанові від 14.01.2014 року. Водночас, в судовій практиці є випадки, коли суди не беруть до уваги скриншоти як докази надіслання електронних повідомлень. Зокрема, про це зазначає Вищий господарський суд України у постанові у справі № 924/473/16 від 17.01.2017 року: *«доказів надсилання повідомлень за вказаними адресами відповідачем не надано, а надані відповідачем скриншоти не є належними та допустимими доказами у розумінні статей 32-34 Господарського процесуального кодексу України»*. [8, 9, 10]

Висновок:

Електронний договір – це великий крок вперед для договірного законодавства нашої країни полегшення співробітництва між суб'єктів господарювання. Складання електронних договорів є також поштовхом для розвитку роботи української кіберполіції.

Підсумовуючи, зазначимо, що для дійсності електронного договору повинні бути дотримані усі умови, які стосуються дійсності звичайного правочину. Окрім них додається:

- належне підписання електронного договору за допомогою цифрових технологій;
- можливість встановлення зі змісту електронних документів таких даних, як виражений намір особи укласти конкретний договір, його істотні умови; адресата (адресатів) відповідної пропозиції та прийняття цієї пропозиції.

Список використаної літератури:

1. «Особливості правового регулювання відносин за договором, укладеним в електронній формі» Світлана Пилипенко від 08.2020 URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/8_2020.pdf#page=48
2. Закон України «Про електронну комерцію» №675-VIII від 01.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

LEGAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

3. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 01.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
4. Цивільний кодекс України №435-IV від 01.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
5. «Укладення договору у спрощений спосіб» Марія Мильнікова електронне видання «Бухгалтер&Закон» №52 URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008539
6. Господарський кодекс України № 1962-IX від 15.12.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах № 995_e71, Підписання від 23.11.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e71#Text
8. «Юридична сила e-contracts» Найман Наталія від 11/10/2017 URL: <http://jurblog.com.ua/2017/10/yuridichna-sila-e-contracts/>
9. Постанова Донецького апеляційного господарського суду від 15.10.2013 р.у справі №908/2373/13 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34180725>
10. Постанова Вищого господарського суду України від 17 січня 2017 року у справі № 924/473/16 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64199703>

AN IMPORTANT FACTOR IN A FAIR TRIAL IS THE INDEPENDENCE AND OBJECTIVITY OF THE COURT

Guyvan Petro

Professor of Poltava Institute of Business,
k. yu. Sciences, Honored Lawyer of Ukraine.

According to Art. 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, everyone has the right to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by an independent and impartial tribunal. the law. Strictly speaking, international legal standards of fair and equitable justice are aimed at promoting a legally organized and protected society [1, p. 65]. To this end, in order to achieve methodological certainty in the scientific literature, a system of qualitative criteria has been built, which characterizes the proper operation of the judiciary in order to achieve the declared result. In procedural terms, the constituent elements of this system almost coincide with the structure of the above convention: it will be fair to consider the case in a court based on the principles of equality of arms, equal access to justice; competitiveness; publicity of justice; independence and impartiality of the judiciary; effective participation of the parties in the proceedings; observance of the right to protection; reasonable time for consideration of the case [2, p. 51].

The criterion of fairness of justice is determined by the degree of compliance with the whole system of guarantees, which include mechanisms of both substantive and procedural nature. One of them is the independence and impartiality of the judiciary, which are part of the definition of a fair trial. The independence of the judiciary is a very important feature of a jurisdictional body, which largely determines the effectiveness of this body in the perception of ordinary citizens. This is especially significant in the context of our national judiciary, which, according to numerous opinion polls, is prone to illegal influences from the government, business and other non-legal entities. Therefore, the impartiality of the court should mean its activity exclusively on the basis of current legislation, taking into account the principle of the rule of law, on the basis of professional knowledge and own legal awareness, excluding any outside influence and control. In other words, the independence of the judge means the absence of any interest in the administration of justice, objectivity and complete impartiality towards the participants in the process.

In fact, impartiality as a sign of a fair trial means equal treatment of the court to the participants, resolving the dispute as a neutral and impartial specialist without giving anyone an advantage. The right to a fair trial can be considered not just a fundamental human right, but defined as a set of basic standards for the organization of justice in a democratic state governed by the rule of law. The right to a fair trial implies the need to ensure a whole range of other fundamental human capabilities, such as adversarial proceedings and equality of arms, the right to defense and qualified legal assistance, the right to defend oneself, the right to an independent and competent court. acts on the basis of the law [3, p. 259].

LEGAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

A fair trial is a set of consistent actions to consider and decide on the merits of the case submitted to the court and which falls within its competence. These criteria are the result of the implementation of the requirements of justice in the legal system of the state - such as equality (including before the law and the courts), impartiality in the administration of justice, proportionality of legal responsibility for the offense and more. By implementing these criteria, the position of the parties in the proceedings will be fairly balanced [4, p. 183].

Issues of fair trial and, in particular, the independence of the judiciary, have been the subject of research by Ukrainian and foreign scholars. At the same time, the issue of biased proceedings was practically not considered separately. Meanwhile, the shortcomings in the efficiency and effectiveness of court verdicts due to the jurisdiction of a jurisdiction over one, usually economically or administratively stronger, party are becoming more and more apparent in the national judicial system. The issue is especially relevant at this stage, when the reform of judges has been declared and is being carried out. International experience should be widely used in this process, especially the practice of the European Court of Human Rights, which has not been observed so far. Therefore, the purpose of this work is to summarize international developments in this area in order to properly adapt them in the Ukrainian legal field.

The issue of fair trial by an independent tribunal is given considerable attention by various international public institutions. Thus, at a meeting of the UN Human Rights Committee held on August 23, 2007 in the framework of General Comments № 32 to the International Covenant on Civil and Political Rights, it was stated that all persons have the right to a public hearing by a competent, independent and impartial tribunal. created on the basis of the law (item 2). The requirement of jurisdiction, independence and impartiality of the court is an absolute right, which does not fall under any exceptions (paragraph 19) [5]. Certain acts of international law specify measures aimed at ensuring the true independence of judges. For example, Principle 1 of the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Independence, Effectiveness and Role of Judges of 13 October 1994 states that the executive and legislative branches must ensure the independence of judges and oppose any attempt to deprive them of their independence. Judges must make their decisions completely independently and be able to act without restriction, without undue influence, incitement, pressure, threats, unwarranted direct or indirect interference, regardless of whose side and for what reasons it is not carried out. The law should provide for sanctions against those who try to influence judges in this way. Judges should be completely free to make an impartial decision in the case before them, relying on their own convictions, their own interpretation of the facts and current legislation. Judges are not obliged to report on the cases before them to any person who does not belong to the judiciary.

The distribution of court cases between judges should not be affected the wishes of one of the parties to the case or of any person who has an interest in the outcome of the case. Such distribution may be made, for example, by drawing lots, through an automatic alphabetical distribution system or through another similar system. A judge may not be dismissed from the proceedings without good reason, which is a serious illness or personal interest of the judge in the case. Each of the reasons is the same as

well as the procedure for dismissal, must be determined by law and may not be influenced in any way by the interests of the government or administrative bodies. The decision to release one of the judges from the proceedings should be made by an authorized body that is endowed with the same independence in terms of justice as the judges themselves [6].

The report of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) "On the Independence of the Judiciary" in 2010 was also devoted to the importance of this issue [7]. This document emphasizes, in particular, the need for all countries to comply with Recommendation (94) of the Committee of Ministers on Independence, Efficiency and the Role of Judges. In doing so, special consideration should be given to the requirements of the Recommendation concerning the selection of judges. All decisions concerning the professional career of a judge should be based on objective criteria, and the selection and career of judges should be based on merit, taking into account qualifications, integrity, ability and efficiency. The responsible authorities in the Member States should carry out work and advise on appointments and promotions, publish and apply objective criteria, in order to ensure that the selection and career of judges "is based on merit, taking into account qualifications, honesty, ability and efficiency". Merit is not just a matter of legal knowledge, analytical skills or academic excellence. They should also include questions of character, judgment, accessibility, communication, skills, effectiveness of judgment, etc.

It is very important that the judge has a sense of honesty and justice. However, in practice, it is difficult to assess these criteria. Therefore, transparent procedures and consistency of practice should be applied. Finally, merit as the main criterion in the judiciary will allow the public to trust and accept the judiciary as a whole. Although the judiciary is not representative, it should be open and accessible to all qualified persons in all sectors of society. Therefore, the defining principle is that all decisions on the appointment and professional career of judges should be based on their virtues, applying objective criteria within the law (paragraphs 23-27).

The European Court of Human Rights is called upon to implement the practical provisions, including those guaranteeing the independence of the judiciary. Given the multifaceted nature of the phenomenon under study and the evaluative nature of drawing certain conclusions about the impartiality of the law enforcement agency, the ECtHR does not provide a clear and comprehensive definition of impartiality. In case *Delcorth v. Belgium*, [8] the Court noted that "in a democratic society within the meaning of the Convention, the right to a fair trial is so important that a restrictive interpretation of Article 6 would be inconsistent with the purpose and purpose of the provision".

Thus, the meaning and manifestations of impartiality are derived from the assessments of the legal concept of "bias", which has certain criteria established by the case law of the Court, related to the preference of one of the parties to the dispute. The case law of the European Court of Human Rights is based on the findings of bias and on this basis the recognition of violations of the rules of the Convention on a Fair Trial. Thus, in the case of *Schramek v. Austria*, it was noted that when a member of the tribunal is a member of a subordinate position, in terms of its responsibilities and the organization of its activities vis-à-vis one of the parties, the parties may have doubts

about the independence of this person. This situation seriously affects the trust that the courts must inspire in a democratic society. Accordingly, there has been a violation of Article 6 § 1 [9, § 42].

As we can see, according to the position of the European Court of Justice, certain external features can also be decisive in determining whether a court is independent. In particular, attention should be paid to such factors as the method of appointing judges, the term of their tenure, the existence of guarantees against external pressure and the presence of organizational signs of independence in the body [10, p. 32]. The immutability of judges during their term of office is also important. This fact should be considered as a consequence of their independence, and as one of the requirements of Article 6 § 1. Even if the immutability of judges is not formally established by law, it does not imply their dependence on the executive, provided that this principle is recognized and there are other guarantees of immutability of judges.

However, we must reiterate that due to the need to usually establish the fact of prejudice or passion, this procedure causes the most problems. After all, one cannot unreasonably claim prejudice without having sufficient grounds for it. Thus, in the present case, it has been established that the members of the Board are appointed by the Minister for the Interior, who is himself responsible for the management of prisons in England and Wales. This was the basis for accusations of bias on the part of officials who performed certain judicial functions. The ECtHR does not consider that this establishes that members are not independent of the executive: to consider otherwise would mean that judges appointed by a minister or on the advice of a minister responsible for the administration of the courts are also not "independent". Although it seems that the Minister of the Interior may demand the resignation of a member, this can only be done in exceptional circumstances, and the existence of such a possibility cannot be considered as threatening the independence of board members [11, paragraphs 79, 80].

According to the established case law of the European Court of Human Rights, a "court" is a body that has a material role in the administration of justice. He may, within the limits established by law on the basis of legal norms and as a result of an organized process, finally resolve any issue within his competence. Therefore, as an arbitrator in relations between different entities, including the executive, the court must be independent and impartial. This means that the right to make binding decisions that cannot be changed by a non-judicial authority to the detriment of a party to the case is an inalienable right of the court itself, and it is also a component of the "independence" required by Article 6 para. 1 [12, p. 45].

The absence or, conversely, the existence of judicial independence can be verified in various ways. The ECtHR has consistently emphasized the need for two approaches to this end: subjective and objective. The differences between them are that the former reflects the personal beliefs and conduct of a particular judge in a particular case (ie, no member of the court should show any personal affection or prejudice), and the latter determines whether there were sufficient safeguards to exclude any - what doubts about it.

Subjective impartiality is presumed: there are no manifestations of bias until proven otherwise. On the contrary, the rule of objective independence must determine

whether there are verifiable facts that cast doubt on the impartiality of the courts. In this regard, even external signs have some significance. So, every judge against whom one can legitimately fear a lack of impartiality must resign. According to the case law, this certainly eliminates distrust of the courts in a democratic society, even when there is no real bias. It is in the light of these requirements that any national judicial authority must verify that a given judicial composition is an "impartial tribunal". In particular, the racist remark made by the court to the jury made it possible to conclude that the court was biased, given that the party in the case was of North African descent [13, paragraphs 47, 48].

The ECtHR in case of *Belukha v. Ukraine* (§§ 53, 53) stated that the position of the person concerned was important but not decisive in deciding whether there were reasonable grounds to fear that a judge was impartial in the case. The decisive factor is whether such fears can be considered objectively justified. In other words, "justice must not only be done, it must also be seen that it is done." An important issue is the trust that courts must instill in the public in a democratic society.

In the case of *Kraska v. Switzerland*, the European Court found that the manner of conduct of the court during the proceedings may indicate a lack of fairness of its approach to the parties and may indicate that the interested party was deprived of due process [14, para. 32]. Thus, the impartiality of the court within the meaning of Article 6 § 1 of the Convention is manifested in the light of subjective and objective criteria in two guises. The first is an attempt to reflect the personal convictions of a particular judge in a particular case; the second is an attempt to determine whether there were sufficient guarantees to rule out any doubts in this regard [15, para. 58]. In each case, the question should be asked, if a collegial court is involved, whether certain facts that can be verified, regardless of the personal attitude of each of its members, allow to doubt its impartiality. As in the question of independence, external signs can become important. It follows that the opinion of the person or persons concerned is taken into account in order to express a legitimate doubt as to the impartiality of the court. However, it does not play a decisive role: the decisive circumstance is to know whether the fears of the person concerned can be considered objectively justified. In this case, it is difficult to separate the concepts of impartiality and independence, so the Court considers them together.

From the above material we can draw certain conclusions. An important role in the development of criteria of impartiality (ie impartiality) as a component of the right to a fair trial is played by the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR), in the context of which national case law should be formed. In fact, ensuring the right to a fair trial is the basis of the organizational activities of the court and the procedure for resolving legally significant cases. At the same time, the independence and impartiality of a judge should be achieved through a set of organizational measures, such as automatic distribution of cases in court, defined criteria for bringing a judge to disciplinary responsibility, responsibility for interfering in a judge's professional activities. The judiciary and specific judges who administer justice on behalf of the state should not depend on other branches of government or on the parties to the proceedings. The courts must be truly independent and free from any form of influence or pressure from other branches of government or anyone else. This must be ensured

by fair, transparent and fair selection of candidates for judges on the basis of competition, which is currently not possible in Ukraine. Despite the adoption of relevant laws and the declaration of judicial reform, the election of judges is not transparent, subjective, with numerous violations of rules, principles of morality and legality. There should also be a mandatory period of professional development to promote confidence in the professionalism and competence of judges.

1. Kamarovsky L.A. Basic issues of international law. Moscow. Унив. тип, 1892. 92 p.
2. Reid Karen. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, 2nd ed. / Karen Reid. - London: Thompson / Sweet & Maxwell, 2004. 648 p.
3. National Action Plan on Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2017 - 2021 Almaty, 2016. 458 p.
4. Kuzmina O.V. Justice and adversarial proceedings in European law. Actual problems of criminal law, process and criminology: materials of the II. scientific-practical conference (Odessa, October 8, 2010). In 2 vols. T. 2. Odessa, 2010. P. 182-185.
5. UN Human Rights Committee. Ninety session. Geneva, 9-27 July 2007. General Comment № 32, CCPR / C / GC / 32, 23 August 2007 International Covenant on Civil and Political Rights. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rhrcom32.html>.
6. Recommendation No. (94) 12 "Independence, effectiveness and role of judges" (adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at the 518th meeting of the Ministers' Deputies on 13.10.94). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323.
7. CDL-AD (2010) 004-e; Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e).
8. Judgment of the European Court of Human Rights of 17 January 1970 in *Delcourt v. Belgium*, application № 2689/65, URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5e02c9/pdf/>.
9. Judgment of the European Court of Human Rights of 22 October 1984 in *Sramek v. Austria*, application № 8790/79, URL: <https://www.legal-tools.org/doc/de30a4/pdf/>
10. Judgment of the European Court of Human Rights of 22 June 1989 in *Langborger v. Sweden*, application № 11179/84, URL: [https://www.legal-tools.org/en/browse/record/66b580 /](https://www.legal-tools.org/en/browse/record/66b580/).
11. Judgment of the European Court of Human Rights of 28 June 1984 in *Campbell and Fell v. The United Kingdom*, application no. 7819/77; 7878/77, URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-57456 \"\]}\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)
12. Judgment of the ECtHR of 19 April 1994 in the case of *Van de Hurk v. The Netherlands*, application № 16034/90, URL: [https://www.legal-tools.org/en/doc/852b0e /](https://www.legal-tools.org/en/doc/852b0e/)

LEGAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

13. Judgment of the ECtHR of 23 April 1996 in Remli v France, application № 16839/90, URL: [https://www.equalrightstrust.org/content/ert-case-summary-remli- v-france](https://www.equalrightstrust.org/content/ert-case-summary-remli-v-france).

14. Judgment of the European Court of Human Rights of 12 April 1993 in Kraska v. Switzerland, 13942/88, URL: <http://echr.ketse.com/doc/13942.88-en-19930419/view/>

15. Judgment of the European Court of Human Rights of 20 May 1998 in Gautrin and Others v. France, application Nos 21257/93, 21258/93, 21259/93 and others, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?>

INTERNATIONAL, EUROPEAN AND NATIONAL PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

Zhylytsov Oleksandr

Ph. D., Associate Professor of the Department
of General-Legal and Social-Humanitarian Disciplines
Kherson Faculty of Odesa State University of Internal Affairs

Novikov Mykola

Ph. D., Associate Professor of the Department of
General-Legal and Social-Humanitarian Disciplines
Kherson Faculty of Odesa State University of Internal Affairs

Violence is recognized by the world community as one of the most widespread forms of human rights violations. The article researched the legal regulation of preventing and combating domestic violence in Ukraine. Domestic violence occurs in all groups of society, regardless of religion, race, sexual preferences, professional or educational level. The reasons and analyzed the directions of formation and implementation of the state policy of protection of victims of domestic violence are analyzed. The normative – legal acts and positions of scientists on this question are studied.

The author notes that in order to create an effective system for preventing and combating domestic and gender-based violence, it is necessary to ensure the coordination and interaction of a significant number of actors in the field of combating domestic violence. Overcoming the legal ignorance of citizens, ignorance of their rights, the mechanism of the law should help the media, covering the problems of domestic violence and attracting public attention to them, promoting the ideas of non-violent conflict resolution in society.

The article emphasizes that the prevention and counteraction to domestic violence depends on an effective system of prevention and punishment for offenses. The author shows by concrete examples that a person, his rights, freedoms and interests are the primary value of society and emphasizes that the effectiveness of public policy against violence and other illegal actions is based on the effectiveness of law and depends on the mechanism of administrative regulation.

An important role in preventing and combating domestic violence is played by an effective coordinated system of legal education of the population as a whole and by the distribution of the target audience. At the present stage, there are more means and opportunities to protect citizens from domestic violence and promptly prevent new cases of its manifestation Violence against children and women, violence in the media, illegal violence in the police, violence in the streets, violence by the authorities against citizens, information violence are all realities of today.

In Art. Article 1 of the UN Declaration on the Elimination of Violence against Women states that «violence against women is an arbitrary act of violence committed on the basis of sex, which causes or may cause physical, sexual or psychological

disorder or suffering to women, and the threat of such acts, coercive or arbitrary deprivation of liberty or privacy» [2].

Provisions of national legislation indicate that the state policy of protection against violence and other illegal actions is one of the priorities of the state and legal policy of Ukraine.

The scientist O. Ilyashenko notes that it is the family, not the atomic personality, not the bureaucratic corporation that becomes the basis of the new global civilization, which is being formed in the XXI century [4, p. 18].

The problem of domestic violence, which exists in all its forms and manifestations, has historically had international, European and national levels of protection, which really affects all spheres of public life. Especially the family, as an effective social institution, which needs multi-level legal protection of various branches of law: international, European, family, labor, administrative, civil, criminal. The issue of violent behavior is the subject of scientific research of domestic and foreign scientists. Among them: O. Bandurka, J. Bordian, I. Borodin, V. Golina, G. Gorbova, O. Humin, A. Dolgova, O. Dzhuzha, A. Zakalyuk, A. Zelinsky, V. Kudryavtsev, O. Kostyr, G. Minkovsky, V. Rolinsky and many others.

The purpose of the article is to determine the state and problems of international, European and national protection against domestic violence in Ukraine. We believe that combating domestic violence is one of the most important areas of social development today. The Constitution of Ukraine recognizes a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value in the content of Art. 3 of the Constitution of Ukraine [1]

The basis of the permanence of human rights protection in the system of universal values is the International Declaration of Human Rights at the international level (1948, UN Congress in Paris); European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950, Rome, Council of Europe); at the national level the Constitution of Ukraine (1996, Kyiv, Verkhovna Rada of Ukraine); Law of Ukraine «On Free Legal Aid» and many other codes and laws; and, for example, the Decree of the President of Ukraine "On the National Program of Legal Education of the Population" (2001/992). The outlined declarations, conventions, laws and decrees are useful in the system of legal regulation for the proper protection of the interests of man and citizen at the above legal levels.

The establishment and protection of human rights and freedoms is the main duty of the state "[1]. At the same time, human rights and freedoms without a mechanism for their implementation and effective protection, which takes into account the realities of modern life – fiction

It is well known that for national legislation and its effectiveness is its full implementation from the standpoint of implementation of the provisions of international law and EU acts, which are a kind of standards for many countries that have embarked on the path to democracy.

New modern, progressive legal mechanisms for emergency response to cases of domestic violence are being introduced in Ukraine. Their main task is to create an effective system for preventing and combating domestic and gender-based violence in

accordance with international standards and the Law of Ukraine «On Preventing and Combating Domestic Violence».

At the same time, they should ensure coordination and cooperation of central government bodies – the Ministry of Social Policy, the Ministry of Justice, the Ministry of Interior, the Ministry of Health, the Ministry of Education and Science, local authorities and institutions performing functions related to preventing and combating domestic and gender-based violence, as well as domestic, foreign non-governmental and international organizations. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 22, 2018 № 658 approved the Procedure for interaction of entities implementing measures to prevent and combat domestic violence and gender-based violence.

Another Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 22, 2018 № 654 approved the Standard Regulations on the Mobile Brigade of Social and Psychological Assistance to Victims of Domestic Violence and / or Gender-Based Violence. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 22, 2018 № 655 approved the Standard Regulations on Asylum for Victims of Domestic Violence and / or Gender-Based Violence.

Thus, international information exchange between: 1) scientists - lawyers; 2) practical employees of law enforcement agencies; 3) social workers; 4) embassies, consulates, ministries of foreign affairs; all this has a positive effect: 1) on the domestic legal system; 2) to disseminate international experience; 3) for joint global, European and national prevention of any violence, including domestic violence against children, women and other categories of persons.

Literature:

1. Constitution of Ukraine [Text]: with changes and additions: [adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. № 30, p. 141.

2. UN Declaration on the Elimination of Violence against Women: official translation. URL: http://wu.cn.ua/law/vykor_nasylla.pdf (access date to the resource 19.09.2021)

3. UN Convention on the Rights of the Child: as amended, approved by UN General Assembly Resolution 50/155 of 21 December 1995 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (date of access to the resource 08.08.2021)

4. Ilyashenko AN The family as a priority of social policy of the state: international legal and constitutional foundations. Constitutional and municipal law. 2002. № 2. S. 18–22

ПРОБЛЕМАТИКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Волок Дмитро

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. ФЕБ-941

Державні секрети і полювання за ними виникли у період формування людського суспільства, коли з'явилися перші держави. Завдання забезпечення безпеки держави зумовлюють потребу у захисті його інформаційних ресурсів від витоку важливої політичної, економічної, науково-технічної і військової інформації. Цим визначається існування інституту державної таємниці, що створює можливість для держави проводити незалежну інформаційну політику, захищати свої національні інтереси [1, с. 10].

Як ми вже знаємо, кожна особа, яка має службову потребу у взаємодії з інформацією, доступ до якої обмежений грифами секретності та відповідними нормативно-правовими актами, потребує допуску до державної таємниці. Підтвердження цього ми можемо побачити у тому, що допуск особи до державної таємниці визначається у ст. 22 Закону України «Про державну таємницю», де зазначено що допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки [2].

Мотивований висновок органу Служби безпеки України, який здійснював перевірку, про неможливість надання громадянину допуску до державної таємниці є обов'язковим для виконання посадовими особами, уповноваженими приймати рішення про надання допуску до державної таємниці, але не виключає повторного запиту із цього приводу в разі зміни обставин, за яких допуск до державної таємниці визнано неможливим [3, с. 35].

Проте мало хто передбачає факт того, що після скасування допуску особи до державної таємниці, інформація, яка має певний ступінь секретності все ще залишається у володінні особи, адже навіть якщо заборонити користуватися тими документами, що віднесені до секретних, інформація все ще залишається у пам'яті людини, просто не являючись об'єктом матеріального світу. Через те, що дане питання являється проблемою, яка може бути важливою прогалиною у сфері державного регулювання та контролю за інформацією, розкриття якої буде мати різноманітні негативні наслідки, дана тема набуває неабиякої актуальності, адже державна таємниця завжди потребує захисту.

Для початку ми маємо намір зазначити, що у законодавстві визначено міру покарання, яка може бути накладена на особу, що не дотрималася порядку та умов нерозголошення державної таємниці. Покарання за розголошення державної таємниці регламентується статтею 328 Кримінального кодексу України, в якій законодавцем передбачено позбавлення волі на строк від 2 до 5 років за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства [4].

По факту, дана санкція, яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинення зазначених нами раніше діянь, може поставати таким собі гарантом забезпечення нерозголошення таємної інформації, яка може бути запам'ятована особою, якій було скасовано допуск до державної таємниці з тих чи інших причин, а отже і може бути вирішенням даного питання.

Отже, аналізуючи дослідження обраної нами теми, ми дійшли до висновку, що єдиною вагомою причиною, через яку особа не вчинить дій, пов'язаних із розголошенням таємної інформації, яка була їй відома, але в силу скасування допуску вже ні, є міри покарання, зазначені у Кримінальному кодексі України. Це являється досить негативним фактором, адже від корисливих дій особи, які будуть нести злочинний характер під час їх вчинення, утримує лише настання кримінальної відповідальності, яка в силу тих чи інших факторів може і не настати. Враховуючи це, ми вирішили, що для розв'язання даної проблематики доцільно було б запровадити процес перевірки громадян після скасування їх права на допуск до державної таємниці. Під процесом перевірки громадян ми маємо на увазі порядок заходів, спрямованих на перевірку фактів належності даного типу громадян до вчинення чи готування кримінальних правопорушень та використання секретної інформації, яка була відома в ході службової діяльності, у злочинних діях.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.

2. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 14.01.2022 року)

3. Волошина М.О. Режим секретності: конспект лекцій / Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2019. 189 с.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.01.2022 року)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Гримак Ельвіра Тарасівна

Студентка IV курсу
Київського університету імені Б.Грінченка

Господарські суди в Україні виступають гарантом захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності. При цьому важливою передумовою ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення є встановлення фактичних обставин справи, тобто певного кола фактів, з якими закон пов'язує правові наслідки. Саме вони підтверджують вимоги та заперечення сторін та мають вирішальне значення у процесі доказування.

Однак у ході дослідження доказів і доказування ми стикались із колізіями у законодавстві та виявляли чимало питань, що виникали на цю тему.

Одним із необхідних досліджень даного інституту є тлумачення терміна про предмет доказування. В юридичній літературі та в судовій практиці відсутні однозначні відповіді на питання, що є предметом доказування. Останнє є важливим завданням як у практичному використанні в правозастосовній діяльності, так і в теоретичному вивченні процесуального доказування. Радянські вчені-процесуалісти традиційно визначали предмет доказування як сукупність суперечливих фактів. На думку А. Ф. Клейнмана, предметом доказування є суперечливі юридичні факти, що мають значення для дозволу справи, тому що вони пов'язані з підставою позову та підставою рішення (мотивами рішення суду)[2]. О.Т. Квіта сприймає предмет доказування як сукупність обставин матеріально-правового і процесуального характеру, що підлягають встановленню для правильного вирішення спору[3].

Якщо підвести підсумок з цього питання, то можна зазначити, що предмет доказування – це ті юридичні факти, що мають значення для справи, та те, що підлягає констатації як підстави позову.

Відсутність в документі хоч би однієї з ознак доказу позбавляє його доказового значення, оскільки створює сумнів у достовірності даних, що містяться в ньому або свідчить про його неналежність до справи. Не буде, наприклад, мати значення доказу анонімний документ: він не може бути прийнятий як доказ, хоч би в ньому і містилися важливі для справи відомості.

Слід звернути увагу на те, що ГПК України не містить вказаних положень. Тобто, суддя фактично не може аргументовано відмовити в прийманні, наприклад, анонімного документу або документу, що не містить всіх вищевказаних ознак. У зв'язку з цим доцільно було б закріпити в ГПК ознаки, за наявності яких документ або інший письмовий доказ можливо вважати таким, що має доказове значення.

Також існує проблема невизначеності процедури засвідчення та посвідчення копій електронних доказів, зважаючи на специфіку окремих

електронних доказів (зокрема інформації з мережі Інтернет). Складність полягає в тому, що до моменту розгляду справи судом така інформація вже може бути видалена, що значно знижує шанси довести факт її наявності. Відповідно до чинного законодавства України нотаріуси не мають повноважень щодо засвідчення електронних копій та посвідчення паперових копій електронних доказів. З огляду на це варто звернути увагу на приписи ч. 2 ст. 97 ГПК України, відповідно до якої за клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання чинності судовим рішенням, а в матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього[1]. Таким чином, на підставі аналізу положень вищевказаної статті можна зробити висновок, що копії електронних доказів може засвідчувати безпосередньо суддя, але після дослідження оригіналу електронного доказу.

Враховуючи зазначене, якщо електронна копія електронного доказу не засвідчена електронним цифровим підписом або паперова копія не посвідчена, доцільно подавати до суду оригінал електронного доказу, а після його дослідження подавати відповідне клопотання про повернення матеріального носія, на якому він міститься, після чого суддя/секретар зробить з нього копію та її засвідчить.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 16.08.2020. Відомості Верховної Ради України від 11.02.1992 р., № 6, стаття 56.
2. Андросович В. С., Минюк О. Ю. Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві / Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2018. – №3. – С. 66.
3. Квіта О.Т. Доказ в господарському процесі: поняття та предмет./ Науковий вісник Ужгородського національного університету.- 2015 -с.169.
4. Курилев С.В. Основи теорії доказування в радянському правосудді. / Курилев С.В. – Мінськ: Мінськ, 1969. – 447 с.
5. Треушніков М.К. Судові докази: монографія / «Городець», 2017. – 272 с.

НОРМАТИВНО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ

Козаков Микита

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-035

Виконання службових завдань органами поліції досягається використанням багатьох прав, зокрема, поліцейська робота більшості країн світу пов'язана з використанням інформації про державну таємницю в повсякденній діяльності, що спонукає країну вживати заходів для запобігання її витоку.

У світовій суспільній думці склалася відносна єдність поглядів на питання щодо права урядів на державну таємницю. Це право суверенної держави. Водночас існують міжнародно-правові обмеження на побудову і функціонування національних систем захисту секретів. Заходи секретності – об'єкт правового регулювання. У більшості розвинених країн поняття державної таємниці прямо пов'язане з інтересами і функціями держави і в основному визначається кримінальним законодавством [1, с. 12].

Разом із тим, проблеми забезпечення державної таємниці є актуальними не тільки для України, але й для усього світу. Так, наприклад, Керрі Ньютон Ліонс (Carrie Newton Lyons) звертає увагу на небезпеку втручання в приватні, конституційні та статутні права, і визначає, що повернення до відомої доктрини Рейнольдса є найкращим способом збалансувати державний устрій, приватні інтереси і втручання в громадські права [2]. В свою чергу, Гурі Розен (Guri Rosén) переносить проблему управління таємністю на міждержавні відносини між країнами Європейського Союзу, стверджуючи, що "необхідно враховувати інституціональну силу Європейського парламенту, а також ступінь, в якій правила і практика секретності сприймаються як законні" [3] тощо. І здебільшого до вирішення певних питань зберігання державних секретів, в тому числі, й безпосередньо в їх діяльності, залучаються правоохоронні органи. Андріс Рунчіс (Andris Runcis) звернув увагу на умови поліпшення системи безпеки, пов'язані з внутрішніми та зовнішніми чинниками, як складові побудови своєї демократії відповідно до європейських стандартів і внутрішніх потреб.

Державні таємниці та полювання на них почалися на зорі людського суспільства, коли з'явилася перша країна. Завдання забезпечення національної безпеки вимагає захисту національних інформаційних ресурсів від великих політичних, економічних, науково-технічних і військових витоків інформації. Це зумовлює існування Системи державної таємниці (ДТ), яка створює для країни можливість для проведення незалежної інформаційної політики та захисту національних інтересів. Розкриття або передача інформації, включаючи ДТ,

шпигунська діяльність, яка є вигідною для іноземних держав, втрата конфіденційних документів і публікація документів, які становлять ДТ, у ЗМІ є серйозними загрозами національній безпеці. Тому одним із найважливіших завдань національної безпеки є запобігання та виявлення вищезазначених видів поведінки та ліквідація їх наслідків, шляхом створення спеціальних органів охорони ДТ, ухвалення законодавчих актів тих, що регламентують їх діяльність, а також ухвалення законів покликаних забезпечувати покарання осіб, що скоїли злочини, направлені на піддрив національної безпеки. В усі часи найважливішим завданням держави була охорона державної таємниці. В інтересах охорони державної таємниці встановлена загальнодержавна система організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних заходів, спрямованих на створення захисту. Розгляд її організаційно-правових засад можливий у науково-практичному аспекті з урахуванням закономірностей та положень науки соціального управління. Теза є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного права монографічних досліджень режиму державної таємниці в нових політико-правових реаліях України, в якому охарактеризовано його теоретичну, правову, організаційну і процедурну основи і надано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Уперше: визначено, що режим державної таємниці – це система матеріальних та процедурних норм публічного права, що регулюють сферу правовідносин щодо обмеження обігу, засекречування та/або розсекречування, охорони секретної інформації, що містить відомості у стратегічно важливих сферах державного життя, розголошення якої може зумовити завдання шкоди національній безпеці держави; виокремлено такі аспекти режиму державної таємниці у відповідності до змістовно-розширювальної характеристики, як: правовий (система правовідносин, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із охороною та захистом відомостей, що становлять державну таємницю); процедурний (сукупність послідовно здійснюваних процедурних дій щодо забезпечення охорони і захисту державної таємниці, допуску і доступу до неї, її засекречування або розсекречування); організаційний (система координаційних та організаційно-правових заходів та способів забезпечення охорони і захисту відомостей, що становлять державну таємницю); інституційний (система спеціально уповноважених суб'єктів, зокрема органів, підприємств, установ і організацій, на які покладено функції щодо охорони і захисту відомостей, що становлять державну таємницю).

До першої групи нормативних актів, що входять до системи правового регулювання забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, віднесені нормативні акти міжнародного права. Правильність такого підходу підтверджена Генеральним секретарем ОБСЄ, щодо якого поліція є найбільш помітним проявом державної влади, відповідальною за громадську безпеку, а перебуваючи під величезним тиском населення, щоб протистояти росту злочинності, загрозам міжнародної і національної безпеки, поліція повинна діяти не тільки відповідно до національного законодавства, а й відповідно до норм міжнародного права [4]. Тому окрему увагу слід приділити Угоді між Україною та Європейським

поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, а також міжнародним двостороннім договорам України та інших країн про передачу відомостей, що становлять державну таємницю. Тим більш, що більшість із нормативних актів першої групи стосується проблем передачі між країнами-членами таких договорів, інформації, що становить державну таємницю та за своєю природою відносяться до нормативних актів закритого характеру. До другої групи актів даного напрямку доцільно віднести вітчизняні нормативно-правові акти: Конституцію України; Закони України: "Про інформацію", "Про державну таємницю", "Про Національну поліцію", "Про Національне антикорупційне бюро України", "Про прокуратуру", "Про державне бюро розслідувань", "Про Службу безпеки", "Про Державну прикордонну службу України", "Про Державну кримінально-виконавчу службу України", "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів"; – кодифіковані закони: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення; Постанови Кабінету Міністрів, зокрема, "Для службового використання" та ін. Саме нормативних актів вказаної групи стосується проблематика не визначення міри відповідальності осіб, що безпосередньо здійснюють передачу/перевезення документів, що становлять державну таємницю, із недотриманням принципів режиму секретності. Тут окремо потребують доопрацювання такі нормативні акти, як Кримінальний кодекс України (далі – КК) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУАпП). Зокрема, в Кримінальному кодексі України положення ст.328 "Розголошення державної таємниці" та ст.329 "Втрата документів, що містять державну таємницю" [5] передбачають відповідальність вже за фактом вчинення порушення режиму секретності. В той же час, в Кодексі України про адміністративні правопорушення також передбачається відповідальність за порушення режиму секретності, в тому числі, під час здійснення ОРД підрозділами кримінальної поліції. Так, у п.6 ч.1 ст.212-2 "Порушення законодавства про державну таємницю" передбачається як протиправна діяльність у вигляді невжиття заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці [6].

Крім того, слід зазначити, що відомості, які становлять державну таємницю, неоднорідні. На законодавчому рівні чітко регламентованими є такі види таємної інформації як державна, комерційна, банківська, професійна таємниця. Поняття ж службової таємниці хоча і має своє законодавче визначення, однак зміст та правові ознаки даного виду інформації з обмеженим доступом ще недостатньо регламентовані [7, с. 27].

Тому ми пропонуємо: внести зміни у наукові, літературні та нормативно-правові джерела деякі проблемні аспекти у сфері забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами

кримінальної поліції. Висунути пропозиції в чинне законодавство з розвитку забезпечення означеного режиму секретності.

На нашу думку існує проблема у тому що Законодавством України чітко не визначено, яка саме інформація захищається державою. Із наведених норм видно, що тільки Законом може бути визначено, яку інформацію слід відносити до категорії таємної. У цьому напрямку в нас є лише один Закон - Закон України "Про державну таємницю" від 21 січня 1994 року. Тому грифи, якими державні органи щедро наділяють різні нормативні акти (Укази і розпорядження Президента, постанови, інструкції, накази органів виконавчої влади тощо) – "службова таємниця", "для службового користування", "не для друку" – є самочинними і незаконними. Законними можна визнати тільки такі грифи секретності як "особливої важливості", "цілком таємно", "таємно", які відповідають встановленому ступеню секретності відповідно до Закону "Про державну таємницю".

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.
2. Carrie Newton Lyons. The state secrets privilege: expanding its scope through government misuse. *Lewis & Clark Law Review*. 2007. Vol. 11:1. PP. 99–132. URL: <https://fas.org/sgp/jud/statesec/lyons.pdf>.
3. Guri Rosén (2018) Contestation and co-optation: why secrecy in EU external relations varies, *West European Politics*, 41:4, 933–957. DOI: 10.1080/01402382.2017.1413217.
4. Guidebook on Democratic Policing by the Senior Police Adviser to the OSCE Secretary General. Vienna, May 2008, 2nd Edition. 46 p. URL: <https://www.osce.org/spmu/23804?download=true>.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341–III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073–X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Волошина М.О. Режим секретності: конспект лекцій / Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2019. 189 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Куляк Кулька Анна Софія Іванівна

студентка 3 курсу
юридичного факультету Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича

Крайній Павло Іванович

асистент кафедри публічного права
юридичного факультету Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича

Станом на сьогодні трансплантація анатомічних матеріалів є окремою медичною технологією, яка є надзвичайно необхідною та важливою і потребує гідного і жорсткого правового регулювання та злагодженої взаємодії на всіх її етапах задля досягнення основної мети сфери трансплантації – збереження найбільш можливої кількості людських життів у поєднанні з достатньою їх якістю.

Щодо аналізу трансплантації, як об'єкта правового регулювання, то про це свідчить те, що в рамках трансплантації існують суспільні відносини, які повинні бути врегульовані правом. Проте і досі не існує єдиної позиції щодо їх регулювання конкретною галуззю права. Таким чином, я вважаю, що сфера трансплантології може вважатись об'єктом адміністративно-правового регулювання, оскільки є сукупністю суспільних відносин, які виникають у зв'язку із необхідністю здійснення пересадки будь-якого анатомічного матеріалу від донора – реципієнту. Також сфера трансплантації охоплює найважливіші суспільні відносини, що на даний період найбільшим чином зачіпають інтереси суспільства та окремих громадян. Для суспільства йдеться про необхідність забезпечити можливість здійснення трансплантації у випадках, коли інші методи лікування того чи іншого пацієнта є безрезультатними. Таким чином, для окремо взятого пацієнта, безумовно, це стає питанням життя загалом.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає трансплантацію, як «перенесення реципієнту клітин, тканин або органів від донора з метою відновлення функцій, які здатні підтримувати життєздатність в організмі донора» [1]. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», який вступив у силу з 01.01.2019 року також містить визначення «трансплантація» та ще ряду термінів, які безпосередньо пов'язані зі здійсненням трансплантації в Україні. Відповідно до згаданого вище Закону України, трансплантація – це спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини [2]. Даний Закон містить також і визначення поняття «анатомічні матеріали», відповідно до якого ними є органи (їх частини),

тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини [2].

До ХХ століття, трансплантація анатомічних матеріалів людині, як окрема та самостійна сфера медицини, існувала виключно лише на дослідницькому етапі, а отже і не було необхідності в здійсненні правового регулювання трансплантації, оскільки, як відомо, право регулює тільки ті відносини, які вже сформувались в суспільстві [3, с. 81].

Щодо правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині, то дане питання врегульоване, як на міжнародному так і на національному рівнях. Правове регулювання питання трансплантації в міжнародній спільноті складається з Директив Європейського союзу та Всесвітньої організації охорони здоров'я. Що стосується регулювання даного питання в Україні в період сучасності, то з проголошенням Україною незалежності, дана сфера зовсім не розвивалась. Довгий час питання трансплантації анатомічних матеріалів врегульовувалися інструкціями і наказами Народного комісаріату охорони здоров'я СРСР. Одним із перших нормативних актів, що вперше закріпив визначення поняття «трансплантації» в українському законодавстві був Закон України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року [4]. У статті 47 даного Закону трансплантація визначалась як спосіб пересадки органів та інших анатомічних матеріалів від донора до реципієнта за наявності їх особистої згоди чи згоди їх законних представників, проте лише у тому випадку, коли використання іншого методу чи засобу збереження чи підтримання життя були неефективними. Крім того, шкода, якої завдавали донорові, повинна була бути меншою за ту, що загрожувала реципієнтові.

Постановою Кабінету Міністрів України № 257 від 27 квітня 1994 року «Про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин» було створено перший управлінський орган у сфері трансплантації – Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин [5]. На цей орган було покладено значний перелік обов'язків з організаційної та системної роботи в сфері трансплантації, як самостійної галузі медицини, а також даний Центр сприяв втіленню державних програм розвитку сфери трансплантації, запровадженню Національної автоматизованої системи донорів і реципієнтів, співпраці з країнами у сфері трансплантаційного розвитку, залученню спеціалістів для вдосконалення функціонування трансплантаційної системи країни.

16 липня 1999 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», який заклав міцний законодавчий фундамент щодо питання врегулювання трансплантації в Україні та визначив головним чином процедуру та умови здійснення трансплантації анатомічних матеріалів [6]. Беззаперечно, прийняття даного Закону стало вагомим кроком на шляху до розвитку сфери трансплантації в Україні, проте даний нормативно-правовий акт характеризувався низкою недоліків, які спричинили ряд невирішених адміністративних питань, а також

ускладнили або і взагалі унеможливили належне регулювання сфери трансплантації та її практичну реалізацію.

Так як Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» містив ряд прогалин щодо різних питань, зокрема форми в якій повинна подаватися згода стати донором після смерті, кому вона повинна надаватися, як повинна відбуватися відмова від трупного донорства, порядок визнання особи потенційним донором та ін., в подальшому було розроблено велику кількість підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Постанов Кабінету Міністрів України, а в сам Закон неодноразово вносилися зміни. Про необхідність удосконалення законодавства в сфері трансплантації свідчила також і міжнародна статистика, відповідно до якої щорічно у США проводилось 26–28 тис. операцій з пересадки анатомічних матеріалів, в Іспанії – понад 4 тис., у Польщі – понад 1,5 тис. Щодо розвитку галузі в пострадянських країнах, то провідні позиції утримувала і досі продовжує Білорусь, де кожного року проводиться 50 трансплантацій на 1 млн населення. В Естонії цей показник становить 46,2 трансплантацій на 1 млн населення, у Латвії – 36,2, у Литві – 22. Натомість в Україні, згідно статистичних даних, представлених науковцем І. Беззубою проводилось тільки 3,1 операцій на 1 млн населення на рік [7].

Зважаючи на викладене вище, невідповідність правового акту міжнародному законодавству в питаннях закріплення обмеження кола потенційних донорів (відповідно до Закону 1999 року [6] коло потенційних донорів обмежувалось виключно близькими родичами реципієнта) та задля вирішення проблемних питань трансплантації в Україні, 2018 року на черговій сесії Верховна Рада прийняла Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», який вступив у дію з 01.01.2019 року [2]. Зміни розпочались із самої назви Закону: «трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів людині» було замінено на виключно «трансплантація анатомічних матеріалів», що я вважаю є надзвичайно доцільним, адже відповідно до низки нормативних актів, термін «анатомічні матеріали» включає в себе, в першу чергу, органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини. Законом 2019 року було вирішено також і перелік адміністративних та процедурних питань пов'язаних з практичною реалізацією трансплантації в Україні, а саме введення посади трансплант-координатора, який має право здійснювати трансплантаційну діяльність (ст. 9). Варто зауважити, що дана посада у 2019 році навіть була внесена до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій». Наразі підготовку осіб до даної професії здійснює Запорізька медична академія післядипломної освіти [8].

Нововведенням в даному Законі вважається також створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, основною метою якої є пошук, аналіз та зберігання інформації та здійснення автоматизованого розподілу анатомічних матеріалів людини і визначення пари «реципієнт-донор» (ст.9). Така система створена для об'єктивного розподілу анатомічних матеріалів, що власне свідчить про те, що в Законі 2019 року на відміну від Закону 1999 року донором для пересадки органів може виступати не тільки близький родич, а і будь-яка інша

людина, яка свідомо та у визначеному порядку надала згоду на вилучення своїх анатомічних матеріалів відповідно до процедури встановленої ст. 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Законом передбачено і створення нового органу, що реалізує державну політику у сфері надання професійної медичної допомоги із використанням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією (ст. 9). На сьогоднішній день таким органом в Україні є Міністерство охорони здоров'я.

На виконання положень Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України № 1211 «Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 27 грудня 2018 року, якою деталізуються положення статті 16 даного Закону та затверджено:

– Порядок надання письмової згоди живого донора на вилучення у нього анатомічних матеріалів та письмової відмови від раніше наданої такої згоди;

– Порядок отримання письмової згоди на вилучення з тіла померлої особи анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів [9].

На мою думку, важливою складовою правової природи трансплантації анатомічних матеріалів є також принципи, які є першочерговими у питаннях застосування трансплантації, як методу лікування. Слід зазначити, що в Європейському Союзі відповідно до положень Директиви ЄС № 2010/45/ЄС від 2010 року «Про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації» [10] першочерговими вважають принципи добровільності і гуманності. Відповідно до підписаної Україною 27 квітня 2014 року угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [11], Україна зобов'язалась поступово наближувати національне законодавство до європейського, саме тому статтею 4 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 2019 року [2] року закріплено те, що основні принципи на засадах яких відбувається застосування трансплантації це принципи добровільності, гуманності, анонімності та достойного ставлення до тіла людини. Принцип гуманізму – є одним із найбільш ціннісних характеристик цивілізованого суспільства, адже безпосередньо визначає благо людини, її права та свободи. Натомість основи гуманізму властиві усім цивілізованим правовим системам і розкривають одну з найважливіших ціннісних характеристик права, яке закріплює і гарантує природні і невід'ємні права і свободи кожної людини, такі як право на життя, право на здоров'я та інші [12, с. 206]. Варто окремо наголосити на значущості принципу законності, адже він є особливо необхідним та визначальним в сфері трансплантації. Я переконана, що належне дотримання та слідування згаданого принципу виступає фундаментом для протидії утворенню та формуванню «чорного ринку» - таємного світу торговців органами.

Отже, розуміння правової природи, її аналіз та чітке визначення є необхідним та важливим, адже дозволяє вибудувати ефективну та дієву систему нормативно-правових актів, здатних якісно регулювати не лише процедурні та адміністративні

питання пересадки анатомічних матеріалів, а і суспільні відносини, які складаються між учасниками трансплантації, як самостійної та окремої галузі медицини: донорами, реципієнтами, працівниками медичних установ, медичними закладами чи державою.

Список літератури:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Global Glossary of Terms and Definitions on Donation and Transplantation, p.14. URL: <https://www.who.int/transplantation/activities/GlobalGlossaryonDonationTransplantation.pdf?ua>

2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 01.01.2019 р. 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

3. Гринчак С.В. Генезис правового регулювання трансплантації органів і тканин людини. Форум права. 2014. № 2 С. 81–88

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed19921119#Text>

5. Про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин: постанова Кабінету Міністрів України 27.04.1994 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-94-%D0%BF/ed19940427>.

6. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16.07.1999 р. 1007-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14#Text>

7. Беззуб І. Реформа системи трансплантології в Україні [Електронний ресурс] / І. Беззуб // Громадська думка про правотворення. – 2018. – № 9 (153). – С. 10–23. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/9.pdf> (<http://www.nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/9.pdf>)

8. Новицька М.М. Адміністративно-правове регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині в Україні : дисертація. Суми : Сумський державний університет, 2019. 64 с.

9. Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF?lang=ru>

10. Директива ЄС № 2010/45/ЄС «Про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації» від 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b38

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

12. Чеботарьов С.С. Гуманізм як принцип права України. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 65. С. 205–210.

ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ

Пелих Марія

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-033

Актуальність дослідження. Сучасна правова держава повинна володіти потужним правоохоронним потенціалом, що зумовлено необхідністю висунення адекватних відповідей внутрішнім викликам і зовнішнім загрозам. Таким правоохоронним органом в Україні, серед інших, є Національна поліція, яка функціонує в якості певного виконавчого органу, і лише від імені держави та її в інтересах. Виконання службових завдань органами поліції досягається використанням багатьох прав, зокрема, поліцейська діяльність у більшості країн світу пов'язана з використанням в повсякденній діяльності відомостей, що становлять державну таємницю, що призводить до необхідності забезпечення державою заходів з унеможливлення їх витоку. Разом із тим, проблеми забезпечення державної таємниці є актуальними не тільки для України, але й для усього світу, що й зумовлює актуальність дослідження обраної теми.

Метою даного дослідження є розкриття актуальних питань обов'язків керівників органів Національної поліції щодо забезпечення режиму секретності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різні аспекти цієї проблеми досліджували такі науковці та практики, як В.Ю. Артемов, С.Л. Бервенко, А.В. Білий, В.Г. Гриценко, В.П. Меживой, В.В. Севрюкова, Б.В. Стрілець, В.О. Черков, М.Ю. Черкова, М.М. Юнаков, Г.О. Шлома та ін.

Виклад основного матеріалу. Захист відомостей, що належать до державної таємниці у сфері кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, також забезпечується чітко визначеним законом порядком допуску та доступу осіб до таких відомостей. У зв'язку з допуском до державної таємниці на працівників органів Національної поліції покладаються певні обов'язки - загальні та спеціальні [1, с. 114].

Принципи поліцейської діяльності визначаються як основні положення, якими керуються відповідні органи та посадові особи у розв'язанні визначених перед ними завдань. Принципи поліцейської діяльності охоплюють об'єктивно сформовані закономірності, традиції, правові норми та етичні правила, які поступово усталилися у сфері поліцейської діяльності й покликані забезпечувати стабільність та ефективність функціонування поліцейського апарату. Значна увага приділяється доцільності ширшого тлумачення правових принципів

поліцейської діяльності та необхідності коригування вузьконормативного (позитивістського) розуміння [2, с. 90].

У світовій суспільній думці склалася відносна єдність поглядів на питання щодо права урядів на державну таємницю. Це право суверенної держави. Водночас існують міжнародно-правові обмеження на побудову і функціонування національних систем захисту секретів. Заходи секретності – об'єкт правового регулювання. У більшості розвинених країн поняття державної таємниці прямо пов'язане з інтересами і функціями держави і в основному визначається кримінальним законодавством [3, с. 12].

В Україні правовому регулюванню захисту державної таємниці приділяється велике значення, однак існує ряд спірних питань, які створюють перешкоди для нормального функціонування системи охорони державної таємниці, вирішення яких позитивно вплинуло б на рівень забезпечення державної безпеки у цій сфері.

На жаль, приходиться констатувати той факт, що у наукових джерелах зустрічаються визначення понять «режим секретності» та «режим таємності», де вони зазначаються тотожними, що на нашу думку є невірним й може звужувати застосування зазначених термінів і може призвести до неправильного присвоєння грифів чи то секретності, чи обмеження доступу, що створює канали для витоку інформації [4, с. 155].

Загальні обов'язки поділяються на дві групи: перша передбачає вимоги, для додержання яких працівники мають виконувати активні правові дії із забезпечення режиму секретності і конспірації; друга містить обов'язки у формі правових зобов'язань, спрямованих на необхідність утримання від певних дій, що можуть спричинити виток секретних відомостей, втрату секретних документів або завдати іншої шкоди охороні державної таємниці [1, с. 114].

Провідна роль у створенні кваліфікованого професійного ядра кадрів в Національній поліції належить керівникові органу, який зобов'язаний забезпечити діяльність підлеглих йому працівників (організаційно, матеріально), будучи при цьому прикладом у виконанні службових обов'язків, користуючись авторитетом. Вимоги такого керівника виконуватимуться не тільки через його службове становище (авторитет влади), але й завдяки його особистому авторитету (влада авторитету), що інколи є більш привабливим (поєднання в одній особі формального і неформального лідера). Усі керівники різного ґатунку, рангу та рівня тяжіють до двох полярних способів поведінки чи впливу на підлеглих [5, с. 64].

Однак більшість питань, пов'язаних із особливостями дотримання режиму секретності у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, загалом потребує комплексної системи вивчення. Усі ці питання викликають жвавий інтерес та обговорення серед науковців і практиків.

КПК України має окремі норми щодо захисту інформації, отриманої внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, ст. 254 КПК передбачає заходи щодо захисту інформації, отриманої шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій [1, с. 114].

Крім того, дослідження п.4 ч.1 ст.8 Закону України «Про державну таємницю» дозволяє дійти висновку, що до інформації, яка відноситься до державної таємниці у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, не віднесені відомості про факти та методи проведення НС(Р)Д та такі, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НС(Р)Д, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці, на відміну від аналогічних відомостей, які стосуються проведення оперативно-розшукових заходів в рамках оперативно-розшукової діяльності [6, с. 104].

Сьогодні в правовому регулюванні режиму секретності в оперативно-розшуковій діяльності підрозділів кримінальної поліції є такі проблемні аспекти:

- наявність спірних або невизначених законодавством питань з організаційних аспектів досліджуваної проблематики;
- існування колізії нормативних актів в площині безпосереднього забезпечення режиму секретності під час здійснення ОРД;
- не визначеність в жодному нормативному акті відповідальності осіб, що уповноважені здійснювати передачу/перевезення документів, що становлять державну таємницю і які під час виконання вказаних дій порушують режим секретності [4, с. 155].

У сучасній науковій кримінологічній літературі домінує думка про те, що коли людина приступає до дослідження якого-небудь предмета, вона має декілька різних шляхів. Перший - проведення ознайомлення із сумою накопичених знань і сформульованих дослідниками висновків, а потім керуватися ними у своїй діяльності. Другий - особисте проведення аналізу явища і зіставлення нових даних із раніше отриманими з метою пізнання закономірностей явищ, які вивчаються [1, с. 114].

Висновки. На нашу думку, для усунення такої тенденції, слушним буде підтримати пропозиції, які висловлюються у науковій літературі щодо передбачення у Законі України «Про державну таємницю» обов'язкового проведення перевірки знання норм законодавства про державну таємницю та правил секретного діловодства особами, яким надається допуск і доступ до державної таємниці.

Список літератури:

1. Нізельник Олександр. До питання визначення поняття режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України. *Національний юридичний журнал*. 2019. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/2/part_1/26.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

2. Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук. практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 192с.

URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/425/nacional_na_policiya_ukrayini_problemi_s.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 10.01.2022).

3. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.

4. Собченко Л.І. Засади правового регулювання режиму секретності в оперативно-розшуковій діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Forum Prava*, 2018. (2). 151-157. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/151-157-2018-2-----20-.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).

5. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції: навч. посіб. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 212 с. (дата звернення: 10.01.2022).

6. Пеньков С.В., Волошина М.О. Додержання вимог режиму секретності при організації та здійсненні негласних (слідчих) розшукових дій. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 3 (2021) С. 99-108 <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/1915/1795> (дата звернення: 10.01.2022).

РЕЖИМНО-СЕКРЕТНІ ОРГАНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Половинка Денис

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-033

Державні секрети і полювання за ними виникли у період формування людського суспільства, коли з'явилися перші держави. Завдання забезпечення безпеки держави зумовлюють потребу у захисті його інформаційних ресурсів від витоку важливої політичної, економічної, науково-технічної і військової інформації. Цим визначається існування інституту державної таємниці, що створює можливість для держави проводити незалежну інформаційну політику, захищати свої національні інтереси [1, с. 10].

До основних загроз, що становлять небезпеку національній безпеці України в інформаційній сфері, чинним законодавством віднесено витік інформації, яка становить відомості про державну таємницю [2].

Державна таємниця – певний вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення цих відомостей може завдати шкоди національній безпеці України [3].

Регулювання відносин, що відносяться до сфери охорони державної таємниці, здійснюється відповідно до норм чинного законодавства України та визначаються Конституцією України, Законами України “Про державну таємницю”, “Про інформацію”, також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надає Верховна Рада України, та іншими нормативно-правовими актами.

Відомості, які становлять державну таємницю, в ЗВДТ розділено на чотири великі групи: сферу оборони; сферу економіки, науки і техніки; сферу зовнішніх відносин; сферу державної безпеки та охорони правопорядку. Визначення відомостей, які становлять державну таємницю, викладено у другому стовбці таблиці, наведеної в документі. А п'ятий стовбець містить дані про суб'єкти режимно-секретної діяльності, державними експертами яких було прийнято рішення про віднесення інформації до державної таємниці [5].

Окрім того, за більш детального вивчення змісту пунктів ЗВДТ можна виділити такі основні напрями діяльності, пов'язані з державною таємницею: мобілізаційна робота; робота з технічного захисту інформації; режимно-секретна робота; робота з охорони, нагляду та безпеки; оперативно-розшукова робота.

На сучасному етапі реформування правоохоронної системи в Україні в умовах соціально-економічних, політичних зрушень, оновлення законодавства зумовлюють необхідність особливої уваги до проблем забезпечення режиму секретності у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки у процесі оперативно-службової, слідчої діяльності співробітники органів Національної поліції мають справу з інформацією, яка не підлягає широкому розповсюдженню. Ця інформація стосується окремих форм, методів, прийомів і результатів діяльності органів Національної поліції щодо вирішення завдань протидії злочинності, зміцнення правопорядку й віднесена законодавством до категорії державної таємниці [2].

Однак більшість питань, пов'язаних із особливостями дотримання режиму секретності у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, загалом потребує комплексної системи вивчення. Усі ці питання викликають жвавий інтерес та обговорення серед науковців і практиків. КПК України [3] має окремі норми щодо захисту інформації, отриманої внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, ст. 254 передбачає заходи щодо захисту інформації, отриманої шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4]. Разом з тим, дослідження п.4 ч.1 ст.8 Закону України «Про державну таємницю» дозволяє дійти висновку, що до інформації, яка відноситься до державної таємниці у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, не віднесені відомості про факти та методи проведення НС(Р)Д та такі, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НС(Р)Д, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці, на відміну від аналогічних відомосте, які стосуються проведення оперативно-розшукових заходів в рамках оперативно-розшукової діяльності [6, с. 104].

Отже, режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України – це заснована на законах і підзаконних нормативно-правових актах діяльність режимно-секретних органів Національної поліції, яка здійснюється шляхом проведення організаційних та адміністративно-перевірочних заходів у тісній співпраці зі Службою безпеки України, підрозділами Департаменту внутрішньої безпеки та іншими підрозділами Національної поліції і спрямована на захист інформації службового характеру та державної таємниці щодо доказування у кримінальному провадженні, подолання протидії кримінального середовища, встановлення істини у кримінальному провадженні та захисту учасників кримінального процесу.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.

2. Нізельник Олександр. До питання визначення поняття режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України. Національний юридичний журнал.

2019. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/2/part_1/26.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13 квітня 2012 р.

4. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. ВВР України. 1994. № 16. Ст. 93 (з наступними змінами та доповненнями).

5. Проценко О.О. Актуальні питання розголошення таємниці при підготовці та проведенні спостереження за особою, річчю або місцем. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2014/41.pdf

6. Пеньков С.В., Волошина М.О. Додержання вимог режиму секретності при організації та здійсненні негласних (слідчих) розшукових дій. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 3 (2021) С. 99-108 <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/1915/1795>

ПРИНЦИПИ КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Продайко Іван

здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
н.г. КП-033

Державні секрети і полювання за ними виникли у період формування людського суспільства, коли з'явилися перші держави. Завдання забезпечення безпеки держави зумовлюють потребу у захисті його інформаційних ресурсів від витоку важливої політичної, економічної, науково-технічної і військової інформації. Цим визначається існування інституту державної таємниці, що створює можливість для держави проводити незалежну інформаційну політику, захищати свої національні інтереси [1, с. 10].

Функціонування системи контролю за станом охорони державної таємниці повинне базуватися на певних принципах і, перш за все, на загальних принципах управління, які є основою функціонування даної системи. Водночас, цей вид діяльності має відповідати спеціальним принципам, характерним лише для конкретного виду управлінської діяльності.

Задекларовані принципи забезпечують прозорість системи, її визначеність, напрям розвитку, а також готовність суб'єктів системи функціонувати і взаємодіяти відповідно до затверджених правил. Законодавчо затверджені та соціально схвалені принципи призначені підвищувати ефективність дії кожного елемента та всієї системи в цілому.

Принцип – це основне вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки, світогляду, політичної організації. На відміну від закономірностей, принципи суб'єктивні за своєю природою. Вони формулюються людьми на основі пізнання закономірностей та досвіду практичної діяльності [2, с. 105]. У тлумачному словнику української мови принципи визначаються як «основні вихідні положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керуються під час здійснення чогось» [3, с. 492].

В управлінській науці принципи розуміються як позитивні закономірності, пізнані наукою і практикою, закріплені у правових нормах [4, с. 22]; закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтується певна діяльність [5, с. 37]; фундаментальні істини, закономірності, керівні правила, основні положення, норми поведінки, виражені у вигляді певного наукового положення (вимоги), закріпленого переважно у правовій формі,

якого повинні дотримуватися органи державного управління та державні службовці у своїй діяльності [6, с. 50].

Така різноманітність тлумачення принципів управління зумовлена багатогранною і багатоаспектною роллю принципів, яку вони відіграють у тій або іншій сфері людської діяльності.

Отже, принципи контролю за станом охорони державної таємниці можна визначити як необхідні для побудови й функціонування ефективної системи контролю за станом забезпечення охорони державної таємниці основні положення, керівні засади та правила, що закріплені в правовій формі, визначають межі дозволеної та обов'язкової поведінки їх учасників. Особливістю цих принципів є те, що вони похідні від загальних принципів управління; визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління у сфері забезпечення охорони державної таємниці; взаємодіють між собою в межах цілісної системи, врівноважуючи чи посилюючи один одного, що дає підстави зробити висновок про те, що повноцінне розкриття змісту будь-якого принципу управління можливе лише в рамках і з урахуванням його системних залежностей.

До загальних принципів контролю варто віднести такі: законність, об'єктивність, незалежність, відповідальність, наукова обґрунтованість.

Якщо загальні принципи контролю достатньо ґрунтовно висвітлені у науковій літературі, то спеціальні принципи контролю за станом охорони державної таємниці залишаються поза увагою науковців. Це дає підстави запропонувати власний перелік цих принципів та зобов'язує зупинитися на цьому питанні більш детально.

Тобто до спеціальних принципів контролю за станом охорони державної таємниці належать системність, поєднання гласних та негласних форм контролю, оперативність, своєчасність повідомлення про виявлені порушення.

Системність передбачає наявність комплексу заходів внутрішнього та зовнішнього контролю за станом охорони державної таємниці. Різні запобіжні заходи повинні бути охоплені адекватним контролем, адже неможливо досягти загальної ефективності системи охорони державної таємниці, зосередивши контроль тільки на відносно вузькому напрямку охоронних заходів. Крім цього, принцип системності вимагає пошуку оптимального кількісного співвідношення між суб'єктом та об'єктом контролю. Громіздкість або, навпаки, недостатність елементів системи контролю робить практично неможливим отримання бажаних результатів, знижує ефективність управління запобіжними заходами. Водночас оптимальна організація діяльності суб'єктів контролю дозволяє не лише своєчасно виявити порушення, його місце та адресат виправлення, але й підвищити ефективність діючої системи охорони державної таємниці.

Гласність означає офіційність та відкритість діяльності органів контролю та уповноважених на перевірку осіб, а також можливість ознайомлення з результатами перевірки суб'єкта, чия діяльність у сфері охорони державної таємниці перевірялася. Водночас протиправна діяльність особи, спрямована на завдання шкоди особі, суспільству або державі шляхом розголошення або

протиправного заволодіння державною таємницею, у своїй більшості випадків приховується, що створює певні труднощі у виявленні таких порушень під час офіційних заходів контролю та унеможлиблює їх завчасне попередження.

З огляду на це, першочергового значення набуває необхідність отримання упереджувальної інформації про підготовчі дії до скоєння умисних злочинів у сфері охорони державної таємниці або про порушення встановлених вимог режиму секретності, які можуть спонукати зацікавлених осіб у протиправному заволодінні секретною інформацією до таких дій чи призвести до втрати матеріальних носіїв секретної інформації. Знання про такі дії або порушення законодавства про державну таємницю – це головне завдання контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності. На цьому знанні будується вся робота з профілактики, попередження та припинення антисуспільної поведінки особи, у діях якої закладена потенційна загроза несанкціонованого витоку секретної інформації. Тому разом із гласними (офіційними) заходами контролю застосовують негласні заходи, до яких належать визначені законодавством форми, методи і засоби оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, спрямовані на всебічну перевірку інформації щодо причетності конкретної особи (осіб) до розвідувальної чи іншої протиправної діяльності на шкоду національній безпеці України.

Поєднання гласних та негласних засобів контролю за станом охорони державної таємниці дозволяє побудувати об'єднану єдиним задумом систему дій контролюючих органів, спрямованих на недопущення витоку секретної інформації.

Оперативність контролю дозволяє своєчасно виявити відхилення від бажаної поведінки та попередити настання негативних наслідків. Це вносить порядок і дисципліну в роботу як того, кого контролюють, так і того, хто здійснює контроль. Цей принцип стимулює саму контрольну діяльність до підвищення ефективності та позитивного впливу на досягнення бажаного результату. Натомість, своєчасність та оперативність не означає безперервність, оскільки безпідставне збільшення кількості перевірок не лише відволікає осіб, що перевіряються, від виконання покладених на них посадових або службових обов'язків, а й викликає обґрунтоване невдоволення діями контролюючих органів, знижує відповідальність задіяних у таких перевірках посадових осіб, зводить нанівець профілактичну функцію контролю.

Принцип своєчасного повідомлення про виявлені порушення, який нерозривно пов'язаний із попереднім, означає, що інформація про порушення повинна бути доведена у максимально короткі терміни до осіб, уповноважених на прийняття управлінських рішень у цій сфері. Якщо таке повідомлення запізнюється, об'єкт контролю переходить в інший стан (дію), що унеможлиблює своєчасне відвернення настання можливих негативних наслідків та позбавляє сенсу сам контроль.

Усі перелічені принципи взаємопов'язані, тому мають застосовуватися комплексно незалежно від обставин. Враховуючи, що принцип означає «початок», «основу», для ефективного функціонування системи контролю

необхідне законодавче закріплення запропонованих принципів, проведення моніторингу чинної системи контролю на її відповідність означеним принципам, а також організація експертизи проектів нормативно-правових актів, що стосуються питань, пов'язаних зі здійсненням контрольних функцій у сфері охорони державної таємниці.

Список літератури:

1. Волошина М.О. Порядок охорони державної таємниці: навчальний посібник / Волошина М.О., Мулявка Д.Г., Пеньков С.В., Супруненко А.М. Дніпро: Дніпропетровській державний університет внутрішніх справ, 2021. 429 с.

2. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017 © Давиденко В. В., 2017 193с.

3. Тлумачний словник української мови / уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

4. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 256 с.

5. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.

6. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с

ФОРМА ВІДСТУПНОГО ТА ЙОГО НЕДІЙСНІСТЬ

Рассказова Вікторія Віталіївна

старший викладач кафедри цивільного права та процесу,
Харківського національного університету внутрішніх справ

Цивільне законодавство у ст. 600 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК) [1] досить лаконічно визначає зміст інституту відступного, не передбачаючи жодних інших спеціальних умов чи особливостей застосування цієї підстави припинення цивільного зобов'язання. Проте одним із актуальних питань у цивілістиці та практиці правозастосування залишається питання недійсності відступного.

Варто погодитися, що на правовідносини щодо укладення угоди про передання відступного поширюються загальні вимоги про форму правочину, умови дійсності правочинів та ін., передбачені цивільним законодавством, недотримання яких у визначених законом випадках є підставою для визнання недійсними договорів про відступне або взагалі за прямою вказівкою закону укладення такої угоди із порушенням встановлених вимог не породжуватиме жодних юридичних наслідків (нікчемність правочину).

У разі досягнення сторонами взаємної згоди щодо припинення цивільного зобов'язання саме у спосіб передання відступного одним із важливих питань є дотримання вимог до форми правочину, яким фіксується волевиявлення сторін щодо усіх істотних умов договору про відступне, як це передбачено ст.600 ЦК України.

Судова практика свідчить про існування деяких спірних аспектів застосування та тлумачення учасниками цивільних правовідносин цивільного законодавства щодо механізму припинення правовідношення шляхом передання обумовленого предмета відступного.

Цікавими є висновки судів у справі за позовом про стягнення грошових коштів за договорами позики на користь спадкоємців, у якій відповідач послався на те, що зобов'язання між ним та кредитором, померлим спадкодавцем, припинилися шляхом передання відступного. Проте у цій справі судам довелося досліджувати обставини укладення договору про передання відступного, оскільки спірним було питання допустимості підписання договору за допомогою факсиміле замість власноручного підпису. Так, суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення місцевого суду, дійшов висновку, що договір про відступне, який не підписаний власноручним підписом кредитора, не є належним доказом припинення зобов'язань. Касаційний суд, виходячи з того, що відсутня письмова згода сторін договору позики, у якій містилися б зразки відповідного аналога власноручного підпису позикодавця, а також врахувавши, що жодних перешкод для власноручного підпису позикодавця в угоді про припинення зобов'язань не було, дійшов висновку, що вчинення підпису шляхом факсиміле свідчить про недотримання письмової форми, визначеної ст.207 ЦК України. Отже, суд встановив, що договір про відступне є нікчемним у силу закону. Крім того,

касаційний суд погодився, що протягом тривалого часу позичальник сплачував позикодавцеві щомісячно однакові грошові суми, а тому сплачені за останні два місяці грошові кошти не свідчать про вчинення відступного [2].

Тому при досягненні згоди щодо припинення зобов'язання шляхом передання відступного важливим є дотримання належної форми відповідної угоди, що передбачає дотримання загальних вимог цивільного законодавства щодо форми і змісту правочину, що є необхідним для його чинності, врахування особливостей предмета відступного, правової природи та форми закріплення зобов'язання, яке припиняється відступним. При цьому, не викликає сумнівів обґрунтованість усталеної позиції, висловленої в сучасній цивілістиці та послідовно підтриманої в судовій практиці, за якої визнається необхідність досягнення взаємної згоди сторін з усіх істотних умов передання відступного та обов'язковість належної фіксації такого волевиявлення сторін [3;4;5]. З огляду на співвідношення зобов'язання з передання відступного та зобов'язання, яке ним припиняється, як додаткового та основного, до договору про передання відступного підлягають застосуванню імперативні приписи цивільного законодавства щодо форми закріплення основного зобов'язання. Тому варто не погодитися із думкою, що «договір про відступне не може бути визнаний недійсним із підстав недодержання в момент вчинення правочину форми правочину, яка встановлена законом, навіть якщо договір, з якого виникло зобов'язання, вчинений у нотаріальній формі» [6, с.184].

Аналіз судової практики свідчить про те, що учасники договірних правовідносин все ж допускають помилкове трактування положень цивільного законодавства при застосуванні цього правового інституту, зокрема щодо форми правочину про відступне (необхідність дотримання письмової форми, нотаріального посвідчення правочину у передбачених законом випадках та ін.), посиляючись на неврегульованість цього питання у ЦК та відсутність будь-яких особливих вимог до форми угоди про припинення зобов'язання переданням відступного або порядку її укладення, що нерідко призводить в подальшому до ускладнення правовідносин, визнання угод недійсними з настанням відповідних юридичних наслідків.

Зокрема, варто зауважити, що цивільним законодавством окремо не встановлено особливих правових наслідків недійсності договору про передання відступного, що свідчить про застосування до вказаних правовідносин загальних правил про правові наслідки недійсності правочинів. Проте у разі визнання недійсним договору про передання відступного особливістю є те, що правовими наслідками є повернення сторін у стан первісного правовідношення, адже в силу недійсності відступне вже не виконує функцію правоприпиняючого факту у конкретних правовідносинах.

Тож очевидно, що відсутність чіткого та вичерпного правового регулювання усіх аспектів застосування інституту відступного, у тому числі окремо визначених вимог до угоди про відступне, порядку її укладення, наслідків недійсності відповідних правочинів тощо впливають на одноманітність та єдність у праворозумінні та правозастосуванні, що, у свою чергу, потребує подальшого аналізу підстав недійсності відступного саме з огляду на особливості

природи цього правового інституту, зокрема можливість існування специфічних вимог, які обумовлені правовою характеристикою предмету відступного, особливостями первісного зобов'язання тощо.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1960> (дата звернення: 08.01.2022).
2. Постанова Верховного Суду: у справі № 335/5977/17 від 14 квітня 2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96501529> (дата звернення: 08.01.2022).
3. Яворська О. С. Передання відступного як підстава припинення цивільного зобов'язання. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 205-215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_31_23 (дата звернення: 08.01.2022).
4. Постанова Верховного Суду: у справі № 761/37012/15-ц від 12 квітня 2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73437966> (дата звернення: 08.01.2022).
5. Постанова Верховного Суду: у справі № 497/1085/16-ц від 23 вересня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91958372> (дата звернення: 08.01.2022).
6. Черкашин С.В. Завдаток: форма відповідальності чи відступне? *Право і суспільство*. № 1/2020. С.181-186. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/1_2020/part_1/29.pdf (дата звернення: 08.01.2022).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сердюк Іван Вікторович,

к.ю.н., доцент кафедри історії, теорії права і держави та конституційного права
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Сердюк Олена Олександрівна,

к.філос.н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Антошкіна Валерія Костянтинівна

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права
Бердянський університет
менеджменту і бізнесу

Процес глобалізації, характерний для кінця ХХ - початку ХХІ століття, виражається у інтернаціоналізації світового ринку капіталу, товарів і послуг, що викликає нагальну потребу учасників цього ринку - держав і їх об'єднань, міжнародних організацій, в тому числі неурядових, корпорацій і фізичних осіб - в універсалізації правового регулювання міжнародних відносин на національному, наднаціональному і міжнародному рівнях [1, с.9]. Сьогодні жодна країна чи суспільство не сприймає соціальні групи та окремих осіб як замкнуті та самодостатні явища. Вони включені в універсальні відносини і взаємозалежність. Універсальний взаємозв'язок, взаємозалежність є породженням надзвичайно складних і суперечливих процесів глобалізації. Глобалізація розуміється в трьох сенсах: по-перше, як постійний історичний процес розширення горизонтів взаємодії між людьми, державами і культурами; по-друге, як універсалізація світу через зміцнення особливостей універсальності та гомогенізації як поступового руху до однорідного політичного, економічного та культурного світу; по-третє, як відкритість національних кордонів - від прозорості у сфері економічних взаємодій.

Головною характеристикою процесу глобалізації, що відбувається в сучасному світі, є екстраполяція ліберально-демократичних цінностей на всі без винятку регіони. Це означає, що політичні, економічні, правові і т.п. системи всіх країн світу стають ідентичними, взаємозалежність країн досягає безпрецедентних масштабів. До цих пір народи і культури ніколи не були настільки залежними один від одного. Проблеми, які виникають в будь-якій точці світу, миттєво відображаються в решті світу. Процес глобалізації і гомогенізації веде до створення єдиної світової спільноти, в якій формуються спільні норми, інститути і культурні цінності.

Універсалізація (уніфікація) в сфері права і держави є одним з важливих аспектів загальної глобалізації у сучасному світі. Традиційно теоретично

розвивалися і практично вирішувалися проблеми державно-правової універсалізації з точки зору двох протилежних, багато в чому антагоністичних, типів правового розуміння - юснатуралізму (природно-правовий підхід) і позитивізму (легізму). У сучасних міжнародних і вітчизняних правових актах зовнішній, прагматичний компроміс цих двох принципово різних підходів виражається у вигляді вимоги, щоб норми позитивного права відповідали загально визнаним природним і невід'ємним правам і свободам людини [2, с. 102]. У якості нового концептуального підходу, що зберігає когнітивно-ціннісні аспекти цих двох видів правового розуміння і, в той же час, долає їх істотні недоліки, антагонізм і однобічність, може бути використана лібертарно-правова загальна теорія права і держави, що дає можливість більш адекватно і послідовно інтерпретувати зміст, форми і перспективи процесів правової універсалізації / уніфікації, значення, напрямки і особливості цих процесів в умовах сучасної загальної соціальної глобалізації [3, с. 56-61].

Під універсалізацією розуміють також прийняття державами загальних правових норм, що регулюють конкретні аспекти міжнародних комерційних операцій. Типовий закон або законодавчі тексти розробляються з метою гармонізації законодавства на національному рівні, а конвенція є міжнародним документом, прийнятим державами з метою гармонізації права на міжнародному рівні. Не слід категорично констатувати, що результат об'єднання повинен бути ідентичним, тобто повністю збігатися за нормами за змістом. Це можуть бути як гармонізовані, так і єдині правила.

Правова універсалізація означає гармонізацію та обов'язкове введення в дію ідентичних правових норм у двох або більше державах. Таким чином, це можливо тільки на міждержавному рівні. З технічної точки зору зміст цього процесу повинен відзначити тенденцію до зближення різних правових систем. Тепер можна згрупувати правові системи таким чином, щоб створити сім'ї прав з багатьма загальними рисами, і така типологія мала б дидактичну і наукову цінність. Однак визнана спорідненість між правовими нормами різних соціальних груп також може представляти великий практичний інтерес: це сприятиме врегулюванню конфліктів. Таким чином, можливе створення спільних організацій, покликаних полегшити вирішення юридичних спорів.

Таким чином, термін «універсалізація права» доречний для позначення такої міжнародно-правової уніфікації при якій: (1) укладення міжнародного договору про універсалізацію не встановлює однакові правові поняття в національному законодавстві держав-учасниць, а лише встановлює відповідність у регулюванні питань, окреслених договором; (2) використання державами текстів законів або актів рекомендаційного характеру призводить до певної міри зближення національних законодавств.

Також під універсалізацією права зазвичай розуміється сам законотворчий процес, що здійснюється в основному міжнародними організаціями, що є встановленням єдиних матеріальних, процесуальних і конфліктних норм одночасно на міжнародному рівні і на рівні національного законодавства різних держав. Показовим у зв'язку з цим є рішення Генеральної Асамблеї ООН про необхідність реформування міжнародного права з урахуванням нових світових

реалій, проблем і викликів (вересень 2003р.). Реалізація таких поглядів і прагнень вимагає величезних зусиль для гармонізації і досягнення балансу інтересів всіх суб'єктів світової спільноти і відповідної модернізації як окремих національно-державних систем права, так і міжнародного правопорядку в цілому.

В загальному ході розробки і практичної реалізації ідей світового правопорядку і досягнення загального миру на землі в ХХ столітті були створені такі міжнародні організації, як Ліга Націй, а після Другої світової війни ця потужна тенденція до міжнародно-правової універсалізації багатьох нових принципів і норм права (особливо про права людини і про права народів, а також на повноваження міжнародних інститутів і т.п.), створення яких раніше належало до сфери внутрішніх справ суверенних держав, сприяло значному оновленню також державно-правових систем членів світової спільноти в дусі сучасних загальноновизнаних універсальних правових положень і стандартів. Це прямо виражається в конституціях більшості держав-членів ООН, в тому числі України.

Універсалізація права на сучасному етапі може здійснюватися не тільки на міждержавному, а й на рівні приватного права, на якому уніфікують звичайні норми ділового обороту, корпоративні правила поведінки і стандартизовані зовнішньоекономічні контракти; на рівні публічного права вона супроводжується діяльністю з універсалізації на рівні приватного права; норми, що регулюють сам процес універсалізації, можуть мати приватноправовий характер, з безсумнівним приматом норм міжнародного публічного права.

Завдяки послідовній формалізації положень про принцип і форми процесів правової універсалізації кристалізується основа розробки та реалізації концепції правової (державно-правової) політики України в сучасному глобальному світі. У такій концепції мають знайти своє обґрунтування та вираження провідні ідеї та основні напрями державно-правової стратегії України, спрямовані на правову консолідацію, захист та реалізацію універсальних правових вимог рівності, свободи та справедливості у сфері застосування вітчизняного та міжнародного права.

Список літератури

1. Войтович Р. В. Глобалізаційні процеси в сучасному світі : навч.-метод. матеріали / Р. В. Войтович, М. Т. Солоха ; уклад. Г. І. Бондаренко. К. : НАДУ, 2013. 52 с.
2. Ковальчук О.М. Цінності права в лібертарно-юридичній концепції. Альманах права. 2011. Вип. 2. С. 102-107.
3. Ануфриева Л. Соотношение международного публичного и международного частного права (сравнительное исследование правовых категорий) / Л. Ануфриева. М.: Российский государственный торгово-экономический университет, 2004. С. 56-61.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ФІНАНСУВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ З ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГЕНТІВ ВПЛИВУ

Устинова Ірина,

Кандидат юридичних наук, доцент,
Національний авіаційний університет

Калетнік Василь,

Аспірант,
Національний авіаційний університет

Політико-правова дійсність сучасної України характеризується інституційними змінами: виокремлюється громадянське суспільство як вагомий елемент впливу на державну владу, відбувається становлення якісно нових демократичних інститутів, імплементація європейського досвіду регулювання суспільних відносин. За таких умов важливим видається питання впливу громадськості на рішення державної влади. Нерозробленість та неврегульованість цієї тематики приводить до неоднозначного ставлення суспільства до лобізму, особливо на тлі деструктивної діяльності агентів впливу (іноземних агентів), що створює реальні загрози державній безпеці.

Не викликає сумнівів і той факт, що суб'єкти, наділені державною владою, впливають на життя громадян, встановлюючи законодавчі обмеження або ухвалюючи будь-які управлінські рішення. Зі свого боку громадяни та їх об'єднання прагнуть вплинути на процес ухвалення управлінських рішень, відстоюючи свої інтереси. Класичні форми народовладдя, на кшталт виборів, не передбачають такого механізму, тому виникає нове політико-правове явище – лобізм [1, с. 42].

У науковій літературі поширено розмежування двох моделей лобізму: англосаксонської та європейської. Принципова відмінність цих моделей полягає у тому, що в європейській моделі, на відміну від англосаксонської, законодавець врегульовує діяльність не груп інтересів чи лобістів, а об'єктів лобістського впливу – політиків та державних службовців [2, с. 35].

Особливої уваги заслуговує досвід регулювання зазначених відносин у США, адже саме ця країна вважається першопрохідцем у легалізації ринку лобіювання. Федеральний закон «Про реєстрацію лобістської діяльності» було ухвалено Конгресом ще в 1946 році, відповідно до якого на осіб, що здійснюють лобіювання, покладається обов'язок реєстрації у парламенті [3, с. 56]. Характерною ознакою регулювання відносин лобізму для США є чітка визначеність правового статусу лобістів, жорстке законодавче регулювання, закріплення триланкової системи впливу «клієнт – професійний лобіст – орган влади». Законодавець регулює насамперед діяльність лобістів, ухвалюючи для

цього єдиний акт [2, с. 35]. Закон діяв досить довго і був переглянутий лише у 1995 році. Сучасний закон «Про розкриття лобістської діяльності» регламентує лобістську діяльність як у законодавчій, так і у виконавчій владі та характеризується розгорнутим понятійним апаратом, покладає на лобістів обов'язок реєстрації та подання щоквартальної звітності, передбачає санкції за порушення вимог закону [3, с. 57]. Система регулювання лобістської діяльності у США є детально регламентованою та носить обов'язковий характер.

Відповідно до закону в США існують такі легальні форми підтримки (послуги), які лобіст може надати політику чи чиновнику: фінансування фондів виборчих кампаній політиків; фінансування PR-кампаній політиків; забезпечення політика чи чиновника високооплачуваною роботою по закінченні його повноважень у Конгресі, уряді чи Адміністрації президента; інформування високопосадовців про важливість того чи іншого законопроекту тощо. Наразі лобістська діяльність у США – це багатомільярдний бізнес [4].

В Україні відносини, пов'язані з лобізмом, врегульовані недостатнім чином. Вітчизняний досвід регулювання обмежується загальними вимогами до взаємодії уповноважених осіб із громадськістю, такі як Закон України «Про звернення громадян», Закон України «Про комітети Верховної Ради України», Закон України «Про статус народного депутата України», Закон України «Про Кабінет Міністрів України», Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» тощо. І в цьому аспекті наша країна тяжіє до континентальної моделі лобізму [5, с. 56].

З часів проголошення Україною незалежності до Верховної Ради України подавалась низка законопроектів щодо регулювання інституту лобіювання і всі безрезультатно. Останні спроби відбулися у 2020 році, коли у Верховній Раді України було зареєстровано чотири законопроекти, які пропонували різні інструментарії для регулювання лобізму в нашій країні: № 3059 авторства нардепів від ВО «Батьківщина» Сергія Власенка та Юлії Тимошенко [6], та ще три законопроекти авторства депутатів партії «Слуга народу»: № 3059-1 Олександра Дубінського та Ольги Василевської-Смаглюк, № 3059-2 Олександра Качури, Олени Мошенець та інших і № 3059-3 Дениса Монастирського і Павла Фролова [7, 8, 9]. Жоден із запропонованих законопроектів не було рекомендовано Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної Ради України, до кожного проекту висловлено зауваження.

Та не варто думати, що в Україні через відсутність закону не розвинений лобізм. Він є, але повністю тіньовий. «Нелегальні» лобісти працюють за хабарі, відкати та через тиск, продовжуючи розвивати корупцію в країні.

Чого вартий лише скандал з братом очільника Офісу президента Андрія Єрмака щодо того, що він пропонував працевлаштування на високі державні посади і навіть була створена та зареєстрована певна громадська організація, на яку планували просити перераховувати різні благодійні внески. На нашу думку, такі схеми можуть мати місце, коли форма діяльності громадських організацій може використовуватися політиками, бізнесом для того, щоб прикривати нею лобістську діяльність. Також, значна фінансова підтримка таких організацій із-за кордону робить їх залежними від іноземних «донорів», які, в свою чергу,

отримують можливість впливати на суспільно-політичне середовище, можуть формувати суспільну думку всередині країни. По суті такі організації виступають в ролі агентів впливу (іноземних агентів), які відстоюють інтереси замовників.

Тому, перш ніж переходити до врегулювання ринку послуг з лобізму в Україні варто передбачити механізм протидії деструктивній діяльності агентів впливу (іноземних агентів) з наданням таким особам та організаціям в Україні відповідного юридичного статусу.

І знову ж таки, варто звернутися до досвіду США у боротьбі з іноземними агентами, адже саме там діє найбільш розроблене законодавство в цій сфері, де подібна діяльність регулюється законом «Про реєстрацію іноземних агентів» (Foreign Agents Registration Act). Необхідно зазначити, що даний закон був прийнятий ще в 1938 році у відповідь на пропаганду, яку вела Німеччина напередодні Другої світової війни і після низки змін, найбільш суттєві з яких відбулися в 1966, 1995 і 2007 році, він набув сучасної конфігурації і став дієвим інструментом боротьби з лобіюванням іноземних політичних інтересів [10].

Відповідно до цього закону, особи (юридичні і фізичні, в тому числі громадяни США), які представляють інтереси іноземних урядів, партій, організацій, компаній або приватних осіб – і діючих за їх наказом, проханням і спрямовуючими вказівками зобов'язані реєструватися в якості іноземних агентів в Міністерстві юстиції США, і кожних півроку надавати відповідний звіт про кошти, які надійшли на їх рахунки – незалежно від того чи це фінансування зі сторони іноземних властей або неурядових організацій – і витрати. Закон розповсюджується на такі сфери, як політична діяльність, інформаційні послуги, політичні консультації, збір або роздача грошових коштів, представлення інтересів замовника перед будь-якими відомствами, державними службовцями США або членами Конгресу [11, с. 51].

Для України питання пошуку та протидії агентам впливу стоїть особливо гострим, формування достатньої нормативно-правової бази для притягнення таких осіб до відповідальності, механізмів їх чіткої ідентифікації та недопущення використання поняття “агент впливу” для обмеження свободи слова та думки і досі залишається невирішеним.

Не зважаючи на низку спроб законодавчо «створити» іноземних агентів в Україні, практичного втілення в життя у вигляді законодавчих актів вони поки що так і не дістали (за винятком хіба що 2014 року), внаслідок чого практичні механізми протидії агентам впливу залишаються відсутніми [12, с. 85].

Останню і найбільш радикальну спробу боротьби з деструктивною діяльністю агентів впливу здійснив депутат ІХ скликання від групи «Партія «За майбутнє» Антон Поляков, подавши на розгляд до Верховної Ради України «Проект Постанови про Декларацію Верховної Ради України щодо необхідності вжиття заходів стосовно негайного відновлення державного суверенітету в сфері державного управління» № 6009 від 08 вересня 2021 року. Постановою передбачалося засвідчити необхідність законодавчих змін, які б унеможливили втручання у здійснення державної політики з боку іноземних держав, іноземних фізичних чи юридичних осіб, в тому числі через пов'язаних з ними громадян

України, які отримували кошти, майно, послуги від іноземних суб'єктів і відповідно можуть діяти в їхніх інтересах у випадку зайняття ними посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [13]. Проект Постанови було відкликано 19 жовтня 2021 року.

Підсумовуючи, варто зазначити, що необхідність у вирішенні проблем регулювання і фінансування ринку послуг з лобізму в Україні, не викликає сумніву, і зумовлена: по-перше, існуванням відносин лобізму як об'єктивного явища дійсності, лобісти глибоко інтегрувалися у політичну систему України; по-друге, відсутність ведення такої діяльності спричиняє негативні прояви (загроза державній безпеці), корупційні ризики, тіньовий (з порушенням існуючих законів) характер таких відносин, що негативно впливає на соціально-економічне становище країни; по-третє, загальним євроінтеграційним рухом України із визначенням такого курсу в Конституції України [14].

Отже, як ми могли переконатися, лобізму є багатоплановим та охоплює широкий спектр суспільних відносин. Тому, необхідний комплексний підхід під час вироблення законодавчого регулювання з внесенням змін до всіх супутніх законів, ефективне регулювання лобістської діяльності з обмеженням участі в цій діяльності агентів впливу (іноземних агентів) має будуватися на єдиній концептуальній основі.

Список літератур:

1. Виговський Д.С. Суть лобізму як категорії політичної науки. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. № 20. С. 42–48.
2. Лубінець Д.В. До питання про типологію українського лобізму. *Політикус: науковий журнал*. 2019. № 4. С. 34–40.
3. Яровой Т.С. Становлення законодавчого регулювання лобізму в США як приклад для України. *Аспекти публічного управління*. 2019. № 1–2. С. 53–60.
4. Індустрія впливу, або хто і як займається лобіюванням. *Економічна правда* : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/02/11/656897/> (дата звернення: 09.01.2022).
5. Кушніренко О.Г. Політико-правовий інститут лобізму: досвід нормативного регулювання країн Євросоюзу та шляхи легалізації в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 19. С. 46–56
6. Проект Закону про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні від 11 лютого 2020 р. № 3059. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68128 (дата звернення: 09.01.2022).
7. Проект Закону про лобізм від 28 лютого 2020 р. № 3059-1. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68265 (дата звернення: 09.01.2022).
8. Проект Закону про правове та прозоре регулювання діяльності з лобіювання від 02 березня 2020 р. № 3059-2. *Верховна Рада України* : веб-сайт.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68275 (дата звернення: 09.01.2022).

9. Проект Закону про лобістську діяльність від 03 березня 2020 р. № 3059-3. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68279 (дата звернення: 09.01.2022).

10. Foreign Agents Registration Act. The Department of Justice : *an official website of the United States government*. URL: <https://www.justice.gov/nsd-fara> (Last accessed: 12.01.2022).

11. Kaletnik V. Analysis of the legislation of foreign countries and the national legislation of Ukraine in the aspect of working mechanisms of regulation of agent activities. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 5. P. 50-58.

12. Калетнік В.В. Теоретичні аспекти удосконалення національного законодавства в контексті протидії деструктивній діяльності агентів впливу. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. Вип. 56. № 3. С. 81-88.

13. Проект Постанови про Декларацію Верховної Ради України щодо необхідності вжиття заходів стосовно негайного відновлення державного суверенітету в сфері державного управління від 08 вересня 2021 р. № 6009. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72698.

14. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / *Верховна Рада України*. Харків : Право, 2016. 82 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Юхно Ірина Валеріївна

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Новітній процес конституційного реформування, визначений у 2000 р. процесом всеукраїнського референдуму з метою реформи державного управління, ознаменував початок тривалого етапу перманентних змін до Конституції України, що тривають і до теперішнього часу. Власне, як і розвиток державотворення, так і напрацювання нових конституційних норм мають на меті інституціоналізацію такої форми державного правління, яка дозволить забезпечити завдання становлення в Україні як суверенної держави. Це зумовлює необхідність наукового аналізу проблеми спрямування публічної влади на реалізацію функцій демократичної, соціальної, правової держави, ствердження європейських цінностей. Подальші конституційні трансформації 2004 р., 2010 р. та 2014 р. були спрямовані на фрагментарну зміну положень Конституції України, формальне детермінування управлінських режимів у форматі «парламентська модель – президентська модель» державного управління. Втім, реального реформування не відбулося, адже результати будь-яких змін мали й у сучасному інституційному вимірі визначальну роль відіграє глава держави – Президент України. При цьому вторинним результатом такого процесу реформування у 2000 р. слід визнати послаблення спроможності управління на всіх рівнях, деформацію комплексу принципів і засад державного будівництва. Такий стан речей обмовлений не самим характером реформ, а скоріше не врахуванням базових конституційних принципів та положень, заміна конституційних основ регулятивними актами органів влади, ігнорування усталених традицій конституціоналізму.

Конституційна реформа в Україні – це тривалий процес вирішення базових суперечностей зумовлена необхідністю вирішення (зняття) суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, заданими в рамках основного закону держави. Тому сутнісний аспект конституційної реформи полягає у змінах правових засад державної організації суспільства. Маючи правову основу, якою є конституційні принципи, такі зміни відбуваються шляхом цілеспрямованої діяльності суб'єктів публічного управління, що реалізується в межах конституційного процесу. Адже конституційні зміни проводяться на основі принципів, ціннісних засад конституційного ладу в межах загального державотворчого процесу та спрямовані на удосконалення організації державної влади і підпорядковані меті суспільного розвитку.

На думку вітчизняних науковців, «систему органів влади, незалежно від конституційно-правових особливостей формування системи державної влади в сучасних умовах слід представити як інструмент забезпечення існування держави, досягнення цілей суспільного розвитку, гарантування і дотримання прав і свобод людини. Адже державна влада впливає на суспільні процеси, забезпечує потреби суспільства і громадян, регулює поведінку груп населення через діяльність органів і установ як складових частин механізму функціонування державної влади» [2, с. 11].

На думку В. Баштанника, варто розглядати державне управління і відповідні відносини у широкому аспекті як діяльність усіх складників державної влади по врегулюванню соціального, політичного, економічного життя, й при цьому слід зазначити, що існують дві групи основних публічно-управлінських відносин: організаційно-структурні та організаційно-функціональні, які виникають у процесі управління і мають обов'язковим суб'єктом орган виконавчої влади, через що вони є переважно відносинами влади – підпорядкування. Саме тому, як вказує В. Баштанник, трансформаційна роль публічного управління полягає не тільки у забезпеченні поступального розвитку суспільства, хоча це є головною його метою, а й сприянні тривалості, стабільності суспільних відносин. Без цього не можна домогтися упорядкованості суспільного життя і постійно підтримувати його у такому стані, адже саме у цьому полягає сенс управлінської діяльності держави [3].

О. Скрипнюк підкреслює, що «Конституція України – це Основний Закон суспільства і держави, в якому втілюється і юридично закріплюється політична воля та легітимні інтереси Українського народу, держави, територіальних громад й інших суб'єктів конституційного правотворення щодо регулювання основ конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, безпосередньої демократії, організації та діяльності органів держави, місцевого самоврядування та конституційної юстиції» [4, с. 59]. М. Савчин відзначає у визначенні Конституції України її установчий характер та характеризує її як «акт установчої влади народу, яка втілюється через систему правових засобів (установчий характер, найвища юридична сила, верховенство і пряма дія основного закону) забезпечення прав людини і основоположних свобод та легітимації публічної влади на основі загального блага, яка ґрунтується на усталених цінностях, інститутах, процедурах і нормах конкретно-історичного типу суспільства» [5, с. 16]. При цьому слід додати, що для розкриття сутності публічного управління за умов ринкових відносин важливо визначити, як виявляється реальна можливість взаємодії управління і самоуправління, їх пропорційне співвідношення, чи мають вони перевагу над механізмами стихійного регулювання та стихійного саморегулювання. Адже з'ясування цих питань допомагає визначити тенденцію (підвищення чи зниження) міри керованості у сфері суспільних відносин, хоча здійснення функцій, орієнтованих на обслуговування суспільних потреб, не виключає застосування владнорегулюючих і примусових заходів державного управління, але вони не є основою змісту цієї діяльності.

Загалом, за відсутності системного розуміння об'єктивних законів трансформаційного періоду процес реформування українського суспільства

почав втрачати ціннісні орієнтири. Постійна перебудова управлінських структур від 2004 року до тепер – яскраве підтвердження тому. Саме тому потрібна нова концепція управління, котра виходила б з об'єктивних законів переходу до ринку, враховувала специфічні умови розвитку Української держави в умовах сучасних викликів суверенності. При цьому важливо методологічно вірно визначити поняття і сутність самого публічного управління, адже тільки державне управління забезпечує функціонування й розвиток суспільства як єдиного цілого. Адже найчастіше під змістом державного управління розуміють систему виконавчої влади держави, діяльність державного апарату, відокремлюючи за окремими ознаками діяльність законодавчої та виконавчої влади. При цьому підсистема правоохоронних органів, лише частково інституціонально визначена в тексті Конституції України, теж постійно змінюється, як у сенсі статусу і повноважень, так і у форматі організаційної структури.

У такому разі формальне визначення не розкриває сутності державного управління, його призначення, а конституційні зміни лише посилюють диференціацію складників державної влади. Прикладом такого «інституційного дисбалансу» в умовах конституційних змін виступає закріплення у тексті Конституції України поняття «правосуддя» через систематизацію у Розділі 8 Конституції України власне судової системи, прокуратури та адвокатури [1]. Адже у разі застосування такого класифікаційного підходу можливий відхід від існуючої моделі організації виконавчої влади через формування змішаних моделей «державна влада – місцеве самоврядування».

Разом з тим, властивими для діяльності органів державної влади у нинішніх умовах мають бути такі характеристики як відкритий характер регулювання публічноуправлінської діяльності, законодавча визначеність процедур управління, моніторинг і контроль, інноваційні механізми регулювання. За таких умов проблемною сферою функціонування системи державної влади виступає відсутність чітко сформульованої національної ідеї як мети державотворення як концепту розвитку системи влади, адже власне процес державотворення у функціональному вимірі (як набір галузевих програм, концепцій та стратегій) не може виступати ідеологічним підґрунтям системних реформ, й так само не можуть бути фундаментом реформування програмні документи суспільно-політичного характеру: 1) очищення влади; 2) декомунізація; 3) санкційна політика; 4) особливі режими управління на рівні адміністративно-територіальних одиниць (територій) тощо. Саме тому розвиток політичних та соціально-економічних процесів в Україні, становлення ринкових відносин, більш виразний прояв європейського вектору її зовнішньої політики, необхідність виконання вимог міжнародних актів, до яких приєдналась Україна, ставлять на порядок денний питання активізації національної політики у сфері проведення реформ публічноуправлінської діяльності.

References:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Авер'янов В. Державне управління. Європейські стандарти. Досвід та адміністративне право: монографія. Київ : Юстиніан, 2007. 288 с.
3. Баштанник В. Трансформація адміністративного управління в контексте сучасних принципів менеджмента. *Modern management review. – Quarterly, Volume XXI, Research Journal* 23 (1/2016). 2016. С. 31–43.
4. Скакун О. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник, Харьков : Эспада, 2005. 840.
5. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: теорія і практика реалізації : автореф. дис. докт. юрид. наук: Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 42 с.

КОНЦЕПЦІЯ СВІДОМОЇ МОДИ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Воропай Ольга Костянтинівна,

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Шацька Вікторія Миколаївна

студентка кафедри маркетингу та управління бізнесом
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

В останні роки, етичні аспекти в індустрії моди набувають великого значення. Окрім ціни та якості, споживачі звертають увагу на фактори, які задовольняють їх моральні цінності. Етапи створення продукції контролюються не лише безпосередніми учасниками виробництва, а й перевіряються з боку міжнародних організацій, еко-активістів та всіх небайдужих до стану навколишнього середовища.

Дана теза присвячена одній з концепцій відповідального споживання. Свідома мода (СМ) – «це рух, який націлений на зміни у виробництві продуктів модної індустрії та діяльності модних систем, у напрямку до більшої екологічної цілісності та соціальної справедливості. Свідома мода стосується не тільки вирішення питання текстильної промисловості, а й стосується всієї системи моди» [1]. Тобто СМ регулює виробництво, збут продукції, внутрішню й зовнішню діяльність компаній та впливає на поведінку споживача.

Рух набуває популярності з року в рік у зв'язку з важливими екологічними подіями: глобальне потепління, забруднення світового океану, збільшення викидів CO₂, вирубування лісів, вбивство тварин та потрясіння світової громади публічними виступами на тему екології. Зокрема, з 1992 року світове товариство рухається до покращення екологічної ситуації та впровадження заходів до стійкого розвитку. Як доказ, впровадження Планів на стійкий розвиток Agenda 21 та Agenda 2030 [2, 3]. В Україні діє Програма розвитку ООН, яка має на меті виконання Цілей сталого розвитку та наближає країну до свідомого споживання та захисту екології [4].

Актуальність трендів на відповідальне споживання та СМ підтверджуються значним впливом надмірного споживання не тільки на довкілля, але й на соціальну, культурну, економічну та фінансову системи країн. Близько 59,6% українців надають питанням екології та розвитку економіки однакове значення, а 58,4% - вважають, що боротьба зі змінами екології може пришвидшити економічне зростання країни [5]. Крім того, миттєва адаптація виробників до нових тенденцій моди зменшує терміни використання одягу до одного сезону, що шкодить споживачу та створює додаткові текстильні відходи.

На основі оновлень щорічних трендів сервісу Trend Watching, ми виокремили перелік трендів 2015-2020 років, які пов'язані зі сталим розвитком та відповідальним споживанням.

Інтернет шерінг речей (Internet of sharing things) – тренд 2015 року, який поєднує інноваційну концепцію Інтернету речей, яка дозволяє віддалене управління речами повсякденного вжитку людей, та шерінгової економіки – надання у користування людських та фізичних ресурсів без втрати права власності. Прихильність до розумного споживання розширила можливості оренди речей дистанційно, без участі першочергового власника капіталу. Прикладом інтернет шерінгу в Україні є популяризація прокату велосипедів та самокатів від Vikepow та Bolt, які працюють за принципом віддаленої оренди через додаток [6].

Внутрішня торгівля (Insider trading) – тренд 2016 року, який спричинений підвищенням ажіотажу навколо використання некваліфікованої праці та підняття морально-етичного питання про складні умови роботи працівників з метою здешевлення виробництва. Основною ідеєю тренду є зосередження на внутрішньому джерелі кадрів у країні та забезпечення національної економіки новими робочими місцями. Такий рух не тільки робить внесок у ведення бізнесу та допомагає подолати класову нерівність, але й створює довіру від громадян країни до національних товарів [7].

Захоплення потужності (Capacity capture) – тренд 2017 року, який вважають «новим поглядом на сталий розвиток» [8]. Суть даного тренду полягає у використанні ресурсів, які раніше здавалися відходами, на користь збільшення виробничих потужностей або граничної корисності для окремого споживача. Іншими словами, це новий підхід до пошуку нових творчих способів запобігти даремним втратам ресурсів.

Прозора діяльність (Glass box wrecking balls) – тренд 2018 року. Чесність ведення бізнесу та дотримання морально-етичних норм – запорука репутаційного успіху сучасних компаній. Увага до бізнесу людей зовні зростає пропорційно до збільшення прибутків фірми, тому кожен крок контролюється. Екологічна діяльність компаній викликає ажіотаж навколо проблеми забруднення довкілля. Чим більш відомий бренд, тим більший суспільний резонанс викликає його негативна діяльність [9].

Відкритість джерел (Open Source Solution) – тренд 2019 року, який ввів моду на поширення інноваційних рішень у світ з метою колективного використання інформації та покращення всіх сфер життя людства [10].

Зелений тиск (Green Pressure) – тренд 2020 року про перехід від еко-статусу до еко-прийнятності. Розповсюдження «зелених товарів» на ринку призвело до того, що екологічні нововведення вийшли з сегменту преміальних продуктів та стали нормою для сучасного споживача. Наприклад, електрокари у 2020 році – це не люксова покупка, а сімейне авто та одне з вирішень надлишкових викидів CO в атмосферу. «Зелений тиск» - момент в розвитку людства, коли екологічний товар став такою буденністю, що відмова від даної альтернативи викликає осоромлення з боку оточення [11].

Вищенаведені тренди формують також одну зі складових відповідального споживання, без якої реалізація 12 пункту Порядку денного 2030 стає неможливою, - концепцію свідомої моди, екологічної альтернативи у галузі легкої промисловості, зокрема виробництва одягу.

Згідно з дослідженням Кейт Флетчер [1], професорки сталого розвитку, дизайну і моди, визначальним критерієм розвитку виробництва одягу є швидкість. Час на створення дизайну, виробництво, просування, збут товару та зношення речей щоразу зменшується. Кожен етап процесу створення одягу прискорюється задля збільшення прибутків та річного обороту грошових коштів на рахунку підприємства. Результатом даного пришвидшення стала поява нового поняття в концепції СМ - швидка мода.

Швидка мода - недорогі колекції одягу, засновані на сучасних, дорогих модних тенденціях розкоші. Бренд мас-маркету копіює дизайн люксового бренду задля випуску сезонної колекції одягу. За Кейт Флетчер, швидка мода є системою моментального реагування на світові тренди, яка заохочує до одноразового/односезонного використання речей [1]. Дана модель відображає зростаюче прагнення споживачів до швидкості та вартості в роздрібній торгівлі. Це означає, що замість того, щоб чекати нових сезонних колекцій, споживачі можуть отримувати постійно змінюваний потік одягу

Прикладом бренду «швидкої моди» можна назвати Н&М. З 2006 до 2017 року валові продажі компанії зросли більш ніж втричі (без урахування зміни курсу валют та рівня інфляції) та становили 27 697 мільйонів доларів США (Рис. 1). З 2018 року спостерігається зменшення рівня продажів та падіння акцій компанії через зовнішні умови, які спричинили низький попит на весняну колекцію [12].

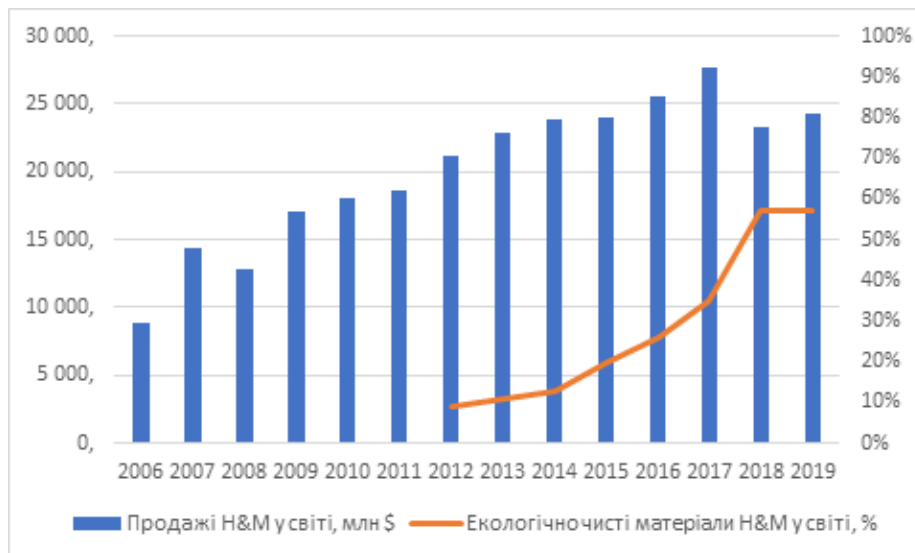

Рисунок 1. Співставлення валових продажів та екологічності матеріалів Н&М [13-20]

З 2012 року Н&М збільшує відсоток матеріалів для виробництва одягу, які забезпечуються відновними джерелами. У 2019 році компанія заробила 24 339 мільйонів доларів від продажів товарів, 57% відсотків з яких були виготовлені з екологічно чистих матеріалів [13-20]. Крім того, за даними Statista у 2019 році Н&М зібрала 29 005 тонн текстилю завдяки своїй глобальній ініціативі збору одягу за схемою повторного використання та переробки. Це у 9,6 разів більше, аніж у 2013 році [12]. Також у щорічних звітах про свідому діяльність (Sustainability Performance Report), компанія визначає результати дотримання

Цілей сталого розвитку, аби зменшити вплив швидкого виробництва та споживання одягу [13-20].

Антиподом до «швидкої моди» є «повільна мода» - поняття, запропоноване Кейт Флетчер у 2010 році та спрямоване надати план дій для уповільнення зношення одягу та зменшення негативного впливу модної індустрії на навколишнє середовище. Даний рух сформувався на основі схожого руху в галузі харчової промисловості під назвою «повільна їжа» [21, с. 261, 22]. Із появою в Італії закладів швидкого харчування Макдональдс, італійці, які звикли до культури сімейного застілля, вийшли з протестом проти ідеї моментального приготування та споживання їжі. Тобто поняття «повільності» стосується не лише економічних та екологічних аспектів, а й культурних, етичних та національних.

Повільна мода «відображає ідею свідомості в секторі моди, засновану на цілях сталого розвитку. Вона вимагає змін в інфраструктурі текстильної промисловості та зменшення кількості ресурсів, які проходять через процес створення товарів. Інакше кажучи, повільна мода поєднує класичний дизайн одягу, уповільнення термінів виконання, якісний склад тканин та їх вплив на споживача й природу. Повільна мода – це розрив у практиці сучасного сектору [легкої промисловості]; заперечення мети швидкої моди, що заснована на збільшенні прибутків, через здешевлення витрат та скорочення циклу виробництва. Це бачення сектору моди з іншого ракурсу» [21, с. 261].

Повільна мода є інструментом СМ для підтримки екологічно прийнятної діяльності компаній з виробництва одягу. Нижче також наведені варіанти вирішення наслідків швидкої моди завдяки застосуванню «уповільнення» та «сталості».

Таблиця 1.

Шкода «швидкої моди» та її зменшення «повільною модою» [23, 24]

Швидка мода: проблема	Повільна мода: вирішення
1	2
Необроблені стічні токсичні води потрапляють у відкриті водойми	Обирати одяг, виготовлений у країнах із більш жорсткими екологічними нормами.
Модна індустрія - основний промисловий споживач прісної води	Обирати волокна з низьким споживанням води, такі як льон, перероблені волокна тощо
Використання добрив для виробництва бавовни, яке сильно забруднює стічні води та води, що випаровуються.	Обирати натуральні або напівсинтетичні волокна.

Продовження таблиці 1.

1	2
Одяг став одноразовим та не піддається біологічному розкладанню	Купувати менше одягу кращої якості, дбати про речі
Шкода добрив для здоров'я виробників бавовни	Обирати свідомі бренди
Шкода добрив для здоров'я споживача	Завжди прати новий одяг перед першим використанням
	Шукати одяг із сертифікаційною етикеткою, що контролює вміст хімічних речовин
Синтетичні волокна, що використовуються в більшості одягу, виготовляються з вичерпаного палива	Купувати одяг, виготовлений у країнах, що працюють на більш відновлюваних джерелах енергії
Деградація ґрунту внаслідок масового використання хімічних речовин, вирубка лісів, випасання пасовищ	Обирати волокна, дружні до ґрунту
Синтетичні волокна потрапляють у воду після прання	Обирати волокна, дружні до води
Вирубка лісів задля виробництва віскози та модалу	Обирати тканини з тенцелу та ліоцеллу (сировина – каучук)

Для кращого розуміння та візуалізації можливих факторів впливу на поведінку споживача в межах концепції СМ, побудуємо схематичну модель (Рис. 1.2). Метою створення схеми є полегшення оцінки спектру проблемних питань дослідження та формулювання релевантних питань для аудиторії.

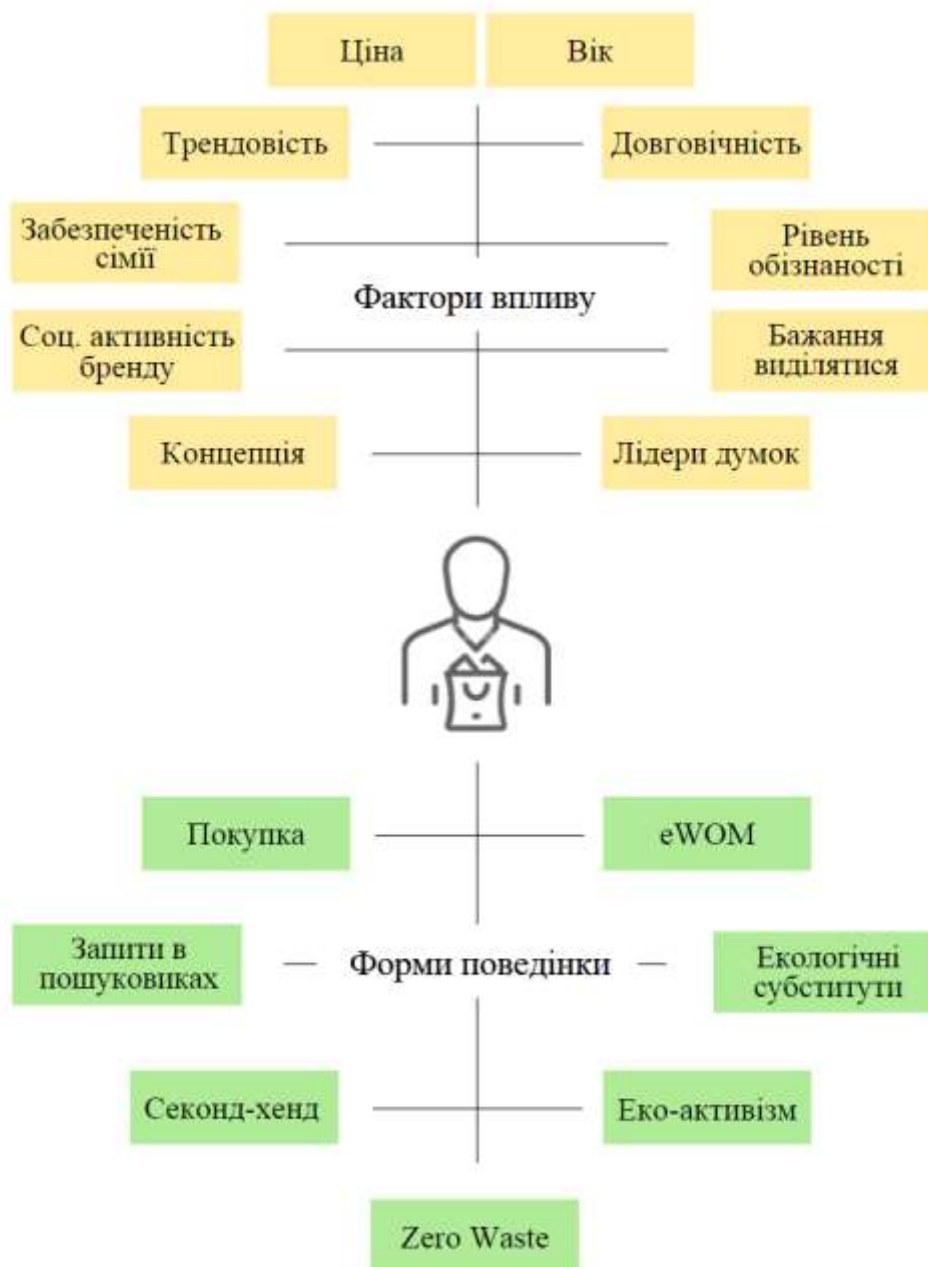

Рисунок 2. Схема факторів впливу на споживача та зміни його поведінки (складено авторами)

Серед факторів впливу: 1) Ціна - вплив вартості одягу на здійснення покупки; 2) Вік - покоління цільової аудиторії концепції СМ; 3) Трендовість - відповідність одягу модним трендам; 4) Довговічність - час від покупки до зношення речі, 5) Забезпеченість сім'ї - купівельна спроможність батьків формує ставлення молоді до купівлі дешевого/дорогого одягу; 6) Рівень обізнаності - усвідомлення наслідків текстильної промисловості для екології; 7) Соціальна активність бренду - ведення акаунтів у соціальних мережах та участь у благодійних заходах, екологічних ініціативах тощо; 8) Бажання виділитися - увага до дизайну, можливості кастомізації та персоналізації; 9) Концепція - цікава ідея колекції одягу та самого бренду; 10) Лідери думок - участь

інфлюенсерів, блогері, відомих еко-активістів у формування ставлення споживачів до концепції СМ.

Серед форм поведінки: 1) Покупка - придбання «свідомого» елементу одягу; 2) eWOM - здійснення позитивної або негативної реакції на інформацію, поширення «свідомої» реклами або продукції, написання коментарів, рекомендації друзям, рідним, знайомим та підписниками; 3) Запити у пошуковиках - пошук статистики забруднень, стану вулиці/міста/країни, визначень «свідомих» понять, екологічних матеріалів та брендів; 4) Екологічні субститути - заміна шкідливих матеріалів на еко-дружні; 5) Секонд-хенд - надання одягу на повторне використання та покупка б/в речей; 6) Еко-активізм - участь у екологічних заходах, волонтерства, їх організація і проведення, сортування сміття та свідомо перехід на велосипеди/громадський транспорт, 7) Zero waste - зменшення продукування відходів у повсякденному житті.

Отже, у даному дослідженні було розглянуто передумови до формування ідей відповідального споживання, світові тренди, які супроводжують екологічний розвиток, а також визначення понять в межах концепції СМ, таких як швидка та повільна мода. Загалом прослідковується тренд на еко-дружню споживчу поведінку та зменшення негативних наслідків виробництва та торгівлі. На основі негативного впливу, якого завдає довікільно текстильна промисловість (забруднення землі, водойм, викиди CO₂, виснаження природних ресурсів, вирубка лісів, відходи й матеріали, які не розкладаються) було надано варіанти запобігання даних проблем, які може впроваджувати у повсякденне життя споживач.

Крім того, була побудована схема факторів, що впливають на поведінку споживача та змінюють її в межах відповідального споживання та концепції СМ. Можна зробити висновок, що тренд на свідомість в індустрії моди може позитивно вплинути на екологічну ситуацію як в Україні, так і у світі.

Джерела:

1. Fletcher, K. (2014). *Sustainable Fashion and Textiles: Design Journeys* (2nd ed.). Routledge
2. United Nations Conference on Environment and Development. (1992). *Agenda 21, Rio Declaration, Forest Principles*. New York: United Nations. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
3. United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
4. Цілі сталого розвитку. (n.d.). ПРООН в Україні. Retrieved May 15, 2021, from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
5. UNDP Ukraine. (2020, September 28). Екологічні пріоритети українців у 13 вражаючих графіках. <https://cutt.us/zyS0d>
6. *10 TRENDS FOR 2015*. (2014). TrendWatching. <https://trendwatching.com/trends/10-trends-for-2015/>

7. *5 Trends for 2016*. (2015). TrendWatching. <https://trendwatching.com/trends/5-trends-for-2016/>
8. *5 Trends for 2017*. (2016). TrendWatching. <https://trendwatching.com/trends/5-trends-for-2017/>
9. *5 Trends for 2018*. (2017). TrendWatching. <https://trendwatching.com/quarterly/2017-11/5-trends-2018/>
10. *5 Trends for 2019*. (2018). TrendWatching. <https://trendwatching.com/quarterly/2018-11/5-trends-2019/>
11. *5 Trends for 2020*. (2019). TrendWatching. <https://trendwatching.com/quarterly/2019-11/5-trends-2020/>
12. Statista. (2020, November 23). *Amount of clothing reused and recycled by H&M worldwide from 2013 to 2019*. <https://www.statista.com/statistics/961998/quantity-of-apparel-collected-by-handm-s-reuse-and-recycling-scheme-worldwide/>
13. H&M Group. (2012). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2012*. <https://hmgroup.com/wp-content/uploads/2020/11/Conscious-Actions-Sustainability-Report-2012.pdf>
14. H&M Group. (2013). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2013*. <https://hmgroup.com/wp-content/uploads/2020/11/Conscious-Actions-Sustainability-Report-2013.pdf>
15. H&M Group. (2014). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2014*. https://about.hm.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/en/CSR/reports/Conscious%20Actions%20Sustainability%20Report%202014_en.pdf
16. H&M Group. (2015). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2015*. https://about.hm.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/masterlanguage/CSR/reports/2015%20Sustainability%20report/HM_SustainabilityReport_2015_final_FullReport.pdf
17. H&M Group. (2016). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2016*. <https://hmgroup.com/wp-content/uploads/2020/11/HM-group-Sustainability-Report-2016.pdf>
18. H&M Group. (2017). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2017*. https://about.hm.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/masterlanguage/CSR/reports/2017%20Sustainability%20report/HM_group_SustainabilityReport_2017_FullReport.pdf
19. H&M Group. (2018). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2018*. https://about.hm.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/masterlanguage/CSR/reports/2018_Sustainability_report/HM_Group_SustainabilityReport_2018_%20FullReport.pdf
20. H&M Group. (2019). *H&M Conscious Actions Sustainability Report 2019*. <https://hmgroup.com/wp-content/uploads/2020/10/HM-Group-Sustainability-Performance-Report-2019.pdf>
21. *About us*. (2017, July 3). Slow Food International. <https://www.slowfood.com/about-us/>
22. Fletcher, K. (2010). Slow Fashion: An Invitation for Systems Change. *Fashion Practice*, 2(2), 259–265.

MANAGEMENT, MARKETING
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

23. *Environmental Impacts of the Fashion Industry*. (n.d.). SustainYourStyle. Retrieved June 1, 2021, from <https://bit.ly/2SKGzjO>
24. GLOBAL FASHION AGENDA. (n.d.). *What we do*. Retrieved June 1, 2021, from <https://www.globalfashionagenda.com/about-us/our-mission/>

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ІМІДЖУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Захаров Євген Васильович
Небоженко Анастасія

Студенти
Харківський Інститут ПРАТ «ВНЗ» МАУП
м.Харків, Україна

Вступ. Імідж організації відображається як посередник у взаємовідносинах з діловими партнерами, працівниками, суспільством та створюється шляхом стратегічного планування діяльності організації. В сучасних умовах серед організацій є велика боротьба за кожного окремого споживача, де ринкова економіка вимагає досягнення успіху в іміджі організації.

Імідж це – чинник та елемент, який безпосереднім чином впливає на конотацію клієнтського сприйняття. За допомогою іміджу можливе стратегічне досягнення організаційних цілей, обумовлених провідними сторонами діяльності та перспективно сформульованих.

Менеджери з кожним кроком працюють над формуванням іміджу організації, причому ця робота ніколи не припиняється, імідж- це обличчя організації, який впроваджується роками. Імідж – річ уразлива, яку потрібно цілодобово протягом існування організації підтримувати. Імідж є уявним представленням про організацію, яке формується в свідомості суспільства.

Мета дослідження є розробка рекомендацій та теоретичних засад з формування іміджу.

Об'єктом дослідження є процес формування іміджу організації.

Висновки. У сьогоденній ситуації імідж складає неодмінну умову і є найважливішим чинником успішності для людини, незалежно від того, якою діяльністю вона займається. Утім, іміджетворення нерозривно супроводжується як об'єктивною, так і суб'єктивною проблематичністю.

Суспільство інтенсивно розвивається в інформаційно-комунікативному напрямку. Відповідно, відбувається зростання й ролі іміджу, без якого жодна організація чи окремо взята особистість навряд чи зможе повноцінно й успішно функціонувати. Визначена аудиторія не лише набуває свого іміджу в ході іміджетворення, вона отримує в користування важливий продукт інформаційного характеру, доступний усьому суспільству.

Поширеним є розуміння іміджу як особливого обличчя організаційної індивідуальності. Проте він є цілісним утворенням, для якого характерна дуалістичність спрямування - як відносно зовнішнього світу, так і стосовно організаційної середини.

Було проаналізовано шляхи дефінування організаційного іміджу. За результатами дослідження було визначено, що організаційний імідж пов'язаний зі стратегічним плануванням організаційної діяльності, придатної до

запам'ятовування та асоціювання в суспільстві, а також формування підстав для порівняння з конкурентними організаціями. Далі в результаті виконаного аналізу було відзначено, що формування організаційного іміджу повинне своїм підґрунтям мати реальні факти організаційної діяльності, а до числа провідних характеристик іміджу мають входити організаційні особливості, зокрема, принципи. Один із них, пов'язаний із оригінальністю, декларує необхідність наявності у сформованому іміджі елементів організаційної індивідуальності, тобто наявності диференційних ознак у організації, які б відрізняли її від ринкових конкурентів. Формування іміджу має відбуватися з відповідним спрямуванням, тобто потрібно мати усвідомлення орієнтації на певну аудиторію.

Для іміджу має бути притаманною легкість та простота в запам'ятовуванні. Небажаним чинником є перевантаження іміджу зайвими інформативними обсягами. Сформованість організаційного іміджу визначається його гнучкістю, тобто можливістю за потреби здійснити зміни, синхронізуючись із внутрішніми та зовнішніми організаційними обставинами.

Вияв негативного іміджу відбувається, коли клієнт не довіряє як самій організації, так і її репутаційним показникам. І навпаки, для вдало сформованого іміджу характерне запам'ятовування та закріплення у свідомості аудиторії цільового призначення.

Список використаних джерел:

1. Бурцева Т., Миронова Н. «Дослідження корпоративного іміджу», журнал «Маркетинг» № 3 (100) \ 2008;
2. Вандермейкер Дж. Вимір ефективності іміджу. – К.: Либідь, 2007.– 69 с.;
3. Даниленко Л.В. «Все про імідж: від підходів до рекомендацій», журнал «Маркетинг і маркетингові дослідження» № 04 (70) \ 2007;
4. Згінов А. Аналіз ефективності іміджу. Практикум маркетолога. – М.: Академія, 2008. – 56 с.;
5. Колодка А.В. Імідж організації як економічна категорія: сутність зміст, основні етапи формування / А. В. Колодка, С.М. Ілляшенко // Прометей. – 2012. - №2(38).
6. Крилов І.В. Теорія і практика іміджу. – М.: Центр, 2008.
7. Шумкова О.В., Блюмська К.В. Економічна оцінка іміджу організації [Електронний ресурс] / О.В. Шумкова, К.В. Блюмська // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит».– 2011. – №1.

КРОСС-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРІВ З НІМЕЧЧИНИ

Рахман Махбубур Сидикович

к.е.н., доцент

Левада Катерина Олегівна

магістр I курсу економічного факультету
кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Україна

Кросс-культурний менеджмент як сукупність знань про особливості поведінки представників різних країн відіграє надзвичайне значення в економіці та в успішності діяльності окремих підприємств та об'єднань. Взаємодія людей з різних країн та з відмінними культурами здійснюється на тлі зростаючого різноманіття форм та методів організації співпраці й управління. Подальша плідна співпраця потребує усунення конфліктних ситуацій та непорозумінь як на державному рівні так і між окремими бізнесменами-підприємцями представниками країн.

Німеччина – одна з найрозвинутіших країн Західної Європи та світу, член Європейського Союзу, член G7. Територіально розташована в центрі Європи з площею 357,6 тис. км², на якій мешкає 82,9 млн. чоловік, причому 77,3 % проживають в містах [1, 3]. 73,8 млн. мешканців мають німецьке громадянство. Найбільші національні меншини: турки й курди (3,2 млн чол), поляки (1,6 млн чол), вихідці з країн СНД (1,4 млн чол), вихідці з країн Західної Європи та Балкан (2,9 млн чол), вихідці з країн Азії (1,6 млн чол) [1].

Офіційна мова німецька, в школах вивчають англійську, французьку, а також латинську, італійську та російську мови. Конституція Німеччини як основний закон, гарантує свободу віри та релігій у країні, причому релігійність з року в рік послаблюється.

Політична система Німеччини базується на принципах федералізму та парламентської демократії. Глава держави - Федеральний президент, що обирається Федеральними зборами на роки 5. Вся повнота виконавчої влади належить Федеральному уряду на чолі з Федеральним канцлером, який фактично визначає основну лінію внутрішнього і зовнішньої політики країни.

На межі ХХ-ХХІ ст. ФРН є третьою індустріальною державою світу, за обсягом промислового виробництва, поступаючись лише США і Японії. За абсолютною величиною валового внутрішнього продукту (ВВП) ФРН займала 3-є місце у світі услід за США і Японією. При обсязі ВВП на душу населення у 47600 дол. США щорічне зростання ВВП складає 1,5% [2, 3].

Провідне місце в економіці займає гірничо-металургійна, хімічна, машинобудівна, харчова, суднобудівна, текстильна, нафтопереробна промисловість. Розвинені всі види сучасного транспорту. Мережа залізниць,

автобанів, трубопровідного транспорту. Головні морські порти – Гамбург, Бремен, Вільгельмсгафен, Бремергафен, Любек, Росток, Варнемюнде, Вісмар, Штральзунд. Головний західнонімецький аеропорт, найбільший у всій континентальній Європі, знаходиться у Франкфурті-на-Майні. Всі міста і міські агломерації понад 1 млн чол. мають власні аеропорти з регулярним авіаційним сполученням. Провідна авіаційна компанія Німеччини – «Люфтганза».

Сільське господарство Німеччини відрізняється високим ступенем концентрації й індустріалізації. В агропромисловому комплексі країни зайнято близько 20 % населення, тоді як безпосередньо в сільському господарстві не більш 2 % [1–2].

На початку пандемії COVID-19 у 2020 р., німецький експорт серйозно послабило тимчасове закриття кордонів, порушення логістики, а також перебої в ланцюгах поставок. Сукупний експорт році в 2020 р. склав 1,38 а імпорт 1,2 трлн євро, баланс торгівлі позитивний хоча обсяг мав тенденцію до зменшення з 245 до 180 млрд. євро за 2015-2020 рр. [4]. Провідною статтею експорту є прилади та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні; медичні або хірургічні; їх частини та приладдя; а імпорту є мінеральні палива. Топ експортних /імпортних товарних груп: фармацевтична продукція; машини, обладнання і механічні пристрої; електричні машини і обладнання; засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання [5].

У ТОП-10 торговельних партнерів Німеччини у 2020 році були: США, Китай, Франція, Нідерланди, Польща, Велика Британія, Італія, Швейцарія, Австрія, Бельгія, Чехія (рис. 1) [4-6].

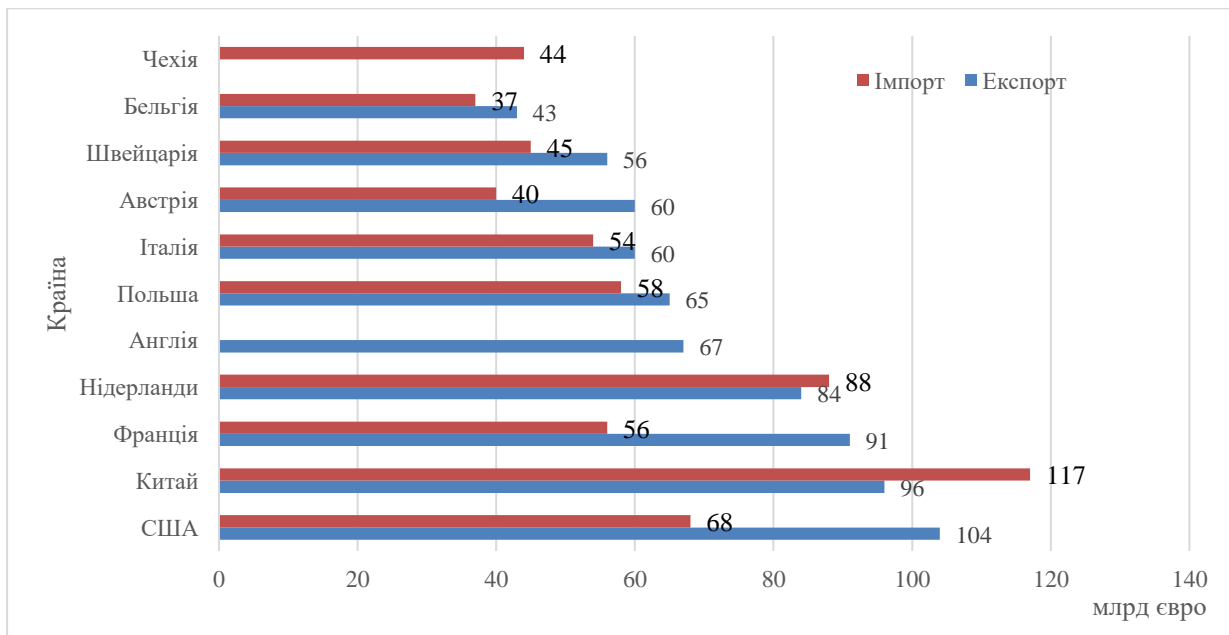

Рис. 1. Основні торгові партнери Німеччини у 2020 р., у млрд. євро

Серед країн Європи Німеччина посідає перше місце за обсягами торгівлі з Україною [7]. У 2020 році обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ФРН, враховуючи карантинні обмеження та як результат зниження обсягів міжнародної торгівлі, скоротився на 11,7% і склав близько 8,4 млрд. дол. США (табл. 1). При цьому обсяг українського експорту зріс до майже 2,7 млрд. дол. США, тоді як обсяги імпорту з ФРН сягнули 5,7 млрд. дол. США [7]. Баланс торгівлі України з Німеччиною негативний.

Таблиця 1

Показники двосторонньої торгівлі товарами та послугами
за даними Держстату України (млн. дол. США) [7])

Показник	2019	2020	Зміна 2020 до 2019
Товарообіг	9413,2	8411,2	-1002
Експорт	2967,7	2685,0	-282,7
Імпорт	6445,5	5726,2	-719,3
Сальдо	-3477,8	-3041,2	436,6

У структурі експорту українських товарів до Німеччини переважають поставки: електричних машин (17,4%); насіння і плодів олійних рослин (16,8%); одягу та додаткових речей до одягу (6,3%); руди, шлаки і зола (6,0%), меблів (5,8%); реакторів ядерних; котлів, машин (5,8%); виробів з чорних металів (5,3%); деревини і виробів з деревини (5,0%); чорних металів (4,2%); зернових культур (3,0%) [17].

Кількість представництв німецьких фірм в Україні становить зараз близько 250, кількість німецьких фірм та спільних підприємств - близько 950, тенденція зростає. Загалом же в Україні існують понад 1200 фірм з участю німецького капіталу [8]. У сфері молодіжної політики та освіти діють такі угоди: Угода про співробітництво у сфері молодіжної політики від 26 серпня 1993 р. між Міністерством України у справах сім'ї та молоді та Федеральним міністерством у справах сім'ї, жінок та дітей Федеративної Республіки Німеччина, а також міжурядова Угода про направлення німецьких викладачів у навчальні заклади України 1997 р. [9].

Для сприяння вивченню німецької мови в Україні згідно з останньою угодою вчителі-мовники з Німеччини активно залучаються для викладання німецької мови в українських школах, за 20 років дії угоди понад 1000 учнів отримали Німецький мовний диплом [9].

Побудова міжособистісних відносин у мультикультурному колективі або управлінні організаціями, розташованими в різних країнах світу, взаємодія з іноземними партнерами - це завжди зіткнення різноманітних національних культур. Часто в ділових відносинах між представниками різних країн виникають непорозуміння. Тому «кросс-культурні» знання потрібні сучасним менеджерам для уникнення такої проблеми. Власне, у міжнародних переговорах знання менталітету протилежної сторони – запорука успіху.

Існує стереотипна думка, що Німеччина - це країна порядку і педантизму. Це так і не так. Німці можуть і спізнитися, що робить їх миліше і зближує з нами. Німці вважаються стриманою в емоціях нацією. Але в той же час при зустрічі,

навіть з не дуже близькими друзями, цілком можуть почати обніматися і навіть цілуватися.

При розмові з німцями треба намагатися не наближатися до них особливо близько, щоб фізично не вторгтися в так звану приватну зону.

На переговорах німецькі партнери позитивніше ставляться до реальної початкової ціни, ніж до тактики "збивання ціни з високої на низьку". Вони схильні довго обмірковувати проблему перед прийняттям рішення, обов'язково консультуються з фахівцями з певного питання - співробітниками фірми. Ділові зв'язки з німецькими фірмами можна встановлювати шляхом обміну листами з пропозиціями про співробітництво. Свої пропозиції іноземні фірми та підприємства мають можливість публікувати у спеціалізованому бюлетені "Аусландсанфраген", а також у додатках до газети "Нахрихтен фюр Ауссенхандель", що видається федеральним відомством зовнішньоторгової інформації у Кельні [10].

Висновок. Отже, необхідно ефективно використовувати культурно знання для побудови механізму кросс-культурного менеджменту як спільної мультинаціональної діяльності.

Перелік літератури

1. Федеративна Республіка Німеччина URL:<https://zen.in.ua/pravovi-sistemu-svitu/nimechchina-federativna-respublika-nimechchina>
2. Федеративна республіка Німеччина: загальна характеристика країни URL:<https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23511/> (Дата звернення 12.10.2021)
3. Німеччина. Бізнес.Експорт. <https://export.gov.ua/country/101-nimechchina>
4. Германия. TRENDECONOMY URL:
<https://trendeconomy.ru/data/h2/Germany>
5. Німеччина URL: <https://export.gov.ua/country/101-nimechchina> (Дата звернення 15.10.2021)
6. Статистичний центр Німеччини URL:
https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Foreign-Trade/_node.html#sprg481802 (Дата звернення 15.10.2021)
7. Торгівельно економічне співробітництво URL:
<https://germany.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobotnictvo> (Дата звернення 15.10.2021)
8. Німецько-українські економічні відносини URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/themen/wirtschaft/-/1335924>
9. Українсько-німецькі відносини. Вікіпедія URL: <https://cutt.ly/vRsgwnA>
10. П'ять німецьких звичок, які важко зрозуміти URL:
<https://cutt.ly/0RsgyUS>

УПРАВЛІННЯ ДЕТІНІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Яковенко Роман Валерійович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Олійник Ігор Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Глух Володимир Мойсейович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Маслов Іван Вікторович

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Питання виплати офіційної, прозорої зарплати сьогодні є дуже актуальним. Адже більшість працівників іноді свідомо погоджуються на пропозицію роботодавців отримувати неофіційну, вищу за мінімальну зарплатню. Трапляється, що зарплата працівника значно відрізняється від тієї, яка записана у відомості. Це з'ясовується згодом, у випадку коли працівнику потрібна довідка про доходи, наприклад, для отримання кредиту чи для пред'явлення у Пенсійний фонд при оформленні пенсії [1]. Зазначена тенденція виводить до тіньового сектору значну частку доходів, сприяючи тінізації не лише індивідуальних доходів найманих працівників, а й прибутків роботодавців, заохочує подальші порушення податкової дисципліни суб'єктів господарювання.

Заробітна плата в «конвертах» є однією з найбільших на сьогодні перепоп економічного та соціального розвитку держави. Ні для кого не секрет, що частина заробітку на фірмах і підприємствах виплачується нелегально. Не скрізь, звісно, але й нерідко роботодавці розглядають заробітну плату, як непродуктивні витрати. Тому штучно стримують її ріст, ухиляються від прийняття колективних договорів. Біда ж полягає у тому, що й наймані робітники погоджуються одержувати частину оплати своєї праці «у конвертах»... Під загрозу підпадає не

лише гідне пенсійне забезпечення на старість, а й інші соціальні виплати. Отримуючи неофіційну заробітну плату, працівник є повністю беззахисним перед роботодавцем [1]. Треба розуміти та усвідомлювати, що першою ланкою захисту прав найманого працівника та справедливої організації соціально-трудова відносин є сам працівник, завданнями якого має бути не лише тактика отримання порівняно вищого доходу, а й стратегія побудови фундаменту власного соціального забезпечення.

Не оформлений офіційно працівник ризикує залишитися без права на отримання соціальних пільг та виплат, гарантованих державою, особливо при нарахуванні пенсії та їх перерахунків у подальшому. Тільки офіційно оформлений найманий працівник може відчувати себе соціально захищеним, а бюджет Пенсійного фонду матиме стабільні надходження для своєчасного фінансування пенсійних виплат. Суспільство має зрозуміти, що легалізації заробітної плати альтернативи немає [1]. Відкритість і прозорість доходів є ознакою не лише цивілізованості суспільства у моральному вимірі, а й об'єктивною закономірністю формування нових засад та принципів господарювання.

Стаття 43 Конституції України гарантує кожному громадянину право заробляти собі на життя працею та отримувати за це винагороду у вигляді заробітної плати, не нижче, ніж визначена законом. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання [1]. Виплати, що здійснюються найманими працівниками та роботодавцями у вигляді податків є передумовою створення колективних благ які, в свою чергу, можуть бути джерелом створення нових робочих місць.

На сьогоднішній день відсутня системна державна політика щодо детінізації в економічній сфері, а ті заходи, що мають місце, реалізуються без розуміння фундаментальних економічних принципів, не мають реальних економічних наслідків (результатів), або ж носять відверто лобістський характер. Отже, першочерговими кроками мають стати:

1) удосконалення методів оцінки масштабів тіньової економічної діяльності. Наявні методики зорієнтовані на специфіку та потреби індустріального суспільства, отже, не надають об'єктивної оцінки реалізованих тіньових послуг. Такі методи мають найбільш повно відображати сутність, розміри, а також структуру тіньового сектору. Зокрема, остання складова частина є найменш дослідженою. Перегляд наявних методик зумовлений також необхідністю врахування тіньових економічних операцій, пов'язаних із появою тимчасово окупованих територій [2]. Обов'язковим важелем у цьому напрямку є оцінка реальних обсягів ВВП, його реальне дефлювання, пов'язане зі зростанням споживчих цін та вартості комунальних послуг, оцінка маніпуляцій у сфері митного оформлення товарів тощо.

2) формування оптимальної системи оподаткування. Як зазначає Т.В. Меркулова, податкове навантаження в Україні знаходиться на середньому для Європи рівні, проте оцінюється населенням як високе стосовно ефективності діяльності держави. Податкові надходження, перш за все, мають забезпечувати

достатній рівень суспільних благ. Тож рішення проблеми податкового навантаження полягає не в маніпулюванні ставками, а в істотному підвищенні віддачі фіскального ресурсу [2]. Критичною проблемою є безграмотність осіб, що мають право законодавчої ініціативи на сучасному етапі розвитку України, незнання та нерозуміння теорії Артура Лаффера, досвіду податкових реформ та бюджетного адміністрування різних країн.

3) удосконалення системи обліку доходів і витрат на рівні всіх економічних агентів. Зазначене передбачає забезпечення умов для добровільної сплати податків, спрощення форм декларацій і звітності, впровадження опосередкованих методів контролю доходів і витрат тощо. Проте варто усвідомлювати, що офіційна система обліку має надавати найбільш повне уявлення щодо циркуляції як фінансових, так і матеріальних потоків. Поза офіційної системи обліку тривалий час лишаються окремі види господарської діяльності, такі як видобуток янтарю, гральний бізнес. Хоча нині існують розробки на законодавчому рівні, що дали б змогу перевести їх у легальну площину [2]. Але навіть за існуючих прогалин у системі бюджетного планування ми спостерігаємо відвертий лобізм, який можна побачити неозброєним оком, що стосується управління розмірами податкових ставок не лише для різних секторів економіки за сферами діяльності, а й за розмірами підприємств.

4) прозорість використання публічних фінансів. Неможливо підвищити рівень прозорості економічних операцій у приватному секторі, не досягнувши цього на рівні державних установ. Адже публічні фінанси опосередковують всі сфери економіки. Прозорий перерозподіл і рух ресурсів на кожному етапі, вільний доступ до відповідної інформації і підзвітність відповідальних осіб – ключові умови цього процесу. Останніми роками в Україні реалізовано низку ініціатив, спрямованих на підвищення фіскальної прозорості публічних фінансів. Серед них варто визначити електронну систему публічних закупівель «ProZorro», «E-data» як етап проекту «Прозорий бюджет», розширення функціональних можливостей «Електронного кабінету платника податків», Єдиний державний веб-портал відкритих даних. Прозорість публічних фінансів дає змогу контролювати ефективність їх розподілу й використання і є визначальною умовою успішного реформування всіх сфер національної економіки [2]. Однак, все зазначене не сприяє наповненню державного бюджету, не заохочує економічне зростання, не виводить нагромаджені капітали з тіньового сектора.

На нашу думку, детінізація абсолютно всього сектору відносин у системі соціально-трудова та організаційно-економічних відносин має передбачати такі елементи.

1. Реальна боротьба зі злочинністю. Працедавці та наймані працівники не повинні перейматись через свою безпеку в разі декларування високих доходів. Не варто говорити й про те, що органи державної влади, зокрема силові структури не мають бути задіяні у перерозподілі майна, в тому числі й відверто силовому.

2. Створення сприятливих умов для легалізації зайнятості та доходів населення. Як показує практика, головною причиною тіньової зайнятості та

видачі заробітної плати «в конверті» є високий рівень нарахувань і утримань з Фонду оплати праці (ФОП) (з 2021 р. найнижчий розмір єдиного соціального внеску встановлений на рівні 22% визначеної бази нарахування для бюджетних установ). Саме тому формування ефективного ринку праці та поліпшення ситуації у сфері офіційної зайнятості неможливе без змін у системі оподаткування. Зокрема, ці зміни повинні передбачати зниження податкового навантаження на ФОП на 20–25% [3]. Обов'язковою умовою реалізації цього аспекту є підвищення економічної та фінансової грамотності законодавців і державних службовців, вивчення азів оподаткування та фундаментальних економічних категорій.

3. Формування єдиної програми стратегії розвитку певних секторів економіки з визначенням принципів їх оподаткування за розмірами та видами підприємств. Відтак, варто стимулювати розвиток дрібного бізнесу і не допускати ухиляння від сплати податків представниками великого бізнесу.

4. Оцінка економічної ефективності від впровадження або посилення нових податків та зборів, оцінка співвідношення витрат на адміністрування податків та бюджетних надходжень, що отримуються від них.

Список використаних джерел

1. Легалізація робочих місць та заробітної плати – соціальна захищеність кожного. *Коростенська районна адміністрація* : веб-сайт. URL: <https://korostenska-rda.gov.ua/news/1617167460/> (дата звернення: 13.01.2022).

2. Статівка Н. В., Кучерява К. Я. Основні складники комплексної детінізації економіки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22) С. 121-130. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/3/17.pdf> (дата звернення: 13.01.2022).

3. Ангелко І. В. Тіньова зайнятість населення України : причини, наслідки та шляхи подолання. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2012. № 2, Т. 1. С. 69-74. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2012_2_1/069-074.pdf (дата звернення: 13.01.2022).

ПОЄДНАННЯ КІНЕТОТЕРАПІЇ ТА КІНЕЗІОТЕЙПУВАННЯ У КОМПЛЕКСНІЙ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ ЗІ СПАСТИЧНИМ ТЕТРАПАРЕЗОМ

Козік Наталія Миколаївна

старший викладач,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Толок Катерина Віталіївна

студентка 5 курсу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Актуальність. Згідно статистичних даних про захворюваність дитячим церебральним паралічем (ДЦП) в світі на 1000 новонароджених припадає 2,1 патологій (Oskoui M, et al., 2013). Згідно даних інших авторів, захворюваність коливається від 2,4 до 5,9 і більше на 1 тис. новонароджених. При цьому відзначають тенденцію до її зростання. «Дослідження останніх років вказують, що в Україні захворюваність на ДЦП дещо перевищує середньосвітовий рівень і складає 2,56 на 1000 живих новонароджених» – стверджують [1, С 87]

«Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – це важке захворювання нервової системи, яке нерідко призводить до інвалідності дитини. Це поліетіологічне захворювання мозку, яке виникає під впливом дії різних шкідливих впливів внутрішнього і зовнішнього характеру на організм ембріона, плода або новонародженого. У дітей з церебральним паралічем затримано та порушено формування всіх рухових функцій: з працею та запізненням формуються функція утримання голови, навички сидіння, стояння, ходьби, маніпулятивної діяльності. Рухові порушення, у свою чергу, впливають на формування психічних функцій і мови» - говориться у праці Рудської А.І. та Солдатової О.С. [2, С. 111].

На сьогоднішній день не існує чіткої системи ліквідації даної патологічної домінанти центральної нервової системи (ЦНС), однак є багато реабілітаційних програм, направлених на корекцію даного захворювання. Це визначає необхідність пошуку нових підходів і методів, спрямованих на оптимізацію відновлюваних впливів стверджують ті ж автори [2, С 108].

На думку Мисули І.Р. зі співавторами «наявна система реабілітації в Україні є недостатньо ефективною, бо не вирішені юридичні, кадрові проблеми та питання матеріально-технічного забезпечення реабілітаційних закладів» [3, С 62].

Постановка проблеми.

Згідно висловлювання М.І. Пітика серед усіх варіантів розвитку дитячих церебральних паралічів «подвійна геміплегія – найтяжча форма, яка являє собою спастичний тетрапарез, однаково виражений у верхніх і нижніх кінцівках;

можливе нерівномірне ураження сторін. Рано розвиваються контрактури суглобів. Діти, як правило, не набувають навичок самостійної ходьби. Мовний розвиток відбувається із затримкою. Інтелект значно знижений. Спостерігаються постійні судомні напади, апатико-абулічні розлади» [4, С 29]. Такі пацієнти потребують особливої уваги фізичних терапевтів.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та практичне підтвердження ефективності використання підібраних терапевтичних вправ та проведення кінезіотейпінгу в комплексі засобів відновлення пацієнтів зі спастичною тетраплегією (подвійною геміплегією)

Методи дослідження.

В процесі роботи використовувалися такі методи дослідження, як теоретичний аналіз науково-методичної літератури з обраної проблеми, аналіз медичних історій захворювань, збір анамнезу, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, вимірювання, функціональна діагностика, математична обробка даних.

Оцінка рухової функції є важливою для моніторингу, коригування терапії для оптимізації ефекту та контролю ефективності реабілітації дітей із ДЦП. Дослідження функцій пацієнтів проводилося за допомогою Шкали великих моторних функцій (GMFM) та Шкали пози та постуральних здібностей (Posture and Postural Ability Scale (P-PAS)). Функціональна діагностика проводилася в день поступлення дітей на реабілітацію та після одержаного курсу лікування.

Під час роботи використовувалась система оцінки GMFM-66 – чотирибальна шкала, яка складається з 66 пунктів, розділених на п'ять груп щодо великих моторних функцій: (а) лежання та перекочування, (б) сидіння, (с) повзання та стояння на колінах, (d) стояння, та (е) ходьба, біг і стрибки.

Оцінка кожного пункту GMFM-66 включає 4-х бальну шкалу, згідно якої: 0 – не починає виконувати; 1 – починає виконувати; 2 – виконує частково; 3 – виконує повністю. Групи вимірів, у яких варто сподіватися найбільших змін, вважалися цільовими.

Шкала пози та постуральних здібностей (Posture and Postural Ability Scale (P-PAS)) – це порядкова 7-бальна шкала для оцінки пози та постуральних здібностей пацієнтів у положенні стоячи, сидячи, лежачи на спині та лежачи на животі. Вона передбачає шість пунктів для оцінки якості пози у фронтальній площині та шість пунктів у сагітальній площині. Якість пози оцінюється в 1 бал при позитивній відповіді «Так» або 0 балів – при негативній «Ні». При цьому дослідженні враховується розподіл ваги у всіх чотирьох положеннях, при сагітальному та фронтальному огляді тіла. Метод чутливий до виявлення навіть невеликих асиметрій і постуральних відхилень, що дозволяє виявити постуральну асиметрію в початковій стадії.

Матеріали дослідження.

Дослідження проводилось на базі Обласного комунального некомерційного підприємства «Буковинський центр відновного лікування та комплексної реабілітації дітей» в кабінеті пропріоцептивної корекції ходи, м. Чернівці.

В дослідженні прийняли участь 8 дітей із діагнозом «ДЦП, спастичний тетрапарез» ДЦП. Після огляду лікарем-неврологом, лікарем-ортопедом, психологом, логопедом та фізичним терапевтом діти були розділені на експериментальну та контрольну групи.

До експериментальної групи входило 4 дітей віком 4 (n=1), 5,5 (n=1) та 6 років (n=2). До контрольної групи входило така ж кількість дітей віком 4 (n=2) та 7 років (n=2) з таким самим діагнозом. За шкалою GMFCS всім дітям (n=4) встановлено IV рівень. Це свідчить про однорідність груп, які брали участь в дослідженні.

Курс реабілітації дітей тривав 12 днів. Процедури виконувались по 5 днів, між якими були 2 вихідні дні. В експериментальній групі протягом 10 днів з дітьми проводились заняття по навчанню моторних навичок за обраною методикою та кінезіотейпування, яке проводилось два рази по 5 днів, між тейпуваннями була перерва на 2 дні. Заняття тривали 30 хвилин кожного дня.

В контрольній групі використовувались заняття по розвитку моторних навичок за методикою реабілітаційного закладу без застосування кінезіотейпінгу.

Окрім експериментальної методики діти обох груп одержували такі процедури, як лікувальний масаж, Moto-med-терапія, парафінотерапія, суспензійна (підвісна) кінезіотерапія, гідрокінезіотерапія, підводний душ-масаж, ударно-хвильова терапія (УХТ), психологічна та логопедична корекція.

У праці Єременко-Клюєвої та Д. М. Ляного Ю. О. говориться, що «для вирішення поставлених завдань використовуються такі групи вправ: вправи на розслаблення, ритмічне пасивне трушення кінцівок, махові рухи, динамічні вправи; пасивно-активні і активні вправи з полегшених вихідних положень, (сидячи, лежачи), вправи на м'ячі великого діаметра» [5, С 96]

Зинглинда Мартин вважає, що перед тим, як дитина почне сидіти самостійно, її необхідно навчити сидіти з підтримкою. Спочатку дитина вчиться утримувати голову рівно в положенні сидячи з підтримкою, поступово рівень підтримки зменшується, для того щоб дитина самостійно утримувала голову та верхню частину тулуба. Чим дитина самостійніша, тим нижче фізичний терапевт фіксує руки для її підтримки, поступово зменшуючи допомогу до самостійного виконання. [6] На цих засадах ми добирали вправи для розвитку функцій та постуральних якостей.

В підібраний комплекс вправ пацієнтів експериментальної групи були включені вправи в положенні сидячи з підтримкою на різному рівні: з підтримкою грудної клітки, з підтримкою попереку та стегон, з підтримкою стегон, з підтримкою внутрішньої сторони стегон. Добиралися вправи залежно від функціонального стану для розвитку вміння сидіти самостійно з опорою на руки, сидіти опираючись на спину та гратися, вміння сидіти без опори на руки, вміння сидіти на лаві чи стільці з підтримкою фізичним терапевтом стегон чи колін; сидіти і дотягуватися до предметів; гратися іграшками, сидячи самостійно. Проводили також чотириетапне вставання, стимулювання до пересування до

предметів (навчання повзання). В процесі виконання використовувалися великі м'ячі, іграшки та інші пристосування.

На думку Глиняної О. О. та Копочинської Ю. В. кінезіотейпування у дітей володіє рядом переваг, які зумовлюють його популярність. Тейпи не обмежують рухів дитини, завдяки кольоровому оформленню подобаються дітям, можуть поєднуватися з іншими методами відновлення. В процесі роботи вони сприяють регуляції м'язового тону, покращенню дрібної та великої моторики, збільшенню діапазону руху, зменшенню набряків і застійних явищ, зниженню болю, збільшенню витривалості. Кінезіотейпи можна використовувати дітям різного віку, навіть грудного, оскільки вони не містять лікарських речовин [7].

Під час проведення експерименту тейпи накладали в першій та восьмий день курсу терапії. На п'ятий день тейпи знімали та робили перерву на два дні. Тейпінг проводили згідно рекомендацій Киселева Д. А. на трьох ділянках. 1-й тейп V-подібної форми накладали на передню поверхню шиї від краю підборіддя, розміщуючи якір по середній лінії. Смуги розміщувалися паралельно на відстані 1-2 см від середньої лінії шиї до ключиць або трохи нижче. 2-а ділянка – на животі: дві I-подібні стрічки накладали від рівня мечовидного відростка до рівня лобкового симфізу, паралельно білій лінії живота з 2-х сторін. На ділянці спини I-подібні стрічки довжиною накладали від рівня Th_{XII} до Th_{III}-C_{VII} по обидва боки хребта, паралельно до нього. Натягування всіх тейпів було незначне – від 0 % до 5%. [8].

Результати обстеження.

Після аналізу історій хвороб, збору анамнезу у батьків/опікунів, фізіотерапевтичного обстеження в експериментальній та контрольній групі було отримано вихідні дані. По завершенню експерименту діагностику провели повторно. Дані досліджень за Шкалою великих моторних функцій (GMFM-66), проведені на початку та вкінці експерименту подано в таблиці №1.

За початковими оцінками моторних функцій пацієнти з експериментальної та контрольної груп суттєво не відрізнялись.

Аналіз змін великих моторних функцій показав, що після експерименту в обох групах покращилися середні показники сидіння, повзання, стояння на колінах, стояння, ходьби, бігу та стрибання. Проте в експериментальній групі приріст показників лежить в межах від 4,8 до 17,7%, а в контрольній – від 0,9% до 9,2%. Найбільше в експериментальній групі покращилися показники сидіння, а в контрольній повзання та стояння на колінах. Найменший приріст в обох групах спостерігали по функціях ходьби та стрибків. Зовсім не спостерігалось змін щодо функції лежання та перекочування, оскільки всі пацієнти виконували її на початку експерименту. Загальна оцінка в експериментальній групі покращилась на 9,4%, а в контрольній – на 4, 6%.

Дані аналізу підтверджують гіпотезу експерименту про доцільність використання підбраного комплексу терапевтичних вправ та обраної схеми тейпування в реабілітаційному комплексі для пацієнтів з діагнозом «ДЦП. Спастична тетраплегія.»

Таблиця 1. Динаміка змін великих моторних функцій експериментальної та контрольної груп за Шкалою великих моторних функцій (GMFM-66)

№	GMFM-66					Загальна оцінка
	(а) лежання та пере-кочування	(б) сидіння	(с) повзання та стояння на колінах	(д) стояння	(е) ходьба, біг і стрибки	
Середній показник ЕГ до експерименту	100%	23,3%	14,1%	4,4%	НГ (не тестувались)	28,3%
Середній показник ЕГ після експерименту	100%	41%	28,3%	14,7%	4,8%	37,7%
Приріст показника	0%	17,7%	14,2%	10,3%	4,8%	9,4%
Середній показник КГ до експерименту	100%	22,2%	9,9%	5,0%	НГ	27,4%
Середній показник КГ після експерименту	100%	29,4%	19,1%	10,8%	0,9%	32%
Приріст показника	0%	7,2%	9,2%	5,8%	0,9%	4,6%

Таблиця 2. Середні показники результатів обстеження пацієнтів експериментальної і контрольної групи в балах за шкалою пози та постуральних здібностей (Posture and Postural Ability Scale (P-PAS)) до та після курсу реабілітації

Рівень постуральної здатності	ЕГ до експерименту		ЕГ після експерименту		Якість пози	КГ до експерименту		КГ після експерименту	
	ЕГ до експерименту	ЕГ після експерименту	КГ до експерименту	КГ після експерименту		ЕГ до експерименту	ЕГ після експерименту	КГ до експерименту	КГ після експерименту
Лежачи на спині	5,5	6	5,25	5,75	Фронтальна	5,5	6	5	5,25
					Сагітальна	5	5,5	5,25	5,25
Лежачи на животі	5,5	6,25	5,25	6	Фронтальна	5,5	6	5,25	5,5
					Сагітальна	5,75	6	5,75	6
Сидячи	2	4	2	3	Фронтальна	3	4,25	3	3,5
					Сагітальна	4	4,75	4	4,25
Стоячи	2	3,75	2	2,5	Фронтальна	1	2,5	1	1,75
					Сагітальна	0	2,5	0	1,5

Таблиця 3. Приріст середніх показників результатів обстеження пацієнтів експериментальної і контрольної групи в балах за шкалою пози та постуральних здібностей (Posture and Postural Ability Scale (P-PAS)) до та після курсу реабілітації

Рівень постуральної здатності	Приріст показників ЕГ	Приріст показників КГ	Якість пози	Приріст показників ЕГ	Приріст показників КГ
Лежачи на спині	0,5	0,5	Фронтальна	0,5	0,25
			Сагітальна	0,5	0
Лежачи на животі	0,75	0,75	Фронтальна	0,5	0,25
			Сагітальна	0,25	0,25
Сидячи	2	1	Фронтальна	1,25	0,5
			Сагітальна	0,75	0,25
Стоячи	1,75	0,5	Фронтальна	1,5	0,75
			Сагітальна	2,5	1,5

Аналіз приросту середніх показників за шкалою пози та постуральних здібностей (Posture and Postural Ability Scale (P-PAS)) показав, що в експериментальній групі показники рівня постуральної здатності та якості пози в основному вищі, порівняно з контрольною групою. Однакове зростання показників рівня постуральної здатності відзначалось у положенні лежачи на спині та лежачи на животі, а також за сагітальним показником якості пози у положенні лежачи на животі. Загалом зростання показників рівня постуральної здатності в експериментальній групі було від 0,5 до 2 балів, а в контрольній – від 0,5 до 1 балу. За показниками якості пози приріст коливався в експериментальній групі від 0,25 до 2,5 балів, а в контрольній – від 0 до 1,5 балу, (не спостерігалось приросту по сагітальному показнику у положенні лежачи на спині).

Висновки: В ході роботи обґрунтовано можливість застосування певного поєднання та порядку проведення терапевтичних вправ для формування постурального контролю та розвитку функціональних можливостей разом із використанням кінезіотейпінгу у комплексному відновленні дітей із ДЦП.

Подані результати дослідження підтверджують ефективність застосування запропонованого поєднання методів відновлення. Експериментальне застосування підбраного комплексу терапевтичної кінетотерапії та кінезіотейпінгу у комплексі відновлення пацієнтів зі спастичною тетраплегією дало позитивні результати і може використовуватися в реабілітаційній практиці.

Реабілітація пацієнтів із ДЦП дуже тривала та багатогранна, проте потребує постійного вдосконалення відповідно до вимог часу. Розробка і застосування

нових поєднань відновних методик у практиці реабілітації сприяє покращенню функціонального стану пацієнтів та розширенню досвіду фізичних терапевтів.

Список літератури:

1. Неханевич О.Б., Юн Бьон-Йоль. Фізична терапія порушень статико-динамічних рухових функцій у дітей з церебральним паралічем. «Сучасні досягнення спортивної медицини, фізичної реабілітації, фізичного виховання та валеології» Матеріали ХХ ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 120- річчю ОНМЕДУ – 2020

2. Рудська А.І. Солдатова О.С. Соціальна реабілітація дітей з діагнозом ДЦП методом іпотерапії. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2013 Випуск 4 (20) С. 107-113

3. Мисула І.Р., Бакалюк Т.Г., Голяченко А.О., Сидлярчук Н.І., Мисула Ю.І., Мисула М.С., Завіднюк Ю.В. Система реабілітації в Україні та шляхи її вдосконалення. «Перспективи розвитку медичної та фізичної реабілітації на різних рівнях надання медичної допомоги»: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (17–18 жовтня 2019 року) Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Тернопіль. С. 28-29.

4. Пітик М.І. Дитячий церебральний параліч: сучасні підходи до діагностики, лікування і принципи реабілітації. Тематичний номер «Неврологія, Психіатрія, Психотерапія» №1 (36) 03.2016р. С. 28-29.

https://health-ua.com/newspaper/tn_nevro_psiholigiya_psihoterapiya/22650-tematichnij-nomer-nevrologiya-psihatrya-psihoterapiya--1-36-berezen-2016-r

5. Єременко-Клюєва Д. М. Лянной Ю. О. Фізична терапія та ерготерапія дітей 10-12 років з наслідками ДЦП. «Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії». (м. Суми, 3 грудня 2018 р.) С. 95-98

6. Зинглинда Мартин. Обучение моторным навыкам детей с ДЦП. Пособие для родителей и профессионалов. – Киев: КНТ, 2021. – 340 с.

7. Глиняна О. О., Копчинська Ю. В. Основи кінезіотейпування.; навчальний посібник – Київ. КПІ ім. Сікорського. 2019.–141 с.

8. Киселев Д.А. Кинезиотейпинг в лечебной практике неврологии и ортопедии. – Санкт-Петербург, 2015.

COMPARATIVE DYNAMICS OF THE LEVEL OF TRANSPORT IRON AFTER STIMULATION OF ERYTHROPOIESIS

Fedchenko Mykola

Full Professor

Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Trushenko Oleksandr

Associate Professor

Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Bureha Ihor

Ph.D. in Medicine

Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Markhon Natalia

Ph.D. in Biology

Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Tereshchenko Natalia

Instructor

Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

To date, many mechanisms of regulation of iron transport by blood plasma, depending on the activity of its main consumer - erythropoiesis, remain unknown, as well as regulation of the ratio of the mechanisms of its absorption in the small intestine and reuse after destruction of erythrocytes [1, 2]. On rats of a pure line, we investigated the parameters of iron transport by blood plasma under various conditions, namely: conditions of stimulated hematopoiesis by staying in a hypoxic pressure chamber for 24 hours, after a single injection of artificial erythropoietin, and also after the reproduction of phenylhydrazine anemia (a condition of increased hemolysis of erythrocytes). Iron transport parameters were determined using a standard kit [3]. The activity of erythropoiesis was judged by the level of reticulocytes in the blood. It was found that the most informative indicator characterizing the level of transported iron is TIBS (general iron-binding properties of serum), since the indicator of the level of transport iron is influenced not only by the content of transported iron, but also by its increase due to increased hemolysis of erythrocytes. This was especially noticeable during the first three days after the administration of phenylhydrazine, provided that the next day the concentration of erythrocytes decreased almost twice, and even the appearance of free hemoglobin could be detected in the blood serum. In all three experimental models, the activity of erythropoiesis increased sharply during the first week, as evidenced by significant reticulocytosis. Despite the difference in the applied

type of stimulation of erythropoiesis, the dynamics of the TIBS indicator was the same: on the next day after exposure, the level of iron transported by blood plasma slightly decreased, and subsequently significantly increased. Stimulation of hematopoiesis leads to an increase in the level of transported iron, and this process is directly related to an increased level of erythropoietin. But the fact that this happened only three days after the start of stimulation of erythropoiesis may indirectly indicate that absorption is most likely leading in the "absorption - reutilization" tandem. This assumption is based on the known fact that in order to change the activity of absorption, the appearance of new enterocytes is necessary, and they are renewed within two days [4].

References:

1. D. Frazer, and G. Anderson, "The orchestration of body iron intake: how and where do enterocytes receive their cues?", *Blood Cells Mol. Dis.*, no. 30, pp. 288–297, 2003.
2. S. Krantz, "Erythropoietin", *Blood*, vol. 3, no. 77, pp. 419–434, 1991.
3. В. В. Алексеев, *Медицинские лабораторные технологии: руководство по клинической лабораторной диагностике: в 2т.* Москва, ГЭОТАР-Медиа, 2013.
4. A. McKie, D. Barrow, and G. Latunde-Data, "An iron-regulated ferric reductase associated with the absorption of dietary iron", *Science.*, 2001. vol. 291, no. 5509, pp. 1755-1759, 2001.

LIMITANTOLOGY - INNOVATIVE SCIENTIFIC FIELD INCLUDING MEDICINE OF BORDER STATES

Korobchanskyi Volodymyr
Ph.D., Professor, Head of department
Hygiene and Ecology 1
Kharkiv National Medical University

Sarkis-Ivanova Vladyslava
Ph.D., Senior Lecturer of department
Hygiene and Ecology 1
Kharkiv National Medical University

Veremiienko Oksana
Ass. of professor, Department
of propedeutic of internal medicine 2
and nursing,
Kharkiv National Medical University

The purpose of this publication is to determine the relationship between the general laws of existence of matter and man as its component, according to the definition of sanogenesis - the process of health formation. In this case, the generalizing direction of the existence of matter is its transient states and processes. Innovative scientific direction of studying these laws of natural nature is limitantology (from the Latin *limitans*, -antis - boundary, boundary) - the science of boundary (limit) states and the processes of their transition, which examines the general patterns of transition processes and boundary (limit) states in various forms of matter and the existence of people [1].

The following natural phenomenon are globally defined objective features of the use of this scientific activity: development and interaction of multifunctional biological systems; interaction on a competitive basis of normal matter and dark energy; the relationship of matter and antimatter with their coexistence and annihilation in collision; mutual transition of living and inert matter [2]; transients associated with changes in the physical state of various substances; competitive behavior of crystals; transitional astronomical processes are associated with changes in the periods of wrapping of astral objects (periods of year, day, etc.); transitional life forms with corresponding signs viruses, prions; the evolution of living matter, in relation to the emergence of its new forms, and others [3]. Sanogenesis - the laws of health formation are studied by implementing the innovative principles of a particular field of health, namely the medicine of borderline states.

Medicine of borderline conditions - innovative field of medical science and health care practice, which studies the general patterns of formation of prenosological conditions and transients of their transformations, in order to prevent somatic and

mental diseases of various origins, by establishing and (elimination) of risks of their occurrence, with purposeful individual and (or) group correction of the functional state of the organism. Prenosological condition - a set of clinical and functional disorders of a borderline nature, which are characterized by a minimum level of health, in which the pathological condition has occurred, and functional disorders are reversible. Stage of functional readiness of the organism for the development of a certain disease, partial adaptation (borderline state) to new living conditions. Diagnostic and hygienic diagnostics is a system of thinking and actions aimed at determining the state of human and social health, the state of the natural and social environment and establishing the relationship between these states [4].

The adoption of the concept of borderline medicine by the medical community can influence the revision of the current paradigm of health care, which is associated with the definition of primary prevention as the dominant direction in maintaining individual and population health. Identifying the causal relationship between the action of adverse factors of various origins (professionally determined, educational process, environmental, etc.) with the determination of force (substance, energy, information) and the likelihood of damage to the body of etiology, is a prerequisite for planned correction of functional status. Promising areas of implementation of the principles of borderline medicine are occupational medicine, public health, rehabilitation, school medicine and others. Different areas of implementation of the proposed concept are combined on the basis of general patterns of formation of the adaptation process outside the type of external influence on the body. However, taking into account the peculiarities of the impact on certain functional systems of the body form a specific set of individual, group and population preventive measures to correct the adaptation process.

According to the results of the study, the following conclusions were made:

1. A promising area of study of the general laws of existence of natural matter is the study of its boundary states and transients through the implementation of the principles of innovative research - Limitantology (from the Latin limitans, -antis - boundary).

2. The direct component of limitantology is Borderline Medicine- an innovative field of health care aimed at objectively identifying risk factors for deterioration of human health through the principles of pre-medical hygienic diagnosis of health and implementation of appropriate preventive measures to overcome risk data.

References:

1. Medicine of border states: 30-year experience of psychohygienic research (monograph) / O.S. Bogachova, O.V. Veremiienko [etc.]; for ed. V.O. Korobchanskyi. - Odessa: Press Courier, 2016. - 520 p.

2. Holly, Pollard-Wright. "A unifying theory of physics and biological information through consciousness." *Communicative & integrative biology* vol. 14,1 78-110. 8 Jun. 2021, doi:10.1080/19420889.2021.1907910

3. Flo E, Steine I, Blågstad T, Grønli J, Pallesen S, Portas CM. Transient changes in frontal alpha asymmetry as a measure of emotional and physical distress during sleep. *Brain Res.* 2011 Jan 7;1367:234-49. doi: 10.1016/j.brainres.2010.09.090. Epub 2010 Oct 1. PMID: 20888803.

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

4. Korobchanskyi V., Sarkis-Ivanova V. Donosological diagnosis and overcoming risks of deterioration of health of student youth modern aspects of science and practice/ Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference (Melbourne, Australia, November 30 – December 03). 2021 P. 283-284.

RESEARCH OF CONSUMPTION OF LOW-ALCOHOL BEVERAGES BY CHILDREN AND ADOLESCENTS IN UKRAINE

Lutsenko Alexander,

Candidate of Medical Sciences, Senior Researcher of the “Institute of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology named after Academician O.M. Lukyanova National Academy of Medical Sciences of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Zinovieva Maryna,

Candidate of Biological Sciences, Senior Researcher SE “L.I. Medved’s Research Center of Preventive Toxicology, Food and Chemical Safety, Ministry of Health, Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Kurdil Natalia,

Candidate of Medical Sciences, Deputy Director of the SE “L.I. Medved’s Research Center of Preventive Toxicology, Food and Chemical Safety, Ministry of Health, Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Sheiman Boris,

Doctor of Medical Sciences, Leading Researcher of the SE “L.I. Medved’s Research Center of Preventive Toxicology, Food and Chemical Safety, Ministry of Health, Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Safir Tatiana,

Master's degree in psychology, PJSC University "Interregional Academy of Personnel Management", Educational and Scientific Institute of International Relations and Social Sciences, Kyiv, Ukraine

Introduction. Since the early 1990s, the problem of alcohol consumption (hereinafter - AC) among adolescents and young people has become relevant, which was confirmed by the results of studies conducted by WHO in different countries (in a cohort aged 15 and older) and data obtained during the ESPAD project "European School Survey Projection Alcohol and Other Drugs" [1-3].

For many years, the ESPAD program has been researching low-alcohol beverages, or “alcopops”, whose consumption is progressively increasing among young students.

Aim. To study the age and gender characteristics of adolescents' consumption of low-alcohol beverages, identify health risks associated with LAB and identify ways to minimize their negative impact on the health of particularly vulnerable groups.

Materials and methods. The data of the WHO and the ESPAD project, separate national researches on alcohol use by teenagers were studied; the results of the long-term epidemiological study "Family and Children of Ukraine" were analysed, which is a part of the WHO long-term European long-term study program on parenting and

childhood "ELSPAC" (European Longitudinal Study of Parenthood and Childhood). The data of the questionnaire were analyzed: 1075 "Questionnaires of the mother of a teenager aged 15-18"; 989 "Questionnaire for a teenager aged 15-18" (the sample consisted of 499 boys and 490 girls). The study was carried out at the Institute of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology named after Academician O.M. Lukyanova National Academy of Medical Sciences of Ukraine" in 2019-2020.

Sociological and statistical research methods were used (database formation - SPSS system; statistical processing - Microsoft Office 2003, 2010, "IBM SPSS Statistica 20.0").

Results. The results of the survey show that among the surveyed adolescents, 67.4% (725) of people consumed alcohol at least once in their lives, and there were more girls (69.5% - 370 people) than boys (65.4% - 355 people). The youngest age when the LAB was first consumed among adolescent boys, is the age group of 9 years and younger (Fig. 1).

The first consumption of beer and LAB among adolescent boys took place mainly at the age of 14-15 years: at the age of 14, 19.0% of boys consumed beer for the first time, alcoholic cocktail - 9.4%; at the age of 15, beer was consumed for the first time in 16.0%, alcoholic cocktail - 8.8%. Among adolescent girls, beer and LAB were consumed for the first time, mostly at the age of 14-15, but girls were given priority to LAB, but not beer (Fig. 2).

Thus, at the age of 14, 14.5% of girls tried beer for the first time, 13.3% - alcoholic cocktail; at the age of 15, 16.9% tried beer for the first time, 16.9% - alcoholic cocktail (Fig. 2).

Thus, the respondents most often tasted beer for the first time at the age of 14-15: at the age of 14 - 19.0% (103) boys and 14.5% (77) girls; at the age of 15 - 16.0% (87) boys and 16.9% (90) girls.

Analysis of the age of adolescents when wine and strong AB were consumed for the first time showed that among adolescent boys consumption of wine and strong AB happened the age of 14-15 (14.5 - 15.3%, respectively); among girls it's also at the age of 14-15, however, the indicators in this age group for girls were significantly higher than for boys (16.4 - 22.4%), respectively (Fig. 2).

Thus, in the age groups from 9 to 14 years, beer and LAB are the most consumed beverages, and from the age of 15 adolescents begin to consume more and stronger alcoholic beverages.

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

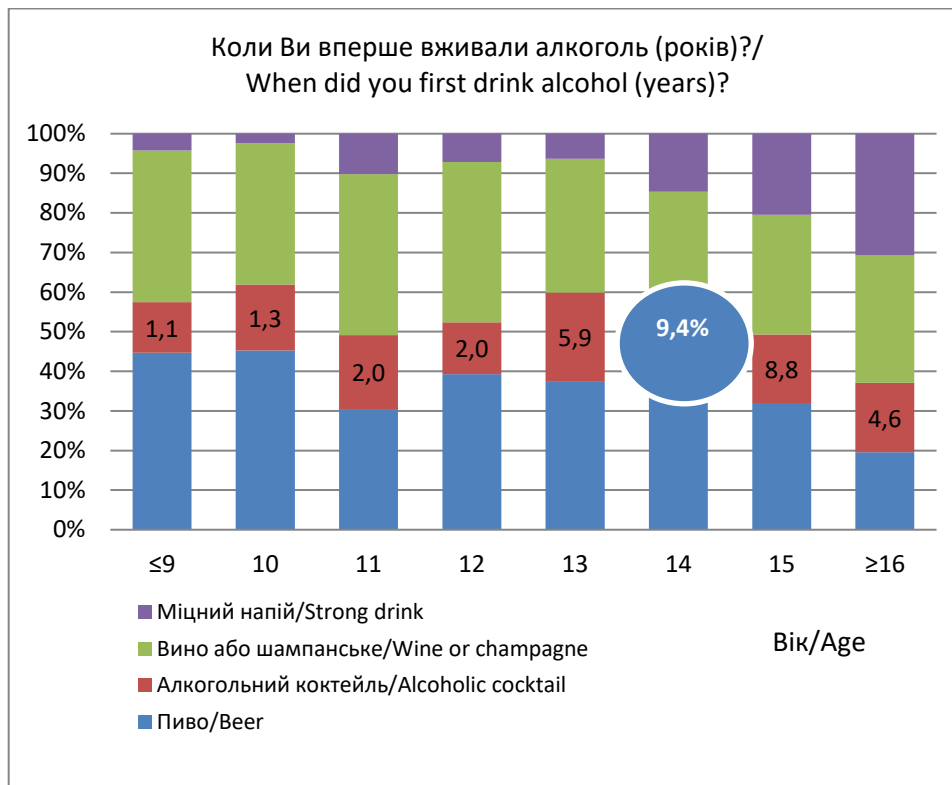

Fig. 1. Distribution of adolescent boys by age (%) in which alcohol consumption first occurred (data from the Family and Children of Ukraine study, N = 499).

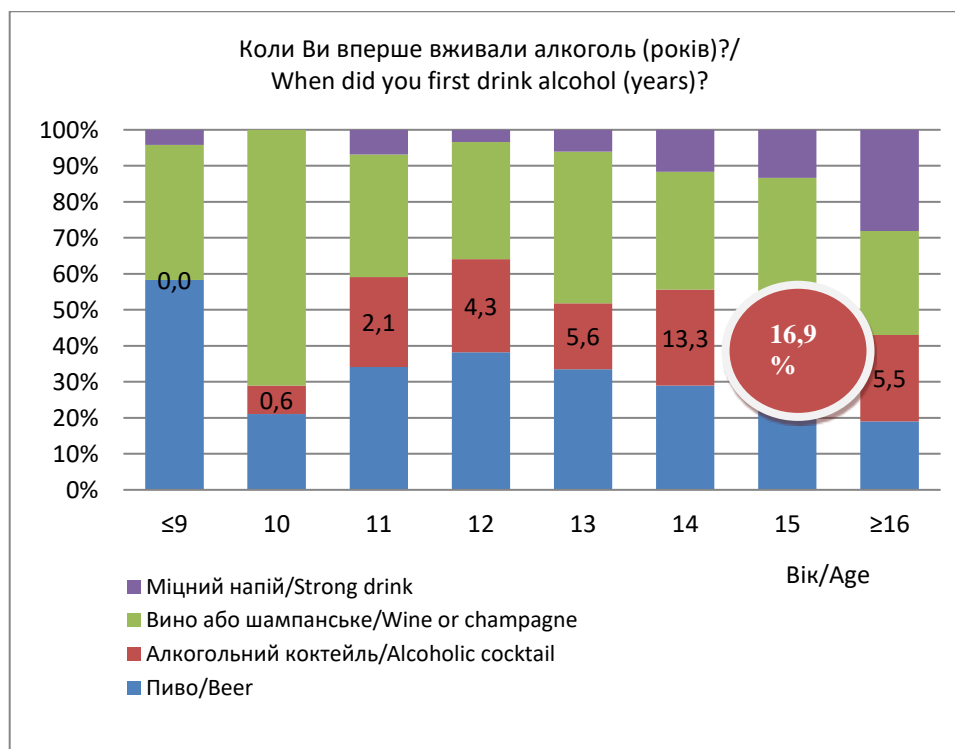

Fig. 2. Distribution of adolescent girls by age (%) in which alcohol consumption first occurred (data from the Family and Children of Ukraine study, N = 490).

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

The assessment of the biomedical risks associated with the use of LABs is based on the assessment of the toxic effects of ethyl alcohol.

The health risks from the consumption of LAB are due to the action of ethyl alcohol, which combines the properties of a chemical and a food product:

- LAB is a multicomponent mixture of substances that increases the risk of increasing their toxic effects on human health;
- LABs are used in effective doses (cause intoxication);
- due to the attractive taste, consumers often experience alcohol poisoning due to the consumption of large amounts of LAB;
- intake of LAB significantly depends on the nature of nutrition (consumption has pronounced individual characteristics in terms of dose and regimen);
- the metabolism of LAB (as a multicomponent substance) is special, and metabolic changes of homeostasis under their influence are complex and difficult to trace;
- LAB is characterized by a high degree of dose-effect dependence.

The problem of alcohol consumption is especially acute among young people and adolescents. Studies show that the development of alcohol dependence is largely determined by the age at which alcohol consumption begins. Thus, alcohol consumption under the age of 15 leads to the development of addiction in almost 40% of cases, and with increasing age to 21, this figure decreases by 4 times. It is the impacts on the psycho-emotional state and low risk perception that make LAB popular in emotionally vulnerable age groups.

Important medical and biological consequences of LAB consumption in adolescence are:

- 1) faster addiction to alcohol due to physiological and anatomical immaturity of the body in adolescence, a stable craving for alcohol is formed eight times faster than in adults leading to severe behavioral disorders; indicator of one of the initial stages of alcoholism, hangover syndrome, is formed in adolescents after 1-3 years of regular drinking;
- 2) malignant course of alcoholic disease due to the destructive effects of alcohol on the yet not fully developed body;
- 3) consumption of large doses of alcohol by adolescents as a reaction of the opposition (violation of the ban for this age group), emancipation, self-affirmation;
- 4) the rapid development of binge drinking with regular consumption of alcoholic beverages in quantities that lead to severe intoxication, which gives adolescents a sense of confidence.

According to national research conducted over the past 10 years, it was found that the volume of LAB consumption by adolescents ranges from one bottle (0.5 liters) purchased for themselves, to 7-8 cans (0.33 liters each) when consumed in a company that is from 25 g to 160 g of ethyl alcohol, which is approximately 10-60 times higher than the allowable daily dose set for humans. Also, studies show that 2/3 of adolescents in Ukraine drink LAB, which indicates the low effectiveness of the established measures of prohibitive nature and socially malignant effectiveness of pricing and marketing policies of producers [4-6].

Conclusions. Alcohol consumption among children and adolescents in Ukraine remains a social problem. Ways to improve the situation can be a systematic promotion

of sobriety among young people, as well as marketing tools focused on the consumption of soft drinks.

Key words: low alcohol drinks, adolescents, food safety.

References:

1. WHO. Global Status Report on Alcohol and Health 2018. Geneva: Switzerland World Health Organization; 2018. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639>.
2. WHO. Health evidence network synthesis report 68. What is the current alcohol labeling practice in the WHO European Region and what are barriers and facilitators to the development and implementation of alcohol labeling policy? World Health Organization; 2020. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/332129>.
3. ESPAD. Report 2019. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Electronic source. URL: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13398/2020.3878_EN_04.pdf.
4. Smoking, alcohol and drug use among adolescents studying: prevalence and trends in Ukraine: according to the results of a study in 2019 in the international project "European survey of students on alcohol and other drugs - ESPAD" / O.M. Balakireva (supervising author), D.M. Pavlova, N-MK Nguyen, O.G. Levtsun, N.P. Pyvovarova, O.T. Sakovich; O.V. Flyarkovskaya. - Kyiv: Obnova Kompani LLC, 2019. - 214 p.
5. Chyshko K.O. State policy in the field of reducing the consumption of alcoholic beverages and their harmful effects on public health: problems of legal regulation and ways to solve them. Administrative law and process. 2/2020. Pp. 242 - 247. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.42>.
6. Balakireva O.M., Bondar T.V., Priymak Yu.Yu., Pavlova D.M., Vasilenko O.V., Sakovich O.T., Salnikov S.Z., Sidiyak S.V., Yudin Yu.B., Nakhabych N.S. Smoking, alcohol and drug use among adolescents studying: prevalence and trends in Ukraine: according to the results of a 2015 study within the international project "European survey of students on alcohol and other drug use - ESPAD". Kyiv: Foliant Printing Center, 2015. 200 p.

THE CONDITION OF VEGETATIVE NERVOUS SYSTEM IN CHILDREN

Shumna Tamila

Doctor of Medicine, Professor
Department of Obstetrics,
Gynecology and Pediatrics
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Boyko Olga

Ph.D., Instructor Department of Internal Medicine with the course
of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Kravchenko Marina

Ph.D., Instructor Department of Internal Medicine
with the course of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Pisarevska Irina

Ph.D., Instructor Department of Internal Medicine with the
course of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Solomenko Mikhailo

Instructor, Department of Obstetrics,
Gynecology and Pediatrics
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

The priority social task of society and the state is the preservation and strengthening of children's health. In recent years, an increase in the number of children with autonomic and conversion disorders has been observed in many countries of the world [1]. A long school day under conditions of mental stress leads to a decrease in activity, the formation of hypodynamia, which affects the development [2]. This is negatively affects the general condition of the child's body [3]. The state of the autonomic nervous system in children with allergies has already been investigated. The autonomic dysfunction is one of the most common pathologies among the child population, which occurs in every third child, and in 17–20% of children with age it can become the basis for the development of neuropsychic and other somatic diseases, including arterial hypertension and bronchial asthma [4].

Purpose. The study of condition of vegetative nervous system in children.

Materials and methods. The main group consisted of 21 children aged 6 - 8 years (11 boys and 10 girls) who lived in the city near large industrial plants. The control

group - 30 children aged 6 - 8 years (15 boys and 15 girls) - were residents of rural areas. The distribution of boys and girls in both groups of yaks in the main, as well as in the control groups, was the same ($p < 0.05$).

The research methods of the examined children included a questionnaire survey of children, an assessment of the initial autonomic tone according to Wein's tables, determination of heart rate in the wedge and orthoposition, measurement of blood pressure in the wedge and orthoposition, statistical data processing.

Results. As a result of the study, it was found that urban children significantly more often than rural children had headaches (33.3% versus 6.7%) and fatigue (47.6% versus 23.3%). As a result of the study, it was found that urban children significantly more often than rural children had headaches (33.3% versus 6.7%) and fatigue (47.6% versus 23.3%). Vegetative crises were also more common in urban children (23.8%) than in rural areas (13.3%) and were associated with emotional and physical stress. Analysis of autonomic homeostasis according to the indices of the initial autonomic tone revealed that eutonia was recorded in 52.4% of urban children and 83.3% of rural children, mainly boys in both observation groups. Sympathicotonia was observed in 33.3% of children from the city and 6.7% of children from rural areas. Vagotonia was recorded with almost the same frequency in both experimental groups (14.3% and 10%) of children. The normal vegetative provision was found only in 19% of urban children versus 76.7% of children from rural areas ($p < 0.05$). The excessive inclusion of the sympathoadrenal system in urban children was observed almost 3 times, and insufficient - 2 times more often than in the comparison group ($p < 0.05$). Excessive inclusion of the sympathetic-adrenal system was characterized by a hypersympathicotonic variant of autonomic support and was found significantly more often in children of the main group than in the comparison group. Asympathicotonic variant of autonomic support occurred with the same frequency in both observation groups (9.5% and 6.7% of children). Sympathetic asthenic and asthenosympathetic variants of autonomic support were recorded significantly more often in urban than in rural children (28.6% and 6.7%) and (23.8 and 3.3%). But the hyperdiastolic (dysadaptive) variant of autonomic support in both groups occurred with almost the same frequency, which suggests the presence of common factors affecting the autonomic nervous system of children associated with adaptation to learning in primary school. Analysis of the frequency of variants of the response to the clinorthostatic test showed no significant difference in sex in the examined children in both groups.

The state of the autonomic nervous system in urban children was characterized by more frequent registration of extreme variants of the initial autonomic tone with a predominance of sympathicotonia with a hypersympathicotonic type of autonomic support.

References:

1. Kozłowska, Kasia, Palmer, Donna, Brown, Kerri J. et al. (2015). Reduction of autonomic regulation in children and adolescents with conversion disorders. *Psychosomatic Medicine*, 77, 4, 356-370. doi: 10.1097/PSY.000000000000184
2. Khaytovych, M.V. (2000). Reabilitatsiya ditey z vehetatyvnymy dysfunktsiyam [Rehabilitation of children with autonomic dysfunctions]. *Pediatrics*,

akusherstvo ta hinekolohiya - Pediatrics, obstetrics and gynecology, 2, 52 – 53
(in Ukrainian).

3. Kushnir, S.M. (2003). K voprosu o neyrotsirkulyatornoy distonii u detey i podrostkov [On the issue of neurocirculatory dystonia in children and adolescents]. *Pediatrica – Pediatrics*, 2, 106 – 108 (in Russian).
4. Abaturov, A., Borisova, T., Nikulina A. (2020). Drug Therapy of Autonomic Dysfunction in Children. *CHILD`S HEALTH*, 15, 1, 42-48, doi:10.22141/2224-0551.15.1.2020.196757 (in Ukrainian).

STUDY OF BIOELECTRIC HEART ACTIVITY IN CHILDREN

Shumna Tamila

Doctor of Medicine, Professor
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Odintsova Lyudmila

Ph.D, assoc.prof., Department of Surgical Diseases
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Vlasova Karina

Instructor Department of Surgical Diseases
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Kryzhanovsky Ivan

Ph.D, assoc. prof., Department of Surgical Diseases
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Zherzhova Tatiana

Ph.D, assoc. prof., Department of Obstetrics,
Gynecology and Pediatrics
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Today, the focus is on the treatment and prevention of cardiovascular disease in adults. But for this it is very important to engage in the prevention of cardiovascular diseases in children and adolescents from birth [1]. Screening with electrocardiography is known to help identify children at risk of developing heart disease [2]. At the same time, when conducting a screening examination of 400 healthy people aged 5 to 19 years (11.8 ± 3.9 years) at the Children's Hospital of Philadelphia, potentially serious heart diseases were detected according to the results of an electrocardiogram only in 7 examined [3]. But when examining 566,447 school-aged children in Taipei, it was found that electrocardiography was the most effective study that determined the risk of sudden cardiac death in 685 person (odds ratio = 16.4, $p < 0.001$). The most common causes of high risk of sudden cardiac death were Wolff-Parkinson-White syndrome, long QT syndrome [4].

Therefore, the aim was to conduct the study of bioelectric heart activity in 51 school children. Біоелектрична активність серця вивчалась за допомогою методу електрокардіографії. ECG registration was carried out in 12 standard leads according to the generally accepted method. Qualitative and quantitative analysis of the ECG was carried out. The studies were conducted in the morning, 2 hours after eating in a state of emotional comfort. At the same time, the indicators characterizing the function of automatism, excitability and conductivity were evaluated, the amplitude of the T wave

in 5-6 chest leads, the deviation of the ST segment in relation to the isoline were analyzed. Thus, the regular sinus rhythm is restructuring significantly more often in children from the city, not from the village (60% and 14.3%), $p < 0.05$. Violations of sinus rhythm were represented by all kinds of disorders of the function of automatism and conduction. Sinus tachycardia was almost 3.5 times more common in children from the city. Migration of the driver of sinus rhythm, supraventricular extrasystole was found only in urban children. The syndrome of early repolarization of the ventricles was detected in 6 children (28.6%) of the main group and in 3 children (10%) of the comparison group, $p < 0.05$.

Almost half of the children (42.8%) of the city residents had an ECG - signs of metabolic disorders in the atrial myocardium by changing the amplitude, deformation of the P wave. The P wave had an average amplitude (1.65 ± 0.13 mm; 1.43 ± 0.10 mm; 1.63 ± 0.09 mm), depended on age and was significantly lower than in children of the corresponding control group (2.02 ± 0.05 mm, $p < 0.001$; 1.91 ± 0.04 mm, $p < 0.001$; 2.15 ± 0.19 mm, $p < 0.05$). On average, the duration of the PQ interval ranged from 0.12 ± 0.008 s - 0.14 ± 0.003 s and corresponded to the normal parameters of healthy children. Most children from the city had both minor and pronounced signs of metabolic disorders in the ventricular myocardium in the form of various changes in the T wave on the ECG (85.7%), significantly more often than in children from the village (23.3%), $p < 0.05$. The QT interval (electrical ventricular systole) in the examined children did not have a significant difference and in both groups ranged from 0.23 to 0.47 s.

The exercise test (step-test) showed that 76.2% of urban children had changes in the P wave, PQ, QT intervals, and a shift in the ST segment immediately after exercise. In almost all of these children, these indicators were not updated at the 5th minute of rest. It should be noted that heart rate and blood pressure indicators during the recovery period returned to the initial values only in 28.6% of cases, 38.1% of children had a slow recovery period, and 42.9% of children were unsatisfactory. Certain results of electrocardiographic examination in children were taken into account when prescribing therapeutic and prophylactic measures.

References:

1. Julia Steinberger, Stephen R. Daniels, Nancy Hagberg et al. (2016). Cardiovascular Health Promotion in Children: Challenges and Opportunities for 2020 and Beyond: A Scientific Statement From the American Heart Association. *Circulation*, 134, e236–e255. <https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000000441>
2. Victoria L. Vetter (2014). Electrocardiographic Screening of All Infants, Children, and Teenagers Should Be Performed. *Circulation*, 130, 688–697. <https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.114.009737>
3. Victoria L. Vetter, Noreen Dugan, Rong Guo et al. (2011). A pilot study of the feasibility of heart screening for sudden cardiac arrest in healthy children. *Am Heart J*. 161(5):1000-1006.e3. doi: 10.1016/j.ahj.2011.01.022
4. Hsiu-Wen Liu, Li-Wen Huang, Shuenn-Nan Chiu et al. Cardiac Screening for High Risk Sudden Cardiac Death in School-Aged Children. *Acta Cardiol Sin*. 2020 Nov; 36(6): 641–648. doi: 10.6515/ACS.202011_36(6).20200515A

STATE OF ADAPTATION MECHANISMS IN ADOLESCENTS WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE IN COMBINATION WITH FUNCTIONAL PANCREATIC DISORDER

Stefanyshyn Anastasiya

Assistant of Pediatrics Department
Ivano-Frankivsk National Medical University

Lembryk Iryna

Doctor of medical sciences, professor of Pediatrics Department
Ivano-Frankivsk National Medical University

For a long time, disorders of digestive tract vegetative regulation in adolescents in the presence of comorbidity stays in focus of scientists all over the world [1,2,3]. Nowadays, acid-related disorders of the upper digestive tract are considered as adaptation disorders which manifest with internal organ disfunction including secretion activity disorders of acinar and ductal cell of the pancreas [4,5].

Objective: to assess features of adaptation in adolescents with gastroesophageal reflux disease in combination with functional pancreatic disorder.

Materials and methods. To achieve the objective of the study, 100 adolescents with gastroesophageal reflux disease in combination with functional pancreatic disorder were examined. 30 almost healthy adolescents were included into the control arm. Diagnosis of the principal disease and functional pancreatic disorder was made based on current guidelines of diagnosis and treatment. Investigation of the heart rate variability was made using the method of registration of ECG monitoring, assessment of vegetative reactivity using orthostatic test (equipment – CardioLab VSR, Kharkiv). To assess the value of statistical significance (p) and correlation between parameters, computer soft “Statistica for Microsoft 7.0” was used. The difference between parameters was considered statistically significant if $p < 0.05$. Mathematical data processing was performed using “Microsoft Office Excel”.

Results. Prevalence of initial sympathetic vegetative tone was established in 50.0% of patients, while in children with concomitant impairment of pancreas hypersympathetic tone was found more often (in 30.0% of cases). Initial vagotonic and eutonic types of vegetative tone were prevalent in 15.0% of patients with comorbidity. In 65.0% with isolated course of gastroesophageal disease, hypersympathetic type of vegetative reactivity and overexertion of regulatory systems prevailed (in 25.0% of cases). Mean value of index of activity of regulatory systems (IARS) in this group of adolescents was 5.41 ± 0.33 points, while in the arm of adolescents with isolated course of the disease its level was 3.88 ± 0.45 points ($p < 0.01$). IARS was within normal range only in 5.0% of examined children in the first arm and in 35.0% of patients in the second arm, respectively. In the control arm, in 70% of adolescents IARS was within a normal range. In two patients from a control arm, exhaustion of regulatory systems

was registered in 3.3% of cases. Correlation analysis between chosen parameters of functional state of vegetative nervous system was conducted using data of the heart rate variability and some parameters of exocrine pancreatic function (blood amylase, urinary amylase, fecal elastase-1). By correlation analysis of activity of the sympathetic vegetative nervous system and function of sinus node and function of the pancreas, weak reverse correlation relationship with blood amylase ($r=-0.1566$) and urinary diastase ($r=-0.2350$), moderate reverse correlation relationship with fecal elastase-1 activity ($r=-0.6884$) in children of the main arm were revealed. In children from the control arm, weak reverse correlation relationship between IARS and blood amylase activity ($r=-0.0830$), weak reverse correlation relationship with urinary diastase ($r=-0.2990$), moderate reverse correlation relationship with elastase-1 level in the stool ($r=-0.6092$) were identified.

Conclusions. Thus, as a result of our research, we evaluated the state of functional exertion of regulatory systems of the body, which demonstrates adaptation impairment in the puberty of the patients before the disease, in particular in the presence of comorbidity.

References:

1. Дац-Опока МІ. Аналіз особливостей клінічних проявів гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби в різних вікових періодах. *Scientific Journal «ScienceRise: Medical Science»*. 2017. №11 (19): 13-17.
2. Частота ураження різних систем та органів у дітей з гастроєзофагеальною рефлюксною хворобою / О. З. Гнатейко, М. І. Дац-Опока, О. Л. Личковська, Т. Ю. Цьолко. *Здоровье ребёнка*. 2016. №6 (74): 98- 102.
3. Mattos ÂZ, Marchese GM, Fonseca BB, Kupski C, Machado MB. Antisecretory Treatment for Pediatric Gastroesophageal Reflux Disease - A Systematic Review. *Arq Gastroenterol*. 2017 Dec;54(4):271-280. doi: 10.1590/S0004-2803.201700000-42. Epub 2017 Sep 21. PMID: 28954042.
4. Della Corte C, Faraci S, Majo F, Lucidi V, Fishman DS, Nobili V. Pancreatic disorders in children: New clues on the horizon. *Dig Liver Dis*. 2018 Sep;50(9):886-893. doi: 10.1016/j.dld.2018.06.016. Epub 2018 Jun 27. PMID: 30007515.
5. Diéguez-Castillo C, Jiménez-Luna C, Prados J, Martín-Ruiz JL, Caba O. State of the Art in Exocrine Pancreatic Insufficiency. *Medicina (Kaunas)*. 2020 Oct 7;56(10):523. doi: 10.3390/medicina56100523. PMID: 33036352; PMCID: PMC7599987.

PSYCHOLOGICAL STATUS OF SCHOOL AGE CHILDREN

Titov Herman

Doctor of Medicine, assoc. prof.,
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Shumna Tamila

Doctor of Medicine, Professor
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Shevchenko Irina

Ph.D, assoc. prof., Department of Internal Medicine with the
course of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Pavlova Victoria

Instructor, Department of Internal Medicine with the
course of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

Stepura Valery

Ph.D., Instructor Department of Internal Medicine with the
course of Preventive Disciplines
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-Traditional Medicine

In recent years, the study of emotions has become an increasingly important scientific and practical task, since emotionality is one of the most important features in the structure of a school-age children [1]. Also, psychologists are studying the ability of children to control emotions [2]. Even access to a medical examination has been shown to significantly affect the physical and emotional health of children, especially immigrants [3]. Therefore, psychological health is important for the clinician to consider when treating chronic diseases [4]. For example, the assessment of the psychological status of children with atopic dermatitis should be taken into account when treating such patients, which will improve their quality of life [5].

But the purpose of this study was to determine the individual-typological personality traits in 140 healthy children aged 7-16 years. To achieve the goal, the following were used: 1) Dembo-Rubinstein's "polar profile" self-assessment technique, which allows not only to see the nature of differentiation, but also to assess the level of self-assessment of emotional and personal qualities; 2) Eysenck's tests (for children and adolescents), which make it possible to determine two orthogonal symptom complexes of psychological personality traits: the factor of extraversion / introversion and the factor of neuroticism (emotionality) and identify four non-intersecting

psychological types using a coordinate system: the type of extrovert emotional or unemotional; 3) tests of the accentuation of the character of Leonhard-Shmishek, according to the results of which the types of accentuations of the psychodynamic characteristics of the personality were determined.

Results. Analysis of the research results showed that children, regardless of gender, at the age of 7-10 years old considered themselves happy, healthy and sociable. However, in the age group 11-13 years old, only 87.50% of children rated themselves healthy, 94.12% - sociable, and 85.71% - non-offensive. In the group of children of senior school age (14–16 years old), 92.86% felt happy.

For the analysis of individual psychological personality traits in order to diagnose the severity of personality traits: neuroticism - emotional stability and extra-introversion, the Eysenck technique was used. The study found that moderate extraversion prevailed in children (75.0% - 64.71% - 71.43%), characterized by the individual's outward orientation, the need for contacts, impulsivity, irascibility, and a tendency to aggressiveness.

In children 7-10 years old, in 33.33% of cases, there was high neuroticism, which is associated with indicators of lability of the nervous system and is expressed in extreme nervousness, instability, poor adaptation, depressive reactions, distraction of attention, instability in stressful situations, a tendency to irritability and development neuroses. At the same time, average and high emotional stability was characteristic of children aged 14-16 and was recorded with a frequency of 35.71% and 64.29%, respectively.

The theoretical basis of the Leonhard-Shmishek questionnaire is the concept of "accentuated personalities", according to which inherent personality traits can be divided into basic and additional. The main features are much less, but they are the core, the "core" of the personality, determining its development, adaptation and mental health. In the case of a pronounced expression, the main features become accentuations of character and leave an imprint on the personality as a whole. Individuals whose main features are pronounced are called "accentuated" by Leonhard. The term "accentuated personality" has taken a place between psychopathy and the norm. Accentuated personalities should not be considered as pathological, but in the case of exposure to unfavorable factors, accentuations can acquire a pathological character, destroying the structure of the personality. In the surveyed children 11-13 and 14-16 years old, especially senior school age, the following types were most pronounced: hyperthymic (64.71% and 42.86%); cyclothymic (23.53% and 35.71%); exalted (29.41% and 42.86%). Thus, the data obtained provided certain grounds for a deeper study and individual correction of specific variants of accentuations of psychodynamic characteristics in the examined children. A comprehensive assessment of individual-typological personality traits is promising for identifying risk factors for the development of psychosomatic diseases and for individualized preventive measures, a differentiated approach to teaching, upbringing, predicting social adaptation and health in general.

References:

1. Gud, H. (2019). The features of primary-school-age children's negative emotional experiences. *Psychological journal*, 5(4), 38-52. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.4.3>.
2. Stephanie L. Wilson, Vaishali V. Raval, Jennifer Salvina, Pratiksha H. Raval, Ila N. Panchal (2012). Emotional Expression and Control in School-Age Children in India and the United States. *Merrill-Palmer Quarterly*, 58, 1, 50-76.
3. Krista M. Perreira, India J. Ornelas (2011). The Physical and Psychological Well-Being of Immigrant Children. *The Future of Children*, 21, 1, 195-218.
4. Chiara Rafanelli, Chiara Ruini (2012). Assessment of Psychological Well-Being in Psychosomatic Medicine. Fava GA, Sonino N, Wise TN (eds): *The Psychosomatic Assessment. Strategies to Improve Clinical Practice. Adv Psychosom Med. Basel, Karger*, 32, 182–202.
5. Shumna T.YE., Mazur V.I., Klyats'ka L.I. ta in. (2016). Psykhologichnyy status ditey z atopichnym dermatytom [Psychological status of children with atopic dermatitis. *Modern pediatrics*]. *Suchasna pediatriya - Modern pediatrics*, 6 (78), 92-94 (in Ukrainian).

ANTI-INFLAMMATORY IMPACT OF MIR-148A OF BREAST MILK ON NEONATAL IMMUNE RESPONSE

Tovarnytska Anna,
MD, Assistant Professor,
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Samokhina Iryna,
MD, Head of Neonatal Department,
Dnipropetrovsk Regional Children`s Clinical Hospital

Bogomol`na Luchiya,
MD, Assistant Professor,
Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine

Neonatal conditions took the 5th place among the causes of mortality in pre-covid era in 2019 [1]. Infection as a reason of neonatal fatality takes up to 26% in developing countries [2]. In spite of new methods of treatment implementation, there is still high percentage of deaths (up to 20%) among patients with neonatal sepsis [3]. Preterm newborns have relatively higher mortality rate than well term babies do. Low birth weight infants have higher risk of chronic lung disease, hearing loss, retinopathy and development of necrotizing enterocolitis [4]. Because of often association with central nervous system inflammation, they have high potency of neurodevelopmental delay and cerebral palsy [3,5].

Specific peculiarities of immune response of a neonate are inability to form neutrophil extracellular trap (NET); lower expression of Toll-like receptors-2 (TLR2) and Toll-like receptors-4, decreased levels of components of the complement cascade such as C1q, C4, C3, properdin, and factor B [6]; decreased level of IL-12, IFN α , IFN γ [7]; quicker elevation of IL-6, IL-4, IL-13, IL-10 levels [8]. Higher levels of the anti-apoptotic protein Bcl-2 contribute to the development of a generalized inflammatory process. Relatively elevated macrophage migration inhibitory factor promote excessive proinflammatory factors release. There is quicker raise of TNF- α , IL-1, IL-6 in response to antigen stimulation. Increased levels of TNF- α in newborns is associated with quicker development of sepsis and septic shock. Levels of IL-1 and IL-6 directly correlate with severity of septic clinical burden [9,10]. Strikingly, neonates can also exhibit exaggerated innate immune responses that may lead to severe organ damage [11]. In opposition, recent studies confirmed that neonates with fever, who have become afebrile during hospitalization, have lower possibility of severe bacterial infection development [12].

There are extracellular vesicles (EV) in a breast milk of lactating women. These are exosomes of the sizes of 40-120 nm. The content of EV includes lipids, proteins, mRNA fragments, and miRNAs. EVs have double membrane and extremely sturdy in acid environment of stomach. There is evidence that EV are absorbed by human

intestinal cells and extend with blood circulation to different organs and tissues. MiRNAs are short non-coding RNA with the length of 19-23 nucleotides. MiRNAs are the key gene expression regulations at the posttranscriptional level. They control more than 50% of protein synthesis with predominantly translation process suppression and decrease of target gene expression. miRNAs EV influence on neurodevelopment, metabolic processes, sensitivity to insulin, liver fat storing, enterocyte proliferation and activity, cardiomyocyte development, lactation and breast milk content [13]. Gestation age of babies, lactation period, maternal diet and nutrition, maternal disease, lifestyle and stress influence on the miRNA content in the breast milk. For example, miR-148a expression was higher in colostrum of mothers who had been treated with oxytocin previously [14]. In contrast, the level of miR-148a was relatively decreased in breast milk of mothers with overweight and obesity while the level of this miRNA elevated when the baby had relative body weight insufficiency [15]. Lacerda J.S. and oth., 2019, have proven that melatonin elevated gene expression of miR-148. Thus, it can be a variant of modifying agent [16].

miR-148a comprises approximately 35% of all breastmilk miRNAs [12]. The level of this miRNA is higher in breast milk of mothers of preterm children [17]. This miRNA realize immune-corrective effect through increase of FOXP3+ expression and intestinal FOXP3+ Treg cell differentiation while suppressing DNA methyltransferase 1 (DNMT1). FOXP3+ negatively regulates nuclear factor κ B. Furthermore, miR-148a directly influences on calcium/calmodulin-dependent protein kinase II α (CaMKII α) promoting inhibition of CARD-containing MAGUK protein 1 (CARMA1) phosphorylation and therefore preventing I κ B kinase α (IKK α) and I κ B kinase β (IKK β) activation. In addition, mir-148a has direct blocking effect on IKK α and IKK β [18, 19]. Likewise, elevation of miR -148a decreased TLR4 expression, down-regulated protein levels of MyD88, IRAK1 and TRAF6 that play crucial roles in signaling TLR/IL-1R pathway [20]. Besides, in experimental models, miR-148a markedly inhibited the protein expression level of p-p38 in LPS-stimulated cells. Thus, miR-148a negatively regulated p38/MAPK pathway and decreased the levels of proinflammatory cytokines TNF- α , IL-1 β and IL-6 [21]. Apart from that, blockade of GR130 known as IL6-signal transducer, lead to down-regulation of IL-6/GP130-STAT3 signaling and decline of IL-6 excretion [18].

In light of the foregoing, it is possible to conclude that miR-148 of a breast milk have strong anti-inflammatory, immunocorrective, corticosteroid-like effect on immune system of a neonate. Further investigations of the ways of proven influence on the level of this miRNA in breast milk can be helpful for natural regulation of neonatal immune response and prediction of the level of neonatal inflammatory reaction.

References:

1. The Top 10 Causes of Death. WHO. 2020.<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/the-top-10-causes-of-death>
2. Olack, B., Santos, N., Inziani, M. et al. Causes of preterm and low birth weight neonatal mortality in a rural community in Kenya: evidence from verbal and social

autopsy. *BMC Pregnancy Childbirth* 21, 536 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12884-021-04012-z>

3. Carbone F, Montecucco F, Sahebkar A. Current and emerging treatments for neonatal sepsis. *Expert Opin Pharmacother.* 2020 Apr;21(5):549-556. doi: 10.1080/14656566.2020.1721464. Epub 2020 Feb 3. PMID: 32011188.

4. Hjalmarsson LB. Aspects of neonatal septicemia-prevention and complications. *Orebro University, Repro* 10/2018. ISSN 1652-4063. ISBN 978-91-7529-265-6.-103 p- P 19

5. Singh M, Alsaleem M, Gray CP. Neonatal Sepsis. [Updated 2021 Oct 10]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK531478/>

6. Yu JC, Khodadadi H, Malik A, Davidson B and al. Innate Immunity of Neonates and Infants. *Frontiers in Immunology.* Vol 9. 2018 ISSN=1664-3224 DOI=10.3389/fimmu.2018.01759

7. Gonzalez S. Fetal and neonatal allo-immune response. *Transfus Apher Sci.* 2020 Oct;59(5):102945. doi: 10.1016/j.transci.2020.102945. Epub 2020 Sep 15. PMID: 32958398.

8. Bhat BV, Kingsley SMK. Innate Immunity at Birth: Implications for Inflammation and Infection in Newborns. *Immunity and Inflammation in Health and Disease, Academic Press, 2018. Pages 15-35. ISBN 9780128054178, https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805417-8.00002-0.*

9. Benjamin JT, Moore DJ, Bennett C, van der Meer R, Royce A, Loveland R, Wynn JL. Cutting Edge: IL-1 α and Not IL-1 β Drives IL-1R1-Dependent Neonatal Murine Sepsis Lethality. *J Immunol.* 2018 Nov 15;201(10):2873-2878. doi: 10.4049/jimmunol.1801089. Epub 2018 Oct 10. PMID: 30305325; PMCID: PMC6219910.

10. Song, J., Park, D.W., Moon, S. et al. Diagnostic and prognostic value of interleukin-6, pentraxin 3, and procalcitonin levels among sepsis and septic shock patients: a prospective controlled study according to the Sepsis-3 definitions. *BMC Infect Dis* 19, 968 (2019). <https://doi.org/10.1186/s12879-019-4618-7>

11. Ramgopal S; Walker LW; Tavares MM and oth. Serious Bacterial Infections in Neonates Presenting Afebrile With History of Fever. *Pediatrics* (2019) 144 (2): e20183964. <https://doi.org/10.1542/peds.2018-3964>

12. Jiang X, You L, Zhang Z, Cui X, Zhong H, Sun X, Ji C, Chi X. Biological Properties of Milk-Derived Extracellular Vesicles and Their Physiological Functions in Infant. *Front Cell Dev Biol.* 2021 Jun 25;9:693534. doi: 10.3389/fcell.2021.693534. PMID: 34249944; PMCID: PMC8267587.

13. CarrilloLozano E, SebastianValles F, KnottTorcal C. (2020). Circulating microRNAs in Breast Milk and Their Potential Impact on the Infant. *Nutrients*. 12 (10): 3066. Published 2020 Oct 8. doi:10.3390/nu12103066
14. Gutman-Ido E, Reif S, Musseri M, Schabes T, Golan-Gerstl R. Oxytocin Regulates the Expression of Selected Colostrum-derived microRNAs. *J Pediatr Gastroenterol Nutr*. 2022 Jan 1;74(1):e8-e15. doi: 10.1097/MPG.0000000000003277. PMID: 34371509.
15. Shah KB, Chernausek SD, Garman LD, Pezant NP, Plows JF, Kharoud HK, Demerath EW, Fields DA. Human Milk Exosomal MicroRNA: Associations with Maternal Overweight/Obesity and Infant Body Composition at 1 Month of Life. *Nutrients*. 2021; 13(4):1091. <https://doi.org/10.3390/nu13041091>
16. Lacerda JZ, Ferreira LC, Lopes BC, Aristizábal-Pachón AF, Bajgelman MC, Borin TF, Zuccari DAPC. Therapeutic Potential of Melatonin in the Regulation of MiR-148a-3p and Angiogenic Factors in Breast Cancer. *Microna*. 2019;8(3):237-247. doi: 10.2174/2211536608666190219095426. PMID: 30806335.
17. Zulkifli SNS, Ismail H ,Zainuddin N. Human Milk MicroRNAs in the Development of Infant's Immune System: A Systematic Review. *J. of Biomed. & Clin. Sci*. June 2021 Vol 6 (1), 10-15. <http://apps.amdi.usm.my/journal/>
18. Melnik, B. C., Stremmel, W., Weiskirchen, R., John, S. M., & Schmitz, G. (2021). Exosome-Derived MicroRNAs of Human Milk and Their Effects on Infant Health and Development. *Biomolecules*, 11(6), 851. <https://doi.org/10.3390/biom11060851> Gonzalez CA,
19. Muroi M, Tanamoto K. TRAF6 distinctively mediates MyD88- and IRAK-1-induced activation of NF-kappaB. *J Leukoc Biol*. 2008 Mar;83(3):702-7. doi: 10.1189/jlb.0907629. Epub 2007 Dec 10. PMID: 18070982.
20. Jiang K, Yang J, Yang C, Zhang T, Shaukat A, Yang X, Dai A, Wu H, Deng G. (2020, Jan). miR148a suppresses inflammation in lipopolysaccharide-induced endometritis. *J Cell Mol Med*. 24 (1): 405–417. doi: 10.1111/jcmm.14744. Epub 2019 Nov 22. PMID: 31756048. PMCID: PMC6933404.
21. Li G, Tang X, Chen H, Sun W, Yuan F. miR-148a inhibits pro-inflammatory cytokines released by intervertebral disc cells by regulating the p38/MAPK pathway. *Exp Ther Med*. 2018 Sep;16(3):2665-2669. doi: 10.3892/etm.2018.6516. Epub 2018 Jul 24. PMID: 30186499; PMCID: PMC6122492.

THE EFFICIENCY OF COMPLEX PHYSICAL REHABILITATION OF THE PATIENTS WITH ISCHEMIC STROKE (IS) WITH THE HELP OF ROTARY EXERCISES

Volynets L.

Bogomolets National Medical University,
department of Physical rehabilitation
and sports medicine, Kyiv

Abstract. The effectiveness of complex physical rehabilitation of patients with ischemic stroke in the outpatient period with the APPOINTMENT OF MEDICAL GYMNASTICS using rotary simulators is analyzed.

Key words: ischemic stroke, complex physical rehabilitation, muscle imbalance, joint contractures, pathological synkinesias, positional treatment, walking, fine motor skills, quality of life.

Topicality. Cerebrovascular disorders are the most pressing medical and social problem of everyday life. The economic costs associated with this disease place a heavy burden on the patient's family and society as a whole. Over the last 25 years, the death rate from stroke has increased sharply by 36%, disability by 73%, the tendency to "rejuvenate" and persistent neurological deficits, secondary complications, ie recurrent attacks of IS. Spasticity deepens the severity of motor imbalance, tends to increase in the first months after the attack, resulting in the development of muscle and then joint contractures.

Despite the development and implementation in health care of new approaches to timely prevention and rehabilitation measures in the treatment of ischemic stroke, the issue of functional recovery of neurological disorders and quality of life remains relevant [2,3,7,8].

In the structure of stroke risk factors, the most significant are hypertension (35%), hypodynamia (28%), overweight, abdominal obesity, waist / hip index (26%), smoking (19%), unhealthy food (19%), cardiac causes (7%), diabetes, depression, psychosocial stress (5%), sleep apnea, migraines. In recent years, the concept of iatrogenic stroke due to the use of drugs has become active in clinical practice [3,6,7,8].

Given the importance of the issue, it is advisable to further in-depth study and development of methods of prevention and comprehensive rehabilitation of patients with ischemic stroke to eliminate muscle imbalance, prevent joint contractures, pathological synkinesis, restore and improve hemodynamics of the brain, affected limbs. vascular and respiratory systems, restoring gait, balance, improving the emotional state of the patient after ischemic [6,7-13].

The purpose and objectives of the study. To evaluate the effectiveness of the developed comprehensive physical rehabilitation of patients with ischemic stroke.

Materials and methods of research: analysis of scientific and scientific-methodical literature; research of indicators of neurological examination; determination of heart rate (HR), conducting and analysis of arterial tonometry, hemodynamic parameters, functional tests and tests; methods of mathematical statistics.

MEDICAL SCIENCES MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

The study was conducted on the basis of the department of rehabilitation treatment of the polyclinic of the Dnieprovsky district of Kyiv. The study included 24 patients aged 35-63 years, 12 of whom suffered an ischemic stroke and were in the recovery phase of rehabilitation and were the main (12 patients), and 12 people were included in the comparison group.

All patients were examined using functional scales to measure disability or dependence in daily life activities and to measure functional independence to objectify the dynamics of symptoms and functional disorders, to assess the effectiveness of physical rehabilitation.

To measure the function of daily life, we used the Rankin Scale (Rankin Scale) (Rankin J., 1957; Wade D., 1992) -degree of dysfunction and severity of life disorders (self-care and the ability to use household items,

Bartel Index - proven high reliability of the test, includes 10 items related to self-service and mobility. Assessment of the level of daily activity is based on the sum of the scores determined by the patient in each of the sections of the test.

Total score - 75-100 points indicates the norm. Indicators from 0 to 20 points correspond to complete dependence, from 21 to 60 points - severe dependence, from 61 to 90 points - moderate, from 91 to 99 points - light dependence in everyday life.

Degree of shoulder pain-7 degrees, Rivermead Mobility Index (Rivermead Mobility Index) (Collen F.M., 1991; Wade D., 1992) assessment of impaired motor function of the paretic extremities.

Most of the patients under supervision were dominated by muscle cramps, sleep disturbances, fear of falling, muscle imbalance, joint contractures, blood pressure instability, impaired fine motor skills, problems with balance while walking, loss of self-care skills. were actively involved in early rehabilitation. Patients underwent questionnaires, learned to constantly monitor the position of the body in a supine position, sitting, standing, walking.

Treatment of the position included laying paralyzed limbs in the following positions: on the healthy side, on the paralyzed side, in the Wernicke-Mann' opposite position.

lying down and crawling on the abdomen, sitting with correction of shoulders, head, lotus position with stretching spasmodic muscles with optimal resistance, getting up, walking on the spot with support, walking with correction of the foot of the affected limb. Orthostatic training, late tonic and dynamic activity of vestibular and postural reflex reactions and automatisms were recommended for verticalization training.

The breathing exercises, ideomotor exercises were also included in the complex of medical gymnastics. The volume of movements in the lower extremities, with the help of rotary simulators in supination and pronation of the foot, extension, reduction of the foot with optimal resistance, restoration of strength and balance of the foot extensors. Imitation of steps, with normalization of the balance of the tone of the thigh pronator, iliac and lumbar and femoral bones, mobility and balance of the patient while walking, increasing the amplitude of active flexion-extension, abduction-reduction

in the hip joint, as well as the angular velocity of flexion-extension in the knee joint and flexion, supination and output-reduction in the ankle joint characteristics of the

step, including intra- and inter-articular relationships practiced using rotary simulators for the ankle of the lower extremities “SRLE-1”.

The Passive and active exercises to restore triceps strength with a gradual increase in optimal resistance of the shoulder muscle, active exercises to restore the strength of the deltoid muscle according to the degree of complexity of movements using the wall rotary simulator was used for forearm extensors the wall “TRUE-1”.

The exercises to optimize fine motor skills of the hand were included using the pendulum simulator for the upper extremities wrist “SPW-1”.

and rotary simulator for passive and active extension of the hand, combined with sending a pulse to move in the horizontal and vertical planes with the help of passive, active extension of the hand and with optimal support. The patient paid special attention to the independent holding of the hand over the support, and learning the skills of volitional relaxation of the affected muscles.

Results of the research. The research was carried out on the basis of the department in the laboratory. 24 men aged 35-63 who suffered an ischemic stroke and were in the recovery phase of rehabilitation were under observation. They were arbitrarily divided into two groups - control (12 patients) and main (12 patients).

The mean age of patients in the main group was 47.3 ± 0.35 years, the comparison group - 48.6 ± 0.61 years. According to the number of patients, age, the presence of concomitant pathology, the main and control groups were homogeneous.

The rehabilitation measures for patients of the main group were carried out according to the developed program of physical rehabilitation, patients of the control group - according to the program of physical rehabilitation of patients with ischemic stroke.

At inspection of patients of both groups it was estimated on level of daily activity is carried out on the sum of the points defined at the patient on each of 10 sections of the test According to the Bartel Index - the indicators in the first group of 60 ± 5.00 (severe dependence) against 85 ± 5.00 (moderate dependence) of patients

The clinical dynamics on the Rankine' scale was manifested in the main group and the comparison group, respectively, the indicator improved from 66.0% ($p < 0.05$) to 69.8% ($p < 0.05$) and, accordingly, the score increased to $1.3 \pm 0, 1$ ($p < 0,05$).

We found a significant improvement in daily activity according to the mobility index Rivermid (mean score 0.5 ± 0.2 ($p < 0.05$), the ability to move in the room without additional support, mean score $8, 3 \pm 0.2$ ($p < 0.05$), the ability of patients to climb the stairs to half the floor, the average score of 9.9 ± 0.2 ($p < 0.05$), which corresponded to the ability of patients to walk on a flat surface.

The Positive dynamics according to NIHSS was observed in the group with treatment with the inclusion of rotary devices, with a mean score of 3.1 ± 0.1 ($p < 0.05$) at the end of the course of physical rehabilitation corresponded to mild severity.

The degree of pain in the shoulder on a 7-point score of 7 ± 2.0 and 4 ± 2.0 , respectively ($p < 0,05$)

Shoulder pain was observed in one in five patients who suffered a stroke, especially in patients with hemiplegia or severe hemiparesis (19.9%).

The degree of recovery of the brush-7 degrees against 6. In the comparison group there was also a positive trend in the condition of patients, but in the main group significantly higher. Patients reported a decrease in fear of falling and sleep disturbances.

Conclusions. The positive dynamics after the course of complex physical rehabilitation is noted in the neurological status, the importance of increasing the volume and strength of movements in patients with paretic upper and lower extremities, walking, posture.

The developed complex of rotational physical therapy reliably optimizes the neurological status of patients with ischemic stroke, accelerates the adaptation of patients to household loads, reduces the risk of secondary complications after the disease.

Reference:

1. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура М.: Изд. дом «ГЭОТАР-МЕД», 2006. – С. 249-262.
2. Гусев Е.И. Ишемия головного мозга / Е.И. Гусев, В.И. Скворцова. – М.: Медицина, 2001. - 328с.
3. Кадыков А.С. Реабилитация неврологических больных / А.С. Кадыков, Л.А. Черникова, Н.В. Шахпаронова. – М.: Медпресс-информ, 2008. – 560 с.
4. Лечебная физическая культура / С.Н. Попов, Н.М. Валеев, Т.С. Гарасеева и др.; под ред. С.Н. Попова. – 5-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 416 с.
5. Лечебная физкультура в реабилитации постинсультных больных / [В.К. Добровольский, А.М. Вишневская, В.А. Коровицына и др.]. – Л.: Медицина, 1986. – 144 с.
6. Мищенко, Владислав Николаевич. Постинсультные состояния у больных с ишемическими нарушениями мозгового кровообращения: дис. ... канд. мед. наук : 14.01.15 / Мищенко Владислав Николаевич ; АМН Украины, Ин-т неврологии, психиатрии и наркологии. - Х., 2006. - 176 л. - Библиогр.: л. 139-176
7. Сучасні принципи діагностики та лікування пацієнтів із гострим ішемічним інсультом та ТІА : клініч. рек., заснов. на доказах : навч. посіб. / [М. Є. Поліщук та ін.] ; за заг. ред. чл.-кор. НАМН України М. Є. Поліщука ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика, ГО "Укр. асоц. боротьби з інсультом", ГО "Укр. асоц. нейрохірургів". - Київ : Д. В. Гуляєв [вид.], 2018. - 207, [12] с.
8. Медицинская реабилитация постинсультных больных / И.З. Самосюк и др.; под ред. проф. И.З. Самосюка и др. - К.: Здоров'я, 2010. - 424 с.
9. Солонец И.Л. Оценка качества жизни больных с нарушением функции движения в раннем восстановительном периоде церебрального инсульта в процессе комплексной реабилитации 14.01.11 – нервные болезни АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата медицинских наук Ростов-на-Дону 2016.

10..Шинкоренко Оксана Владимировна. Эффективность комплексного лечения больных с ишемическим инсультом в остром периоде с включением высокоинтенсивной транскраниальной магнитной стимуляции: диссертация ... к м н, 2016.- 142 с.

11.Kernan WN, Viscoli CM, Furie KL, et al: Pioglitazone after ischemic stroke or transient ischemic attack. *N Engl J Med* 374 (14):1321–1331, 2016. doi: 10.1056/NEJMoa1506930.

12. Morgan JA, Brewer RJ, Nemeh HW, et al: Stroke while on long-term left ventricular assist device support: incidence, outcome, and predictors. *ASAIO J* 60 (3):284–289, 2014. doi: 10.1097/MAT.0000000000000074.

13.Jauch EC, Saver JL, Adams HP Jr, et al: Guidelines for the early management of patients with acute ischemic stroke: A guideline for healthcare professionals from the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke* 44 (3):870–947, 2013. doi: 10.1161/STR.0b013e318284056a.

ВОДНЕВИЙ ДИХАЛЬНИЙ ТЕСТ З НАВАНТАЖЕННЯМ ХАРЧОВОЮ ЛАКТОЗОЮ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ВТОРИННОЇ ЛАКТАЗНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ДІТЕЙ

Іовіца Тетяна Володимирівна

кандидат медичних наук

Асистент кафедри педіатрії

післядипломної освіти

Національний медичний університет

імені О.О. Богомольця, місто Київ, Україна

Мета. Удосконалення діагностики вторинної лактазної недостатності у дітей з використанням водневого дихального тесту з навантаженням харчовою лактозою.

Методи. Було обстежено 120 дітей. Всім дітям, що взяли участь у дослідженні, були проведені дослідження рН калу, водневий дихальний тест з навантаженням харчовою лактозою.

Результати. В процесі дослідження було виділено три групи: I група - діти з легким ступенем важкості вторинної лактазної недостатності, II група - діти з середнім ступенем важкості вторинної лактазної недостатності та III група – діти з тяжким ступенем. При аналізі розподілу клінічних симптомів в залежності від зафіксованого рівня екскреції водню, було виявлено, що зригування, зниження апетиту, діарея, неспокій, метеоризм, кишкова колька спостерігалися майже у всіх дітей, у яких КВВП була вищою 50 ppm. Пацієнтів, у яких КВВП становила від 20 до 29 ppm, зригування турбували достовірно меншу кількість дітей, а кишкова колька та метеоризм спостерігалися у половини.

Чим вищою фіксувалася концентрація водню, тим достовірно частіше зустрічалися клінічні ознаки.

Розподіл дітей з ТЛН в залежності від ступеня тяжкості її перебігу був нерівномірним – більшість дітей (58,1%) мала середній ступінь тяжкості ТЛН. Легкий ступінь ТЛН було діагностовано у (34,4%) пацієнтів, а важкий перебіг було встановлено у (7,5%) дітей, [1-4].

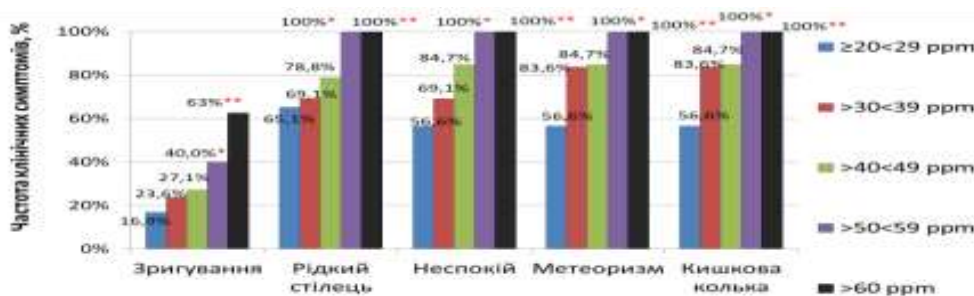

Рисунок 1. Частота клінічних симптомів з ЛН

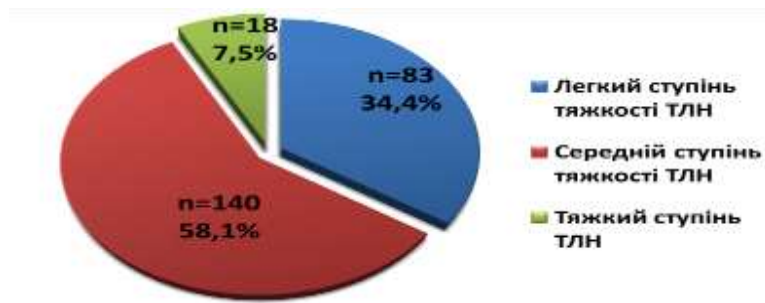

Рисунок 2. Ступені тяжкості

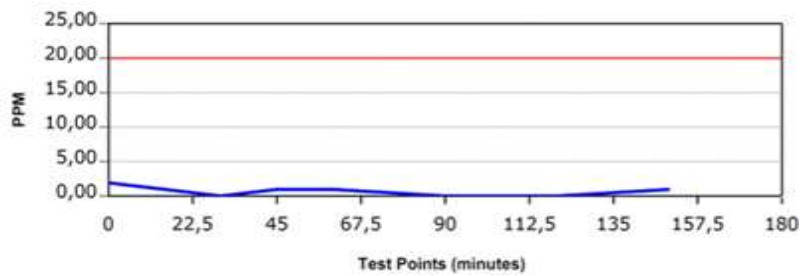

Рисунок 3. Негативний ВДТ

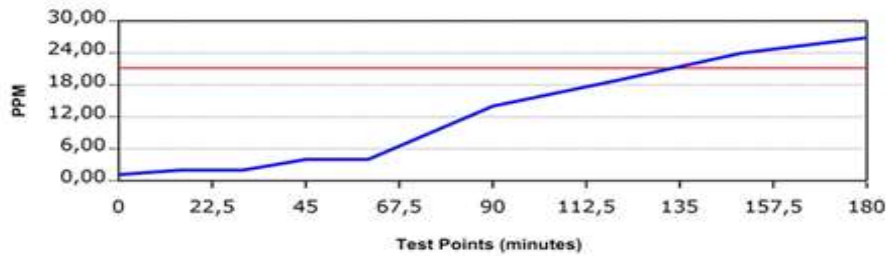

Рисунок 4. Легкий ступінь ЛН

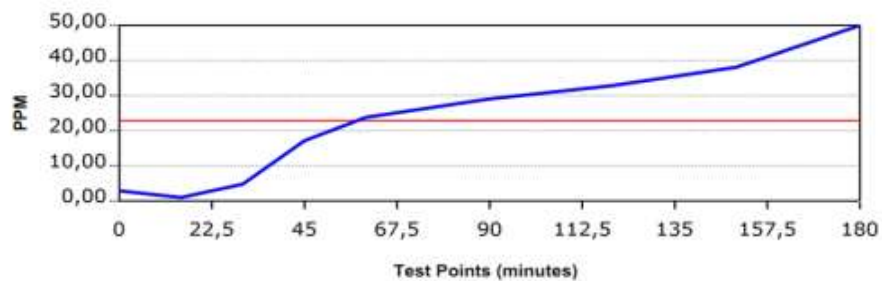

Рисунок 5. Середній ступінь ЛН

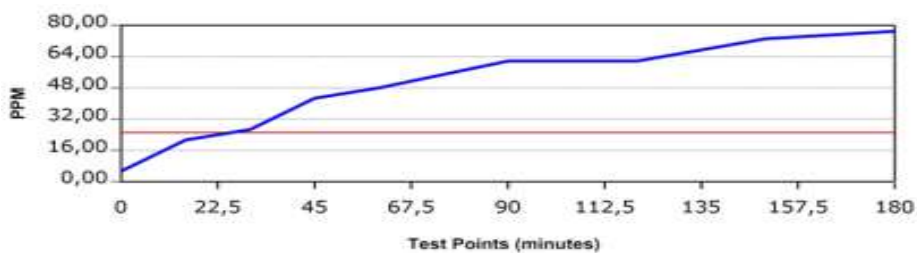

Рисунок 6. Тяжкий ступінь ЛН

Висновки

Вторинна лактазна недостатність спостерігається у 21 - 30 % дітей, має негативний вплив на стан шлунково-кишкового тракту та нервово-психічний розвиток дитини, погіршує якість життя дитини та її родини. З метою уточнення діагнозу вторинної лактазної недостатності у дітей з функціональними розладами шлунково-кишкового тракту та клінічними її ознаками, доцільно проводити водневий дихальний тест з навантаженням харчовою лактозою. При збільшенні рівня водню під час видиху більше 20 ppm встановлюється діагноз вторинна лактазна недостатність, [5-7].

Література:

1. Марушко Ю.В. Водневий дихальний тест у діагностиці лактазної недостатності у дітей грудного віку / Ю.В. Марушко, Т.В. Іовіца, М.А. Аль-Нажар // Современная педиатрия. – 2012. - № 4 (44) - С. 29 - 32.
2. Марушко Ю.В. Водородный дыхательный тест в диагностике лактазной недостаточности у детей грудного возраста / Ю.В. Марушко, Т.В. Иовица, Н.С. Бойко // Сборник материалов XVII съезда педиатров России «Актуальные проблемы педиатрии». – 24-17 февраля 2013 г., г. Москва. - С. 387.
3. Марушко Ю.В. Використання водневого дихального тесту для діагностики кишкових кольок у дітей грудного віку, обумовлених лактазною недостатністю/ Ю.В. Марушко, Т.В. Іовіца, Н.С. Бойко, Г.Г. Гринішина // Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П.Л. Шупика, К.: 2013. – Вип. 22, книга 3. – С. 235 – 240.
4. Марушко Ю.В. Застосування водневого дихального тесту з навантаженням лактозою для визначення транзиторної лактазної недостатності в дітей першого півріччя життя / Ю.В. Марушко, Т.В. Іовіца // Перинатология и педиатрия. - 2013. - № 4 (56) - С. 81 - 84.
5. Марушко Ю.В. Діагностика лактазної недостатності у дітей грудного віку за допомогою водневого дихального тесту / Ю.В. Марушко, Т.В. Іовіца, Н.С. Бойко // Матеріали Міжрегіональної Науково-практичної конференції лікарів-педіатрів з міжнародною участю, яка присвячена 45-річчю заснування спеціалізованої гематологічної допомоги дітям Слобожанщини, 28 березня 2013 р., м. Харків. - С. 79.
6. Марушко Ю.В. Показники водневого дихального тесту з навантаженням харчовою лактозою при транзиторній лактазній недостатності у дітей, що знаходяться на грудному вигодовуванні/ Ю.В. Марушко, Т.В. Іовіца// Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П.Л. Шупика, К.: 2014. – Вип. 23, книга 3. – С. 323-329.
7. Марушко Ю.В. Водородный дыхательный тест с нагрузкой пищевой лактозой для определения транзиторной лактазной недостаточности у детей первого полугодия жизни / Ю.В. Марушко, Т.В. Иовица // Мать и Дитя в Кузбассе. - 2015. - № 1 (60) - С. 52 - 55

ЧОМУ ВАРТО ВЧИТИСЯ ТА ПРАЦЮВАТИ ЛІКАРЕМ В УКРАЇНІ?

Верхова Ганна Павлівна,

Вуєць Ілля Олександрович,

Демочко Ганна Леонідівна,

доцент. кат. сусп наук,
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальною проблемою у наш час є імміграція вітчизняних медиків до країн Європи. Вона посідає важливе місце у розвиненні нашої країни в досить складний етап, а саме, у період пандемії SARS-CoV-2. Ми вирішили дослідити чому саме в Україні краще навчатися професії медичного робітника та працювати саме тут. Важливо узагальнити знання про здобуття медичної освіти за кордоном та на Батьківщині.

Дослідженням цієї проблеми вже займалася редакторка київського бюро ВВС Світлана Дорош. Вона писала, що «Українські медики їдуть переважно у Східну Європу. Платня, що пропонують вітчизняним медикам, у 10-20 разів вища, аніж в Україні.». Мета нашої статті полягає в тому, щоб переконати абітурієнтів, студентів, інтернів та вже досвідчених лікарів не виїжджати за кордон.

Є підстави вважати, що в Україні досить дешеве медичне навчання порівняно з країнами Європи та Америки, тому тут не може бути якісної підготовки фахівців. Наприклад в Україні рік навчання студента-медика коливається від 19-47 тис. грн. – залежно від спеціальності та закладу освіти. У Великій Британії навчання коштує 50 тис. фунтів, а в США вартість підготовки медика становить 90 тис. дол. на рік, у Германії сума за 6 років може сягати 250000 євро. Гіпотетично це можна стверджувати, але вже у багатьох передових клініках нашої країни є повне забезпечення новітнім обладнанням для практики студентів. Щорічно вищу навчальні медичні заклади України випускають близько 9 тис. студентів. Наприклад, Сполучені Штати Америки з населенням понад 319 млн. щороку отримують 17-19 тис. нових спеціалістів. З цього ми можемо зробити висновок, що у Європі та Америці дуже складно скласти іспити тільки для вступу до навчального закладу, ще складніше його закінчити. Після 6 років навчання, залежно від успіхів під час навчання, можна визначитися зі спеціальністю. Якщо вдалося вибрати хірургію, доведеться навчатись ще 12 років. У нас інтернатура після закінчення університету за фахом «Хірургія» триває лише 3 роки. За підсумками фахівцем стають у віці 32-33 роки. Коли в Україні цей вік може сягати всього 23-25 років. Після проходження навчання майбутній хірург повинен написати наукову роботу PhD (щось на зразок нашої кандидатської). На це йде близько 2-3х років і в цей період на практику зовсім не залишається часу. У цей час в Україні ви можете вже після 25 або йти у науку

та писати кандидатські, чи починати свою приватну практику. Таким чином, у Європі професійного розквіту ви досягнете лише після 40, коли Український лікар буде на піці своєї кар'єри вже у 30 років. У Європі ви зароблятимете більше на початку своєї кар'єри, до 35 років. Спочатку 2-5 тисяч євро вам здаються великою сумою. Але це межа. У Європі складне фінансове та кар'єрне зростання. Хороший лікар в Україні заробляє більше, ніж у Європі. На доказ цього, лікар після 35, освоївшись у професії, не їде за кордон. Більшість дітей лікарів, відучившись у Європі, повертаються до України. Відкрити свою клініку, розвинути свій бренд у Європі значно важче, а часом навіть дуже складно та в 5 разів дорожче. В Україні найпростіше знайти інвестора для відкриття свого бізнесу. Багато хто просто не захоче співпрацювати з іноземцем. В Україні найпростіше встановлювати свої ціни на медичні послуги. Поки що у нас досить не багато конкурентів у медичній сфері. Кожен може розвинути свою компанію та встановити саме ту ціну, яку він бажає. В Україні у клініках свої протоколи. Тому ви можете брати з кожної країни найкраще та надавати найкращу послугу. Коли у Європі прийняті загальні протоколи, за якими мають діяти лікарі, та вони не можуть надавати кращі чи гірші послуги. У Європі люди йдуть до клініки, в Україні — до лікаря. За кордоном немає досить шанованих лікарів, є назви видатних клінік, у яких працюють можливо кращі спеціалісти, ніж в іншій. В Україні ж навпаки, люди не звертають уваги на бренд, більшу концентрацію вони приділяють саме вибору спеціаліста. Також великим плюсом залишитися на Батьківщині є те, що у Європі складніше потрапити до фахівця, люди чекають місяці, тому вже зараз прилітають до нас і звертаються за медичними послугами.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що в Україні набагато комфортніше й швидше можна здобути професію медика та розвиватися. У Європі є дуже багато факторів з цього приводу, які відштовхують молодих спеціалістів. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо питання кадрового голоду, як наслідку міграції лікарів.

Список використаної літератури

1. Дорош С. Г. Еміграція лікарів з України: чи буде кому лікувати?. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44889924>. (дата звернення 10.11.2021).
2. І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ. Сучасний стан та перспективи розвитку медичної освіти в Україні. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=%20article&id=2855:suchasnij-stan-ta-perspektivi-rozvitku-medichnoji-osviti-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350. (дата звернення 12.11.2021).
3. Сайт EducationUSA. URL: <https://educationusa.state.gov/>. (дата звернення 11.11.2021)
4. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/>. (дата звернення 10.11.2021)
5. Офіційний сайт Національного медичного університету імені О. О. Богомольця URL: <http://nmuofficial.com/>. (дата звернення 11.11.2021)

СТАН КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ТА ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ У ШКОЛЯРІВ З СУБКЛІНІЧНИМ ГІПОТИРЕОЗОМ

Воронич-Семченко Н.М.

доктор медичних наук, професор, завідувачка кафедри фізіології людини
Івано-Франківського національного медичного університету

Павликівська О.С.

студентка 5 курсу медичного факультету
Івано-Франківського національного медичного університету

На сьогоднішній день велика увага педіатрами та ендокринологами приділяється прихованим порушенням щитоподібної залози (ЩЗ). Проблема прихованих порушень функції ЩЗ залози є порівняно новою. Успіхи у вивченні цієї патології значною мірою зумовлені впровадженням упродовж останніх десятиліть у клінічній практиці радіоімунологічних методів визначення в плазмі крові тиреотропного гормону гіпофізу (ТТГ) та рівня гормонів щитоподібної залози, що відкрило нову еру в діагностиці та лікуванні гіпотиреозу. Екологічне неблагополуччя, вплив збогнених чинників, недостатній рівень профілактичних заходів по усуненню дефіциту йоду супроводжується зростанням тиреоїдної патології, у тому числі в неендемичних регіонах [1]. Недостатнє засвоєння йоду організмом може виникнути при порушенні засвоєння цього мікроелементу (на тлі конкурентного захоплення щитоподібною залозою інших галогенів), за умов дефіциту есенціальних (селену, заліза, цинку) чи впливу токсичних (свинцю, кадмію) мікроелементів [2]. Тиреоїдні гормони ЩЗ відіграють істотну роль в метаболічних та різноманітних процесах. Більшість впливів є опосередкованими через механізми, що стимулюють швидкість метаболічних процесів, збільшення енергетичних витрат, і модулюють кількість адренергічних рецепторів і таким чином чутливість до катехоламінів. Особливо небезпечним є дефіцит йоду в дитячому віці, адже функціональна здатність щитоподібної залози має важливе значення для забезпечення необхідного рівня метаболічних процесів організму, що росте, визначає можливості дитини реалізовувати генетичну програму розумового та інтелектуального розвитку [3]. За даними літератури, практично у всіх осіб з субклінічним гіпотиреозом (СГ) відмічаються нервово-психічні (депресія, порушення пам'яті, когнітивні розлади) і множинні нервово-м'язеві порушення [4]. Прихована гіпотироксинемія, яка супроводжує довгоіснуючий дифузний зоб при нестачі йоду в довкіллі, призводить до формування у дітей порушень психічного та фізичного розвитку та зумовлює подальше їх прогресування, що є небезпечним для здоров'я зростаючого покоління.

Мета дослідження - вивчення когнітивних функцій у дітей ендемічного регіону із субклінічним гіпотиреозом та здорових однолітків.

Об'єкт та методи дослідження. Проведено обстежено 38 дітей віком від 8 до 17 років, яким за даними тиреоїдного статусу діагностовано субклінічний

гіпотиреоз (основна група) та 40 практично здорових однолітків (контрольна група). За віком усі обстежені були розділені на 3 дослідні групи: 1-а – діти віком від 8 до 10 років, 2-а – 11 - 14 років, 3-я – 15 – 17 років. Всі діти проживали у ендемічному по нестачі йоду регіоні – в Прикарпатті.

Когнітивні функції характеризували за показниками уваги та темпом сенсомоторних реакцій. Особливості уваги, її стійкість та концентрацію вивчали в результаті проведення коректурної проби [5]. Дане дослідження проводиться за допомогою спеціальних бланків з рядами розміщених у випадковому порядку букв. Досліджуваній проглядає текст і викреслює певні, вказані в інструкції букви. Дослідження темпу сенсомоторних реакцій визначали за допомогою модифікованих таблиць Шульте [6]. Досліджуваному почергово пропонується п'ять таблиць, на яких в довільному порядку розміщені числа від 1 до 25. Досліджуваній відшукує, показує і називає числа в порядку їх зростання. Проба повторюється з п'ятьма різними таблицями. Усі методи обстеження були стандартизовані.

Статистичний аналіз результатів здійснено за допомогою комп'ютерних програм Microsoft Excel та Statistica 5.5. За достовірні приймалися значення $p < 0,05$.

Результати дослідження. За результатами показників коректурної проби у дітей всіх вікових груп основної групи коефіцієнт точності виконуваної роботи (К) за середніми даними був достовірно знижений відповідно на 12 – 22% ($p < 0,001$) щодо аналогічних показників у здорових однолітків. Діти без ознак СГ при тестуванні допускали менше помилок, темп виконання роботи у них протягом 5-и хвилин залишався стабільно високим. Стійкість уваги (V) всіх дітей основної групи була нижчою на 15 – 29 % ($p < 0,001$). Установлено, що показник зростає до 3 - 4 хвилини дослідження, а на 5-у – знижувався, що характеризує інертність психічних реакцій та швидкий розвиток втоми. У той же час у здорових школярів стійкість уваги залишалась стабільно високою протягом усіх 5-и хвилин тестування. Слід зазначити, що у дітей контрольної групи зростання стійкості уваги спостерігали вже на 2 - 3 хвилині, що вказує на швидке впрацьовування таких дітей. Швидкість аналізу інформації (С) дітей із СГ мала чітку тенденцію до зниження на 5-у хвилину тестування і була на 25 - 33 % ($p < 0,001$) нижча у школярів усіх вікових груп щодо даних у здорових дітей.

Аналогічні співвідношення спостерігались у результаті вивчення темпу сенсомоторних реакцій та особливостей уваги. Виявлено, що кількість знайдених цифр дітьми із СГ відповідно до вікових груп знижена на 11 - 29 % ($p < 0,001$) порівняно із контрольними даними. Діти основної групи нерівномірно знаходили числа протягом тестування, що свідчить про лабільність уваги, зниження здатності до її концентрації.

Аналіз даних показників фізичного розвитку у обстежених дітей показав, що в більшості випадків (59% в контрольній групі та 52% в основній групі) маса тіла дітей знаходилась в межах 25-75 перцентилей, що відповідає середньому фізичному розвитку. Збільшення маси тіла понад 75 перцентиль частіше зустрічається у дітей без СГ – 22% (10% у дітей основної групи). У той же час зниження показника маси тіла нижче 25 перцентиля майже вдвічі частіше

спостерігається у дітей з СГ (7% в дітей контрольної групи та 3% - основної). В основній групі основні зміни маси тіла стосувались переважно дівчаток. Схожі тенденції були виявлені і при аналізі показника зросту у дітей. Середні показники зросту мали 60% дітей контрольної групи та 51% дітей основної групи. Як серед хлопчиків, так і серед дівчаток із СГ високою була частка дітей із низьким та нижче середнього зростом (38% проти 14 % дітей без СГ). Вищі середнього показники зросту виявлялись переважно у дітей контрольної групи (24%), тоді як у дітей основної групи цей показник був вищим середнього тільки у 10%. За даними літератури доведено, що СГ призводить до збільшення частки диспропорційно розвинених дітей. Такі ж результати, отримані нами, при проведенні дослідження - у 62% дітей без СГ був виявлений пропорційний фізичний розвиток, тоді як у дітей з СГ пропорційним фізичний розвиток був тільки у 49%.

Висновки. Порушення функції щитоподібної залози зумовлює інертність психічних реакцій, зниження стійкості уваги та здатності до її концентрації, сповільнює темп сенсомоторних реакцій у дітей шкільного віку. Запропоновані методики вивчення стану психофізіологічного розвитку є доступними для масового скринінгового тестування школярів (у тому числі шкільними психологами) з метою виявлення дітей з можливим порушенням тиреоїдного гомеостазу організму. Крім того, субклінічний гіпотиреоз суттєво впливає на фізичний розвиток дітей. І тому виявлення порушень у фізичному розвитку та когнітивних функцій у дітей потребує детального обстеження пацієнтів на предмет встановлення причини порушень, в тому числі і субклінічного гіпотиреозу.

References:

1. Зоб у дітей (лекція для педіатрів та лікарів загальної практики) / М. Є. Маменко // Современная педиатрия. - 2017. - № 4. - С. 8-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sped_2017_4_3.
2. Барышева Е.С. Роль микроэлементов в функциональном и структурном гомеостазе щитовидной железы /Міжнародний ендокринологічний журнал. 2010. - №7. С.15-25. <http://www.mif-ua.com/archive/article/14606>.
3. Тести для визначення інтелектуального розвитку дітей та дорослих : навч.-метод. посібник для лікарів та студентів / І. С. Вітенко [та ін.]; Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти, Івано-Франківська держ. медична академія. - Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2002. - 107 с.
4. Пилипенко В.М. На межі неврології та ендокринології: лікування гіпотиреоїдної нейропатії. Медична газета «Здоров'я України 21 сторіччя» № 12 (457), червень 2019 р. <https://health-ua.com/article/43341-na-mezh-nevrolog-ta-endokrinolog-lkuvannya-gpotireodno-nejropat>.
5. <https://westudents.com.ua/glavy/78524-porushennya-uvagi-dosldjennya-uvagi.html>
6. <http://neuronews.ru/index.php/spravochnye-materialy/shkaly-i-testy/item/45-proba-shulte>

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МИЙНИХ ЗАСОБІВ В РІЗНИХ КРАЇНАХ

Головащенко Ганна,

науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Калашніков Андрій,

доктор медичних наук, професор, провідний науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ, Україна

Курділь Наталія,

кандидат медичних наук, старший науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Рудая Людмила,

кандидат медичних наук, старший науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Основним документом, що регламентує безпечність використання синтетичних мийних засобів, в тому числі для навколишнього середовища в країнах ЄС є (ЕС) №648/2004 Європейського Парламенту та Ради Європи. [1]

У вступній частині документа зазначається, що фосфати використовуються в миючих засобах для зниження жорсткості води і досягнення ефективного очищення. Найбільш широко поширений триполіфосфат натрію, який в мийних засобах виконує наступні функції:

- ефективного зв'язування солей жорсткості (і утримання їх в розчині)
- видалення і запобігання осідання відкладень на волокнах тканин
- підвищення ефективності процесу прання
- є носієм для інших компонентів мийних засобів

Фосфати в мийних засобах можуть викликати розвиток негативних процесів у водному середовищі – збільшення поживних речовин, що викликають прискорений розвиток водоростей та інших форм рослин, що призводить до порушення балансу водних організмів.

Фосфати є одним з основних чинників забруднення водних ресурсів, в тому числі за рахунок використання мийних засобів. Очисні споруди не очищають

стічні води від фосфатів, а останні стають живильним середовищем для синьо-зелених водоростей. Це призводить до бурхливого розмноження водоростей і їх подальшого відмирання з утворенням токсинів, аміаку, сірководню і метану. Це може призвести до загибелі риби, отруєння домашніх тварин, розвитку небезпечних захворювань (в тому числі онкологічних) у людини при використанні водоймищ як джерел питного водопостачання.

Найголовніша з них – збільшення поживних речовин, які викликають прискорений ріст водоростей і вищих форм рослин, що призводить до порушення балансу організмів. Ці явища називаються евтрофікацією.

Існують інші (не фосфатні) пом'якшувачі води, але їх використання, як правило, має різні обмеження, особливо при необхідності особливо якісного очищення. Однак у зв'язку з розвитком евтрофікації Комісією розроблено пропозицію про поетапне відмову або обмеження фосфатів. Були проведені наукові дослідження, проаналізовано інформацію про екологічні та соціальні наслідки обмеження використання фосфатів, що дало можливість розробити ряд варіантів політики щодо використання фосфатів у мийних засобах.

Основна мета всіх запропонованих заходів - забезпечення високого рівня захисту навколишнього середовища від можливих негативних наслідків використання фосфатів і забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку для мийних засобів.

При прогнозуванні можливих наслідків враховувалися результати досліджень ризиків, пов'язаних з розвитком евтрофікації і дані від використання альтернативних пом'якшувачів - цеолітів і інших. Детально розглянуто наслідки різних 5 варіантів відносно до фосфатів, що включають різні види обмежень: від відмови введення будь-яких заходів, до повної відмови від застосування пом'якшувачів, що містять фосфати.

Оцінка і аналіз параметрів показали, що введення на європейському рівні обмеження використання фосфорних з'єднань в побутових миючих засобах зменшує вклад фосфатів в ризик евтрофікації водойм країн Євросоюзу і знижує вартість видалення фосфору на очисних спорудах. Така економія витрат значно вигідніше, ніж введення в побутові мийні засоби альтернативних пом'якшувачів. Обмеження в ЄС застосування фосфатів для посудомийних машин і засобів промислового і громадського використання в даний час не виправдано, тому що альтернативні варіанти, як правило, не можуть задовольнити технічні вимоги, що пред'являються до якості і ефективності очищення.

Таким чином, при відсутності в даний час прийнятних технічних і економічних альтернатив для заміни фосфатів у всіх типах миючих засобів, крім коштів для прання, і з огляду на те, що саме ці кошти є основною складовою загального навантаження фосфоровмісних сполук, запропоновано не обмежувати вміст фосфатів в інших типах мийних засобів.

Слід зазначити, що в МС з альтернативними фосфатами пом'якшувачами можуть бути інші сполуки, що містять фосфор, наприклад фосфонати.

Фосфонати розкладаються дуже повільно та можуть представляти ризик для оточуючого середовища (хронічна токсичність для дафній). Більшість фосфонатів, які використовуються в мийних засобах, будуть представлені у

вигляді осаду, деяка кількість може поступати від сільського господарства, але існуючі дані свідчать про незначний ризик фосфонатів в донному осаді. [2]

Науковий комітет по токсичності, екотоксичності та навколишньому середовищу, дійшов висновку, що використання цеолітів не призведе до токсикологічних або екотоксикологічних проблем, проте існує рекомендація приділяти більше уваги до екотоксикологічних чинників.

Згідно з Final Report - June 2006 prepared for the European Commission by Risk&Policy Analysts Limited (RPA), можна виділити такі ризик для інших компонентів мийних засобів: ЕДТА та його солі можуть впливати на оточуюче середовище, з урахуванням їх використання у виробничій та інституціональній очистці, але не для побутових мийних засобів (там їх використання обмежено). Крім прямого ризику існує можливість мобілізації металів в придонних відкладеннях та ґрунтах, що призводить до забруднення поверхневих та ґрунтових вод (для розчинних ЕДТА).

Нітрилтриоцтова кислота хоч і не несе великого навантаження для оточуючого середовища, її присутність в мийному засобі (як і для ЕДТА) виключає можливість надання еко-лейбла в зв'язку з її потенційною канцерогенністю. НТА, тринатрієва сіль нещодавно були класифіковані як **Категорія 3 Канцероген с R40 label**. Потребує подальшого вивчення результатів досліджень оцінки ризику для здоров'я людини та обговорення на рівні ЄС.[3]

Враховуючи серйозні наслідки для оточуючого середовища і подальший вплив на здоров'я людини у багатьох країнах Європи, Канаді, США уже відмовилися або обмежили застосування в побуті фосфатних мийних засобів (у відповідності до Регламенту (ЕС) №648/2004 Європейського Парламенту та Ради Європи).

Серед документів ЄС відносяться до МС є група документів, які не є законодавчими, але визначають основні положення, спрямовані на посилення заходів захисту здоров'я людини і охорони навколишнього середовища. До цієї групи належить і рішення Комісії від 28.11.2011 про встановлення екологічних критеріїв для присудження маркування "ЕС ECOLABLE". Цей знак надається продуктам з пониженим впливом на навколишнє середовище протягом всього їх життєвого циклу.

Критеріями відбору препаратів для присудження продукції знака екологічної безпеки є мінімальний вплив на водні екосистеми, обмежений вміст небезпечних речовин, попереднє тестування експлуатаційних характеристик, скорочення споживання енергії при використанні для прання низьких температур.

Всі компоненти рецептури, концентрація яких перевищує 0,01 % маси препарату повинні відповідати екологічним критеріям. Для консервантів, барвників і ароматизаторів відповідність критеріям необхідно незалежно від їх концентрацій. Токсичність критичного обсягу розведення розраховується за формулою, в якій враховується доза речовини, фактор деградації, фактор його токсичності.

Для продукції, що є екологічно безпечною, встановлюється також межа вмісту речовин, які чинять спротив аеробного і анаеробного біохімічному розкладу.

В засобах, які номіновано на знак "ЕС ECOLABLE", не повинні бути присутніми фосфати, ЕДТА і інші інгредієнти, позначені в переліку небезпечних факторів відповідно до статті 57 Регламенту ЄС №1907/2006.

Щодо упаковки також введені спеціальні правила, що виражаються в дотриманні співвідношень вага/корисність і спрямовані на зниження утворення відходів. [4]

Основні показники, які повинні контролюватися відповідно до сертифікаційної системи «Blue Angel» такі: вміст відновлюваної сировини в поверхнево-активних речовинах, здатність органічних речовин продукту розщеплюватись, ступінь токсичної дії на водні організми, вміст біоцидів, ароматизаторів, барвників, летких органічних речовин, фосфатів, ферментів, вміст речовин, які викликають занепокоєння (SVHC), вміст речовин, які відповідно до критеріїв Регламенту (ЄС) № 1272/200810, відносяться до H Phrases: токсичні речовини (H300, H301, H304, H310, H311, H330, H331, EUH070, H370, H371, H372, H373); канцерогенні, мутагенні та репротоксичні речовини (H340, H341, H350, H350i, H351, H360F, H360D, H360FD, H360Fd, H360Df, H361f, H361d, H361fd, H362); водонебезпечні речовини (H400, H410, H411, H412, H413); небезпечні речовини для озонового шару (H420); сенсibiliзуючі речовини (H334, H317). [5]

В Україні діє «Технічний регламент мийних засобів», який обмежує загальний вміст фосфатів та інших сполук фосфору в мийних засобах. Так, ліміт вмісту фосфору встановлено на рівні 0,5 грама в рекомендованій кількості та/або дозуванні прального порошку для використання в основному циклі процесу прання у жорсткій воді для стандартного завантаження пральної машини в побутових засобах для прання і ця норма введена в дію через 12 місяців з дня набрання чинності постановою Кабінету Міністрів від 12.06.2013 № 408. [6]

З 01.01.2017 року загальний вміст фосфору в мийних засобах для побутових посудомийних машин не повинен становити чи перевищувати 0,3 грама в стандартній дозі мийного засобу для використання в основному циклі миття для завантаження посудомийної машини столовим набором на 12 персон.

В проекті доповнень до Технічного регламенту викладено і узгоджено графік обмеження вмісту фосфору в мийних засобах додаток №1 ТР «Обмеження щодо вмісту фосфатів, фосфонатів та інших сполук фосфору в мийних засобах»:

1. На мийні засоби для прання загальний вміст фосфору не більше 0,2г в рекомендованій кількості для використання в основному циклі прання у жорсткій воді для стандартного завантаження пральної машини, при цьому масова частка фосфору в мийному засобів не повинна перевищувати 0,1% з 31 грудня 2023р. з подальшим зменшення до 0,05% з 31 грудня 2026р.

2. На мийні засоби для побутових посудомийних машин –загальний вміст фосфору не більше 0,1 г в стандартній дозі для використання в основному циклі миття 31 грудня 2023р,

3. На мийні засоби для промислових посудомийних машин- масова частка фосфору в мийному засобів не повинна перевищувати 0,25% - з 31 грудня 2023р. з подальшим зменшення до 0,1% з 31 грудня 2026р.

4. Для мийних засобів для ручного миття- масова частка фосфору в мийному засобів не повинна перевищувати 0,05% - з 31 грудня 2023р.

Ці норми дадуть можливість водоканалам оптимізувати свої витрати та покращать очищення стічних вод, проте треба зазначити, що один з найбільш проблемних напрямів такої програми є створення сировинної бази функціонально-технологічних замінників триполіфосфату натрію та інших фосфатів.

Основними альтернативними компонентами фосфатам в наш час є синтетичні алюмосилікати (цеоліти), цитрат натрію, полікарбонат натрію, нітрилотріоцтова кислота (Trilon A), сесквікарбонат натрію (мінерал трони), фосфорити. Найбільш розповсюджені з них – цеоліти. Але вони теж мають ряд суттєвих недоліків: сприяють евтрофікації за рахунок крем'янистих водоростей; характеризуються високим вмістом силікатів, сполук алюмінію, аніонних поверхнево-активних речовин; спричиняють погане виполіскування порошку з тканини і її руйнування, негативно впливають на колір текстилю; прання має відбуватися за підвищених температур, що не сприяє енергозбереженню.

Окрім того є ризики, що для досягнення миючого ефекту буде використовуватись більша кількість та концентрації миючих речовин, що може в свою чергу підвищити негативний вплив засобів. Необхідно враховувати економічний аспект проблеми – мийні засоби, в яких використовуються замінники фосфатів, мають більш високу собівартість і, як наслідок, менш конкурентноздатні.[7]

Висновки.

Несприятливий вплив синтетичних мийних засобів може бути багатofакторним і стосуватися здоров'я людини та навколишнього середовища як напряду, так і опосередковано, отже повинен оцінюватися комплексно.

При встановленні регламентів безпечного використання мийних засобів необхідно одночасно враховувати різні групи показників їхньої безпеки: токсикологічних, санітарно-гігієнічних (або медико-санітарних), екологічних, фізико-хімічних.

Аналіз представлених документів дає підставу вважати, що в країнах ЄС досить успішно вирішуються питання безпечного використання мийних засобів, законодавчі рішення динамічні і постійно спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища

Список літератури:

1. Regulation (EC) No 648/2004 of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on detergents. – OJ L 104, 8.4.2004. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.legislation.gov.uk/eur/2004/648/annexes>

2. Regulation (EU) No 259/2012 of the European Parliament and of the Council of 14 March 2012 amending Regulation (EC) No 648/2004 as regards the use of phosphates and other phosphorus compounds in consumer laundry detergents and consumer automatic dishwasher detergents Text with EEA relevance. – OJ L 94, 30.3.2012. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://euroalert.net/oj/19294/regulation-eu-no-259-2012-of-the-european-parliament-and-of-the-council-of-14-march-2012-amending-regulation-ec-no-648-2004-as-regards-the-use-of-phosphates-and-other-phosphorus-compounds-in-consumer-laundry-detergents-and-consumer-automatic-dishwasher-detergents>.

3. Герасимова В.Г., Головащенко Г.В. Законодательное обеспечение безопасности моющих средств для здоровья человека и окружающей среды в странах ЕС// Тезисы докладов XI Международного симпозиума «Дни ПАВ и косметики 2012», 30 мая -1 июня 2012г., г.Феодосия) ООО «Научно-технический центр «ВНИИХИМПРОЕКТ». – С. 67-69

4. Герасимова В.Г., Головащенко Г.В. Безопасное применение синтетических моющих средств с позиции оценки риска их использования. Особенности решения вопроса в разных странах// Тезисы докладов XII Международного симпозиума «Дни ПАВ и косметики- 2013», 29-31 мая 2013г., г.Евпатория: ООО «Научно-технический центр «ВНИИХИМПРОЕКТ».

5. Веренікін О. М. //Дисертація «Удосконалення технологій виробництва екологічно чистих мийних засобів», Київ, 2021, С.219

6. Про затвердження Технічного регламенту мийних засобів: Постанова Кабінету Міністрів України № 717 від 20.08.2008 (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2008-%D0%BF>.

7. Головащенко Г.В., Калашніков А.А., Курділь Н.В. Про необхідність гармонізації національних регуляторних документів в сфері безпечного застосування синтетичних мийних засобів на основі поверхнево-активних речовин до вимог Євросоюзу// Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference “Actual Problems of Modern Science and Practice@ Boston, USA, June 29-July 02, 2021, P.163-166

ОЦІНКА РИЗИКІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ МИТТЯ СКЛА

Головащенко Ганна,

науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Харченко Тетяна,

кандидат медичних наук, провідний науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Строй Анатолій,

кандидат медичних наук, провідний науковий співробітник Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна

Переважна більшість препаратів для миття скла у побуті та догляду за склом автотранспортних засобів є складними за хімічним складом композиціями, які при недотриманні інструкції з використання можуть викликати негативний вплив на здоров'я людини. За рецептурним складом ці засоби дуже подібні і, як правило, основним компонентом є спирти. Останнім часом в пресі піднята та поширюється тема про небезпеку для здоров'я людини використання незамерзаючих засобів для миття автомобільного скла.

До складу переважної більшості засобів для миття скла входять етиловий, метиловий або ізопропіловий спирти, оскільки вони найменш агресивні по відношенню до скла та деталей кузова автомобіля, виготовлених з гуми та полімерних матеріалів. При інгаляційному надходженні в організм людини кожен з них в певних концентраціях може викликати негативні реакції. ГДК_{атм.пов.} становить: спирт метиловий - 0,5 мг/м³, спирт ізопропіловий - 0,6 мг/м³, спирт етиловий - 5,0 мг/м³. Хронічне надходження спиртів в зону дихання людини може мати місце в холодні періоди року у водіїв-професіоналів транспорту міжміських та міжнародних сполучень, на тривалих маршрутах у щоденних користувачів громадського транспорту, а також впродовж тривалого графіку у водіїв та пасажирів легкових автомобілів.

Як встановлено спеціалістами Департаменту охорони здоров'я Естонії, на другій хвилині після омивання скла вміст парів метанолу в повітрі салону автомобіля становив 560 мг/м³, на третій - 740 мг/м³, на четвертій - 450 мг/м³ і значно перевищував гранично допустиму концентрацію для повітря робочої зони (350 мг/м³ протягом 15 хв) [1].

Треба зазначити, що метиловий спирт здатний викликати важкі органічні захворювання нервової системи, кишково-шлункового тракту, печінки, серцево-судинної системи та очей. Метиловий спирт отруйний, 5-10 мл призводять до тяжкого отруєння, 30 мл та більше - смертельна доза. [2]. Крім того, існує проблема зловживання засобами на основі спиртів. У зв'язку з вищезазначеним, Постановою Головного державного санітарного лікаря України № 41 від 27.12.2007 «Про заборону виробництва та реалізації населенню засобів догляду за автотранспортом, що містять метиловий спирт (метанол)» заборонено виробництво засобів для миття скла, до складу яких входить метиловий спирт.

До складу засобів для миття скла також входять поверхнево-активні речовини (ПАР), як правило неіоногенні ПАР, органічні розчинники (пропіленгліколь), гідроксид амонію, фарбники, віддушки. Важливо підкреслити, що під негативний вплив цих речовин можуть підпадати не лише фізично здорові люди, але і ослаблені, у тому числі – діти, особи похилого віку, вагітні та ін.

Основним шляхом надходження в організм людини даної групи засобів побутової хімії є інгаляційний. Дані літератури щодо біологічної дії на організм людини спиртів свідчать про їх виражену наркотичну дію, здатність викликати спочатку збудження, а потім параліч нервової системи. При тривалому хронічному впливі великих доз можуть виникати важкі органічні захворювання нервової системи, кишково-шлункового тракту, печінки, серцево-судинної системи, очей (метанол) [3].

Механізм дії ПАР базується на впливі на структуру і проникність біологічних мембран, що спричиняє найбільш виражені ефекти з боку центральної нервової системи, органів зовнішнього дихання і крові. При цьому переважна більшість ПАР має відносно низьку токсичність, вони можуть чинити подразнюючу і резорбтивну дію на шкіру та слизові оболонки, а найбільша небезпека поверхнево-активних речовин і препаратів на їх основі для людей проявляється в їх сенсibiliзуючій дії, здатності викликати алергічні реакції [4].

Забруднення повітря хімічними речовинами носить короткочасний локальний характер. Однак, завдяки конвективним повітряним потокам, вони можуть розповсюджуватись в повітрі приміщень (в оселі) та викликати не явне, але стабільне забруднення. Параметри мікроклімату суттєво впливають на вміст спиртів та ПАР в повітрі, збільшення повітрообміну та підвищення відносної вологості значно знижують їх вміст.

Виходячи з означеного, вважаємо за доцільне в даній роботі розглянути потенційну можливість виникнення ризиків для здоров'я споживачів використання засобів для миття скла та дзеркал, незамерзаючих засобів для склоомивачів автомобілів та рідини проти запотівання скла засобів індивідуального захисту (протигазів).

Основними небезпечними для здоров'я споживачів факторами хімічного походження при застосуванні засобів для миття скла є інгаляційне надходження в організм людини. Гігієнічні вимоги, які забезпечують безпечно для здоров'я людини використання засобів побутової хімії, розповсюджуються як на гігієнічні, так і на токсикологічні показники. Серед вимог щодо ризиків засобів

на основі спиртів основним є виділення летких хімічних речовин в зону дихання людини.

Мета роботи – оцінка ризиків для здоров'я людини сучасних засобів для миття скла, визначення їх відповідності гігієнічним вимогам.

Матеріали і методи.

Санітарно-хімічні дослідження проведені з моделюванням умов використання засобів:

- мийного засобу для миття скла та дзеркал;
- незамерзаючих мийних засобів для миття автомобільного скла (4 зразка);
- рідини проти запотівання та очищення засобів індивідуального захисту.

До складу досліджуваних засобів входять ізопропіловий спирт (ізопропанол) або етиловий спирт (етанол), неіоногенні ПАВ, пропіленгліколь, барвник і віддушка. В залежності від використаної спиртової складової засобів, санітарно-хімічні дослідження проведені з метою визначення емісії в повітря ізопропілового або етилового спирту. При моделюванні умов використання засобів були дотримані рекомендації виробників представлені в інструкціях з використання продукції.

Умови моделювання застосування засобу для миття скла та дзеркал: температура 20⁰С, експозиція – 1 год., співвідношення площі та об'єму повітря (агравоване) – 0,75 м²/м³. Визначення концентрації спиртів проводили на газовому хроматографі “Цвет 500М” з полум'яно-іонізаційним детектором.

Умови моделювання застосування засобів для миття автомобільного скла: відбір проб повітря салону автомобіля при роботі склоочисників та постійному використанні засобів: температура 20⁰С, час відбору – 40 хв зі швидкістю 1 л за хвилину. Вимірювання проводили на газовому хроматографі “Shimadzu-GC 2014 з полум'яно-іонізаційним детектором.

Умови моделювання застосування засобу проти запотівання скла: температура 20⁰С, експозиція – 1 год, співвідношення площі та об'єму повітря (агравоване) – 0,75 м²/м³. Вимірювання проводили на газовому хроматографі “Цвет 500М” з полум'яно-іонізаційним детектором.

Санітарно-хімічні дослідження відібраних проб повітря проводились згідно з методикою визначення спиртів [5].

Результати.

Таблиця 1

Одориметричні показники при моделюванні умов застосування засобів для миття скла

Об'єкт дослідження	Рівень запаху, бали				
	фон	1 хв	2 хв	5 хв	Вимоги НД, бали
Мийний засіб для миття скла та дзеркал	0	2	1	0	2
Мийний засіб для миття автомобільного скла	0	2	1	0	2

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Об'єкт дослідження	Рівень запаху, бали				
	фон	1 хв	2 хв	5 хв	Вимоги НД, бали
Рідина проти запотівання та очищення засобів індивідуального захисту	0	2	1	0	2
Зразок №1	0	2	1	0	2
Зразок №2	0	2	1	0	2
Зразок №3	0	2	1	0	2
Зразок №4	0	2	1	0	2

Як свідчать результати досліджень, при моделюванні процесів використання засобів для миття скла та дзеркал, рідини проти запотівання та очищення засобів індивідуального захисту, ізопропанолу в повітрі приміщень не виявлено, рівні його вмісту не перевищують межі визначення методу дослідження (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Рівні емісії ізопропанолу в повітря при моделюванні реальних умов застосування засобів для миття скла

Номер п/п	Об'єкт дослідження	Найменування речовини	Фактичне значення, мг/м ³	ГДК в атмосферному повітрі, мг/м ³
1	Мийний засіб для миття скла та дзеркал	ізопропанол	<0,01	0,6
2	Рідина проти запотівання та очищення засобів індивідуального захисту	ізопропанол	<0,01	0,6

Для моделювання умов використання незамерзаючих мийних засобів для миття автомобільного скла досліджена продукція виробництва:

1. ТОВ «Нанохем» «Turtle wax» (Польща). Склад: вода, етанол, етиленгліколь, неіоногенні ПАР <0.1%, ароматизатор лимон, барвник блакитний.
2. ТОВ «Делфін Індастрі Україна», «Аляска цитрусовий» (Україна). Склад: вода, ізопропанол, гліколі, амфотерні ПАР <0,5%, ароматизатор, барвник.
3. ТОВ «Ей Джі Ей Дніпро» «Незамерзаюча рідина для омивання скла «Hi-Gear» (Україна) Склад: вода, спирт етиловий, ПАР, ароматизатор, барвник.
4. ТОВ «Lesta» (Литва). Склад: спирт етиловий, ПАР до 5%, ароматизатор, барвник.

Для досягнення поставленої мети проби повітря відбирали в салонах автомобілів різних марок протягом 30 хв. до використання засобів, а потім в процесі їх застосування під час роботи склоомивачів.

Одержані результати моделювання умов використання незамерзаючих мийних засобів для миття автомобільного скла, свідчать, що вмісту їх основних функціональних складових (ізопропанол або етанол) у повітрі салонів автомобілів не виявлено, їх концентрації не перевищують межі визначення аналітичних методів дослідження (див. Таблицю 3).

Таблиця 3

Рівні емісії спиртів у повітря салону автомобіля при моделюванні умов в застосування незамерзаючих мийних засобів для миття автомобільного скла

Об'єкт дослідження	Найменування речовини	Фактичне значення, мг/м ³	ГДК атм. повітря, мг/м ³
Зразок №1	ізопропанол	<0,01	0,6
Зразок №2	ізопропанол	<0,01	0,6
Зразок №3	етанол	<0,01	5,0
Зразок №4	етанол	<0,01	5,0

Висновок.

За умови дотримання рекомендованих виробниками регламентів використання, досліджені нами сучасні побутові засоби для миття скла, виготовлені на основі етилового або ізопропілового спиртів (ізопропанолу або етанолу), слід віднести до виробів з низьким ступенем ризику для здоров'я людини.

Список літератури

1. <https://www.mke.ee/potrebitel/14462-zhidkosti-dlja-omyvaniya-stekol-mashiny-mogut-byt-vrednymi-i-dazhe-smertelno-opasnymi>.
2. Гончаров А.І, Корнілов М.Ю. Справочник по химии/–К.: Вища школа–1977.
3. Н.В. Лазарев. Вредные вещества в промышленности – Л.,: Химия – 1971.
4. Бобылева О.А., Герасимова В.Г., Сноз С.В., Шилина В.Ф. Вопросы безопасности для здоровья человека товаров бытовой химии при проведении

государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы // Современные проблемы токсикологии. – 2006. – № 4. – С.38-43.

5. Дмитриев М.Т., Казнина Н.И., Пинигина И.А. Санитарно-химический анализ загрязняющих веществ в окружающей среде. / Справ. изд. – М.: Химия–1989.

ПАТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ РЕПРОДУКТИВНОЇ СИСТЕМИ У ДІВЧАТОК -ПІДЛІТКІВ ІЗ ПРОЛАПСОМ МІТРАЛЬНОГО КЛАПАНУ

Жукуляк Оксана Миколаївна

асистент кафедри акушерства та гінекології імені І.Д.Ланового, Івано-Франківський національний медичний університет

Гвоздецька Галина Сергіївна

асистент кафедри акушерства та гінекології імені І.Д.Ланового, Івано-Франківський національний медичний університет

Бігун Руслана Василівна

асистент кафедри акушерства та гінекології імені І.Д.Ланового, Івано-Франківський національний медичний університет

Бендас Мирослава Петрівна

асистент кафедри акушерства та гінекології імені І.Д.Ланового, Івано-Франківський національний медичний університет

Лесів Мар'яна Ігорівна

асистент кафедри неврології та нейрохірургії, Івано-Франківський національний медичний університет

Однією із ланок патогенезу порушень репродуктивного здоров'я є соматичні захворювання. Як наслідок - зниження репродуктивної здатності через порушення функції яєчників, гіпофізу [1, с.32]. Несприятливий взаємовплив соматичної та гінекологічної патології особливо виражений у підлітковому віці. Такий негативний взаємний вплив можна спостерігати при наявній найбільш розповсюдженій патології серцево - судинної системи серед підлітків - пролапс мітрального клапану (ПМК). Дане захворювання становить 10-16% в структурі всіх патологічних станів у дитячій та підлітковій кардіології. Клініка пролапсу мітрального клапана у дітей варіює від безсимптомного перебігу до значних проявів захворювання та визначається переважно ступенем сполучнотканинної дисплазії та вегетативними порушеннями. Більшість дітей з ПМК вказують на численні скарги неврогенного характеру: головний біль, запаморочення, слабкість, швидка втомлюваність, задишка, схильність до синкопальних нападів, відчуття серцебиття, що мають явний дисвегетативний характер. Найбільш яскравим феноменом при ПМК є психовегетативні пароксизми (кризи), котрі в зарубіжній літературі позначаються як панічні атаки. Недостатньо вивченими є особливості становлення репродуктивної функції у дівчаток із ПМК, зокрема вплив на статеве дозрівання, формування і розвиток статевих органів,

виникнення різних гінекологічних захворювань. Тому вивчення цієї проблеми є актуальним на даному етапі.

Протягом 2015 - 2016 рр. нами було обстежено 60 дівчаток, жителів міста Івано-Франківська, віком 12 - 18 років. Всі пацієнтки поділено на 2 групи: I - основна: 30 підлітків із наявним ПМК, II - контрольна група: здорові дівчатка. Всім пацієнткам проводилось об'єктивне обстеження, визначення рівня естрогенів, прогестерону, тестостерону, УЗД органів малого тазу.

Результатами обстеження виявлено, що у всіх дівчаток із основної групи спостерігалось відхилення зі сторони репродуктивної системи у порівнянні із контрольною групою. Основними проблемами у пацієнток із ПМК були наступні: дисменорея виявилась у 4 дівчаток, що становить 13,3%; пубертатна менорагія спостерігалась у 6 пацієнток, що становить 20%; олігоменорея - у 7 підлітків (23,3%); первинна аменорея - у 2 дівчаток віком 17 та 18 років, що становить 6,7%. У пацієнток із основної групи у 2,4 рази частіше спостерігались прояви неспецифічних запальних захворювань органів репродуктивної системи у порівнянні із контрольною групою.

При визначенні рівня естрогенів та прогестерону встановлено, що у 28 (93,3%) пацієнток із ПМК, секреція гормонів знижена та відсутня циклічність їх продукції. А у дівчаток контрольної групи - рівень гормонів відповідає віковій нормі. У 12 дівчаток із основної групи, що становить 40% спостерігаються ознаки гірсутизму, а рівень тестостерону вільного у крові перевищує норму у 1,3-1,5 разів, крім того у 12 (40%) дівчаток із основної групи спостерігалось відставання у статевому розвитку. При УЗ - дослідженні органів малого тазу у 16 дівчаток з ПМК, що становить 53,3%, виявили присутні ехо - ознаки мультифолікулярних яйників.

Отже, дівчаткам із ПМК потрібно проходити обстеження у дитячого гінеколога для своєчасної діагностики патології репродуктивної системи, а при виявленні проблеми, повинні отримати комплексне лікування як у дитячого гінеколога, так і у кардіолога.

Список літератури

1. Behrman RE., Kleigman RM., Arvin AM. Nelson Textbook of Pediatrics. 15th ed. Philadelphia, WB Saunders. 2016; 171-5.
2. Газазян МГ. Особенности менструальной функции у девочек-подростков с признаками дисплазии соединительной ткани. IX Российский форум «Мать и дитя». 2014; 14(1):10-6.
3. Михеенко ГА. Условия формирования первичной дисменореи у подростков. Акушерство и гинекология 2012; (3): 214-20.

ДОЗОВАНО КЕРОВАНЕ УВЕДЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ РЕЧОВИН В АРТЕРІАЛЬНЕ РУСЛО У ХВОРИХ З ВАЖКИМИ ЗАПАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЩЕЛІПНО- ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ

Комський Марк Петрович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедрою стоматології,
Дніпровського медичного інституту
традиційної і нетрадиційної
медицини (ДМІ ТНМ)

Богомольна Лючія Олегівна,
асистентка кафедри стоматології
ДМІ ТНМ.

Глущенко Ілля Павлович,
здобувач ВО, 4 курс,
освітня програма «Стоматологія»,
ДМІ ТНМ

Гнійно-запальні захворювання, незважаючи на впровадження сучасних методів лікування, розробку нових антибіотиків та антисептичних засобів, методів профілактики, продовжують залишатися найпоширенішими захворюваннями, які нерідко призводять до інвалідизації та загибелі хворих. В даний час широко застосовуються внутрішньоартеріальний, внутрішньовенний, внутрішньом'язовий способи введення антибіотиків при таких захворюваннях.

Численні дослідження показали, що антибактеріальна терапія більш ефективна, якщо застосовуються регіонарні методи введення препаратів, задля створення високих лікувальних концентрацій у патологічному вогнищі. Це – місцеве застосування антибіотиків для лікування гнійних ран, введення їх у порожнини, регіонарне ретроградне внутрішньовенне введення, внутрішньокісткове введення, внутрішньоартеріальне регіонарне та ін. Останнім часом розробляються методи насичення протизапальними препаратами лімфатичної системи всього організму та в зоні патологічного вогнища, що значно полегшує завдання лікаря під час лікування цієї складної категорії хворих.

У той же час внутрішньовенне, внутрішньом'язове, підшкірне введення лікарських препаратів не створюють лікувальну концентрацію в лімфатичній системі, чим, ймовірно, можна пояснити нестабільний лікувальний ефект. Встановлено, що при регіонарному внутрішньоартеріальному введенні розчинів антибіотиків відбувається посилення потоку інтерстиціальної рідини та розчиненої в ній лікарської речовини до коріння лімфатичної системи, що

призводить до потрапляння останнього до лімфатичних капілярів. Антибіотик, що потрапив у лімфу, повільно рухається лімфатичними шляхами, частково потрапляючи у кров через лімфо-венозні анастомози. Повільне скидання його в кров призводило до більш тривалого наповнення препаратом органів і тканин, ніж внутрішньом'язове введення [1]. Враховуючи тісний взаємозв'язок артеріальної кровоносної судинної системи з лімфатичною у внутрішньотканинному транспорті лікарських речовин і секторальну будову, що сприяє регіонарному насиченню медикаментозними препаратами, найбільш перспективним виступає розробка методів лімфотропної терапії на основі стимуляції лімфотоку через артеріальне судинне русло.

При розробці методики адекватного внутрішньоартеріального введення хіміотерапевтичних лікарських засобів було визначено оптимальні режими проведення регіонарної внутрішньосудинної інфузії в басейні зовнішньої сонної артерії.

З метою обґрунтування вибору безпечної оптимальної межі перевищення внутрішньосудинного тиску при введенні у регіонарну зону лікарського розчину та з'ясування морфологічних змін у тканинах регіонарної зони, нами проведені гістологічні дослідження регіонарної зони після введення фізіологічного розчину при різних значеннях тиску під час його введення на 30 піддослідних тваринах.

Гістологічні дослідження показали, що у інтервалі перевищення вихідного внутрішньосудинного тиску на 5-15 мм.рт.ст. введення фізіологічного розчину у більшості випадків ніяких розладів не викликало, лише в поодиноких випадках гістологічно спостерігалися явища адгезії формених елементів у ламінарній поверхні ендотелію мікросудин, десквамація і набухання клітин ендотелію, порушення проникності судин та вихід формених елементів за межі судинної стінки і те лише при максимальному перевищенні тиску у 15 мм.рт.ст.

Вибір параметрів тиску лікарського розчину, що вводиться - перевищення вихідного кров'яного тиску у регіонарній зоні на 5-15 мм.рт.ст. визначається такими міркуваннями: перевищення тиску препарату, що вводиться на величину менше 5 мм.рт.ст. недоцільно у зв'язку з тим, що при цьому препарат надходить у судину повільно і потрібен великий інтервал часу для його введення, крім того, у регіонарній зоні, у процесі інфузії, можуть спостерігатися коливання кров'яного тиску в невеликих інтервалах 1-5 мм.рт.ст. як наслідок коливання глибини наркозу чи маніпуляцій у сфері патологічної зони. Введення лікарських розчинів під тиском, що перевищує вихідний кров'яний тиск у регіонарній зоні на величину більше 15 мм.рт.ст., як показали наші експериментальні дослідження на піддослідних тварин, супроводжується розладами мікроциркуляції у вигляді стазів, геморагій, адгезій формених елементів до ламінарної поверхні ендотелію посткапілярно-венулярного відділу мікроциркуляторного русла, тромбоутворення, десквамації та набухання клітин ендотелію мікросудин, порушення судинної проникності та виходу формених елементів за межі мікроциркуляторного русла, гідростатичного набряку тканин, розриву судин, що на тлі виражених патоморфологічних змін у тканинах патологічної зони, як правило, призводить до розвитку некрозів та тромбозів у

судинах регіонарної зони і тим самим порушується надходження препарату у запальне вогнище та знижується лікувальний ефект.

Таким чином, запропоновані вимоги дозволяють проводити інфузію лікарських розчинів в зоні, що інфузується, на рівні близькому до фізіологічного.

На розроблений спосіб інфузійної терапії отримано авторське свідоцтво на винахід [2].

Сутність методу полягає в наступному: через гілки артерії проводять її катетеризацію, потім катетер підключають до апарату для тривалого дозованого введення лікарських розчинів. Перед інфузією реєструють вихідний тиск області інфузії, а потім проводять тривалу інфузію лікарських препаратів під тиском, що перевищує вихідний на 5-15 мм.рт.ст.

Для введення катетера використовували стандартну методику катетеризації поверхневої скроневої артерії: доступ здійснювався під місцевою анестезією 0.5% розчином новокаїну в кількості 30-40 мл з вертикального розрізу шкіри довжиною 2-3 см у преаурикулярній області, відступивши на 1-1.5 см до переду від козелка вуха. Необхідно, щоб розріз шкіри закінчувався біля нижнього краю вилицевого відростка скроневої кістки, оскільки це створює можливість подолати вигин скроневої артерії, який вона робить у цій ділянці. Після виділення артерії під неї підводять дві лігатури. Стінка артерії надсікається між двома лігатурами під час їхнього постійного підтягування. Через цей розріз у проксимальний кінець судини вводиться катетер на глибину 9 см, рахуючи від козелка вуха, досягаючи гирла язичної артерії. Дистальний відрізок артерії перев'язується. У разі виникнення труднощів при подальшому просуванні катетера по артерії необхідно змінити положення голови піддослідного. Фіксація катетера у посудині здійснюється трьома швами. Попередньо катетер гепаринізують. Після цього до катетера підключається інфузійний апарат, вимірюється вихідний тиск, після чого у катетер вводиться добова доза антибіотика, 5000 ОД гепарину, катетер герметизується. На другий день до катетера підключається інфузійний апарат, за датчиком встановлюється інфузійний тиск, що задається, що перевищує вихідний на 15 мм.рт.ст. і проводять тривалу інфузію стандартним інфузатором, що містить добову дозу антибіотика, підібраного з урахуванням чутливості мікрофлори, та допустимі для внутрішньовенного та внутрішньоартеріального введення, десенсибілізуючий лікарський засіб, інгібітор протеолітичних ферментів, лікарських засобів, що активно впливають на тонус кровоносних та лімфатичних судин, а також прямий антикоагулянт. Основою інфузата є електролітна модель сироватки крові. Після закінчення інфузії катетер гепаринізується та герметизується.

Аналогічну процедуру повторюють на третій, четвертий і п'ятий день. На шостий день катетер витягується.

Використання вищезазначеного комплексу дозволило здійснити успішне проведення тривалої внутрішньоартеріальної інфузії у 47 хворих з великими запальними процесами щелепно-лицьової області.

Хворі, що лікувалися за запропонованим методом, у 70% випадків виписані зі стаціонару до праці, а у 30% – з поліпшенням на амбулаторне долікування,

що закінчилося одужанням. У той же час у контрольній групі хворих, які отримували традиційне лікування, лише 3% були виписані до праці, 87% хворих виписані на амбулаторне лікування, а 10% - виписані зі стаціонару без змін, що вимагало повторної госпіталізації з приводу рецидивів захворювання та збільшення загального термін лікування в середньому на 11 днів у порівнянні з групою хворих, лікованих запропонованим методом.

Перспективним, на наш погляд, є подальше вдосконалення управління швидкістю регіонарного лімфовідтоку за рахунок дозованого керованого введення осмоактивних лікарських речовин в артеріальне русло.

Ми вважаємо, що розроблена та вивчена нами в експерименті внутрішньоартеріальна регіонарна лімфотропна терапія знайде клінічне застосування в арсеналі медикаментозного лікування хірургічних захворювань.

Література:

1. Орлов Р.С. Рух лімфи – активний регульований процес. клінічна лімфологія: тез.докл. I Всесоюзн.конф. - М.; Подільськ, 1985., С.17-18.
2. Авт. свід. на винахід №1251364. Заявка №2744488/28-14.

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕГІОНАРНОЇ ЛІМФОТРОПНОЇ ТЕРАПІЇ НА ОСНОВІ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ЛІМФОСТИМУЛЯЦІЇ ЗАПАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ.

Комський Марк Петрович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри стоматології,
Дніпровського медичного інституту
традиційної і нетрадиційної
медицини (ДМІ ТНМ)

Богомольна Лючія Олегівна,
асистентка кафедри стоматології
ДМІ ТНМ.

Мельничук Вікторія Василівна,
здобувачка ВО, 4 курс,
освітня програма «Стоматологія»,
ДМІ ТНМ

Гнійно-запальні захворювання, незважаючи на впровадження сучасних методів лікування, розробку нових антибіотиків та антисептичних засобів, методів профілактики, продовжують залишатися найрозповсюдженішими захворюваннями, котрі нерідко призводять до загибелі хворих і частій інвалідизації. Внаслідок цього розробка ефективних засобів лікування, зокрема, шляхів введення протизапальних та антибактеріальних препаратів є важливою медико-соціальною проблемою. У теперішній час широко застосовується внутрішньо артеріальний, внутрішньовенний, внутрішньом'язовий методи введення. Численні дослідження показали, що антибактеріальна терапія більш ефективна, якщо застосовуються регіонарні методи введення препаратів задля утворення високих лікувальних концентрацій у патологічному осередку. Це – місцеве застосування антибіотиків для лікування гнійних ран, введення їх у порожнини, регіонарне ретроградне внутрішньовенне введення, внутрішньо кісткове введення, внутрішньо артеріальне регіонарне та ін. У теперішній час доведено, що насиченням лімфатичної системи всього організму й у зоні патологічного осередку багато в чому полегшує завдання лікаря при лікуванні цієї складної категорії хворих.

Дослідження показали, що ендолімфатичний шлях введення може бути використаний для введення імуностимуляторів, антибіотиків, цитостатиків та інших лікарських розчинів, не викликаючи змін у лімфатичній системі. Внутрішньовенне, внутрішньом'язове, підшкірне введення лікарських препаратів не створюють достатню лікувальну концентрацію у лімфатичній

системі; чим, вірогідно, можна пояснити нестабільний лікувальний ефект. Низькомолекулярні препарати, до яких, зокрема, відноситься більшість протимікробних засобів, із підшкірної клітковини, м'язової тканини всмоктуються переважно у кровоносну систему. Там препарат частково зв'язується з білками крові, сорбується ректикуло-ендотеліальною системою та потрапляє у лімфатичну систему в зв'язаному вигляді та низькій концентрації. Тому створення у лімфатичній системі терапевтичних концентрацій препаратів таким шляхом введення можливе лише із застосуванням надвисоких доз.

У клінічній практиці у теперішній час успішно застосовується пряме ендолімфатичне введення лікарських препаратів. Використання цього методу дозволяє покращити результати лікування таких загрозливих захворювань, як перитоніт, сепсис, панкреонекроз та ін.

Ефективність методу обумовлюється створенням великих концентрацій антибіотиків у лімфатичній системі та у лімфатичних вузлах. Однак ендолімфатичний метод введення потребує спеціальних умов і являє собою оперативне втручання на тонких лімфатичних судинах, що вельми трудомістко і не може здійснюватися у амбулаторних умовах. Операція виконується за допомогою спеціальних інструментів і потребує навичок мікрохірургічної техніки.

У 1983 році було запропоновано нехірургічний шлях збільшення концентрації лікарських препаратів у лімфатичній системі, що отримав назву лімфотропної терапії. Передумовами до цього методу введення ліків стали фундаментальні дослідження будови та функції лімфатичної системи, а також її роль у запаленні.

Проведені експериментальні дослідження показали, що при введенні низькомолекулярного лікарського або діагностичного препарату в підшкірну клітковину нижньої кінцівки можна досягти його надходження до лімфатичної системи, використовуючи для цього давлючу манжету, створюючи утруднення венозного відтоку. Накладення на стегно манжети з дозованим тиском приводить до переважного надходження низькомолекулярного препарату до лімфатичної системи. Пояснення цьому було отримане при вивченні патології кроволімфообігу та порушень на рівні мікроциркуляторного русла.

Місцеве підвищення венозного тиску, а також гідростатичного та колоїдно-осмотичного тиску, приводять до перерозподілу руху рідини в інтерстиції, переважного надходження її та розчинених у ній речовин до лімфатичного русла. При підшкірному введенні препарату концентрація його у грудному лімфатичному протоці приблизно дорівнює концентрації у венозній крові, а при накладеній манжеті проксимальні місця введення лікарського препарату й створення у ній тиску 35-40 мм.рт.ст, концентрація його у грудному лімфатичному протоці підвищується у 2,5 - 3 рази.

Встановлено, що при регіонарному лімфотропному введенні ліків їхня концентрація у патологічному осередку значно перевищує таку при традиційних методах введення. У регіонарних від місця введення лімфатичних вузлах, концентрація антибіотика в 5-15 разів вище, ніж після обколів аналогічних груп лімфатичних вузлів.

Внутрішньом'язове введення антибіотика створює його високі концентрації у центральній лімфі на початкових етапах за рахунок того, що із м'яза він кров'ю транспортується до печінки, яка є основним органом, що продукує та направляє лімфу у грудну лімфатичну протоку. Не маючи поповнення із лімфи, концентрація препарату у крові, а отже в органах і тканинах, швидко знижується.

Препарат, введений під шкіру, переважно потрапляє до лімфатичної системи завдяки дозованому місцевому венозному тиску тканин та дії лідази. Механізм проникнення у лімфатичну систему низькомолекулярного препарату, введеного під шкірку пояснюється фізіологією мікроциркуляції. У першому випадку відбувається перерозподіл всмоктування антибіотика у бік лімфатичних капілярів [1]. У другому – здатності підвищувати проникливість сполучної тканини під дією гіалуронідази [2]. Посилення потоку інерстиційної рідини та розчиненої у ній лікарської речовини до лімфатичної системи призводить до потрапляння останньої у лімфатичні капіляри. Антибіотик, потрапивши у лімфу, повільно просувається лімфатичними шляхами, частково скидається у кров через лімфатичні анастомози. Тому у центральній лімфі на початку введення препарату концентрація його при лімфотропному веденні нижче, ніж після внутрішньом'язового. Більша частина затримується і тривало утримується по ходу лімфатичних вузлів [3]. Повільне скидання його у кров приводить до більш тривалого поповнення препаратом органів та тканин, чим внутрішньом'язове введення [4]. Крім того, потрапляння препарату в органи та тканини можливе і з лімфатичної системи, незважаючи на те, що вони розташовуються в стороні від проходження лімфатичних шляхів. Це забезпечується колатеральними лімфатичними судинами та лімфатичними вузлами, розташованими між органами, а також анатомічними зв'язками між глибоким та поверхневим відділами лімфатичної системи [5].

Поряд з анатоомо-фізіологічним та експериментальним обґрунтуванням регіонарної лімфотропної терапії розроблено техніку її виконання, в основу якої покладено сегментарну будову лімфатичної системи.

Накопичений досвід свідчить про велику користь застосування лімфотропної терапії у хворих із гнійно-запальними захворюваннями. Очевидно, це диктує необхідність перегляду лікарської терапії та багатьох інших захворювань, при яких лімфологічні методи не використовувалися. До теперішнього часу фармакологія лімфатичної системи не вивчалася. Проведене дослідження являє собою перший крок у важливій проблемі накопичення арсеналу лікарських можливостей для лікування захворювань, у патогенезі яких одне з основних місць відводиться лімфатичній системі.

Розроблений спосіб регіонарної лімфотропної терапії, заснований на підсиленні лімфопродукції та органного лімфовідтоку, дозволяє добитися насичення у більшій мірі регіонарних лімфатичних вузлів, а ніж органів і тканин, від яких до них відтікає лімфа. Таким чином, лімфотропна терапія є регіонарною тільки для віддалених секторів лімфатичної систем, а не уражених патологічним процесом органів і тканин, а також внутрішньоорганних лімфоїдних структур, втягнутих у цей процес.

Спроба створення на основі лікувальної лімфостимуляції через венозну систему лімфотропних методів терапії, що є регіонарними як для залученого органа, так і для відповідного йому відділу лімфатичної системи, також виявилися безуспішними з двох причин. Перша полягає у тому, що венозна система, завдяки особливостям її будови та функціям, надає можливості регіонарно насичувати лікарськими препаратами органи та тканини через їх лімфоїдні структури, друга – притаманний внутрішньовенній лімфостимуляції тотальний лімфостимулюючий ефект усіх гуморальних середовищ організму не відповідає принципам вибірковості. Отож, у теперішній час відсутні лімфотропні методи введення ліків, що дозволяють регіонарно впливати на первинний патологічний осередок.

Знання сегментарної будови артеріальної кровоносної системи та її тісного взаємозв'язку з лімфатичною в процесах внутрішньотканинного транспорту ліків стає основою для розробки лімфотропних методів лікарської терапії, дозволяючи збільшувати концентрацію препаратів не на організменному, а на органному рівні.

Наведені дані відкривають нові перспективи у проведенні медикаментозного лікування хірургічних захворювань гнійно-запального характеру, які містяться у можливості регіонарно діяти як на первинний патологічний осередок, так і на відповідний йому сектор, лімфатичної системи.

Теоретичні міркування про методи та засоби лімфостимуляції привели нас до думки про можливість оптимізації регіонарної лімфотропної терапії на основі удосконалення методів лімфостимуляції. У теперішній час це можливо здійснити кількома шляхами.

По-перше, пошуком нових лімфостимулюючих препаратів різного механізму дії, по-друге, створенням регіонарних засобів дії за рахунок пошуку нових шляхів введення лімфостимуляторів. Очевидно, найбільш перспективним є розробка регіонарних методів лімфостимуляції.

Враховуючи тісний взаємозв'язок артеріальної кровоносної судинної системи з лімфатичною у внутрішньо тканинному транспорті лікарських речовин і секторальну будову, що дозволяє регіонарно насичувати медикаментозними препаратами, найбільш перспективним уявляється створення регіонарних методів лімфотропної терапії на основі стимуляції лімфовідтоку через артеріальне судинне русло.

На наш погляд, заслуговує уваги подальше удосконалення керування швидкістю регіонарного лімфовідтоку за рахунок дозованого керованого введення осмореактивних лікарських речовин у артеріальне русло.

Ми вважаємо, що розроблена та вивчена нами в експерименті регіонарна лімфотропна терапія знайде клінічне застосування в арсеналі медикаментозного лікування хірургічних захворювань.

Список літератури

1. Купріянов В.В. та ін. Микрولیфология.- М.: Медицина, .1983. – 288 с.
2. Бехине М. та ін.- Атлас лимфографии. - Прага: Авиценум, 1983. – 406 с.

3. Панченков Р.Т., та ін., Эндолимфатическая антибиотикотерапия при гнойной хирургической инфекции // Тез. 30-го Всесоюз. съезда хирургов.- Минск, 1981. - с. 34 - 35.
4. Орлов Р.С. Движение лимфы – активный регулируемый процесс// Клиническая лимфология: Тез. докл. I Всесоюз. конф.-М.; Подольск, 1985.- с. 17 - 18.
5. Сапин М.Р., Борзяк Э.И. Внеорганные пути транспорта лимфы.- М.: Медицина, 1982-264 с.

КЛІНІКО ЛАБОРАТОРНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДІАГНОСТИКИ СКУПЧЕНОГО ПОЛОЖЕННЯ ЗУБІВ ЗА ДАНИМИ ТЕЛЕРЕНТГЕНОГРАФІЇ

Лихота К. М.
Довбенко Р.І.
Нимеровський І.Я.
Литковська Л.А.

Національний університет охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

Приватна медична практика

Резюме. Метод телерентгенографії використаний нами для діагностики скупченого положення зубів, при наявності сагітальних аномалій у 48 пацієнтів в 3-х вікових групах. Лікування проводилося ортодонтичною функціональною апаратурою.

Ключові слова: скупчене положення зубів, телерентгенографія, ортодонтичні функціональні апарати, сагітальні аномалії.

Окремі кутові і лінійні параметри телерентгенограми вивчені рядом авторів[1,2,3,4,5,6], які відмічають ідентичні їх зміни.

Ми використовували телерентгенографічні дані для діагностики аномалій скупченого положення зубів і для підтвердження результатів лікування ортодонтичних пацієнтів, з використанням функціональної ортодонтичної апаратури.

Результати розшифровок телерентгенограм за методикою А.Schwarz[15] порівнювали з нормою для даної вікової групи, а також з даними отриманими у цих же пацієнтів до лікування.

Метою нашого дослідження було використання методу телерентгенографічного дослідження для діагностики і лікування скупченого положення зубів.

Матеріали та методи дослідження.

Телерентгенологічне дослідження (ТРГ) провели у 48 пацієнтів з сагітальними аномаліями, ускладнених скупченим положенням зубів у 3-х вікових групах, в першій (11-12 років) – 16; у другій(13-17) – 20 і третій(18 і старше) – 12. З дистальним прикусом було 32 пацієнта, з мезіальним прикусом – 16.

Вимірювали довжину передньої черепної ямки (N-Se), фаціальний кут (кут F), іклінаційний кут (кут I), кут SeNB, кут ANB, кут франкфуртської горизонталі (кут H), кут (PnOcP), кут PnMP, гоніальний (кут go), кут MM, WISF – число та ін.

Отримані результати та їх обговорення

Проведені краніометричні дослідження (таб.1, таб.2) показали, що у осіб з аномаліями прикусу довжина передньої черепної ямки (N-Se) дорівнює від 53 до 69 мм. з середнім значенням 63,5 мм. і не залежить від виду досліджуваних патологій, так як індивідуальна для кожної людини. Середнє значення N-Se для осіб, що перебували на ортодонтичному лікуванні функціональними ортодонтичними апаратами склала - 64,3 мм.

Фаціальний кут (кут F), який характеризує розміщення апікального базису верхньої щелепи по відношенню до основи черепа до лікування дорівнював від 81° до 86° з середнім значенням при дистальному прикусі зі скученністю зубів $-85,4^{\circ}$, мезіальному прикусі зі скученністю зубів $-83,6^{\circ}$. Це свідчить, що при дистальному прикусі превалює антепозиція апікального базису верхньої щелепи відносно основи черепа, при мезіальному прикусі - ретропозиція апікального базису верхньої щелепи відносно основи черепа.

Інклінаційний кут, або кут нахилу спіральної площини (кут I), який характеризує нахил зубощелепного комплексу до основи черепа до лікування дорівнював від 81° до 87° з середнім значенням при дистальному прикусі зі скученністю зубів $86,4^{\circ}$, мезіальному $-83,6^{\circ}$. Це свідчить про те, що при дистальному прикусі превалює антеінклінація, при мезіальному прикусі – ретроінклінація.

Слід зазначити, що взаємозв'язку між величиною фаціального та інклінаційного кутів і видом прикусу бути не може, так як ці кути, головним чином, характеризують генетичний профіль, який може обтяжувати або компенсувати аномалійний. У обстежених нами пацієнтів з дистальним прикусом превалює генетичний профіль антефас зі скосом підборіддя вперед, при мезіальному прикусі – ретрофас зі скосом підборіддя назад.

Кут SeNB характеризує розміщення апікального базису нижньої щелепи по відношенню до основи черепа. До лікування він дорівнював від 78° до 89° з середнім значенням при дистальному прикусі зі скученністю зубів $79,1^{\circ}$, мезіальному $-86,6^{\circ}$. Це свідчить про те, що при дистальному прикусі превалює ретропозиція апікального базису нижньої щелепи відносно основи черепа, при мезіальному прикусі – антепозиція апікального базису нижньої щелепи відносно основи черепа.

Кут ANB визначає взаємовідношення апікальних базисів щелеп. Його величина неоднакова у осіб з різними профілями. Якщо точка А знаходиться позаду від лінії NB, то виміряне значення кута буде мати знак мінус, якщо точка А знаходиться спереду від лінії NB, то значення кута буде мати знак плюс. До лікування кут дорівнював від -5° до $+6^{\circ}$ з середнім значенням при дистальному прикусі зі скученністю зубів $+5,3^{\circ}$, мезіальному $-4,7^{\circ}$. Дані вимірювань кута підкреслюють невідповідність у розміщенні апікальних базисів щелеп при сагітальних аномаліях.

Кут франкфуртської горизонталі (кут H) є важливим діагностичним параметром краніометричних вимірювань, який характеризує положення суглобових головок нижньої щелепи по відношенню до основи черепа, що впливає на форму профілю обличчя. При дистальному прикусі зі скученністю

зубів кут дорівнював у середньому $87,9^\circ$, мезіальному – $92,8^\circ$. При дистальному прикусі превалює супрапозичія суглобових головок нижньої щелепи, при мезіальному прикусі – інфрапозичія суглобових головок нижньої щелепи. Супра- та інфрапозичія суглобових головок обумовлені видовженням або вкороченням гілок та тіла нижньої щелепи, інклінацією зубощелепного комплексу, величиною кута нижньої щелепи. Це свідчить, що кут Н не може в повній мірі характеризувати індивідуальний генетичний профіль, а його значення лише обтяжують або компенсують патологію.

Гнатометричні дослідження включили в себе всі виміри в межах зубощелепного комплексу, що міститься між спінальною та мандибулярною площинами.

Відхилення у значеннях кутів нахилу вісей зубів по відношенню до площин основи щелеп (кути ISpP і IMP) вказують на наявність у пацієнта протрузії або ретрузії зубів. Ці патології можуть бути як самостійні, так і поєднуватись з патологіями прикусу обтяжуючи, або частково компенсуючи останні. Інклінація щелеп не впливає на величину кутів нахилу вісей зубів по відношенню до площин основи щелеп, однак викликає погіршення положення зубів. Ретрузія або протрузія верхніх зубів сприяє відповідно ретрузії або протрузії нижніх зубів.

Важливим діагностичним критерієм є визначення міжщелепних взаємозв'язків, які характеризуються величиною максило-мандибулярного кута (кут MM), або кутів SpP A B і SpP A Pg, коли точки A, B та Pg знаходяться не на одній лінії. Кут SpP A Pg вказує на положення тіла, а кут SpP A B на положення альвеолярного паростка нижньої щелепи відносно верхньої. У обстежених нами пацієнтів до лікування кут MM дорівнював від 81° до 98° , з середнім значенням при дистальному прикусі зі скупченістю зубів- $95,1^\circ$, при мезіальному прикусі зі скупченістю зубів- $83,6^\circ$, і відмічені зубоальвеолярні форми аномалій.

Ступінь формування зубощелепного апарату аналізувався нами по телерентгенографічному знімку голови в боковій проекції. Для встановлення типу росту оцінювали: відношення задньої і передньої висоти лицевого відділу черепа (Se - Go : N - Me), кут нахилу площини тіла нижньої щелепи до площини переднього відділу черепа (кут N-Se MP), кут суми трьох кутів (кут NSeAr + кут SeArGo + кут ArGoMe), нижній гоніальний кут (кут NGoMe), лицевий кут по Ricketts (кут N-Ba Se-Gn), міжщелепний кут. Встановлено, що у обстежених нами пацієнтів при дистальному превалює горизонтальний, а у пацієнтів з мезіальним прикусом – вертикальний тип росту, що пророкує благоприємний прогноз лікування.

По закінченню першого етапу лікування, при розшифровці повторних бокових телерентгенограм голови пацієнтів відмічено позитивні зміни. Найбільш інформативні покращення стосувались розміщення апікального базису нижньої щелепи по відношенню до основи черепа в сагітальному напрямку (кут SeNB), взаємовідношення апікальних базисів щелеп (кут ANB), взаємовідношення апікальних базисів щелеп у сагітальному напрямку (кут MM), вертикального положення щелеп (кут B). Покращився нахил вісей зубів по відношенню до площин основи щелеп (кути ISpP і IMP). Зазнали позитивних

змін співвідношення верхньої частини обличчя до нижньої та профіль обличчя при орієнтації на E-plane.

Висновки

Підводячи підсумок вищесказаного, ми прийшли до висновку, що аналіз комп'ютерних телерентгенограм свідчить про те, що при сагітальних аномаліях зі скупченістю зубів на телерентгенограмах спостерігали зміни по відношенню до прямого (ортогнатичного) співвідношення щелеп.

Таким чином, телерентгенологічне дослідження дає змогу детальніше дослідити стан зубощелепної ділянки, виявити можливість більш детально скласти уяву про важливість переведення неправильно розташованого зуба в зубний ряд, а також скласти подальший план лікування.

Таблиця 1.

Результати розшифровки бокових телерентгенограм голови пацієнта до і після лікування дистального прикуса зі скупченістю зубів

Параметри телерентгенограм	Зміна середніх значень лінійних і кутових параметрів телерентгенограм (n = кількість осіб)			
	до лікування (n = 32)	з використанням ортодонтичних функціональних апаратів		
		I група (n = 9)	II група (n = 16)	III група (n = 7)
Кут F	85,4° ± 0,48	83,6° ± 0,46	83,0° ± 0,43	84,4 ± 0,43
Кут I (Pn SpP)	86,4° ± 0,66	86,1° ± 0,38	86,1° ± 0,33	85,8 ± 0,13
Кут SeNB	79,1° ± 0,69	82,7° ± 0,86	82,0° ± 0,93	82,4 ± 0,96
Кут ANB	+5,3° ± 0,79	+4,6° ± 3,8	+3,9° ± 0,84	3,9 ± 0,9
Кут H	87,9° ± 0,14	89,0° ± 0,44	87,8° ± 0,9	87,8 ± 1,63
Кут Pn OcP	78,3° ± 0,6	79,1° ± 0,51	78,3° ± 0,67	78,6 ± 0,44
Кут Pn MP	55,8° ± 0,88	59,9° ± 0,87	60,2° ± 0,54	61,1 ± 0,87
Кут B	18,9° ± 1,1	19,9° ± 1,12	20,1° ± 1,53	20,2 ± 1,63
Кут go	118,9° ± 0,32	121,3° ± 0,27	122,9° ± 0,23	123,1 ± 0,18
Кут Rickettsa	91,7° ± 0,48	91,2° ± 0,43	90,3° ± 0,44	90,4 ± 0,39
Кут MM	95,1° ± 2,61	92,2° ± 1,67	91,3° ± 1,46	91,1 ± 1,61
Кут ISpP	62,0° ± 1,31	64,9° ± 1,15	65,72° ± 1,21	68,8 ± 0,71
Кут IMP	85,8° ± 2,43	88,0° ± 2,61	88,1° ± 1,81	89,1 ± 1,08
6-PtV	10,9 мм ± 0,16	12 мм ± 0,11	12,0 мм ± 0,1	12,1 мм ± 0,09
Wist-число	4,1 мм ± 0,33	3,8 мм ± 1,16	2,6 мм ± 0,98	2,7 мм ± 1,2
g-sn / sn-Me	1,0 ± 0,05	0,9 ± 0,02	1,0 ± 0,03	1,0 ± 0,04
E-plane	-3,2 мм ± 0,76	-2,1 мм ± 0,82	-1,8 мм ± 0,71	1,8 ± 0,82
n-N	6,0 мм ± 0,11	6,09 мм ± 0,06	6,1 мм ± 0,06	6,2 мм ± 0,02
Sn-A	10,3 мм ± 0,26	10,6 мм ± 0,2	10,7 мм ± 0,1	10,9 мм ± 0,07
верхня губа	9,3 мм ± 0,06	9,4 мм ± 0,07	9,4 мм ± 0,06	9,4 мм ± 0,06
нижня губа	9,2 мм ± 0,02	9,1 мм ± 0,08	9,2 мм ± 0,09	9,2 мм ± 0,01
pg	8,7 мм ± 0,03	8,98 мм ± 0,05	8,9 мм ± 0,06	8,9 мм ± 0,02

Результати розшифровок бокових телерентгенограм голови пацієнтів до і після лікування мезіального прикуса зі скученістю зубів

Параметри телерентгенограм	Зміна середніх значень лінійних і кутових параметрів телерентгенограм (n = кількість осіб)
----------------------------	--

References

1. Pavlenko O.V. Electromyographic evaluation of functional activity of chewing muscles in patients with implant-based orthopedic structures / O. V. Pavlenko, V. I., Bida, O. M. Doroshenko, O. F. Sirenko // Modern dentistry. - No. 3, 2012. - P. 131-134.
2. Kostyshyn A. B. Features of Surface Electromyography Indices in Young People / A. B. Kostyshyn // Galician Medicinal Herald. - 2014 - T. 21, No. 3. - P. 29-30.
3. Doroshenko O. M. Investigation of the activity of masticatory muscles in the persons who make partial detachable dentures from different structural materials / O. Moroshenko // Southern Ukrainian Medical Journal. - No. 7, 2014. - P. 39-41.
4. Gubanova D.V. Analysis of the state of occlusion and dental rows as a factor of etiopathogenesis of the retinal teeth of the upper jaw / D. V. Gubanova, 4. IV Chizhevsky, OI I. Gubanova // Bulletin of Biology and Medicine Problems. - 2015. - Vip. 1 (117). - C. 283-287.
5. Kuroyedova V. D. Understanding Orthodontics / Kuroyedova V. D., Dmitrenko M. I., Makarova O. M., Stasyuk O. A. - Poltava, 2016. - 88 p.
6. Nikolayev SG Electromyography: Clinical Practicum / S. G. Nikolaev. - Ivanovo, 2013. - 264 pp.
7. Dawson, P. Ye. Functional occlusion: from the temporomandibular joint to the smile planning / Peter E. Dawson; per. from English; by ed. D. B. Konev. - M.: Practical medicine, 2016. - 592 p.
8. Lykhota K. M. Assessment of occlusion relations of the tooth-jaw system in patients with sagittal anomalies of bite by the method of computer occlusion / K. M. Lykhota // Collection of scientific works by the staff of the NMAPE named after P. L. Shupik. - 2015.- P.24 (3). - P.43-50.
9. Petrychenko O. V. Peculiarities of the structure of the dento-jaw area of orthodontic patients with speech disorders / O. V. Petrychenko // Problems of Military Health: Sb. sciences Ave Ukrainian military-honey. acad. - K., 2017. - Vo. 47. - P. 222-225.
10. Kerstein R. B., Grundset K. Obtaining bilateral simultaneous occlusal contacts with computer analyzed and guided occlusal adjustments. Quintessence Int. 2013; 32:7- 18.
11. Noar Joseph Practical orthodontics. Guide to the correction of occlusion / Joseph Noar. - Lviv: GalDent, 2015. - 104 p.

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

12. William R. Proffit. Contemporary orthodontics / Proffit W. R., Fields Henry W., Sarver David M. – 5th Edition. – St. Louis : Mosby, Elsevier Health Sciences, 2013. – 768 p.

13. Kutsevlyak V. I. Orthodontics. Textbook for students of the dental faculty, orthodontists, interns / V. I. Kucevlyak, A. V. Samsonov, S. A. Sklyar. - Kharkov: SIM, 2013. - 532 p.

14. Graber Lee W. Orthodontics: Current Principles and Techniques / Lee W. Graber, Robert L. Vanarsdall, Katherine W. L. Vig. – 6th Edition. – St. Luis : Mosby, Elsevier Health Sciences. 2016. – 928 p.

15. Schwarz A.M. Lehrgang der Le biss – regulung / A.M. Schwarz/ Band I. Urban & Schwarzenberg. Wien, 1961.

16. Schwarz A.M. Roentgenstatics -- a practical evaluation of the X-ray headplote // Amer. J. Orthodontics. -- 1962. -- Vol. 47, №8.- P.561-584.

ВПЛИВ ХРОНІЧНОЇ ВЕНОЗНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ, ПОЛОГІВ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ

Нейко Ольга Василівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Кравчук Інна Валеріївна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Курташ Наталія Ярославівна,

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Куса Олена Михайлівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Дослідженнями, проведеними в останні десятиліття, встановлено значення вагітності в розвитку хронічних захворювань вен нижніх кінцівок (ХЗВНК) [1]. Варикозна хвороба викликає естетичний дискомфорт, трофічні зміни тканин нижніх кінцівок, сприяє розвитку варикотромбофлебиту і тромбоемболій, які несуть небезпеку для здоров'я матері і плоду [2]. Загальновідомо, що вагітність є важливим фактором ризику розвитку венозних тромботичних і тромбоемболічних ускладнень, що вимагає пильної уваги до венозної системи цієї категорії жінок. Хронічна венозна недостатність нижніх кінцівок – маніфестація порушень венозної гемодинаміки, які призводять до стійкого застою венозної крові в ураженій кінцівці. З огляду на зміни реологічних властивостей крові, струму крові, венозний застій в нижніх кінцівках, трофічні зміни венозної стінки і активацію імунних механізмів, характерних для хронічної венозної недостатності (ХВН), можна припустити, що дана патологія впливає на внутрішньоутробний розвиток плода [3].

Метою нашого дослідження було зниження числа ускладнень в перинатальному періоді у вагітних із хронічною венозною недостатністю з використанням компресійних методів лікування. В ході дослідження вивчали особливості анамнезу, перебігу вагітності і пологів, виявляли провокуючі фактори ризику плацентарних порушень при варикозній хворобі у вагітних,

проводили оцінку даних лабораторних та функціональних досліджень у вагітних з різними варіантами перебігу варикозної хвороби. Вивчали ефективність використання компресійних засобів (компресійні панчохи та компресійні колготки) для лікування та профілактики ускладнень хронічної варикозної недостатності.

Під час дослідження проведено ретроспективний аналіз 89 історій вагітності та пологів жінок з варикозним розширенням вен нижніх кінцівок та малого таза з різним ступенем ХВН: 0 стадія – 40 вагітних, I стадія – 29 вагітних, II стадія – 14 вагітних, III стадія – 6 вагітних. Вагітні були поділені на 2 групи. До першої групи ввійшли 40 вагітних, які використовували компресійні засоби лікування з метою профілактики ускладнень хронічної венозної недостатності. Другу групу склали 49 вагітних, що не використовували компресійні засоби. Клінічні групи вірогідно не розрізнялися за віком, анамнестичними даними та паритетом. У 14 пацієнток першої та 16 вагітних другої групи відмічено наявність спадкової схильності до варикозної хвороби. У першій групі повторно народжували 64.73% жінок, а в другій – 60.2% пацієнток.

Компресійна терапія є фундаментом профілактики та лікування варикозу і ХВН, що створює оптимальні умови для нормалізації венозного відтоку від нижніх кінцівок, знижує навантаження на венозну систему ніг та запобігає венозному застою [4]. Компресійний трикотаж для обстежуваних вагітних підбирався індивідуально (за мірками), враховуючи відповідність анатомічного профілю кінцівки для створення правильного градієнту тиску. При різних стадіях ХВН використовувався відповідний клас компресії. Під час використання компресійних засобів в жодному випадку не спостерігалось негативних побічних впливів.

Наприкінці вагітності жінки першої групи відзначали зменшення спонтанного болю у враженій кінцівці, зменшення набряку та почервоніння по ходу вен. Лікування з використанням компресійних засобів сприяло усуненню парестезій у 60% жінок першої групи, у яких вони раніше визначалися. Спонтанні судоми перестали турбувати 30% жінок першої групи. Патологічний перебіг пологів спостерігався у жінок другої групи частіше в порівнянні з першою групою. Крововтрата під час пологів через природні пологові шляхи становила 250.0 ± 100 мл. в першій групі, і в другій групі 300 ± 100 мл. Післяпологовий період ускладнився тромбофлебітом варикозних вен в однієї породіллі першої групи і у трьох породіль групи контролю.

Таким чином, проведене клінічне дослідження дає змогу зробити висновок, що застосування компресійних засобів у вагітних є ефективним методом лікування хронічної варикозної недостатності та профілактики венозних ускладнень.

Список літератури:

1. Безнощенко ГБ, Кравченко ЕН, Цуканов ЮТ, Кропмаер КП, Цыганкова ОЮ. Варикозная болезнь у беременных: особенности гестационного периода, флебогемодинамика малого таза и нижних конечностей / ГБ. Безнощенко, ЕН. Кравченко, ЮТ. Цуканов, КП. Кропмаер, ОЮ. Цыганкова // Российский вестник акушера-гинеколога.- 2016.- В.15(3).- С. 4-8.

MEDICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

2. Lawrence PF. Medicare Evidence Development & Coverage Advisory Committee (MEDCAC) meeting in July 2016 on chronic venous disease: An important first step / PF. Lawrence // J Vasc Surg Venous Lymphat Disord.- 2017.- V.5(3).- P. 301-302.

3. Hall H, Lauche R, Adams J, Steel A, Broom A, Sibbritt D. Healthcare utilisation of pregnant women who experience sciatica, leg cramps and/or varicose veins: A cross-sectional survey of 1835 pregnant women / H. Hall, R. Lauche, J. Adams, A. Steel, A. Broom, D. Sibbritt // Women Birth.- 2016 .- V.29(1).- P. 35-40.

4. Ismail L., Normahani P., Standfield NJ., Jaffer U. A systematic review and meta-analysis of the risk for development of varicose veins in women with a history of pregnancy / L. Ismail, P. Normahani, NJ. Standfield, U. Jaffer // Vasc Surg Venous Lymphat Disord.- 2016.- V.4(4). – P. 518- 524.

ДИСФУНКЦІЯ СКРОНЕВО-НИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА. МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ

Новіков Вадим Михайлович,

Доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри пропедевтики хірургічної стоматології
Полтавського державного медичного університету

Резвіна Катерина Юріївна

Доцент кафедри пропедевтики хірургічної стоматології
Полтавського державного медичного університету

Коросташова Марія Анатоліївна

Аспірантка кафедри пропедевтики хірургічної стоматології
Полтавського державного медичного університету

Додатко Вадим Ігорович

Аспірант кафедри пропедевтики хірургічної стоматології
Полтавського державного медичного університету

Ющенко Яна Олександрівна

Студентка 4 курсу 1 групи
стоматологічного факультету
Полтавського державного медичного університету

Скронево-нижньощелепний суглоб доволі часто потрапляє в поле зору лікарів-стоматологів. Через свою складну анатомічну будову цей суглоб схильний до різних патологій, зокрема і до дисфункції. За статистикою розповсюдженість даного захворювання складає від 5% до 12% серед людей, з переважною більшістю саме серед жінок [1]. Симптоми цього захворювання різноманітні, що інколи викликає труднощі при постановці діагнозу. Першим, хто описав усі ознаки дисфункції СНЩС був лікар-оториноларинголог J.Costen. На його честь названо весь симптомокомплекс цього захворювання. Синдром Костена включає біль в ділянці суглоба з іррадіацією в шию, вухо, скроню, потилицю; характерний звук при відкриванні рота – хрускіт, ляскіт чи клацання; тризм; зниження слуху; тупий біль в середині і поза вухом, закладеність вуха; сухість у роті; біль і печіння язика; головний біль; болі в обличчі по типу невралгії трійчастого нерва. Клінічно важко виділити всі ці симптоми у пацієнтів із дисфункцією скронево-нижньощелепного суглобу, бо патогено-етіологічний його прояв характеризує, в більшості випадків, тільки один чи кілька симптомів [2].

Дисфункція СНЩС може відображати не лише локальні (місцеві) проблеми, а й мати системний характер [3]. До місцевих факторів розвитку захворювання

відносяться: руйнування зубів різної етіології, деформації та дефекти зубних рядів, м'язові порушення в щелепно-лищевої ділянки, або травма. До загальних стосуються: психоемоційні зміни, що призводять до дискоординації рефлексів зубощелепної системи, порушення метаболізму гормонів, ендокринні захворювання, порушення обміну речовин [4].

Незважаючи на це головними етіологічними факторами виникнення дисфункції СНЩС слід вважати порушення оклюзії, обумовленої деформацією і дефектами зубних рядів, морфофункціональні зміни в м'язах щелепно-лищевої ділянки, травми, патологічна стертість зубів, аномалії положення зубів, тощо. Дані причини порушують міодинамічну рівновагу в м'язах, які забезпечують рухи суглобового диску за допомогою жувальних та латеральних крилоподібних м'язів [5]. Сучасна наукова література не обмежується локальними причинними факторами розвитку дисфункції СНЩС. Не менш актуальними залишається вплив статевих гормонів та порушення в позаклітинному матриксі.

Підвищене відсоткове співвідношення захворювання серед жінок репродуктивного віку дозволяє науковцям висунути припущення, що статеві гормони (естрогени, прогестерон) можуть визначатися як фактори розвитку захворювання СНЩС. З цього приводу дану гіпотезу активно досліджують вчені.

Для виявлення внутрішньосуглобових порушень лікар має право обирати різні об'єктивні методи дослідження. До них відносяться: рентгенографія в різних укладках, комп'ютерна томографія, динамічна рентгеноскопія, ортопантомографія, зонографія, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія та/або ультразвукова діагностика [6]. Кожен з цих методів, які обирає лікар, дозволить визначити ті чи інші порушення, які в наступному впливатимуть на хід майбутнього лікування. Варто зазначити, що саме МРТ найчастіше надає підґрунтя для постановки діагнозу м'язово-суглобової дисфункції СНЩС.

Основним критерієм діагностики МРТ при дисфункціональних станах скронево-нижньощелепного суглобу є візуалізація внутрішньосуглобового хрящового диску. Він забезпечує рухи нижньої щелепи в трьох напрямках: фронтальній, сагітальній і вертикальній осях. Дослідження проводиться в двох положеннях: при закритому роті та при відкритому роті. В нормі при закритому роті (Рис. 1) скронево-нижньощелепний суглоб знаходиться між суглобовою головкою та суглобовим горбиком. У фронтальній проекції суглобовий диск зазвичай нагадує форму каптура, а на парасагітальних зрізах має бути гантелеподібним. Задня частина меніска в нормі перекриває середину суглобової головки. При відкритому роті (Рис 2.) суглобова головка зміщується вентрально до суглобової ямки, при цьому меніск повинен займати нормальне положення інтерпозиції, не даючи кістковим структурам контактувати між собою. При патології скронево-нижньощелепного суглобу яка виникає через зсуви суглобового диску виділяють переднє, передньо-латеральне, передньо-медіальне, латеральне, медіальне або заднє зміщення меніска. [7] Тригер даного захворювання часто провокується після широкого відкривання рота, що пояснює переважання поширеності передніх зміщень в практиці лікаря стоматолога.

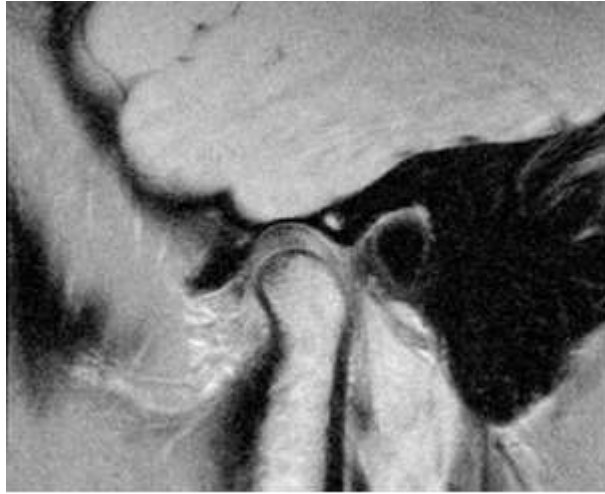

Рис. 1 Позиція СНЩС із закритим ротом в нормі.
Задня частина меніска перекриває
середину суглобової головки.

Рис. 2 Позиція СНЩС із відкритим ротом в нормі.
Суглобова головка зміщується вентрально до суглобової ямки, при цьому
меніск займає нормальне положення інтерпозиції, не даючи кістковим
структурам контактувати між собою.

Лікування дисфункції скронево-нижньощелепного суглобу на першому етапі забезпечує відновлення функціонального стану зубо-щелепної системи. Для цього стоматолог виготовляє індивідуальні капи на верхню чи нижню зубну дугу. Спільною метою для них є забезпечення роз'єднання прикусу.

Характер лікування при використанні оклюзійних шин залежить від напрямку зсуву диска СНЩС та вираженості внутрішньосуглобових змін. В основу принципу лікування закладена можливість усунення патологічної звичної оклюзії, проведення центрування головки нижньої щелепи в новому ортопедично-вірному положенні в суглобових ямках і стабілізація отриманих співвідношень вертикальної величини оклюзії та нормалізація співвідношень у

горизонтальному напрямку. Нормалізація співвідношень, у свою чергу, призводить до нормалізації набутих патологічних симптомів [8].

Крім можливих патологій, які характерні для дисфункції скронево-нижньощелепного суглобу, інформативним виявляються зміщення диску СНЩС. Найчастіше відбувається переднє зміщення. В такому випадку частіше за все використовують оклюзійну шину «Michigan-splint», за для успішного лікування в комплексі з головною пращеподібною шапочкою на ніч.

Пацієнти мають бути взяті на щомісячний контроль. Зазвичай перший місяць лікування пацієнтам видається найбільш складно. Основними проблемами, з якими можуть зіткнутися хворі через тиждень використання конструкції - це скарги на підвищене слиновиділення, виникнення болю та печіння в м'язах, головний біль, які можуть бути в нормі і зникають в середньому через 3 тижня. Головною причиною таких явищ є фізіологічна перебудова м'язового рефлексу, що передбачає певну напругу в м'язах та подразнення нервових закінчень в м'язах за рахунок зміни звичної оклюзії. На кожному контрольному відвідуванні пацієнтам здійснюється визначення суперконтактів з послідуною корекцією капи. На практиці через 3 – 6 місяців використання оклюзійної шини «Michigan-splint» пацієнти відмічають значне покращення самопочуття та зникнення скарг. Основним критерієм виздоровлення є повне зникнення симптомів дисфункції, навіть без використання шини. Тому наступний етап лікування залежить від анатомічних і функціональних змін, які виявлені при діагностиці СНЩС і має на меті закріплення лікувального ефекту.

З огляду на все можна зробити висновок, що діагностика дисфункції СНЩС має в повному обсязі описувати вогнища враження суглобу. При скронево-нижньощелепних розладах частіше страждає меніск, що складається з фіброзно-хрящової тканини. Для її візуалізації найкращим методом слугує магнітно-резонансна томографія СНЩС. Ортопедичне лікування виконує головну роль в підході до даного контингенту пацієнтів. Так, як перебудова міотатичного рефлексу за допомогою оклюзійних кап забезпечує функціональну перебудову зубо-щелепної системи, забезпечується роз'єднання прикусу і тим самим встановлення меніска в правильне анатомо-топографічне положення.

Список літератури:

1. Prevalence of TMJD and its signs and symptoms. Bethesda (MD): National Institute of Dental and Craniofacial Research; 2018: <https://www.nidcr.nih.gov/research/data-statistics/facial-pain/prevalence>. Accessed Aug 10, 2018.
2. Валентин Макеев, Уляна Телішевська, Володимир Шебінський, Оксана Телішевська, Руслан Кулінченко. Скронево-нижньощелепні розлади. 2018. 34-5 с.
3. Yin, Chang Shik, Young Jun Lee, and Young Jin Lee. "Neurological influences of the temporomandibular joint." *Journal of Bodywork and Movement Therapies* 11.4 (2007): 285-294.

4. Badel T. Occlusion in patients with temporomandibular joint anterior: disk displacement. T. Badel. Acta. Clin. Croat. – 2008. – № 47(3). – P. 129–136.
5. Пастухова В. А., Лук'янцева Г. В., Краснова С. П., Порадун Ю. М., Чуприна О. С. (2019). Скренево-нижньощелепний суглоб: анатомічні та функціональні особливості в віковому аспекті, етіологія і поширеність захворювань серед спортсменів. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія, (1), 48-54.
6. Макєєв В.Ф, Телішевська У.Д, Кучер А.Р. Обґрунтування використання алгоритмів діагностики скрениво-нижньощелепних розладів. Український стоматологічний альманах. 2016. 3(1):68-74.
7. МРТ-исследования - медицинский центр «МРТ-Эксперт». МРТ височно-нижнечелюстных суставов в диагностике заболеваний ВНЧС [Интернет]. Москва: Федеральная сеть медицинских центров ГК «Эксперт» 2006-2021. Доступно: <https://www.mrtexpert.ru/articles/232>
8. Лунькова Ю.С. Удосконалення діагностики та ортопедичного лікування у пацієнтів з вивихами дисків скренево-нижньощелепного суглоба [дисертація]. Полтава. Українська медична стоматологічна академія, 2019. 175 с.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЖІНОК ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Остафійчук Світлана Олександрівна

доктор медичних наук,
доцент кафедри акушерства та гінекології ім. І.Д. Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет МОЗ України

Дрогомирецька Наталія Василівна

кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології ім. І.Д. Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет МОЗ України

Моцюк Юлія Богданівна

кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології ім. І.Д. Ланового
Івано-Франківський національний медичний університет МОЗ України

Надмірна маса тіла є одним з найпоширеніших факторів, що ведуть до погіршення якості та зменшення тривалості життя людини. Поширеність ожиріння у західному світі значно зросла останні десятиліття. За даними американського коледжу акушерства та гінекології більше однієї третини жінок у період вагітності страждають на ожиріння, а більше половини вагітних мають надмірну вагу [1]. Ожиріння несе додаткові ризики для матері та новонародженого. Деякі медичні проблеми (гіпертонічні ускладнення, гестаційний діабет, макросомія, тромбоемболія, необхідність оперативного розродження, проблеми анестезії, післяпологова гіпертермія) зростають разом із збільшенням ваги тіла жінки. Дослідження показали, що надмірне гестаційне збільшення маси тіла (ГЗМТ) у жінок з нормальною вагою є сильним предиктором збереження зайвої ваги в післяпологовому періоді і сприяє розвитку ожиріння у жінок дітородного віку [2].

Вагітні жінки являються групою ризику за зниженою фізичною активністю та надмірним збільшенням маси тіла. Інформування жінок відносно особливостей харчування і фізичної активності являється важливою складовою антенатального нагляду. Фізичні вправи призводять до поліпшення психічного статусу вагітних, зниження ризику гестаційного діабету та гіпертензії, профілактики надлишкового ГЗМТ, зниження перинатальних ускладнень.

Метою нашої роботи було вивчення рівня інформованості жінок про фізичну активність під час вагітності.

Нами проведено анкетування 117 пацієнток перед пологами, серед яких 71 (60,7±4,5 %) першовагітні та 46 (39,3±4,5 %) з повторною вагітністю. Індекс маси тіла (ІМТ) розраховували за формулою: $ІМТ = \text{маса тіла (кг)} / \text{зріст (м)}^2$. Усі пацієнтки оформили «Індивідуальну згоду на участь у дослідженні». Отриманий цифровий матеріал обробляли статистично з використанням пакету

статистичного аналізу на базі Microsoft Excel та програми «Statistica 6.0» (StatSoft Inc., USA).

Тільки 15 (12,8±3,1 %) жінок регулярно займалися спортом до вагітності. 80,3±3,7 % жінок вказали, що обговорювали необхідність фізичних вправ з гінекологом хоча б один раз під час вагітності. Половина жінок продовжували самостійно вивчали дану тематику: в першій половині вагітності зазвичай шукали інформацію в інтернеті та в журнальних статтях, а на пізніх термінах вагітні здебільшого користувалися порадами членів родини та друзів. Позитивне відношення до порад лікаря, щодо фізичної активності, виявили 75 (64±4,4 %) жінок, 30 (25,6±4,0 %) готові відповідати на питання з ініціативи лікаря та 12 (10,3±2,8 %) вагітних сказали, що дана тема їх не цікавить і вони не готові обговорювати її з медиками.

Інформацію вважали цікавою та необхідною в більшості першовагітні (80,0±4,6 %) та повторновагітні, які мали надлишкову надбавку в вазі при попередніх вагітностях (84,0±7,3 %). При вивченні дотримування рекомендацій лікарів, кожна третя жінка вказувала на нестачу часу, 48 (41,0±4,5 %) вагітним виконувати фізичні вправи заважали сімейні проблеми. Обмежувати фізичну активність лікарі пропонували 23 (19,7±3,7 %) жінкам з неускладненим перебігом вагітності. Багато жінок вважають, що рухова активність при виконанні професійної діяльності та роботи по дому є достатньою, деякі намагалися уникати додаткової фізичної активності з метою попередження ускладнень вагітності та ушкодження плода. Частина опитаних жінок хвилювалися з приводу лактації при виконанні фізичних вправ.

В кінці вагітності тільки у 44 (37,6±4,5 %) жінок нами встановлена ГЗМТ в рекомендованих межах згідно наказу МОЗ України № 417 [3], 45 (38,5±4,5 %) вагітних мали надлишкову прибавку, а 28 (23,9±3,9 %) недостатню.

Отже, за результатами проведеного опитування виявлено низький рівень знань жінок про фізичну активність при вагітності, що вимагає удосконалення інформування жінок з метою профілактики патологічного ГЗМТ, зниження акушерської та перинатальної патології.

Список літератури:

1. ACOG. Weight gain during pregnancy. Committee Opinion No. 548. American College of Obstetricians and Gynecologists. *Obstet Gynecol.* 2013;121: 210-5.
2. Nicodemus NA Jr. Prevention of Excessive Gestational Weight Gain and Postpartum Weight Retention. *Curr Obes Rep.* 2018 Jun;7(2):105-111. doi: 10.1007/s13679-018-0312-0. PMID: 29696560.
3. Наказ МОЗ України № 417 від 15.07.2011 «Методичні рекомендації щодо організації амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги».

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВНОГО ПЕРІОДУ ДЛЯ ОСІБ З ПЕРЕЛОМОМ ВЕРТЛЮГОВОЇ ЗАПАДИНИ

Пасенко Марина Володимирівна

Аспірант

Київ, Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського

Актуальність. По статистиці в наслідок механічної травми в середньому в Україні гине понад 16 тисяч осіб, із них 65 % людей це особи працездатного віку. За даними ВООЗ смертність від травм посідає третє місце після серцево – судинних та онкологічних захворювань і нажалі ця статистика має тенденцію до зростання. Смертність при поєднаній травмі кінцівок залежить від кількості і тяжкості травми і досягає 30 % , а також займає одне із перших місць серед причин смерті осіб до 45 років [1].

Згідно статистики травми перелому тазу складають 5-8% усіх переломів, при поєднанні травм їх кількість коливається від 30-58%. Рівень летальних наслідків після нестабільних пошкоджень тазу коливається від 10 до 18%, інвалідність – від 30-50%.

Провівши огляд літературних джерел, було виявлено великий відсоток ускладнень, як на початку отримання, травми так і на віддаленому періоді. Серед поширених ускладнень після перелому вертлюгової западини: пошкодження сідничного нерву, зміни хрящової тканини, артрит, остеоартроз, пошкодження важливих нервів і судин [3].

Фізична терапія хворих з переломом вертлюгової западини є досить важливим питанням, так як ті зміни які можуть відбуватися при неправильному їх проведенні можуть в подальшому призвести до функціональних обмежень.

Відновний період фізичної терапії є важливим етапом у відновленні хворого, адже на ньому приділяється особлива увага до збільшення фізичних навантажень, загальному зміцненню організму, підвищення функціональної здатності, виявлення резервних можливостей, профілактика ускладнень, навчання самостійного обслуговування [2].

В даному періоді застосовувалися ізометричні вправи; загально - розвиваючі, спеціальні; механотерапія; хода з милицями з частковим навантаженням 10-20%, міофасціальний реліз та стрейтчинг.

Для оцінки обстеження хворих було використано методику гоніометрії, антропометрії, оцінка функціонального стану після оперативного лікування вертлюгової западини за шкалою W.H. Harris.

Виконуються терапевтичні вправи, які направлені на збільшення сили в ослаблених м'язах, які були виявленні під час проведення мануально-м'язового тестування. Хворий продовжує активно виконувати комплекс вправ пізнього післяопераційного періоду, до якого додаються вправи по відведенню оперованої ноги в положенні на здоровому боці. З початку ці рухи проводять із зігнутих колінним суглобом, потім з посиленням м'язів стегна, сідниць і спини

починають відводити ногу з випрямленням в колінному суглобі. Рухи роблять на кількість і на час утримання у відведеному стані. Ця вправа досить важлива, і на ній потрібно сфокусувати увагу хворого. Виконуються вправи на стимуляцію пропріорецепторів з використанням фітболів, валиків та інших засобів.

В положенні на здоровому боці проводять махи ногою вперед і назад, потім перевертаються на живіт і проводять підйоми ноги з розігнутим колінним суглобом для укріплення задньої групи м'язів стегна, сідниць і спини. Такі ж махи проводять, стоячи на милицях. Потрібно перші 2-3 місяці суворо уникати ротаційних рухів в оперованому суглобі, різких поворотів при ходьбі, низьких присідань (глибокі крісла, дивани) [5].

Рекомендується продовжувати фізичну терапію і після контрольної рентгенографії до 3-4 місяців перейти на тростину з дозволу лікаря травматолога, якою потрібно користуватися 1–1,5 місяця.

Необхідно раз на місяць проводити курси масажу та електроміостимуляції в ходьбі, займатися з гумовою стрічкою. Руховий режим збільшується поступово [4]. Час ходьби від 20–30 хвилин за спробу і поступово збільшувати з дистанцією і часом. Ліжко має бути на досить м'яким і не досить низьким. Не слід робити вправи через силу та біль. Збільшувати навантаження на суглоб при всіх видах активності необхідно повільно, дозовано, відповідно відчуттям хворого.

Для зменшення набряку рекомендується використовувати кінезіотейпування прооперованої кінцівки кожні 3-5 днів. Під дією аплікації стягуються поверхневі шари шкіри, зменшується внутрішньотканьовий тиск, поліпшується перфузія тканини, прискорюється виведення медіаторів запалення з вогнища, зменшується проникність судин, зменшується набряк. В результаті зменшується роздратованість больових рецепторів, компресія нервових стовбурів і судин [1].

На даному періоді ефективним методом буде оклюзивне тренування, або тренування з обмеженим кровотоком – особливий метод, який найчастіше використовують у відновленні хворих після перелому вертлюгової западини для швидкого нарощування м'язової маси. Він полягає в обмеженні венозного відтоку в певній ділянці тіла за допомогою манжет, бинтів і джгутів [1].

Розглядаючи дослідження, вони показали, що при використанні цього методу збільшення м'язової маси можна досягти при дуже низьких навантаженнях - всього 20-30% від максимально можливого. Використовуючи цей метод, можна впливати на м'язові показники пацієнтів без перевантаження пошкоджених м'язів, сухожилків, зв'язок і суглобів до часу їх повного відновлення. Крім того, методика дозволяє збільшити обсяг рухів в оперованих суглобах, зменшити рівень больових відчуттів та покращити керуваність рухів [4].

Вправи які виконує хворий, мають повторюватись багаторазово адже спроможність хворого пересуватися і частково обслуговувати себе зменшує його залежність від сторонньої допомоги і дає йому наснагу у подальшому занятті фізичними вправами.

Висновок: Ефективність фізичної терапії для осіб з переломом вертлюгової западини визначається після кожного її етапу повнотою

відновлення функцій, характером компенсації і обсягом вироблених замісних рухів, силою м'язів і амплітудою рухів, здатністю виконувати побутові і трудові дії, обслуговувати себе, пересуватися без сторонньої допомоги, пристосовуватися до різних ситуацій, тобто активністю у повсякденному житті.

Список літератури

1. Анкин Л.Н. Практическая травматология. Европейские стандарты диагностики и лечения / Л. Н. Анкин, Н.Л. Анкин. – М. : «Книга-плюс», 2016. 456с.
2. Баранов А.В. Оценка обстоятельств и тяжести повреждений у пострадавших с травмами таза на этапе специализированной медицинской помощи / А.В. Баранов, Ю.Е. Барачевский, Р.П. Матвеев // Медицинская катастроф. – 2012. – №1 (77). – С. 23-25.
3. Глиняна О. О. Физическая реабилитация больных после хирургического лечения переломов ввертлужной впадины. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури : наук. часоп. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. № 9. С. 30–32.
4. Голка Г.Г. Травматологія та ортопедія : підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів / Г.Г. Голка, О.А. Бур'янов, В.В. Климовицький. – Вінниця : Нова Книга, 2014. – 416 с.
5. Лазарев А.Ф., Солод Э.И., Гудушаури Я.Г. , Какабадзе М.Г., Стояхин С.С., Сахарных И.Н. Проблемы лечения переломов вертлюжной впадины. Вестник травматологии и ортопедии им. Н.Н. Приорова. 2013;(4). – С. 81-85.
6. Пасенко М.В. Методичні основи побудови програми фізичної терапії осіб після оперативного лікування вертлюгової западини / М.В. Пасенко, О.О. Глиняна / Фіз.вих.спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві // Волинський нац.ун-т ім. Лесі Українки.-Луцьк, 2021-№5(52) С.45-51.

ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ПРЕАНАЛІТИКИ У МІКРОБІОЛОГІЧНІЙ ДІАГНОСТИЦІ НЕОНАТАЛЬНОГО СЕПСИСУ

Поліщук Наталія Миколаївна,
доцент, кандидат медичних наук
завідувачка кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Литвиненко Олена Семенівна,
кандидат біологічних наук,
асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Кіресєв Семен Семенович,
професор, доктор медичних наук,
завідувач кафедри анестезіології та реаніматології
Медичний інститут, ТулДУ
м. Тула, Росія

Войтович Олександр Васильович,
кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри
мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Наприкінці 2020 року ВООЗ закликала світову медичну спільноту до глобальних дій з боротьби із сепсисом, який є причиною кожної п'ятої смерті у світі. Септичний процес, що розвивається у новонароджених першого місяця після народження, класифікується, як неонатальний сепсис(НС). За даними ВООЗ, частота захворюваності на неонатальний сепсис становить від 1 до 20 випадків на 1000 новонароджених. У той же час відсоток смертності пацієнтів цієї групи може становити від 13 до 70%[1]. Для раннього неонатального сепсису(РНС) характерний клінічний маніфест, що реєструється у перші три доби життя новонародженого і підтверджується гемокультурами. Основна етіологічна причина РНС – збудники, які колонізують сечостатеви́й тракт матері новонародженого і призводять до інфікування навколоплідних вод, плаценти, шийки матки або піхви, та передаються вертикальним шляхом під час вагітності та пологів[2]. Таким чином, дитина набуває інфекції або внутрішньоутробно, або інтранатально. Частота смертності за різними даними становить у середньому

16% [1,3]. Пізній неонатальний сепсис (ПНС) вперше реєструється та підтверджується гемокультурами після перших 72 годин життя новонародженого. Причинами половини випадків ПНС вважають нозокоміальні інфекції. При цьому, середня смертність, в залежності від ваги новонародженого, становить 15,1-65%. Ризик розвитку неонатального сепсису та його несприятливого результату має негативну кореляцію з масою тіла новонародженого та гестаційним віком[1,4,5,6,7].

Наведена вище статистика підтверджує важливість встановлення етіологічного агента НС, тобто, підтверджує вагомість ранньої діагностики та адекватної терапії, які є критично необхідними, коли йдеться про підвищення шансів на виживання маленьких пацієнтів. Відстрочена антибактеріальна терапія є незалежним фактором ризику летального результату та тривалої поліорганної дисфункції у дітей із сепсисом, а кожна наступна година призводить до зниження виживання на 7,6%[9]. Якщо пацієнт із самого початку отримує неадекватну антимікробну терапію шанси на його виживання знижуються вп'ятеро[9].

Для виявлення мікроорганізмів, що циркулюють у кровотоку, проводять взяття крові для гемокультивування з метою підтвердження наявності мікроорганізмів у кровотоку, ідентифікації збудника та визначення його антибіотикочутливості, що сприятиме оптимізації антимікробної терапії. Таким чином дослідження гемокультури має особливе значення у діагностичному процесі та при моніторингу ефективності терапії.

Наприкінці 2018 року в прокаті з'явився документальний фільм під назвою «Людина, яка помиляється» («To Err Is Human»). Фільм був знятий сином доктора Джона Айзенберга, провідного захисника інтересів пацієнтів та першого керівника зусиль із забезпечення безпеки пацієнтів, який був директором Агентства досліджень та якості охорони здоров'я. І в 1999 році Інститут медицини опублікував звіт про безпеку пацієнтів, під однойменною назвою, в якому стверджується, що медичні помилки щороку вбивають від 44 000 до 98 000 пацієнтів. Після публікації звіту, безпека пацієнтів, нарешті, стала об'єктом медичної та суспільної уваги. Основний «постулат», звіту Інституту медицини: причина лікарських помилок та летальних наслідків, які можна було б уникнути, полягає не в недбалості та некомпетентності людей, а в поганих системах [8]. Контроль за всіма етапами та процедурами, що є частиною процесу лабораторного дослідження, може суттєво зменшити кількість слабких сторін та вразливих етапів і, таким чином, зрештою підвищити безпеку пацієнта. Декілька робіт, опублікованих в останнє двадцятиріччя привернули увагу фахівців лабораторної медицини до преаналітичного етапу лабораторного аналізу. В даний час вважається, що цей етап, який виконується не в лабораторії і не під контролем лабораторного персоналу, відповідає за 58% помилкових та запізнених діагнозів й помилок у відділеннях невідкладної допомоги[8].

Враховуючи тяжкість, швидкоплинність розвитку та високий відсоток летальності при даному НС, а також враховуючи малий обсяг циркулюючої крові новонароджених (60-200 мл), протокол проведення даного дослідження на аналітичному, і особливо на преаналітичному етапі, повинен бути чітким і неухильно виконуватися.

Отже, отримання своєчасного результату дослідження гемокультури з мікробіологічної лабораторії насамперед знижує смертність, пов'язану з інфекцією; знижує ризик побічних ефектів і можливість виникнення антибіотикорезистентності, призводить до якнайшвидшого одужання і, як наслідок, скорочує перебування в стаціонарі і знижує фінансові витрати батьків і держави. Отже, кров для посіву слід брати, якомога раніше після появи клінічних симптомів (лихоманка або гіпотермія, низький або високий АТ, підвищення ЧСС та ЧД, шок, озноб). В ідеалі кров забирають до призначення антибактеріальної терапії, якщо новонароджений отримує антибіотики, кров беруть безпосередньо перед введенням наступної дози у флакони що нейтралізують антибіотики.

Таким чином, у сучасній медицині лабораторні дослідження при неонатальному сепсисі набувають особливо важливого значення в діагностичному процесі та при моніторингу ефективності терапії. Тому, навіть, низька частота помилок лабораторного аналізу з урахуванням мільйонів досліджень, що виконуються щодня по всьому світу, може істотно впливати на здоров'я та безпеку пацієнтів. Ще раз необхідно наголосити, що помилки преаналітичного етапу(долабораторного) досягають за різними джерелами, 86,5% у порівнянні з лабораторним етапом(13,5%). З них наприклад, 33,6% складають помилки маркування, взяття та зберігання зразків, 6,2% - порушення термінів транспортування, та 2,5 % - бактеріальна контамінація зразків[10].

У зв'язку з вище означеним, необхідно акцентувати увагу на тому, що чітке розуміння і відповідальне відношення всіма медичними працівниками до кожного етапу роботи в преаналітичний період стає вагомим внеском у своєчасне та адекватне лікування новонароджених пацієнтів.

Список літератури:

1. Вельков В.В. Пресепсин – ранний и высокоспецифичный маркер сепсиса: новые возможности. «Клинико-лабораторный консилиум». Научно-практический журнал, 2014, 3 (50), 1-28.
2. Hornik C. P., Fort P., Clark R. H. et al. Early and late onset sepsis in very-low-birth-weight infants from a large group of neonatal intensive care units // Early Human Development. – 2012. – Vol. 88, suppl. 2 – P. 69–74. doi:10.1016/s0378-3782(12)70019-1.
3. Simonsen KA, Anderson-Berry AL, Delair SF et al. Early-onset neonatal sepsis. Clin Microbiol Rev. 2014;27(1):21-47
4. Vergnano S, Menson E, Kinnea N, et al. Neonatal Infections in England: the NeonIN surveillance network. Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed 2011;96:F9–F14.
5. Hornik CP, Fort P, Clark RH et al. Early and late onset sepsis in very-low-birth-weight infants from a large group of neonatal intensive care units. Early Hum. Dev. 2012, 88:S69– S74.,
6. Stoll BJ, Hansen N, Fanaroff AA, et al. Late-onset sepsis in very low birth weight neonates: the experience of the NICHD Neonatal Research Network. Pediatrics 2002; 110(2 Pt 1):285-91.

7. Pammi M1, Weisman LE. Late-onset sepsis in preterm infants: update on strategies for therapy and prevention. *Expert Rev Anti Infect Ther.* 2015,13(4):487-504
8. М. Плебани. Выявление и предотвращение ошибок в лабораторной медицине//М. Плебани. *Annals of Clinical Biochemistry:* № 47, стр. 101-110, 2010 г.
9. Культуры Крови (Гемокультуры) Ключевое исследование для диагностики инфекций кровотока: [учеб.-метод. пособие для врачей, медсестер, флеботомистов, лабораторного персонала] / bioMérieux S.A . – www.biomerieux-diagnostics.com, 2020. – 38 с.
10. Казаков С.П. Роль преаналитического этапа в принятии клинического решения. От пробирки к пациенту. V Юбилейный российский конгресс лабораторной медицины, Москва,ВДНХ 11 сентября 2019.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В ПЕРІОД КЛІМАКСУ

Тимків Ігор Степанович

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Близнюк Марія Володимирівна

к.мед.н., доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини
Івано-Франківський національний медичний університет

Тимків Ірина Володимирівна

к.мед.н., доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини
Івано-Франківський національний медичний університет

Ромаш Надія Іванівна

к.мед.н., доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини
Івано-Франківський національний медичний університет

Венгрович Оксана Зіновіївна

к.мед.н., доцент кафедри загальної практики (сімейної медицини)
Івано-Франківський національний медичний університет

Клімактеричний період приносить в життя жінки вазомоторні (припливи, пітливість, колювання артеріального тиску (АТ), серцебиття), психоемоційні (дратівливість, сонливість, депресія, стомлюваність, порушення сну), дерматологічні (сухість шкіри, поява зморшок, сухість і випадіння волосся, ламкість нігтів) та урогенітальні (нетримання сечі) порушення. Вони зустрічаються у 80% жінок, істотно впливаючи на якість життя й значно обмежуючи працездатність.

Якщо більшість вказаних проблем є доволі суб'єктивними та суттєво не вплинуть на тривалість життя, ризик смерті, то артеріальна гіпертензія (АГ), безумовно, підвищує ризик серцево-судинних катастроф та займає особливе місце серед проявів клімактерію. Наявність у жінок підвищеного АТ (особливо систолічного), зумовленого гіпоестрогенією, збільшує ризик смертності від ІХС у 10 разів, а також значно підвищує ризик смертності від інсульту [1]. Серед жінок віком понад 45 років частота виникнення ІХС та інсультів зростає до 85% [2]. За даними Фремінгемського дослідження, 40% усіх коронарних подій у жінок закінчується фатально, до того ж у 67% випадків раптової смерті відсутній коронарний анамнез [3].

Про взаємозв'язок між АГ і менопаузою писав ще R.D. Taylor у 1947 році [4], але надалі протягом багатьох років результати досліджень відображали суперечливі думки щодо ролі менопаузи в патогенезі АГ. Та вже в 1989 році J.

Staessen і співавт. [5] повідомили про чотирикратне збільшення кількості випадків АГ у жінок у постменопаузі (40% жінок у постменопаузі порівняно з 10% жінок у пременопаузі).

У численних дослідженнях показано кардіопротекторну дію жіночих статевих гормонів. Прямий судинний ефект ендогенних естрогенів (зниження серцевого викиду в поєднанні з вазодилатацією) пояснює більш низький рівень АТ у жінок репродуктивного віку. Естрадіол впливає на функції гладеньком'язових клітин судин, зокрема на їх скорочувальну та проліферативну функції [6], як прямо, так і опосередковано — через систему підвищення продукції окису азоту [7]. Показано здатність естрогенів до дилатації судин за відсутності ендотелію, що підтверджує наявність у естрогенів ендотелійнезалежного впливу на судинну стінку [8]. Естрадіол знижує синтез таких потужних вазоконстрикторів, як ангіотензин II (АТ II), ендотелін1 і катехоламіни.

При дефіциті естрогенів у постменопаузальний період відбувається гіперактивація симпатичної нервової системи і підвищення АТ [9]. Хірургічна менопауза призводить до зниження параметрів, які відображають парасимпатичні впливи, і до підвищення симпатичної активації [10]. Естрогени є вазоактивними субстанціями, які впливають на всі шари артеріальної стінки резистивних судин, знижуючи АТ. Естрогенам притаманні ендотелій-залежний і ендотелій-незалежний судинорозширювальні ефекти. З настанням менопаузи знижується ендотелій-залежна вазодилатація, що пов'язано зі зниженням продукції оксиду азоту (NO) [11]. Крім того, дефіцит естрогенів призводить до вазоконстрикції за рахунок зниження току кальцію в клітини гладеньких м'язів [12]. Ренін-ангіотензинова система і оксид азоту (NO) – два основних регулятори, які модулюють високий АТ, а також реабсорбцію і екскрецію натрію. Естроген впливає на цей механізм регулювання за допомогою підвищення виробництва оксиду азоту (NO) і різного рівня експресії рецепторів ангіотензину. Ці позитивні ефекти естрогену втрачаються після настання менопаузи, що й призводить до підвищення рівня АТ. Естрогени впливають на функцію ренін-ангіотензинової системи, викликаючи як підвищення артеріального тиску (збільшення рівня ангіотензиногену), так і зниження його за рахунок зниження рівня реніну.

Підвищення АТ у постменопаузальний період може бути також пов'язане і з накопиченням вісцеральної жирової тканини та розглядається як складова менопаузального метаболічного синдрому [13]. Гіперінсулінемія, що супроводжує менопаузальний метаболічний синдром, сприяє розвитку АГ за рахунок дизелектролітемії (збільшення реабсорбції натрію в нирках, затримка внутрішньоклітинної рідини, підвищення концентрації натрію і кальцію в клітинах гладеньких м'язів артеріол, ремоделювання з потовщенням інтимі-медії периферичних артерій) [14] і зростання периферичного опору [15]. Інсулінорезистентність у період постменопаузи є ключовим фактором у формуванні порушень вуглеводного і пуринового обміну, ліпідного метаболізму, згортання крові, які залучені у патогенез АГ [16]. Втрата захисних ефектів естрогенів у зв'язку з прогресуючою гіпоестрогенією після настання періоду менопаузи визначає когорту жінок, особливо схильних до підвищення артеріального тиску, з більш тяжким перебігом АГ.

Таким чином, наслідком естрогенного дефіциту є підвищення активності ренін-ангіотензин-альдостеронової системи, симпатичної нервової системи, дисфункція ендотелію судин, виникнення інсулінорезистентності: сумарно все це є механізмом формування артеріальної гіпертензії в клімактеричному періоді.

Список літератури

1. Conen D., Ridker P.M., Buring J.E. et al. Risk of cardiovascular events among women with high normal blood pressure or blood pressure progression: prospective cohort study // *B.M.J.*-2007.- Vol. 335.- P. 432.
2. Magnus J.H., Broussard D.L. Relationship between bone mineral density and myocardial infarction in Us adults // *Osteoporos. Int.*- 2005.- Vol. 16.- P. 2053-2062.
3. Staessen J., Bulpitt C.J., Fagard R. et al. The influence of menopause on blood pressure // *J. Hum. Hypertens.*- 1989.-Vol. 3.-P. 427-433.
4. Taylor R.D., Corcoran A.C., Page I.H. Menopausal hypertension: a critical study // *American J. Med. Sci.*-1947.-Vol. 213.- P. 475-476.
5. Simoncini T., Genazzani A.R. Dehydroepiandrosterone, the endothelium, and cardiovascular protection // *Endocrinology.*-2007.- Vol. 148 (7).- P. 3065-3067.
6. Nilsson S., Makela S., Treuter E. et al. Mechanisms of estrogen action // *Physiol. Rev.*- 2001.- Vol. 81 (4).-P. 1535-1565.
7. Chen Z., Yuhanna I.S., Galcheva-Gargova Z. et al. Estrogen receptor α mediates the nongenomic activation of endothelial nitric oxide synthase by estrogen // *J. Clin. Invest.*- 1999.-Vol. 103.- P. 401-406.
8. Schunkert H., Danser A.H.J., Hense H.-W. et al. Effects of estrogen replacement therapy on the renin-angiotensin system in postmenopausal women // *Circulation.*- 1997.- Vol. 95.- P. 39-45.
9. Vilecco A.S. Plasma catecholamines in pre- and postmenopausal women with mild to moderate essential hypertension / Vilecco A.S., de Aloyso D., Radi D. et al. // *J. Hum. Hypertens.* – 1997. – Vol. 1. – P. 152–162.
10. Mercurio G. Evidence of a role of endogenous estrogen in the modulation of autonomic nervous system / Mercurio G., Podda A., Pitzalis L. et al. // *Am. J. Cardiol.* – 2000. – Vol. 85 (6). – P. 787–789.
11. Kotchen J.M. Impact of female hormones on blood pressure: review of potential mechanisms and clinical studies / Kotchen J.M., Kotchen T.A. // *Curr. Hypertens. Rep.* – 2003. – Vol. 5. – P. 505–512.
12. Mercurio G. Can menopause be considered an independent risk factor for cardiovascular disease? / Mercurio G., Zoncu S., Cherchi A., Rosano G.M. // *Ital Heart J.* – 2001. – Vol. 2 (10). – P. 719–727.
13. The seventh report of the Joint National Committee on prevention, evaluation, and treatment of high blood pressure / A. V. Chobanian, G. L. Bakris, H. R. Black [et al.] // *JAMA.* – 2003. – Vol. 289 (19). – P. 2560–2572.
14. Biochemical screening for nonadherence is associated with blood pressure reduction and improvement in adherence / P. Gupta, P. Patel, B. Štrauch [et al.] // *Hypertension.* – 2017. – Vol. 70 (5). – P. 1042–1048.
15. Мітченко О. І. Менопаузальний метаболічний синдром / О. І. Мітченко // *Нова медицина.* – 2005. – № 4 (21). – С. 18–23.

16. Волков В. І. Дисліпідемії та порушення гемостазу у жінок з ішемічною хворобою серця / В. І. Волков, В. І. Страна, І. М. Смолкін // Нова медицина. – 2005. – № 4 (21). – С. 30–33.

ПОРІВНЯЛЬНЕ КЛІНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОВЛЕНЬ ЗУБІВ

Удод Олександр Анатолійович

д. мед. н., професор, професор кафедри стоматології №1
Донецький національний медичний університет

Вороніна Ганна Сергіївна

доктор філософії, доцент кафедри стоматології №1
Донецький національний медичний університет

Черепанов Борис Борисович

асистент кафедри стоматології №1
Донецький національний медичний університет

Єфімова Олена Олександрівна

аспірант кафедри стоматології №1
Донецький національний медичний університет

Пряма реставрація фронтальних та бічних зубів з каріозними та не каріозними ураженнями, яку виконують за допомогою відновлювальних матеріалів світлового затвердіння, останніми двома десятиліттями є найбільш затребуваною у сучасній стоматологічній клінічній практиці, причому це стосується загальноприйнятої лікарської професійної діяльності як у європейських країнах, так і в Україні. Проведення прямого відновлення зубів різних анатомо-функціональних груп мають певні особливості. Перш за все, дані особливості полягають у різноманітних підходах до підготовки твердих тканин уражених та зруйнованих патологічним процесом зубів перед проведенням такого відновлення. Крім своєрідного препарування порожнин, яке має виключати наявність гострих або прямих кутів між їх дном та стінками, та скошування країв емалі у фронтальних зубах, обов'язковим етапом у разі застосування матеріалів світлового затвердіння, зокрема, фотокомпозитів, є адгезивна техніка підготовки дентину та емалі, яка забезпечує встановлення стійкого адгезивного зв'язку між твердими тканинами та зазначеними матеріалами. Необхідність даного етапу обумовлена відсутністю самостійних адгезивних властивостей у фотокомпозитів [1].

Найчастіше у сучасній практиці для прямого відновлення зубів застосовують адгезивні системи 5 та 6 поколінь, які відрізняються за наявністю або відсутністю окремого етапу кислотного протравлення твердих тканин. У разі використання адгезивних систем 5 покоління перед їх нанесенням проводять тотальне протравлення емалі та дентину, для систем 6 покоління ці два етапи об'єднані, тому що дані системи містять кислотний компонент, тобто вони є самопротравлюючими.

Слід зазначити, що адгезивні системи зазначених поколінь відносяться до універсальних, їх можна застосовувати з різними фотокомпозиційними матеріалами та у різних клінічних ситуаціях. Рекомендації з їх використання, які надають фірми-виробники, не містять будь-яких особливостей та обмежень, крім загальновідомих щодо адгезивів та фотокомпозитів. У зв'язку з цим, цікавим виглядає клінічне дослідження щодо порівняння ефективності застосування адгезивних систем різних поколінь.

Мета дослідження – клінічна оцінка прямих відновлень бічних зубів, виконаних за використання адгезивних систем 5 та 6 поколінь.

Матеріали та методи дослідження. Було обстежено 46 осіб віком від 23 до 38 років з каріозними ураженнями 1 класу за Блеком у бічних зубах, в яких був діагностований гострий або хронічний середній карієс. Усього було відновлено 46 зубів. Серед обстежених осіб було 20 чоловіків (43,5% від загальної кількості) та 26 жінок (56,5%). Усі пацієнти були випадковим чином розподілені на дві групи. До 1 групи увійшли 24 особи (52,2%), в яких під час прямого відновлення 24 зубів (52,2%) використовували адгезивну систему 5 покоління, у 2 групі були 22 пацієнти (47,8%), у них застосовували адгезивну систему 6 покоління.

Каріозні порожнини середньої глибини, які локалізувалися за 1 класом за Блеком у бічних зубах препарували за загальноприйнятими вимогами з використанням турбінних наконечників та алмазних і твердосплавних борів [2]. За необхідності попередньо проводили місцеве знеболення. Після препарування у пацієнтів 1 групи проводили тотальне протравлення твердих тканин дна та стінок порожнин гелем 37% ортофосфорної кислоти, відповідно до рекомендацій щодо різного часу протравлення емалі та дентину. Далі наносили адгезивну систему 5 покоління на визначений фірмою-виробником час та полімеризували її світловим потоком світлодіодного фотополімеризатора високої інтенсивності протягом 20 секунд. В осіб 2 групи на дно та стінки порожнин відразу наносили самопротравлюючу адгезивну систему 6 покоління на певний час, після чого також впливали світловим потоком зазначених параметрів у тому ж режимі. Прямі відновлення проводили нанофотокомпозиційним матеріалом у пошаровій техніці з світловою полімеризацією кожного шару у режимі «м'який старт» [3]. Відновлення завершували фінішною обробкою та поліруванням.

Клінічну оцінку проведених реставрацій виконували наступного дня та у термін 12 місяців візуально-інструментально за клінічними критеріями, на стан відновлень за якими певний вплив можуть мати адгезивні системи, зокрема, за критеріями «підвищена післяопераційна чутливість», «крайове прилягання матеріалу» та «крайове забарвлення» [4].

Результати дослідження. Наступного дня у пацієнтів 1 групи усі відновлення зубів були у чудовому стані, скарг та порушень не було. В осіб 2 групи усі реставрації також були без відхилень, однак була діагностована підвищена чутливість твердих тканин трьох відновлених зубів (6,5% від їх кількості у пацієнтів цієї групи), яка була пролікована консервативно, внаслідок чого спостереження за цими відновленнями продовжували.

Через 12 місяців були оглянуті усі 46 прямих відновлень (100%) у пацієнтів обох груп. В осіб 1 групи було виявлено порушення крайового прилягання

фотокомпозита у 3 відновленнях (12,5% від їх кількості у пацієнтів групи), крайове забарвлення на межі матеріалу та емалі визначено у 2 реставраціях (8,3%). Загалом, встановлено 5 порушень у 3 відновленнях (12,5%).

У пацієнтів 2 групи знов виявлено підвищену чутливість твердих тканин у 2 відновлених зубах (9,1% від числа реставрацій в осіб цієї групи). Встановлено також порушення крайового прилягання фотокомпозита до емалі у 7 відновленнях (31,8%) та крайове забарвлення на межі 5 реставрацій (22,7%). Усього було визначено 14 порушень, які стосувалися 8 відновлень (36,4%). Слід зазначити, що в 1 відновленні могли бути одночасно декілька порушень.

Висновок. Проведене порівняльне дослідження показало переваги застосування адгезивної системи 5 покоління. У термін 12 місяців за її використання порушення у прямих відновленнях зубів зустрічалися майже у 3 рази рідше, ніж за застосування адгезивної системи 6 покоління.

Список літератури

1. Лобовкина Л. А., Романов А. М. Клиническое применение адгезивных систем различных поколений в работе врача-стоматолога. Современная стоматология. 2010. № 2. С. 11–14.

2. Николаев А. И. Практическая терапевтическая стоматология: учеб.пособие: в 3 т. / под ред. А. И Николаева, Л. М. Цепова. 10-е изд., перераб. Москва : МЕДпресс-информ, 2018. 624 с.

3. Борисенко А. В., Неспрядько В. П., Борисенко Д. А. Композиционные пломбировочные и облицовочные материалы: учебное пособие. Киев : ВСИ «Медицина», 2015. 320 с.

4. Ryge G. Клинические критерии. Клин. стоматология. 1998. №3. С.40-46.

УЛЬТРАСТРУКТУРНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ КРОВОНОСНИХ СУДИН В ТРУБЧАСТИХ ОРГАНАХ В ЕМБРІОНАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ ПРЕНАТАЛЬНОГО ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ

**Шевченко О.О.,
Назар П.С.,
Левон М.М.**

доктор медичних наук, професор
доктор медичних наук, професор
кандидат медичних наук, доцент

Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця
ПВНЗ «Київський медичний університет»
Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця

Методами електронної мікроскопії вивчені ультраструктурні закономірності формування кровоносних мікросудин трубчастих органів травної системи в ембріональному періоді онтогенезу людини. Дослідження виконано на 40 ембріонах і плодах людини віком 4-5 – 7-8 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Набір матеріалу був проведений в гінекологічних відділеннях лікарень м. Києва протягом 1990-2003 рр.

В процесі дослідження встановлено, що на 4- 6 тижнях пренатального онтогенезу стінка трубчастих органів травної системи утворена шаром епітеліоцитів, зовні від яких розташований шар мезенхімних клітин, інші шари стінки органа ще не розвинуті.

Первинний ангиогенез, тобто утворення первинних мікросудин відбувається унаслідок каналізації міжклітинних каналів і щілин в зонах агрегації веретеноподібних мезенхімацитів. Більшість інтерстиціальних каналів і щілин в своєму просвіті мають клітини еритроїдного ряду, що розвиваються. Ці клітини крові, що розташовані в просвіті інтерстиціальних каналів, надають останнім вигляд так званих кров'яних острівців. На початку первинного ангиогенезу стінка первинних мікросудин, що утворюються, вистелена береговими клітинами мезенхімної природи. Поступово в субмікроскопічній організації берегових клітин з'являється ряд особливостей, які свідчать про поглиблення процесів цитодиференціювання у напрямку примордіальних ендотеліоцитів. В процесі диференціації берегові клітини витягуються у довжину, зменшується рухливість клітинної поверхні, звернутої у просвіт судини. Примордіальні ендотеліоцити мають великі за розмірами ядра, які витягнуті вздовж довгої вісі клітини. зональність цитоплазми не розвинута; малочислені органели рівномірно розташовані в цитоплазмі. Також в цитоплазмі визначаються поодинокі великі за розмірами мікропіноцитозні везикули, які схильні до злиття. Сусідні ендотеліоцити з'єднанні за допомогою коротких щільних контактів. Таким чином, за даними ультраструктурного аналізу примордіальні ендотеліоцити відносяться до

ендотеліоцитів неперервного типу. Первинні мікросудини типу протокапілярів, які вистелені примордіальними ендотеліоцитами, не мають базальної мембрани. Навколо ендотеліальної трубки нерегулярно розташовані клітини мезенхіми. Поступово дискретно утворені протокапіляри широко анастомозують між собою і формують замкнене дифузне протокапілярне русло. В більш пізні терміни пренатального розвитку (5–6–7 тиждень) в примордіальних ендотеліоцитах поглиблюються процеси цитодиференціації. Даний процес протікає асинхронно. Тому одночасно серед ендотеліоцитів, які вистеляють стінку первинних мікросудин, можна виділити ряд типів клітин: примордіальні ендотеліоцити, ендотеліоцити з початковими ознаками цитодиференціації, а також ендотеліоцити на різних стадіях дозрівання. Навколо ендотеліального шару з'являються перші ознаки розвитку базальної мембрани: на аблюмінальній поверхні зони перікаріону ендотеліоцитів з'являються перші скупчення електроннощільної речовини, чисельність яких поступово зростає.

Таким чином, унаслідок первинного ангиогенезу в мезенхімі, яка утворює стінку трубчастого органу, виникають первинні кровоносні мікросудини типу протокапілярів, що приводить до створення судинного компартменту системи мікроциркуляції. Отже, на 5 – 6 тижні в системі мікроциркуляції визначається два компартмента: судинний (протокапілярний) і інтерстиціальний. Судинний та інтерстиціальний компартменти системи мікроциркуляції сполучаються між собою за допомогою незамкнених протокапілярів. Поступово процес становлення стінки протокапілярів завершується і зв'язок між судинним та інтерстиціальним компартментом системи мікроциркуляції здійснюється за допомогою спеціалізованих структур ендотеліоцитів. Таким чином, на ранніх стадіях ембріонального розвитку спостерігається якісна перебудова внутрішньоорганної системи транспортних комунікацій. Провідна роль у забезпеченні нормального метаболізму належить дифузному протокапілярному руслу, що активно в цей час формується. Ускладнення і поступове удосконалення структурної організації шляхів доставки енергетичних і пластичних субстратів не приводить до зникнення системи досудинної мікроциркуляції. Значення процесів ультрациркуляції зберігається в повній мірі і в наступні терміни розвитку – формується система інтерстиціального транспорту, яка забезпечує безпосередню доставку різних субстратів клітинним компонентам органам. Терміни виникнення і розвитку первинних мікросудин, вистелених примордіальними ендотеліоцитами, за нашими даними, відповідають передциркуляційній фазі розвитку системи мікроциркуляції. В процесі дослідження встановлено, що початок і тривалість процесів первинного ангиогенезу в стінці кожного трубчастого органа залежить від особливостей і темпів їх органо-і гістогенезу.

Первинний ангиогенез- тобто формування первинних кровоносних мікросудин типу протокапілярів з наступним утворенням дифузного протокапілярного русла в стінці трубчастих органів протікає паралельно диференціюванню його оболонок. Процеси первинного ангиогенезу завершуються в ембріональний період пренатального онтогенезу. В наступні терміни пренатального онтогенезу мікросудини утворюються унаслідок вторинного ангиогенезу.

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Пренько Яна

викладач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Васта Валерія

викладач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Бовдир Олена

кандидат педагогічних наук,
завідувачка кафедри фундаментальних
дисциплін Міжрегіональної академії
Управління персоналом

Комунікативний підхід, який нині є провідним у викладанні іноземної мови у ЗВО нефілологічного профілю, зокрема юридичному університеті, визначає специфіку організації процесу навчання, в якому моделюється реальна комунікація, в тому числі і професійна. Проблеми поліпшення результатів застосування комунікативного підходу в навчанні професійно орієнтованої іноземної мови розглядалися в багатьох працях науковців (В. Александрова, Л. Білобородова, Д. Демченко, В. Шишкіна, Г. Панасенко, Т. Акопян, С. Кіржнер, Г. Савченко, О. Метьолкіна, О. Ю. Іскандарова та ін.) [1-4].

Вищі юридичні заклади освіти готують фахівців різних спеціальностей напряму права (правознавство, правоохоронна діяльність, міжнародне право, судова експертиза, інтелектуальна власність, медіа-право тощо). Завдяки моделюванню реальної іншомовної комунікації на заняттях з іноземної мови студенти розвивають мовленнєві навички та вміння з метою використання іноземної мови як засобу спілкування в майбутній професійній діяльності.

У структурі професійної компетентності важливим компонентом стає іншомовна професійна компетентність. Підвищення вимог до володіння іноземною мовою в межах професійного спілкування визначається необхідністю тісної співпраці в міжнародній організації кримінальної поліції «із метою пошуку й розв'язання проблем злочинних дій українських громадян і надання

допомоги для з'ясування питань про дії іноземців на території нашої країни» [2, с.3]. Зміни в об'єктивній реальності впливають на зміну пріоритетів організації професійної підготовки юриста у вищій школі, зростає потреба в кваліфікованих спеціалістах, які мають професійну іншомовну компетентність. З іншого погляду, професійна спрямованість є одним із шляхів підвищення мотивування студентів щодо вивчення іноземної мови в немовному ЗВО.

Як свідчать результати опитувань та інших соціолінгвістичних досліджень спеціалістів з методики викладання, значна кількість студентів юридичного університету усвідомлюють для себе потребу «реалізації іншомовних знань у практичній професійній діяльності» [2, с.3], що базується на створенні численних можливостей у сучасному суспільстві брати участь у спільних міжнародних підприємствах, юридичних фірмах, здійснювати співпрацю з іноземними колегами тощо.

Однією з особливостей вивчення англійської мови за професійним спрямуванням майбутніми фахівцями з права є те, що студенти, крім загальнонавчальної лексики, вивчають лексику, яка є властивою для правової галузі. Під час перекладу юридичних текстів варто брати до уваги те, що кожна країна має свою юридичну систему, відповідну юридичну термінологію тощо [4, с.132].

Зміст навчання англійської мови за професійним спрямуванням узгоджується з причинами вивчення цієї іноземної мови, а за основу навчання беруться три головних принципи:

- 1) мотивація;
- 2) комплексний підхід до навчання;
- 3) професійна спрямованість.

Професійно орієнтоване вивчення іноземних мов будується не тільки на базі загальнонавчальної міжстильової лексики, але і значною мірою на лексиці, яка є властивою для певної професійної групи, тобто «на тій лексиці, яка використовується в мові людей, які об'єднані спільною професією». Умовами для професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів юридичних факультетів є ознайомлення їх із загальною та юридичною терміносистемами права, читання аутентичних текстів, формування в них навичок самостійної роботи зі створення індивідуального словника, оволодіння навичками усного професійного спілкування на прикладах найпоширеніших ситуацій повсякденного спілкування, необхідних для професійної комунікації [1, с. 10].

Встановлено, що особливе місце в процесі професійної підготовки юриста належить оволодінню іноземною мовою, забезпеченню можливості її використання в процесі професійної підготовки та майбутній професійній діяльності. З огляду на те, що в юридичній діяльності важливе місце посідає комунікативна компетентність юриста, оскільки юридична професія належить до професій підвищеної мовленнєвої відповідальності, де слово є професійним інструментом, від володіння яким залежить успіх професійної діяльності, провідним завданням опанування іноземної мови у вищих навчальних закладах немовного профілю на сучасному етапі є не просто навчити студентів послуговуватися нею як засобом спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності

в різноманітних ситуаціях, а застосовувати іноземну мову в усіх видах мовленнєвої діяльності в ситуаціях професійної діяльності, бути спроможним до іншомовної професійної комунікації з розв'язання професійних проблем.

На основі аналізу досліджень науковців визначено поняття «професійна іншомовна компетентність юриста» як професійну значущу інтегративну якість особистості представника юридичної професії, системно-ціннісне новоутворення, що забезпечує декодування іншомовної правової інформації (міжнародних правових документів, юридичної термінології), творче використання її в практичній юридичній діяльності (у безпосередніх контактах з іноземними колегами) і здатність вільно здійснювати міжнародну юридичну діяльність із розв'язання професійних проблем. Професійна іншомовна компетентність формується, розвивається й виявляється в професійній іншомовній діяльності представника юридичної професії.

Особливістю навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх юристів є врахування специфіки професійної сфери. Тому потрібно наблизити зміст та методи навчання до практичних потреб студентів, обов'язково врахувавши їхні інтереси та необхідну мотивацію. Варто підбирати навчальний матеріал, що відображає сучасні та професійні проблеми працівників юридичної сфери та шляхи їх практичного вирішення, використовувати інтерактивні методи навчання, які дозволяють наблизити навчання до реальних умов та сприяють всебічному розвитку студентів. Розглянемо конкретні можливості методів реалізації професійної спрямованості підготовки майбутніх фахівців із права у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. У ділових іграх закладено потужний потенціал для підготовки майбутніх фахівців до іншомовного спілкування, вироблення в них професійно значущих якостей у процесі пошуку виходу із комунікативно-ігрових ситуацій. Під час гри кожен учасник чітко уявляє свої функції й способи їх виконання. У діловій грі моделювання умов професійної діяльності є обов'язковим.

Отже, вивчення іноземної мови професійного спрямування є важливою складовою частиною системи підготовки майбутніх спеціалістів із права закладу вищої освіти. Вивчення цієї дисципліни має відбуватися паралельно з вивченням профільних дисциплін, оскільки студенти, не знаючи основ спеціальності та базової юридичної термінологічної лексики рідною мовою, будуть не готові до іншомовного сприйняття навчального матеріалу з юриспруденції, що призведе до неефективності засвоєння матеріалу з іноземної мови. Професійно орієнтоване вивчення іноземної мови має передбачати процес вивчення іноземної мови та майбутньої спеціальності одночасно.

Список літератури:

1. Азарова Н.В. Інтерактивні технології навчання майбутніх правників. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. Випуск 39. Частина 2. С. 7–13.

2. Демченко Д. І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів у фаховій підготовці: автореф. дис.канд. пед. н. – Харків, 2010. – 22 с.
3. Лебедева М.О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету. Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : Матеріали конференції. Київ, 2013, НТУУ “КПІ”. С. 204–213.
4. Сура Н. А. Методичне забезпечення та організація навчання курсу професійно орієнтованого спілкування іноземною (англійською) мовою у ВНЗ // Вісник ЛДПУ ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – №7 (63). – С. 205–207.

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

Станіславчук Наталія Іванівна

Здобувач ступеня PhD за напрямом 011 «Освітні, педагогічні науки»,
викладач кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету
(м. Рівне, Україна)

У науковій літературі поняття «критерій» тлумачиться як «мірило оцінки, судження»; «ознака, на підставі якої дається оцінка будь-якого явища; ознака, взята за основу класифікації» [3; 406]. У теорії й практиці педагогічної освіти існують загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що критерії мають відбивати основні закономірності формування особистості; за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними [2, с. 100].

У науковій літературі (Л. Блауберг [4], І. Ісаєв [4] та ін.) серед загальних вимог до критеріїв виділяють такі:

- об'єктивність;
- фіксація того, що вимірює дослідник;
- відображення суттєвих ознак досліджуваного явища, охоплення його типових сторін;
- критерії повинні відбивати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі.

Вивчаючи дослідників (І. Ісаєва [4], В. Сластьоніна [2] та інших), що вважають, що критерії повинні визначатися через низку специфічних ознак, які відображають усі структурні компоненти вимірюваної якості, а також відбивати динаміку вимірюваної якості в часі, в основу критеріїв сформованості етичної компетентності, можна виокремити змістові характеристики структурних компонентів указаної якості, а також просування від низького до високого рівня її сформованості.

У процесі історичного розвитку зміст етики у складі педагогічного ідеалу формувався та набував цілісності. Як багатокомпонентне явище він увібрав у себе такі складові: загальні моральні вимоги до педагога (любов до дітей, добро, чесність, ввічливість, тактовність, справедливість, відповідальність, сумління тощо); єдність професійних знань і моральних чеснот; міра виховного впливу, педагогічний такт; готовність педагога до самореалізації, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення; громадянський, національний, народний характер [1;8].

Отже, вважаємо за необхідне виділити наступні критерії сформованості етичної компетентності у позааудиторній роботі:

- мотиваційний – характеризує сформованість у позааудиторній роботі майбутніх учителів професійно-етичних мотивів та сприяє посиленню мотивації на продовження самоосвіти в етичній сфері;
- когнітивний – характеризує рівень знань майбутніх учителів іноземних мов у позааудиторній діяльності з етичної компетентності та передбачає усвідомлення слухачами необхідності підвищення власного етичного рівня;
- операційний – зазначає наявність умінь вирішувати професійні завдання з етичної точки зору та передбачає зростання рівня готовності майбутніх вчителів до реалізації отриманих знань у своїй професійній діяльності.

Ці критерії характеризують етичну компетентність та гармонійно доповнюють один одного. Завдяки їх поєднанню стає можливим кількісний та якісний аналіз досліджуваного поняття. Завдяки застосуванню мотиваційного критерію ми можемо визначити рівень мотивації у процесі формування етичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у позааудиторній роботі, виявити залежність цього процесу від стійкості емоційних переживань. Відображаючи особливості процесу формування етичної компетентності, цей критерій показує, яке місце мотивації належать в його основі[5;6]. Мотиваційний критерій відображує єдність моральних стандартів та мотивів, що, безпосередньо, відображається у позааудиторній роботі.

Завдання когнітивного критерію полягає у вивченні ступеня знань майбутніх учителів про природу етичної компетентності. Він відображає рівень і дієвість знань про сутність таких моральних цінностей, як доброта, відповідальність, справедливість, працелюбність, ступінь розуміння ціннісного ставлення, а також рівень знань своїх прав і свобод.

Операційний критерій характеризує практичний аспект формування етичної компетентності майбутніх учителів у позааудиторній діяльності. Він визначає ступінь сформованості навичок взаємодії зі світом з етичної точки зору, показує, як у процесі перетворювальної діяльності, спрямованої на себе і навколишній світ, реалізуються основні положення етичної компетентності. Операційний критерій дозволяє зіставити рівень етичних знань і практичних навичок, умінь та засобів реалізації основних положень етичної компетентності в конкретній поведінці[7;9]. На нашу думку, операційний критерій займає провідну роль у структурі етичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

На основі трактування поняття «етична компетентність», визначених педагогічних особливостей формування етичної компетентності ми визначили такі критерії сформованості етичної компетентності: мотиваційний (характеризує сформованість у майбутніх учителів професійно-етичних мотивів та сприяє посиленню мотивації майбутніх вчителів іноземних мов на продовження самоосвіти в етичній сфері); когнітивний (характеризує рівень знань майбутніх учителів іноземних мов з етичної компетентності та передбачає усвідомлення слухачами необхідності підвищення власного етичного рівня); операційний (зазначає наявність умінь вирішувати професійні завдання з етичної

точки зору та передбачає зростання рівня готовності майбутніх вчителів до реалізації отриманих знань у своїй професійній діяльності).

Список використаних джерел:

1. Безкоровайна О.В, Станіславчук Н.І. Позааудиторна діяльність як важлива складова формування етичної компетентності студентів *Topical issues of pedagogy: Collective monograph.* – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019, P. – 146-156
2. Білостоцька О. В. Компетентність викладача як умова підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів. *Наука і соціальні проблеми суспільства: якість, культура, духовність: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м.Харків, 20-21 трав. 2008 р. Харків, 2008. С. 296 - 297.*
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
4. Исаев И. Ф. Развитие профессионально-педагогической культуры преподавателя в условиях модернизации педагогического образования / И. Ф. Исаев // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2006. – Вип. 29. – С. 63–72.
5. Станіславчук Н.І. Роль етичної компетентності при підготовці вчителів іноземної мови. *Іноватика у вихованні: зб.наук.пр. Вип.8, 2018, с. 338-345.*
6. Станіславчук Н.І. Етична готовність як домінуюча ознака етичної компетентності студентів *Фундаментальні та прикладні наукові дослідження: актуальні питання, досягнення та інновації : матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 березня 2020 року) : збірник тез. – Бердянськ :БДПУ, 2020, с.101.*
7. Slyusarenko N., Vlasenko O., Gryshchenko T., Novoseletska I., Shakhrai V., Stanislavchuk N., Yakymchuk O. Professional competence building of the entrepreneurs through improving the quality of business education. *International Journal of Entrepreneurship. Volume 25, Issue 7, 2021 (Print ISSN: 1099-9264; Online ISSN: 1939-4675, SCOPUS)*
8. Станіславчук Н.І. Критерії, показники та рівні сформованості етичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 35. Том 8. С.257-260 (Фахове видання, Copernicus)*
9. Станіславчук Н.І. Комунікативна культура як складова фахової підготовки майбутнього вчителя іноземних мов // *Pedagogy : Theory, Science and Practice : Collective monograph. – Yunona Publishing, New York, USA, 2020. 224 p. – Pp. 52–64*

METHODS OF THE ASSOCIATIVE TEACHING ENGLISH

Gusak Liudmyla,

Doctor in Pedagogy,
Professor of the Foreign Languages Department for Humanities,
Lesia Ukrainka Volyn National University;
Ukraine

Hedz Svitlana,

Ph.D. in Philology, associate professor. Head of the Foreign Languages Department
for Humanities of Lesia Ukrainka Volyn National University,
Ukraine

Vorobiova Tetiana,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Foreign Languages Department for
Humanities,
Lesia Ukrainka Volyn National University.
Ukraine

Recent researches assert that methods based on associations in regard to the development of creative thinking of young learners demonstrate their high efficiency.

There are many associative methods: they are the method of graphic associations, method of sound (phonetic) associations, complex associative method. All of them help pupils to overcome a number of difficulties in language acquisition in a fundamentally new way.

The method of graphic associations suggests that when memorizing spelling of words it is just enough to draw a picture, which illustrates the word and outplay the letter you want to remember in it. The method of sound (phonetic) associations is rather beneficial when we are searching for some kind of sound correspondence between words or the endings of words, which are to be memorized, especially when the phrase or a specific word of a rhyme is apt. It has much in common with mnemonics technique.

Mnemonics are techniques or devices, such as a rhyme or an image, that serve to enhance the storage and recollection of information contained in memory. Children who are primarily visual or verbal learners are able to create a picture, word, rhyme, or sentence that is attached to an idea they already have. By using mnemonics, a learner can develop better ways to take in information so that it will be much easier to remember. Mnemonic techniques include peg words (words associated with numbers used to remember lists of items), keywords (associating a similar-sounding word with a targeted word), acronyms (using the first letter of each word in a list to construct a word), acrostics, that is creating a sentence where the first letter of each word is the targeted information, and loci (storing information you want to remember in carefully visualized locations).

One of the effective associative learning strategies is offered by I. Barynkina. This strategy falls into the category of associative method of combination. The researcher

concluded that the words are easily remembered, when they are accompanied with illustrations, for example, fantasy cartoon characters.[1]

I. Matiuhin assumes, that the associative method of combination is the ability to sort out and link information to remember it with vivid, unusual images, images based on associative ideas. This method allows to increase the amount of the lexicon to be remembered almost twice, and develop not only mechanical memory but also imagination of primary school children.[5]

R. Ibragimova suggests to implement the thesaurus method of teaching primary school children by using associative word fields. The method lays emphasis on the linguistic picture of the world and leads pupils to enhancing their lexicographical culture.[4]

Another interesting and effective method of learning a foreign language is the method of mindmapping (construction of associative maps, mind maps), which was offered by the English scientist, writer and businessman Tony Buzan.[2] Among the translation (into Ukrainian) options of «mindmapping» the most accurate, in our opinion, is a version of T. Vorobiova, who calls it *Map of associations*, since the method of constructing these maps reflects primarily associative thinking process. [6] Associative maps (mind maps) are the reflection of our mental images and facilitate cognitive processes. They connect our mental images with the net of associations that exist in our brain and memory. In childhood, the two hemispheres of the brain work together – the left is responsible for verbal, abstracted, symbolic activities, and the right serves as a synthesis center of intuitive perception. [3] Therefore, little children can quickly and easily memorize and learn new and sometimes very complex information using mind-mapping.

The Method of associative symbols is relatively new method of teaching English to younger pupils. The main advantages of this method are:

- assimilation of a large number of lexical items;
- possibility to develop pupils' ability to use actively the accumulated vocabulary for communication in a foreign language. Pupils easily transfer learned language samples to other situations;
- extremely strong motivation for learning can be created;
- possibility to remove psychological barriers.
- The method of associative symbols highlights the language of movements, gestures, facial expressions, the language of our body, language of coded ideas and associations. This method improves the perception and reproduction of information, being built on the child's ability to imagine and fantasize. It allows to create an image of practically any lexical or grammatical unit by means of bright children's imagination. The child learns foreign word much quicker if it is associated with a particular image or action. The method incorporates associative symbols into studying a foreign language through imitation.
- Using the language of movements, gestures and facial expressions we try to simulate various learning situations. For example, depicting a forest, a teacher together with children shows and overplays presented image-symbol in different situations,

performing different actions with gestures: run, jump, play with the ball or with friends, gather mushrooms, berries, flowers, ride a bike; comment what we see in the forest: trees, bushes, grass, flowers, animals and so on.

- The method of associative symbols is play-oriented. Therein lies its main advantage over the traditional methods of teaching. This method of teaching allows to develop in children concentration skills, independent thinking, attention and discipline. The elements of game-playing make learning interesting, create a cheerful mood at the lesson, facilitate overcoming difficulties in learning. MAS makes it possible to turn a complicated topical material into simple, makes dull learning process interesting and exciting. Children move and speak at the same time. They understand everything, because language and movements intertwine.

References

1. Barynkina, Y. V. 1999. «Pedagogicheskiye usloviia razvitiia sposobnosti shkolnikov k izucheniiu inostrannykh yazykov na nachalnom etape obucheniia». Dis. kand. ped. nauk : 13.00.01. Brian. gos. ped. un-t im. akad. I. H. Petrovskogo.
2. Buzan, T. 2003. Mind Maps for Kids : an Introduction London : Harper Thorsons.
3. Edwards, B. 2001. The new drawin the right side of the brain. HarperCollins.
4. Ibragimova, R. E. 1999. «Lingvodidakticheskie i psikhologicheskie osnovy semantizatsii i aktivizatsii leksikona mladshikh shkolnikov metodom assotsiativnogo polia» Dis. kand. ped. nauk: 13.00.02. Bashkir. gos. un-t.: Ufa.
5. Matiuhin, I. Yu., Slonenko, T. B. 2000. Sekrety zapominaniia angliiskikh slov. Donetsk : Stalker.
6. Vorbiova, T. V. 2014. «Formuvannia kreatyvnyh zdibnosti molodshyh shkolariv u protsesi rozviazuvannia navchalnyh zavdan». Dys. kand. ped. nauk 13.00.09. Ternopil.

**PREVENTING RELIGIOUS EXTREMISM AND
TERRORISM AMONG YOUNG PEOPLE AT
UNIVERSITY: NEW PRIORITIES IN THE CONTEXT OF
THE ALMATY TRAGEDY**

Mukhambedyarova Altynai

Doctor of Political Sciences, Professor
Almaty University of Power Engineering and Telecommunications
named after Gumarbek Daukeyev

Smirnova Yulia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Almaty University of Power Engineering and Telecommunications
named after Gumarbek Daukeyev

The needs of the development of modern society place new demands on higher education institutions to train specialists. Thus, in Kazakhstan it is, first of all, education of new citizens – competitive, enterprising, entrepreneurial, able to make decisions independently and take responsibility for them, ready for positive changes in social environment and capable not only to live in civil society and legal state, but also to participate in their creation, being devoted to the Motherland and its people. These aspects have taken on a whole new meaning in the context of the recent tragic and dramatic events in the southern capital of Kazakhstan, Almaty (Figure 1).

The incident served as a difficult lesson for all citizens of Kazakhstan and provided new impetus for rethinking previous benchmarks. Thus, on 11 January 2022 the President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev at the Majilis session of Parliament in his speech "The lessons of tragic January" noted that the unity of Kazakhstan multi-ethnic society is a guarantee of its independence, and highlighted such a strategic task as radical reorganization of the whole system of national security. The work of Kazakhstan's armed forces, its law enforcement structures, national security agencies and foreign intelligence service will have to be restructured. All of them must work cohesively for one purpose - to protect the people of Kazakhstan, the constitutional order and sovereignty from threats of any kind and scale. This is required by the fundamental interests of Kazakhstan [1].

Figure 1. Almaty City Hall after the January 2022 terrorist attacks (open source photo)

The Head of Kazakhstan noted that in order to solve this problem, it is necessary to focus on the following priorities:

1. Make urgent adjustments to the reform of the law enforcement system.
2. Strengthen the National Guard quantitatively and qualitatively.
3. Increase the legal protection of police officers.
4. To drastically increase the army's combat efficiency.
5. Revise the principles of organisation and management of the Border Guard Service.
6. Completely overhaul the intelligence community, including foreign, military, criminal and financial intelligence.
7. Ensure effective coordination between different security agencies.
8. Ensure the independence of security agencies in decision-making, and increase the level of accountability of their leaders.
9. Implement a set of systematic measures to counteract religious extremism. In no case should it be allowed to merge with the criminal, especially in the institutions of the penal system [1].

The problem of religious extremism and terrorism is a burning issue worldwide. To date, there are recent interesting studies on the role of religion in preventing extremism and terrorism [2], prevention of radicalization and extremism through education and strengthening students' resilience to ideological influence [3], evolution of religious practices that go beyond state-approved interpretations of Islam and turn to criminalization in Central Asian states [4]. In our opinion, the problem of religious extremism and terrorism in Central Asia has not been sufficiently studied and provides many reasons for comprehensive consideration.

The authors of the article, who witnessed the tragedy in Almaty, believe that the task of preventing extremism and terrorism among young people has become of paramount importance after the incident. University group supervisors play a huge role in its implementation, as university students are the social group with the highest risk potential for extremism.

Thus, today it is important to monitor the situation regularly, taking into account the susceptibility of some students to destructive movements. At Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev (hereinafter referred to as AUPET), sentiments among students are monitored in social networks, where the university student activists and supervisors systematically work with the student contingent.

On 7 December 2021, a mixed format International Safe Environment Forum on the prevention of destructive behaviour among students and the role of the university psychological service was held at the AUPET. The forum had the following aims and objectives:

- studying the issues of ensuring external safety of students and university staff as part of the prevention of destructive actions;
- to form practical skills in providing psychological support and assistance to students;
- revealing an algorithm of work of different services and departments of the university to prevent destructive behavior;
- mastering the tools of psychological support and relief of psychological tension in a destructive situation;
- to develop practical recommendations to various departments of universities and psychological services for the prevention of destructive behaviour of students.

The following topics were discussed at the forum:

- current approaches to the problem of disruptive behaviour among students;
- the role of social risks and stressful situations for young people;
- prevention of destructive communication of young people in the Internet environment.

The event brought together leading experts in psychology and educational work, as well as experts in countering extremism and terrorism. Thus, the speakers of the forum, Dulat Ibragimov, director of the Centre for the Study of Religious Problems, and Mukhan Perlenbetov, professor at the Kainar Academy, academician of the Kazakh National Academy of Natural Sciences and president of the Kazakh Psychological Society, focused in their reports on state policy for the prevention of destructive behavior, as the pandemic has seen a serious increase in aggressiveness and radicalization among youth. This is reflected in the outright rejection of the generally accepted dress code in educational institutions (wearing elements of clothing associated with religion) and attempts to open prayer rooms in student dormitories, which contradict the secular nature of the state of Kazakhstan as enshrined in the Constitution.

At the same forum, Mukhan Perlenbetov gave a presentation on an innovative programme for diagnosing autodestructive behaviour among young people. This programme uses the automated mental state diagnostic systems "Resource" and

"Signal". In addition, attention was paid to the wide possibilities of the electronic system "Psychologist's office". Thus, speaker Lola Shakimova expressed her expert opinion about the system "Psychologist's office": "A unified electronic system is needed for the psychologist so that there would not be a situation like in Perm and Kazan" (shooting in an educational institution – authors' note).

Dulat Ibragimov drew attention to new trends: "The city of Almaty has 160,000 students, many of them from other cities. We have 96 dormitories with 101,000 students. We need to work with them. In addition, the fact that young people are looking for a religious path via the internet is a cause for concern. Facts of propaganda of extremist ideology among students have been found".

Undoubtedly, such challenges and problems require universities to join forces. Laura Kasymova, educational psychologist at the University of Toronto, as well as Lola Shakimova, an expert-psychologist of the Republican Information and Outreach Group and participant of special operation "Zhusan", and Erlan Berikbaev, head of outreach and preventive work at the Centre for Monitoring and Analysis of the Almaty City Public Development Department, spoke about the practical aspects of combating radicalization processes among youth. The speakers gave recommendations on how to correctly diagnose the threat of shooting, how to form zero tolerance of youth to negative social and other factors that lead to destructive behavior.

Laura Kasymova, an educational psychologist at the University of Toronto, noted: "The problem of disruptive behaviour is topical for Kazakhstan and other countries. A psychological service that is able to make a diagnosis in time is very important".

The forum explored current themes, challenges and problems in the field of safety for students. This helped to develop precise recommendations, which were eventually proposed to educational institutions in Kazakhstan:

1. to take measures to ensure the level of security of higher education institutions in accordance with current regulatory requirements: install external fencing, the required number of video surveillance cameras, turnstiles, concluding contracts with specialized security agencies, etc;
2. ensure that drills are conducted regularly and that employees and students are informed and prepared to behave in emergency situations.
3. to ensure a systematic approach in the implementation of youth policy and prevention of destructive behaviour of students;
4. to strengthen the targeted work with students (here the key role belongs to the curators of student groups);
5. to develop an algorithm of work with students belonging to socially vulnerable categories of population;
6. systematically use the available forms and methods of monitoring and identifying risk groups;
7. introduce regular forums and practical training seminars on the prevention of destructive behaviour;
8. to propose the development of a professional standard "Psychologist of Higher Education".

9. to introduce an additional professional programme to provide professional development for staff of psychological services through educational programmes based on postgraduate training of specialists;

10. to create the Coordination Centre of Psychological Services of higher educational institutions to solve all issues on coordination of their activities, exchange of experience, provide methodological and organizational assistance on a regular basis;

11) to carry out systematic consultative work with faculty, staff and students of the university to raise awareness and prevention of destructive behaviour in the university.

In this context, the relatively new idea of five languages in Kazakhstan is unexpectedly sounding. Thus, today the state concept of trilingualism has been adopted here: Kazakh as the state language, Russian as the language of official communication, and English as the language of international communication. The trilingualism has gained a foothold in the life of the citizens of Kazakhstan, although this process has been met with controversy and has been repeatedly criticized. However, the proximity to China and Kazakhstan's belonging to the area of influence of Islamic culture indicate that the idea of including Chinese and Arabic in university education programmes as a 2nd or 3rd foreign language has great potential. For example, a similar practice is common in Europe – learning 2-3 foreign languages. There are some phobias in our society in relation to China and the Arab countries. However, it is clear that knowledge of the Chinese language will seriously strengthen economic, educational and other ties with our powerful neighbour. And proficiency in Arabic will allow one to study the text of the Koran in its original form, without translation, since translations often contain distortions that lead to misinterpretations and misunderstandings of religious dogma, which, among other things, lead to dire consequences.

The issue of controlling drug trafficking and use among students deserves special consideration. It is a well-known fact that adherents of radical groups widely use drugs to manipulate those who fall under their influence. We still do not have systematic control mechanisms in place - do particular students use or not use any drugs? What kind of drugs? For how long? Where and from whom do they buy them? Systematic frontal control in the form of tests and medical examination by a narcologist (and even a psychiatrist for mental disorders associated with radicalisation and terrorism; for example, mental disorders are found in 6% to 41% of radicalized populations and 3.4% to 48.5% of terrorists, while among terrorists mental disorders are more common among lone terrorists than among those in groups [5]) would allow for an accurate cross-section among university youth, the results of which would definitely be useful for law enforcement specialists in the relevant field. Moreover, the proposed measure would certainly in the long run allow for more effective educational work as well as the selection of the best students for the most profitable jobs (in drug-liberal countries such as the USA, Canada, Switzerland, Belgium, the Netherlands, Australia and others, drug testing is a common practice when applying for jobs), ultimately having a better effect on the reputation of our university and education in general, as well as on the quality of the country's human capital.

Today, some researchers immersed in the Central Asian context unfortunately make pessimistic predictions: "Central Asia has gradually become the place where terrorism broke out and the source of terrorism, and the risk of terrorist attacks is

increasing. Political factors are the endogenous factors for the spread of terrorism and extremism in Central Asia. Poverty and political turmoil have given Central Asian terrorism a social foundation for the people. <...> In the future, it is necessary to strengthen international anti-terrorism criminal judicial cooperation in order to effectively control terrorism and extremism" [6]. Nevertheless, the observation about the need to strengthen international structures to counter terrorism in Central Asia (e.g. the CSTO) is, in our view, entirely valid.

The authors of this study, who have lived in Central Asia for many years and know well the mentality and culture of local people, are optimistic and believe that systematic work in the above areas to prevent religious extremism and terrorism among young people is the key to solving the difficult problem stated in the title of the article.

References:

1. Ofitsialnyy sayt Prezidenta Respubliki Kazakhstan. Available at: <https://www.akorda.kz/>
2. Riedel R. Religion and Terrorism: The Prevent Duty // Ecclesiastical Law Journal. – Vol. 23. Issue 3. – 2021. Pp. 280-293. Available at: <https://doi.org/10.1017/S0956618X21000363>
3. Benjamin S.R., Gearon L., Kuusisto A., Koirikivi P. The Threshold of Adversity: Resilience and the Prevention of Extremism Through Education // Nordic Studies in Education. – Vol. 41. Issue 3. – 2021. Pp. 201-218. Available at: <https://doi.org/10.23865/nse.v41.2593>
4. Gamza D., Jones P. The evolution of religious regulation in Central Asia, 1991-2018 // Central Asian Survey. – Vol. 40. Issue 2. – 2021. Pp. 197-221. Available at: <https://doi.org/10.1080/02634937.2020.1836477>
5. Trimbur M., Amad A., Horn M., Thomas P., Fovet T. Are radicalization and terrorism associated with psychiatric disorders? A systematic review // Journal of Psychiatric Research. – Vol. 141. – 2021. Pp. 214-222. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.07.002>
6. Luo G. The Situation, Causes and Trends of Terrorism Crimes in Central Asia // Proceedings of the 2021 International Conference on Social Science: Public Administration, Law and International Relations. Advances in Social Science, Education and Humanities Research. – Vol. 580. – 2021. Available at: <https://www.atlantis-pess.com/article/125961010.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Акімова Ольга Вікторівна,

Доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університету імені
Михайла Коцюбинського

Бахчеван Микита Володимирович,

аспірант,
Вінницький державний педагогічний університету імені
Михайла Коцюбинського

Особливості полікультурного виховання у позашкільних закладах освіти відображають сучасні соціальні процеси, що відбуваються у країні та пов'язані з глобалізаційними та інтеграційними процесами. До соціальних аспектів освіти, що визначають ці особливості, науковці відносять насамперед такі: відповідність національній ідентичності; створення умов для міжкультурної взаємодії молоді відповідно до загальнолюдських цінностей; толерантності до інших культур; формування у молоді відповідальності за подальший розвиток цивілізації. До соціокультурних аспектів віднесені питання суто виховання молоді, а саме: формування ставлень до суспільних пріоритетів, моралі та відповідальності особистості за власний загальний розвиток, формування на цій основі ціннісних орієнтацій [1].

У науковій літературі (І. Бех, О. Литовченко, О. Мельник, К. Чорна), доведено актуальність виховання молоді у позашкільних закладах освіти, розроблено концептуальні засади та визначено шляхи формування у школярів ціннісного ставлення до національної культури та толерантності до культур інших народів. Пріоритетною визначена проблема підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок оптимізації виховного процесу щодо формування моральної особистості школяра, його системи цінностей та мотивованості до міжкультурної взаємодії. Важлива роль у вихованні полікультурної спрямованості особистості належить позашкільним закладам освіти за умови добровільного залучення дітей і молоді, особистісній орієнтованості до здібностей школярів та різноспрямованості й поліваріатності діяльності [1].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» (2018) зазначається, що позашкільний заклад освіти здійснює виховання дітей у позаурочний та позанавчальний час. Позашкільні заклади освіти класифікуються за декількома рівнями, а саме: до початкового рівня відносяться творчі дитячі об'єднання, що своєю діяльністю спрямовані на різнобічний розвиток здібностей вихованців та формування інтересу до творчої діяльності; до основного рівня – творчі об'єднання школярів, діяльність яких спрямована на здобуття знань й практичних умінь з певного виду творчої

діяльності, що дозволяє формувати інтереси та задовольняти запити щодо профорієнтації; до вищого рівня відносяться творчі об'єднання для обдарованих та здібних вихованців за їхніми інтересами [2].

До основних завдань позашкільної освіти відносяться такі: виховання громадянина України; різнобічний розвиток особистості та набуття соціального та громадського досвіду; виховання у школярів патріотизму, любові та поваги до України, її народних традицій, національних цінностей, а також поваги до інших народів; створення належних умов для інтелектуального, духовного, естетичного і фізичного розвитку учнів; набуття молоддю навичок, необхідних для самореалізації та професійної діяльності; підтримка обдарованої і талановитої молоді; організація творчого дозвілля школярів. Позашкільна освіта розвивається та здійснюється на таких принципах: доступності для молоді незалежно від соціальних та національних відмінностей; добровільності вибору школярами типу закладу позашкільної освіти, а також форм і видів діяльності; науковості та світського характеру освіти ; забезпечення можливості різнобічного розвитку за вільним вибором [3].

За основу теоретичного обґрунтування виховного потенціалу закладів позашкільної освіти були взяті положення академіка І.Беха, а саме: освіта, у тому числі позашкільна освіта, має будуватися на національному ґрунті, збагачуватися національними та загальнолюдськими цінностями, формувати у молодого покоління національні якості та міжкультурний світогляд; цілями виховання слід вважати спроектовані результати впливу виховання на особистість за умови, якщо феномен виховання потрактовується як перетворювальна діяльність вихователя, спрямована на формування світогляду, ціннісних орієнтацій та мотивації до самоудосконалення, а критеріями вихованості визначено рівень сформованості національних і загальнолюдських гуманістичних цінностей; мета виховання визначається як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [4].

Поняття виховного потенціалу позашкільного закладу освіти науковці (В. Вербицький, О. Литовченко, Л. Ковбасенко) розглядають як виховні можливості закладу позашкільної освіти, що сприяють досягненню загальної мети виховання та становлять систему певних чинників та педагогічних умов, що визначають його дидактичні можливості. До компонентів виховного потенціалу закладу освіти науковці відносять такі: перш за все, це суб'єкти виховання (педагоги, школярі, батьки, керівництво); це виховне середовище закладу (інтелектуальне, ціннісне, матеріальне) та змістове наповнення творчої діяльності учнів; технології, форми й методи виховної роботи; науково-методичний супровід (навчальні програм, методичні посібники, продукти творчої діяльності педагогів і учнів [1].

Деякі науковці (О. Мелентьєв) потрактовують феномен позашкільної освіти як системний об'єкт, що включає змістовий і процесуальний аспекти. Складовими змістового компоненту позашкільної освіти науковці визначають природу, суспільство, культуру, людей. Процесуальний компонент позашкільної освіти включає навчальний заклад, сім'ю, молодіжні організації, засоби масової інформації. Особливими характеристиками всієї системи позашкільної освіти

визначено такі: цілеспрямованість, системність, ієрархічність, структурованість та діяльність особистості у вільний час, як системоутворюючий елемент. Оскільки виховна робота у закладах позашкільної освіти розглядається як методична система, вона ключає такі основні елементи: мету і відповідні завдання, зміст освіти, виховні технології, форми, методи і засоби. Методичне супроводження позашкільної освіти, на думку автора, є елементом системи загального забезпечення позашкілля та вимагає постійного удосконалення педагогічної майстерності вихователів та розробку новітніх методичних матеріалів [5].

Список літератури

1. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В.В., Литовченко О.В., Ковбасенко Л.І. та ін.]; за ред О.В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. - 192 с.
2. Електроний ресур. Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF#Text].
3. Електроний ресур. Режим доступу: [osvita.gov.ua/pozashkilni-zakladi-osviti-17-45-12-26-03-2019].
4. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
5. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти / Умань.: „АЛМІ», 2013 – 182 с. – Бібліогр. 178– 182с.

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КРЕАТИВНОСТИ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СОВРЕМЕННОГО ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Андреев Сергей Игоревич,

к.ф.н., заведующий кафедрой
Военно-медицинская академия им. С.М. Кирова

Алексеев Геннадий Валентинович,

д.т.н., профессор

Искаков Ирлан Жангазыевич,

к.ю.н., доцент

Ланина Елен Евгеньевна,

к.ф.н., доцент

Университет при Межпарламентской Ассоциации ЕврАзЭС

Процессы, сопровождающие прогресс общества, в значительной мере связаны с возможностями креативной деятельности его членов. Постоянно сменяющие друг друга технологические уклады, обуславливающие экономическое развитие современного общества, как правило, связаны с креативной деятельностью в области техники и технологий [1].

Современные вызовы, обусловленные глобализацией развития общества, в рамках создаваемых сообществ отдельных государств, ставят вопросы формирования креативных способностей у специалистов гуманитарных областей, таких как, медицина, юриспруденция, педагогика и других.

Решаемые такими специалистами задачи возникают как в достаточно компактных сообществах с близкими нормами гуманитарных понятий, таких, например, как ЕС, так и в объединениях государств, с существенно различающимися историями формирования таких норм, таких как, например, БРИКС или ЕврАзЭС. Успешное решение возникающих задач требует от уполномоченных на это специалистов не только высоких норм толерантности, но и навыков креативного мышления в соответствующих областях.

Процесс подготовки таких специалистов может быть успешно реализован только при соблюдении соответствующих внешних условий, представляющих собою среду, обстановку, обеспечивающую «реализацию функций, достижение поставленных целей и решение задач деятельности» [2] и внутренних, являющихся источником психологической деятельности каждого обучающегося.

На языке личностно-ориентированной педагогики слова Ж.-П. Сартра «наша ответственность гораздо больше, чем мы могли бы предполагать, так как распространяется на все человечество...» [3] означают, что обучаемый на любом

этапе выбора в своей деятельности должен рефлексировать последствия реализации или отклонения каждой из альтернатив, отвечать за них, так как его выбор в данный момент может иметь последствия и для других людей. Таким образом свобода в творческой деятельности не какой-либо каприз человека, поскольку даже на стадии выбора, она связана с другими людьми.

Свобода выбора обучающимся собственного «видения» в творческой деятельности связана с осмыслением им противоречия, возникающего в ситуации принятия решения, когда из двух или нескольких альтернатив он сознательно выбирает одну, которая в большей степени способствует его самоактуализации в творчестве. Выбор в этом случае представляет собой деятельность, за результаты которой он и должен нести ответственность [4].

Важно, что поощрённая творческая инициатива обучаемого развивает креативность его личности, рождает у него веру в себя, в свои силы и творческие возможности.

Воспитательный механизм поощрения творческой инициативы построен на переживании студентом положительных эмоций не только от собственно творческой деятельности, но и от высокого качества её результатов. Эмоции, являясь, по словам психологов, субъективной формой существования мотивации, сигнализируют ему о значимости творческой деятельности и побуждают далее действовать подобным образом [5].

Таким образом, создание ситуации поощрения, вызывающей удовлетворение от одобрения усилий обучаемого, его стараний и достижений, играют стимулирующую роль в развитии креативности его личности за счёт возникающих положительных эмоций. Это способствует формированию чувства собственного достоинства, закрепляет стремление к инициативе в творческой деятельности.

Таким образом, изложенные рассуждения о психолого-педагогических условиях развития креативности личности обучающихся в высшей школе, говорит о том, что они тесно взаимосвязаны друг с другом, а механизм их воздействия заключается во влиянии на мотивационную сферу личности и ее эмоционально-волевые свойства психики.

Список литературы

1. Алексеев Г.В., Егошина Е.В., Егорова Г.Н. Применение сегментного анализа для разработки стратегии развития образовательного учреждения. Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. 2014. №3 (65). С. 224-227.

2. Беликов В.А. Философия образования личности: деятельностный аспект: монография. - М.: ВЛАДОС, 2004. - 357 с.

3. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – 434 с.

4. Соловьева Т.А., Лапина Н.М. Психолого-педагогические условия развития креативности личности обучающихся в образовательной деятельности высшей школы// Развитие креативности личности в современном мультикультурном пространстве: сборник материалов Международной научно-практической

PEDAGOGICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

конференции (27 апреля 2018 г.) / Под ред. М.В. Климовой и В.А. Мальцевой. –
Елец: Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина, 2018. – 466 с

5. Головин СЮ. Словарь практического психолога. - Минск: Харвест, 1998. -
301 с

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЯРЛАУ

Асенова Назымгул Сабыровна
п.ғ.к., профессор
Павлодар Педагогикалық Университеті

Каршиева Гулдона Кахрамонкизи
Павлодар Педагогикалық Университетінің магистранты

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесінің қазіргі жәйі еліміздегі білім беруді реформалау жағдайында туындап жатқан әлеуметтік-педагогикалық үдерістерді түсінетін жаңа тұжырымдамалық ойлау жүйесі бар педагогтерді дайындау қажеттілігін жоғары оқу орындары да дер кезінде түсініп, туындаған мәселені шешуге жан-жақты кірісіп жатқаны белгілі.

Инклюзивті білім беру саласындағы тәжірибе мен зерттеулерді жинақтап талдау, қоғамның мүгедек балаларды қалыпты дамып жатқан қатарластарымен бірге оқытуға деген оң көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқу орындарының өздеріне де маңызды табыс өлшемдерінің бірі болып табылады. [1].

Қазақстанның білім беру жүйесіне ендігі ретте тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік факторларды, әлеуметтену ерекшеліктерімен есепке ала отырып, дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға да білім беріп, тәрбиелейтін жоғары білікті мектеп мұғалімдері ауадай қажет. Бұл мәселенің маңыздылығы сонша, бұл туралы халықаралық және отандық құқықтық құжаттарда ашық та айқын анықталған. «Дүниежүзілік мүгедектік туралы баяндамада» инклюзивті білім беруді дамытуда жалпы білім беретін педагогтің арнайы даярлығы шешуші мәнге ие екендігі айтылған [2]. Аталған құжатта: «Мемлекеттік жалпы мектеп мұғалімдерінің арнайы оқытылуы олардың сенімділігін нығайтып, мүгедек балаларды оқыту дағдыларын жақсартуы мүмкін. Инклюзия қағидалары мұғалімдерді дайындау бағдарламаларына ендірілуі және мұғалімдерге инклюзивті білім беру саласында кәсіби білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік беретін басқа да бастамалармен қосылуы керек», - деп көрсетілген.

Біздің еліміздегі білім беру саясатының өзекті мәселелеріне: кәсіптік даярлаудың сапасын жақсарту мен жетілдіру, біліммен қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік жүйесін түбегейлі жаңарту, оқытудың формалары мен әдістерінің түрлерін өзгерту, ондағы алдыңғы қатарлы оқу-тәрбие тәжірибелері мен қазіргі қоғамның сұраныстарының алшақтығын жою, білімдегі

жанашылдықты саралау, білімді жетілдіру үдерісіндегі үздіксіздікті қамтамасыз етуде оның маңыздылығын арттыру және қазіргі заман техникасы мен технологиясын жоғары деңгейде қолдана білу тағы басқа мәселелер енеді. [3]

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген «Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында: «...ерекше білім беру қажеттіліктері (мұқтаждықтар) – дене бітімінде және ақыл-есінде кемсітігі бар балаларды қоса алғанда, білім алуда қандай да бір себептермен тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болатын балалардың қажеттіліктері», -делінсе, «инклюзивті білім беру – білім беру бағдарламаларына сәйкес басқа да санаттардағы білім алушылардың тең қолжетімділігін көздейтін даму мүмкіндіктері шектеулі адамдарды бірге оқыту мен тәрбиелеу, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдау», -деп көрсетілген болатын.

Дамуында ерекшелігі бар балалардың білім алу бағдарламасының тиімділігі адамның жасы мен денсаулығындағы қиындықтардың бастапқы нүктесін анықтаудан басталады.

Қазақстан Республикасының 2016-2021 жылдарға арналған білім беру мен ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы аясында мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру жүзеге асырылуда.[4].

Бүгінге дейін орта білім беру ұйымдарындағы балалардың 32 пайызы инклюзивті оқытумен қамтылған. Бұл мекемелерде арнайы жағдайлар жасалып, мүмкіндігі шектеулі 25 985 бала (28 пайызы) дені сау қатарластарымен тең дәрежеде білім алуда. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау көрсетуге арналған нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау барысында олардың инклюзивті білім беруді дамытудың негізін қалаған құқықтық реформалар болып табылатыны анықталды. Дүние жүзіне белгілі арнайы мекемелерде әлемге танымал инклюзивті білім беру формалары қолданылып келеді. Ондай білім беру формалары әрбір жекелеген баланың өзінің тұрғылықты мекен-жайында білім алуына мүмкіндік туғызады.

Инклюзивті оқыту мәселесімен бірге дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар туралы мәселеде бір қатарда қарастырылады. Дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар жөнінде оқушының дербес мүмкіндіктері дегеніміз- бұл нақты бір адамды басқалардан құрылымдық ерекшеліктері, миының функционалдық ассиметриясының ерекшеліктері және тағы басқа белгілері бойынша ажырататын психофизиологиялық сипаттама екені көрсетілген. Оқушының психофизиологиялық сипаттамасының өзгешелігі – оның дербес мүмкіндіктері деп танылған.

Қорыта келгенде, инклюзивті білім берудің негізгі басты мәселелерін анықтадық олар мынадай:

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың теориялық негіздері айқындалып, жүргізілген тәжірибелік-эксперименттің нәтижелері төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді. «Инклюзия» ұғымының, инклюзивті білім беру жүйесінің, инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық

технологияны қолданудың аса маңыздылығы қазақстандық білім беру саласында әлі де кең аяда және жан-жақты зерттелуі керектігі анықталды.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуындағы әлеуметтік орта мен оның функциялары анықталды.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының психологиялық, педагогикалық ерекшеліктері анықталып, ғалымдардың еңбектерін, педагогтердің озық тәжірибелерін талдау барысында дамуында ауытқуы бар балаларды тәрбиелеу мен оларға білім беру ісін әлеуметтік мәселе тұрғысынан қарастырылу керектігі анықталды.

Осындай талдау негізінде инклюзивті білім беру саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану құзыреттілігі, оның деңгейі, сипаттамасы анықталды.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар - рухани жаңғыру // Егеменді Қазақстан газеті –Алматы, 2017. - №10(78). - Б. 1-2.
2. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы.ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы: 2010 жылғы 7 желтоқсан№1118// www.nkaoko.kz/documents/law_of_education/
3. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы//<http://edu.gov.kz>
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ, 17 қаңтар 2014ж.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Бодик Остап Петрович,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Маріупольський державний університет

Варенцева Катерина Олександрівна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Маріупольський державний університет

Анотація. У статті визначено основні тенденції та принципи моделювання професійно-орієнтованих технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Проаналізовано види моделей крізь призму досвіду моделювання інтелектуальних процесів, у тому числі й навчальної діяльності за професійно-орієнтованої технології навчання, а також сформульовано вимоги до моделювання еталонної професійно-орієнтованої технології навчання іноземних мов. Охарактеризовано критеріальні показники оцінки ступеня пізнання предмета студентами, рівня професійної підготовленості здобувачів вищої освіти в умовах інтенсивного професійно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: професійно-орієнтовані технології навчання, інтенсивне навчання, моделювання навчальної діяльності, репродуктивні та теоретичні моделі, критеріальні показники оцінки, підготовка майбутніх учителів іноземних мов.

Постановка проблеми. В умовах усебічної та глибокої модернізації системи освіти надзвичайно актуалізується проблема її кадрового забезпечення. Підготовка та формування педагогічного корпусу, що відповідає запитам сучасного життя – пріоритетне завдання реформування всієї вітчизняної системи освіти.

Система підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти, що склалася до цього часу, об'єктивно вимагає перегляду й уточнення її змісту, структури, організації, принципів взаємозв'язку з освітньою практикою та інноваційними процесами в освіті. Це безпосередньо пов'язане з проєктуванням нових професійно-орієнтованих освітніх технологій, що забезпечують досягнення високої якості та гарантованих результатів професійного навчання та становлення особистості вчителя.

Так, у Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти зазначається [1], що «мета професійної діяльності вчителя полягає в організації навчання та виховання учнів під час здобуття ними повної загальної середньої освіти шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та

продовження навчання». Професійними компетентностями, якими повинен володіти вчитель іноземних мов щодо формування і розвитку в учнів не тільки здатності спілкуватися іноземними мовами, але й інноваційності [2], є:

- мовно-комунікативна, предметно-методична й інформаційно-цифрова компетентності;
- організаційна, оцінювально-аналітична, психологічна й емоційно-етична компетентності;
- інклюзивна, прогностична, здоров'язберезувальна, проектувальна компетентності;

Для розробки професійно-орієнтованих технологій у системі вищої педагогічної освіти сьогодні є необхідні теоретичні та практичні передумови.

Розроблена в рамках спільного проекту МОН України та Британської Ради «Шкільний вчитель нового покоління» [3], метою якого було оновлення змісту та підходів до мовної та професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ЗВО країни, та реалізується Типова програма «Методика навчання англійської мови» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [4], а також Типові освітні програми організації і проведення закладами післядипломної педагогічної освіти підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов (англійської, німецької та французької), які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році [5]. Британська Рада в Україні та Міністерство освіти і науки України розробили Програму, що містить Рамку безперервного професійного вдосконалення вчителів іноземних мов (описано професійну поведінку вчителів різних кваліфікаційних категорій), та уклали курс «Післядипломна педагогічна освіта вчителів іноземних мов» [6].

Професійно-орієнтована технологія багаторівневого навчання, будучи еталонною, відрізняється від інших технологій вичленуванням у ній психофізіологічних рівнів (чуттєвого, пізнавального та цільового); охопленням практично всіх сторін педагогічного впливу на студента; забезпеченням педагогічного управління навчальною діяльністю з ефективного та якісного оволодіння навчальним предметом шляхом використання необхідних засобів. Застосування системного підходу у поєднанні з сукупністю інших підходів забезпечує досягнення професійної підготовки та становлення особистості майбутніх учителів іноземних мов у ЗВО, сприяє ефективній реалізації професійно-орієнтованих освітніх технологій у системі вищої педагогічної освіти.

Без виявлення структури побудови навчального процесу, ієрархії та ранжирування найважливіших його підсистем, їх елементів, функцій, зв'язків та складних взаємозв'язків неможливо побудувати еталонну педагогічну технологію.

Стан розробленості проблеми. Науково-педагогічні засади професійно-орієнтованих освітніх технологій набули розвитку в роботах В. Беспалька, О. Волошиної, І. Дичківської, М. Кларіна, М. Левіна, О. Огієнко, В. Пітюкова, І. Прокопенка та ін.

Теорія та методика професійно-орієнтованого навчання іноземним мовам представлені в працях С. Спасибенко, В. Гузеєва, О. Остапенко та ін.

Теорія моделювання процесів пізнання найповніше відображена у наукових працях М. Амосова, С. Брайчевського, Р. Клауса, Д. Ланде, У. Рейтмана,

В. Фурашева та інших. Процес моделювання в діяльності викладача ЗВО досліджували Д. Айстраханов, Д. Бабанський, О. Борисова, Л. Карасьова, В. Михеєв, Н. Новік. Моделювання як важливий метод педагогічного процесу розглядається у працях С. Архангельського, В. Афанасьєва, Б. Глинського, Е. Гусинського, О. Заїр-Бек, А. Зотова, Ю. Конаржевського, Н. Кузьміної, Ю. Турчанінової, В. Штоффа та інших.

Однак, до останнього часу залишаються недостатньо вивченими професійно-орієнтовані технології навчання іноземних мов у вищій педагогічній школі, а також принципи їх моделювання, що породило суперечність між реальними потребами у вільному володінні іноземною мовою та неадекватністю їх відображення у вищій освіті, а також у навчально-методичному її супроводі.

Мета статті – визначити та проаналізувати тенденції та принципи моделювання професійно-орієнтованих технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов у системі вищої педагогічної освіти.

Викладення основного матеріалу. Технологізація освіти у ЗВО в сучасних умовах пов'язана з формуванням єдиного освітнього простору в державі та окремих регіонах, розвитком альтернативності моделей навчання та виховання, ідеєю цілісності та системності педагогічного процесу, що спирається на принципи демократизації, гуманітаризації, особистісно-орієнтованого підходу, а також пріоритету суб'єкт-суб'єктних відносин. Цей процес пов'язаний із розробкою нових професійно-орієнтованих технологій навчання.

Розробка професійно-орієнтованих технологій навчання, на наш погляд, здійснюється на кількох рівнях: концептуальному, діагностичному, цільовому, інформаційно-змістовному, оперативно-методичному, рефлексивно-аналітичному, контрольному-оцінному, корекційно-результативному. Зазначені рівні знаходяться в логічній послідовності, взаємозв'язку та представляють систему дій викладача при проектуванні нових професійно-орієнтованих технологій навчання.

Конструктивним є положення про те, що під технологією навчання розуміється «теоретичний проєкт педагогічного управління навчальною діяльністю та система необхідних засобів, що забезпечують функціонування педагогічної системи відповідно до заданих цілей освіти та розвитку студентів» [7, с. 217].

Відомо, що технології навчання залежать від цілей, які ставить перед освітою суспільство. Важливим завданням технологій навчання є проектування спільно зі здобувачами вищої освіти технології учіння, адекватної відповідній меті освіти. Розробляючи технології навчання в системі вищої професійної освіти, необхідно виходити з того, що метою вдосконалення технологій навчання в цій системі є підготовка фахівців нового типу, здатних підняти престиж країни, де вони працюють.

Педагог забезпечує взаємозв'язок усіх компонентів навчального процесу, головними з яких є: зміст навчання, методи, форми та засоби навчання з урахуванням можливостей змісту.

Сучасний стан якості підготовки фахівців і вимоги ринку праці передбачають впровадження науково обґрунтованих та експериментально перевірених професійно-орієнтованих технологій навчання, які мають стати важливим

джерелом прогресу у підготовці фахівців, сприяти ломці не завжди виправданих традицій та стереотипів у цьому процесі.

Розробка професійно-орієнтованих технологій навчання здійснюється сьогодні за різними напрямками: репродуктивного навчання, дослідницького навчання, організації навчального процесу як навчальної дискусії, організації навчання на основі ігрової моделі.

Професійно-орієнтовані технології навчання нового покоління, на наш погляд, спрямовані на переорієнтацію цілей вищої професійної освіти, спрямованої на розвиток особистості та її здібностей; оновлення змісту освіти; оптимізацію процесу навчання; переміщення акценту з процесу викладання на процес учіння самих майбутніх учителів іноземних мов.

Ми вважаємо, що у проєктуванні професійно-орієнтованих технологій навчання доцільно перейти від шляху: «експеримент – проєктування – апробування – теорія» до іншої траєкторії – «теорія – проєктування – коригування – доведення до відповідності сучасним вимогам практики».

Професійно-орієнтовані технології навчання в системі вищої освіти є живим творчим процесом вирішення численних проблем підготовки майбутніх фахівців, що спирається на класичну дидактику і є її практичним продовженням.

Професійно-орієнтовану технологію навчання в системі вищої освіти розглядаємо як систему психологічних, загальнопедагогічних, дидактичних процедур взаємодії педагогів і студентів з урахуванням їх здібностей та схильностей, спрямовану на реалізацію змісту, методів, форм та засобів навчання, адекватних цілям освіти, майбутньої діяльності та професійно важливим якостям спеціалістів – майбутніх учителів.

Проєктування таких професійно-орієнтованих технологій навчання має здійснюватися через взаємодію теорії та практики, поєднання індивідуальної та колективної роботи, навчання з грою, наставництва та самоосвіти.

Моделювання є загальним методом наукового дослідження, який розглядається як особлива форма наукового дослідження, як специфічний засіб відображення об'єктів людиною, які досліджуються за допомогою аналогів (моделей), що дозволяє одночасно й узагальнення історичного багатовікового досвіду наукової творчості.

За допомогою моделювання у поєднанні із системним підходом та іншими науковими підходами стало можливим вирішити найважливіше завдання науки – дати синтез сучасного наукового знання.

Розвиток сучасного пізнання та управління істотно пов'язане з побудовою та використанням моделей інтелектуальних процесів. У досвіді моделювання інтелектуальних процесів, у тому числі й навчальної діяльності за професійно-орієнтованої технології навчання, виділяються *репродуктивні* та *теоретичні моделі*. *Алгоритмічні* й *евристичні процедури* створюються та використовуються у різних спеціальних дослідженнях для відображення та відтворення відповідних процесів. *Теоретичні моделі* являють собою змістовне уявлення про структуру, види, відносини, шляхи побудови та способи використання репродуктивних моделей.

У нашій статті проаналізуємо моделі обох видів, які можуть застосовуватися разом із імітативним, проєктувальним, експериментальним і демонстраційним моделюванням процесів професійно-орієнтованого навчання іноземних мов.

Імітаційне моделювання еталонної професійно-орієнтованої технології навчання розуміється як відтворення інтелектуальних процесів при постановці та вирішенні завдань наукового дослідження й управління та здійснюється за допомогою *логічних, семіотичних і фізичних* видів засобів.

Проєктувальне моделювання здійснюється в ході проєктування імітаційних систем і служить створенню таких систем, які здатні відтворювати процеси із наперед заданими властивостями.

Експериментальне моделювання проводиться щодо функціонування імітаційних систем і здійснюваних із їх допомогою процесів професійно-орієнтованого навчання іноземних мов.

Демонстраційне моделювання еталонної професійно-орієнтованої технології навчання іноземних мов необхідне для здобуття та закріплення відповідних навичок, умінь і знань.

У гносеологічній картині сучасного пізнання моделювання інтелектуальних процесів може бути відображено лише за допомогою систем теоретичних моделей, що належать до перерахованих вище його видів.

Теоретичні моделі виступають методологічними передумовами комплексного опису конкретних імітаційних систем, їх експериментального, проєктувального та демонстраційного моделювання.

При розробці *логічних моделей* відтворення *інтелектуальних процесів* необхідно враховувати, що у комплексних моделях конкретних імітаційних систем необхідне відображення розподілу пізнавальних функцій та пов'язаних із ними інтелектуальних операцій між природними органами та технічними пристроями, а також способів взаємодії імітаційних систем із неімітаційними. Логічне моделювання є методом аналізу функціонування вже існуючих та утворення нових імітаційних систем, а також взаємодії з неімітаційними системами. За підсумками такого аналізу можлива розробка комплексних моделей конкретних імітаційних систем.

В імітаційних системах інтелектуальні процеси відтворюються за допомогою логічних, семіотичних та фізичних засобів, а тому у приватних моделях цих систем вони відображаються у зв'язку із засобами кожного із перелічених видів. Відтворення пізнавальних процесів можливе лише завдяки інтелекту, що розуміється як розумові здібності людини та оформлюється у вигляді умінь, навичок мислення та знакових моделей процесів.

Таким чином, система теоретичних моделей імітаційних систем та відтворюваних ними процесів є розвитком загальних гносеологічних уявлень, яке приведено у відповідність із сучасним досвідом пізнання та тенденціями науково-технічного прогресу.

Викладені теоретичні передумови імітаційного моделювання дозволяють сформулювати вимоги до моделювання еталонної професійно-орієнтованої технології навчання іноземних мов, серед яких:

- виявлення основних закономірностей впливу факторів ефективності навчання, що позитивно впливають на процес професійно-орієнтованого навчання;
- врахування усіх сторін професійно-орієнтованого навчання;
- використання всіх найефективніших шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців;
- врахування усіх вищезгаданих наукових підходів та принципів при проєктуванні цієї технології.

Ступінь пізнання конкретного предмета, розвиток здібностей студентів з предмета, що вивчається, визначається критеріями. Критерій – мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [8]. Як зазначає С. Спасибенко, загальними вимогами до критерію є такі: а) він має відображати основні закономірності формування особистості; б) за допомогою критеріїв повинен встановлюватися зв'язок між метою, засобом та результатом; в) якісні показники мають бути в єдності з кількісними [9, с. 14-18]. Критерії повинні відображати ефективність довузівського, вузівського та післявузівського періодів у їхній єдності та взаємозв'язку.

Загальними критеріями оцінки ступеня пізнання будь-якого предмета здобувачами вищої освіти при інтенсивному навчанні з використанням професійно-орієнтованої технології є: критерій рівня знань із предмета, що вивчається; критерій рівня умінь оперувати знаннями даного предмета у процесі; критерій рівня застосування знань, умінь та навичок за спеціальністю у педагогічній роботі.

При оволодінні студентами іноземною мовою в умовах професійно-орієнтованого навчання критеріями є такі показники:

- в аспекті лексики – кількість засвоєних лексичних одиниць, кількість відомих слів у незнайомому тексті;
- в аспекті фонетики – чистота вимови звуків, чіткість артикуляції, фонематичне чуття, правильне інтонування тощо;
- в аспекті граматики – кількість припущених помилок за певну одиницю часу та на певну одиницю тексту;
- в аспекті стилістики – грамотна побудова речень та фраз та їх правильне вживання у мовленні, залежно від різних умов спілкування або різних видів та жанрів писемності; уловлювання студентами особливостей різних стилів побудови мови.

Критерій рівня умінь оперувати знаннями мови включає інші показники:

- у плані комунікації – безперервна комунікація іноземною мовою; відсутність тривалих пауз під час розмови; ведення бесіди у природному темпі при природному інтонуванні; наявність слухового самоконтролю власного мовлення та відповідний рівень розвитку невідготовленого мовлення;
- у плані аудіювання – кількість помилок, допущених студентом під час прослуховування тексту за певну одиницю часу з урахуванням складності тексту, уловлювання смислу сказаного, утримання їх у пам'яті та передбачення наступного.

Критерій рівня застосування ЗУН у педагогічній роботі при інтенсивному навчанні іноземної мови з використанням професійно-орієнтованої технології свідчить про рівень професійної підготовленості здобувачів вищої освіти до

майбутньої діяльності, рівень сформованих у них професійних умінь і навичок і включає такі показники:

- щодо оцінки конструктивної діяльності – вміння планувати урок, вміння відібрати навчальний матеріал з урахуванням змісту навчання та ін.;
- у плані оцінки організаційної діяльності – вміння організувати роботу учнів на занятті, реалізація плану уроку та ін.;
- у плані оцінки комунікативної діяльності – встановлення контакту з учнями та підтримка його протягом усього освітнього процесу та ін.;
- у плані оцінки гностичної діяльності – вміння методично грамотно аналізувати процес уроку; аналіз дидактичних матеріалів з урахуванням їх мовленнєвого характеру та ін.;
- у плані оцінки інформаційної діяльності – наявність необхідної інформації про клас, групу; облік інтересів та схильностей учнів; визначення шляхів взаємодії з адміністрацією школи, вчителями, батьками та ін.;
- у плані оцінки професійної компетенції – планування серії уроків, об'єднаних однією темою; визначення конкретних завдань уроку; забезпечення необхідного рівня дисципліни під час уроку; вміння грамотно оцінити діяльність учнів під час уроку.

Останнім часом широке застосування отримав *метод експертних оцінок*, який дозволяє отримати узагальнену оцінку якості особистості кожного студента. Можемо стверджувати, що викладач ЗВО для успішного формування особистості майбутнього фахівця має володіти методами вивчення особистості та колективу, так самовпевнено й оперативно, як і методами переконання, стимулювання.

Можна також детальніше розробити критерії, що характеризують специфіку предмета, що розглядається, зокрема:

- у процесі використання професійно-орієнтованої технології створити словник-мінімум, який може бути репрезентативною мікромоделлю лексичної системи мови, що вивчається, та об'єктивно містить пласти лексики, які виділяються на основі комунікативних, лінгвістичних, лінгвокраїнознавчих та методичних принципів;
- функціональною одиницею лексичного мінімуму виступає навчальна лексемно-семантична одиниця, яка має, як і будь-який знак суперфонемного рівня (наприклад, слово), і план вираження, і план змісту (її компактність, лексема) – семема;
- з позиції плану висловлювання навчальні лексемно-семантичні одиниці можуть бути синтагмами рівня речення. У свою чергу, окремі слова можуть бути простими, похідними, складними та конвертованими;
- на вирішення завдань професійно-орієнтованого навчання іншомовного мовлення виникає у розробці нового підходу з урахуванням результатів дослідження теорії даного питання;
- відібраний лексичний мінімум за квантитативними та якісними параметрами повинен при професійно-орієнтованому навчанні відповідати вимогам ефективності, надійності, комунікативної достатності, задоволення комунікативних потреб позиції спеціаліста профілю, що обговорюється;

- метод, що використовується у вищій школі для розвитку лексичного компонента (комунікатора) іншомовномовленнєвої компетенції повинен бути мнемоорієнтованим.

Ефективність навчання будь-якому предмету з використанням професійно-орієнтованої технології нового покоління не тільки забезпечує високу якість, створення сприятливих умов для навчання за відсутності навантаження, а й дозволяє скоротити навчальний час, відведений на поточний контроль ступеня пізнань шляхом заміни його на поточний контроль.

Кожен педагог-дослідник, виходячи із контингенту студентів, наявності засобів, умов, необхідних кадрів, може побудувати модель своєї власної педагогічної технології інтенсивного навчання предмету, яка близько дотримується принципів та закономірностей еталонної технології та відповідає наявним у ЗВО засобам та можливостям.

Закономірності впливу виявлених факторів ефективності навчального процесу після демонстраційного моделювання, позитивної експертної оцінки та необхідної доведення, корекції дозволяють спроектувати еталонну, вже більш досконалу, ніж спочатку змодельовану технологію.

Виявлені закономірності впливу факторів на процес професійно-орієнтованого навчання дають можливість оцінити ефективність найбільш відомих професійно-орієнтованих технологій навчання та порівняти їх основні показники, переваги та недоліки по відношенню до еталонної професійно-орієнтованої технології багаторівневого навчання, що сприймається як безперервно вдосконалюваний ідеал.

У ході моделювання професійно-орієнтованої технології багаторівневого навчання іноземним мовам студентів необхідно враховувати, що так зване концентроване навчання є складовою професійно-орієнтованої технології навчання, яка є продуманим синтезом розподіленого концентрованого навчання (В. Гузєєв, О. Остапенко та ін.).

Вищезазначені науковці стверджують, що екстенсивний шлях простого збільшення кількості навчального часу вичерпано. Освітня технологія є комплексом, що складається з певного представлення запланованих результатів навчання, набору моделей навчання, критеріїв вибору оптимальної моделі для даних конкретних умов [10, с. 117].

Якщо навчальний матеріал – це спеціальним чином структурована інформація, яку передбачається передати студентам, то концентроване навчання є спеціально організованим процесом навчання, що передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти великої кількості навчальної інформації без збільшення навчального часу за рахунок більшої її систематизації та іншого тимчасового режиму роботи.

Модель такого навчання є комплексом, що складається з дидактичної основи (метод навчання та форма організації уроку) та педагогічної техніки (засоби та прийоми), що використовуються в даному навчальному періоді (проміжку часу, за який досягаються певні цілі навчання) [10, с. 119]. До моделей навчання досліджуваної освітньої технології зазвичай відносять моделі, які мають такі ознаки:

- збільшення кількості інформації, що вивчається на одиницю навчального часу;
- скорочення загального часу вивчення певного обсягу навчальної інформації;
- збільшення загальної кількості методів та форм навчання (різноманітність дидактичної основи);
- збільшення тривалості одиниці навчального часу (замість 45 хвилин до 1,5-2 годин та кількох тижнів).

За оцінкою дослідників [10, с. 123-128] тільки сугестопедична система навчання, що широко використовується при концентрованому, а отже й інтенсивному навчанні, за професійно-орієнтованою технологією забезпечує ефективність освоєння предмета, що викладається; припускає скорочення часу щоденного навчання; звільняє студентів від високих навантажень вдома; призводить до почуття емоційного та фізичного комфорту.

Висновки. Отже, модель професійно-орієнтованої технології багаторівневого навчання предмету є своєрідним зразком, оскільки на відміну від інших відомих педагогічних технологій інтенсивного навчання в ній задіяна численна ієрархічно побудована система факторів різнопланового характеру, виявлені закономірності їх впливу на ефективність процесу навчання на кожному його етапі, показано та розкрито корисні зв'язки та взаємозв'язки, елементи та функції.

Вперше у педагога-дослідника з'являється можливість не тільки прогнозувати результат нової педагогічної технології інтенсивного навчання, що розробляється, а й порівнювати з еталоном всі найбільш відомі в даний час професійно-орієнтовані технології навчання, визначати їх переваги і недоліки, розробляти і реалізовувати пропозиції щодо їх вдосконалення, розвивати їх позитивні сторони.

Список літератури

1. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ Міністерства освіти України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>.
2. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
3. Сайт проекту «Шкільний учитель нового покоління». URL: <https://ngschoolteacher.wixsite.com/ngscht>.
4. Типова програма «Методика навчання англійської мови». Освітній ступінь бакалавра. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 126 с. URL:

https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/typova_programa_metodyka_navchannya_angliyskoyi_movy_1.pdf.

5. Про організацію та проведення підготовки вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році, закладами післядипломної педагогічної освіти до викладання іноземних мов (англійської, німецької та французької) відповідно до Концепції «Нова українська школа» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.02.2018 № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0208729-18#Text>.
6. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/ramka_bezperernvogo_profesiyunogo_rozvytku_vchyteliv.pdf.
7. Левина М. М. Основы технологии профессионального педагогического образования. Минск, 1998. 344 с.
8. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%F0%E8%F2%E5%F0%B3%E9>.
9. Спасибенко С. Г. Научное управление процессом воспитания – важнейшая функция учителя. *Формирование личности учителя в системе учебно-воспитательного процесса в педагогическом институте*. Москва : 1980. С. 14-18.
10. Школьные технологии. *Научно-практический журнал*. Москва, 1999. №5. 256 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ З КУРСАНТАМИ В ЗВО, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Гавриш Богдан Олегович

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Великий Юрій Михайлович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Крайнім серед примусових заходів, який застосовується поліцією для припинення протиправних дій правопорушників і злочинців є застосування вогнепальної зброї [1]. Актуальність цієї теми передбачено і тим, що виконання поліцією посадових обов'язків здійснюється і на сході України, де ще й досі триває збройна агресія з боку Російської Федерації. Під час поглибленого розучування техніки рухових дій стрілка, закріплення та її вдосконалення в стрілецькому тирі не відображається реальний стан подій, з якими стикається кожен поліцейський під час виконання ним посадових обов'язків. Враховуючи ці обставини, формування у поліцейських необхідних умінь і навичок швидкісної та влучної стрільби є вкрай необхідним.

Головна мета даної тези є визначення ефективності використання в освітньому процесі мультимедійних тирів на практичних заняттях з вогневої підготовки в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

В сучасних умовах мультимедійні інтерактивні технології вже ефективно експлуатуються в силових структурах та армійських підрозділах таких країн як: США, Литви, Польщі, Болгарії, Грузії, Молдавії, Вірменії, Казахстану, Росії тощо.

Перевагою використання мультимедійних стрілецьких комплексів під час викладання курсу з вогневої підготовки є максимальне наближення умов виконання практичних вправ до реальних подій, з можливим програмування різних варіантів розвитку подій та аспектами ігрового, комп'ютерного кіно, мультимедійних комп'ютерних ігор. Грамотне застосування тренажерів дає змогу доповнювати і розширити можливості навчання, активізувати свідомість у курсантів та впливати на підвищення їх мотивації [2, 3].

Прагнення знизити вартість сучасних мультимедійних стрілецьких галерей і поліпшити їх техніко-експлуатаційні характеристики призвело до створення універсального мультимедійного симулятора стрільби (UMST). Нові зразки стрілецьких галерей обладнані лазерними вставками з можливістю

реєстрації лінії прицілювання перед пострілом і після нього з незмінною конфігурацією тиру і методом вимірювання координат кулі. В них відео проектується стандартним відеопроєктором на екрані, виконаний з тканини або плівки. Завдяки використанню дистанційного безконтактного методу визначення координат кулі точки удару, стрільба в UMST можлива з будь-яких неавтоматичних або одиночних пострілів з автоматичної вогнепальної, пневматичної зброї, незалежно від значення початкової дулової енергії кулі і її калібру [4, 5].

Перевагою застосування цих технологій є те, що в кінці вправи відображається таблиця з наступними результатами: кількість очок за кожен постріл, час між пострілами, загальна кількість очок за всю вправу і загальний час. Це в свою чергу, дає можливість науково-педагогічним працівникам (далі - НПП) здійснювати якісний аналіз техніки рухових дій курсантів; прискорювати процес формування умінь та навичок; здешевлення освітнього процесу та значної економії витрат набоїв. Також, керівник стрільб у залежності від ступеня підготовленості курсантів може обирати вправи різної складності [6, 7].

За висновками фахівців застосування комплексів лазерної стрільби може підвищити продуктивність проведення занять приблизно на 30%, прискорити процес тренування первинних стрілецьких навичок на 25-30% і знизити витрату патронів для навчальної стрільби в 3-4 рази [4, 5].

У той же час організація практичних занять з вогневої підготовки повинна мати комплексний підхід до навчання, не тільки моделювати реальні ситуації, а і враховувати вимоги діючих Законів України та нормативно – правових актів. Якщо під час освітнього процесу не враховуються всі ці чинники, якість його знижується. Також, НПП повинні орієнтувати курсантів, що вони несуть службу серед мирного населення, під час застосування крайнього примусового засобу поліцейський повинен не лишати життя правопорушника і злочинця, а зупинити і припинити їх протиправні дії.

Отже, з огляду на вивчення переваг сучасних мультимедійних тирів можна констатувати, що їх використання в освітньому процесі може суттєво поліпшити якість організації практичних занять з вогневої підготовки і запропонувати їх придбання закладами вищої освіти, які здійснюють підготовку поліцейських.

Список літератури

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 2.07.2015 № 580-VIII, чинний, поточна редакція — редакція від 17.03.2021, підстава - 1231-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Чернишенко О. Є. Використання мультимедіа-технологій в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України. Педагогіка та психологія. 2012. Вип. 42. С. 70–74

3. Вознесенський І.В. Використання мультимедійних стрілецьких тренажерів для підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2021. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10658/Vykorystannia%20multymediinykh_Voznesenskyi_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Ильин М.А., Корытцев И.В., Сидоров Г.И. Универсальный мультимедийный стрелковый тренажер. URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/6552/1/MRF_2011_T1_ch1s2-15-117.pdf.

5. ТОВ "ГЕРЦ" з 1998 року провідний автор і виробник усіх наявних систем мультимедійних інтерактивних тирів. URL: http://www.gerts.shtorm.com/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%96.html

6. Абрамкин Б.М., Коржов В.М., Домбровский В.А. Методические приемы отработки техники стрельбы из пистолета с использованием лазерных стрелковых тренажеров. – Новосибирск, 2005. – Режим доступа : http://www.lasertools.ru/metod_Abramkin.htm.

7. Штофель Д.Х., Навроцька К.С., Ващук Л.В. Сучасний стан, перспективи розвитку і застосування стрілецьких тренажерів у вогневій підготовці (за матеріалами вітчизняних і закордонних виставок). Вінницький національний технічний університет. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-frtzp/all-frtzp-2018/paper/download/4236/4528>

ВИКОРИСТАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ПІДКРІПЛЕННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ

Завальнюк Катерина Андріївна

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Великий Юрій Михайлович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Викладення дисципліни «Вогнева підготовка» в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації, яка триває на території України понад 7 років, вимагає від науково-педагогічних працівників переосмислення існуючої системи підготовки кваліфікованих кадрів та розроблення додаткових методичних рекомендацій, які б підвищували ефективність освітнього процесу.

Традиційно в освітньому процесі під час проведення практичних занять з вогневої підготовки прийнято використовувати методи наочного, словесного впливу та практичних методів, спрямованих на навчання рухових дій, розвитку і вдосконалення рухових якостей та навичок. Слід зазначити, що серед великої кількості застосованих методів роль використання слова в будь-якому освітньому процесі надзвичайно велика [1].

Курсантам необхідний зворотній зв'язок. Тому, хто займається, потрібне підбадьорювання, схвальні слова, які підтримують його вправні дії. Щоб створити належне середовище, яке сприяло зростання майстерності курсантів необхідно використовувати різні методи мотивації, засновані на принципах підкріплення. Підкріплення – це використання заохочень і покарань для підвищення або зниження ймовірності подібної ситуації в майбутньому. Принципи підкріплення належать до найдокладніше вивчених та використовуваних у психології. Їхні корені закладені в теоріях зміни поведінки та вироблення оперантного умовного рефлексу. Відомий психолог і теоретик Б.Ф. Скінер (B.F. Skinner, 1968) вважає, що навчання цілком засноване на принципах підкріплення: «викладачі, використовуючи різні фактори підкріплення сприяють підвищенню ефективності навчання, стимулюють поведінку, яка б розвивалася дуже повільно, а також домагаються розвитку поведінки, котра в загалі б не виникла» [2].

Завдяки практичним заняттям з вогневої підготовки курсанти розвивають: аналітичні здібності, впевненість у власних діях, врівноваженість і витримку; спроможність стримувати емоційну напруженість, генерувати зовнішній спокій без ознак хвилювання, розвивати такі вольові якості,

як цілеспрямованість, рішучість, формувати вміння прийняття правильних рішень у нетипових ситуаціях; вміння правомірно застосовувати заходи примусу [3, 4].

На сьогодні постають актуальними проблеми, пов'язані з ситуацією в аудиторії/стрілецькому тирі, на навчальному полігоні: чому виникає пасивність у курсантів; чому проявляється небажання працювати в повну силу на практичних заняттях; як справлятися з потоком інформації, який перебиває майже всі запропоновані для вивчення теми; які критерії слід застосовувати під час відбору інформації, що заслуговує на обговорення [5, 6]. На нашу переконливу думку, вирішити ці проблемні питання можливо за допомогою встановлення тіснішого контакту з аудиторією, організовуючи свою роботу шляхом розгляду вимог курсантів, створення сприятливого навчального середовища.

Незалежно від моделі, яку обирає науково-педагогічний працівник (далі - НПП) поведінка підкріплення заснована на двох основних принципах.

1. Якщо виконання чого-небудь зумовлює добрі наслідки (позитивне підкріплення), то курсанти, як правило намагаються повторити таку поведінку для одержання додаткових позитивних результатів.

2. Якщо виконання чого-небудь спричиняє неприємні наслідки (негативне підкріплення), то курсанти, як правило, намагаються не повторювати даної поведінки для того, аби уникнути більш негативних наслідків [2].

Більшість психологів (Smith, Zame, Smoll, Coppel, 1983) дотримуються думки, що домінуючим підходом до учнів має бути позитивний підхід. Деякі (Rushall, 1983) надають перевагу негативному підходу, основою якого є покарання. При цьому, слід враховувати, що використання покарання та критики може посилювати боязнь невдачі, бути діяти як посилювальний фактор та перешкоджати засвоєнню вмінь і навичок [2].

Для вибору ефективного підкріплювального фактору НПП може використовувати анкету, застосовуючи методику «трьох конвертів». Суть даного анкетування полягає в тому, що курсантам видається три конверти, в яких ними зазначається: що сподобалося, що не сподобалося і що залишилось незрозумілим під час проведення заняття [5, 6]. Відповіді курсантів на анкету можуть допомогти НПП визначити вид підкріплювального фактору для кожного курсанта. Винагороди можна поділити на зовнішні, тобто такі, що походять із зовнішніх джерел (від НПП), та внутрішні, скажімо, гордість за виконання та відчуття власних можливостей.

Психологи радять застосовувати різні підкріплювальні фактори, такі як: соціальні: похвала, усмішка, поплескування по спині; матеріальні: призи, медалі, нашивки; улюбленого виду діяльності: гра замість розучування, відпочинок, гра в різних ампуа; спеціальні: спільна вечірка, запрошення досвідчених людей, відвідання музеїв, пам'ятних місць. Як показують дослідження, безперервний зворотній зв'язок не лише сприяє мотивації, але й забезпечує того, хто займається, інформацією про те, як він працює. Після опанування певної навички або засвоєння поведінки частоту заохочень варто скоротити, тобто використовувати переривчастий метод заохочення (Martin,

Pear, 1983). Переривчастий тип підкріплення поведінки виявляє більш тривалу дію, ніж безперервний за відсутності подальших підкріплень. Зворотній зв'язок має бути реальним і відповідати певній поведінці. Незалежно від того, використовується критика чи похвала, зворотній зв'язок повинен відповідати певній поведінці курсантів [2].

Також, дуже цікавим на наш погляд є доповнення практичних занять проведенням бінарних занять, в яких приймає участь одразу декілька НПП. На таких заняттях можна моделювати реальні ситуації, практичні питання яких будуть розглядатися двома фахівцями одночасно. Наприклад, залучення до таких занять НПП, з яких: один теоретик, інший – практик; один є фахівцем з озброєння, інший - фахівцем законодавчої сфери. У результаті цього, збільшується рівень уваги здобувачів вищої освіти, активізуються когнітивні здібності курсантів [6, 7]. Наявність активного міжособистісного спілкування учасників освітнього процесу суттєво підвищить якість засвоєння навчального матеріалу та знімає певну психологічну напругу. Підвищенню якості освітнього процесу буде сприяти і проведення таких форм занять, як консультації, під час яких НПП відповідає на проблемні питання та додатково розкриває незрозумілий матеріал для окремих курсантів. Ефективність цих консультацій має забезпечуватися шляхом відтворення спонтанного діалогу між НПП і курсантом [8].

Отже, ми з'ясували, що налагодження зворотного зв'язку та своєчасне застосування НПП різних форм підкріплення має величезне значення для підвищення мотивації курсантів, зміни їх поведінки та зразкового виконання роботи. Вважаємо за доцільне використовувати позитивний підхід, хоча іноді з метою зміни поведінки потрібне і покарання. Заохочення і покарання у вигляді програм впливу на поведінку курсантів доцільно регулярно використовувати на практичних заняттях з вогневої підготовки.

Література

1. Великий Ю.М. Актуальні проблеми використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці сил безпеки України: Збірник матеріалів всеукраїнського круглого столу (09 квітня 2021 р. м. Дніпро, ДДУВС) / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021, стор. 20-24.

2. Психологія спорту. Вейнберг Р.С., Гоулд Д. Київ. Олімпійська література, 200, 334 с.

3. Луцака Д.О., Запорожанов О.В., Мазур І.М., Безпалій С.М., Арутюнов С.О. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти бакалавра за спеціальністю "Правоохоронна діяльність" (262) галузі знань "Цивільна безпека" (26). Національна академія внутрішніх справ, Київ 2017 р. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/vohneva/NP_bak_PD.pdf.

4. Вайда Т.С. Актуальні проблеми тактичної та вогневої підготовки поліцейських патрульної служби України в сучасних умовах. Херсонський факультет ОДУВС. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/443/1/%D0%92%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%20%D0%A2.%D0%A1..pdf>.

5. Круть Ю.Я., Павлюченко М.І. Впровадження методу зворотнього зв'язку під час проведення практичних занять при змішаній формі навчання. М. Запоріжжя, 26.05.2021 р. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/14012/1/c3-4.pdf>.

6. Божук Т., Малик Т. Роль зворотного зв'язку в навчальному процесі: досвід застосування методів "Три конверти" та анкетування. 2010 р. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mir_2010_7-8_21.pdf.

7. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 180 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Сучасні-форми-організації-навчального-процесу-у-вищій-школі-1.pdf>.

8. Василенко О.І., Малінко О.Г.: Інновації в сучасному навчальному просторі: дієвий механізм для розвитку особистості. URL: https://kneu.edu.ua/get_file/9173/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%20%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf.

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ВИКЛАДАННІ АКУШЕРСТВА ТА ГІНЕКОЛОГІЇ

Ніцович Ігор Романович,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти,
Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці, Україна

Семеняк Аліна Вікторівна,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти,
Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці, Україна

Широке використання в педагогічному процесі електронних освітніх ресурсів стало важливим сегментом медичного закладу вищої освіти (ЗВО).

Сьогодні методи інтерактивного навчання активно використовуються у сучасній педагогіці. Суть такого навчання полягає в тому, що освітній процес організований таким чином, що практично всі студенти беруть участь у процесі пізнання, здійснюється взаємодія викладача і студента. Вони мають змогу розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають.

Інтерактивне навчання передбачає: моделювання життєвих ситуацій, вирішення творчих завдань, спільне розв'язання проблем, тощо.

Завданням викладача при цьому є:

- створити сприятливі умови в групі для висловлювання власної думки;
- ознайомити студентів з чітко сформованими правилами інтерактивної гри;
- скерувати студентів у правильний напрямок розвитку подій.

Зазвичай студенти запам'ятовують лише: 5% - матеріалів з прочитаної лекції, 10% - той матеріал, що читають, 20% - з того, що побачили на власні очі, 50% - з того, що слухають та спостерігають одночасно, 70% - з того, що обговорюють і пишуть, 80% - з того, що роблять власноруч практично, 90% - з того, що роблять і обговорюють одночасно, 95% - з того, якщо навчають інших.[1].

Мультимедійні та симуляційні технології є сучасним інструментом, який допомагає викладачеві підвищити рівень знання слухачів. Надаючи різноманітні виразні засоби для відображення навчальної інформації у поєднанні з інтерактивністю, мультимедійні технології забезпечують якісно новий рівень навчання. Переваги мультимедійних технологій як засобів навчання дають можливість поєднання логічного та образного способів засвоєння інформації; забезпечують активізацію освітнього процесу за рахунок посилення наочності та інтерактивну взаємодію. Умови відкритого навчання, що створюються мультимедійним інформаційним середовищем, сприяють розвитку мислення,

тих хто навчається, орієнтують їх на пошук очевидних і неочевидних системних зв'язків і біологічних закономірностей.[2].

Електронні технології, використовувані в дистанційному навчанні, поділяють на три великі категорії:

- неінтерактивні (друковані матеріали або паперові носії, аудіо-, відеоносії);
- засоби комп'ютерного навчання (електронні підручники, комп'ютерне тестування й контроль знань, новітні засоби мультимедіа);
- відеоконференції - розвинуті засоби телекомунікації аудіо- та відеоканалами й комп'ютерними мережами.

У викладацькій діяльності широко використовуються презентації, тестування, діалоги. Є кілька форм проведення дистанційного навчання через комп'ютерні телекомунікації: веб-заняття (веб-форуми, дистанційні заняття, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми); чат-заняття (застосування чат-технологій); телеконференції (використання електронної пошти).

В ході проведення діалогів (під час заняття та читання лекцій) студенти навчаються критично мислити, розв'язувати проблемні завдання, приймати продумані рішення, приймати участь у дискусіях спілкуючись між собою та викладачем. Для цього на заняттях проводиться індивідуальна, групова та дослідницька робота, робота з документацією, джерелами інформації.

У медичному ЗВО дистанційне навчання знаходить широке застосування. Така форма стимулює самостійну роботу студентів, формує навички самоосвіти, розвиває мобільність і відповідальність, які необхідні сучасним фахівцям. Електронні технології підвищують творчий потенціал студента. Дистанційне навчання - це можливість зробити процес навчання яскравішим і динамічнішим, воно дозволяє формувати глибші знання. Цей вид навчання сприяє створенню єдиного інформаційно-освітнього простору через інтернет-технології, прямого і зворотного зв'язку викладача й студента. Дистанційне навчання у медичному ЗВО є частиною очної освіти й належить до виду самостійної роботи студентів.

Презентація — це набір послідовно змінюючих один одного слайдів, на кожному з яких можна розмістити будь-який текст, малюнки, схеми, відео-, аудіофрагменти, анімацію, графіку, різні елементи оформлення.

Методика використання мультимедійних технологій передбачає:

- удосконалити систему організації навчання на різних етапах;
- посилити мотивації навчання;
- поліпшити якість навчання та виховання, підвищити інформаційну культуру студентів;
- підвищити рівень підготовки у галузі сучасних інформаційних технологій;
- продемонструвати різні можливості комп'ютера, відеопрезентацій.[3].

На кафедрі акушерства та гінекології ми широко застосовуємо мультимедійні засоби навчання при читанні лекцій та проведенні практичних занять із студентами і лікарями-інтернами, курсантами. Особливо це набуває актуальності при проведенні дистанційного навчання.

Мета, яку ми ставимо - сформувати уміння швидко вирішувати поставлені питання, проблеми, можливість вести пошук при вирішенні поставлених

завдань. На заняттях і лекціях, із застосуванням мультимедійних технологій, активізується емоційне сприйняття та засвоюваність матеріалу студентами.

Під час роботи з мультимедійними презентаціями необхідно враховувати психофізіологічні закономірності сприйняття інформації з екрана комп'ютера, планшета, проекційного екрана. Робота з візуальною інформацією (поданою з екрана) має свої особливості, тому що при тривалій роботі виникає втому, погіршення зору (особливо при роботі з текстами).

Ще одним інтерактивним наочним методом навчання, який дозволяє краще засвоїти вивчений матеріал і передбачає використання навчальних таблиць, мультимедійних засобів (проектор, інтерактивна дошка), перегляд навчальних відеофільмів з відеотеки кафедри, є демонстрація. Завдяки застосуванню цього методу студенти мають змогу відпрацьовувати практичні навички, визначити для себе альтернативні способи вирішення ситуаційних завдань шляхом зворотного зв'язку, закріпити вивчений матеріал.[4].

Використання мультимедійних презентацій допомагає:

- підвищити інформативність практичних занять, лекцій і краще мотивує до навчання;
- відео- та аудіоматеріали, мультимедійні технології дозволяють яскравіше відобразити зміст розділів досліджуваного матеріалу;
 - засвоїти та систематизувати знання;
 - сформувані навички самоконтролю та мотивацію до навчання;
 - підвищити демонстраційну наочність навчання, структурує матеріал, дає можливість повторити складні та незрозумілі моменти лекції, проведення маніпуляції;
 - доступно і сприйнятливо подати матеріал, проведення складної маніпуляції, операції за рахунок подачі різнобічної візуально-звукової інформації;
 - організувати увагу у студентів під час її відсутності (середина та кінець проведення лекції, заняття) шляхом перемикання їхньої уваги на яскраві слайди, відеофрагменти, відеофільми із застосуванням світло-звукових ефектів;
 - здійснити повторення пройденого попереднього матеріалу лекції, практичного заняття різного за рівнем складності (шляхом збільшення складності).

На етапі створення мультимедійної презентації ми враховуємо наступні особливості:

- психологічні особливості студентів навчальної групи;
- мету та результати навчання;
- структуру пізнавального простору;
- розміщення студентів;
- вибір найбільш ефективних елементів комп'ютерних технологій для виконання конкретних завдань;
- кольорову гаму оформлення навчального матеріалу.

Для підвищення цікавості та емоційності навчального матеріалу, який подається викладачем, на нашій кафедрі акушерства та гінекології БДМУ проводиться поєднання демонстрації презентацій (в програмі Power Point),

кольорової відеоанімації, відеоінформації з супроводом коментарів, прикладами з особистої практики лікувального процесу. Доведено, що кольорові презентації запам'ятовуються у 2 рази краще ніж чорно-білі. Все це значно активізує увагу студентів до навчального матеріалу, підвищує цікавість до теми, покращує засвоюваність.

Відеоанімація - один із найефективніших засобів звернення уваги, стимулювання кращого сприйняття.

Мультимедійне подання лекцій, практичних занять у вигляді фотографій, відеофільмів, фрагментів має сильнішу емоційну дію на людину, ніж традиційне. Воно сприяє поліпшенню розуміння і запам'ятовування фізико-хімічних і фізіологічних процесів.[5].

Під час створення слайдів враховуємо також що:

- слайд повинен містити мінімально можливу кількість слів та речень (2-3 короткі абзаци);
- для написів заголовків вживаємо розбірливий крупний (Verdana 32-36) шрифт, лаконічні написи;
- для написів в тексті вживаємо розбірливий шрифт (Verdana 24-28) щоб студентам з останніх рядів було видно презентацію;
- розміщуємо на слайді головне: пропозиції, визначення, слова, терміни, які студенти будуть записувати під час проведення презентації, лекції;
- фон, цифри, літери, лінії робимо спокійного, «неотруйного» нейтрального кольору, що не подразнює й не втомлює очі;
- рисунки, відео- та фотоматеріали максимально рівномірно заповнюють все екранне поле, високої якості, чіткості, контрастні, не перевантажені зоровою інформацією;
- на перегляд одного слайда відводимо достатньо часу, щоб студенти могли сконцентрувати увагу на зображенні, простежити послідовність дій, розглянути всі елементи слайда, зафіксувати кінцевий результат, зробити записи;
- звуковий супровід слайдів тихий, спокійний, не відволікає.

Для забезпечення ефективного навчального процесу:

- уникаємо монотонності, враховувати зміну діяльності студентів за її рівнями: упізнавання, відтворення, застосування;
- орієнтуємося на розвиток розумових здібностей студентів (рівень спостережливості, асоціативності, порівняння, аналогії, виділення головного, узагальнення, уяви);
- даємо можливість успішно працювати на заняттях із застосуванням комп'ютерних мультимедійних технологій і сильним і слабким студентам;
- враховуємо фактор пам'яті студентів (оперативної, короткочасної та довготривалої). Обмежено контролюємо те, що введено тільки на рівні оперативної та короткочасної пам'яті.

Кожен навчальний мультимедійний засіб має відповідати вимогам, як і традиційні посібники (науковості, систематичності, послідовності, доступності, зв'язку із практикою, наочності).

Важливим моментом є розподіл навчального матеріалу на слайдах. Він повинен подаватися частинами, легкими для сприйняття. Нелогічно на одному

слайді розміщувати багато інформації, навіть якщо вона пов'язана з питанням, що викладено на слайді.

Отже, мультимедійна інформація відрізняється чіткістю, лаконічністю, доступністю. У процесі роботи з нею студенти навчаються аналізувати, висловлювати власну думку. Якщо застосування мультимедійних технологій добре продумане, заняття та лекції будуть образними, наочними, цікавими, життєвими, дозволить розвивати вміння студентів працювати в парах і групах.

Включення до навчального процесу мультимедійних засобів навчання дозволяє розвивати у студентів творче, аналітичне, конструктивне мислення, забезпечує глибше і повніше засвоєння теоретичного матеріалу, допомагає формуванню освітніх компетенцій та інформаційної культури.

Список літератури

1. Придатко О.В., Ренкас А.Г. Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу ЛДУБЖД. Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів – 2010.

2. Пищик О. В. Методика використання мультимедіа-технологій на уроці // Класному керівнику. Усе для роботи. — Х.: ВГ «Основа». — № 2 (50), 2013.-ВГ «Основа».

3. Міщенко І.В. Дидактичні особливості дистанційного навчання в медичних ЗВО України / І.В.Міщенко, К.Є.Юдіна, М.Ю.Жукова, О.В.Коковська // Матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти».-25.03.2021.-Полтава.-С. 171-173.

4. Бойко В.І. Переваги використання мультимедійних технологій під час читання лекцій на 4-5 курсах при викладанні предмета «Акушерство та гінекологія» / В.І.Бойко, А.Б.Сухарев // Перспективи розвитку медичної науки і освіти: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції, присвяченої 25-річчю Медичного інституту Сумського державного університету, 16-17.11.2017. – Суми: СумДУ, 2017. – С. 45.

5. Мартинюк В.М. Використання сучасних інтерактивних методів навчання під час викладання дисципліни «акушерство та гінекологія» //Актуальні проблеми вищої медичної освіти і науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 08.042021.– Харків: ХНМУ, 2021. – С.133-134.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Павлюк Галина Сергіївна

кандидат педагогічних наук

вчитель початкових класів

Базальтівської філії

Головинського ліцею

Рівнеського району

Рівненської області

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість соціальної компетентності особистості, яка включає сукупність ключових компетенцій і є її інтегрованою характеристикою [3; 4; 7; 8; 9].

Ключова компетентність – розвивається у навчанні всіх предметів і є результатом всієї загальної середньої освіти. Цим результатом є формування загальної життєвої компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості.

Компетентнісно орієнтоване навчання вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів. Одними із найефективнішими є методи інтерактивного навчання, які відповідають вимогам компетентнісно орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Як відомо, інтерактивне навчання (за О. Пометун) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Саме інтерактивні форми і методи дають можливість створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість в собі.

Інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їхня перевага полягає в тому, що учні засвоюють різні пізнання (знання, розуміння,

застосування, оцінювання), у класах збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Учні займають активну позицію у засвоєнні знань, зростає їхній інтерес у сприйманні знань. Значно підвищується особистісна роль учителя - він є лідером, організатором. Але необхідно зазначити, що проектування і проведення уроків за інтерактивними технологіями потребують, перш за все, компетентності в цих технологіях учителя, його вміння переглянути і перебудувати свою роботу з учнями.

Організуючи інтерактивне навчання, можна використовувати ролі ігри, казку, спільно розв'язувати проблеми на основі аналізу відповідної ситуації, проводити різноманітні конкурси, змагання, інтелектуальні ігри – це все дає можливість учням реалізувати себе.

Більшість методів роботи з використанням інтерактивних технологій спрямовані на роботу учнів в парах, у групах, адже саме через групові форми роботи формується позитивна мотивація до навчального співробітництва в класі.

Як відомо, в основу інтерактивних педагогічних технологій покладено принцип взаємонавчання, адже учні виступають не пасивними, а активними учасниками навчально-виховного процесу. Саме цей підхід дозволяє формувати в учнів мовленнєву та комунікативну компетентності. Його застосування в роботі вчить учнів самостійності, відповідальності, критичному мисленню. Для успішного застосування інтерактивних технологій на уроках потрібно дотримуватися правил організації інтерактивної роботи учнів.

Застосовуючи інтерактивні технології, необхідно постійно поєднувати парну та індивідуальну форми роботи з дітьми, що дає позитивні результати. Під час роботи в парах учні можуть перевірити знання один одного, обмінятися думками і лише тоді висловлювати свої ідеї. Це сприяє розвитку мовлення учнів, навичок взаємо і самоперевірки, вміння висловлювати і відстоювати свою думку. Під час організації групової роботи особливо цінним є те, що учні мають можливість брати на себе певні ролі, а саме: експертів, співрозмовників, мислителів, партнерів, друзів тощо.

Отже, організоване таким чином навчання дає можливість учням вчитись доводити твердження, відстоювати думку, набувати досвіду спілкування, розвивати творчі здібності, формувати свою особистість. Особливу увагу заслуговує застосування рефлексії наприкінці інтерактивного уроку. Цей етап уроку надає можливість повернутися до очікуваних результатів навчання та перевірити, чи досягнуті вони. При підготовці до використання інтерактивних технологій на уроках необхідно: глибоко вивчити і продумати матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, тексти, зразки поробок, приклади, ситуації, завдання для груп тощо; визначити ролі учасників, приготувати питання та можливі варіанти відповідей; продумати мотивацію учнів до навчання, добираючи найцікавіші для них випадки, проблеми; оголошувати очікувані результати (цілі) заняття і критерії оцінки роботи учнів; добирати різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для роботи класу.

Щоб успішно формувати компетентну особистість, сучасний педагог повинен володіти певними якостями: успішно вирішувати свої власні життєві

проблеми, виявляючи ініціативу, самостійність і відповідальність; усвідомлювати мету компетентісно орієнтованого навчання; планувати урок з використанням усього розмаїття форм і методів навчальної діяльності і насамперед усіх видів самостійної роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів; пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами учнів; демонструвати учням рольові моделі на прикладі реальних людей, літературних персонажів.

Висновки. Світ, у якому доведеться жити нашим дітям, змінюється швидше, ніж наші школи. І справді, в школу приходять покоління дітей, які живуть в інформаційному суспільстві, у цифровому середовищі, і, щоб скористатися його перевагами, нам, педагогам, необхідно переосмислити самоцінність знань та самодостатність учителя як джерела інформації.

Література

1. Безкоровайна О. В. Феномен культура особистісного самоствердження: сутність та зміст. *Молодь і ринок*. 2012. № 2. С. 144–149.
2. Безкоровайна О. В., Станіславчук Н. І. Позааудиторна діяльність як важлива складова формування етичної компетентності студентів / *Topical issues of pedagogy: Collectivemonograph*. Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. P. 146–166.
3. Павлюк Г. С. Специфіка процесу формування гуманної спрямованості молодших школярів в умовах малокомплектної школи. *Нова педагогічна думка*. Рівне : Гедеон-Прінт, 2016. № 4 (88). С. 44–46.
4. Петько Л. В. Гурток «Мандрівники» та формування соціальної активності молодших школярів. *Педагогічний альманах: зб. наук. пр. ; редкол. В.В.Кузьменко та ін.* Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 37. С. 34–39.
5. Петько Л. В. Державний стандарт початкової освіти у ракурсі формування соціальної активності дитини. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка: зб. наук. пр. – Бердянськ : БДПУ, 2018. Вип. 1. С. 92–97.
doi 10.31494/2412-9208-2018-1-1-92-97
6. Петько Л.В. Навчання дітей іноземної мови стартує у початковій школі (роздуми щодо проведення контрольних робіт МОНМС України з іноземної мови). *Директор школи, ліцею, гімназії: всеукр. наук.-практ. журнал / засн. МОНмолодьспорту України, НАПН України, НПУ імені М.П.Драгоманова ; голов. ред. О.І. Виговська*. – 2011. – № 4. – С. 97–100.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7884>
7. Pavlyuk Galina. The formation of humane orientation in primary school children as pedagogical problem/ *Intellectual Archive*. Toronto : Shiny Word. Corp. (Canada), 2016. November / Desember, Vol. 5, No. 6. P. 63–70.
8. Pavlyuk G.S. Technology of forming of humane orientation of junior schoolchildren / G. S. Pavlyuk, O. V. Bezkorovaina // *Innovative processes in education: collective monograph*. Lodz, Poland : AMEETSp. Z o.o., 2017. P. 16–25.
9. Pet'ko L. Global educational trends in the Ukrainian space. Problems of the development of modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. Cartero Publishing House, Madrid, España, 2018. P. 226–232.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У РОБОТІ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА З МЕДИЧНОЇ ТА БІОЛОГІЧНОЇ ФІЗИКИ

Писклинець Уляна Михайлівна,
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри медичної інформатики, медичної та біологічної фізики
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Сучасний етап розвитку вищої медичної освіти висуває вимоги до активного пошуку нових шляхів підвищення якості освіти студентів вищих медичних закладів та більш широкого впровадження перспективних новацій у структуру навчального процесу. Формування компетентного фахівця-медика, як всебічно розвиненої людини, здатної не лише засвоювати досвід старших поколінь, а й збагачувати його власними досягненнями, створювати своєю діяльністю щось нове, збагачувати і прикрашати ним як життя, так і сферу науки, являє собою актуальне завдання сучасної вищої медичної школи.

Останнім часом багато досягнень медицини значною мірою пов'язані з успіхами фізики, комп'ютерної техніки, медичного приладобудування. Щоб підготувати висококваліфікованих фахівців, здатних до генерування та використання нових ідей і задумів, підходів і рішень, які творчо ставляться до своєї праці, потрібно виховувати в них у студентські роки цікавість до наукового дослідження, раціоналізаторської, винахідницької діяльності із використанням нових інноваційних методів навчання

Сучасні форми і методи організації навчальної діяльності студентів-медиків на заняттях з медичної та біологічної фізики, такі як лабораторні роботи, фізичні практикуми, розв'язування творчих задач сприяють розвитку у студентів практичних вмінь і навичок, творчого досвіду. Однак традиційна форма організації навчального процесу не передбачає самостійного вибору або зміни об'єкта дослідження, вибору методів і засобів вимірювання фізичних характеристик об'єктів, проектування та конструювання установки для проведення експерименту, її вдосконалення тощо.

Позааудиторна робота студентів-медиків у складі студентського наукового гуртка з медичної та біологічної фізики дає змогу самостійно опановувати сучасні методи визначення характеристик об'єктів дослідження, пізнати закономірності, що лежать в основі дії тих чи інших апаратів і приладів, застосовувати отримані знання на практиці. Студентський науковий гурток з медичної та біологічної фізики закладає основу в організації науково-технічної творчості студентів-медиків. Такий гурток об'єднує студентів, які виявляють підвищену цікавість до прикладної фізики і техніки, до пізнання сучасної діагностичної і терапевтичної апаратури. На заняттях гуртка найбільш повно

виявляється діалектичний взаємозв'язок теоретичних знань і практичної діяльності, розкриваються міжпредметні зв'язки основ наук, що вивчаються у системі вищої медичної освіти. Ефективність творчої самореалізації студентів-медиків залежить від створення й реалізації організаційно-педагогічних умов, а саме: 1) створення інтелектуально-творчої атмосфери в колективі, сприятливої для творчого процесу, ситуацій, що дають поштовх до творчої діяльності студентів та розвитку їх творчих можливостей; 2) урахування зацікавленості, індивідуальних інтересів студентів у процесі творчо-пошукової діяльності; 3) формування у студентів образного мислення, що спонукає до самостійного вибору напрямів, форм і методів діяльності; 4) активізації у студентів спонукальних мотивів до творчого самовираження.

Прагнення викладачів інтенсифікувати навчальний процес зумовило використання у роботі студентського наукового гуртка спеціальних інтерактивних методів, які дають змогу більш ефективно вести пошук нових вирішень практично-орієнтованих завдань, розвивати і реалізовувати здатність людини до творчості. Серед них можна виділити: кейс-технологію, мозковий штурм, асоціативні технології (методи гронування, асоціативного куща, зигзаг-навчання), рольову гру, дебати, дискусію, метод конкурентних груп.

Ефективне залучення інноваційних технологій і методик викладання сприяє підвищенню якості засвоєння студентами навчального матеріалу та активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. У ході інтерактивного навчання студенти вчаться критично мислити, проводити кваліфікований аналіз отриманої інформації, приймати продумані рішення, переносити отримані знання на нестандартні ситуації, що є найбільш характерним для практичної діяльності лікаря. Групові форми роботи дозволяють кожному студенту знайти свою нішу, самоутвердитися у групі, навчатися консенсусу за різних обставин. Основним завданням інтерактивного навчання є підготовка спеціаліста, здатного до продуктивної синтетичної діяльності.

Тільки педагогічно організована навчальна діяльність студентів буде давати вагомі результати. Викладач бере участь у формуванні мотивів, інтересів, потреб студента, впливає на засоби діяльності студента, домагаючись оптимального їх використання для досягнення поставленої мети.

На заняттях зі студентами-медиками реалізуються такі типи творчих завдань: дослідницькі, на прогнозування; з некоректно представленою інформацією; оптимізаційні; комунікативно-творчі; на рецензування; управлінські; завдання-проблеми; завдання на набуття нових способів діяльності.

Отже, у ході роботи студентського наукового гуртка з медичної та біологічної фізики студенти-медики працюють у сприятливих для розвитку їх творчості умовах, оскільки особливості освітніх програм та побудова навчально-виховного процесу у медичних вищих навчальних закладах передбачають створення всіх умов, необхідних для реалізації ними власного творчого потенціалу.

ДОСВІД І ТРАДИЦІЇ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНИХ КЕРІВНИКІВ У ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Роман Наталя Михайлівна

кандидат педагогічних наук., доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Процес оновлення концептуальних основ підготовки музичних керівників потребує системного аналізу й переосмислення існуючого досвіду педагогічної науки. Така необхідність обумовлена тенденціями історичного розвитку суспільства та є джерелом збереження національної спадкоємності.

За умов зміщення соціальних пріоритетів, фахова підготовка музичних керівників як носіїв гуманістичної складової сучасної освіти є етноінтегруючим елементом естетичного й національного самопізнання.

Досвід і традиції підготовки музичних керівників ґрунтується на фундаментальних засадах, які вдосконалювалися протягом тривалого часу. Саме на початку ХХ ст. було закладено основні засади музично-педагогічної освіти, сформовано методи інтеграції теорії й практики, впроваджено новаторські технології навчання.

Вища і середня музична освіта в Харкові на той час підрозділялася на три типи професійних музичних навчальних закладів, до яких входили музпрофшколи, музичні або музично-драматичні технікуми та музично-драматичні інститути. Навчання в школах першого типу (музпрофшколах) надавало можливість майбутнім музичним керівникам одержати середню професійну музичну освіту на вокальному, фортепіанному та інструментальному відділах. Під час занять здобувачів освіти вчили грі на одному з музичних інструментів, серед яких були фортепіано, скрипка, віолончель, кларнет, тромбон та інші оркестрові й народні інструменти. Учні, які мали видатні вокальні дані оволодівали навичками сольного або хорового співу.

Задля всебічного й інтенсивного професійного розвитку майбутніх музичних керівників, особлива увага приділялася вивченню нотної грамоти, сольфеджіо, гармонії, контрапункту, історії світової й національної музичної культури. Разом із фаховою музичною підготовкою учні отримували і загальну середню освіту. На вимогу часу, перелік завдань підготовки музичних керівників у середніх професійних музичних навчальних закладах також включав ідеологічний і політосвітній компоненти. В умовах до вступу в музичні школи зазначалося: «При відповідній установці програми та практичної виробничої роботи учнів по робітничих клубах, сільбудах та хатах-читальнях музпрофшколи мають підготувати спеціалістів, обізнаних із завданнями та практикою політосвітньої роботи» [1, с. 4].

Правила вступу до професійних музичних шкіл вимагали від абітурієнтів наявності свідоцтв про закінчення загальноосвітньої семирічної школи та про одержання початкової музичної освіти на дитячому відділі музичної школи або

на уроках співу в старших класах звичайної школи. До музичної профшколи приймали молодь з 15 років, а на вокальний та інструментальний відділи – після 18 років. Бажаючих раніше розпочати навчання зараховували до професійної музичної школи лише з дозволу спеціальної комісії, до складу якої крім викладачів музичних дисциплін входив лікар. Навчання в музпрофшколах тривало протягом трьох років.

До другої категорії відносилися музичні технікуми, які надавали вищу освіту. Вони також мали три відділи (вокальний, фортепіанний і оркестровий). Головним напрямом навчальної діяльності музичних технікумів було виховання виконавців вищої кваліфікації в галузі музичного мистецтва. До музичних технікумів зараховували молодь у віці від 17 до 35 років, яка вже закінчила професійну музичну школу або набула необхідних музичних знань, умінь та навичок у обсязі навчальної програми музпрофшколи поза її межами в індивідуальному порядку.

Загальний курс навчання в музичних технікумах був розрахований на чотири роки, але на відділеннях камерного співу та оркестрових духових інструментів термін навчання дорівнював трьом рокам. Важливими складовими підготовки музичних керівників було формування навичок об'єктивного оцінювання музичної спадщини; імплементація комплексу набутих знань, умінь та навичок у процес подальшої самостійної професійної діяльності, розуміння й аналіз будь-якого музичного матеріалу, піднесення національних естетичних ідеалів;. Випускники музичних технікумів одержували право працювати артистами – співаками опери або оперети, хористами, солістами-інструменталістами, музикантами в оркестрах і ансамблях; концертмейстерами, педагогами та музичними керівниками.

1917 р. у Харкові було відкрито консерваторію, яку 1924 р. було реорганізовано в музично-драматичний інститут – творчий навчальний заклад найвищої категорії, де найбільш обдаровані, талановиті й професійно підготовлені абітурієнти здобували вищу освіту на педагогічному, диригентському і драматичному факультетах. Педагогічний факультет поділявся на відділи професійної освіти та музичного виховання. Відділ професійної освіти педагогічного факультету готував музичних керівників та викладачів гри на фортепіано, оркестрових та народних інструментах, співу. Головним завданням педагогічного факультету була підготовка музичних керівників та учительських кадрів для музпрофшкіл [2]. Музично-драматичний інститут, окрім викладачів гри на музичних інструментах та співу, готував музичних керівників творчих колективів, оркестрових і хорових диригентів, драматичних режисерів, композиторів, а також фахівців у галузі теорії музики (педагогів із історії музики, сольфеджіо, гармонії, поліфонії, аналізу музичних форм).

У вступних вимогах до інституту зазначалося, що всі вступники повинні були мати «рівень загального й музичного розвитку, потрібний для набуття найвищої мистецької кваліфікації» [1, с. 6]. До музично-драматичних інститутів приймали тільки найкращих випускників професійних музичних шкіл віком від 18 до 35 років.

Для забезпечення стабільності музично-педагогічної та виконавської підготовки в той період було розроблено ряд унікальних навчальних програм та підручників, активно застосовувалися новаторські методи навчання, панував дух піднесення й закладалися традиції підготовки музичних керівників. Демократизація суспільства на початку ХХ ст. позитивно впливала на підвищення популярності та широке розповсюдження творчих музичних колективів, але відчувалася гостра нестача кваліфікованих музично-педагогічних кадрів, здатних очолити численні самодіяльні ансамблі й оркестри народних інструментів, вокальні й хорові колективи. Вивчення архівних першоджерел показало, що існувала висока потреба підготовки музичних керівників у різних жанрах виконавського мистецтва, в тому числі й народного виконавства. У фондах Харківського обласного архіву зберігається звіт-довідь 1924 р. педагога-музиканта, засновника першого в Україні професійного оркестру народних інструментів, першого завідуючого кафедрою народних інструментів Харківського музично-драматичного інституту В. Комаренка, в якому він наголошував на необхідності термінової організації професійного навчання юнаків та дівчат гри на народних інструментах [3, с. 27 – 29].

Результатом зростаючої актуальності та поширення народних інструментів серед національної творчої молоді стало відкриття 1924 р. при диригентському факультеті Харківського музично-драматичного інституту музичних класів гри на домрі та балалайці. Кількість студентів, вивчаючих традиційну музичну культуру швидко збільшувалася. 1925 р. вже склалися сприятливі педагогічні умови для організації студентського лабораторного оркестру народних інструментів. 1926 р. за ініціативою ректора навчального закладу, композитора С. Дрімцова було засновано кафедру народних інструментів. Першими викладачами гри на народних інструментах у Харківському музично-драматичному інституті були М. Даньшев (балалайка), В. Комаренко (домра), Г. Хоткевич (бандура) [4]. Введення нових навчальних спеціальностей суттєво розширило зміст підготовки музичних керівників, відкрило нові можливості для розвитку музично-педагогічної освіти.

Залишилися свідчення про те, що ректор С. Дрімцов був щирим прихильником традиційної української музики, добре грав на бандурі, гітарі, віолончелі [4]. Свого часу він мав особисте відношення до організації навчання гри на бандурі в музично-драматичній школі М. Лисенка в Києві (1907 р.), підтримував творчі стосунки з сліпими кобзарями П. Древченком, І. Зозулею, П. Келібердою, І. Кучугурою-Кучеренком [5]. С. Дрімцов мав свою раритетну бандуру, яка 1912 р. була удостоєна найвищої премії «Гран Прі» на міжнародному конкурсі музичних інструментів у Парижі.

Серед викладачів інституту 20-х рр. були висококваліфіковані педагоги-музиканти, які відрізнялися унікальною професійною майстерністю, глибиною й досконалістю фахових знань, умінь та навичок, творчим ставленням до навчально-виховної роботи з майбутніми виконавцями та музичними керівниками. У Харківському музично-драматичному інституті на той період плідно працювали: І. Добржинець, В. Катанський, Н. Ландесман, П. Луценко,

О. Менес, М. Палевський, Я. Полфьоров, А. Розенштейн, Ф. Фаненштиль, Й. Фаненштиль [4]. Викладачами була створена піднесена творча атмосфера. Студент 20-х рр. В. Богданович у спогадах писав: «У процесі занять (а вони, як правило, відбувалися майже щоденно) нам давали завдання додому, які потім у класі переглядали, розбирали і критикували. Робилося це завжди переконливо, без натяку на образ у разі невдачі. Заохочували власну ініціативу студентів, їх творчі спроби...» [4, с. 228]. Екзамени та заліки з головних фахових дисциплін проходили у формі виступів у концертній залі інституту в присутності публіки, яка складалася з студентів різних курсів, зацікавлених слухачів та екзаменаційної комісії. В позаурочний час, у складі аматорських агітаційних бригад студенти проводили просвітницькі виступи серед робітників Харківського виробничо-промислового комплексу, в дитячих закладах соціального виховання, військових частинах, селах Харківщини.

Таким чином, аналіз досвіду і традицій підготовки музичних керівників у Харкові на початку ХХ ст. показав, що існуючий на той час підхід до організації та змісту навчально-виховного процесу залишився актуальним, а його ідеї та концептуальні засади мають перспективи творчого використання в процесі підготовки музичних керівників в сучасних умовах.

Список літератури

1. Музичні школи УРСР, їх установка та умови вступу до них. *Музика масам*. 1928, № 6. С. 4 – 6.
2. Роман Н.М. Формування музичної культури молоді в творчій і педагогічній діяльності Г. Хоткевича на Слобожанщині. Дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук. Харків, 2000. 212 с
3. Харківський державний обласний архів. Ф. 488, оп. 1, од. зб. 1. Протоколи відкритих засідань науково-літературного товариства. 1915. 50 арк.
4. Харьковский институт искусств имени И.П. Котляревского 1917 – 1992. Х., 1992. 445 с.
5. ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. Відділ рукописних фондів. Ф. 36 – 2/119. Лист М. Лисенку від Г. Хоткевича. Автограф, б/д. 1 арк.

СЕСІЯ ДЛЯ СПРАВ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧИХ ПОКОЛІНЬ ЗАРУБІЖНИХ УКРАЇНЦІВ

Рудницька-Юрійчук Ірина Романівна

Кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри педагогіки
та психології дошкільної освіти
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Усвідомлення того, що в країнах поселення українців, зокрема і в США та Канаді, значна частина дітей і молоді втрачає свою етнокультурну ідентичність і втрачає зв'язки з українською спільнотою, спонукало діаспорних педагогів до пошуку засобів, за допомогою яких можна успішно вирішувати проблеми діяльності дошкільних закладів як початкового етапу надання допомоги сім'ям у формуванні національної свідомості підрастаючих поколінь зарубіжних українців.

З метою реалізації зазначеної мети Комісія Української Виховної Системи (УВС) у вільному світі (у склад якої входять Об'єднання Педагогів Канади і Шкільна Рада Українського Конгресового Комітету Америки (ШР УККА) та Виховна Референтура Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) прийняли рішення провести Сесію, присвячену справі дошкільних установ та українського дошкільного виховання [1, с.13]. Ця важлива для усієї української виховної системи подія, на якій було розкрито нагальні питання українського дошкільня в діаспорі, відбулася у Торонто (Канада) 16 травня 1965 року. Для усіх «дошкільних виховниць» та зацікавлених батьків, які не мали змоги бути безпосередньо присутніми, після Сесії видали друком збірку з усіма виголошеними доповідями «Українське дошкільня. Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкільня в Торонті 16 травня 1965 року» [3].

УВС була свідома того, що доповіді, теми яких були підняті на Сесії, не вичерпують усіх нагальних питань та розв'язання насущних проблем, проте усі вони висвітлюють актуальні питання виховання підрастаючого покоління в українському дусі, з урахуванням традицій української національної виховної системи.

Комісія вважала відрадним, що за цю роботу взялися молоді виховниці, які закінчили фахові студії (авт. – курси) і, працюючи в українських дошкільних установах у діаспорі, усіма силами намагалися впроваджувати сучасні методи виховання та пристосовувати до них і організаційну систему.

На Сесії були присутні 18 делегатів дошкільних установ та понад 50 гостей, здебільшого це були молоді матері, які цікавляться новинками у галузі виховання

дітей дошкільного віку. У програмі Сесії були доповіді й дискусії, які стали вагомим підґрунтям для підготовки тез, а також ідейної, програмової та методичної дії українського дошкілля у вільному світі [1, с.13].

Одним із найвагоміших результатів проведення Сесії Дошкілля було створення Ради Дошкілля (РД) – центральної, координаційної установи українського дошкільного виховання, яку очолила Цьопа Паліїв, заступником її була обрана Ірина Пеленська; членами РД було вирішено обирати представників українських дошкільних організацій з кожної країни поселення українців у вільному світі. Крім того, було заплановано створити Організацію Працівників Українського Дошкілля [1, с.13].

Хоча Сесія Дошкілля і не була першою спробою централізації українського дошкілля в діаспорі, проте дана подія і створена на ній Рада Дошкілля зробили вагомий внесок: вони стали першою спробою переконати український загал про вагу дошкільного виховання, першою спробою передати відповідальність за виховну діяльність на плечі цілого громадянства, а не обмежувати її лише завданнями жіночих і церковних організацій, які вже близько ста років до цієї події «без гамору, але серед найбільших труднощів вели свої захоронки, приюти, сиротинці, садки, світлички, літні вакаційні оселі та інші установи для малят» [1, с.13]. У той час, коли на материковій Україні роль дошкілля полягала переважно у догляді та піклуванні про дітей, то на чужині з'явився новий аспект ваги дошкільного виховання – національний.

Створена Рада Дошкілля, до якої увійшли представники громадянства (Комісії Української Виховної Системи в діаспорі), жіночих організацій (СФУЖО) та фахівці дошкілля з кожної країни поселення українців, стала вагомою спробою поділити відповідальність за дошкільну ділянку, узалежнити її від підтримки загалу.

У Сесії взяли активну участь та виступили з доповідями доктор Салабан Б., доктор Головінський І., Завадівська М., Лукіянович М., Мончак Б., Бризгун-Соколик О., Турченко Х. та Щука М. Крім того, у межах даної зустрічі було організовано виставку іграшок, літератури для дітей, а також виробів, виготовлених власноруч дітьми дошкільного віку [3, с.1].

Іван Головінський – відомий українсько-американський професор у галузі педагогічної психології – виступив із доповіддю на тему «Роль дитячого садка як виховного чинника», у якій зауважив, що у вихованні необхідно брати до уваги теорії виховання як минулого, так і сучасного, і вітчизняні, і зарубіжні, головне – щоб вони містили в собі загальнолюдські та національні елементи. Професор водночас наголосив, що для «українців, як еміграційної спільноти, проблема виховання є досить скомплікованою і до неї ми мусимо підходити з точки погляду наших національних і державницьких змагань та ідеалів. Це одначе не означає, що у виховній методиці треба нехтувати вкладом чужинців, тільки треба вибрати з виховних чужонаціональних метод те, що найкраще надається для нашої дійсності» [3, с.3-19].

Доповідь Богдани Мончак «Вимоги програм садків» містить кілька напрямків: історія дошкілля, суть садочка, садівничка, приміщення, основи програми дитячого садка, загальна програма, матеріали, практичні заняття,

розвиток мислення – спостережливість, мова [2, с.7], тема занять, музика, ігри і забави, вироблення характеру, внутрішнє життя дитини, моральне і релігійне виховання, післяслово. На завершення доповіді подаються кілька зразків програми [3, с.1-23].

У доповіді «Виховне значення іграшок» Христина Турченко подає різні види іграшкового матеріалу та описує їх призначення, розкриває особливості підбору іграшок для різних вікових періодів, їх педагогічний та психологічний вплив на розвиток дитини дошкільного віку та санітарно-гігієнічні вимоги до них. До того ж авторка у своїх рекомендаціях посилається і на досвід українських педагогів-дошкільників на материковій Україні, які активно впроваджують у свою роботу ігри з метою вивчення іноземних мов [3, с.34]. Виховниця наголошує і на такій важливій місії іграшки у діаспорі, як прилучення дитини до національних джерел: «Якщо хочемо виховати в дітей прив'язання до рідної мови і культури, любов до рідного мистецтва та бажаємо прищепити вже в ранньому дитинстві початки української духовності, то не можемо відкидати такого сильного засобу, як іграшки» [3, с.37].

Оксана Бризгун-Соколик у доповіді «Спів і музика в дитячих садках» розкриває значення музики у житті дитини, вплив пісні, танцю на її розвиток. Педагог наголошує, що дитину варто починати ознайомлювати з музикою якомога раніше, не відкладаючи це завдання на потім. У своїх переконаннях авторка доповіді посилається на слова Ж.-Ж. Руссо: «Освіта дитини зачинається від її народження» [3, с.2].

У доповіді «Співпраця батьків» Марія Щука концентрує свою увагу на центральній ролі батьків у вихованні дитини дошкільного віку. Однією з перших передумов успішного «батьківства», зокрема в умовах діаспори, вона вбачає ознайомлення всіх молодих батьків з важливістю такого вікового періоду як дошкільний вік. «Ця справа важлива для кожного з нас, як і цілої української спільноти» [3, с.1]. Авторка наголошує, що саме батьки є першими вчителями власної дитини, а при взаємній співпраці можна створити таке середовище, де дім, церква, садочок і товариство постійно впливають на позитивний та правильний розвиток інтелектуальний, моральний, фізичний [3, с.1-2]. У підтвердження своїх думок М. Щука наводить центральні постулати виховної системи Марії Монтесорі «Виховна система Монтесорі та важливість її для нас, українців» [3, с.2].

Отже, можемо констатувати, що організатори та доповідачі Сесії для справ українського дошкільля орієнтували працівників дошкільних закладів та батьків на забезпечення гармонійного розвитку дитини, формування її національних почувань, прищеплення любові до української мови, закликали виховників бути прикладом для дітей, оскільки діти менше вірять словам, а більше спостерігають за поведінкою старших і переймають її.

Список літератури:

1. І.В.П. (1965, вересень). Сесія і Рада Дошкільля. *Наше життя (США)*, 8, 13-14. Режим доступу: URL: <https://unwla.org/media/magazine/our-life/196x/1965-08-august-magazine-Our-Life.pdf>

2. Мончак, Б. (1966, січень 29). Вимоги програм садків (Доповідь, виголошена на сесії для справ українського дошкілля в Торонті). *Гомін України (Канада)*, 6 (872), 7. Режим доступу: URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14471/file.pdf>
3. Українське дошкілля. Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкілля в Торонті 16 травня 1965 р. (1966). Вид-во: Об'єднання Українських Педагогів Канади. Торонто – Філадельфія – Нью-Йорк – Аделаїда. Режим доступу: URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>

НООСФЕРНАЯ МОДЕЛЬ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Сариева К.Н.

доктор педагогических наук

Казахский национальный женский педагогический университет

В статье рассматривается альтернативный подход к конструированию содержания образования. Автор обращается к истории отбора содержания образования и, тщательно изучив разработанные и принятые в последнее время Государственные стандарты, предлагает ноосферную, т.е. целостную модель организации учебно-воспитательного процесса.

Определены как основные направления общественного развития: исторический процесс, культурное пространство, научный прогресс, экономическое преобразование.

Учебные предметы сгруппированы по данным направлениям.

Конечный интеграционный долгосрочный ожидаемый результат обучения в средней школе поможет в выборе учащимися будущей профессии и их успешной социализации в дальнейшем.

Актуализирована первостепенная роль образования - осознание и понимание учащимся того, что знания, умения, навыки и компетенции, которыми он овладевает на каждом уроке, будут использованы ими в реальной жизни.

Ключевые слова: ноосферное образование, актуальное содержание образования, непрерывный процесс, образовательные области, социализация, процесс усвоения и активного воспроизведения опыта, образование, цель образования, структура образования, компетентная личность, участие в экономической, политической, научной и культурной жизни общества.

Введение.

Модернизация системы обучения в средней школе, главной задачей которой является отбор актуального содержания образования – это непрерывный процесс, который имеет свое прошлое, настоящее и будущее.

Если обратиться к советской истории, то системный и научно – обоснованный подход к определению содержания образования был разработан в 1920 – годы С.И.Гессеном. Он выделил шесть видов или компонентов содержания образования: нравственное, научное, художественное, правовое, религиозное и хозяйственное. К концу 1970-ых и началу 1980-ых годов ученые И.Я.Лернер и И.С.Леднев продолжили исследования и выделили шесть компонентов содержания образования, три из которых совпадают: научное (умственное), нравственное, художественное (эстетическое), три не совпадают: правовое, религиозное и хозяйственное (С.И.Гессен); коммуникативное, трудовое и физическое (В.С.Леднев).

В 1988 году дальнейшую разработку структуры содержания образования продолжила группа ученых под руководством В.В.Фирсова в НИИ СиМО АПН СССР.

В 1990 году Казахским институтом проблем образования им. Ы.Алтынсарина была разработана шестикомпонентная структура содержания образования:

- 1.Познание мира и человека (химия, география, биология, астрономия, физика).
- 2.Познание общества и человека (человек и общество, история).
- 3.Познание родного и изучение других языков.
- 4.Познание математики (математика, информатика).
- 5.Познание искусства (изобразительное искусство, музыка, литература).
- 6.Познание способов преобразования действительности, самосовершенствования личности (труд, физкультура)» [1;33-34].

В Концепции ноосферного образования, разработанной в Российской Академии естественных наук Масловой Н.В. и группой ученых в 1993-1995 г.г., целью образования является научение целостному динамическому мышлению, задействование в процессе обучения функций левого (рационализм) и правого (творчество) полушариев мозга, что позволяет отойти от разрозненных предметных знаний к общему природосообразному мирозрению. Такая организация учебного процесса дает возможность сократить изучение любого предмета в 5-6 раз.

В данной статье предлагается одна из возможных путей реализации идей ноосферного образования.

Основная часть.

В Государственном общеобязательном стандарте начального, основного среднего и общего среднего образования, введенного 23 августа 2012 года, обновленного в 2015 году предложены семь образовательных областей: «Естествознание», «Язык и литература», «Математика и информатика», «История, право», «Искусство», «Технология», «Физкультура.» [2]. Согласитесь, что образовательной областью в данном случае является только «Естествознание», куда включены такие предметы, как «Физика», «Химия», «Биология», «География», а остальные представляют собой отдельные учебные предметы. В качестве примера можно привести «Физкультуру», которая никак не может быть образовательной областью.

В стандарте обозначены два направления образования: общественно-гуманитарное и естественно-математическое. Мы предлагаем четыре образовательные области: Экономическое, Политическое, Культурное и Научное.

Объединение учебных предметов по четырем образовательным областям позволит обучающемуся понимать: углубленное изучение каких предметов поможет ему в выборе профессии для успешной социализации в будущем.

Социум или общество состоит из следующих компонентов: исторический процесс, культурное пространство, научный прогресс, экономическое преобразование. Ожидаемыми долгосрочными результатами образования являются краткосрочные результаты обучения, достигаемые на каждом уроке по

каждому изучаемому предмету, что подтверждается одним из законов философии: переход количества в качество. Правильная группировка предметов в образовательные области будет способствовать развитию их междисциплинарной интеграции. Такой подход не противоречит международному тренду обучения STEAM, который объединяет разные незначительные инновационные технологии и помогает усваивать конкретный учебный материал с точки зрения единства Науки, Технологии, Инженеринга, Творчества, Математики. Одним словом, такое обучение представляет собой новое видение межпредметных связей.

Таким образом: цель образования – *создать обучающимся условия для овладения необходимыми и достаточными в жизни знаниями, умениями, навыками в равной мере, чтобы перейти от знание-центрической к компетентностной организации учебно-воспитательного процесса. Что окружает человека в жизни? Политика, культура, наука и экономика. Цель образования должна совпадать с жизненными целями человека.*

На торжественной церемонии официального вступления на должность 11 января 2006 года в г. Астане Н.А.Назарбаев сказал: «У меня есть давно вынашиваемая цель – в следующем десятилетии вывести Казахстан в число пятидесяти самых конкурентоспособных государств мира. Развитость определяется не только экономикой, не только душевым доходом или объемом валового национального продукта. *Я веду речь о четырех измерениях развитого государства – экономическом, политическом, социальном и культурном.* [3].

Это потребует разработки целостной программы, включающей серьезные экономические, административные, политические и правовые изменения, а семена этих изменений должны быть посеяны в школьном образовании. Социализация или успешное интегрирование в сообщество происходит через процесс усвоения и активного воспроизведения накопленного человечеством опыта, овладение навыками практической и теоретической деятельности. Институтом социализации личности на этапе его становления (6 -17 лет) является средняя школа.

Образование состоит из следующих компонентов: определение состава образования, набора учебных дисциплин, этапов и уровней его формирования и зависит от понимания таких ключевых понятий как «образование», «цель образования», «структура образования». «Образование – это общественно организуемый нормируемый процесс постоянной передачи предшествующими поколениями последующим значимого опыта, представляющего собой биосоциальной процесс становления личности», – пишет В.С.Леднев[4]. Японская пословица гласит: «Образование – это то, что остается, после того как ты все забыл». А не забываются только те знания, которые необходимы для того, чтобы человеку быть компетентным в той или иной области жизни, где компетентный понимается «как обладающий достаточными знаниями, умениями и навыками».

Предлагаемая целостная модель структуры содержания образования включает четыре области учебно-образовательной деятельности: научную,

культурную, политическую и экономическую и приводит к необходимости разработки четырех интегрированных профильных курсов: естественнонаучного, художественно-гуманитарного, общественно - политического, социально-экономического.

Цель образования: способствовать становлению компетентной личности для участия в экономической, политической, научной и культурной жизни.

Для достижения этой цели необходимо решить следующие задачи:

1) Вооружить учащихся экономическими знаниями, чтобы обеспечить себе и своей семье хотя бы прожиточный минимум, т.е. найти ответ на вопрос: «Как построить дом», где Дом понимается в самом широком смысле: жилище, семья, достаток.

Результат: заботливый семьянин и конкурентоспособный предприниматель.

2) Научить понимать исторический процесс, роль личности в истории; воспитать чувство причастности к истории своей семьи, родины, мира; развивать умение жить в семье и коллективе. *Результат: знание своих прав и обязанностей как гражданина.*

3) Обеспечить знаниями о культуре своего народа и культуре, накопленной человечеством, приобщая к национальному и мировому духовному наследию; выработать потребность красоты, гармонии жизнедеятельности. *Результат: самосовершенствование и развитие эстетического вкуса.*

4) Ознакомить с историей развития науки: открытиями ученых, этапами научно-технического прогресса и его экологических последствиях.

Результат: здоровая и экологичная личность.

Таблица 1.

Модель целостного построения содержания школьного образования

<i>Области образования</i>	<i>Цели</i>	<i>Предметы</i>	<i>Профориентация</i>	<i>Качества личности</i>
<i>1. Политика</i>	Формирование исторического сознания и правовой культуры.	Общественный курс : история человека, народа, страны, мира.	Историк, философ, правовед, юрист	Ответственный гражданин и патриот.
<i>2. Культура</i>	Формирование эстетической культуры.	Гуманитарный курс: язык, лит-ра, искусство. Этика, эстетика, этнокультура физкультура	Культуролог психолог, журналист, дизайнер, филолог	Творческая и эстетическая личность.

PEDAGOGICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

3. Наука	Формирование научного мировоззрения, экологической культуры.	Естественный курс : биология, география, физика, химия	Ученый, учитель, врач и т.д.	Здоровый и экологичный человек
4. Экономика	Формирование умения планировать и вести хозяйство	<u>Экономический курс</u> Математика, алгебра, геометрия, технология, черчение.	Бизнесмен, руководитель предприятия, инженер, строитель.	Заботливый семьянин и конкурентоспособный предприниматель.

концентр.
таблица.pdf

Эту же модель можно представить концентрически, в виде ноосферной структуры:

В данной целостной модели учебные предметы сгруппированы с точки зрения их отношения к той или иной сфере общества: политика, экономика, культура и наука. Они то и составляют образовательные области.

Изучая учебные предметы по данным областям, учащимся легче интегрировать полученные знания. На первом этапе интегрируются предметные знания, умения и навыки; на втором этапе легче осуществить межпредметные связи для более широких и глубоких исследовательских и творческих способов познания окружающего мира; на третьем вырабатывается мировоззрение и представление о будущей профессии и развивается желание после окончания школы продолжить обучение в колледже или в вузе. Поэтому данную модель можно назвать и Дорожной картой образования - план мероприятий по продвижению к некоторому целевому состоянию, устойчивому эффекту учебно-воспитательного процесса.

Стандартом регламентированы следующие образовательные результаты:

1. Предметные – инвариантные, обязательные ЗУН-ы.
2. Метапредметные – вариативные, возможные, межпредметные, интеграционные ЗУН-ы.
3. Социализация и выработка мировоззрения.

Если суммировать и уточнить вышесказанное, то результатами образования являются ЗУН-ы, которые учащиеся получают по предметам, усваивают межпредметные связи и вырабатывают определенное мировоззрение. Если эти ЗУН-ы применяются в жизни, то они называются компетентностями и таким образом учащийся социализируется, вступает в гармоничную связь с окружающим его обществом и природой, находит свое место в нем.

Как осуществить такие интеграционные процессы во время учебно-воспитательного процесса?

Например, изучая роман М.Ауэзова «Путь Абая», учитывая интересы учащихся, предлагается выбрать из романа будущему историку и юристу-политико-правовые, будущему культурологу- духовно-эстетические, будущему предпринимателю- социально-экономические, будущему ученому-естественнонаучные проблемы.

Такой подход учитывает личные интересы ученика, развивает метапредметные, межпредметные ЗУНы. Предметными ЗУНами по литературе являются изучение и исследование творческого и жизненного пути Абая - поэта.

При изучении кровеносной системы по биологии дать задание тому, кто мечтает стать врачом рассказать о строении сердца и его роли в кровеносной системе, кто силен в математике изучить статистику области, района, города, села о количестве болезней сердечно-сосудистых заболеваний; будущему экологу изучить методы предохранения от этих болезней; тому кто любит литературу, подобрать стихи о сердце. Эмоциональными должны быть не только уроки искусства, но уроки по сугубо научным предметам, так как актуальным является развитие социального и эмоциональных интеллектов.

Неслучайно Аристотель в десяти категориях познания (сущность, качество, количество, время, место, действие, принадлежность, отношение, положение) десят

ым выделил страдание-эмоции.

А на уроке рисования провести игру «Акция» для продажи своих картин, научить оценивать созданный за урок товар, организовать (например выставку и придумать ее рекламу), посчитать сколько было потрачено на краски, альбомы, дать понятие о себестоимости и т.д. Такой урок был проведен в 3 классе школы-гимназии № 13 в г.№Актау в 2012 году. На уроках по искусству развивать не только эмоции, но и умственные способности и математическую грамотность. В этом и заключается особенность ноосферного, целостного образования.

Актуальным остается и вопрос: 12 лет обучения или 12 уровней знаний?

Двенадцать лет обучения – это организационный признак, при переходе к 12-летнему обучению, следует иметь в виду главное: сумма слагаемых от перемены мест слагаемых не изменится. Стандартизованное содержание базового образования не изменится, необходимо разграничить его по уровням с учетом возрастных психолого-физиологических особенностей учащихся.

В связи с этим хочу поделиться своим опытом работы в 1997 году в американской частной школе для детей посольского корпуса из разных стран, проживавших в то время в Алматы. В этой школе понятие «класс» ассоциировалось с возрастом учащихся 9-11 лет, 12-14 лет, 15-16 лет и никак с объемом знаний. И это, думаю, правильно, так как рожденный в январе был старше на год рожденного в декабре одного года. В классе сидели ученики близкие по возрасту, а знания у все были разные по уровню. Учебный процесс проходил как самообучение по учебным текстам. Учитель никого не обучал, скорее был консультантом. Для определения начального уровня знаний ученик самотестировался по тестам разных уровней сложности. Тесты второго уровня представляли собой не конкретные знания по тому или иному предмету, а интегрированные знания, направленные на решение практических задач, соответствовать формуле: Компетенция = З+У+Н. Поэтому в классе могли одновременно заниматься учащиеся, имеющие разные уровни знаний, например: по математике 5-ый уровень, а по естествознанию 7-ой. За год обучения можно усвоить несколько уровней по интересующему ученика предмету.

Представьте, что базовое содержание предметов разделено на 12 уровней. Знания, умения, навыки по каждому предмету тоже должны быть разделены на уровни. Все 12 уровней ЗУН по каждому предмету в силу физиологических, психологических возможностей человеческого мозга невозможно усвоить, поэтому ученику дается возможность выбрать на том или ином этапе обучения в школе с 13-14 лет уровень ЗУН с учетом темперамента, интересов личности, приоритетов его будущей профессии. Независимо от класса, в котором он учится, он всегда может повысить свой уровень ЗУН путем возвращения к тому иному блоку знаний, содержащихся в нескольких учебниках и других образовательных ресурсах, когда он почувствует, что эти знания ему необходимы.

Как эти знания проверить?

Через систему измерителей *первого*, предметно-базового уровня (н-р, география); *второго*, интеграционно-систематизирующего уровня (география,

биология, химия); *третьего*, мировоззренческого уровня (экология). Соответственно проверяется понимание учебного материала; умение анализировать и синтезировать; применять и оценивать знания. Для этого нужны уровневые учебники и тесты к ним, где будет указано примерно для какого возраста предназначен объем информации и ЗУН.

Но это уже следующий блок проблем, который предстоит решить методической науке.

Выводы.

Как известно, бытие определяет сознание, поэтому школа должна сформировать такое «сознание», которое обеспечит достойное «бытие» человека в предстоящей жизни. Пришло время понять, что школа-мастерская, но не учителя, а ученика, поэтому во время учебного процесса должно происходить саморазвитие, саморегуляция деятельности ученика с помощью интерактивных информационно-коммуникативных технологий (ИКТ), которые названы в ГОСО ключевыми компетенциями. В связи с этим необходимо расставить следующие акценты: интерактивность – это деятельность, информация – это средство, коммуникация – это способ. Работающий в таком режиме ученик – творец.

В данном контексте уместно говорить не о творческом учителе, а о творческом ученике, т.е. творит ученик, а учитель создает условия для творчества. Понимание учеником конечной цели своего образования – подготовка к выбору будущей профессии через свободное усвоение интересующих его знаний – таков результат пребывания ученика в школе.

Авторитарный подход учителя мешает новообразованиям в ученике; замедляет его развитие; конфликты ученика и учителя «ломают» древо познания. В результате: школа – это место, где отрицательных эмоций больше, так как с ученика знания требует учитель, и где недостаточное внимание уделяется саморазвитию ученика. Ученик – не центральная фигура в школе (сравните срез дерева), а основание пирамиды. Теперь представьте, под каким давлением он оказывается. Все эти факторы отражаются на качестве образования.

Литература

1. Джадрина М. Научные основы определения состава содержания образования и набора учебных предметов. Сборник «Теоретические основы развития школьного образования в Казахстане»-Алматы.-РИК.-1999г.-С.33-34

2. Государственный общеобязательный стандарт начального, основного среднего и общего среднего образования, 23 августа 2012 года, 2015 год.

3. Выступление Президента РК Н.А.Назарбаева 11 января 2006 года//Казахстанская правда от 12 января 2006 г.

4. Чучин-Русов А.Е. Образование и культура //Педагогика.-1998.-№1.-С.8.

ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ

Сатова Акмарал Кулмагамбетова,
доктор психологических наук, профессор,
Казахский национальный педагогический
университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

Байзакова Елена Мукажановна,
кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан

Калиниченко Елена Дмитриевна,
докторант,
Казахский национальный педагогический
университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается дистанционное обучение как новый формат проведения уроков профессионального обучения. Режим дистанционного обучения через цифровые образовательные платформы, будучи педагогической средой со своими особенностями, требует включения теоретических предпосылок развивающего обучения. Рассмотрена роль мастера производственного обучения в организации образовательной среды для детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: техническое и профессиональное образование; дистанционное обучение; обучающиеся с особыми образовательными потребностями.

Пандемия Covid-19 привела к новым нормам поведения в обществе, и самоизоляция является важной частью этой новой реальности. 15 апреля 2020 года правительство Казахстана постановило, что ограничения на контактное обучение на разных уровнях образования будут действовать до 15 мая. Однако этот крайний срок был продлен из-за ситуации с пандемией, и дистанционное обучение до сих пор является предпочтительной формой обучения, особенно в системе ТиПО (Техническое и профессиональное образование). Это привело к еще большему нарушению жизни и распорядка родителей и детей с особыми потребностями.

В то время как дистанционное обучение для учащихся базового образования является сложной задачей, еще более сложным является то, что педагоги все еще

выясняют, как лучше всего обучать учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП). Как и любой другой курс обучения, дистанционное обучение включает в себя серию лекций, дополненных дополнительными материалами для самостоятельного чтения, периодическими тестами, курсовыми заданиями и учебными пособиями. Разница в том, что вся эта деятельность происходит онлайн.

Все дети, и особенно подростки, в какой-то момент могут испытывать трудности в обучении. Они не делают кого-то менее умным, это просто означает, что он учится по-другому. В этом нет ничего необычного. Для большинства детей трудности временны и быстро преодолеваются при помощи и поддержке из дома и в колледже. Термин «особые образовательные потребности» используется для описания трудностей в обучении или инвалидности, из-за которых детям труднее учиться, чем большинству детей того же возраста. Он используется для описания образовательных потребностей любого человека с расстройством, трудностями, нарушениями, исключительностью или любым другим фактором, который может повлиять на доступ обучающегося к обучению и его успеваемость. У детей и подростков могут быть трудности в одной или нескольких областях и могут затронуть людей любого возраста; однако они особенно проблематичны для детей, которые учатся читать и писать и подростков [1]. Вот некоторые примеры:

Мышление, понимание и обучение: эти дети могут находить все учебные действия трудными или испытывать особые трудности с некоторыми учебными действиями, такими как чтение и правописание. Диагностика проблемы и понимание сложности в каждом конкретном случае имеет решающее значение, поэтому занятия можно скорректировать в интересах отдельного учащегося.

Эмоциональные и поведенческие трудности: у этих детей может быть очень низкая самооценка и неуверенность в себе. Им может быть трудно, соблюдать правила или успокаиваться и вести себя должным образом в школе или колледже. Ключевым моментом здесь является помощь людям в сохранении мотивации и в разбивке задач на управляемые шаги.

Речь, язык и общение: эти дети могут испытывать трудности с самовыражением или пониманием того, что им говорят другие. Им может быть сложно, заводить друзей или общаться с другими. Им может быть трудно, разобраться в окружающем мире или организовать себя.

Физические или сенсорные проблемы: у этих детей может быть инвалидность или заболевание, которое влияет на их обучение. У них могут быть нарушения зрения или слуха. Один из способов, с помощью которого люди с трудностями в обучении могут улучшить свои навыки чтения, письма и правописания, — это обучение слепой печати. Это потому, что курс мультисенсорного набора текста будет повторять звук, отображать соответствующую букву и требовать от студента ввести правильный ключ.

Мастера производственного обучения играют центральную роль в любой образовательной программе, разработанной для учащихся, имеющих право на программы и услуги специального образования [2]. Вопросы, связанные с учебной программой, инструкциями, оценкой, материалами, методологией и

технологиями, — все это необходимо для того, чтобы обеспечить необходимую поддержку, чтобы помочь и позволить учащимся с особыми образовательными потребностями получать образование в наименее ограничивающей среде при дистанционном обучении.

В этом смысле особое внимание уделяется тем студентам, которые не могут учиться самостоятельно или использовать различные виды цифровой среды или инструментов. Поэтому необходимо, в исключительных случаях, в системе ТиПО, во время кризиса COVID19 организовать ограниченное количество занятий в помещениях колледжа, таким образом, чтобы это было безопасно как для мастеров п/о, так и для обучающихся. Внедрение смешанного обучения для одновременного обучения обучающихся как в колледже, так и онлайн становится еще более важным. Такой вариант обучения является оптимальным как для мастеров п/о, так и для родителей, чтобы гарантировать своим ученикам с особыми потребностями прогресс в обучении и создать более инклюзивный подход для всех видов обучения.

Дистанционное и смешанное обучение часто требуют определенного уровня легкости и знакомства с технологиями, а также постоянного внимания, мотивации, организации и сотрудничества. Это особые проблемы для некоторых обучающихся с особыми потребностями. Утрата постоянного физического присутствия и общения стала значительной потерей для педагогов и обучающихся из всех слоев населения в течение периода вынужденного дистанционного обучения. Мастерам производственного обучения приходится тратить больше времени на документацию, на создание материалов для каждого ученика, чтобы у них было то, что им нужно изучить, и на общение с родителями и опекунами, которые могут помочь своим ученикам. Каждая точка соприкосновения помогает построить эти поддерживающие отношения.

Разным детям потребуется разная поддержка для полноценного обучения профессиональной деятельности. Некоторым детям нужны альтернативные формы общения (для детей, которые не говорят) и дополнительная помощь для участия в занятиях, которые в противном случае были бы невозможны [3]. Этот элемент профессионального обучения больше всего пострадал от пандемии, и ее влияние наиболее ощутимо в тех отраслях, где практика на оборудовании является обязательной частью учебной программы. Сейчас, помимо закрытия колледжей, обучение на рабочем месте сохраняется в очень немногих секторах, такие как финансы и информационно-технические коммуникации, где профессиональная деятельность продолжается посредством удаленной работы.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что общение со сверстниками и мастером производственного обучения дает обучающимся дополнительную мотивацию, необходимую им для участия в дистанционном обучении в течение длительного периода. Возникающее в результате чувство общности также играет жизненно важную роль в помощи студентам в столь беспрецедентное время.

Заключение. Обучение подростков с особыми образовательными потребностями ставит перед мастером производственного обучения несколько универсальных задач. Такие обучающиеся не только требуют больше времени и терпения, им также потребуются специализированные учебные стратегии в

структурированной среде, которая поддерживает и увеличивает их учебный потенциал. Выбор учебных материалов и методов, которые обогатят обучение обучающихся, может оказаться сложной задачей. Главное, понять потребности каждого ученика. Также необходимо убедиться, что семьи имеют доступ к информации и ресурсам, в которых они нуждаются, чтобы оказывать поддержку и дома. Поддерживая общение с коллегами, семьями и продолжая искать и делиться ресурсами, гораздо легче обеспечить возможности обучения для всех обучающихся. Важно помнить, что обучающиеся с особыми образовательными потребностями — это не инвалиды или неспособные учиться люди, скорее, им нужно дифференцированное обучение, адаптированное к их отличительным способностям к обучению.

Использованные источники и литература:

1. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019. - 118с. ISBN 978-601-7131-92-0
2. Киося А.Н., Мельтюхова М.В. Из опыта организации инклюзивного образования в ГОУ средней общеобразовательной школы № 1961 города Москвы. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010. – 272 с.
3. Козырева О.А. Создание инклюзивной образовательной среды как социально-педагогическая проблема// Вестник ТГПУ. Выпуск №1. - 2014. - С.112 – 115.

ВПЛИВ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У ЖІНОК, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ

Суліцький Вадим Володимирович

кандидат психологічних наук, доцент

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

Сьогодні в Україні гостро постає питання про соціально-педагогічну роботу в пенітенціарній службі, яку організують і проводять працівники соціально-виховного та психологічного відділу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. На жаль, такий вид діяльності недостатньо розвинутий у напрямі профілактики вчинення повторних злочинів засудженими, які звільнилися з установ виконання покарань, у т. ч. серед жінок. Вважається, що жінки більш агресивні та жорстокі під час вчинення особливо небезпечних протиправних дій, пов'язаних із насильством проти іншої людини. Їм притаманна підвищена емоційна чуттєвість, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій через несприйняття суспільством колишніх засуджених після їх повернення з місць позбавлення волі до соціуму.

У суспільстві панує думка, що людина, яка перебувала в установі виконання покарань, не змінюється та залишається небезпечною для суспільства. Треба зауважити, що відбування покарання у пенітенціарних установах впливає на формування у засуджених жінок особливого прокримінального мислення та способів захисної поведінки, що залишаються у них на тривалий час, а у деякого на все життя. Саме тому, в установах виконання покарань дуже важливо приділяти ретельну увагу соціально-педагогічній і психологічній роботі із жінками, які перебувають у конфлікті із законом, з метою запобігти або значно зменшити негативний вплив субкультурного кримінального середовища та зберегти у кожній із них загальнолюдські цінності, бажання виправитися, повернутися до соціуму, дотримуватися правослухняної поведінки, норм моралі та права. У зв'язку з цим, перед соціальною педагогікою постає проблема наукового обґрунтування організації та проведення соціально-педагогічної роботи (соціально-виховної, як зазначено у Кримінально-виконавчому кодексі України) з жінками, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, щодо їх виправлення та ресоціалізації.

Аналізуючи сучасні наукові літературні джерела, ми з'ясували, що питання соціально-педагогічної, соціально-виховної та психологічної роботи з різними категоріями засуджених, у тому числі з жінками, досліджували такі вітчизняні науковці як Т.Ф. Алексеєнко, І.Г. Богатирьов, О.М. Джужа, В.О. Дука, В.І. Кривуша, Т.В. Кушнерова, І.В. Похомов, М.С. Пузирьов, Г.О. Радов, О.П. Северов, В.М. Синьов, М.О. Супрун, Ю.І. Шевченко, І.С. Яковець та інші.

У пенітенціарній педагогіці під формою виховного впливу прийнято вважати організацію виховного процесу в місцях позбавлення волі, що сприяє досягненню меті виправленню та ресоціалізації засудженого.

Форма виправного впливу – це такий вплив, який втілює в собі зміст виховної діяльності за зовнішніми ознаками. Форма, на відміну від методу, не вказує на те, яким чином буде діяти працівник установи або особа, яка перебуває в конфлікті з законом. Форми виховного впливу дуже різноманітні та їх кількість чисельна. У спеціальній літературі наводяться різні класифікації форм педагогічного процесу щодо виправлення та ресоціалізації засуджених.

Класифікація за об'єктом педагогічного впливу. Згідно з цією класифікацією форми виховного впливу розподіляються в залежності від об'єкту на три групи: індивідуальні форми (об'єкт – окрема особистість); групові (об'єкт – відділення засуджених); масові (об'єкт – засуджені всієї установи). Інша класифікація передбачає чотири підгрупи форм залежно від видів діяльності засуджених до яких відносяться: навчальна, трудова, громадська, дозвільна.

До індивідуальних форм належать різноманітні за видами та призначенням індивідуальні бесіди, психологічні консультації, розробка індивідуальних планів самовиховання засуджених тощо. До групових форм доцільно додати реалізацію співробітниками установи впливу не на особистість засудженого, а на групу, використовуючи такі соціально-психологічні механізми, що мають прояв у процесі спілкування (наслідування, взаємна психологічна індукція). До масових форм виховного впливу належать загальні збори, заходи щодо дотримання засудженими режимних вимог, проведення спортивних змагань, різних культурно-масових годин (наприклад, концертів).

У загальному розумінні, соціальну поведінку можна класифікувати тільки за ознакою соціальної спрямованості. На цій підставі традиційно виокремлюють три основні типи поведінки: просоціальну – (як соціально позитивну, на основі її оцінки з позиції дотримання соціальних норм і принципів моралі); девіантну (таку, що відрізняється від загальноприйнятих у суспільстві норм права, культури, моралі, але принципово їх не порушує); асоціальну (делінквентну, кримінальну), яка відрізняється високим рівнем агресії до інших членів суспільства, насамперед, до найближчого оточення [1].

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими особливостями. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність виявляється найчіткіше. По-перше, це побут, де жінок штовхають до злочину негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини як: убивство, зокрема своєї новонародженої дитини; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень тощо. По-друге, це сфера, де жінка виконує професійні функції, передусім пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Особливості жіночої злочинності зумовлені їхніх місцем у системі суспільних відносин, типовими для них соціальними функціями та ролями, а також деякими психофізіологічними ознаками. У порівнянні з чоловіками, участь жінок у вчиненні насильницьких злочинів незначна. Основними причинами таких вчинків є сімейно-побутові конфлікти ревності та корисливість [2].

Визначаючи ступінь тяжкості насильницького злочину вчиненого жінкою, треба враховувати певну специфіку жіночої кримінальної поведінки. Низький рівень культури стосунків у сім'ї на фоні систематичного фізичного та психічного насилля проти жінки, побутового алкоголізму зумовлюють питому вагу жіночої побутової злочинності. Побутові злочини, вчинені жінками, типові та мають перевагу серед жіночої насильницької злочинності. В однієї групи жінок учинення умисного убивства – це реакція на тривалу психотравмуючу ситуацію, коли накопичення негативного напруження в стосунках має прояв в агресивній насильницькій поведінці. В інших – вчинення вбивства спричинено конкретною негативною ситуацією, мотивом, який раптово виник, але знову ж на підставі застосування до жінки протиправних дій. Це свідчить про наявність прихованого побутового насильства, на яке жінка, відповідає насильницькими діями [3].

Збільшення частини жінок серед «тюремного населення» України свідчить про їхню високу вразливість, про невміння вирішувати власні проблеми некримінальним способом, низьку захищеність і адаптивність до нових соціально-економічних умов у період тривалих масштабних реформ. У ситуації, що склалася, засуджені матері значною мірою є не тільки злочинцями, гідними покарання, але й жертвами соціального неблагополуччя, які потребують допомоги та підтримки. Удвічі жертвами стають їхні діти, відхилення й різні деформації у розвитку яких, за відсутності матері, набувають характеру неминучості та часто безповоротності. Замінити дитині матір украй складно, а в період раннього дитинства через особливу біопсихічну залежність майже неможливо [4].

Беручи до уваги, що жінки відіграють особливу роль у збереженні сім'ї, у процесі відбування покарання у вигляді позбавлення волі, треба вживати спеціальних заходів, які б забезпечували засудженим збереження контактів зі своїми дітьми та членами родини. В реалії, оскільки тюремних установ для жінок набагато менше, то жінки-злочинці часто перебувають у місця позбавлення волі далеко від дому, що призводить до обмеження їх контактів зі своїми сім'ями або взагалі їх припиненню [5].

Якщо узяти середні показники в пенітенціарних системах світу, то частка жінок, які тримаються в місцях позбавлення волі, складає від 2% до 8% від загального числа засуджених. Як свідчать численні кримінологічні та пенітенціарні дослідження, в більшості країн жінки потрапляють у місця позбавлення волі за насильницькі злочини, пов'язані з порушенням права власності або з наркотиками. Якщо жінка вчиняє насильницький злочин, то часто він спрямований на когось їй близького [6].

Традиційно в пенітенціарній (виправно-трудова) психології виділялися такі типи засуджених: актив - особи з вираженою позитивною спрямованістю, які характеризуються активною участю в трудовому процесі, ініціативним ставленням до навчання, ретельністю у виконанні доручень, позитивним впливом на інших членів групи; резерв - засуджені, які беруть участь у трудовому процесі, у навчанні, але поведінка їх характеризується незначною ініціативністю; пасив - засуджені з невизначеною спрямованістю, які вагаються

у виборі стратегії та тактики своєї поведінки, а їхні вчинки значною мірою залежать від ситуації; засуджені з негативною спрямованістю - ті, для кого характерні порушення режиму, негативне ставлення до будь-яких форм позитивного впливу, підвищена конфліктність.

Перш за все, слід зазначити, що більшості засудженим жінкам притаманні специфічні емоційні стани - недовірливість, підозрливість, тривожність, дратівливість, збудливість, агресивність, імпульсивність, а також пригніченість, почуття власної неповноцінності й інше. Вони виникають під впливом таких чинників, як: 1) ізоляція від суспільства та розміщення у замкненому середовищі; 2) тотальна регламентація життєдіяльності та наявність жорстких санкцій за порушення як офіційних приписів, так і неформальних норм і правил поведінки. Таким чином, кожна особа перебуває під подвійним контролем – адміністрації та мікросередовища засуджених, причому уявлення про "правильну поведінку" у них діаметрально протилежні; 3) обмеження у задоволенні потреб, у першу чергу біологічних, і примусове включення до одностатевих соціальних груп.

Жорстка регламентація поведінки правилами, що визначаються «ворожим до засудженого середовищем» і наявність широкого спектру санкцій за їх порушення, формує пасивність і прагнення уникнути будь-яких змін. Оскільки засуджений не має особистого простору, постійно перебуває в тісному асоціальному оточенні, порушення правил може відбутися в будь-який момент і не з його вини (наприклад, хтось обмовив або неправильно витлумачив його слова). Тому, засудженим треба не лише постійно контролювати власні вчинки, поведінку, мовлення, але й прораховувати можливі варіанти поведінки представників адміністрації та неформального оточення. Невдоволення та ворожість посилюються через те, що конфлікти, які виникають між засудженими, практично неможливо врегулювати, а можливість змінити оточення відсутня. Таким чином, конфронтуючі сторони протягом тривалого часу знаходяться в одній соціальній групі, а конфліктні ситуації нерідко переростають у насильницькі злочини.

Від усього цього занепокоєність і підозрливість набувають хронічного характеру, нагнітаючи постійну внутрішню напруженість. Зненацька може настати момент "емоційного вибуху" афективної розрядки ("короткого замикання"), що супроводжується бурхливою агресією, яка, на перший погляд, є немотивованою. Негативні наслідки набагато перевищують при цьому значимість приводу, що його викликав.

Такий поведінці досить часто передують зовнішній спокій, але він лише маскує глибокі психічні переживання, робить їх непомітними для стороннього ока. Однак причина агресивності завжди існує: вона полягає у гранично сконцентрованій внутрішній напрузі, для миттєвої розрядки якої буває достатньо зовсім незначного зовнішнього поштовху.

Постійне переживання негативних емоційних станів призводить до відповідних трансформацій характеру, а саме, до зростання серед засуджених питомої ваги акцентуєваних і психопатизованих осіб. За даними К. Леонгарда, акцентуєваних особистостей серед законослухняних громадян немало (близько 40%), але переважній більшості з них вдається компенсувати, врівноважити

відповідні якості. У засуджених, навпаки, акцентуації посилюються, а частка акцентуєваних серед них часом сягає 90%.

Особливо багато їх в установах виконання покарань для жінок (96%), а також в УВП для неповнолітніх злочинців. Це пов'язане з тим, що жінкам і підліткам важче компенсувати свої біологічні та соціальні потреби, відповідно ускладнюється процес їхньої адаптації до нових умов життя.

Окрім цього, психіка засуджених (психічні стани, психічні процеси, психічні властивості) характеризується певною загальною динамікою. Динаміка особистості в умовах позбавлення свободи - це сукупність "критичних" змін у психічному стані особи від арешту до завершення відбування покарання.

Можна виділити такі етапи: 1) після арешту - у психічному стані домінує страх перед майбутнім покаранням; 2) після набуття вироком законної сили - психічний стан засудженого характеризується певною заспокоєністю, що може сягати рівня апатії та депресії; 3) після прибуття до установи виконання покарання - розпочинається адаптація до нових умов життя, коли дуже гостро відчувається обмеження потреб, зміна звичних стереотипів; 4) від 3-4 до 6-8 місяців перебування в УВП - поява та розвиток інтересів у нових умовах життя (утворення неформальних груп, праця, побачення з родичами та ін.), що сприяє виникненню у засудженого позитивних емоцій та підвищує ступінь його психічної активності; 5) адаптаційний період, тривалість якого залежить від терміну покарання; 6) період перед звільненням (3-8 місяців) - характеризується певною дезадаптацією, психологічно є дуже складним у зв'язку з очікуванням свободи та труднощів, що можуть при цьому виникнути.

У періоди перед звільненням занепокоєність посилюється, а внутрішня напруга зростає. Здавалося б, мусить бути навпаки: наближення очікуваної волі повинне приносити відчуття задоволення та заспокоєння. Але працівники установ виконання покарань знають, що це досить небезпечний час у житті засуджених, коли вони починають поводитися всупереч здоровому глузду: провокують насильницькі ексцеси, демонстративно порушують режимні вимоги, навіть намагаються тікати або вчинити суїцидальну спробу. В психології це явище визначається як "ефект уникнення об'єкта" - виникнення нездоланного страху перед моментом досягнення давно очікуваної мети.

Таким чином, позбавлення волі неоднаково може вплинути на особистість, яка перебуває в конфлікті з законом. З одного боку, це може сформувати позитивні зміни: виправдання, усвідомлення своєї провини. З другого боку – негативні: формування у засудженої певного статусу в кримінальному середовищі; обрання кримінальне угруповання (касти) для подальшого спілкування; не змінювати себе та свою поведінку під час відбування покарання й отримувати за це догани; мати в установі статус злісного порушника режимних вимог тощо.

Список літератури:

1. Алексеенко Т.Ф., Кушнар'ов С.В. Ризикова поведінка: посібник. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2013. 172 с.

2. Демченко А. Особливості виховного процесу із засудженими дівчатами. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. №1 (21). С. 86.
3. Краснова Н.П. Особливості процесу виховання засуджених жінок. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2012. № 3. С. 102.
4. Пташинський О.Б. Пенітенціарна система України: монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ, 2004. 204 с.
5. Михайленко О.В. Особливості соціально-виховної роботи із засудженими жінками в установах виконання покарань. *Педагогічні науки*. 2014. С. 176.
6. Чеботарьов Ю.А. Жінки в місцях позбавлення волі: деякі проблемні питання. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 3 (28). 51 с.

ЗАРУБІЖНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Файермен Олена Олександрівна,
аспірантка кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро

Соціальна підтримка є ключовим фактором сприятливого розвитку й функціонування особистості, оскільки задовольняє певні потреби людини: близькості, довіри, захисту, допомоги, інформації, розрядки, спілкуванні та ін.

Вивчення соціальної підтримки та її ролі в регулюванні соціального функціонування людини стало предметом наукового дослідження досить давно. Її витoki можна віднайти в ідеях зарубіжних дослідників.

Появу в науковому дискурсі терміну «соціальна підтримка» пов'язують із представниками американської соціальної психології Д. Кассель (*J. Cassel*) та С. Кобб (*S. Cobb*) (кінець 70-х ХХ ст.), які, намагаючись пояснити причинно-наслідкові зв'язки між стресом, захворюваністю та смертністю, звернулися до поняття соціальної підтримки як захисного фактору, буферу між людиною та наслідками стресу.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури виокремлено наукові підходи у дослідженні соціальної підтримки.

Соціо-екологічний підхід. В основі концепція екології розвитку У. Бронфенбреннера (*U. Bronfenbrenner*) [1], «модель конвою» Р. Кана (*R. Kahn*), Т. Антонуччі (*T. Antonucci*) [435]). За такого підходу якість життя родини, її психологічний добробут пов'язані як з її індивідуальними особливостями (*setting*), так і з чинниками довколишнього середовища (політика держави, структура економіки, якість соціальних інститутів тощо [1], ресурси підтримки, мережа соціальних зв'язків [2]), що безпосередньо чи опосередковано впливають на життєдіяльність родини. Створюючи та підтримуючи соціальні зв'язки, люди поступово дізнаються про свої «сильні» і «слабкі» сторони, диференціюють відносини з різними людьми, здатними здійснювати різні функції та пропонувати різні види підтримки: наприклад, від них можна розраховувати отримувати емоційну підтримку, а від інших – інструментальну [2]).

Соціально-психологічний підхід. В основі – теорія соціально-емоційної вибірковості Л. Карстенсена (*L. Carstensen*) (передбачає, що людина змінює мережу своїх соціальних зв'язків для того, щоб підтримувати певний емоційний стан) [3]; модель «основного ефекту» С. Коена (*S. Cohen*) (припускає, що соціальна підтримка позитивно впливає на людину незалежно від того, перебуває вона у стані стресу чи ні [4]; теорія прив'язаностей Дж. Боулбі (*J. Bowlby*) [5], за якої механізмами життєдіяльності і сталого розвитку сім'ї є зміцнення чи встановлення прив'язаностей до значущого дорослого та гарантування якості міжособистісних стосунків дитини і батьків, батьків між собою, батьків з іншими. За такого підходу соціальна підтримка яка відбувається завдяки

міжособистісному спілкуванню й комунікації має мету узгодження намірів, бажань, оцінок ситуації та поведінкових патернів між надавачем підтримки та її отримувачем. Соціальна підтримка є тим механізмом, який забезпечує людині зворотний зв'язок з її діями, станами та переживаннями. Її важливою позитивною функцією стає формування стійкості у Іншого до різного роду впливів, зокрема деструктивних, стресових. Критеріями ефективності соціальної підтримки є її «комплементарність» (узгодженість змісту та частоти надання соціальної підтримки з актуальними потребами людини та її суб'єктивною значущістю на даний момент часу) та «конгруентність» (можливість прийняття реципієнтом соціальної підтримки, виходячи з його емоційного досвіду та когнітивних можливостей, контексту ситуації). Отже, соціально-психологічний погляд на соціальну підтримку переносить фокус уваги дослідників з макросоціальних феноменів і соціальних процесів на мікро-соціальний рівень індивідуальних та групових контактів та індивідуальних обмінів. У зв'язку з цим задоволеність людини якістю її життя та соціальних відносин залежить переважно від її безпосереднього оточення та способів побудови родинних, сімейних, сусідських та інших особистих відносин.

Структурний підхід. Фокусує свою увагу на особливостях соціальної мережі та взаємозв'язків індивіда із соціальним оточенням (Л. Сміт (*L. Smith*), Л. Грінберг (*L. Greenberg*) [6].) За такого підходу ключовими поняттями є соціальна мережа (система взаємозв'язків усередині того чи іншого соціального комплексу) та соціальна інтеграція (ступінь залучення до соціальної системи, що вимірюється кількістю контактів, частотою взаємодії). Показниками соціальної підтримки є кількісні характеристики соціальних зв'язків людини. Отже більша кількість соціальних зв'язків забезпечує вищий рівень соціальної підтримки індивіда, його оптимальне психосоціальне функціонування. На думку багатьох дослідників, ступінь соціальної підтримки визначається не стільки кількісними, скільки якісними характеристиками соціальної взаємодії. Б. Бурлесон (*B. Burleson*) і Е. МакДжордж (*E. MacGeorge*) [7] підходять до вивчення соціальної підтримки з точки зору комунікації. В рамках даного напрямку основний акцент зроблено на дослідженні взаємодій, які відбуваються між провайдерами та одержувачами соціальної підтримки. Оцінка в дослідженнях, в основному, спрямована на засоби вербальної і невербальної поведінки, якими людина привертає увагу, коли намагається надати кому-небудь допомогу і підтримку (до якої підтримка).

Функціональний підхід. Відповідно до цього підходу, представником якого є Б. Учіно (*B. Uchino*) [8], соціальна підтримка є функцією, яка реалізується у взаємодії індивіда з соціальним оточенням. Представники цього напрямку надають особливого значення дослідженням необхідності одержуваної та усвідомлюваної людиною соціальної підтримки. Вчені, які вивчають соціальну підтримку в цьому ракурсі, розрізняють тип і / або кількість соціальної підтримки, яку людина фактично отримує від представників свого оточення (*received support*) і яку зможе отримати (*perceived support*). Виокремлюють такі підстави для розрізнення функціональних типів підтримки:

– компоненти поняття: підтримка, яка сприймається (*perceived support*, тобто переконання, що тебе підтримують); отримана, або реальна, підтримка (*enacted support*) і взаємна підтримка; можливість звернутися до тих, хто підтримає і допоможе, то є мережа підтримки, або ресурси підтримки (*support network*);

– ставлення до ситуації: повсякденні перевантаження – макростресори (критичні здатні змінити життя події);

– джерела підтримки: носії ролей (партнери, родичі, суспільство тощо);

– зміст підтримки: виокремлюють два класи (психологічна підтримка / інструментальна підтримка), які, у свою чергу, поділяються на різні підкатегорії (психологічна підтримка: емоційна, когнітивна, орієнтована на самооцінку і тощо; інструментальна підтримка: поради, інформація, робота, гроші тощо). Підтримка, яка сприймається особистістю, підкреслює суб'єктивне сприйняття суб'єктом наявності підтримки з боку її оточення та її відповідність життєвій ситуації, тобто сфокусована на когнітивній репрезентації людиною соціальної підтримки, оцінці її адекватності та на її потенційній доступності [8].

Синергетичний підхід. Представниками є Р. Позо (*P. Pozo*), Е. Саррія (*E. Sarria*), А. Бріосо (*A. Briosio*) [9]. Зосереджує увагу на синергії всіх чинників у процесі формування життєвих траєкторій сім'ї та відкидає універсальну адаптивну стратегію; синергетична модель передбачає соціальну підтримку сім'ї на макро і мікрорівнях, налагодження зовнішніх та внутрішніх зв'язків сім'ї

Сімейно-зорієнтований підхід. Його прихильниками є К. Девіс (*K. Davis*) [10], Х. Мідан (*H. Meadan*) [11]. За даного підходу соціальна підтримка передбачає акцентування уваги на родині, як джерелі формування соціальних умінь і навичок дитини та посереднику її взаємодії із зовнішнім середовищем; вивченні й врахуванні специфіки взаємостосунків у сімейних підсистемах «дитина-батьки», «батьки-батьки», «дитина-батьки-середовище», проблем батьківської компетентності, яка має безпосередній вплив на функціональність родини та внутрішньо-сімейні стосунки, сімейних ресурсів для управління власним життям; визнання сім'ї як важливого члена мультидисциплінарної команди фахівців.

Дані підходи стали вагомими для глибокого розуміння сутності й компонентно-структурного складу соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами.

Список літератури

1. Bronfenbrenner, U. (1979) *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
2. Kahn, R.L., & Antonucci, T.C. (1980) *Convoys over the life course: Attachment, roles, and social support*. In P. B. Baltes, & O. G. Brim (Eds.). *Life Span Development and Behavior*. San Diego, CA, Academic Press, Vol. 3, 253-286.
3. Carstensen L. L. *Socioemotional and selectivity theory: Social activity in life-span context*. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*. 1991. № 11. P. 195–217.
4. Cohen S. E., Wills T. A. *Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis*. *Psychological Bulletin*. 1985. № 98(2). P. 310–357.
5. Bowlby J. *A Secure Base*. London, 2005. 224 p. (Routledge). (Behavioral Sciences; ed. 1).

6. Smith, L. E., Greenberg, J. S., & Seltzer, M. M. (2011). Social Support and Wellbeing at Mid-Life Among Mothers of Adolescents and Adults with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(9), 1818–1826. doi:10.1007/s10803-011-1420-9.
7. Burleson B.R., MacGeorge E.L. Goldsmith D. J. (2004) Communicating social support. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
8. Uchino B. (2009) Understanding the links between social support and physical health. A life-span perspective with emphasis on the separability of perceived and received support // *Perspectives on Psychological Science*. 2009).
9. Pozo P., Sarria E., Brioso A. Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: A double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2014. Vol. 58. P. 442-458.
10. Davis K., & Gavidia-Payne S. The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. 2009. Vol. 34:2. P. 153-162.
11. Meadan H., Halle J. W., Ebata A. T. Families with Children Who Have Autism Spectrum Disorders: Stress and Support. *Exceptional Children*. 2010. Vol. 77(1). P. 7-36.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Федорова Олена Анатоліївна

Ph.D., асистент

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Оскільки сучасність диктує системі вищої освіти нові виклики, особливо під час карантинних обмежувальних заходів, під час роботи викладачі повинні враховувати недоліки та переваги дистанційної форми навчання над звичною аудиторною. Через це, на кафедрі судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця було проведене дослідження ефективності дистанційної форми навчання.

В основу нашого дослідження було покладено результати власних спостережень та результати анкетування серед студентів. В анкету, окрім загальних питань, були внесені й такі, як:

1. Яка форма навчання Вас більше влаштовує?
2. Що Ви вважаєте перевагами аудиторної форми навчання?
3. Що є недоліками дистанційної форми?
4. Що є, на Ваш погляд, перевагами дистанційної форми навчання?
5. На кафедрах якого профілю Ви вважаєте доцільним проводити дистанційну форму навчання?

В опитуванні прийняли участь 103 студенти, з яких 2 навчається на стоматологічному факультеті, а інші – на медичних.

Перевагами аудиторної форми навчання більшість студентів назвала: більшу ілюстративність матеріалу – 67 студентів (65,5 %) та більший час позааудиторного спілкування з викладачем – 7 (6,7 %) й можливість контролювання власних оцінок – 21(20,3 %), а 8 (7,7 %) не змогли відповісти на дане питання.

Лише 2 студентів (1,99%) відповіли позитивно щодо переваг аудиторної форми навчання. За перевагу дистанційної форми навчання висловились 45 студентів (43,5%), за змішану – 56 студентів (54,3%).

Між тим, на питання щодо проведення навчального процесу в дистанційній формі на кафедрах різного профілю, студенти визнали доречним лише на кафедрах теоретичного профілю – 87 (84,6 %) та загального медичного – 16 (15,4 %).

Переваги дистанційного навчання, на погляд студентів, відображені в діаграмі, поданій в рис.1.

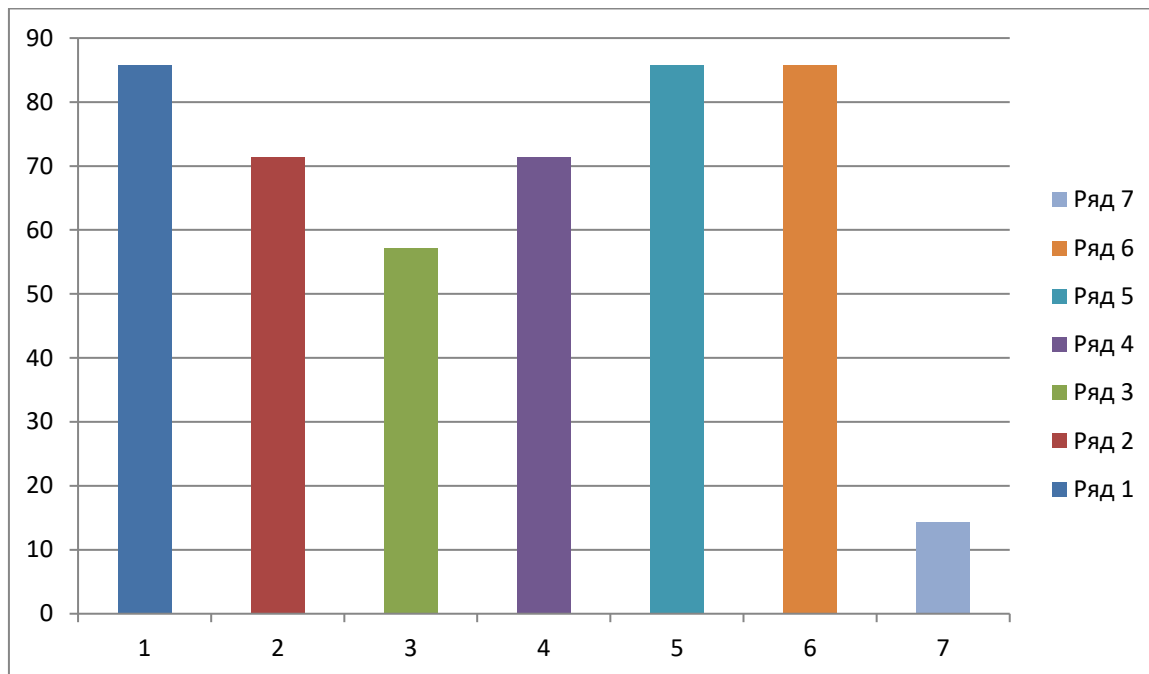

Рис. 1. Діаграма результатів відповідей студентів на питання щодо переваг дистанційної форми навчання (%), де:

- 1 – комфортні умови занять
- 2 – економія часу на дорогу до аудиторії
- 3 – економія коштів на проїзд
- 4 – вивільнення більшого часу для вивчення предмета
- 5 – можливість для хворого студента бути присутнім на занятті
- 6 – можливість запису заняття або лекції для повторного поглибленого вивчення
- 7 – можливість бути на занятті під час роботи.

З точки зору викладачів, можливість бути присутнім на занятті під час роботи є не перевагою, а недоліком освіти, оскільки студент не може бути постійно уважним та зосередженим через те, що наразі повинен сумлінно

виконувати свої робочі обов'язки.

З викладацького досвіду, стає зрозумілим, що насамперед, при дистанційному викладанні спочатку слід звернути увагу на вибір платформи, на якій планується проводити навчання. Наразі існує великий їх вибір, оскільки існують й такі, на яких можна запланувати безкоштовний час проведення заняття, без необхідності переривати час на «перезаходження» у клас-рум.

Враховуючи результати анкетування, стало зрозумілим, що на деяких кафедрах студентів не інформують щодо результатів оцінювання письмових робіт і студенти не орієнтуються у балах за поточну навчальну діяльність. Виявилось, що на більшості кафедр викладачі перевіряють знання студентів лише за письмовими роботами. Недоліки такої звички відразу стають наочними при усному розборі матеріалу, який є обов'язковим на кафедрі судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця. На кафедрі прийнятий усний

розбір матеріалу, а потім й письмовий з використанням тестів, ситуаційних задач та показ препаратів по темі заняття. Така практика існує хоч при аудиторній, хоч при дистанційній формі викладання. Можливість показу препаратів існує на більшості інтернет-платформ, тому суцільна теоретизація предмета є неприпустимою для майбутніх лікарів.

За час обмежувальних заходів 2020-2021 н.р. більша частина студентів, нажаль, втратила звичайні навички відповідати усно, погано можуть обґрунтовувати свою відповідь, не вміють оперувати знаннями, отриманими з раніше вивчених дисциплін та узагальнювати їх. Самі студенти скаржаться, що на багатьох кафедрах вони лише пишуть тести та відправляють їх викладачам, які не пояснюють матеріал, без можливості зворотного зв'язку з ним. Такий порядок, звісно, є неприпустимим в навчальному процесі.

Самі студенти чесно визнають, що на клінічних кафедрах, при можливості, повинно проводитись аудиторне навчання.

Однак, безсумнівними плюсами дистанційного навчання студенти назвали вивільнення більшого часу для вивчення предмета та економію часу та коштів, які витрачаються на проїзд до аудиторій кафедр.

Таким чином, враховуючи результати опитування студентів та власний досвід викладання, можна дійти висновку, що:

1. При можливості, необхідно проводити аудиторну форму навчання на кафедрах клінічного профілю;
2. При застосуванні дистанційного навчання слід обов'язково проводити, як усний розбір матеріалу, застосовуючи ілюстрації, так і письмовий.
3. Слід обов'язково інформувати студентів щодо їх поточної успішності.
4. Викладач повинен бути доступним для зворотного зв'язку зі студентами.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, КОТРИ МАЮТЬ ТРУДНОЩІ У НАВЧАННІ

Хопта Віра Василівна,
магістр з соціальної роботи
Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Смерчак Леся Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Одним із важливих питань ефективності навчання дітей, котрі мають труднощі у навчанні є готовність як вчителів, так і асистентів учителів до роботи з такими дітьми.

Так, педагогічні працівники мають володіти певною системою знань про причини відхилень у здоров'ї дітей різних нозологій, причини виникнення труднощів у навчанні; особливості психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; посадові обов'язки асистента вчителя та асистента дитини тощо.

Виклад основного матеріалу. Вчителі та асистенти вчителів мають бути компетентними у питаннях забезпечення соціально-психологічного клімату в школі/класі, налагодження конструктивних взаємин між дітьми; співпраці з батьками дітей, котрі мають труднощі у навчанні, розподілу доручень між учнями (як із типовим розвитком, так і дітей з особливими освітніми потребами).

Здійснений нами аналіз навчально-методичної літератури з окресленої проблеми дозволив виокремити такі основні шляхи підвищення ефективності корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, котрі мають труднощі у навчанні:

- залучення батьків до процесу корекційно-реабілітаційної роботи;
- підвищення фахової компетентності учителів та асистентів учителів;
- урізноманітнення форм і методів позанавчальної діяльності.

Залучення батьків до процесу корекційно-реабілітаційної роботи. У ході корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, котрі мають труднощі у навчанні батькам необхідно дотримуватися таких рекомендацій:

- постійно підтримуйте дитину, орієнтуючись у стосунках із нею лише на позитивну установку. При цьому хвалити свою дитину треба в кожному випадку, а особливо тоді, коли вона заслуговує, підкреслюючи досягнення, навіть незначні (такий підхід дозволить добре підвищити впевненість дитини, відчуття власних сил і потенціалу);

- уникайте повторення слів «ні» і «не можна»;
- розмовляйте стримано, спокійно;

- давайте дитині лише одне завдання, розраховуючи його на певний проміжок часу, щоб вона встигала його виконати;
- для підкріплення усних інструкцій використовуйте зорову стимуляцію;
- схвалюйте дитину за всі види діяльності, що вимагають концентрації уваги;
- підтримуйте вдома чіткий розпорядок дня;
- попереджуйте перевтому дитини, оскільки саме перевтома призводить до суттєвого зниження самоконтролю;
- надавайте своїй дитині шанс витратити надлишок енергії: при цьому корисною буде повсякденна активність (а особливо – фізична) на свіжому повітрі (руханки, біг, активні прогулянки, змагання спортивні, ігри);
- не забувайте про розумний контроль і стримуючі засоби виховного впливу [1; 2; 3; 4; 5].

Підвищення фахової компетентності учителів та асистентів учителів.
Учителі також повинні знати про особливості корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, труднощі у навчанні яких пов'язані зі станом здоров'я та психотравматичними ситуаціями:

- 1) ознайомтеся з інформацією про причину відхилень у здоров'ї дитини і прояви відхилень у поведінці, зверніть увагу на особливості поведінки дитини у школі;
- 2) разом із дитиною та її батьками зверніться за допомогою до шкільного психолога чи/або консультанта ІРЦ;
- 3) для покращення організації навчальної діяльності дитини використовуйте плани занять у вигляді піктограм, списки, графіки, годинник зі дзвоником;
- 4) використовуйте заохочення: за сумлінну поведінку дозвольте дитині додатково відпочити (погуляти, погратися) ще декілька хвилин;
- 5) забезпечте можливість швидко та вчасно отримати вашу допомогу, організувати роботу, не чекаючи, поки діяльність учня стане хаотичною;
- 6) не пропускайте можливості надати дитині відповідальність за доручену справу, навіть якщо це вимагатиме більше часу, ніж ви розраховували;
- 7) дотримуйтеся позитивної моделі поведінки, не забувайте похвалити учня;
- 8) за необхідності порекомендуйте батькам запросити педагога для додаткових занять із дитиною і виконання нею шкільних уроків;
- 9) забезпечте учневі індивідуальні умови, що допоможуть йому стати більш організованим (використовуйте всі можливі засоби, якщо це безпечно і раціонально);
- 10) завжди пам'ятайте: необхідно домовлятися, а не прагнути зламати волю дитини [1; 2; 3; 4; 5].

Урізноманітнення форм і методів позанавчальної діяльності.

Вчителі та асистенти учителів у корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми, які мають труднощі у навчанні впродовж навчального року мають спрямовувати діяльність дітей на такі способи самовираження:

- малювання, ліплення та ін;
- декламування віршів;

- складання казок та оповідань;
- конструювання та ін.

Окрім того, з метою покращення ефективності процесу здійснення корекційно-реабілітаційної роботи вчителі та асистенти вчителів повинні активізувати роботу з батьками; залучати дітей до участі у різних формах позанавчальної діяльності (до прикладу, Будинки дитячої та юнацької творчості), залучати дітей до участі у виховних заходах, змаганнях, іграх.

З метою підвищення ефективності корекційно-реабілітаційної роботи учителі та асистенти учителів повинні залучати дітей і їхніх батьків до участі в екскурсіях, походах.

Висновки. Отже, з метою покращення ефективності процесу здійснення корекційно-реабілітаційної роботи вчителі та асистенти вчителів повинні активізувати роботу з батьками, залучати дітей до участі у різних формах позанавчальної діяльності, виховних заходах, змаганнях, іграх.

Список літератури:

1. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монографія / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.

2. Сухенко Т. П. Причини неуспішності учнів і шляхи їх подолання // Завуч. Усе для роботи. – 2011. – № 1/2. – С. 9-26.

3. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – 261 с.

4. Ціпан І.І. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / Городищенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів. – Березне, 2013. – 41 с.

5. Щербакова К. В. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва: навч. посібник / К. В. Щербакова, Ж. В.Петрочко. – К. : ДЦССМ, 2002. – 217 с.

STUDYNG OF AMPICILLIN REACTION WITH POTASSIUM CAROATE USING IODOMETRIC PROCEDURE VALIDATION

Serdiukova Yuliia,

Ph.D., Associate Professor
National University of Pharmacy

Tomarovska Tetiana,

Ph.D., Associate Professor
National University of Pharmacy

Karpova Svitlana,

Ph.D., Associate Professor
National University of Pharmacy

Chan Tatyana,

Ph.D., Associate Professor
National University of Pharmacy

Penicillins are β -lactam antibiotics. Basically, penicillin is a toxin synthesized by some species of mold *Penicillium* genus and is harmless to humans. They are used in the treatment of bacterial infections, mainly against Gram positive bacteria. Ampicillin is a penicillin's antibiotic. It plays an important role in the therapy of infections. Preparations of penicillin family are derivates of 6-aminopenicillanic acid (6-APA), a condensed system of thiazolidine and β -lactam tetramine cycles that differ by the acyl radical R connected with 6-APA aminogroup.

The State Pharmacopeia of Ukraine, British Pharmacopeia and European Pharmacopeia recommend application of Liquid chromatography for the assay of main substance[1-3].

Different methods, such as biological, chemical and physicochemical are recommended for its quantitative determination. Biological methods are based on the direct antibiotic biological action on a test-microorganism sensitive to the given antibiotic.

Disadvantages of the biological methods are the long-lasting procedure and the dependence of the results precision on the external factors. The extensive literature survey reveals varies methods of quantitative determination of penicillin family preparations, such as HPLC , spectrophotometry, iodometry, potentiometric titration ; for amoxicillin determination potentiometric method with ISE , different variants of voltammetry , amperometry, polarography, and kinetic analysis are proposed.

Aim of this work is to study a new reaction of Ampicillin with Potassium caroate and validation of the developed iodometric procedure.

PHARMACEUTICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

The proposed method is based on the S-oxidation reaction of ampicillin by potassium caroate in acidic medium. The oxidation-reduction interaction was determined to be quantitative and stoichiometric: 1 mol of KHSO_5 per 1 mol of ampicillin. The reaction product is ampicillin S-oxide. The reaction finishes during 1 min (observation time). The schemes of the following reactions is given on the fig.1.

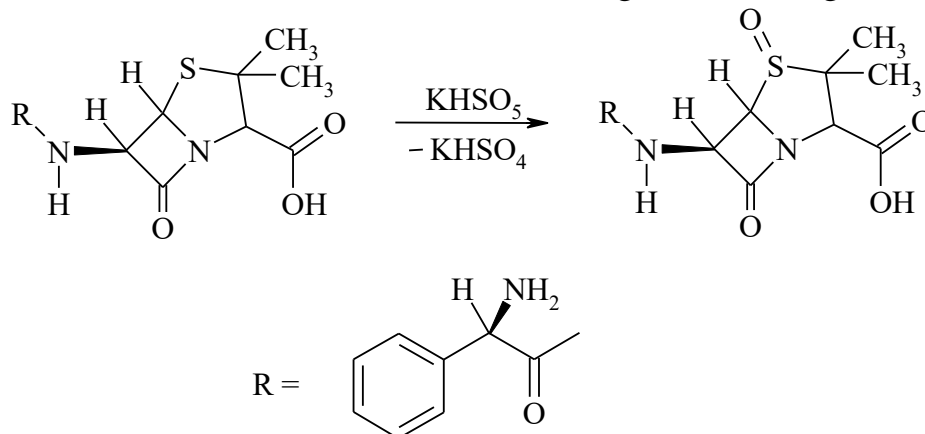

Figure 1. The scheme of ampicillin S-oxidation by potassium caroate

The excess of potassium caroate was determined by iodometric titration

The results of obtained data are given in the table 1, and table 2. As it is seen for both procedures $RSD = 0.55-1.81$ and $\delta = 0.08 - 1.42$. Which show good agreement with the requirements.

Table 1.

Quantitative determination of Ampicillin pure substance results

Added, %	Amoxicillin found	Metrological characteristics
	%	
100	100.32	$\bar{x} = 99.92\%$ $S = 0.56$ $S_{\bar{x}} = 0.25$ $\Delta\bar{x} = 0.69$ $RSD = 0.55\%$ $\varepsilon = 0.60\%$ $\delta = 0.08\%$
	100.32	
	99.31	
	100.32	
	99.31	
	99.31	

Table 2.

Quantitative determination of Ampicillin medicinal substance results

Added, mg	Amoxicillin found		Metrological characteristics ($P = 0.95; n = 5$)
	mg	%	
500.0	506.70	101.34	$\bar{x} = 502.6(100.52\%)$
	486.40	97.28	$S = 0.91$
	506.70	101.34	$S_{\bar{x}} = 0.41$
	506.70	101.34	$\Delta\bar{x} = 1.13$
	506.70	101.34	$RSD = 1.81\%$
			$\varepsilon = 2.24\%$
			$\delta = 1.42\%$

*Amoxicillin content determined by pharmacopoeia method (BPh)

In conclusion the reaction of Ampicillin with potassium caroate can be used in pharmaceutical analysis using titration method for quantitative determination of Ampicillin pure substance and medicinal preparation as alternative to current pharmacopoeia methods with confidence.

References:

1. European Pharmacopoeia. Vol. 1-2 / European Directorate for the Quality of Medicines & Health Care. – 7th edition. – Strassbourg : – Council of Europe, 2010. – 3536 p.
2. British Pharmacopoeia. – London : The Stationery office, 2009. – 10952 p.
3. European Pharmacopoeia. - Strasbourg : Council of Europe. 4 Ed. – 2003. – P. 2975-2977. http://www.pharmacopoeia.cn/v29240/usp29nf24s0_c425.html

ЕНИСЕЙ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ ТОПОНИМДЕРДІҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ

Бияров Бердібек

Кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова.
Усть-Каменогорск. Казахстан

Князбаева Меруерт

Магистрант 2 курса
Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова.
Усть-Каменогорск. Казахстан

Енисей тобындағы мәтіндерде жалқы есім біршама мол кездеседі және оның басым бөлігін антропонимдер құрайды. Эпитафиялық мәтіндер болған соң, ол заңды құбылыс болып табылады. Алайда «бағыт-бағдар беретін топонимдері жоқ қоғам болмайтынын» (Топоров) екерсек, Енисей мәтіндерінде талдауға тұрарлық жер-су аттары бар. Біз мәтін аудармашылары топоним деп таныған атаулары бар ескерткіштерді ғана екшеп алып, этимологиялық шолу жасаймыз.

1. *Ұйық-Тұран ескерткіші*. Ұйық өзенінің сол жағынан қосылатын Тұран өзенінің жағасында тұр. 1887 жылы И.Г.Фунтиков деген шаруа тапқан. 1888 жылы И.Р.Аспелин, 1891 жылы Д.А.Клеменц, 1906 жылы И.Г.Гранэ келіп зерттеген. 1943 жылы Д.В.Донзыноолдың ұйымдастыруымен Қызыл қаласындағы мұражайға жеткізілді.

Топоним: Эгюк-катун (С.Е.Малов) [1;16].

Топоним: Өгүк қатүн (Н.Базылхан) [3;173].

Топоним: Егүк Қатүн (А.Аманжолов)[2;49].

«Ұйық-Тұран» ескерткішінде жалғыз топоним кездеседі және оны үш аудармашы үш түрлі беріп отыр. Олардың ішіндегі дұрысы Егүк Қатүн атауы, өйткені мұндағы Егүк сыңары көне түркі. ег «ию, бүгу» + үт/үк (етістіктен зат есім жасайтын жұрнақ: кеш/кешік) (ДТС,1969,165) тұлғалары арқылы жасалып, «иін, бұрма» мағынасын береді.

Атаудың екінші сыңары Қатүн/Қатын гидронимін П.Чихачев, Н.М.Ядринцев, О.Т.Молчанова т.б. зерттеушілер түркі тіліндегі *қатын* "ханым, әйел" мағынасында тұр деп табады (Молчанова,1979,215). Ал В.У.Махпиров, Мурзаев пен Добродомовтың пікірлеріне сүйеніп, қатын «өзен» мағынасын береді дейді (Махпиров,1997,249). Алайда өзен атының дәл этимологиясын берген - алтайлық зерттеуші В.Н.Тадыкин. Мұзтаудан басталатын өзендердің барлығы жазда ақ айран түстес болып ағатыны белгілі. Сүт түстес Қатын өзені Обь өзеніне құйғанда, оны лайлап түсін өзгертеді. Ендеше түркі тіліндегі *қат* түбірі "қос, араластыр" мәнін берсе (м.: шайға сүт қат), *қат+ын* туынды сөзі "қосылған" деген мән береді (м.: қатын –«ерге қосылған, шыққан әйел"). Сонда Қатын гидронимі "екінші бір өзенге қосылған өзен" ұғымын тудырады(Тадыкин,1990,367). Біз де осы пікірді қолдаймыз, өйткені

Қазақстандағы Қатын, Қатын су атты өзендер түгелдей екінші бір өзенге қосылатын өзен, сулар болып келеді.

Сонымен, Егүк Қатұн топонимі «иін жасап, бүгіліп келіп, екінші бір өзенге қосылатын өзен, су» деген мағына береді деп шешеміз.

2. *Кемчик-кая бажы ескерткіші.* Жазуы бар жартас Кемчик өзенінің оң жағасында, Ишкөм өзенінің сағасына жақын орналасқан.

Топоним: Кара сэнгир. (2) Ол қаным елімің бөңгүсі Кара сеңір (те). (С.Е.Малов). [1;44].

Топоним: Кара сінір. (Х.Оркун) [4;500].

Топоним: Кешдим. (5) Ынанчу күлүг чігші бег ер ердемім үчүн (Кара сеңірде) үлкені алты бақ, Кешдімде бен йер ердүкүм ол ерінч Кара сеңеріг йерледім Удур чігші сек(із) кы(рк йаш)да. (С.Е.Малов). [1;44].

Кара сэнгир (Малов)/Кара сінір (Оркун) нұсқаларында оқылған топонимнің дұрыс жазылуы Қарасеңгір болады. Бұл ороним қазіргі кезде де жиі кездеседі және кең тараған. Атаудың бірінші сыңары Қара көне түркі қара «қара түс» сын есімінен шығады да, «қара тасты тау» мағынасын береді. Қыста қар тұрмайтын, жазда өсімдігі аз болғандықтан, қарайып жататын мұндай тау-тастар Қаратау, Қаратас, Қара деп аталады.

Оронимнің екінші компоненті сеңгіркөне түркі тілінде сеңір «тау мүйісі» деген мағына береді (ДТС,1969;495). Моңғол тілінде цэнхэр «көк, көгілдір,көкшіл» мәнді сын есім сөз (Базылхан,1984,698). Қазіргі қазақ тілінде сеңгір сөзі «зәулім, биік, заңғар» мағынасында қолданылады (ҚТТС,8-т,270]. Сонда түркі-моңғолға ортақ бұл сөздің семасы «көгілдір, биік» мәнінде таудың ұшар бастарына қаратып айтылады (көк сеңгір таулар). Биік таудың басы аспанмен астасып, көгілдір тартып тұратыны рас. Ал таудан тыс жерде қолданғанда, сеңгір «сары даладағы көк шөпті, қамысты, ағашты жер (оазис)» мәнін береді.

Қарасеңгір оронимі, тура мағынасында, «қара тасты биік шың, тау ұшы» дегенді білдіреді.

Кешдим әрі топоним, әрі этноним бола алады, өйткені И.Л.Кызласовтың айтуынша, Кешдим Тыва елінің бұрынғы бір аты (алты бағ будун Кешдим) болып табылады (Кызласов,2017,89). Ескерткіште Кешдим жерінде болғаны айтылады.

3. *Оя ескерткіші.* Ескерткіш Енисей өзенінің сол саласы Оя өзенінің бойындағы қорымда орнатылған. Н.А.Костров тапқан.

Топоним: Ақ адыр (6). (Н.Базылхан) [3;181].

Ақадыр топонимі түркі тектес елдер аумағында күні бүгінге дейін кездеседі. Атау екі құрамды: Ақ «ақ түс» сын есімі + адыр «дөңес, белес, жота» мәнді географиялық термині бірігеді. «Ақ тасты немесе қар ұзақ жататын адыр» деген мағына береді.

4. *Алтынкөл-1 ескерткіші.* Абақан өзенінің оң жағындағы Алтынкөл деген шағын көлдің жанында орналасқан. Корчаков деген шаруа тапқан. Қазір Минусинск мұражайында тұр.

Топоним: Алтын Шүн йыш (6). (Н.Базылхан) [3;182].

Алтын Шұң йыш топонимі С.Е.Малов аудармасында жалқы есім түрінде берілмеген: алтун шуңа йаш кейікі (алтын үйректер мен жас киіктер) болып аударылған (Малов,1952,54). Ал мәтін бойынша «Алтун Шұңа йыш киіктері» түрінде оқуға болады және Алтун Шұңа йыш топоним бола алады. Мұндағы Алтун көне түркі. алтұн «алтын (қымбат металл)» (ДТС,1969,40) сөзінен жасалып, «алтыны бар немесе алтын түстес» мағынасын береді. Ал Шұңа көне түркі. шұңа «үйрек» (ДТС,1969,525) сөзінен шығады. Алтұн Шұңа «алтын үйрек» тіркесін береді және «алтын үйрекке ұқсас тасы бар тау немесе алтын түстес үйрегі бар көл» мағыналарының бірінде тұр. Атаудың үшінші сыңары йыш көне түркі. йыш «қоныстануға ыңғайлы тау қойнауы» (ДТС,1969,268) сөзі екені белгілі. Алтұн Шұңа йыш «алтын үйрек қойнауы» болып шығады.

5. *Алтынкөл-2 ескерткіші.*

Топоним: Алтун Капар. (7) Ердем болсар андақ ерміс есін мен алтун қапарқа кіртім. (С.Е.Малов). [1;57].

Топоним: Алтұн кыра. (Х.Оркун) [4;441].

С.Е.Малов өз аудармасында жалқы есім ретінде қарамаса да, «мүмкін Алтун Капар» деп жақшаға алып, күдіктенеді (Малов,1952,58). Ал түрік ғалымы Х.Оркун Алтұн Кыра түрінде оқиды (Оркун,1994,515): Алтұн Қырға кірдім. Біздің ойымызша, Алтұн Қапыққа болып жазылуы тиіс сияқты, себебі бедізі таңбалары ұқсас ҚР әріптерін ауыстырып алуы мүмкін. Мәтінге күдіктенуге біздің қақымыз жоқ, алайда топонимнен кейін тұрған кіртім «кірдім» сөзі осындай болжамға итермеледі. Сонда «Алтұн Қапыққа (Қақпаға) кірдім» деген ұғым туады. Алтын Қапығ/Қапық деп қай жерді айтып отырғаны белгісіз, бірақ Ұлы Қытай қорғанының қақпасын айтуы ықтимал.

6. *Туба - 2 ескерткіші.* Туба өзені бойындағы Тес селосының жанындағы жартасқа жазылған.

Топоним: Идиль. (3) Іділ йеріме беңгу бал (балы). (С.Е.Малов). [1;66].

Ескерткіш мәтіні бойынша, Іділ йеріме болып оқылады (Малов,1952,66). Іділ/Еділ гидронимі бізге таныс, алайда Тыва жерінде де Еділ топонимі болуы әбден мүмкін.Еділ гидронимін орыс тілді ғылыми еңбектер Идел/Итил түрінде алады да, талдап әкетеді. Атаудың түпнұсқасын бұрмалап алып, оның этимологиясын іздеу, әрине, дұрыс емес. Барлық ғалымдардың пікірлері Еділ«үлкен, суы мол өзен» деген мағына береді дейді (Поспелов,2007,123). Біз де бұл пікірді теріске шығармаймыз, бірақ башқұрт тіліндегі изель < езел (Ақизел) нұсқасына сүйеніп *Еділ* мен *Есіл* бір түбірден шыққан бір ғана атау болуы мүмкін деп жорамалдаймыз (Еділ < Езіл < Есіл). Мұндағы *ес* түбірі «баяу, ақырын» деген мағынаға саяды (самал еседі, жел еседі, «жел соғадыға» қарсы мәнде). Екі өзенге де тән ортақ белгі – олардың жазық даламен ағуы. Ал жазықтықтағы су баяу, есіліп ағатыны мәлім.

7. *Ақ-Юс ескерткіші.* Ақ-юс өзенінің оң жағалауындағы жартасқа жазылған жазуды Проскуряков деген адам тапқан. Жартас Токсас елді мекеніне жақын орналасқан.

Топоним: Алту-шан. (1) Алту-шанта келіп. (С.Е.Малов). [1;68].

Топоним: Алтұ Шандан.(Х.Оркун) [4;599].

Топонимді екі аудармашы да дұрыс оқыған, тек Х.Оркун мәтіндегідей шығыс септік қосымшасымен беріп отыр. Дұрысы Алтұ Шан болады. Атаудың бірінші сыңары Алтұ: 1. Көне түркі. алты «бестен кейінгі сан есім» сөзінен жасалады (ДТС,1969,39). 2. Көне түркі. алт «төмен, төменгі жақ» сөзінен жасалады: алтұ/алтұн. (Севортян,1974,140). Атау осы екі мағынаның бірінде тұр, өйткені екі сөз де жер-су аттарын жасау қатыса алады.

Шан сөзі «ағаштан не металдан жасалған үлен бөшке» [ҚТТС,1986,128] мағынасымен топоним жасай алады. Шан, негізінен, сұйық құйылатын ыдысқа жатады да, көл, су аттарына сай келеді. Кішілеуі Шанақ аталады. Ойпаң, қазаншұңқыр жерлерді де Шан деп атай береді. Сонымен, Алтұ Шан топонимі «алты шұңқыр, ойыс жер» немесе «төменгі шұңқыр, ойыс жер» мәндерінің бірін береді.

8. *Кызыл-Чира – 2 ескерткіші.* Ұлықем өзенінің оң жағалауындағы Кызыл-Чир деген жерден табылған.

Топоним: Тезік Киікде.(Н.Базылхан) [3;192].

Жер-су аты жатыс септік қосымшасын алып тастасақ, Тезік Киік болады. Атаудың бірінші сыңары Тезік көне түркі. тез «қашу, жүгіру» түбірінен шығатын тезік «қашқан» сөзінен жасалған (ДТС,1969,557). Ал екінші сыңары Киік көне түркі. кейік «бұғы, елік, аңдардың жалпы аты» сөзінен шығады (ДТС,1969,294). Тезік Киік топонимі «қашқан киік немесе киік қашқан» мағынасында тұр. С.Е.Малов жалқы есім ретінде көрсетпеген.

9. *Кежилиг-Хобу ескерткіші.* Ұлықем ауданының Кежилиг-хобу деген жерде орнатылған.

Топоним: Күрсі Йамда (А.Аманжолов)

Топоним: Көрсі Йамда.(Н.Базылхан)

Атаудың бірінші сыңарын аудармашылар Күрсі/Көрсі деп бергенімен, мәтінде Ш әрпінен басталады және С.Е.Малов Шүрсі түрінде ұсынады (Малов,1952,81). Оның үстіне 6-шы жолдағы осы сөздің басқы жағы өшіп қалған, сондықтан атауды тура анықтау қиынға соғады. Шартты түрде алсақ, А.Аманжоловтың аудармасындағы араб. күрсі «орындық, тақ» сөзі Енисей өлкесіне сол дәуірде бара қоюы екіталай нәрсе. Ал Н.Базылхан ұсынған Көрсі нұсқасын көне түркі. көрші «қоңсы, жанындағы» сөзінен шығады десек, онда ол екінші сыңары Йам көне түркі. йам «почта бекеті» (Шипова,1976,436) сөзімен мағыналық байланысқа түсе алады: Көрсі/көрші Йам «көрші (келесі) почта бекеті». Көне Түркі қағанатында йам бекеттері, йамшы (хат жеткізуші) қызметі жолға қойылғаны және ол үрдісті кейін Алтын Орда хандығы қабылдағаны тарихтан белгілі.

10. *Қара-Бұлын-1 ескерткіші.* Тыва жеріндегі Ұлық-Кем өзені Ейлік-Кем ауылы Қара-Бұлын деген жерде орналасқан.

Топоним: Екі Айқылық.(Н.Базылхан) [3;205].

Топоним: Атұн.(Н.Базылхан) [3;205].

Екі Айқылық топонимінің бірінші сыңары Екі «бірден кейінгі сан, екі» сан есімінен жасалады. Екінші сыңары Айқылық көне түркі. айқы «айлық» мерзім мәнді сөзі + лық (зат есім жасайтын жұрнақ) ((ДТС,1969,30) арқылы жасалып, «екі айлық мерзім» мәнін береді. Негізі, айқы сөзіндегі мәнді қосымша қайталап

тұр. Сонымен, Екі Айқылық «екі айлық (жер)» мағынасымен бір жерден екі айлық алыс екінші бір жерді атап тұр.

Атұн топонимі көне түркі. атын «тасталған, иесіз (жұрт-Б.Б.)» (ДТС,1969,67), атыншұ «тасталған, тастанды» (Қашқари,1997,1-т,163) сөзінен жасалған деп ойлаймыз. Атын/Атұн «тасталған иен жер (жұрт)» мәнді топоним болуы әбден мүмкін.

11. Уюк-Оорзак-3 ескерткіші.

Топоним: Ябгу Алтай. (2) теңрі елім алтай йабғұ құнчұйым оғланым есізіме.(И.В.Кормушин). [6;267].

Аудармашы топоним ретінде бөліп көрсеткен Алтай йабғұ тіркесіндегі Алтай – топоним, бірақ ол Алтай йабғұ құнчұйым тіркесінің ішінде тұр: «Алтай йабғұсының (қызы) құнчұйым» деп жарының шыққан тегін мезеп тұрғаны анық. Мұндағы Алтай аймақ, өңірді білдірсе, йабғұ/жабғы «сол аймақты басқаратын уәзір» лауазымын білдіреді.

Алтай тауы (4506 м) – Түркілердің атамекені болған көне тау. Алтай оронимі (тау аты) туралы көптеген пікір бар. Мәселен, В.В.Радлов ал (биік)+тайга (орманды тау) деген сөздерден шығарса, Э.М.Мурзаев, В.А.Никоновтар "ала тау" мағынасымен байланыстырады. М.Рясянен ал+той "алып тау" десе, Е.Жанпейісов ал сөзі "үздіксіз, тізбектелген" мағынасын береді дейді. Ғалымдардың көпшілігі бұл атаудың негізінде алтын сөзінің жатқанын мойындайды (Б.Я.Владимирцов, Э.В.Севортян, Г.Дерфер, Г.Рамстедт, Г.Вамбери, А.Щербак, А.Әбдірахманов, Ғ.Қоңқашпаев, Т.Жанұзақов, т.б.). Оның ішінде Ғ.Қоңқашпаевтың келтірген дерегі дұрыс деп есептейміз. Моңғол. алт (алтын) + тай (туынды сын есім жұрнағы), сонда Алттай>Алтай "алтынды" болып шығады. Біздің қосарымыз академик В.В.Бартольдтың "Алтай оронимі кейін шыққан тәрізді" деген пікіріне сүйеніп, Алтай атауының көне түркі тілінен моңғол тіліне аударылған атау екенін ескерту. Өйткені, Орхон жазбаларында Алтын йыш (732-735жж.), Қытайдың "Таншу" жылнамасында Алтынтағ (647ж), Моңғолдың "Құпия шежіресінде" Алтынтау (XIII ғасырдан бері) түрінде көрсетіледі де, Алтай атауы мүлде кездеспейді. Түркілік атауды моңғолдар жаулап алғаннан кейін, өз тілдеріне аударып атағаны анық. Ал мағынасы («алтынды») сақталып қалған. Жаулап, отарлап алған елдердің тілі келмегендіктен немесе әдейі саясатпен жер-су аттарын өзгертуі тарихта бар оқиға.

PHÉNOMÈNE DE MÉTAPHORISATION DANS LES TITRES DES ARTICLES DE PRESSE FRANÇAISE

Kim Larysa

PhD, Maître de conférences
Université nationale Oles Honchar de Dnipro

La métaphore est une figure rhétorique qui transmet du sens, des analogies, exprimant une variété de significations et de croyances, souvent associées à des industries bien connues telles que le sport, les jeux ou les performances. Ils représentent un espace descriptif fondé sur l'expérience, et éclairent ainsi l'essence des événements politiques en les replaçant dans un cadre relativement familier. L'utilisation des métaphores démontre la capacité de déplacer le sens, de transmettre le même sens par d'autres moyens, d'embellir la réalité et de lui donner du mystère. Les métaphores peuvent être illusoires, conduisant à des jugements erronés par souci de persuasion, par l'appel aux émotions, au public et au personnel. L'utilisation fréquente des métaphores pour décrire des événements politiques n'est pas anodine et a des conséquences, car ces dispositifs stylistiques placent les événements politiques dans un environnement symbolique non politique. Ce sont le discours et les images des événements politiques, ou le langage politique en général, qui sont au centre de l'expérience et de l'attention de la majorité de la population, et non les événements eux-mêmes. Les expressions utilisées pour décrire et expliquer des situations, des problèmes et des tâches jouent un rôle extrêmement important dans la compréhension des réalités politiques par les électeurs.

Ceux qui utilisent des métaphores pour décrire la vie politique sont avant tout des journalistes qui pensent que ces figures de rhétorique contribuent à améliorer la communication. La plupart d'entre eux pensent que l'utilisation de cet outil vise à améliorer le contact avec le public, implique une communication plus conviviale lors de l'utilisation de schémas conceptuels familiers. On suppose que si la population aime la confrontation et le divertissement, elle appréciera le débat politique décrit par expressions similaires. Considérons donc les manifestations de cette position dans les périodiques français.

Lorsque le lecteur lit, ou même regarde une étagère, un journal ou un magazine, il fait d'abord attention aux titres des articles et des rubriques, ce qui l'aide à décider s'il faut lire le reste des informations présentées dans l'article. L'utilisation des métaphores dans les titres d'articles de presse n'est pas fortuite. En appliquant cette technique, les auteurs, tout d'abord, attirent l'attention des lecteurs, les intéressent. De plus, la métaphore est un outil efficace essentiel qui fait appel à la perception émotionnelle du public.

Analysons maintenant les expressions suivantes trouvées dans les titres des articles. Les métaphores peuvent être créées en transférant des caractéristiques d'une chose à un objet vivant et vice versa.

- Comment comprendre que dans les locaux de l'Assemblée nationale, *une salle porte encore le nom de Colbert* ? [1].

- Coronavirus : l'État fera «*un geste financier*» envers la SNCF [7].

Premièrement, le mot « État » est utilisé comme une généralisation des autorités dans leur ensemble. Ici, l'expression « *faire un geste* », en tant qu'action inhérente à l'homme, s'applique à un concept abstrait.

- *L'Etat refuse de faire crédit* à la caisse de retraites complémentaires Agirc-Arrco [3].

Encore une fois, le concept d'«État» est utilisé comme une généralisation de l'ensemble des dirigeants du pays, ainsi que la caractéristique psycho-émotionnelle de l'homme «refuser d'exprimer sa confiance» est transférée au concept abstrait.

- Ecologie: «Le beau d'Emmanuel Macron», ou *l'offensive politique verte* du président [2].

- StopCovid : *le combat politique prend fin, celui de l'opinion publique commence* [5].

Ces titres sont des exemples de l'utilisation du vocabulaire militaire, ainsi que de l'opposition du politique au social.

- Le coronavirus révèle les faiblesses de *notre État-providence* [10].

Outre la personnification du phénomène du virus, on observe l'expression ironique « *notre État-providence* ».

Il y a des exagérations et des expressions émotionnellement colorées, pour la plupart négatives :

- Comment Macron veut *asphyxier* LR une deuxième fois. [12].

L'exemple suivant utilise le concept d'obscurité pour exprimer les impacts négatifs :

- Police, jeunesse, racisme... *L'ombre* de l'affaire Oussekinne *plane* sur l'exécutif. [9].

Les concepts liés à la lumière, à l'obscurité et à la couleur ne sont pas rares :

- Le Parlement *donne son feu vert* à l'application StopCovid [11].
- L'Île-de-France *en zone verte* à partir de lundi, les cafés et restaurants autorisés à rouvrir [8]

Il existe également des expressions dérivées du thème culinaire :

- Ces Français qui *compteront pour du beurre*... [4].
- Comptes de campagne de Macron: la demande d'invalidation de LR *fait chou blanc* [6].

En examinant les titres de la presse politique, nous voyons une tendance à utiliser la personnification - à fournir des signes d'objets vivants inanimés. Cette technique est utilisée pour l'imagerie et une meilleure compréhension émotionnelle et perception du phénomène par le public.

Des généralisations telles que « État » au lieu de « président », « parlement » et « cabinet des ministres » sont souvent utilisées dans les déclarations politiques. Cela aide à simplifier la lecture et est plus perceptible visuellement pour le lecteur que d'énumérer toutes les autorités impliquées, mais brouille la ligne entre elles, ce qui peut conduire à des malentendus s'il n'y a pas de contexte dans le texte ou le message suivant.

Les concepts de couleur, de lumière et d'obscurité sont souvent utilisés dans le processus de métaphorisation. Ainsi, le vert est associé à la résolution, l'approbation, comme le feu vert d'un feu de la route qui permet le mouvement, et l'ombre - avec éclipse, panne d'électricité, quelque chose de sinistre.

La sélection d'expressions et de mots pour décrire les opposants démontre leurs relations, leurs attitudes envers eux et leur attitude envers les événements actuels. Pour la plupart, la formulation est négative à des degrés divers, allant d'ironique à ouvertement offensante et désobligeante.

Le ridicule et les expressions ironiques sont utilisés pour saper l'autorité de l'ennemi, alors les politiciens et les auteurs d'articles sur des sujets politiques appellent les électeurs et le public à ridiculiser les opposants, ce qui renforce la position des premiers et aggrave la perception des seconds.

Références :

1. Ayrault J.-M. « Comment comprendre que dans les locaux de l'Assemblée nationale, une salle porte encore le nom de Colbert ? » Le Monde. URL : https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/06/13/racisme-et-esclavage-il-y-a-des-symboles-que-la-republique-ne-saurait-plus-tolerer_6042711_3232.html 57 (date d'application : 30.06.2020)

2. Beytout N. Ecologie: «Le beau d'Emmanuel Macron», ou l'offensive politique verte du président. L'Opinion.

URL : <https://www.lopinion.fr/edition/politique/ecologie-beau-d-emmanuel-macron-l-offensive-politique-verte-president-211654> (date d'application: 13.02;2020)

3. Bissuel B. L'Etat refuse de faire crédit à la caisse de retraites complémentaires Agirc-Arrco. Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/06/09/l-etat-refuse-de-faire-credit-a-la-caisse-de-retraites-complementaires-agirc-arrco_6042291_823448.html (date d'application:09. 06.2020)

4. Ces Français qui compteront pour du beurre...Minute. URL : <http://www.minute-hebdo.fr/tout-minute/1150-ces-francais-qui-compteront-pour-du-beurre> (date d'application : 24.01.2020)

5. Chaulet P. StopCovid : le combat politique prend fin, celui de l'opinion publique commence. L'Express.

URL : https://www.lexpress.fr/actualite/politique/stopcovid-le-combat-politique-prend-fin-celui-de-l-opinion-publique-commence_2126781.html 58 (date d'application : 27.02.2020)

6. Comptes de campagne de Macron: la demande d'invalidation de LR fait chou blanc. L'Opinion. URL : <https://www.lopinion.fr/edition/politique/comptes-campagnes-macron-demande-d-invalidation-lr-fait-chou-blanc-211668> (date d'application : 13.02.2020)

7. Coronavirus : l'État fera « un geste financier » envers la SNCF. L'Express . URL : https://www.lexpress.fr/actualite/politique/coronavirus-l-etat-fera-un-geste-financier-envers-la-sncf_2128262.html (date d'application : 15.06.2020)

8. L'Île-de-France en zone verte à partir de lundi, les cafés et restaurants autorisés à rouvrir. Le Figaro. URL : <https://www.lefigaro.fr/politique/emmanuel-macron-lundi-tout-le-territoire-passe-en-zone-verte-les-restaurants-rouvrent-en-ile-de-france-20200614> (date d'application: 14.06.2020)

9. Mandonnet E. Police, jeunesse, racisme... L'ombre de l'affaire Oussekiné plane sur l'exécutif. Express. URL : https://www.lexpress.fr/actualite/politique/police-jeunesse-racisme-l-ombre-de-l-affaire-oussekine-plane-sur-l-executif_2127947.html (date d'application: 11.06.2020)

10. Le Noan E. «Le coronavirus révèle les faiblesses de notre État-providence». La chronique d'Erwan Le Noan. L'Opinion. URL : <https://www.lopinion.fr/edition/politique/coronavirus-revele-faiblesses-notre-etat-providence-chronique-lenoan-214519> (date d'application : 15.03.2020)

11. Le Parlement donne son feu vert à l'application StopCovid. L'Express. URL : https://www.lexpress.fr/actualite/politique/pour-cedric-o-refuser-stopcovid-c-est-accepter-les-morts-supplementaires_2126920.html (date d'application : 25.05.2020)

12. Vigogne L. Comment Macron veut asphyxier LR une deuxième fois. L'Opinion. URL : <https://www.lopinion.fr/edition/politique/comment-macron-veut-asphyxier-lr-deuxieme-fois-218681> (date d'application : 15.06.2020)

FEMALE SENSUALITY IN VICTORIAN AND NEO-VICTORIAN NOVELS

Orel Anna,

PhD, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

A defining feature of the Victorian era is the ambiguous perception of women as exemplary wives on the one hand and "sexual demons" on the other. Such ambivalence has affected, above all, the attitude towards female sensuality. Victorianism was a period of "sexual trends" and "taboos of female sexuality" [1]. At the same time, Victorian writers avoided explicit scenes and wrote, according to J. Priestley, "with one eye closed" [2].

The desire to find and reveal hidden aspects of femininity is characteristic of so-called neo-Victorian literature, i.e., modern works, to some extent reproducing the realities of the Victorian era or stylisations of Victorian novels (the article examines novels "The French Lieutenant's Woman" by J. Fowles and A.S Bayat's "Possession").

Intimate manifestations in Victorian novels mainly were limited to kisses and hugs. Diachronic analysis of the novels allows us to trace the evolution in the means and ways of depicting intimate scenes. For example, in the work of W. Thackeray, there are no scenes that describe the sensual kiss of lovers:

George kissed her very kindly on her forehead and glistening eyes [3].

He had her hand in his, and was bowing over it to kiss it [3].

In the works of mid-Victorian, the description of the kiss has a romantic colouring:

[...] his lips are meeting those pouting child-lips, and for a long moment time has vanished. He may be a shepherd in Arcadia for aught he knows, he may be the first youth kissing the first maiden, he may be Eros himself, sipping the lips of Psyche - it is all one [4].

Only at the end of the Victorian era did T. Hardy depict a passionate, sensual kiss:

Having kissed her lips a second time he breathed deeply as if a greatly desired end were attained [5].

He kissed her endlessly with his white lips [5].

Her sleeves were rolled far above the elbow, and bending lower he kissed the inside vein of her soft arm [5].

Manifestations of sensual love in Victorian novels are typical of men, and cases where a woman openly expresses her sensuality are rare. However, for the most part, the initiative is taken by the man, and the woman only passively receives his caresses. Vocabulary that describes a woman's behaviour during intimate moments belongs to the following conceptual areas:

1. Passivity, coldness:

*With a **frigidity** that astonished her, she marvelled at the act of kissing, and at the obligation it forced upon an inanimate person to be an accomplice [6].*

Even so purely **coldly**, statue-like, Dian-like, would he have prescribed his bride's reception of his caress [6].

She turned her head in the same **passive way**, as one might turn at the request of a sketcher or hairdresser, and he kissed the other side [5].

She thereupon turned round and lifted her face to his, and **remained like a marble term** while he imprinted a kiss upon her cheek [5].

And so they kissed, with lips as chastely **asexual** as children's [7].

2. Disgust:

She had, in fact, **undone the kiss**, as far as such a thing was physically possible. [5].

No sooner had he done so than she flushed with shame, took out her handkerchief, and **wiped the spot on her cheek that had been touched by his lips** [5].

The gulf of a caress hove in view like an enormous billow hollowing under the curled ridge [6].

3. Duty:

She sometimes wondered why God had permitted such a **bestial version of Duty** to spoil such an innocent longing. Most women of her period felt the same; so did most men; and it is no wonder that **duty** has become such a key concept in our understanding of the Victorian age [7].

With a frigidity that astonished her, she marvelled at the act of kissing, and at the **obligation** it forced upon an inanimate person to be an accomplice [6].

Another conceptual area, which includes verbal means denoting a woman's attitude to intimate relationships, is "Fear". Vocabulary with the meaning "fear" describes the feelings neo-Victorian works' heroines and is virtually absent in the works of Victorians. This vocabulary conveys the feelings of a girl who is about to get married and feels fear of an intimate relationship with her future husband.

She did not remember it in words. There were no words attached to it, that was part of the **horror**. [...] A thing white animal, herself, **trembling**. [...] The approach, the locked gateway, the **panic**, the whimpering flight [8].

It was not only her profound ignorance of the reality of copulation that **frightened** her; it was the act seemed to require [7].

Ernestina and Ellen Ash perceive intimacy as a manifestation of animal nature, verbalised with the help of the appropriate vocabulary:

A complex thing, the naked **male**, curly hairs and shining wet, at once bovine and **dolphin-like**, its scent **feral** and overwhelming [8].

The main reason for fear of close relationships is the upbringing of the heroines, which does not allow them to equate romantic love with brutal manifestations of intimacy, verbalised by contrasting words meaning "gentle" "innocent" and "brutal", "animal":

[...] the act [...] which seemed to deny all that **gentleness** of gesture and discreetness of permitted caress that so attracted her in Charles. She sometimes wondered why God had permitted such a **bestial** version of Duty to spoil such an **innocent** longing [7].

When did he begin to know that however **gentle** he was, however patient, it was no good, it would never be any good? She did not like to remember his face in those days,

*but did, for truthfulness, the puzzled brow, the questioning **tender** look, the largeness of it, convicted of its **brutality**, rejected in its closeness [8].*

According to S. De Beauvoir, the fear of intimacy is caused by the girl's ignorance of the essence of intimate relationships: the girl, faced with an incomprehensible and unexpected trial of life, experiences shock and horror. This concerns primarily young girls, too well brought up, without any sexual education, and whose sudden discovery of eroticism overwhelmed them [9].

The behaviour of a man about a woman is described using words that verbalise the following concepts:

1. Perseverance:

*A large hand, held out in kindness, **not once, but many times**, slapped away, pushed away, slapped away.[...] An **attempt**. A hand not pushed away. Tendons like steel, teeth in pain, clenched, clenched. The approach, the locked gateway, the panic, the whimpering flight. **Not once, but over and over and over** [8].*

***He did not wait**. He pressed her to his bosom [6].*

2. Power, subjugation:

*He was inexorable, and she sat still, and d'Urberville gave her the kiss of **mastery** [5].*

*Her body flinched again, as it had when her foot fell from the stool. He **conquered** that instinctive constriction, and her arms flung round him as if she would bind him to her for that eternity he could not dream without her [7].*

3. Violence

*She had once or twice seen animals couple; the **violence** haunted her mind [7].*

It should be noted that Victorian works do not contain explicit scenes of physical violence. At the same time, the seduction of an innocent girl, the use of her ignorance and helplessness are interpreted by some researchers as violence. Thus, the scene of Tess's temptation does not contain hints of the physical coercion of the heroine to intimacy:

He knelt and bent lower, till her breath warmed his face, and in a moment his cheek was in contact with hers. She was sleeping soundly, and upon her eyelashes there lingered tears [5].

However, the heroine's inexperience and her financial dependence on her husband blur the line between seduction and violence.

Thus, the stereotypical intimate behaviour of a Victorian woman is characterised by passivity. However, sometimes a woman herself openly shows her sensuality:

She clasped his neck, and for the first time Clare learnt what an impassioned woman's kisses were like upon the lips of one whom she loved with all her heart and soul, as Tess loved him [5].

In neo-Victorian works, the heroines afraid of marital intimacy are contrasted with those who can feel passion on a par with men. However, such manifestations of sensuality are possible only in extramarital affairs, which were considered unacceptable in Victorian times. The vocabulary that describes the feelings of a woman and a man during such a relationship belongs to the conceptual area of "Passion", "Intemperance":

*Then Charles fell on one knee and strained her **passionately** to him. Their mouths met with a **wild** violence that shocked both; made her avert her lips. He covered her cheeks, her eyes, with kisses [7].*

*She met him with **passion, fierce** as his own, and knowing too, for she exacted her pleasure from him, opened herself to it, with short animal cries [8].*

The role of women in intimate relationships is passive and verbalised through the vocabulary with the following meanings:

1. Slave:

*She became his **slave**. Quivering at every word [8].*

*Clara had shame of her sex. They cannot take a step without becoming **bondwomen**: into what a **slavery!**[6].*

A non-stereotypical Victorian woman in a close relationship with a man can be equal to a man and obey him:

*And her hair, already enhanced by the green shawl, was ravishingly alive where the firelight touched it; as if all her mystery, this most intimate self, was exposed before him: **proud and submissive, bound and unbound, his slave and his equal** [7].*

2. Victim:

*Once **victim**, always **victim-that's the law!**' [5].*

3. Property. The word *possession*, which verbalises this woman's role, has different connotations in Victorian and neo-Victorian works. Thus, in Meredith's work, *possession* has negative connotations due to the reluctance of women at the end of the Victorian era to play a passive role in relationships with men:

*Why was she not free? By what strange right was it that she was treated as a **possession?**[6]*

*In all these cases **possession** is a gentle term for **enslavement**, bestowing the sort of felicity attained to by the helot drunk. You can have the joy, the pride, the intoxication of possession; you can have no free soul [6].*

An important reason for the feeling of disgust or indifference to intimate manifestations in Victorian works is the lack of love for her husband:

*'Tess, why do you always **dislike** my kissing you?' 'I suppose-because I **don't love you.**' [5].*

On the other hand, a Victorian woman can rejoice in being a man's property if she has a feeling of love for him:

*So easefully had she delivered her whole being up to him that it **pleased** her to think he was regarding her as his absolute **possession**, to dispose of as he should choose [5]*

The nomination *possession* is used not only for a woman but also for a man, which indicates the ability of a Victorian woman to play an active role in intimate relationships. However, such behaviour is characteristic only of the neo-Victorian heroine Sarah. In addition, the heroine herself does not feel the desire to be owned or owned by her husband:

*She could give or **possess**; [...] whether because **possession** was so imperative in her had to be constantly renewed, could never be satisfied conquest only, [...] to possess him was not enough [7].*

The behaviour of J. Fowles' characters is guided by the realisation that true love has nothing to do with the concept of "property", which is one of the critical concepts

of Victorianism. This concept refers to intimacy in that era, attributing a passive role to women and preventing them from enjoying sensual love:

*And peril did at last begin to grasp her mystery. Some terrible peril of human sexual destiny had begun [...] it was not about love, but about **possession** and territory [7].*

In the late twentieth century, a woman's fear of being owned is transformed into a fear of serious feelings, and the desire to be independent leads to loneliness:

*People treat you as a **possession** if you have a certain sort of good looks [...]. You can become a property or an idol. I don't want it [8].*

Modern women, unlike Victorian, are not afraid of intimate relationships but of real feelings and dependence on the beloved man. In Bayat's work, the word *possession* acquires new connotations, verbalising the subconscious desire of the modern woman to play a passive role in the relationship with her beloved man:

*And very slowly and with infinite gentle delays and delicate diversions and variations of indirect assault Ronald finally, to use an outdated phrase, entered and took **possession** of all her coolness that grew warm against him [8].*

Bayat's work points out the fundamental difference between Victorian and modern perceptions of intimate relationships. Victorians were afraid to speak openly about the intimate side of life, and their contemporaries were afraid to say the word "love" considering this feeling artificial and far-fetched:

'I was thinking last night – about what you said about our generation and sex. We see it everywhere. [...] We are very knowing. [...] We know we are driven by desire, but we can't see it as they did, can we? We never say the word Love, do we – we know it's a suspect ideological construct – especially Romantic Love – so we have to make a real effort of imagination to know what it felt like to be them, here, believing in these things – Love themselves – that what they did mattered –' [8].

Thus, the keywords that conceptualise women's typical roles and characteristics in intimate relationships are *frigidity, tremble, coldly, horror, statue-like, panic, passive, frighten, asexual, dislike, slave, enslavement, bondwoman, submissive, bound, victim, possession*. The characteristics of a man are the words *male, dolphin-like, feral, mastery, conquer, violence*. These words confirm the prevailing view in Victorian times about a woman's asexuality, her inability to sensual pleasures and the perception of intimate relationships only as a marital duty.

It should be noted that the reproduction of the Victorian perception of intimate relationships through the analysis of neo-Victorian novels is entirely conditional, as their authors rely primarily on their imagination and modern understanding of female sexuality, which differs significantly from Victorian's.

References

1. Пагут О. Постать жінки в Західній культурі і літературі на рубежі XIX – XX ст. (еротичний і моральний аспекти) // Наук. зап. Терноп. держ. ун-ту. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 1998. – Вип. 3. – С. 187 – 202.
2. Priestley J. B. Victoria's Heyday. – L.: Penguin Books, 1974. – 296 p.
3. Thackeray W. M. Vanity Fair. – L.: Penguin Books Ltd., 1994. – 672 p.
4. Eliot G. Adam Bede. – L.: Penguin Books Ltd., 1994. – 507 p.
5. Hardy T. Tess of the d'Urbervilles. – L.: Penguin Books Ltd., 1994. – 508 p.

PHILOLOGICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

6. Meredith G. *The Egoist*. – Moscow: Foreign Languages Publ. House, 1962. – 670 p.
7. Fowles J. *The French Lieutenant's Woman*. – L.: Triad / Panther, 1985. – 468 p.
8. Wyatt A.S *Possession: A Romance*. – New York: Vintage International, 1990. – 511p.
9. Бовуар Симона, де. Друга статья: В 2-х т.– Т. 1. – К. : Основи, 1995 – 390 с.

WHAT IS BEING A SUCCESSFUL LAWYER? PROS AND CONS OF BEING A LAWYER.

Vasta Valeriia

teacher of the Department of General
Law and socio-humanitarian disciplines
Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs

Litvinenko Natalia

second-year student, specialty: "Law"
Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs

Dovbysh Arina

second-year student, specialty: "Law"
Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs

A lawyer is a professional in his field, he protects the interests of people who need help.

To become such a professional you need to learn a lot, constantly replenish the baggage of knowledge, follow changes in the law, regulations and regulations, and it was important to engage in self-education and self-development. Today, the young generation of lawyers is growing up in the new market of legal services. So, **we want to point out a few steps to becoming a successful lawyer:**

1. For us, the legal profession is a responsibility. The specialist performs his tasks and is responsible for the fate of man and even thousands of employees.

2. To gain practical experience. In our opinion, this is the most important criterion. Without experience, you will not be able to achieve career growth.

3. Learn every day. The legal profession must be a constant process of learning and growth.

4. The ability to work with people and instill confidence in them is important. It is important for a person in a difficult situation to hear a clear answer as to what can be done and how to protect the interests of their family and business. A professional must have confidence in voice, mannerisms and intonations.

5. Purposefulness and persistence. The principle of a lawyer's work is that the one who does not give up wins. A competent lawyer, even in the most hopeless case, is looking for clues that can improve the situation for the client.

6. Remember your mental health. This was not an important fact in his career as a lawyer. After all, many lawyers experience stress, depression and depression, due to the fact that you need to work hard on the results and satisfaction of your clients. You need to make sure that your mental and physical health is always normal.

7. For us personally, the most important thing is the ability to build a reputation. The success of a lawyer depends on what is said about him. After all, you need to pay attention to many details, even minor ones. For clients, it matters what clothes the lawyer wears, what property he owns, and what people he meets. Lawyers are one of the most respected people in the world because of the work they do.

However, being a lawyer has its advantages and disadvantages. **Benefits:**

1. A variety of career options. You can choose a career, both in the state and in your own business. For example, you can represent citizens as a criminal prosecutor or defend the interests of the innocent, as a defense attorney in criminal cases, or be a lawyer in a company.

2. Holds high positions. If a lawyer has experience, he can take any position at his discretion.

3. High wages. An important criterion in the work of a lawyer, because most applicants want to study at the Faculty of Law to earn more. However, if you are a beginner, you need a lot of experience to earn as a professional lawyer.

4. A growing circle of acquaintances. You get a lot of "useful" acquaintances who are ready to help you, but on the other hand, you have to be constantly open, and this is very difficult.

5. Ability to help others. As a lawyer, you can help businesses, organizations, and people who need it. For example, winning a case and solving a client's problem may be more profitable for you than the money you earn in the profession.

6. Prestige. Most often, this profession requires the respect of others and is often seen by the media as glamorous.

7. Flexibility of work schedule. Most often, this career allows you to adjust your schedule to higher specific needs. This allows you to spend more time with your family, to ensure a balance between work and personal life.

8. Starting your own business. When you have your own business as a lawyer, you can decide for yourself how you want to work.

Although the legal profession has many advantages that have already been mentioned, **the disadvantages** of this profession must also be taken into account.

1. A lot of paperwork. This work is quite exhausting, but it is the most important criterion of a lawyer's work.

2. Constant irritation. Defending the interests of one party, the lawyer is constantly in conflict with the other. The work is also complicated by strict deadlines dictated by the business world. After all, constant exposure to stress can have a negative effect on mental health. Controlling your emotions is very important for success in this profession.

3. Lack of practice. We think this is the most important criterion for the disadvantages of the legal profession, because no company or firm wants to hire a person without practice. The student has just graduated from university and needs to be taught everything, and it is more profitable for companies to hire a person with experience. The lack of practice is explained by the fact that the number of university graduates exceeds the possibility of employment.

4. Heavy customers. On the way to the lawyer there will always be people who will be, for example, dissatisfied with your work or who will refuse to pay for it. If

you want a steady income you have to deal with difficult customers. However, your job is to offer them representation and protection of their rights in order to preserve your reputation.

5. Changes in the law. As a lawyer, it is important to be constantly aware of changes in the law and to monitor changes as they occur.

We believe that the pros and cons of the legal profession, everyone chooses for their own reasons. For one, the disadvantages can be a plus and vice versa. We are all different, and our views are also different.

Thus, many pros and cons of the legal profession were mentioned, as well as how to become a successful lawyer, and from this information we can conclude. A lawyer is first and foremost a defender of justice. The main purpose of which is to protect the rights, monitor the implementation and observance of democratic requirements. But a lawyer is also a person, and they are all different. Some have, above all, law and justice, others have status and money, and still others have both. If you really want to be a lawyer, think, "Why me?" If you really give a reasonable answer – then you have chosen the right path.

References:

1. A. E. Zhalinsky Introduction to the specialty "Jurisprudence".
2. Gusarov S.D., Karpov O.M. Legal deontology: Navch. posibnik. - Kiev, 1998.
3. <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/pros-and-cons-of-being-a-lawyer>

ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ірчишина Марина Віталіїна,

старший викладач кафедри українознавства та іноземних мов,

Байрак Катерина Сергіївна,

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

***Анотація.** Робота присвячена дослідженню використання політкоректної лексики з метою уникнення потенційних образ. Наукову розвідку виконано на базі медійних текстів.*

***Ключові слова:** політкоректність, гендер, расова належність.*

Політкоректні терміни складають особливу групу неологізмів, які свідомо створюються носіями мови для заміни лексичних одиниць, що з тих чи інших політичних або соціальних причин починають сприйматись як принизливі. Серед політкоректних термінів можна виділити такі групи лексичних одиниць:

1) одиниці на позначення расової й національної належності, наприклад African American (афроамериканець – на позначення американців африканського походження), Africans, Afros або Sun people, my brotah, my sistah (на позначення представників негроїдної раси [1, с. 3]), jigga (представник темношкірого населення – замість табуйованого слова «nigger» у реп-піснях; jigga – лексичний гібрид від псевдоніма відомого репера Jay Z та слова «nigger»), the future President (звертання до маленьких афроамериканців), Indigenous People (первісне населення – на позначення американських індіанців), Inuit, Native Alaskan (інуїт – на позначення ескімосів). Цікаво, що слово «Oriental» – виходець зі Сходу, – замінюють на терміни «Asian American», «Pacific American», «Pacific Islander», «Oceanian American», які вказують на географічне походження і не враховують особливостей культури, в яких сформувалася особистість [2, с. 4];

2) одиниці на позначення гендерної належності, наприклад, спроби створити заміники слова «woman», які не є похідними від man – womyn, wimmin, wimyn, wofem, womban, womon; pre-womyn (girl), словотворення з уникненням чоловічого компонента в назвах – to person (to man), herstory (history), efemcipated (emancipated [2, с. 4]);

3) одиниці для нівелювання статевої приналежності, наприклад, звертання Mx (статеві нейтральне звертання – a title used before a man or woman's name as a gender-neutral alternative to Mr, Ms);

4) одиниці для нівелювання статусної приналежності наприклад, звертання Ms /'miz/, /məz/ (звертання до жінки, незалежно від її сімейного стану; також вживається у випадку розлучення; загальноприйняте в бізнесі: I appreciate your help, Ms. Chen [3, с. 312]);

5) одиниці, які позначають фізичні чи психічні якості людини – наприклад, синоніми на позначення людини з надмірною вагою: *large-thanaverage citizen*, *medium-sized*, *a person of size*, *a person of substance*, *a person with an alternative body image*; синоніми на позначення літніх людей – *chronologically gifted*, *experientially enchanced*, *longer-living*, *mature*, *seasoned*, *advanced in years* [80]; слова на позначення розумової неповноцінності – *celebrally challenged*, *intellectually challenged* (замість «*stupid*») [4], *alternatively schooled* (замість «*illiterate*», «*uneducated*»), *knowledge-based nonpossessor* (*ignorant*), *Sun children* (*children with Down syndrome*); психічних вад – *emotionally different* (замість «*crazy*», «*hysterical*») [5], *mental explorers* (*insane people*), *moonchild*, *reality challenged* (*crackpot*); зовнішніх недоліків – *comb-free*, *in follicle regression*, *hair-disadvantaged*, *follically disadvantaged* (замість «*bald*»), *aesthetically challenged*, *cosmetically different*, *facially challenged* (*ugly*) [6]; замість «*desease*» (хвороба, захворювання) кажуть «*condition*» (стан; наприклад, *mental condition* – психічний стан) [2, с. 5];

6) одиниці на позначення непрестижних професій, що підкреслюють їхню важливість для суспільства – *sanitation engineer*, *garbologist* (замість «*garbage collector*»), *environmental hygienist*, *custodian*, *building engineer* (замість «*janitor*»), *sex care provider*, *sex surrogate* (замість «*prostitute*»), *domestic engineer*, *domestic artist* (замість «*homemaker*»); *street orderly* (замість «*road-sweeper*»), *housekeeper* (замість «*servant*»), *information retrieval administrator* (замість «*filing clerk*»), *personal assistant*, *administrative assistant* (замість «*secretary*»), *service lawyer* (замість «*clerk in the law office*»), *exterminating engineer*, *vermin control officer* (замість «*rat catcher*»), *noctician* (замість «*night-watchman*»), *vehicle appearance specialist* [7, с. 509];

7) гендерно нейтральні одиниці, переважно на позначення професій, де нейтралізовано морфеми на позначення роду: *firefighter* (замість «*fireman*»), *actron* (замість «*actor/actress*»), *waitron*, *waitperson* (замість «*waiter/waitress*»), *chairperson* (замість «*chairman/chairwoman*»), *police officer* (замість «*policeman/policewoman*»), *businessperson* (замість «*businessman/businesswoman*»), *flight attendant* (замість «*steward/stewardess*»), *member of Congress* (замість «*congressman*»), *homemaker* (замість «*housewife*»), *law enforcement officer* (замість «*militiaman/ militiawoman*»), *sales representative* або *salesperson*, *shop assistant* (замість «*salesman/saleswoman*»), *spokesperson* (замість «*spokesman/spokeswoman*»);

8) одиниці на позначення тварин і рослин – *animal companion* (*pet*), *botanical companion*, *flolar companion* (*plant*, *bouquet*), *Canine-American* (*American dog*, за аналогією з *African American*), *oxygen exchange units* (*trees*), *Amphibian American* (*frog*) [7, с. 509];

9) одиниці на позначення соціальних та побутових явищ – *microteaching sessions* (*lessons*), *meltdown* (*crisis*), *home invasion* (*burglary*), *dysfunctional family* (*broken home*), *pro-life* (*anti-abortion*), *gender reassignment* (*sex change*), *negative saver* (*spendthrift*), *chemically challenged* (*drug addict*), *chemically inconvenienced* (*stoned*), *cybernetically challenged* (*net addict*), *involuntarily leisured*, *economically inactive* (*unemployed*) [2, с. 6];

10) одиниці комерційної політкоректності, зумовлені прагненням догодити клієнтові або привернути увагу покупців. Так, щоб залучити покупниць великих розмірів, власники й директори магазинів виявляють винахідливість у вигадуванні компліментних вивісок: «BIB» – скорочено від «Big Is Beautiful» (Великий розмір - це чудово), «Renoir Collection» (ренуарівська колекція). Пральні порошки продають у трьох упаковках: «small» (маленька), «medium» (середня), та замість лячного «large» (велика) пишуть більш «коректне» та приємне слово «family» (сімейна). Недорогі речі іменують budget-friendly, тобто «за доступною ціною».

Отже, політкоректна лексика досить широко впливає на сучасне життя людини та проявляється в абсолютно різних його формах. Загалом політкоректні слова сприймаються з позитивною конотацією, втім деякі лексеми здебільшого нагадують «жертв моди», адже звучать дуже неприродно та вирізняються браком сенсу. І найголовніше – активний розвиток концепту політкоректності: архаїзацію мовних явищ та появу нових (наприклад, site engineer замість caretaker). Враховуючи розвиток суспільства в цілому, варто звертати увагу на сучасний мовні тенденції та використовувати ті варіанти політкоректної лексики, які вважаються доречними.

Список використаної літератури:

1. Дмітрієва М. Д. Лінгвістичні методи забезпечення гендерної рівності / М. Д. Дмітрієва. // Livejournal. – 2013. – №3. – С. 3.
2. Зайко Л. В. Політкоректна лексика сучасної англійської мови як різновид евфемізмів / Л. В. Зайко. – Буча, 2016. – 10 с.
3. Сінькевич О. Б. Політкоректність в контексті глобалізаційних процесів сучасності / О. Б. Сінькевич. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 12 с.
4. Developmentally Disabled, and Going to College [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:
5. <https://www.nytimes.com/2017/08/03/education/edlife/students-developmentallearning-disabilities-college.html>
6. Fleming O. 'It's too sexually focused': Actress and feminist Lily Tomlin accuses HBO's Girls of teaching young women how to be 'used' [Електронний ресурс] / Olivia Fleming // The Daily Mail. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-2295839/Its-sexually-focused-Actressfeminist-Lily-Tomlin-accuses-HBOs-Girls-teaching-young-women-used.html>.
7. 5 Ways to go from Facially Challenged to Cute AF [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.theno4playshow.com/blog/2017/4/25/5-ways-to-go-from-faciallychallenge-to-cute-af>
8. Лютянська Н. І. Особливості об'єктивації концептів толерантність та політична коректність в англomовному мас-медійному дискурсі / Н. І. Лютянська. – Миколаїв: Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2014. – 487 с.

ОРХОН ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ АНТРОПОНИМДЕРДІҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ

Бияров Бердібек

Кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
Восточно-Казахстанский государственный университет имени
С.Аманжолова. Усть-Каменогорск. Казахстан

Кыдырбекова Акерке

Магистрант 2 курса
Восточно-Казахстанский государственный университет имени
С.Аманжолова. Усть-Каменогорск. Казахстан

«Кеңістік» концептісі – тілдік құралдар арқылы шынайылықты, ментальді білімді зерттеудің қажетті нысаны, негізі. Кеңістік – «уақыт» сияқты шынайы болмыстың негізгі категориясы. Ол туралы алғашқы зерттеулер жазған классикалық неміс философиясының өкілдері И. Кант, Г. Гегель, Л. Фейербах, Ф. Шеллинг, А. Шопенгауер және Ж. Делез, Ф. Гваттари болды. Олар «кеңістік» — бұл мінсіз [идеалды] мән [absoluter Raum], болмыс [Raum des Seins] деп түсінді. Бүгінде лингвоконцептанушылар «кеңістік пен уақытты» әмбебап концептілер санағына жатқызады. Әмбебап концептілер – бұл «адам санасындағы мәдениеттің жиынтығы» [2, 51-63] болып табылады, яғни белгілі бір ұлттық-мәдени қауымдастықтың мәдениет ұғымына жатқызған түсініктері.

Орхон жазба ескерткіштері тілінде «кеңістік» концептісіндегі ономастиканың семантикасы арқылы түркі халықтары мәдениетінің, дүниетанымының, әлем бейнесінің жалпы мазмұнының танып, мәнін ашуға болады.

Орхон ескерткіштеріндегі антропонимдерге этимологиялық талдау жасап көрейік.

1. Татпар (Құтлық) қаған ескерткіші.

1. Антропоним: Мұқан қаған.(Н.Базылхан,3).

3. Антропоним: Ниуар қаған.(Н.Базылхан,3).

4. Антропоним: Ұрқұпар Чұрачұ Маға Татпар қаған.(Н.Базылхан,3).

6. Антропоним: Маға Ұмна қаған.(Н.Базылхан,3).

Мұқан қаған есіміндегі Мұқан араб тілінен парсы арқылы келген муһһан «құл, дәйеші» сөзінен жасалады (Жанұзақ,2007,413). Бұл кірме есім көне түркілердің соғды-иран елдерімен тығыз байланыста болғанын білдіреді. Қаған түркілердің ең жоғарғы дәрежелі лауазым аты екені айтылған.....?

Ниуар қаған есімі сол дәуірдегі түркі қоғамына ене бастаған буддизмнің әсерімен санскрит тілінен шығатын нирвана «будда жұмағы» сөзінен жасалған деп пайымдаймыз (Дхаммапада,1993,55). Ниуар/Нивар/Нирвана.

Ұрқұпар Чұрачұ Маға Татпар қағанесімін таратып айту қиын, өйткені сол дәуірде, түркілердің лауазым аттары мен лақап есімдеріне (Енисей ескерткіштеріне қарағанда) қытай, санскрит, соғды т.б. тілдерден сөздер араласа

бастаған. Шамалап шешкенде, Ұрқпар есімі көне түркі ұрұқ «тұқым, ұрпақ» (ДТС,1969,615) сөзінен шығып «тұқымынан бері» деген мағына беруі мүмкін. Ал Чұрачұ соғды. чұр+ачұ «әскери қолбасшы» мағынасымен алғашқы атаумен байланысады. Үшінші компонент Маға соғды. мағ(а) «аспандағы ай», маға «жылан» немесе көне түркі. мағ(а) «даңқ, мақтан» (ДТС,1969.335) сөзінің бірі болса, Татпар, Л.Н.Гумилевтің пайымдауынша, санскрит. патра «қайырсадақа жинауға арналған будда табағы» сөзінің бұрмаланған түрі (Гумилев,1994,466). Сонда, Ұрқпар Чұрачұ Маға Татпар «тұқымынан қолбасшы даңқты Татпар қаған» болып шығуы ықтимал.

Маға Ұмна қаған – Татпар қағанның інісі, таспиқтық жүйе бойынша, келесі қаған болған адам. Мұндағы Маға соғды. мағ(а) «ай» және соғд. маға «жылан», көне түркі. мағ(а) «даңқ, мақтан» сөздерінің бірінен жасалып тұр (ДТС,1969,335). Қайсы түбірден шығатынын тап басып айту қиын. Ұмна/Ұмұна есімі көне түркі. ұмынч/ұмұнч «үміт» сөзінен шығады (ДТС,1969,611-612). Сонда Маға Ұмына қаған «даңқты Үміт қаған» мағынасын бермек.

2. Онгин ескерткіші.

1. Антропоним: Ямы [Йамы] қаған. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
2. Антропоним: Қапаған қаған. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
3. Антропоним: Елтеріс қаған. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
4. Антропоним: Елетміш явғу ұрпағы Ышбара Тамған-шор інісі Ышбара Тамған тархан. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
5. Антропоним: Баға-Теңіркен. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
6. Антропоним:Білге/Біліге қаған. (С.Қаржаубай). [9;145-146].
7. Антропоним: Ышбара тархан. (С.Қаржаубай). [9;145-146].

Ямы [Йамы] қағанның Бумын, Тумэн, Ел қаған деген есімдері де бар. Түркітанушы-ғалымдардың пікірінше, Бумын, Йамы, Тумэн ол адамның қаған болғанға дейінгі есімдері де, Ел қаған таққа отырғаннан соң берілген мәртебелі аты (Махпиров,1997,137). Қытай жазбаларында кездесетін Тумэн антропонимі Бумынның өзгерген түрі деушілер бар және ол екі есімді бөліп қарайтын көзқарастар бар. Мәселен, Ю.А.Зуев Тумын/Тумен оның нақты есімі екенін және түркілер тохар тілінен алған тумане «он мың» сөзінен жасалғанын атап көрсетеді (Зуев,1970,77). Ал Бумын, Йамы есімдерін халық эвфемизм ретінде қосымша қолданған дейді (сонда). Бұл екі есімнің мағынасын ашу қиындығы сол себепті болса керек.

Бірінші Түркі қағанатын құрған адамға Ел қаған деген құрметті ат қою қалыпты жағдай: Ел қаған «тұтас елдің қағаны» дегенді білдіріп тұрады.

Қапаған қағанның таққа отырғанға дейінгі есімі Бағ Чур (қытайша жазылуы Мочжо) болғаны мәлім (Махпиров,1997,140). Зерттеушілердің көбі Қапаған антропонимінің түбірі қап «қабу, ұстау, тістеу» сөзі + аған (бейімділікті білдіретін жұрнақ) деп табады да, Қапаған «қабаған, жыртқыш» мағыналы лақап есім деп таниды (Гумилев, Кляшторный т.б.). Біз де осы пікірді қолдаймыз және Қапаған қағанның таққа отырғанға дейінгі есімі мен лауазымы Бағ Чұр емес, Баға Чор түрінде болған болуы керек деп топшылаймыз. Баға «аға, үлкен, жоғары» титулы сол дәуірде соғды тілінен еніп, кең тараған еді (М.: Баға тархан). Сонда Баға Чор «аға чор» деген лауазымды білдіреді.

Елтеріс қаған – Құтлұғтың таққа отырған соң иемденген хандық есімі. Құтлұғ «құтты, құт әкелуші» мәнді есім екені айтылды, тек таққа отырғанға дейінгі аты-жөні қытай жазбаларында Құтлұғ түдүн-чор түрінде кездесетінін айта кетелік (Кляшторный,1964,26). Мұндағы түдүн/түтүн қытай тілінен енген титул «аймақ басшысы» деген мағынада қолданылған (ДТС,1969,593).

Елтеріс хандық, мәртебелі есімін барлық зерттеуші ел «ел, жалпы халық» және теріс «бірге жинасқан, терген» сөздерінің бірігуінен жасалғанын мойындайды (Кононов,1980,102). Екінші қағанатты құрған адамның еңбегі мен ерлігін бағалап, елінің берген лақап есімі еді бұл.

Елетміш явғу ұрпағы Ышбара Тамған-шор інісі Ышбара Тамған тархан. Ескерткіште кездесетін тым шұбалаңқы бұл есімді біртіндеп таратуға тура келеді. Елетміш антропонимі көне түркі, көне ұйғыр ескерткіштерінде кездеседі және мағынасы біршама оңай шешіледі: Ел «ел, халық» + етміш «еткен» мәнді өткен шақ есімше сөздерінің бірігуінен жасалады. Сонда Елетміш «елді құрған, жасаған» деген ұғым тудырады. Мұндағы явғу/йабғу/жабғу батыс түріктерінің лауазым аты, «бас уәзір» дәрежесін білдіреді (ДТС,1969,222). Елетміштің жабғы дәрежесінде болғанын білеміз. Оның ұрпағы Ышбара Тамған-шор болады. Мұндағы Ышбара санскрит тілінен енген лауазым аты «әмірші», «Шива құдайдың баламасы» мағыналарын береді (Невелева, 1975,110).

Тамған көне түркі. тамға «мөр, таңба» сөзі + н (белгісіз жұрнақ) арқылы жасалып, «мөр сақтаушы, таңбашы» лауазымын білдіретіндей (ДТС,1969,530). Шор титул екені айтылған. Ал оның інісі Ышбара Тамған тархан атағын алған екен. Ағасынан кейін қағанның «мөр сақтаушысы» болғандықтан, екеуінің есімдері бірдей, тек шендері ғана өзгеше: ағасы – чор, інісі – тархан. Бұл әулет қағанның мөр сақтаушысы қызметін мұрагерлікпен атқарып отырған сияқты. Мөр сақтаушы қазіргі хатшылық тәрізді қызмет болғанмен, сол дәуірде аса жоғары дәрежеге ие болғаны байқалады.

Баға-Теңіркен есіміндегі баға соғды тілінен енген титул екені айтылды, көбінесе, бір шеннің ішіндегі жоғарғы дәрежені білдіретін болған «аға, үлкен, жоғары». Теңіркен көне түркі. «Тәңірге құлшылық етуші білімдар. Мұсылман болмаған түркілер тілінде» деген мағынада қолданылған (Қашқари,1997,517). Тәңір дінін ұстанған түркілердің діни қызметкері болғаны анық. Баға Теңіркен, сонда, «Аға Теңіркен» дегенді білдіріп тұр.

Білге/Біліге қаған есімі Орхон ескерткіштерінде жиі кездесіп отырады. Білге сөзі көне түркі. «дана, данышпан, ақылды» мәнінде жұмсалған (ДТС,1969,99). А.Н.Кононовтың пікірінше, білге: 1. «дана» лақап есімін, 2. «әмірші» титулын білдірген (Кононов,1980,16-17). Таратып айтсақ, Білге лақап есімі кейін келе лауазым атына ауысқанын байқаймыз.

Ышбара тарханесіміндегі Ышбара санскрит тілінен енген лауазым аты «әмірші», «Шива құдайдың баламасы» екені жоғарыда айтылды. Қытай, әлде иран тілінен еніп, ғұндардан бері келе жатқан тархан лауазым аты «әскербасы, қолбасы» дегенді білдірген және оның бойла баға тархан, апа тархан тәрізді дәрежелері бар. Ышбара тархан «әмірші тархан» мағынасын береді және түркілердің билеушілері (қаған, жабғы, шад т.б) әскери қызметті қосымша атақарып отыратын болған деген зерттеушілердің пікірлері расқа шығады.

3. Күлтегін ескерткіші.

1. Антропоним: Істемі қаған. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
2. Антропоним: Елбілге қатун. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
3. Антропоним: Баз қаған. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
4. Антропоним: Барыс бек. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
5. Антропоним: Оң тұтұқ. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
6. Антропоним: Чача сеңүн. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
7. Антропоним: Ұлуғ еркін. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
8. Антропоним: Аз тұтұқ. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
9. Антропоним: Қоошу тұтұқ. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
10. Антропоним: Удар сеңүн. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
11. Антропоним: Ликең. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
12. Антропоним: Бөлен. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
13. Антропоним: Нек сеңүн. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
14. Антропоним: Оғул тархан. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
15. Антропоним: Мақараш таңбашы. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
16. Антропоним: Оғыз Білге қаған. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
17. Антропоним: Тардуш Ынанчу чор. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
18. Антропоним: Чең сеңүн. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).
19. Антропоним: Туйғын Елтебер. (С.Е.Малов, 10), (С.Қаржаубай,9).

Істемі/Естемі қаған Бумын қағанның інісі және қағанаттың алғашқы жабғысы болған. Зерттеуші Ю.А.Зуев Истеми есімін тохар тілінің астами деген сөзінен шығарады, бірақ мағынасын келтірмейді (Зуев,1970,77). Істемі қағанды Византия жазбалары Сильзибул деп жазса, араб жазбаларында Синджибу түрінде кездеседі (Махпиров,1997,137).

Елбілге қатун есімі Елтеріс қағанның әйелі ретінде тас ескерткішке қашалған. Жалпы көне түркі ескерткіштерінде әйел адамның есімі сирек кездеседі. Антропоним ел «ел, халық» + білге «дана» сөздерінен бірігіп жасалады және Елбілге «ел сыйлаған дана әйел» мағынасын береді. Елтеріс қағанның жарына мұндай мәртебелі лақап есім берілуіне қарағанда, ол адамның қағанатқа еңбегі сіңген танымал әйел болғаны анық. Ал қатын айқындауышы қат «қос (шайға сүт қат) + ын (сөзжасам жұрнағы) тұлғалары атқылы жасалып, қатын «қосылған (ерге шыққан)» мағыналы сөзі екені жоғарыда айтылды (Талас ескерткіштері).

Баз қаған есімі көне түркі. баз «ғаріп, жат (адам)» (Қашқари,1997,3-т,208) сөзінен немесе баз (қыл) «бейбіт қыл» (ДТС,1969,89) сөздерінің бірінен жасалып тұр. Біздің ойымызша, қағанның лақап есіміне лайық мағына «(елді) бейбіт қылды, біріктірді» мағынасы болса керек.

Барыс бек«барыс ағындай батыл, епті болсын» деген тілекпен қойылатын есім, ал бек оның ақсүйектер әулетінен шыққанын білдіреді.

Оң тұтұқ есімнен гөрі лауазым атына ұқсайды, өйткені қытай. оң «ван, князь» шенін білдірсе, қытай. тұтұқ «аймақтың әскери басшысы» лауазымын білдіреді (ДТС,1969,367). Ескерткіште ол адамның есімі емес, шені мен лауазымы ғана жазылған сыңайлы.

Чача сеңүн есімі табғач тілінен болғандықтан, мағынасын ашу қиынға соғады, ал сеңүн/саңүн қытай. цзянцзюнь «қолбасшы» лауазымы екені анық (ДТС,1969,485).

Ұлуғ еркін есіміндегі ұлуғ көне түркі тілінде «көлемі үлкен», «жасы, дәрежесі үлкен», «ұлы», «биік», «ауыр» мағыналарын берген (ДТС,1969,610). Осылардың ішінен лақап есімге айналып тұрғаны «ұлы» мағынасы, өйткені бұл есім еркін/ірікін қарлұқтарға тән титулмен байланысып тұр (ДТС,1969,212). А.Н.Кононов еркін сөзін ер «еркек» + кін (жинақтық, көптік мәнді қосымша) тұлғаларына жіктейді (Кононов,РТ,100). Біздің ойымызша, М.Қашқари берген мына анықтама еркін/ірікін лауазым атының мағынасын ашатындай: ірікін «ірікілген. Жиналған, ірікілген нәрсенің бәріне «ірікін» сөзі қолданылады. Қарлұқтардың ірілерге, үлкендерге «Көл ірікін – Ірікілген көл» дейтіні де осы сөзден шыққан. Бұл «ақылы көлдей ірікіліп, жиналып толған» деген мағынаны білдіреді (Қашқари,1997,138-139). Ғұлама ғалым өзі көзбен көріп, құлақпен естіп жазғанына сенуден басқа амал жоқ. Ақылы, тәжірибесі толған адамды еркін/ірікін сайлап, ел тізгінін беретіні де рас,сонымен бірге, бытырап кеткен руларды бір жерге жинап, басын қосып, ел қылған адамға да еркін/ірікін лауазымы лайық келетінін қосқымыз келеді. Сонда Ұлығ Еркін «ұлы еркін (басшы)» деген есім болып шығады.

Аз тұтұқ есіміндегі аз – этноним: «... аз будун йағы болты» (Кт(б) 42-жол). Аз тұтұқ тура мағынасында «аз елінің тұтығы (әскербасы)» дегенді білдіреді. Тұтұқ қытай. «аймақ әскербасы, генерал» мәнді титул екені айтылды.

Қоошу тұтұқ есімін мәтін бойынша Оқұшү түрінде оқуға болады және ол сөз көне түркі. оқычы/оқұшү «хабаршы, жаршы» деген мағына бере алады (ДТС,1969,369). Оқұшү есімінің түбірі оқы/оқұ «шақыру», «оқу» мәндерінде жұмсалады (сонда). Оқұшү тұтұқ «жаршы әскербасы» деген ұғымға саяды. Бұл түргештердің тұтұғы болған адам.

Ұдар/Ұдар сеңүн антропонимінің негізі санскрит. Ұдаранити «бір будданың аты» (ДТС,1969,605) есімінің қысқарған түрі болуы керек деп топшылаймыз. Ұдар сеңүн «Ұдар қолбасшы» татабы тайпасынан келген адам ретінде көрсетілген.

Ликең. «Күлтегін» ескерткішінде Ісйі Ликең түрінде оқылса керек еді. Табғач есімі болғандықтан, этимологиясын ашу мүмкін емес.

Бөлен, дұрысы Бөлөн, түпүт (тибет) елінен келген елшінің лауазым аты деп көрсетіледі «Көне түркі сөздігінде»: тибет. бод-блон, титул (ДТС,1969,117).

Нең сеңүн, мәтінде Нең сеңүн болып оқылады. Мұндағы Нең есімі көне түркі. нең «зат, тауар, байлық» сөзінен жасалып тұруы ықтимал (ДТС,1969,358). Бір ғажабы, сеңүн/саңүн/сағүн «қолбасшы» титулының барлық елге кеңінен тарағаны байқалады.

Оғул тархан «бала тархан» мағыналы есім екені белгілі.

Мақараш таңбашы есімінің негізі Мақараш/Мақраш санскрит. маһарайа «ұлы әмірші, мағараджа, билеуші» сөзінен жасалған антропоним болып табылады (ДТС,1969,338). Ал таңбашы «мөр сақтаушы, тамған» лауазымын білдіреді.

Оғыз Білге таңбашы «оғыз елінен келген Білге таңбашы» дегенді білдіреді. Білге лақап есім, титул ретінде кеңінен тарағандықтан, алдына анықтауыш (оғұз)

қосып жазбаса болмайтыны белгілі. Тамғашы/таңбашы «мөр сақтаушы» лауазымы. Күлтегін қайтыс болғанда бұл елдерден бірінші басшы емес, олардың хатшылары (таңбашылары) келген деп ұққан дұрыс болады.

Тардуш Ынанчу чор есіміндегі Тардуш көне түркі тардуш «батыс қанат» сөзінен шығады (Клюкин,1932,25). В.У.Махпиров түркі қоғамы төлес «оң қанат» және тардуш «сол қанат» болып екіге бөлінген дейді (Махпиров,1997,75). Шындығында төлес «шығыс қанат», ал тардуш «батыс қанат» деп көрсеткен Клюкиннің пікірі дұрыс келеді, өйткені Түркі қағанаты (екіге бөлінбей тұрғанда – Б.Б.) Өтүкен қойнауынан (Хангай тауынан) Каспий теңізіне дейін созылып жатты да, шығыс-батыс болып бөлінуге, басқаруға ыңғайлы болды. Сонымен бірге Тардуш «Көне түркі сөздігінде» этноним ретінде көрсетілген (ДТС,1969,537), алайда төлес-тардуш әскери-әкішілік бөлініс болғаны анық, оның құрамына көптеген тайпалар енген. Осы Тардуш аумағына кірген қырғыздардан келген Ынанчу чорды арнайы Тардуш Ынанчу чор деп көрсетіп жазған. Ынанчу «сенімді, сенімді өкіл» лақап есімі және чор «әскери шен» екені талай рет айтылды.

Чең сеңүн/Чаң сеңүн табғач қағанының чықаны (қайнағасы не балдызы) болғандықтан, есім мағынасы қытай тілінен ғана ашылады.

Туйғын Елтебер, дұрысы Тойғұн Елтебер, есіміндегі Тойғұн сыңары көне түркі. той «орда жайы, қосын ордасы» (Қашқари,1997,198) + ғұн (зат есім жасайтын жұрнақ) тұлғаларымен жасалып, «ордабасы, сарай қызметкері» лауазымын білдіреді. Ал Елтебер қарлұқтардың ең жоғары лауазымы болған және А.Н.Кононовтың айтуынша ел + тебер/тегер «жету, жеткізу» сөздерінен жасалады (Кононов,1980,102). Біздің ойымызша, теб/тег түбір алмасуы күмәнді, сондықтан ел «ел, халық» + тебре «қозғау, қимылдату» сөздерінің бірігуімен жасалу мүмкіндігі бар (ДТС,1969,546). Сонда, Елтебер «елді қозғаушы, алға бастаушы» деген ұғым береді.

ПЕРЕВАГИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Білик Яна Степанівна

к. філол. н., доцент

Вінницький національний медичний університет ім. М.І Пирогова

Лісовий Микола Іванович

к. пед. н., доцент

Вінницький національний медичний університет ім. М.І Пирогова

Нові державні освітні стандарти професійної та загальної освіти свідчать про необхідність значної перебудови всіх складових освітньої парадигми, в першу чергу, закладів вищої освіти. Йдеться про зміни інтерактивних форм навчання, обов'язкового використання цифрових технологій (ЦТ) на всіх етапах процесу навчання – від викладу матеріалу до його контролю, моделювання інноваційних методів навчання тощо.

Цифрові освітні технології є способом організації сучасного освітнього середовища. Вони повинні підтримувати чотири ключові компоненти процесу навчання: активну участь, роботу в групах, взаємодію та зворотний зв'язок з експертами [1, с. 4].

Технології, які можна використовувати, на жаль, часто залежать від ресурсів, якими володіє викладач / навчальний заклад. Інтерактивна дошка, комп'ютер з проектором, аудиторія, обладнана ноутбуками, нетбуками, планшетами (комп'ютерний клас, який потрібно бронювати заздалегідь). У всіх випадках технології використовувалися б на кожному занятті.

У випадку з іноземними здобувачами вищої освіти використання комп'ютерів під час занять збільшить їх мотивацію до вивчення мови, оскільки це найкращий прийом практикувати мову й мовлення.

Одним із способів інтеграції використання технології в курсі української мови як іноземної є застосування змішаного підходу до вивчення. Мається на увазі мовний курс, що поєднує в собі спілкування віч-на-віч в аудиторії й використання технологій. Причому здобувачі використовують технологію вдома [2, с. 4]. Хоча більшість вважають, що змішане навчання складається зі спілкування віч-на-віч в аудиторії з додаванням онлайн-курсу.

Ірена Роберт у своїй монографії «Теорія й методика інформатизації освіти (психолого-педагогічний і технологічний аспекти)» зауважила, що функціонування інформаційно-комунікаційного предметного середовища визначається такими факторами: здійсненням інформаційної взаємодії користувача (користувачів) як між собою (в межах освітніх взаємодій), так і з екранною подачею об'єктів, які вивчаються, впливом на розглядувані процеси або явища, навчальні сюжети, що відбуваються й розвиваються на базі використання інформаційного освітнього ресурсу даної конкретної предметної галузі; можливістю працювати в умовах реалізації вбудованих технологій

навчання, орієнтованих на навчання закономірностей конкретної предметної галузі [3; 4, с. 4].

Найкращим прийомом, за допомогою якого можлива реалізація цього типу змішаного навчання, є створення й використання інформаційно-комунікаційного предметного середовища.

За допомогою використання цифрових інформаційних технологій можливе навчання:

1. Лексики. Як відомо, для вивчення всієї лексики з мовного курсу здобувачам просто не вистачає часу й багато чого повинно бути вивчено за межами аудиторії. Інформаційні технології можуть допомогти вивчити слова, оскільки доведено, що слова запам'ятовуються краще, якщо представлені в цікавій формі й сприймаються емоційно.

2. Граматики. У повсякденному житті більшість із технологій використовуються людьми для перевірки своїх знань із граматики, а також під час написання текстів; вони ж корисні й в процесі вивчення мови. Наприклад, сайти, що автоматично перекладають тексти й інструменти, вбудовані в програми з обробки текстів (програми з перевірки орфографії та граматики), порівняння результатів у мережі Google, з використанням вебсторінки під назвою Googlefight тощо.

3. Аудіювання. З появою Інтернету навчання різних мов стало набагато цікавішим. За умов правильного використання, технології можуть допомогти викладачу й студенту з розумінням усного мовлення в реальному житті. Крім Інтернету, можна використовувати звукозаписні пристрої (мобільні телефони, MP3 плеєри), інструменти телефонії (Skype) та ін.

4. Читання. Різні стратегії читання необхідні, коли йдеться про електронні тексти, а з появою нових жанрів тексту (електронна пошта, чат, мікроблог тощо), комбінацій тексту, зображень змінився сам характер тексту. Усе це вимагає нового набору навичок, які, зазвичай, об'єднуються під загальним терміном «цифрова грамотність».

6. Говоріння. Інструменти Web 2.0 – одні з найкращих технологій, які можуть допомогти здобувачам покращити їх розмовне мовлення. Серед інших інструментів у цьому напрямку можна також виділити аудіо-редагувальні технології мобільних телефонів, вебкамери, аудіо-інтернет-сайти, інтерв'ю вебсайтів, комп'ютерні ігри й віртуальні слова тощо.

7. Вимови. Останнім часом було розроблено безліч інструментів і вебсайтів, покликаних допомогти викладачу й здобувачеві з вимовою. Для навчання вимови, включаючи загальні фонетичні знання, поширені помилки у вимові, наголошуванні слів тощо можна використовувати спеціальні інтернет-ресурси, вебсайти, звуковідтворювальні словники, фонематичні діаграми й інші онлайн-інструменти.

5. Письма. Навички письма належать до найбільш проблемних. Тому однією зі складних задач для викладача – допомогти іноземному здобувачу вищої освіти розширити використання Інтернету за межі їх рідної мови.

У зв'язку із збільшенням користувачів інтернету, останнім часом спостерігається підвищений інтерес до таких важливих інструментів, як блоги,

енциклопедія «Вікіпедія» (простий веб-сайт з контентом, який легко може редагуватися) або ж платформи соціальних мереж тощо, які допомагають тим, хто навчається мови, звикати до письма. Фейсбук, твіттер та інші соцмережі вже давно стали невід'ємною частиною життя практично кожного, тому використання соцмереж під час навчання письма (більшість студентів все ж таки використовують іноземну для них мову для спілкування з іншими на цих сайтах) є хорошим варіантом і може бути популярним. Крім звичайних навиків письма студентам необхідні також навички цифрової грамотності, що є також ще однією причиною використання цифрових інструментів.

Отже, використання ЦТ у сфері освіти допомагають вдосконалити процеси навчання, підвищити освітні результати й мотивацію, спілкування в мережі й виконання спільних проєктів тощо.

Список літератури:

1. Тестов В. А. Информационное общество: переход к новой парадигме в образовании. *Педагогика*. 2012. № 4. С. 3-10.
2. Назарова Н. Б., Мохова О. Л. Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам. *Современные проблемы науки и образования*. 2016. № 3. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=24564> (дата звернення: 11.01.2022).
3. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). Москва : ИИО РАО, 2008.
4. Роберт И. В. Толкование слов и словосочетаний понятийного аппарата информатизации образования. *Информатика и образование*. 2004. № 5. С. 22-29.

КУРС «МЕДІАЛІНГВІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ» ЯК ЧАСТИНА ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ- ІНОЗЕМЦІВ

Губа Людмила Олексіївна

кандидат філологічних наук, старший викладач
Дніпровський державний медичний університет

Наразі фахівці всіх професій залучені до сучасного інформаційного світу і відчують його вплив. Тому необхідно озброїти їх навичками, що допоможуть їм відстоювати свою особисту і професійну незалежність. Не менш важливим є надати такі навички і студентам-іноземцям, які прибувають у нашу країну, щоб отримати вищу освіту. Запровадження у навчальний процес негуманітарних спеціальностей дисциплін, що надають необхідний інструментарій для захисту від застосування маніпулятивних технологій, дозволить їм не тільки виокремлювати незаангажовану інформацію у медіа, але, сподіваємось, й стати своєрідними амбасадорами України у світі. Мета статті полягає в тому, щоб розглянути основні засади викладання дисципліни «Медіалінгвістичні технології» і довести доцільність її впровадження у навчальні плани студентів-іноземців старших курсів негуманітарного профілю. Теоретичну базу дослідження складає концепція медіатексту як багаторівневого явища, яке поєднує в нерозривній діалектичній єдності медійні та лінгвістичні характеристики. Методологія дослідження містить досягнення тих напрямків, в рамках яких аналізуються медіатексти. При вивченні об'єкту дослідження застосовувались методи лінгводидактики.

Структура дисципліни, ефективні методики її викладання стали предметом дослідження у руслі розробки необхідних як для вітчизняних, так і для іноземних студентів освітніх компетенцій, а саме: здатності визначати характеристики масової комунікації як специфічної сфери функціонування мови мас-медіа та медіатексту; аналізувати функціонально-стилістичні і комунікативно-прагматичні ресурси сучасної медіакомунікації; характеризувати специфіку медіатексту та його основних видів на різних носіях; визначати критерії впливу на масову та індивідуальну свідомість. Дисципліна «Медіалінгвістичні технології» може бути важливою складовою гуманітарної освіти працівників різних сфер діяльності, тому що розкриває цілі, завдання та механізми медіалінгвістичного впливу та надає інструментарій для захисту від нього в засобах масової комунікації, що є вкрай актуальним у сучасному цифровому світі.

Медіалінгвістичні технології в сучасних умовах набувають статусу чи не найважливішого розділу медіалінгвістики – порівняно нового напрямку, що сформувався як система наукових знань лише у 90-х роках ХХ ст., а вже на початку 2000-х рр. його було включено до навчальних програм факультетів журналістики провідних українських та багатьох європейських університетів. Власне, медіалінгвістика є спадкоємицею стилістики, зокрема тих лінгвістичних

розвідок, які називали за об'єктом дослідження («Мова газети», «Мова радіо», «Мова телебачення», а згідно із сучасною термінологією – «Мова ЗМК»), але медіалінгвістика не обмежується вивченням функціонально-прагматичного аспекту мови сучасних засобів масової комунікації, а розглядає мову ЗМК як репрезентанта національної мови, вивчає її внутрішньолінгвістичний статус, типологію медіамовлення, мовностилістичні особливості основних типів медіатекстів, екстралінгвістичні складові медіадискурсу і лінгвомедійні технології впливу на індивідуальну і масову свідомість. Медіалінгвістичні технології фактично виокремлено з одного зі структурних розділів медіалінгвістики в самостійну дисципліну, і це обумовлено тим, що сьогодні медіа суттєво впливають і на мовну, і на соціально-психологічну, і на культурну, і на політичну ситуації в суспільстві. Засоби масової комунікації, які мають майже необмежені права на доступ до інформації та її поширення, завжди використовують можливість впливати на поведінку як особистості, так і мас. Тому запровадження у навчальний процес дисциплін, які давали б майбутнім спеціалістам у сфері медіа надійний інструментарій для захисту від застосування маніпулятивних технологій, є нагальною потребою. Але не менш важливим є надати хоча б базові знання з медіаграмотності і студентам інших спеціальностей. Зовсім незайвим буде отримання такої інформації студентами-іноземцями, що навчаються в українських вишах. Саме такою дисципліною можуть стати «Медіалінгвістичні технології». Специфіка курсу «Медіалінгвістичні технології» полягає в тому, що під час його викладання передбачено розгляд лінгвістичної та медійної складових медіатексту в аспекті різнорівневого впливу на масову та індивідуальну свідомість.

В епоху масових комунікацій маніпуляції набули ознак глобальності, тому їх аналіз становить неабиякий і науковий, і практичний інтерес. Сучасні дослідження Є. Л. Доценко [1], В. П. Шейнова [2], М. О. Кронгауза [3], Г. Г. Почепцова [4], С. О. Зелінського [5], Г. Шилера [6], Р. Бендлера та Дж. Гріндера [7], Р. Ділтса [8] та ін. продовжують і поглиблюють традицію розгляду маніпуляцій з точки зору психологічних і психічних механізмів її здійснення. Теорію та практику мовленнєвого впливу розробляють, зокрема, Т. А. ван Дейк [9], О. С. Іссерс [10], В. В. Різун [11], Г. А. Копніна [12], І. А. Стернін [13], Є. Ф. Тарасов [14], В. М. Корнєєв [15], Л. Є. Сорокіна [16] тощо. Мовленнєву маніпуляцію в аспекті її використання у різних типах дискурсу – рекламному, соціально-політичному, побутовому, медійному – досліджують С. Г. Кара-Мурза [17], А. М. Цуладзе [18], А. П. Чудинов [19], Е. Ласан [20], Н. Хомський (Чомські) [21] та ін. Більшість науковців у своїх розвідках порушують проблему зв'язку маніпуляцій з каналами поширення інформації – ЗМК. У 2006 р. вийшов навчально-методичний посібник І. М. Дзялошинського «Манипулятивные технологии в масс-медиа», в якому зроблено акцент на аналізі різноманітних класифікацій маніпуляційного впливу через ЗМК, але засоби лінгвістичного впливу не стали об'єктом повноцінного студіювання [22]. У посібнику Є. В. Горіної «Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности» (2016) розглядаються процеси первинної і вторинної маніпуляції, надано ілюстрований

перелік прийомів маніпулювання масовою свідомістю [23]. Однак теоретичного осмислення методики викладання такої необхідної для журналістських спеціальностей дисципліни, як «Медіалінгвістичні технології», на сьогоднішній день немає.

Теоретичну базу дослідження складає концепція медіатексту як багаторівневого феномену, що поєднує в собі медійні та лінгвістичні характеристики. Методологія дослідження медіатексту враховує досягнення тих наукових напрямків, в межах яких аналізуються ці мовні одиниці: лінгвістичного аналізу, контент-аналізу, дискурсивного методу, методу критичної лінгвістики, когнітивно-інформаційного і лінгвокультурологічного підходів. У процесі вивчення об'єкта застосовувались також методи лінгводидактики, а саме: теоретичний аналіз проблеми та узагальнення досвіду роботи практиків, визначення закономірностей предмета викладання, принципи розробки змісту, формування структури навчальної дисципліни і вибір засобів викладання і вивчення курсу, а також шляхи реалізації навчальних засобів і форм залежно від умов навчання.

Головна мета курсу «Медіалінгвістичні технології» – дати студентам знання, які дозволять їм розпізнавати наявність медіалінгвістичних технологій впливу на масову свідомість у медіапросторі та вміти їм протистояти, що надзвичайно важливо в сучасному інформаційному світі. Для досягнення цієї мети необхідно пройти кілька послідовних етапів навчання, що відображені в структурі курсу.

У вступі до дисципліни необхідно, на наш погляд, зробити акцент на ролі мови як посередника, медіатора, що володіє необмеженим потенціалом маніпулювання. Конкретні приклади мають продемонструвати студентам схильність людської свідомості до різного роду маніпуляцій, легкість, з якою маніпулятори досягають своїх цілей, залишаючи у людей наївну впевненість у свободі своїх дій, етично припустимі експерименти у студентській аудиторії на матеріалах сучасної преси, пов'язаних з їхньою майбутньою професією, дають необхідне мотивування для вивчення предмета, без чого неможливе ефективне навчання. Необхідним також є залучення історичного, краєзнавчого та сучасного недійного матеріалу, який пов'язаний з країною, звідки прибули слухачі-іноземці. Це буде сприяти залученню студентів-іноземців до активного навчального процесу.

Дисципліна поділяється на два змістових блоки. У першому – студенти отримують базові знання з медіалінгвістики: це теоретичне підґрунтя, без якого не можна здійснити повноцінний аналіз сучасного стану мови ЗМК та її маніпулятивного потенціалу. Вивчення курсу починається з розкриття феноменальної природи мови, її ролі у формуванні індивідуальної, національної та універсальної картини світу. Необхідно приділити увагу поняттям мовної картини світу та мовної особистості, окреслити концепцію лінгвокультури. Час, відведений на суто теоретичні засади, дозволяє розкрити глибокі зв'язки між сучасним станом мови і розвитком масової та індивідуальної свідомості. Для кращого засвоєння матеріалу студенти користуються словником медіалінгвістичних термінів, що структурно збігається з першим блоком пропонованого курсу, а саме з його медіалінгвістичною складовою. Цей словник

для різних спеціальностей, а особливо для студентів-інофонів, повинен включати терміни ,пов'язані з їх майбутньою професією. На початковому етапі викладання названої дисципліни студентам можна запропонувати самостійно створити глосарій дисципліни з метою удосконалення навичок дослідницької роботи але це досить складне завдання по силах тільки тим іноземцям, що мають високий рівень володіння мовою. Допомогти може довідкова література. На цей час, наскільки нам відомо, існує тільки одне допоміжне методичне видання – «Медіалінгвістика: словник термінів і понять» за ред. Л. І. Шевченко [24], але виникла необхідність у словнику-довіднику, адаптованому до нашого курсу [25]. Розроблений та укладений нами словник складається з трьох тематичних блоків. У першому блоці роз'яснюються загальнолінгвістичні уявлення, актуальні для медіалінгвістики; у другому – подано ключові поняття медіа лінгвістики; у третьому – тлумачаться терміни, важливі для розуміння специфіки функціонування мови ЗМК на сучасному етапі розвитку медіа. Така побудова словника зумовлена навчальною метою видання: з точки зору методології подання термінів паралельно з тематичними модулями курсу більш доцільне, ніж їх розташування за алфавітом, оскільки засвоєння теми неможливе без точного розуміння ключових теоретичних понять.

На початковому етапі вивчення курсу поглиблюється розуміння основних категорій медіалінгвістики і її «головної теоретичної складової ... – концепції медіатексту» [26, с. 33]. Сучасна наука розглядає медіатекст у багатьох аспектах. Нашою метою було дати загальне, але науково обґрунтоване уявлення про цю одиницю мови. Передусім студенти повинні усвідомити принципову різницю між інтерпретацією тексту в традиційній лінгвістиці і поняттям медіатексту в медіалінгвістиці, навчитись виокремлювати медійну і вербальну складову тексту, знати його основні категорії та структуру, розуміти специфіку виявлення автора і адресата в медіатексті; сформулювати уявлення про основні методи вивчення медіатексту: лінгвістичний аналіз, контент-аналіз, дискурсивний метод, метод критичної лінгвістики, когнітивно-інформаційний і лінгвокультурологічний підходи. Це значно інструментальні можливості майбутніх фахівців будь-яких спеціальностей під час роботи з текстами, систематизує їхні знання в аспекті впливу слова на свідомість.

На практичних заняттях відпрацьовуються навички диференціації медійної та лінгвістичної складової текстів, які продукуються пресою, радіо, телебаченням та Інтернетом. На матеріалі актуальних медіа текстів професійної направленості студенти-іноземці відшліфовують володіння мовою, а також розглядають специфіку подачі інформації різними каналами ЗМК і засоби, за допомогою яких канал комунікації впливає на повідомлення, що отримує реципієнт. Наступний етап – аналіз медіалінгвістичних особливостей жанрово-функціональних типів медіатекстів: новин, інформаційної аналітики, публіцистики, реклами. Кожен з цих типів пропонується студіювати за однією схемою: медійні особливості даного типу тексту; його фонографічні ознаки; лексичні атрибути, мовна гра; словотвірні інновації; морфологічні риси медіаповідомлень; особливості використання синтаксичних конструкцій. Така проста схема робить текст максимально прозорим на всіх рівнях його будови і

дозволяє виокремлювати лінгвістичну специфіку кожного з типів тексту. Аналіз інтенцій автора слід давати в супутньому режимі, підводячи студентів до самостійних висновків про зв'язок мовленнєвих уподобань автора і його намірів. Така методика готує ґрунт для опрацювання основного змісту курсу. Перевіркою засвоєння матеріалу є обов'язкова самостійна робота кожного студента-інофона, який має вибрати будь-який медіатекст і проаналізувати його медійну і лінгвістичну складову.

Теми другого блоку пов'язані з вивченням стратегій і тактик маніпулятивного впливу в медіасфері – такий підхід дозволяє включити знання слухачів у систему їхніх уявлень про інформаційне середовище, поза яким неможливе існування людини на сучасному етапі розвитку суспільства. Але якщо в першому блоці увагу студентів було зосереджено на лінгвомедійній характеристиці і можливостях каналів поширення інформації, то зміст другого блоку пов'язаний з дослідженням медіалінгвістичних засобів, що використовуються ЗМК в маніпулятивних цілях.

В основі медіалінгвістичних технологій впливу лежить поняття маніпуляції, тлумачення якого логічно почати з історії виникнення, визначення його смислового ареалу і ознак маніпулятивного впливу. Також необхідно виявити місце й роль медіалінгвістичних технологій в розгалуженій системі способів маніпулятивного впливу на маси. Особливу увагу слід приділити типології та проблемам класифікації маніпулятивного впливу. Студенти-іноземці мають точно визначати місце маніпуляції серед інших технологій комунікації, розуміти стратегії, тактики й прийоми маніпулятивного впливу: для цього вони повинні зрозуміти, що, по-перше, будь-яка маніпуляція неможлива без лінгвістичної складової, а по-друге, що маніпулятивний вплив спрямований на різні рівні свідомості. Безумовно, слухачі мають знати шість основних прийомів пропаганди, сформульованих ще у 30-ті рр. ХХ ст. в Америці, які не втратили актуальності й сьогодні, так звану «абетку пропаганди»: «наклеювання ярликів», «сяючі узагальнення», «трансфер», «посилання на авторитети», «свої хлопці», «загальний вагон», але цих прикладних знань недостатньо. Маніпуляції за допомогою актуалізації або створення ментально-міфологічних конструктів і впливу на архетипи і метапрограми, використання психологічних автоматизмів, управління інформаційними потоками, у тому числі цифрові маніпуляції, ціннісно-емоційне маніпулювання, використання механізмів соціального контролю, паралогічні прийоми маніпулювання – всі ці техніки мають бути опрацьованими на лекційних і практичних заняттях. Така методика дає уявлення про глобальність і розгалуженість маніпулятивного впливу на масову свідомість у сучасному світі, якого неможливо уникнути. Окремий час потрібно приділити демонстрації дії маніпулятивного впливу на різні рівні свідомості через лінгвістичні засоби. Об'єктом аналізу краще обирати новітні публікації в ЗМІ, а увагу бажано зосередити саме на засобах, до яких вдаються творці медіаповідомлень для впливу на особистість і суспільство. На фонографічному рівні це інтонація, тембр, акцентування голосом, паузи, алітерація, тавтограма, римування, ритмізація. Серед лексичних засобів виокремлюють багатозначність і омонімію, тропи, нагромадження термінів, заміну загальновідомих слів рідної

мови іншомовними, неологізми, евфемізми і дисфемізми, використання побутової та обценної лексики, сталих виразів, фразеологізмів, спотворення цитат, пряме цитування, мовну агресію в контексті лінгвістичного маніпулювання. На морфологічному рівні – це суфікси суб'єктивної оцінки, оцінний словотвір, символічне позначення скорочень, аббревіатури, навмисний аграматизм і трансформоване написання слів, маніпулятивний потенціал різних частин мови. Інверсія, тип речення, фрагментація, спрощення, повтори, паралелізм, градація, парцеляція, сегментація, типи і види синтаксичних конструкцій є предметом розгляду на синтаксичному рівні. Але тут студенти, і не тільки іноземці, наражаються на небезпеку взагалі сприймати мову як комплекс засобів впливу, адже будь-яка емоційно забарвлена одиниця вже передбачає суб'єктивну оцінку факту дійсності. Викладач повинен переконливо довести думку про те, що, дійсно, будь-який мовний засіб може бути засобом маніпуляції, але, як слушно відзначає Є. Л. Доценко, «йдеться не про засоби, а про їх використання: ножі у всіх на кухнях лежать, але знаряддям злочину вони стають рідко і зовсім не через їх загальну поширеність» [1]. Саме тут предмет нашої дисципліни стикається з етикою мас-медійної діяльності, що дає змогу включити її в контекст не тільки лінгвістичної і медійної, а й етичної складової діяльності сучасних медіа.

Завершальним етапом у вивченні дисципліни є знайомство студентів-іноземців з принципами та техніками захисту від медіалінгвістичних технологій впливу. Багато в чому це буде узагальненням вивченого, тому що всі техніки спираються на принцип критичного аналізу інформації і контролю своїх реакцій на неї. Бажано, щоб цю інформацію вони знайшли самостійно і підготувати власні рекомендації для безпечного існування в інформаційному суспільстві.

Вивчення останнього блоку завершується практичним заняттям, на якому студенти-іноземці здійснюють комплексний аналіз медіатексту, застосовуючи всі наявні засоби аналізу, щоб виявити технології впливу, які застосовуються автором у запропонованому тексті. Робота розрахована на заняття в аудиторії, в дискусії має брати участь вся група, що дозволить студентам удосконалити і закріпити отримані знання та мовленнєві навички. Якщо рівень підготовки групи і ступінь оволодіння матеріалом достатні, можна запропонувати студентам самостійно скласти схему аналізу медіатексту і після обговорення варіантів виробити найбільш прийнятний. В іншому випадку викладач пропонує готову схему, за якою студенти аналізують текст. Наша схема містить такі елементи: 1) екстралінгвістичні фактори створення тексту (власник ЗМІ; позиція ЗМІ; політичні погляди журналіста; зв'язок часу виходу публікації з подіями в країні, регіоні, місті; мета написання); 2) жанрова приналежність тексту; 3) медійні елементи технологій впливу; 4) мовні стратегії і тактики, які використано журналістом, їх реалізація на рівні інвенції і композиції; 5) мовні засоби реалізації стратегій і тактик; 6) висновок щодо ступеня ефективності медіалінгвістичних маніпуляцій в цьому тексті.

Підсумком вивчення дисципліни є самостійне дослідження медіатексту за власним вибором іноземних студентів, яке має продемонструвати їх уміння

розпізнавати застосування медіалінгвістичних технологій в інформаційному полі сучасного суспільства.

Для майбутніх фахівців, як вітчизняних, так і іноземних, важливо опанувати знання, спрямовані на розкриття маніпулятивних стратегій і тактик у сучасному медіапросторі.

У ході аналізу методики викладання дисципліни «Медіалінгвістичні технології» було розглянуто засоби подачі матеріалу, які унаочнюють застосування медійних і лінгвістичних засобів впливу на масову свідомість в їх взаємодії. Об'єктом вивчення у дисципліні «Медіалінгвістичні технології» є медіатексти різних видів та жанрів, предметом – медіалінгвістичні технології впливу на особистість та суспільство, що реалізуються у медіатекстах різних видів та жанрів, метою – дослідження сучасних маніпулятивних технологій, умов, форм і механізмів їх застосування у ЗМІ. Знання, що їх отримують студенти-іноземці під час вивчення дисципліни, дозволять їм виокремлювати домінантні екстра- та інтралінгвальні параметри мас-медіа, які зумовлюють особливості функціонування мови медіатекстів; розпізнавати стратегії і тактики медіаманіпуляцій, основні лінгвістичні технології впливу медіа на масову та індивідуальну свідомість; аналізувати різновиди і способи медіалінгвістичних технологій впливу; виявляти засоби мовної агресії у медіатекстах; застосовувати стратегії захисту від маніпулятивних тактик. Отже, запропонована методика викладання навчальної дисципліни «Медіалінгвістичні технології», як і подальша розробка її структури, може бути використана у навчальному процесі студентів-іноземців.

Список літератури

1. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. 344 с.
2. Шейнов В. П. Психотехнологии влияния. Москва: АСТ; Минск: Харвест, 2006. 448 с.
3. Кронгауз М.А. Мем в русскоязычном Интернете: опыт деконструкции / Русский язык и новые технологии. Москва: Новое лит. обозрение, 2014. С. 87–99.
4. Почепцов Г.Г. Контроль над разумом. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 348 с.
5. Зелинский С.А. Манипулирование массовыми психическими процессами посредством психо-аналитических методик. Санкт-Петербург: Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. 248 с.
6. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. Москва: Мысль, 1980. 287 с.
7. Бэндлер Р., Гриндер, Дж. Рефрейминг: ориентация личности с помощью речевых стратегий. Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995. 256 с.
8. Дилтс Р. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП. Санкт-Петербург: ПИТЕР, 2014. 256 с.
9. Дейк Т.А. ван. Дискурс и власть: Репрезентация доминирования в языке и коммуникации. Москва: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2013. 344 с.

10. Иссерс О.С. Речевое воздействие. Москва: Флинта:Наука, 2009. 224 с.
11. Різун В.В., Непийвода Н.Ф.Ю., Корнеєв В.М. Лінгвістика впливу. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. 148 с.
12. Копнина Г.А. Речевое манипулирование. Москва: Флинта: Наука, 2007. 176 с.
13. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие. Воронеж: Изд-во ВГУ, 2001. 252 с.
14. Тарасов Е.Ф. Речевое воздействие: Методология и теория / Оптимизация речевого воздействия / [отв. ред. Р.Г. Котов]. Москва: Наука, 1990. С. 5-18.
15. Корнеєв В.М. Комунікаційні технології як засоби проектування соціальної дійсності // Наукові записки Інституту журналістики. 2014. Т. 56. С. 176-181.
16. Сорокіна Л. Є. Molliennaya manipulation and other types of speech influence: the terminological delineation of concepts // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2014. № 8. Т. 2. С. 157-159.
17. Кара-Мурза С.Г. Власть манипуляции. Москва: Академический Проект, 2015. 358 с.
18. Цуладзе А.М. Политические манипуляции, или Покорение толпы. Москва: Книжный дом «Университет», 1999. 144 с.
19. Чудинов А.П. Политическая лингвистика (общие проблемы, метафора): учеб. пособие. Екатеринбург : Урал. гуманит. ин-т, 2003. 194 с.
20. Лассан Э. Лингвистика ставит диагноз... Очерк «духа эпохи» в свете данных лингвистического анализа. Вильнюс: Издательство Вильнюсского университета, 2011. 252 с.
21. Хомски, Н. Десять стратегий манипулирования с помощью СМИ.
22. URL: <http://psyfactor.org/lib/manipulation3.htm> (дата звернення 15.09.18)
23. Дзялошинский И. М. Манипулятивные технологии в масс-медиа. URL:<http://gigabaza.ru/doc/72658.html> (дата звернення 10.09.18)
24. Горина Е.В. Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности: учеб.-метод. пособие. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. 67 с.
25. Шевченко Л.І., Дергач Д.В., Сизонов Д.Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 326 с.
26. Губа Л.О. Термінологічний словник до курсу «Медіалінгвістика» для магістрів, які навчаються за освітньо-професійними та освітніми програмами «Видавнича справа та редагування», «Журналістика», «Реклама та зв'язки з громадськістю», «Медіакомунікації». Дніпро: Адверта, 2018. 40 с.
27. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика. Системный подход к изучению языка СМИ. Москва: Флинта: Наука, 2008. 264 с.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИВЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РАКУРС

Щигло Лариса Володимирівна

к. філол. н., доцент
Сумський державний університет

Горобець Марина Борисівна

магістрантка
Сумський державний університет

Новітній етап розвитку мовознавчої науки вирізняється науковою багатогранністю, в якій водночас наявні різні наукові теорії і практики задля дослідження та опису мовних явищ та процесів. До того ж до сьогоднішнім залишається питання стосовно «сутності теоретико-методологічної роботи лінгвіста та його інструментарій» [1].

Варто зазначити, що фахова картина світу як специфічний «інформаційний конгломерат» наукових знань, є результатом пізнавальної діяльності людини конкретної предметної сфери. До того ж фаховій картині світу притаманна універсальність завдяки об'єктивності наукових знань. Звідси, фахова картина світу – це змістовна система наукового знання конкретної сфери фахової діяльності людини. У процесі розумової та пізнавальної діяльності фахівців формуються та накопичуються фахові знання, які упорядковуються завдяки відповідним мовним засобам. Зазначене вище дозволяє говорити про те, що фахова мовна картина світу детермінується як національна форма вираження єдиного змістовного фахового вербального коду засобами конкретної мови [2, с. 22].

Варто також сказати й про те, що прогресивність наукової думки сприяє інтеграції різних сфер знання та використанню методології одних дисциплін задля вивчення об'єктів інших сфер знання. Релевантним тут є розміркування М. С. Дорофєєвої, яка зазначає, що «аутентична синергетика як теорія самоорганізації систем має надзвичайно широкий об'єкт дослідження, розглядаючи всі матеріальні та ідеальні системи надскладної нелінійної природи» [3, с. 15].

Зауважимо також, що плідність міждисциплінарних студій в контексті лінгвосинергетичної концепції зумовлюється загальнонауковим вектором на трансдисциплінарну методологію вивчення процесів самоорганізації складних, відкритих, нелінійних, динамічних, тобто синергетичних систем, до яких належить й інституційний дискурс [4, с. 145].

Політичний дискурс як різновид інституційного дискурсу вивчають у розрізі різних наук завдяки лінгвістичному «перевороту» другої половини ХХ століття. У той час сформувалась низка нових напрямів і методів дослідження мовної комунікації, що ефективно поєднувались з антропологією, культурологією,

семіотикою і герменевтикою, кібернетикою, нейропсихологією, психологією та філософією, соціологією тощо. До того ж будь-який із зазначених напрямів виопрацював власні методи аналізу, власний понятійний апарат. Звідси, політичний дискурс стає об'єктом міждисциплінарного дослідження, методологія якого перетинається та доповнює одна одну. [5, с. 3].

Як відомо, політичний дискурс характеризується ідентифікувальною, інформативною, агональною, персуазивною функціями. До того ж саме орієнтація на переконання, наявність адресата-спостерігача, а також соціальний контекст і ситуативні параметри визначають комунікативні наміри, комунікативну поведінку учасників і вибір засобів мови [6].

Мовний вплив реалізується за допомогою комунікативних стратегій і тактик, що дозволяють апелювати до різних сфер адресата – знань, ціннісних уявлень, волі, емоцій адресата, оперувати ними [12, с. 75]. Потрактування термінів «стратегія» і «тактика» залежить від обраного підходу: психологічного, когнітивного, прагмалінгвістичного, текстологічного, риторичного.

Аналіз типових стратегій увічливості, використовуваних в тому чи іншому різновиді дискурсу, дозволяє не лише поглибити розуміння взаємозумовленості мови і культури загалом, але й допомогти в процесі міжкультурної комунікації зокрема.

Увічливість увиразнюється в дотриманні норм конкретного суспільства у всіх його вимірах з оперттям на комунікативні (дискурсивні) стратегії, що ґрунтуються на соціально-культурних цінностях і очікуваннях співрозмовників. Зауважимо, що стратегії увічливості знаходять реалізацію у політичному дискурсі, оскільки у політичному дискурсі вагомо дотримуватися правил установлення і підтримання контакту зі слухачем. Комунікативний контакт уможливорює вплив на слухачів і сприяє досягненню необхідного ефекту, оскільки політик має на меті не лише передати відповідний зміст, але й спонукати слухачів до конкретних рішень, впливати на їхню волю і почуття, переконати або закликати до конкретних дій, що, у свою чергу, знаходить реалізацію за участі стратегій увічливості.

Отже, поліпарадигмальність новітніх досліджень у площині лінгвістичної науки увиразнюється у взаємодії антропоцентричного, когнітивного, синергетичного та дискурсивного підходів. До того ж вивчення інституційного дискурсу з позицій міждисциплінарної синергетичної концепції наукового пізнання, вважаємо перспективним та плідним ракурсом подальших лінгвістичних та перекладацьких студій.

Список використаних джерел

1. Чернявская В. Е. Методологические возможности дискурсивного анализа в корпусной лингвистике. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-vozmozhnosti-diskursivnogo-analiza-v-korpusnoy-lingvistike> (дата звернення: 30. 12. 21).
2. Закирова Е.С. Лингвокультурологическая парадигма языка для специальных целей : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 2015. С. 22.
3. Дорофеева М. С. Дискурсивні помилки у синергетиці спеціального перекладу. «Філологічні трактати». 2016. Том 8. № 3. С. 15.

4. Щигло Л. Фрактально-мережвий вимір словотвору. Модусисучасногоперекладознавства : монографія / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. С. О. Швачко. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 140 – 146 с.

5. Кривенко С.-В. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу (теоретико-методологічний аналіз): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук спеціальність 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. Львів, 2016. 216 с.

6. Попов Р. А. Політичний дискурс: проблема теоретичної ідентифікації. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05prapti.pdf> (дата звернення: 27.12.2021).

IMAGE OF A MODERN DIPLOMAT

Bondarchuk Oksana

Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Political Psychology and
International Relations,
National Pedagogical Drahomanov University

Khvorostianko Nataliia

Lecturer of the Department of Political Psychology
and International Relations,
National Pedagogical Drahomanov University

In the face of new global challenges: military conflicts, pandemics, closing borders between countries, economic and political crises, etc., diplomats and embassy representatives are becoming increasingly important for each country. They are the leaders of the policy of their state in other countries, and the effectiveness of communication in international relations depends not only on their professional skills and achievements, but also on the personal image of the diplomat in the eyes of other countries and society.

The image of a diplomat is an important component of his professional activity, also because, given the specifics of the diplomatic service, citizens' perceptions of them are formed mainly not through direct contacts, but on the symbolic perceptions of personality formed by the media.

The structure of the personal image of a modern diplomat consists mainly of the values that a person wants to present to the world and the environment, and includes: portrait characteristics of the diplomat, his social and role characteristics, symbols, individual and personal characteristics [2].

Portrait characteristics of an employee of the diplomatic service provide for consideration when creating the image of his physical data (height, figure); suit (clothes, shoes, accessories), hairstyle, etc., which are determined by diplomatic protocol and etiquette; manners of behavior, verbal and nonverbal languages.

The socio-role characteristics of a diplomat include: reputation; role; a legend or myth about the life of a person presented to the audience; mission (those socially useful goals that the diplomat sets for himself in the performance of his professional duties).

The symbolism of the image of the individual is determined by the name, personal attributes, symbols of social prestige (position in society, profession, position, financial status, etc.).

Individual and personal qualities of a diplomat are professionally important qualities and individual characteristics of a person, style of interaction with others, values, etc.

Among the main qualities and characteristics that citizens of the XXI century consider important in the image of a modern diplomat are: decency, honesty, education, kindness and humanity, determination and perseverance, selflessness, youth, energy, competence, care for people [1].

POLITICAL SCIENCE
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

The uniqueness of the image of a member of the diplomatic service is also determined by the art of expressing and realizing the basic interests and tasks of the consulate represented by the employee, to protect the interests of their state and citizens in the international arena; have a high level of knowledge, skills, abilities in international relations; have excellence in deeds and behavior.

Thus, the image of a modern diplomat largely depends on the resource potential of the individual, professional qualities and individual characteristics of the employee, reputation, existing and created symbolism of his image.

References:

1. Korniyenko, V.O. & Denysyuk, S.H. (2009). *Imidzh politychnoho lidera: problemy formuvannya ta praktychnoyi realizatsiyi* [The image of a political leader: problems of formation and practical implementation.]. Vinnytsya : Universum-Vinnytsya.
2. Mazorenko, M. O. (2011). Psykholohichna struktura imidzhu profesionala [Psychological structure of the image of a professional.]. *Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi*, 9, 177–184.

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У БОЛГАРІЇ

Качуровський Орест Петрович

Студент 1 курсу магістратури
Львівський національний університет імені Івана Франка

У нестабільний час різноманітних складних трансформацій та під тиском зтяжної восьмирічної боротьби проти Російської федерації наша держава досі перебуває в «чорному списку» неймовірно корупційних країн світу (за результатами останніх проведених досліджень різних відомих міжнародних антикорупційних організацій таких як «Дім свободи» (Freedom House) та «Міжнародна прозорість» (Transparency International)). Внаслідок наявності великої кількості малоуспішних спроб української політичної еліти виробити чітку та дієву антикорупційну політику виникає потреба знаходження нових шляхів для мінімізації негативного корупційного впливу на політичну систему України. Ось чому, на мою суб'єктивну точку зору, варто б дослідити зарубіжний досвід пов'язаний з визначенням особливостей інституалізації протидії поширенню корупційних проявів у Болгарії, оскільки це буде корисним у процесі формування більш ефективної та продуманої антикорупційної стратегії для її впровадження на території сучасної Української держави [5, с. 100].

Сильним поштовхом для здійснення позитивних змін у Болгарії стало набуття членства в Європейському Союзі, що посприяло поступовому виробленню заходів спрямованих на формування та впровадження цілеспрямованої антикорупційної діяльності. Значний вплив на цей процес мав той безпосередній тиск, якій здійснювався зі сторони Євросоюзу, а також була запропонована конструктивна та доволі якісна підтримка в процесі структуризації антикорупційної політики від Європейської комісії для Республіки Болгарія. Це все дало змогу, в значно більшій мірі, підняти рівень мотивації болгарського уряду для пристосування власних національних нормативно-правових актів до тих вимог, які передбачені в різноманітних міжнародних антикорупційних актах, що прописують чіткі та дієві кроки для зменшення впливу всіх можливих причин для масового поширення корупційних дій [4, с. 60].

У 2018 році в державі набув чинності Закон «Про протидію корупції та конфіскації незаконно набутого майна» відповідно до настанов якого була здійснена реформа спеціалізованих органів по боротьбі з корупційними зловживаннями. Законом передбачено формування Комісії з протидії корупційним діям та здійснення вилучення протиправно отриманих матеріальних благ. Це по своїй суті є повністю самостійний у своїй щоденній діяльності безперервно функціонуючий спеціалізований орган, що власне якраз і проводить політику пов'язану з боротьбою проти поширення корупції та конфіскацію злочинним шляхом здобутих фінансових ресурсів [2 с. 124].

У Республіці Болгарія впродовж усіх попередніх років досить посилено проводиться діяльність, що напряму спрямована на вироблення конкретної інституалізації протидії корупційним виявам. Більшість прогресивних реформ першочергово впроваджуються в життя держави для створення більш дієвої та добре організованої системи по запобіганню всім потенційно можливим корупційним проявам. В ефективному здійсненню цього процесу надзвичайно важливу роль повинні відіграти нові правоохоронні органи та стабільна допомога зі сторони парламенту і з боку органів виконавчої влади. У Болгарії сформована Національна рада з питань планування антикорупційної діяльності, яка діє при Раді Міністрів і по суті є основним органом по проведенню антикорупційної політики. Для боротьби з корупційною діяльністю в кожній із галузей влади, на даний момент, функціонує окремий антикорупційний орган: Національна антикорупційна комісія (НАК) Болгарії займається проблемами запобігання та протидії корупції безпосередньо в законодавчих органах влади; Антикорупційний комітет (АК) здійснює заходи по боротьбі з корупцією в судовій системі. Треба зазначити, що для злагодженої організації роботи та успішної реалізації всіх планів пов'язаних з антикорупційною політикою вищеписаних державних органів, у самій структурі Національної ради сформовано Раду з узгодження антикорупційних дій. До внутрішнього складу цього органу включено по одному члену від НАК, АК судової системи та Комітету функціональними обов'язками якого є запобігання та боротьба з корупційними злочинами. Слід звернути особливу увагу на той цікавий момент, що в період проведення реформ зв'язаних зі трансформацією системи органів відбулося врахування зростаючого значення громадянського суспільства на перебіг різного роду процесів, тому вирішили створити Громадянську раду Національної ради з питань впровадження антикорупційної політики [1, с. 86].

За останніми проведеними дослідженнями міжнародної антикорупційної організації «Міжнародна прозорість» (Transparency International) Республіка Болгарія в рейтингу індексу сприйняття корупції отримала 44 бали та посіла 69 місце серед інших країн. В 2019 році вона мала 43 бали та посідала 74 місце. Це говорить про певні хороші результати, оскільки впродовж останніх років прослідковується позитивна тенденція підвищення позиції держави в рейтингу [3].

Отже, варто підвести підсумок, що вступ Болгарії до Європейського Союзу значно посприяв швидкому затвердженню оновленого антикорупційного законодавства та формуванню цілого переліку нових впливових органів для протидії різноманітним проявам корупції. Проте, характерною рисою Республіки Болгарія досі є поглиблене проникнення політичної корупції в державних органах, що сильно зменшує значення економічної підтримки від Євросоюзу. Велика кількість нових корупційних скандалів у вищих ешелонах влади доволі часто повністю ігноруються тотальною байдужістю як політичної влади, так і переважною більшістю громадського суспільства. Проте, треба сказати, що держава прямує в правильному напрямку. Загалом можна позитивно оцінити дії уряду Республіки Болгарія в сфері боротьби з корупційною діяльністю.

Список літератури

1. Гжибовська Т. С. Антикоруptionна політика в країнах Східної Європи: досвід для України // Вісник Маріупольського державного університету: зб. наук. праць. – Маріуполь: Маріупольський держ. у-т, 2019. – Вип. 25. – С. 83-93. – (Серія: Історія. Політологія) – URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5489/1/Gzhybovska.pdf>
2. Гжибовська Т. С. Інституціоналізація політики боротьби з корупцією у країнах Східної Європи. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2021. - 278 с.
3. Індекс сприйняття корупції. *Вікіпедія*. : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_сприйняття_корупції (дата звернення: 14.01.2022).
4. Наумкіна С.М., Кабанцева І.А. Антикоруptionні ініціативи болгарського громадянського суспільства: оцінка впливу на системну корупцію // Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. – Вип. 3. – С. 58-64– (Серія: Політичні науки) – URL: [file:///C:/Users/123/Downloads/6363-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-12776-1-10-20190315%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/123/Downloads/6363-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-12776-1-10-20190315%20(2).pdf)
5. Томахів В. Я., Качуровський О. П. Вплив корупції на політичну систему сучасної України. *Гілея*. 2021. № 160. С. 100–103.

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СТРЕСОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Бедан Вікторія

кандидат психологічних наук, ст. викладач
Національний університет «Одеська юридична академія»

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає здоров'я як «стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не лише як відсутність хвороб чи фізичних дефектів» [1]. Таким чином, для досягнення здоров'я необхідно покращити психічне здоров'я людини. У зв'язку з цим зростаючим тягарем психічних розладів важливо вжити ефективних заходів профілактики та підтримки психічного здоров'я, щоб зменшити вплив психічних розладів на людину та суспільство в період пандемії на COVID-19.

Хоча пандемія COVID-19 почалася як епідемія інфекційного агента, вона незабаром набула ширшого змісту та включала всі наслідки цього стану на всі аспекти людського життя та на стан психічного здоров'я людей.

Заходи попередження та стримування розповсюдження захворювання передбачали обмеження, а в деяких випадках повне припинення безпосередніх контактів. В цьому контексті психічне здоров'я займає центральне місце як область, яка постраждала від пандемії не тільки через її загрозливий характер, а також через глибокий вплив на повсякденне життя людини, спричинений умовами карантину, що в свою чергу спричинює гостре переживання почуття самотності, дратівливість, нервозність, роздратованість серед населення. У фаховій літературі є багато повідомлень, які припускають, що спалах COVID-19 викликав почуття страху, занепокоєння та стресу як відповідь на надзвичайну загрозу для окремої людини, котра може відчувати високий рівень тривоги та депресії [2].

Загальна думка фахівців полягала в тому, що такі стани можуть бути довготривалими психологічними шрамами та емоційними ранами, і це слід враховувати разом із тим фактом, що саме депресія, як очікується, буде одним із найбільш виснажливих медичних психічних станів і з найвищим соціально-економічним тягарем.

Крім того, зміни соціальної поведінки, а також умов праці, повсякденних звичок і режиму дня викликають вторинний стрес. Особливо стресовими факторами були очікування майбутньої економічної кризи та можливого безробіття.

Масштабне міжнародне дослідження стану психічного здоров'я в період пандемії на COVID-19, в якому взяли участь респонденти 40 країн показало, що більше 47% респондентів повідомили про збільшення тривожності, 40% повідомили про збільшення депресивних почуттів, у 20% виявлено наявна депресія, про виникнення суїцидальних думок повідомили близько 11% респондентів. У презентованій поетапній моделі впливу пандемії на психічне здоров'я [3] дослідники припускають, що спочатку розвиваються стрес і тривога,

потім слідує депресія і в кінцевому підсумку з'являється суїцидальність. Вони становлять окремі етапи, і перехід від ранніх до пізніших не є обов'язковим. Зустрічається лише у меншій частини населення. Однак малоймовірно, що пізніша стадія з'являється без попередньої появи більш ранньої стадії. Відповідно до запропонованої моделі, з початком пандемії її психологічний вплив та розвиток тяжкої тривоги та дистресу визначалися кількома соціально-демографічними та міжособистісними змінними, включаючи вік, страхи, характерні для пандемії, якість стосунків у сім'ї, збереження елементарного розпорядку дня, зміна економічної ситуації, наявність будь-якого психічного розладу в анамнезі та страх, що респондент або член сім'ї захворіють на COVID-19 і помруть.

Також карантинні обмеження стали надзвичайною ситуацією, яка суттєво вплинула не тільки на добробут людей, сімей, суспільства взагалі, але й вимушене постійне перебування вдома, виконання іноді незвичних сімейних обов'язків викликають роздратування, та безсумнівно, є фактором ризику, що спричинює психічні розлади, погіршення психічного стану.

Ми припустили, що для подолання тривожності, стресу, депресії значну роль відіграють внутрішні ресурси особистості, зокрема життєстійкість. Даний феномен в психології розглядається як здатність людини протистояти труднощам за рахунок особистісних установок, які згідно С. Кобейса та С. Мадді «включаються в поняття «hardiness», та стають основою для позитивного світосприйняття людини, підвищення якості життя, можливості особистості витримувати стресову ситуацію, перетворення перешкод і стресів на джерело зростання і розвитку» [4]. Фактично цей ресурс характеризує психологічну живучість людини та забезпечує внутрішню збалансованість, контроль над перебігом подій у житті, цілеспрямованість, залученість у життя, віру у сенс життя, здатність приймати «виклики долі» та сприймати їх як шанс розвитку та самовдосконалення, здатність збереження психічного здоров'я та активності людини у стресогенних умовах. Витривалість розглядається як шлях до стійкості під час стресу [5; 6]. Стійкість часто вважається феноменом збереження працездатності та здоров'я, незважаючи на виникнення стресових обставин. Таким чином, можна очікувати, що поєднання сильних установок і стратегій стійкості призведе до найкращого життя в неспокійній ситуації часів, з якими стикається сучасне покоління.

Метою цього повідомлення є презентація результатів емпіричного дослідження здатності людини до подолання стресу та депресії. Для діагностики виявлення стресу і депресії, а також для оцінки ситуативної і особистісної тривожності було залучено 8-факторний особистісний опитувальник Ч.Д. Спилбергера в адаптації О.М. Радюка. Для діагностики життєстійкості було використано опитувальник С. Мадді в адаптації Д.О.Леонтьєва та О.І. Расказової [7]. Вибірку досліджуваних склали 74 особи віком 25-45 років різної статі та соціального статусу.

На рис. 1 надано результати діагностики показників тривоги стресу та депресії (8-факторний особистісний опитувальник Спилбергера-Радюка).

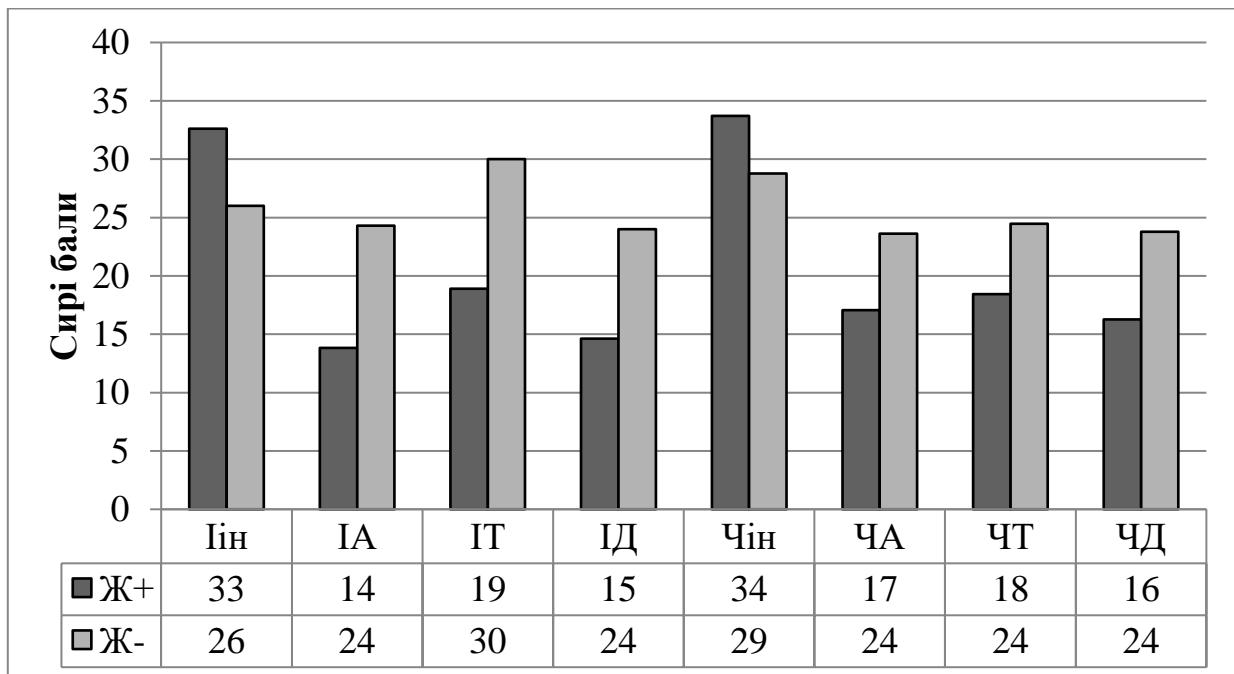

Рис. 1. Результати діагностики стресу та депресії у осіб з високим та низьким рівнем життєстійкості

Примітки. Умовні скорочення: Іін – інтенсивність інтересу (допитливість), ІА – інтенсивність агресії (агресія), ІТ – інтенсивність тривоги (тривога), ІД – інтенсивність депресії (депресія), Чін – частота інтересу (допитливість), ЧА – частота агресії (агресивність), ЧТ - частота тривоги (тривожність), ЧД – частота депресії (депресивність)

Отже, як видно з рис. 1 у представників групи з високим рівнем життєстійкості (Ж+) відсутні ознаки стресу та депресії. Низькі значення показників агресії, тривоги вказують на здатність даних осіб реально оцінювати життєві зміни та їх наслідки, вони вмотивовані на подолання виниклих перешкод, демонструють відповідальність щодо практик здоров'я та зацікавлені у активній соціальній підтримці. Отримані результати вказують на наявність життєстійких переконань які впливають на оцінку ситуації, готовність активно діяти і активізує упевненість у власні сили та внутрішні ресурси впливати на стресогенну ситуацію, завдяки чому вона сприймається як менш травматична. Розвинена життєстійкість сприяє даним особам активному подоланню труднощів, стимулює турботу про власне здоров'я і благополуччя, за рахунок чого напруга і стрес не переростають у хронічні і не приводять до психосоматичних захворювань. Можна вважати, що життєстійкі переконання допомагають респондентам цієї групи сприймати події як менш загрозливі, знімати почуття напруженості, тривоги за рахунок їх раціональної оцінки, адекватної інтерпретації та ставлення до них як до менш загрозливих. Небезпека представниками цієї групи сприймається як виклик, а не загроза, що дозволяє їм зустрічати неприємні, навіть драматичні події з «відкритим обличчям», не намагаючись їх уникнути, що дозволяє їм вибудовувати власну стратегію подолання виниклих проблем.

Стосовно осіб з низьким рівнем життєстійкості (Ж-) слід констатувати наявність високого рівня тривоги та агресії, що говорить про наявність стресу. Спостерігається тенденція до депресивних станів, що характеризується відчуттям власної безпорадності, відсутністю самоефективності. Їх відрізняє надмірна тривожність, стурбованість, залежність від зовнішніх обставин. Будь-яку стресову ситуацію вони сприймають як удар, несправедливість року, вплив сил, що неможливо контролювати. Такі особи вважають, що від них нічого не залежить, і це викликає пасивне ставлення до проблем, стресових подій, схильні пливти за течією, аніж щось робити. Відповідальність за своє життя, благополуччя перекладають на інших. Даним особам властива надмірна уразливість з боку різного роду стресорів, схильність відчувати надмірне напруження у складних ситуаціях, що блокує їх активність.

Таким чином, отримані результати показали наявність чітко виражених відмінностей ставлення до стресогенних ситуацій у осіб з високим і низьким рівнем життєстійкості. В зв'язку з чим особливої уваги набуває психологічна невідповідність до появи нової реальності, наростаюча тривожність людей при сприйнятті ними постійно зростаючого інформаційного потоку в контексті динамічної перебудови звичного способу життя, що викликають необхідність проведення спеціальної психологічної роботи з різними категоріями населення.

Фахівці-психологи пропонують різні програми психокорекції та психореабілітації осіб. Розроблено багато рекомендацій стосовно поведінки осіб в умовах карантину, які спрямовані на сприяння психологічної допомоги населенню при орієнтації в кризових, загрозливих для життя обставинах. У рекомендаціях узагальнено наукове розуміння психології кризових станів і процесів, наявна оперативна інформація щодо запобігання поширенню епідемії коронавірусу COVID-19 та практичні навички психологічної роботи у напрямку самоконтролю, саморегуляції, і самозбереження особистості [8].

Серед тренінгових програм слід звернути увагу на тренінг життєстійкості С. Мадді, який включає три основних техніки: реконструкція ситуацій (визначення ситуацій, що маркуються як стресові та загрозливі та визначення кроків для полегшення ситуації, що склалась), фокусування (техніка, яка спрямована на переформлювання стресогенної ситуації, пошук недостатньо усвідомлених емоційних реакцій, які перешкоджають ухваленню рішення) та компенсаторне самовдосконалення (якщо трансформувати ситуацію неможливо, акцент робиться на іншій проблемі, яка певним чином з нею пов'язана).

Список літератури

1. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) [Інтернет]. Брифінг ВООЗ – Психічне здоров'я та психосоціальні аспекти під час COVID-19 спалах URL: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf?sfvrsn=6d3578aM0>.

2. Wasserman D, van der Gaag R, Wise J. The term “physical distancing” is recommended rather than “social distancing” during the COVID-19 pandemic for reducing feelings of rejection among people with mental health problems. *Eur Psychiatry*. 2020;63:e52.

3. Konstantinos N., Fountoulakisa G., Karakatsoulisa S., Adorjane K. et al. Results of the COVID-19 mental health international for the general population (COMET-G) study. *European Neuropsychopharmacology* Volume 54, January 2022, Pages 21-40. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2021.10.004>

4. Khoshaba, D. M., & Maddi, S. R. (1999). Early experiences in hardiness development. *Consult Psychol J*, 51, 106–116.

5. Bonanno, G. (2004). Loss, trauma, and human resilience: How we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events. *American Psychologist*, 51, 72–82;

6. Maddi, S. R. (2005). On hardiness and other pathways to resilience. *Am Psychol*, 60, 261–262.

7. Леонтьев Д.А. Тест жизнестойкости / Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.

8. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В.Г. Кременя; [координатор інтернет-посібника В.В. Рибалка; колектив авторів]. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с.

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PROFESSIONAL SELF-ACTUALIZATION OF PSYCHOLOGY STUDENTS EXPERIENCING A CRISIS OF PROFESSIONAL READINESS

Gutyria Marharyta,

Ph.D. student, private psychologist
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

It is believed that the factor is the driving force, the cause of any process and phenomenon, it determines the movement forward or slows it down. In the classical approach, factors are divided into external (objective) and internal (subjective). The role of the last one in many psychological processes is often crucial, because the subject of any activity is always a person - an individual, unique personality.

Professional readiness for a psychologist can be represented as an integration of the system of qualities, motives and values, knowledge and practical skills, personal experience, that provides awareness of social responsibility and the role of the specialist in society. The component of professional readiness is the personal readiness of the student for the activity, which is a complex of personal qualities, formed and developed through self-actualization and reflection of their own professional activities [1]. Self-actualization is a desire of the future psychologist to maximize the development and discernment of their abilities and capabilities in independent psychological work, the need for self-improvement. It is the driving mechanism for the formation of personal and professional qualities of a psychologist, and, in our opinion, the higher the level of professional self-actualization, the lower the intensity of the crisis of professional readiness [2]. Considering the prevalence of this crisis among graduates, it is important to have a look at the key factors that determine the process of professional self-actualization of psychology students and reduce or eliminate crisis experiences.

Analyzing modern studies of professional self-actualization and manifestations of crisis of professional readiness, we were able to present a theoretical model (in Fig. 1), describing the gradual movement of the individual to self-actualization. The model includes five possible psychological factors – emotional-volitional, cognitive, reflexive, physiological-somatic factor and social interaction – plus their components.

Let's have a look at the relationship between all the psychological factors.

Consider the emotional-volitional factor, which includes motivational, personal-emotional and personal-volitional components, which reflect the ability of the individual to determine the direction of life activity and form the emotional intelligence.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

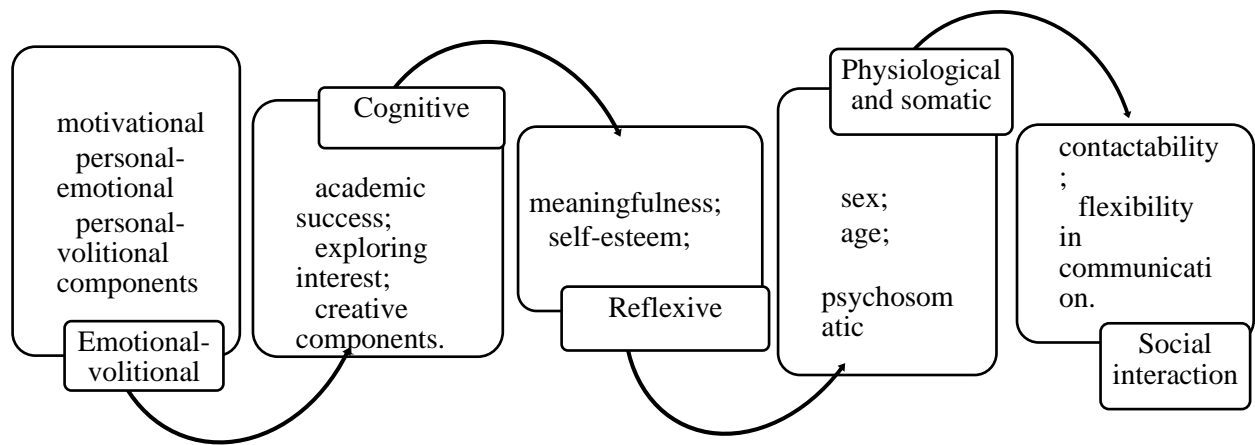

Figure 1. The scheme of psychological factors of professional self-actualization of students-psychologists experiencing crisis of professional readiness

Any human activity is conditioned and supported by certain motives: material, spiritual, cultural, clearly conscious or unconscious [3]. The main indicator of the motivational component of psychology students is the level of their professional motivation, starting with the choice of profession, continuing with the choice of work and implementation of psychological activities: the desire to gain a prestigious profession, the need of getting psychological knowledge and skills, pressure by others, etc. Professional motives of psychology students during the professional crisis are strongly supported by personal and emotional experiences, such as feelings of insecurity, anxiety about the future (graduation, job search), feelings of inferiority (doubts of their own professional background), frustration, depression and more. The level of professional self-actualization in this period and overcoming the crisis of professional readiness depends on the personal and volitional state of the graduate, whose characteristics we believe are: the level of emotional stability / instability, expressiveness / practicality, self-control / impulsiveness, autonomy and responsibility.

Emotional and volitional characteristics, which are mentioned above, are necessary for academic success, cognitive and creative development of a student-psychologist, which become components of the second one – cognitive factor. Namely, the motivation for regular development stimulates the process of scientific and theoretical knowledge of various aspects of psychological science, the conscious desire of the graduate to expand the boundaries through their own creative pursuits. In addition, the student must have a wide range of learning opportunities and activities, as well as be able to take responsibility for planning, implementing and evaluating their own learning [4].

Clear professional motivation, the formation of emotional intelligence affect the reflexive ability of the individual, which becomes the third important factor in the professional self-actualization of psychology students [5], experiencing a crisis of professional readiness. The connection between these two factors can be traced in the fact that the meaning of psychological processes and phenomena, practical experience, success / failure of academic education, conscious correlation of abilities and capabilities of personal "I" with the requirements of the profession, understanding of belonging to a particular social group and understanding of own places at the

professional environment. It forms the professional self-esteem of a student psychologist. Due to this, we agree with the statement of O. Stolyarchuk, the alumnus "project the realized professional qualities on the internal standard of the perfect specialist, compare the professional characteristics with value scales, defining own value as a specialist in terms of professional suitability and skill" showing self-sympathy (positive, negative) regarding their professionalism [6, p. 30].

Among the components of the reflective factor we want to emphasize on the importance of the values of psychology students, the range of which is diverse: material needs, preserve the individuality, desire for professional recognition and authority or focus on married life; there is a need of self-development, cognition and creativity, spiritual satisfaction from activities, self-distancing or, conversely, expanding social contacts, self-transcendence as a higher form of service to others through the rejection of personal needs [7; 8].

According to O. Stolyarchuk, a stable self-esteem of a specialist means not only the ability to properly assess their professional capabilities, but also to identify reasonable emotional responses to professional failures and achievements, skillfully regulate their behavior and activities [6] - this confirms the connection of reflexive and emotional-volitional components of our model.

Focusing on the scheme, we see a different physiological and somatic factor of professional self-actualization. This consideration is quite justified psychologically, because the age and sex of a person in different ways affect personal and professional development. In higher education (using the example of observations at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University) the specialty as "Psychologist" is often chosen by female students than male students.

On the one hand, young students (18-25 years old) are quite ambitious, energetic, motivated by competitive relations in the labor market, and therefore should clearly direct their personal psychological resources to find a place in professional relations. However, a lot of psychology students destructively experience a crisis of professional readiness, low-level assessment of their professional competence, so they are deciding to change the vector for implementation in non-professional activities (hobbies, life, change of profession), or go "downstream" and do not see the need in further self-improvement [9; 10]. Motivation of older people who come to psychological science regularly with the existent educational background, can relate to a personal desire and willing of the soul to help people with the life experiences, but also there could be a need in psychological education in connection with a certain position of related work (social and special educators, lawyers, managers, heads of educational institutions, etc.), where psychological education is a benefit.

Regardless of gender and age, the process of professional self-actualization can determine a level of energy expenditure of psychology students for training and professional activities, the ability to adapt to stressful situations or distresses that cause a variety of psychosomatic symptoms. Decrease of physiological health, self-suggestion, anxiety and stressful experiences (educational, personal) clearly affect the cognitive and social activity of the student, reduce academic performance, reduce the level of self-control and quality of self-organization of the activities.

The key factor in the self-actualization of psychology students as future specialists in the field of "human - human", we indicate the ability of the individual to social interaction, which provides ease and flexibility in communicating with people, the ability to establish long and close contacts, lack of stereotypical views and respect for each interlocutor, the ability to self-disclosure, establishing mutually beneficial interpersonal contacts. Such socio-psychological skills and qualities facilitate the process of attracting a psychology student (alumni) to the relevant professional group, promote his professional "I" among colleagues and clients, help expand their spheres of influence and enrich the baggage of knowledge, professional competence, reduce the risk of unsuccessful and prolonged professional adaptation, related to stressful experiences and emotional burnout in the future. The ability to social interaction will have a positive effect on the personal and professional life of a psychologist, only if the person is capable of self-education and self-analysis, strives for self-improvement, which again brings us back to assess the importance of reflective factors of professional self-actualization.

Thus, the selection and analysis of possible factors of professional self-actualization of psychology students experiencing a crisis of professional readiness, allows us to understand their component structure and establish a relationship that confirmed the systemic and integrated process of self-actualization. As a perspective, we see the empirical study of currently identified psychological factors and the establishment of the role of each of them in relation to the professional self-actualization of psychology students experiencing a crisis of professional readiness.

References:

1. Levsheniuk N. A. Psychological factors of personal preparedness of the teacher of the post-diplomatic pedagogical education to the professional activity under conditions of changes. 2018. Kyiv, Ukraine, p. 54-58.
2. Gutyria M. O., Kononova M. M. The peculiarities of professional self-actualization of students-psychologists who experiencing the crisis of professional readiness. *Psykhologhiia i osobystist*. 2021. № 2 (20). P. 82-92.
3. Maksymenko S. D. General psychology. Edition 3-s, revised and supplemented. Tutorial. Kyiv, 2008. 272 p.
4. Kononova M. M. Theoretical aspects of forming professional attributes of the future speech pathologist. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2019, VII (77), Issue:188. 2019. P. 38-42.
5. Ivashchenko A. I. Professional reflection as future psychologists' self-development mechanism. Kyiv, 2020. P. 248.
6. Stoliarchuk O. A. Professional self-esteem as a factor and a sign of professionalism of a university teacher. *Zaporizhzhia*. 2014. T. 1. P. 29-31.
7. Furman A. A. Value-oriented factors of personal development of students-psychologists. 2009. № 3. P. 148-158.
8. Shevchenko V. V., Dzxogan D. M. Motivation of professional future psychologists. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Psykhologhichni nauky*. 2017. № 1. P. 203-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2017_1_37

PSYCHOLOGICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

9. Afanasyev T. A. Psychological features of professional development psychologist crisis. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho. Ser.: Psykholohichni nauky. Mykolaiv, 2013. T. 2. Vol. 10. P. 29-32.

10. Kokun O. M. Psychology of professional development of a modern specialist: Monograph. Kyiv : DP «Inform.-analit. ahenstvo». 2012. 200 p.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ожубко Галина Володимирівна

канд. психол. наук, доцент, доцент
кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Луців Ірина Іванівна

студентка

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Нова українська школа ставить нові вимоги до особистості сучасного педагога. Все більшого значення для педагога набуває здатність бути суб'єктом свого особистісно - професійного розвитку.

Зміст професії педагога полягає в тому, що предметом професійної діяльності є робота безпосередньо з особистістю іншої людини. Це і диктує високий рівень вимог до особистості майбутнього педагога, його педагогічної діяльності. Відтак, важливим завданням закладу вищої освіти виступає створення оптимальних умов щодо формування у майбутніх педагогів готовності до усвідомленого та обґрунтованого вибору професії педагога, що є підґрунтям для особистісного становлення майбутнього педагога.

Професія педагога передбачає високі вимоги до особистісних, так і до професійних якостей. Проте в сучасному освітньому просторі відчувається дефіцит психологічного ресурсу особистості педагога. Тому навчання у закладі вищої освіти має сприяти становленню майбутнього педагога, формуванню його здатностей, якостей, здібностей, вмінь та творчо використовувати набуті знання. У зв'язку з цим значно підвищується значення педагогічної освіти в особистісному розвитку майбутнього компетентного педагога.

Формування особистості триває протягом усього онтогенезу індивіда, проте період навчання у закладі вищої освіти – студентський вік – відіграє особливо значущу роль у цьому процесі. Саме в цей час закладаються фундаментальні основи тих важливих здатностей, якостей, здібностей майбутнього педагога, з якими він розпочне педагогічну діяльність та продовжуватиме розвиватись як індивідуальність.

Науковці[2,5] зазначають, що сучасний студент опиняється в складному, швидко змінюваному і доволі дисгармонійному світі. Так, у сучасній молоді відбувається неузгодженість уявлень про сенс життя в структурі способу життя. Формування майбутнього педагога складає особливий для становлення особистості етап життя – студентський вік, що є сензитивним періодом для розвитку та стабілізації багатьох його якостей: 1) професійних, громадянських, світоглядних рис; 2) професійних здібностей та творчого потенціалу; 3) інтелекту загалом і рис характеру майбутнього фахівця; 4) індивідуальної системи ціннісних орієнтацій [5].

В. Слободчиков та Е.Ісаєв [5] розглядають особистісний розвиток, насамперед, «як реалізацію ним універсальності, нескінченності, як становлення Людини в індивіді», поділяють процес розвитку на ступені, які й визначають структуру цього процесу: 1) особистісне (цілісне), 2) індивідуальне (одиночно-унікальне) і 3) універсальне (родове) буття людини, передумовою й основою яких «є душевне життя людини, його суб'єктивність».

Особистісно-професійне становлення майбутнього педагога в умовах професійної підготовки буде ефективнішим, якщо ведучим способом стане психолого-педагогічний супровід усіх суб'єктів фахового освітнього процесу. При цьому, змістовну основу особистісно-професійного становлення майбутнього педагога повинні складати певні психологічні умови, які ініціюють формування особистісних та професійно важливих здатностей. М.Замішак [1] стверджують, що підсумком психологічного супроводу буде успішне формування соціально-спрямованої та індивідуально збалансованої мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутнього педагога. Адже, саме педагог є референтним носієм загальнолюдських цінностей та власних життєвих смислів. Особистісне становлення майбутнього педагога в умовах професійної підготовки буде ефективнішим, якщо ведучим способом стане психологічний супровід усіх суб'єктів освітнього процесу. При цьому, змістовну основу особистісного становлення майбутнього педагога повинні складати певні психологічні засади, які ініціюють становлення важливих особистісних здатностей.

Так, вже з першого курсу при вивченні дисципліни «Психологія» структура психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога має включати: уявлення про професію, знання про вимоги професії до особистості, про особистість як соціальний, психологічний, моральний та духовний феномен. Пізнання себе [3] (індивідуальних особливостей, темпераменту, характеру, здібностей на основі рефлексії), ведення особистого щоденника; внутрішня визначеність; розвиток у себе головних здатностей людини; здатності любити оточуючих людей, життя і світ; здатність володіти внутрішньою і зовнішньою свободою та відповідальністю; внутрішня неналаштованість на безумовне творення добра і боротьбу зі злом; володіння сенсом життя, спроможність узгодити усвідомлений смисл з реальною спрямованістю життя та своїми внутрішніми ресурсами та схильностями; володіння життєстійкістю в складних, кризових, екстремальних, конфліктних ситуаціях та в ситуаціях життєвих випробувань, керування життєвим шляхом; залучення у взаємодію з навколишнім світом; уміння ставити правильно життєві цілі; здібність до взаємодії; здібності до постійного особистісного зростання; творчі (креативні) здібності як здатність нових способів вирішення проблем; рефлексивні здібності; творення особистого життєвого досвіду; саморегулювання власних внутрішніх станів діяльності та поведінки; трансцендентування (вихід за власні межі) у просторі, часі, у смисловій сфері; робота з часом (взаємопереходи: минуле-сучасне-вічність) від повсякденності до неповсякденності, творення щасливої не повсякденності; творення основ свого буття, де інтегрується індивідуальна буттєва доля та спільність (загальнолюдська

доля), пошук опори в інших людях та в Божественній Благодаті; підтвердження свого Я; розвиток розуму і життєвої мудрості; розвиток творчої уяви; розвиток пам'яті, сприйняття.

Поряд з вивченням даної дисципліни майбутнім педагогам пропонують працювати над особистісним розвитком за допомогою програми особистісно-професійного розвитку. Дана програма сприяє ефективному розвитку, саморозвитку самовизначенню та самореалізації майбутніх педагогів. М. Савчин [4] акцентує, що особистість педагога повинна володіти сильним, цілісним, не розколотим Я, в якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне та загальнолюдське. Науковець підкреслює, що особистість із сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива. Вона ефективно рефлексує та трансцендентує, контролює та моделює свою діяльність та поведінку, володіє свободою та відповідальністю. Їй притаманні стани безпристрасності, безмовності, чесноти. Така особистість поповнює сили в духовній сфері, в такий спосіб долаючи свою слабкість, немочі, духовні, психічні та психологічні травми.

Отже, включення психолого-педагогічний супровід програми особистісно-професійного розвитку дасть змогу розвивати, формувати особистість майбутнього педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, забезпечуючи перспективність педагогічної діяльності та постійного особистісного зростання.

Список літератури

1.Заміщак М.І. Психологічний супровід майбутніх педагогів як механізм формування в них особистісної професіоналізації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки", В.2, Т2, 2018, С.41-45.

2.Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Кризисы профессионального становления личности. Психологический журнал. - Т. 18. - № 6. - С.35-44.

3.Савчин М.В., Василенко Л.П. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навчальний посібник. Дрогобич: РВВДПУ ім.І.Франка,2012. - 24с.

4.Савчин М. В. Фундаментальні автентичні здатності особистості. Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич :Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – С.45 –65.

5.Слободчиков В., Исаев Е. Психология развития человека. М. : Высшая школа, 2000. –384 с.

ІМІДЖ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ PR: СТРУКТУРА ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

Сторожук Сергій Анатолійович
аспірант університету економіки та права «КРОК»

Одним із найважливіших напрямів діяльності «Public Relations» є формування позитивного чи ефективного іміджу громадської організації. Сучасна громадська організація, створена для досягнення конкретних цілей, здійснює свою діяльність в умовах різноманітних взаємодій та взаємозв'язків, в оточенні, що має різноманітні інтереси - економічні, політичні, правові, соціальні та ін. До того ж, громадська організація постійно перебуває у системі різноманітних впливів, які безперечно надають вплив на її діяльність та прийняті рішення.

Тому регулювання цих складних взаємодій є однією з найважливіших функцій громадських організацій, що зумовлює успішність її діяльності. Таке регулювання відносин із іншими організаціями, групами, громадськістю переважно спрямовано досягнення взаємної довіри, гармонізацію відносин. Це передбачає спеціальне планування та реалізацію контактів та зовнішньої інформації на основі гнучкої взаємодії та зворотних зв'язків, тобто PR-діяльність. У PR-діяльності вирішуються різноманітні завдання, проте незалежно від їх виду та змісту, центральною все ж таки є формування позитивного іміджу і на його основі - збереження репутації та вибудованих довірчих відносин.

Тому будь-яка PR-діяльність має починатися зі створення позитивного іміджу організації, а надалі його моніторингу та вдосконалення. Недарма одне з найважливіших правил реклами говорить: перш ніж приступити до рекламних акцій або рекламної політики, подбайте про свій сприятливий імідж. Хоча, слід зазначити, що формування позитивного іміджу не замикається тільки на інтересах реклами.

Імідж в нашому розумінні – це сформований у масовій свідомості і те, що має характер стереотипу, сильно емоційно забарвлений образ чогось або будь-кого. Американські фахівці взагалі розглядають імідж як сильне враження, що має великі регуляторні властивості. Тобто імідж - це особливий психічний образ, що сильно і впливає на емоції, поведінку та відносини особистості чи групи.

Звернімо увагу і на інше важливе визначення, що стосується проблеми іміджу, - стереотип. Це дуже спрощений, але в той же час стійкий психічний образ, заснований на узагальненні особистого досвіду, упереджених уявлень, прагненні швидко зрозуміти смисл та сутність явища. Стереотип має важливу властивість: він одночасно є оцінкою та психологічною установкою. Вважають, що оцінки та установки, як правило, аргументовані. Стереотипні ж оцінки та установки сильні і засновані насамперед на емоціях, переживаннях, симпатіях чи антипатіях, тому люди не вважають за потрібне їх аргументувати: щось на

кшталт «цього не може бути, тому що не може бути ніколи!». Звідси їх розуміють не тільки як упередженість, а й високу регулюючу силу - стереотипи багато в чому визначають поведінку і відносини. До того ж багато хто взагалі схильний приписувати якісь бажані чи небажані риси або якості людям, групам, організаціям без достатніх на те підстав, а просто під впливом емоцій чи неусвідомлюваних причин.

Висока регулююча сила іміджу обумовлюється ще й тим, що, як кажуть психологи, «імідж – це реальність ілюзорного простору». Цю думку слід пояснити. Вважається, що ми живемо як би у двох світах – реальному та ілюзорному, або уявному. У реальному світі відбуваються події, діють люди, домінують відносини, сенс, значення та характеристики яких адекватно відображаються у свідомості людей. В ілюзорному просторі реальність цілеспрямовано спотворюється і певним чином подається зазвичай відповідно до прихованих інтересів. Тому в більшості випадків ми маємо справу не з істинною інформацією про будь-кого або про що-небудь, а спеціально сконструйованими її образами, як правило, що мають характер стереотипів та установок.

Ілюзорний світ все ж таки функціонує не самостійно у відриві від реальності, він часто перетинається зі світом реальним. Під час цих «перетинів» він обов'язково має бути схожим на нього. Тому взаємодія між світом реальним та ілюзорним здійснюється за схемою:

- метафора (виразний, легко запам'ятовується образ чогось, що переносить інші властивості);
- герой (уособлює реальність, час чи бореться із нею);
- знак (характерна символіка, зовнішність, поведінка та ін.).

Зі сказаного випливає, що імідж - це маніпулятивний, привабливий, легко трактований психічний образ, що впливає на емоційну сферу людини (іноді на її підсвідомість), а через них - на пояснювальні механізми свідомості та поведінки, на вибір, який здійснюється людиною. Дія іміджу полягає в сильному емоційному враженні, коли знижуються механізми свідомого контролю. Ось у чому головна відмінність іміджу від психічного образу, що відображає характеристики будь-кого або чогось.

Якщо повернутись до первісної думки, то можна стверджувати, що репутація, престиж - категорії розумові, коли відношення виникає в результаті усвідомленого вибору, раціонального аргументованого порівняння. Імідж скоріше дає ілюзію якостей і властивостей. Тому зараз багато хто став боротися саме за формування привабливого іміджу, а не репутацію чи престиж.

Нагадаємо, імідж - це все ж таки психічний образ, хоч і спеціально сконструйований, маніпулятивний, що має характер стереотипу. Тому як психічному образу іміджу притаманні такі загальні характеристики:

- імідж - об'єкт ідеальний, що виникає у свідомості людей; він не підлягає прямому виміру, оцінити його можна лише за їхніми відносинами, що виявляються у спілкуванні, діяльності, виборі, тому при створенні іміджу необхідно проводити його моніторинг та вивчати реакції на нього;

- ефективний імідж має бути цілісним та несуперечливим, відповідним однозначним узагальненим уявленням;
- як ідеальне утворення імідж нестійкий, його постійно треба «підкріплювати» рекламою чи різноманітними цільовими PR-акціями;
- імідж, хоча він і ілюзорний образ, повинен все ж таки бути певною мірою реалістичним, явне прикрашання переваг приведе до зниження довіри;
- ефективний імідж повинен мати властивість варіабельності, абсолютно «жорстка і незмінна конструкція» неприйнятна, ситуація трансляції іміджу завжди динамічна, може виникнути необхідність внесення коректив;
- імідж повинен викликати сильний емоційний відгук, це впливає із самого визначення.

Наукові дослідження та PR-практика, як зазначалося, свідчать, що головною функцією іміджу є формування позитивного ставлення до будь-кого або чогось. Якщо позитивне ставлення сформовано, то за ним внаслідок впливу соціальних зв'язків обов'язково будуть довіра і, у свою чергу, - високі оцінки та впевнений вибір. Тобто, це є такий психологічний ланцюжок, що породжується позитивним ставленням. До того ж позитивний імідж, як правило, сприяє підвищенню престижу, а отже, авторитету та впливу. Позитивний імідж є також важливим фактором високого рейтингу, що дуже важливо в насиченій різноманітною інформацією публічної діяльності. Саме тому американці кажуть, що позитивний імідж коштує мільярди доларів. На досягнення позитивного ставлення та довіри і має бути спрямована PR-діяльність.

Типології іміджу розроблялися з урахуванням загальних і спеціальних підстав за критеріями подібності та відмінності. Розглянемо ці базисні підстави та відповідні їм типології імідж. Для ілюстрації візьмемо типи іміджу громадських організацій.

Як перша підстава була обрана спрямованість прояву, тобто інформація про те, за якими ознаками формується імідж. В цьому випадку імідж буває:

- зовнішнім, тобто виявляється в основному у зовнішньому середовищі, орієнтованому на клієнтів або споживачів (фірмовий стиль, логотип, слоган, інтер'єри офісу, зовнішній вигляд персоналу та ін.);
- внутрішнім, що формуються як враження про роботу та відносини персоналу (корпоративні відносини, етика поведінки, особливості ділового спілкування, традиції та ін.).

Очевидно, що між цими видами іміджу можуть бути тісні функціональні зв'язки. Мало того, вони навіть бажані, бо їхня розбіжність викличе недовіру до організації та її діяльності.

Друга основа – це емоційне забарвлення іміджу. Опора на нього дає лише два типи:

- позитивний імідж (тут коментарі не потрібні, на його досягнення спрямована вся PR-діяльність);
- негативний імідж (формується, наприклад, в основному в діяннях політичних опонентів за допомогою так званого «чорного PR» та антиреклами; у

комерційній діяльності створюється істотно менше, але якщо така робота проводиться конкурентами, то неявно опосередковано з використанням психологічних технологій «таємного примусу»).

Третя основа – цілеспрямованість PR-діяльності. З цієї підстави також виділяють два типи:

- природний імідж, що складається стихійно, без спеціальних PR-акцій та реклами внаслідок практичної діяльності організації;
- штучний, що створюється спеціально рекламою або PR-акціями і не повною мірою відповідає характеру та результативності діяльності організації.

Фахівцями зазначалося, що у перших етапах PR чи рекламної діяльності організації домінують штучні іміджі, хіба що прикрашають реальність, надалі відбувається взаємна адаптація і зближення.

Четверта основа - це рівень раціональності сприйняття. В цьому випадку імідж буває:

- когнітивним, що дає "суху" спеціальну інформацію (орієнтований головним чином на людей обізнаних, вузьких фахівців);
- емоційним, чуттєвим (такий імідж орієнтований на широку аудиторію і покликаний викликати сильний емоційний оклик).

П'яте підґрунтя - це зміст іміджу, відповідність його специфіці діяльності. У цьому випадку виділяють такі типи:

- політичний імідж;
- імідж керівника (та його команди);
- імідж організації;
- імідж території (міста, регіону, країни);
- імідж ідеї, проекту.

Імідж - це емоційно забарвлений образ будь-кого або чогось. Але якщо поглянути глибше, це, швидше, зовнішня сторона образу, у якій зосереджуються його найважливіші характеристики. Імідж може бути як позитивним, і негативним. Так хтось може притягувати і подобатись, а хтось викликає огиду. Як правило, імідж – явище позитивне.

В іміджі найбільш відчутно виявляються якості, завдяки яким досягається ефект привабливості даного суб'єкта в очах інших людей. Щоб досягти успіху, необхідно знати, які риси та якості здаються привабливими та позиціонувати ці якості іншим.

Нерідко в літературі зустрічається і таке твердження, що імідж - це стиль і форма поведінки людини, причому зовнішня сторона поведінки в суспільстві. Іноді іміджем називають набір вражень і значень, з допомогою яких люди описують об'єкт, запам'ятовують його і ставляться щодо нього певним чином, тобто. об'єкт стає відомим. Як правило, об'єктом іміджу є людина, група людей або організація (політичний лідер, політична партія, компанія, або як у нашому випадку – громадська організація), і рідше – неживі предмети (товари, послуги), стосовно яких найчастіше використовується поняття «образ».

У деяких визначеннях підкреслюється та обставина, що поняття «імідж» включає не лише природні властивості особистості, а й спеціально сформовані,

вироблені, створені. Імідж - цілеспрямовано формований образ (будь-якої особи, явища, предмета, фірми, ГО), покликаний надати емоційно – психологічний вплив на будь-кого з метою популяризації, реклами тощо.

В.М. Шепель виводить поняття іміджу із візуального образу – візуальної привабливості особистості. «Щасливий той, хто має від Бога привабливий імідж. Але, як правило, багато хто набуває симпатії людей завдяки мистецтву самопрезентації». Слід також зазначити, що як аудиторія іміджу виступає соціальна група.

Ще однією важливою характеристикою іміджу його функціональність, тобто. сам імідж не є самоціллю. Як правило, хороший імідж нам потрібен для досягнення певних цілей, для більш ефективного вирішення поставлених завдань, успішнішого здійснення того чи іншого виду діяльності, залежно від сфери застосування. Яким же має бути імідж, щоб справити на публіку бажане враження? Існує безліч підходів до вирішення цієї проблеми.

Говорячи, наприклад, про імідж організації, мають на увазі її узагальнений портрет, створюваний у поданні найрізноманітніших груп громадськості на підставі того, що вона заявляє про себе, особливо, що робить. У іміджі корпорації виділяють такі чотири компоненти:

- 1) імідж товару – наскільки якісні та необхідні товари вона виробляє;
- 2) імідж управлінський та фінансовий - чи ефективно вона управляє, чи варто бути її акціонерами;
- 3) імідж громадський – чи корпорація як член суспільства;
- 4) імідж корпорації як роботодавця - як вона звертається зі своїми службовцями, яка їхня зарплата і т.д.

Більшість організацій приділяє особливу увагу зовнішньому іміджу в очах громадськості, що становить зовнішнє середовище будь-якого суб'єкта. Але не менш важливим є внутрішній імідж організації в очах співробітників. Вони є найбільш стійким каналом передачі в зовнішнє середовище, і навіть безпосередньо впливають на імідж і репутацію організації загалом.

Тому необхідно створювати сприятливі, взаємовигідні та довірчі відносини керівництва з персоналом на всіх рівнях управління. Це досягається проведенням відкритої політики щодо співробітників, турботою про зміст їхньої роботи, більшу участь у прийнятті рішень, системою різних заохочень (як матеріальних, так і нематеріальних). Фахівці зі зв'язків із громадськістю повинні співпрацювати зі службою управління персоналом, виявляти проблемні моменти та впливати на них наявними засобами. Створення ефективної системи мотивації, збільшення ролі працівника в управлінні організацією, планування кар'єри - все це, безсумнівно, здатне змінити корпоративний клімат на краще, що позначиться і на ефективності контактів із зовнішнім середовищем.

Важливим компонентом формування сприятливого іміджу організації є відповідність очікуванням громадськості, що визначає довіру чи недовіру до цієї організації. Якщо організація декларує високі норми особистісних взаємин із клієнтами, то персонал, який здійснюватиме комунікації зі споживачами, повинен бути повідомлений про це і відповідати цим вимогам.

Говорячи про конструювання іміджу, слід, очевидно, порушити два питання. Перше питання стосується можливостей, якостей, якихось відмінних якостей особистості, організації, товару, тобто. дає у відповідь питання «хто ми, що можемо?». А друге питання більше торкається інтересів, стереотипів, мотивації, ціннісних орієнтирів цільових груп і дають відповідь на запитання «хто вони і чого хочуть?».

Розглядаючи потреби та очікування різних соціальних груп, звернемося до відомої класифікації потреб А.Маслоу. Ця класифікація є пірамідою, на основі якої знаходяться: фізіологічні потреби; потреби безпеки та захисту, потім розташовуються: потреби приналежності та любові; потреби самоповаги та потреби самоактуалізації.

У межах даної класифікації слід відокремити іміджі, орієнтовані задоволення двох нижчих потреб, оскільки вони служать задоволенню прагматичних цілей і найчастіше ставляться до іміджів, які орієнтовані на сприйняття.

Іміджі, пов'язані з трьома наступними щаблями піраміди, орієнтовані на самопочуття. На думку Є.Б.Перелигіної до них відносяться:

- іміджі, що утворюються на основі власної «Я – концепції» та системи уявлень. В основі утворення таких іміджів є потреба самовираження. Для такого іміджу зовнішня оцінка має значення;
- іміджі, орієнтовані досягнення соціального визнання і задоволення потреб у самоствердженні. Для їхньої освіти використовуються, як правило, групові норми та цінності;
- іміджі, орієнтовані створення та зміцнення міжособистісних зв'язків із найближчим оточенням, у межах малої соціальної групи і цим сприяють потреби у коханні та дружбе. При створенні таких іміджів перевага надається заохочуванню у межах цієї групи зразкам поведінки, копіюванню поведінки та зовнішнього вигляду інших членів групи тощо.

Тоді виникає цілком логічне питання: які вимоги пред'являються до іміджу, орієнтованому сприйняття?

В основі сприйняття іміджу лежать, як правило, стійкі комунікативні установки, очікування та вимоги до партнера зі спілкування, властиві колективній свідомості у відповідній ситуації. При створенні іміджу необхідно враховувати систему цінностей та пріоритетів, характерних для сучасної доби. За результатами вивчення людей та організацій, які є найбільш успішними у громадській діяльності, політиці, економіці були виділені деякі якості:

1. Дії щодо вирішення проблем екології середовища.
2. Створення екології взаємовідносин.
3. Орієнтація на здоровий спосіб життя.
4. Орієнтація на інститут сім'ї.
5. Орієнтація на позитивні моральні ідеали (доброта).
6. Патріотичне ставлення до країни, рідного міста, своєї справи.
7. Демонстрація елементів духовного досвіду, що не відносяться до безпосередньої діяльності, осмислення світу та його проявів.
8. Внутрішні настанови соціально успішних суб'єктів ринку.

Наведений список якостей відображає систему цінностей та пріоритетів, актуальних у наш час, та застосовується як при створенні індивідуального іміджу, так і іміджу громадської організації. Професійна діяльність зі створення іміджу, який має задані властивості, перетворення існуючого іміджу для досягнення поставлених цілей називається іміджмейкінгом, а професіонал, який займається створенням та перетворенням іміджу – іміджмейкером.

Одним з важливих елементів роботи іміджмейкер є проведення досліджень іміджу. Дослідницька робота ведеться за трьома основними напрямками: визначення ефективності іміджевого впливу, дослідження мотивації та вивчення іміджу. Метою досліджень іміджу є розробка та створення позитивного, привабливого образу людини, компанії, товару. Для цього імідж, що створюється, повинен відповідати системі цінностей, що приймаються людиною або компанією. Дослідження іміджу служать розробці елементів іміджу - місії, легенди, імені тощо. У процесі роботи над іміджем мають бути знайдені якості, що формують позитивний образ компанії у власних очах громадськості. Для цього використовуються такі методи дослідження іміджу:

- визначення ієрархії ціннісних якостей, очікуваних аудиторією;
- визначення потенційного носія цих якостей методом вільних асоціацій;
- оцінка методом семантичного диференціалу того, наскільки елементи, що становлять імідж клієнта, мають якості, очікувані споживачами від людини подібного статусу.

На відміну від індивідуального іміджу, орієнтованого як на самовідчуття, і на сприйняття, імідж організації (корпоративний імідж) завжди орієнтований на сприйняття. Мета його створення полягає в тому, щоб у суб'єктів, що знаходяться як всередині організації, так і поза нею склався образ, що відповідає тим цілям та завданням, які поставлені керівництвом цієї організації. Основними структурними компонентами корпоративного іміджу є: місія, легенда та бачення (цілі).

Місія – це короткий вираз функції, яку організація виконує у суспільстві, тобто. у чому полягає сенс її існування. Формулювання місії має відповідати на такі питання: чим займається організація? Для кого працівники організації провадять свою діяльність? У якому сегменті ринку вони працюють? Формулювання місії визначає причину існування фірми (наприклад: здійснення соціальної програми, надання послуг, боротьба із хворобою тощо). Поняття місії застосовується в іміджмейкінгу під час створення будь-яких видів іміджу.

Складною структурою є побудова легенди. Під легендою мається на увазі історія, яка надає солідність, надійність, сприяє вербальній, а потім і внутрішній відчутності фірми, полегшує діалог між фірмою та споживачами. Легенда – це не обов'язково вигадка, вона може бути реальними подіями, поданими певним чином. Легенда може бути пов'язана як з одним з керівників або організаторів фірми, так і відноситися до традицій, пов'язаних з товаром, що випускається.

Ще одним важливим елементом є мета (бачення, стратегічна мета) – це опис корпорації у майбутньому, за наявності реальних справ, які допоможуть

здійснити ці досягнення. Бачення, зазвичай, визначає те, чого прагне корпорація. Орієнтирами, на думку А.Н.Чумікова, є: чіткий, конкретний та реалістичний виклад; визначення узагальнених підсумків чи результатів, реальний та стимулюючий рівень досягнень.

Якщо з названих трьох елементів хоча б один відсутній або погано узгоджується з іншими елементами, імідж втрачає цілісність і часто стає негативним.

Кожен із елементів і всі разом виражаються адекватно у вигляді висловлювань. Для місії, цілей та легенди відмінною особливістю є простота висловлювання. Ці елементи можуть бути представлені у вигляді висловлювань, в усних чи письмових виступах суб'єкта. З вищевикладеного випливає, що структурні елементи іміджу в ході його сприйняття порівнюються з об'єктивними критеріями (реальним станом справ) і вже на цій підставі оцінюються як добрі чи погані; чи відповідає місія цінностям, що розділяються в суспільстві, і уявленням про добро і зло.

Найважливішою особливістю корпоративного іміджу є єдність внутрішнього та зовнішнього іміджу організації. Найбільш активним елементом, що сполучає воедино внутрішній та зовнішній імідж організації, є місія організації. Обов'язковою умовою ефективності місії у структурі зовнішнього іміджу є її правдивість, і якщо всім членам організації (як керівникам, і рядовим співробітникам) зрозуміла корпоративна місія і вони її поділяють, можна говорити про дотримання цієї умови як елемента зовнішнього іміджу.

Список використаних джерел:

1. Вітомський, Ю., & Бондаренко, С. (2021). ВИНА ЯК ПРОЯВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМАТИКИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ. *Перспективи та інновації науки*, (4 (4)).

2. Вітомський, Ю., Бондаренко, С., Гученко, К., & Абрамян, В. (2021). СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НУШ ЗДІБНОСТЕЙ ПЛАНУВАТИ ТА РЕАЛІЗОВУВАТИ ПЕРСОНАЛЬНИЙ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИЙ МАРШРУТ. *Перспективи та інновації науки*, (5 (5)).

3. Вітомський, Юрій Леонідович, and Степан Юрійович Бондаренко. "ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ." (2021).

4. Гарькавець, С. О. (2013). Паблік рилейшнз та імідж ввз: соціально-психологічний аналіз проблеми. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (3), 90-95.

5. Затворнюк, О. М. (2014). Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, (9-10), 41-44.

6. Кыштымова, Ирина Михайловна. "Личностный имидж." (2015).

7. Мазоренко, М. О. "Психологічна структура іміджу професіонала." *Проблеми екстремальної та кризової психології* 9 (2011): 177-184.

8. Петрунько, О. В. (2000). Імплицитні типології політичних лідерів у свідомості електорату України (Doctoral dissertation, ступеня канд. психологічних наук: спец. 19.00. 05 «Соціальна психологія»/ОВ Петрунько.–Київ.–2000.19 с).

9. Петрунько, О. В. (2011). Psychotechnological and psychological resources management image of social and educational innovation. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць/Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; за заг. ред. ММ Слюсаревського.–К.: Міленіум.

10. Химич, І. Г. (2009). Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури. Економіка та держава, (9), 59-61.

11. Чебикін, О. Я., & Ковальова, О. О. (2009). Психологічні особливості формування основ професійного іміджу: монографія. Одеса: Півд. наук. центр АПН України.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У АКТИВНИХ КОРИСТУВАЧІВ МЕРЕЖІ INSTAGRAM ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Торбач М.Ю.

здобувач ступеню вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Психологія
Херсонський державний університет

Еволюція соціальних мереж була підживлена людським прагненням до спілкування і досягненнями в області цифрових технологій. Це історія про встановлення та розвиток особистих зв'язків у smart-масштабі. Менш ніж за одне покоління соціальні мережі перетворилися з прямого електронного обміну інформацією на віртуальне місце збору, торговельну платформу і життєво важливий маркетинговий інструмент сучасної цифрової епохи.

Сучасна мережа – це динамічна система, метою якої є комунікація у режимі 24/7. Спілкування яке несе у собі певну інформацію, передається по мережі, що є нині «абсолютно самостійної реальності» [1, с. 239].

Instagram – один з найбільш завантажуваних додатків на сьогоднішній день. Він також є одним з найбільш плідних та маркетингових, де люди різного віку з усього світу діляться фотографіями майже кожену секунду.

Наслідками надмірного використання та залученості до соціальних мереж – є виникнення тривожності, стресу, розвиток такого явища, як «FOMO». Чим більше молодих людей використовують соціальні мережі, тим вище ймовірність, що вони повідомлять про депресію або тривогу» [3].

FOMO – страх упустити щось. Якщо всі інші користуються сайтами соціальних мереж, а хтось не приєднується до них, є побоювання, що вони пропустять жарти, рекламу, зв'язки або запрошення тощо. Відсутність досвіду може викликати тривогу та депресію. Коли люди заходять в Інтернет і бачать, що їх виключають з будь-якої діяльності, це може вплинути на думки і почуття, а також може вплинути на їх психічний і фізичний стан.

Для підтвердження припущення про те, що серфери мереж мають високий рівень особистісної тривожності, нам доведеться виміряти рівень тривожності (Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна, STAI), загальний індекс задоволеності життям, оскільки цей показник є основою синдрому FOMO (Індекс жизненной удовлетворенности, LSIA (адаптація Н. В. Панина 1993)) і звичайно провести анкетування усіх респондентів для встановлення їх взаємозв'язку з соціальною мережею. Обрані методики відповідають вимогам стандартизації, валідності й надійності.

На першому етапі, було проведено анкетування досліджуваних, задля збору загальної інформації про їх діяльність та проведення часу. Активний збір даних про кількість часу в соціальній мережі Instagram, тематики, які викликають найбільший інтерес, зміни в настрої та самопочутті після використання тощо.

На другому етапі, були проведені виміри за Шкалою тривоги Спілбергера-Ханіна, STAI. Метою було визначити рівень тривожності (особистісної та ситуативної) виходячи зі калі самооцінки. Ситуативна тривожність більше залежить від поточних проблем та переживань. Особистісна тривожність є константною властивістю та детермінується типом вищої нервової діяльності.

На третьому етапі, визначали індекс задоволеності життям (LSIA). Метою було визначити рівень життєвої задоволеності, загальний психологічний стан людини, ступінь її психологічного комфорту та соціально-психологічної адаптованості.

Повертаючись до раніше зазначеної класифікації рівнів тривожності та попередніх досліджень, щодо залученості до соціальних мереж – маємо намір припустити, що саме на емоційному рівні може виникати відчуття тривоги під час проведення часу у мережі Instagram. Задля цього, для початку, потрібно дізнатися та виявити загальну статистику залученості респондентів до Instagram, далі виміряти її вплив (і чи є він взагалі) через взаємозв'язок з рівнем тривожності та задоволенням рівнем життя. Оскільки один з ключових факторів, що можуть викликати занепокоєння у користувачів є феномен FOMO. Тоді як головною характеристикою FOMO є безпосередня пов'язаність з незадоволеністю особистим життям, а соцмережі лише підсилюють неприємний стан. Чим більше невдоволення, тим сильніше бажання знайти собі подібних. А потреба в новій інформації перетворюється на нав'язливі, автоматичні думки.

Реалізуючи мету дослідження було проведено анкетування, участь у якому взяло 30 осіб юнацького віку (студенти закладу вищої освіти 2-3 курсів), з метою діагностування їх залученості до серфінгу, компульсивного включення до соціальної мережі Instagram. Первинні дані обробки дозволили встановити, що на питання анкети «Скільки часу Ви витрачаєте на день на соціальні мережі»:

50% респондентів витрачають на соціальні мережі 2-4 години на добу, 36,7% витрачають від 5 до 8 годин, 10% проводить більше 8 годин. Також усі досліджувані підтвердили, що використовують мережі кожен день; на питання анкети «Скільки часу Ви витрачаєте на день на соціальні мережі»; на питання анкети «Скільки часу Ви витрачаєте на день на соціальні мережі»: 50% зазначили про часткове відчуття FOMO дивлячись на те, що роблять інші в соціальних мережах, вважаючи що їх життя краще, і 20% про стале відчуття, 33,3% відзначають що частково відчувають цифрову тривогу, якщо не в курсі оновлень у своїх соціальних мережах та 26,7% постійно відчувають необхідність перевірити власні сторінки. 36,7% затверджують що також частково схильні до даного ствердження. Понад 90% юнацтва активно використовують такі мережі, як: Instagram, YouTube, Telegram.

При загальному аналізі усіх відповідей й відсоткових показників, можна зазначити певну закономірність щодо схильності користувачів до такого феномену як FOMO. Усі респонденти, що брали участь у дослідженні, використовують соціальні мережі щоденно, відзначаючи певні емоційні зміни під час користування. Емоційна тривога, складовими якої є відчуття невпевненості у собі, своїй компетентності, ефективності, – відображає

негативну сутність FOMO від використання Instagram та інших соціальних мереж.

Наступним етапом, проаналізуємо показники анкетування респондентів з показниками рівню життєвого задоволення. Й бачимо такі показники: високий рівень індексу – 43,33%(13); середній рівень індексу – 16,67%(5); низький рівень індексу – 40%(12). У вибірку з низькими показниками індексу життєвого задоволення 40% увійшли респонденти, які зазначали частково або повноцінно зміни настрою під час використання, щоденної залученості до соціальної мережі Instagram та порівняння власного життя з життям інших. Респонденти з високим індексом навпаки зазначали під час анкетування, що можуть легко відмовитися від використання даною соціальною мережею, не відчують необхідності постійно перевіряти сторінку та знаходитися в он-лайн.

Очевидно, переглянувши результати, можна помітити певну закономірність показників методики та особистісних взаємини респондентів із Instagram. Більше того, даний опитувальник є визначенням одного з ключових факторів синдрому FOMO, і всі респонденти, які відзначали тенденцію до нього, мали низькі показники індексу життєвого задоволення.

Далі, розглянемо який рівень особистісної тривожності притаманний користувачам Instagram. За результатами, наша вибірка досліджуваних отримала: високий рівень особистісної тривоги – 46,67%(14); середній рівень особистісної тривоги – 43,33%(13); низький рівень особистісної тривоги – 10%(3). Знову зіставляючи результати цієї методики, оцінювання критерію особистісної тривожності, і вже два відсоткові показники з минулих опитувальників, маємо: 30%(9) – отримали низькі показники життєвої задоволеності та високі показники особистісної тривоги. Розглядаючи зібрані дані анкетування, респонденти є активними користувачами соціальної мережі Instagram, а також відзначали відчуття занепокоєння при неможливості перевірити власні мережі та порівняння свого життя, з іншими під час скролінгу стрічки та сторіс; 6,67% (2) респондентів отримали середні результати за двома методиками; 20% (6) респондентів отримали змішаний результат низького індексу задоволеності життям та середнього рівня тривоги або середнього індексу задоволеності життям та високого рівня тривоги, при аналізі також була помічена тенденція до залученості у соціальну мережу; 10%(3) респондентів отримали високі показники задоволеності життям та низькі за рівнем тривоги. У даних респондентів не відзначалося вплив соціальної мережі на самопочуття та настрій; 26,66%(8) респондентів отримали високий індекс життєвої задоволеності та середній рівень тривожності; 6,67%(2) респондентів отримали високий індекс життєвої задоволеності та високий рівень тривожності.

Отже, можна зробити висновок, що початкова гіпотеза про взаємозв'язок активного використання соціальної мережі Instagram і негативний вплив на рівень тривоги підтвердився в емпіричному дослідженні. І в активних користувачів цієї мережі, дійсно, виявилися схильності до синдрому FOMO через низьку задоволеність своїм життям, а також високий або середній рівень особистісної тривоги, що негативно підживлює цей синдром.

Майже всі респонденти, також, зазначили своє позитивне ставлення до соціальних мереж, при цьому навіть не замислюючись, що можливо, це є (або може стати) підвалинами погіршення ментального здоров'я, що надалі також призводить до інших особистісних та соціальних проблем.

Список літератури

1. Браун О.Е. Развитие теории социальной сети [Текст] / О.Е. Брун // Вестник МГИМОУниверситет, 2011. – №1 (16). – С. 239
2. The Effects of Instagram Use, Social Comparison, and Self-Esteem on Social Anxiety: A Survey Study in Singapore // Shaohai Jiang and Annabel Ngien [<https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/2056305120912488>]
3. Stefanie Lopacinski, Ed.D, LCSW, a behavioral health consultant at Abington-Jefferson Health [<https://www.abingtonhealth.org/healthy-living/health-news/library/articles-related-to-general-health/are-instagram-and-other-social-media-bad-for-your-teens-mental-h/>]
4. Angel L. Dalton NCC , Intern at Cognitive Behavior Institute [<https://nationalsocialanxietycenter.com/2016/12/20/the-impact-of-social-media-on-social-anxiety/>]
5. Oberst U, Wegmann E, Stodt B, Brand M, Chamarro A. Negative consequences from heavy social networking in adolescents: The mediating role of fear of missing out. *J Adolesc.* 2017;55:51-60. doi:10.1016/j.adolescence.2016.12.008
6. Wolniewicz CA, Tiamiyu MF, Weeks JW, Elhai JD. Problematic smartphone use and relations with negative affect, fear of missing out, and fear of negative and positive evaluation. *Psychiatry Res.* 2018;262:618-623. doi:10.1016/j.psychres.2017.09.058

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ ІТ-ПРОЄКТАМИ

Москаленко Артем Олексійович,

кандидат технічних наук, завідувач кафедри комп'ютерних наук та інженерії
програмного забезпечення,
Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»

Кіро Дмитро Юрійович,

здобувач вищої освіти,
Полтавський інститут бізнесу ЗВО «МНТУ»

Маклакова Катерина Григорівна,

здобувач вищої освіти,
Полтавський інститут бізнесу ЗВО «МНТУ»

Управління проектом – це методологія організації, планування, керівництва, координації трудових, фінансових та матеріально-технічних ресурсів протягом проектного циклу, спрямована на ефективне досягнення його цілей шляхом застосування сучасних методів, техніки та технології управління для досягнення певних результатів щодо складу та обсягу робіт, вартості, часу, якості та задоволення учасників проекту [1].

На сьогоднішній день існує чимало різноманітних інструментальних засобів управління проектною діяльністю компаній із різних галузей економіки, починаючи від простих чатів, і закінчуючи складними комплексними рішеннями по управлінню проектами. Оскільки прогрес не стоїть на місці, то недоцільно розглядати їх лише в рамках ІТ, особливо в реаліях сьогодення, коли людський контакт обмежується для забезпечення особистої безпеки. В даних умовах виникає важливе завдання щодо вибору оптимального інструментального засобу.

Метою роботи є порівняльний аналіз характеристик найбільш розповсюджених рішень в області управління проектами.

За даними досліджень [2-3], до найбільш популярних рішень в області управління проектами відносяться: monday.com, NiftyPM, MeisterTask, Wrike, backlog, Trello, Hive, JIRA та ProWorkflow.

Під час вибору інструментального засобу управління проектами необхідно враховувати [2]:

- тривалість проекту;
- кількість людей, що працюють з проектом;
- бюджет, який потрібно витратити на інструмент;
- ємність програмного засобу;

TECHNICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

- доступні функції РМ, такі як зв'язок електронною поштою, обмін файлами, відстеження тощо;
- юзабіліті.

Результати порівняльного аналізу характеристик найбільш популярних рішень в області управління проектами представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Характеристики найпопулярніших рішень в області управління проектами

Назва	Платформа	Особливості	Пробний період	Тарифи
monday.com	Windows, Mac OS, iOS, Android, Інтернет.	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток проекту можна відстежувати за допомогою Kanban, Timeline або Charts; – функціональні можливості для планування спринтів, створення історій користувачів та призначення членам команди; – звітність 	+	безкоштовна пробна версія; базовий план: 25 \$/місяць; стандарт: 39 \$/місяць; Pro: 59 \$/місяць.
NiftyPM	Windows, Mac OS, iOS, Android, Інтернет.	<ul style="list-style-type: none"> – керувати проектами можна за допомогою завдань у стилі канбан, які можна пов'язати з віхами; – огляд проекту надає з висоти пташиного польоту прогресування всіх ваших проектів; – документи можна створювати безпосередньо в рамках кожного проекту. 	+	Стартер: 39 \$/місяць. Pro: 79 \$/місяць. Бізнес: 124 \$/місяць.

Продовження таблиці 1

Назва	Платформа	Особливості	Пробний період	Тарифи
MeisterTask	Windows, Mac OS, iOS, Android, Інтернет.	перегляд Kanban, автоматизація завдань, перегляд Ганта / шкали часу, повторювані завдання, перегляд календаря та багато інтеграцій з улюбленими інструментами, такими як: MindMeister, Slack, Zendesk, Freshdesk, Gmail, Zapier.	+	Базовий план: Безкоштовно, Pro: 8,25 \$/місяць, Бізнес: 20,75 \$/місяць.
Trello	Windows, Mac OS, iOS, Android, Інтернет.	дошки та списки, потужність, групування та організація команди, безпека.	доступний назавжди безкоштовний план	безкоштовний план; бізнес-клас: 9,99 \$ кор./місяць; підприємство: 20,83 \$ кор./місяць
JIRA		планування, відстеження, випуск і звітування	7 днів	до 10 кор.: 10 \$/місяць; 11-100 кор.: 7 \$ кор./місяць

Отже, на даний час на світовому ринку присутня велика кількість комплексних рішень, призначених для ефективного управління проектами в ІТ-галузі. Вибір інструментального засобу залежить від конкретних умов використання, особливостей проектів, уподобань працівників та бюджету конкретної компанії.

Список літератури:

1. Управління проектом: основні аспекти та функції. URL: <https://buklib.net/books/34104> (дата звернення: 09.01.2022).
2. 25 найкращих інструментів управління проектами у 2021 році (останні рейтинги). URL: <https://uk.myservername.com/25-best-project-management-tools-2021> (дата звернення: 09.01.2022).
3. ТОП 10 найкращих інструментів гнучкого управління проектами у 2021 році. URL: <https://uk.myservername.com/top-10-best-agile-project-management-tools-2021> (дата звернення: 10.01.2022).

ISSUES OF UNSTEADY THERMAL CONDUCTIVITY IN MULTILAYER OBJECTS

Chovniuk Yuriy,

PhD, associate professor,
National Aviation University of Ukraine

Moskvitina Anna,

PhD, assistant, Kyiv National University of Construction and Architecture

Anticorrosive coating of pipes, sedimentation of hardness salts on the walls of pipes in hot water supply, heating, cooling systems, heat exchangers for charging and discharging heat accumulators [1-3], heat exchangers of heating and ventilation systems [4] and a multilayer structure of metal-plastic pipes for heating systems is an additional thermal resistance for transferring heat from the coolant to the surrounding space. This resistance must be taken into account when calculating heat transfer from the pipe surface both to increase the efficiency of heat exchangers and to calculate unproductive heat losses to the environment from main pipelines and risers of engineering systems.

During the design process, the question arises for specialists how to reduce or increase the heat transfer of 1 m of a steel pipe. To increase, you need to increase the infrared radiation. This is done with paint. Red color enhances heat transfer. It is better if the paint is matte. Another approach is to install ribs. They are mounted externally. This will increase the heat transfer area. For a "warm floor" system or for a heat exchanger in the form of a coil immersed in a solid medium (for example, a ground collector of a heat pump or a coil for charging / discharging a heat accumulator with solid heat storage material), it is necessary to correctly calculate the heat transfer of 1 m of pipe to ensure heating or cooling to the required parameters. In what cases should the parameter be reduced? The need arises when optimizing a section of the pipeline located outside the residential area, in an unheated volume. Then experts recommend to insulate the site - to isolate it from the external environment.

According to M. Jacob [5], the formulas for heat transfer by heat conduction through flat walls can often be applied with sufficient accuracy also for cylindrical walls, if the heat transfer surface is taken along the average thickness. At the same time, a large number of practical problems of calculating temperature fields in multilayer objects can be calculated as one-dimensional [6]. The author of [7] proposed an analytical solution to the homogeneous problem of non-stationary heat conduction in multilayer objects under stationary limiting conditions of the third kind.

The peculiarities of the process at the boundaries of the wall during heat transfer are determined by the boundary conditions of the third kind, which are characterized by the temperatures of the media on both sides of the wall, as well as by the corresponding heat transfer coefficients [8]. Below is a solution to the homogeneous problem of unsteady heat conduction in multilayer objects under unsteady boundary conditions of the third kind, for example, a multilayer pipe is selected (Fig. 1).

In the general case, the mathematical formulation of a one-dimensional heat conduction problem for multilayer objects is determined by the following system of one-dimensional equations [9]:

$$\frac{\partial T_i(r,t)}{\partial t} = a_i \cdot \Delta^2 T_i(r,t), x_{i-1} \leq r \leq x_i, i = 1, 2, \dots, n. \quad (1)$$

where $T_i(r,t)$, a_i - respectively, the temperature field and thermal diffusivity coefficients of the i -th layer; x_0, x_n - respectively, the coordinates of the lower and upper geometric (free) surface of the object for $n = 1$ - there are only two layers).

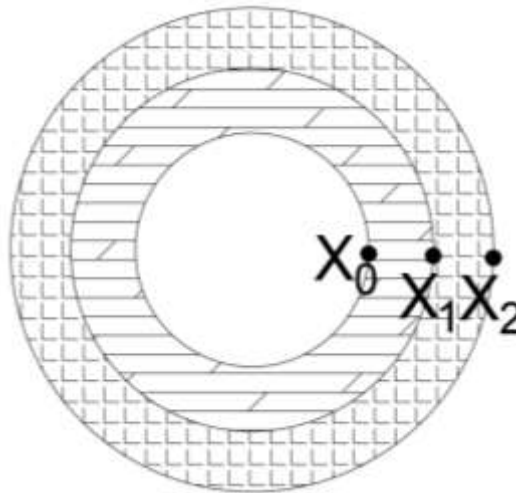

Fig. 1. Computational model of a multilayer object.

The limiting conditions on free surfaces $r = x_0, r = x_n$, are defined as nonstationary boundary conditions of the third kind. In this case, we write:

$$\left[T_1(r,t) + h_1 \frac{\partial T_1(r,t)}{\partial r} \right] \Big|_{r=x_0} = \varphi_1(t), \left[T_n(r,t) + h_2 \cdot \frac{\partial T_n(r,t)}{\partial r} \right] \Big|_{r=x_n} = \varphi_2(t). \quad (2)$$

The boundary conditions for the conjugation of temperature fields and heat fluxes at the interfaces between layers, in general, are determined by non-standard expressions:

$$\begin{cases} \left[T_i(r,t) = T_{i+1}(r,t) \right] \Big|_{r=x_i}, \left[\lambda_i \cdot \frac{\partial T_i(r,t)}{\partial r} = \lambda_{i+1} \cdot \frac{\partial T_{i+1}(r,t)}{\partial r} \right] \Big|_{r=x_i}, \\ i = 1, 2, \dots, n-1, \end{cases} \quad (3)$$

where λ_i - the thermal conductivity of the i -th layer.

The initial distribution of temperature fields in each layer has the form:

$$T_i(r,0) = f_i(r), i = 1, 2, \dots, n. \quad (4)$$

If you submit the desired solution to the problem in the form of a sum:

$$T_i(r,t) = f_i(r) + v_i(r,t), \quad (5)$$

Then the problem is reduced to the definition of functions, $v_i(r,t)$, that are a solution to the problem with zero initial conditions $v_i(r,0) = 0$, and which satisfy Eqs. (1) - (3).

The solution to the problem with inhomogeneous boundary conditions depends on time $v_i(r, t)$, can be determined by the Duhamel integral [10, 11]:

$$v_i(r, t) = \int_0^t \frac{\partial}{\partial t} \{ \dot{v}_i(r, \tau, t - \tau) \} \partial t, \text{ for } t > 0, \quad (6)$$

where $\dot{v}_i(r, \tau, t)$ - the solution to the problem provided that τ is a parameter.

In accordance with our solution, the functions $v_i(r, t)$ look like:

$$v_i(r, t) = \sum_{m=0}^{\infty} \left\{ -\mu_{i,m}^2 \cdot a_i \cdot \int_0^t C_m(\tau) \cdot \exp(\mu_{i,m}^2 \cdot a_i \cdot \tau) d\tau \right\} \cdot \dot{F}_{i,m}(\mu_{i,m} \cdot r) \cdot \exp(-\mu_{i,m}^2 \cdot a_i \cdot t) \quad (7)$$

where $\dot{F}_{i,m}(\mu_{i,m} \cdot r)$ - the task's own functions.

$$\dot{F}_{i,m}(\mu_{i,m} \cdot r) = \left\{ \prod_{k=1}^i Z_k \right\} \cdot [Y_1(\mu_{i,m} \cdot r) + B_{i,m} \cdot Y_2(\mu_{i,m} \cdot r)], i = 1, 2, \dots, n. \quad (8)$$

$$B_{1,m} = - \frac{Y_1(\mu_{1,m} \cdot x_0) + h_1 \cdot Y_1'(\mu_{1,m} \cdot x_0)}{Y_2(\mu_{1,m} \cdot x_0) + h_1 \cdot Y_2'(\mu_{1,m} \cdot x_0)} \quad (9)$$

$$B_{i,m} = \frac{\left\{ \lambda_i \cdot \frac{Y_1'(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1})}{Y_1(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1})} - \lambda_{i-1} \cdot \frac{Y_1'(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i-1,m} \cdot Y_2'(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1})}{Y_1(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i-1,m} \cdot Y_2(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1})} \right\}}{\left\{ \lambda_i \cdot \frac{Y_2'(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1})}{Y_2(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1})} - \lambda_{i-1} \cdot \frac{Y_1'(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i-1,m} \cdot Y_2'(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1})}{Y_1(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i-1,m} \cdot Y_2(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1})} \right\}} \cdot \begin{cases} Y_1(\mu_{i,m} \cdot x_i) \\ Y_2(\mu_{i,m} \cdot x_i) \end{cases} \quad (10)$$

$i = 1, 2, \dots, n.$

$$Z_1 = 1, Z_i = \frac{Y_1(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i-1,m} \cdot Y_2(\mu_{i-1,m} \cdot x_{i-1})}{Y_1(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1}) + B_{i,m} \cdot Y_2(\mu_{i,m} \cdot x_{i-1})}, i = 1, 2, \dots, n. \quad (11)$$

where $\mu_{i,m} = \mu_{n,m} \cdot \sqrt{a_n / a_i}$, $\mu_{n,m}$ - eigenvalues of tasks, which are determined according to the equation:

$$\begin{cases} Y_1(\mu_{n,m} \cdot x_n) + h_2 \cdot Y_1'(\mu_{n,m} \cdot x_n) + B_{n,m} \cdot \{ Y_2(\mu_{n,m} \cdot x_n) + h_2 \cdot Y_2'(\mu_{n,m} \cdot x_n) \} = 0 \\ m = 1, 2, \dots, \end{cases} \quad (12)$$

$$C_m(\tau) = - \left[\sum_{i=1}^n \frac{\lambda_i}{a_i} \cdot \int_{x_{i-1}}^{x_i} \psi_i(r, \tau) \cdot G(r) \cdot \dot{F}_{i,m}(\mu_{i,m} \cdot r) dr \right] / \left\{ \sum_{i=1}^n \dot{I}_i^2 \right\}, \quad (13)$$

$$\psi_i(r, \tau) = \varphi_1(\tau) + [\dot{\alpha}_i(\tau) \cdot \varphi_2(\tau) - \varphi_1(\tau)] \cdot [\xi(r) + \dot{\beta}_i(\tau)], \quad (14)$$

$$\begin{cases} \dot{\beta}_1(\tau) = -[\xi(x_0) + h_1 \cdot \xi'(x_0)] = 0, \dot{\beta}_i(\tau) = \frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}} \cdot [\xi(x_{i-1}) + \dot{\beta}_{i-1}(\tau)] - \xi(x_{i-1}), \\ i = 2, 3, \dots, n, \end{cases} \quad (15)$$

$$\dot{\alpha}_i = \frac{\lambda_n}{\lambda_i} \cdot \frac{1}{\{ \xi(x_n) + \dot{\beta}_n(\tau) + \dot{\beta}_n(\tau) + h_2 \cdot \xi'(x_n) \}}, i = 1, 2, \dots, n, \quad (16)$$

$$\dot{I}_i^2 = \frac{\lambda_i}{\alpha_i} \cdot \int_{x_{i-1}}^{x_i} G(r) \cdot \dot{F}_{i,m}^2(\mu_{i,m} \cdot r) dr. \quad (17)$$

Thus, the solution to system (1) - (4) is simultaneously determined by expressions (5) - (17). The weight function $G(r)$ and the functions $\xi(r), Y_1(\mu_i \cdot r)$ and $Y_2(\mu_i \cdot r)$ in different coordinate systems are determined by the expressions (18) - (20) given below.

The weight function $G(r)$, and the form of functions $\xi(r), Y_1(\mu_i \cdot r)$ and $Y_2(\mu_i \cdot r)$ in the Cartesian (rectangular) coordinate system:

$$G(r) = 1, \xi(r) = r, Y_1(\mu_i \cdot r) = \sin(\mu_i \cdot r), Y_2(\mu_i \cdot r) = \cos(\mu_i \cdot r) \quad (18)$$

A prime at a particular function means a single differentiation with respect to the argument of this function.

The weight function $G(r)$, and the form of functions $\xi(r), Y_1(\mu_i \cdot r)$ и $Y_2(\mu_i \cdot r)$ in the spherical coordinate system:

$$G(r) = r^2, \xi(r) = \frac{1}{r}, Y_1(\mu_i \cdot r) = \frac{1}{r} \cdot \sin(\mu_i \cdot r), Y_2(\mu_i \cdot r) = \frac{1}{r} \cdot \cos(\mu_i \cdot r) \quad (19)$$

The weight function $G(r)$, and the form of functions $\xi(r), Y_1(\mu_i \cdot r)$ та $Y_2(\mu_i \cdot r)$ in the cylindrical coordinate system:

$$G(r) = r, \xi(r) = h_1 r, Y_1(\mu_i \cdot r) = I_0(\mu_i \cdot r), Y_2(\mu_i \cdot r) = N_0(\mu_i \cdot r) \quad (20)$$

where $I_0(z)$ - the Bessel function of the argument z of order zero, $N_0(z)$ - the Neumann function of the argument z of order zero.

Reference:

1. Lyubarets' O.P., Moskvitina A.S. Analiz konstruktsiy sezonnykh teploakumulyatoriv dlya zabezpechennya system haryachoho vodopostachannya ta opalennya v kotedzhnomu budivnytstvi //Ventylyatsiya, osvittleniya ta teplohapostachannya. 2015. №18. – S. 61-69. {in Ukrainian}
2. Zhitarenko V. M. Vidnovlyuvani i vtorynni dzherela enerhiyi – Mariupol' : PDTU, 2006. – 200 s. {in Ukrainian}
3. Kolobkov P. S. Vykorystannya teplovykh vtorynykh enerhoresursiv v teplopostachanni – Xarkiv : Osnova, 1991. – 224 s. {in Ukrainian}
4. Efymov A. L. Yssledovanye teploobmena y hydrodynamyky v kanalakh teploobmennykh apparatov slozhnoy heometryy : avtoref. dys. kand. tekhn. nauk / Efymov A. L. – M. : MEY, 1980. – 20 s. {in Russian}
5. Yakob, M. Voprosy teploperedachy [Tekst] : per. s anhl. / Pod red. V.P. Motulevycha. – M.: Yzd-vo ynostr. lyt., 1960. – 518 s. {in Russian}
6. Kreyt F. Osnovy teploperedachy / per. s anhl. F. Kreyt, V. Blék. – M. :Myr, 1983. – 512 s. {in Russian}
7. Danylenko T. K. Vlyyanye teploprovodnosity stenky na protsess teploobmena v kanale // Trudy MVTU, 1974. – № 193. – S. 160 – 165. {in Russian}
8. Korol'kov B. P. Spetsyal'nye funktsyy dlya yssledovannya dynamyky nestatsyonarnoho teploobmena – M. : Nauka, 1976. – 168 s. {in Russian}
9. Vendyn S.V. K raschetu nestatsyonarnoy teploprovodnosity v mnohosloynnykh ob'ektakh pry hranychnykh uslovyiyakh tret'eho roda. Ynzhenerno-fyzycheskyy zhurnal. 1993 t.65, №2. – S.249-251. {in Russian}

TECHNICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

10. Kartashov É.M. Statysticheskiye metody v teoryy teploprovodnosti tverdykh tel. – M.: Vysshaya shkola, 2001. – 550s. {in Russian}
11. Korn H., Korn T. Spravochnik po matematyke dlya nauchnykh rabotnykov y ynzhenerov. – M.: Nauka, 1984. – 835s. {in Russian}

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ГЕОДЕЗИЧНОГО МОНІТОРИНГУ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ГНСС-ТЕХНОЛОГІЙ

Анненков Андрій Олександрович

доктор технічних наук, професор
Київський національний університет будівництва і архітектури

Дем'яненко Роман Анатолійович

кандидат технічних наук, доцент
Київський національний університет будівництва і архітектури

Ісаєв Олександр Павлович

кандидат технічних наук, доцент
Київський національний університет будівництва і архітектури

Бондар Світлана Андріївна

асистент
Київський національний університет будівництва і архітектури

За багаторічну історію геодезичної науки було розроблено чимало методів та технологічних підходів до виконання геодезичного моніторингу. В останні роки з'явився цілий ряд нових методів, які поступово витісняють традиційні геодезичні методи моніторингу [1,2,3,4].

Проте необхідно пам'ятати, що ефективність обраного методу геодезичного моніторингу дуже сильно корелює з вартістю його організації. В багатьох випадках немає необхідності побудови надто складних систем геодезичного моніторингу, оскільки часто характер деформації інженерної споруди та причини виникнення переміщень є відомими і постає завдання спостереження за конкретними параметрами за заданими напрямками переміщень.

Геодезичний моніторинг – це найскладніший інженерний процес, який дозволяє охопити всі процеси створення та експлуатації інженерної споруди. Серед процесів та явищ, які потребують організації геодезичного моніторингу особливе місце посідають деформаційні процеси, що відбуваються при будівництві та експлуатації інженерних споруд.

Загалом всі методи геодезичного моніторингу можна класифікувати за характером визначення переміщення на два класи: абсолютні та відносні. В середині кожного з цих класів можна виділити чотири групи методів: осьові, висотні, планові, просторові. В результаті аналізу відомі методи геодезичного моніторингу було класифіковано за характером переміщень (рис. 1).

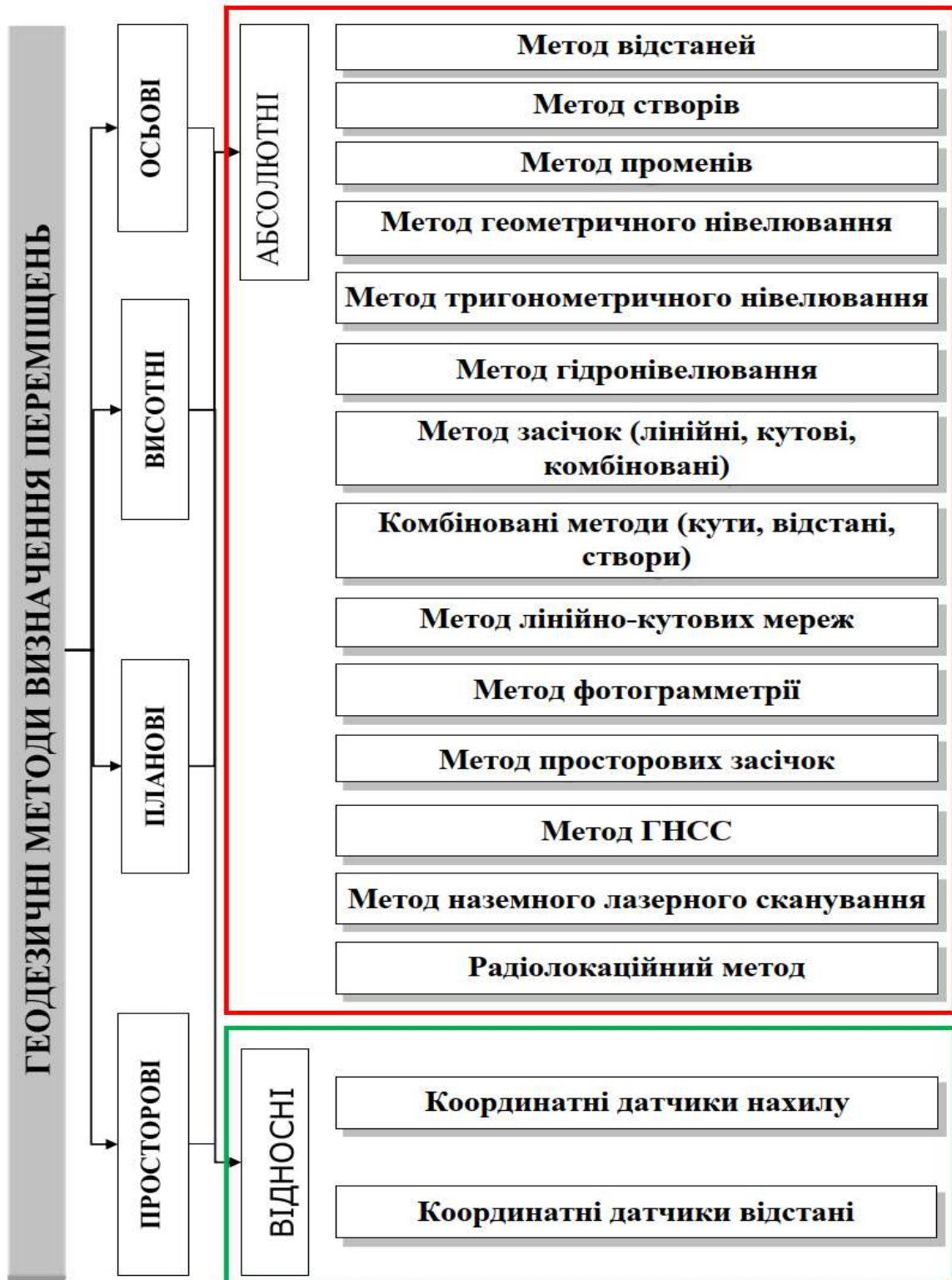

Рис. 1. Методи геодезичного моніторингу

Залежно від виду й активності деформаційного процесу, напрямку і швидкості його протікання ці методи було розділено на чотири групи:

- 1) осьові (одновимірні), коли переміщення точок інженерної споруди визначають відносно заданої лінії або осі;
- 2) висотні (одновимірні) - для визначення тільки вертикальних переміщень точок споруди;
- 3) планові (двовимірні), коли переміщення точок інженерної споруди спостерігають по двох координатах у горизонтальній/вертикальній площині;

4) просторові (тривимірні), коли знаходять повний зсув точок у просторі по трьох координатах.

Звичайно, що з геодезичної точки зору практичний інтерес представляють абсолютні методи визначення переміщень. Ці методи дозволяють визначити не тільки взаємні зміщення точок споруди, а й загальне зміщення відносно фіксованих осей або системи координат.

Для визначення просторового переміщення споруди застосовують методи наземного фотограмметричного знімання, наземного лазерного сканування, методи побудови просторових геодезичних мереж з використанням електронних тахеометрів, ГНСС-технології та методи наземної і космічної радарної інтерферометрії.

Відповідальні та конструктивно складні інженерні споруди вимагають повного комплексу досліджень, тобто за вимогами ДБН в процесі геодезичного моніторингу повинні бути визначені (окремо або сумісно) величини:

- вертикальних переміщень (осідань, просідань, підйомів);
- горизонтальних переміщень (зміщень);
- кренів;
- кручення або вигин осі споруди.

Визначення всіх цих характеристик одночасно вимагає застосування декількох методів, тому з метою оптимізації процесу вимірювань та досягнення економічного ефекту, серед відомих методів спостереження найбільшу увагу слід зосередити на просторових методах.

Загалом можна стверджувати, що організація системи геодезичного моніторингу інженерних споруд є обов'язковою умовою їх безпечної експлуатації. Вибір та побудова системи геодезичного моніторингу є складним завданням і є відпрацьованою тільки для типових, нескладних за своєю геометрією споруд.

Аналізуючи відомі просторові методи класифікуємо їх за наступними ознаками:

- ступінь пророблення методу;
- надійність отриманих результатів;
- вартість устаткування;
- доступність технології;
- ступінь автоматизації та простота користування.

Для простоти опишемо ці ознаки за трьома рівнями: високий, середній, низький. Результати представимо в табл. 1, де прийнято наступну систему позначень: – низький; – середній; – високий.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз просторових методів

Метод	Ступінь пророблення методу	Надійність результатів	Вартість устаткування	Доступність технології	Ступінь автоматизації
Наземного фотограмметричного знімання	■	■	■	■	■
Наземного лазерного сканування	■	■	■	■	■
Просторових геодезичних мереж	■	■	■	■	■
ГНСС	■	■	■	■	■
Наземної і космічної радарної інтерферометрії	■	■	■	■	■

Аналіз табл. 1 дозволяє зробити висновок, що з існуючих на сьогоднішній день найбільш повно поставленим завданням геодезичного моніторингу відповідають методи спостережень з використанням ГНСС-технологій та побудови просторових геодезичних мереж. Порівняння цих двох методів за вказаними критеріями вказує на певну перевагу ГНСС-методу, як такого який при умові повної автоматизації не вимагає використання дорогого і складного устаткування якими є роботизовані електронні тахеометри. Іншою важливою перевагою ГНСС-методу є відсутність необхідності прямої видимості між опорними, допоміжними та деформаційними знаками. Тому подальші сучасні дослідження треба зосередити на проблемі ГНСС-методу, як одного з найбільш прогресивних методів для дослідження переміщень інженерних споруд.

Список літератури:

1. Dai L., Wang J., Rizos C., Han S. Applications of pseudolites in deformation monitoring systems. *10th FIG International Symposium on Deformation Measurements*, 19 – 22 March 2001. Orange, California, USA, 2001. P. 11-22.
2. Banyai L. Rigorous. 3D Integrated Adjustment of GPS Baselines, Geodetic Total Station and Levelling Measurements. *Bridging the Gap Between Cultures: FIG Working Week 2011, TS01E – Deformation Monitoring*, 18-22 May 2011. Marrakech, Morocco, 2011. P. 1-14.
3. Cazzaniga N. E., Pinto L., Forlani G., Abruzzi P. Monitoring Oscillations of Slender Structures with GPS and Accelerometers. *New Measurement Technology and Its Application to Archaeological and Engineering Surveys: From Pharaohs to Geoinformatics FIG Working Week 2005 and GSDI-8, TS 22*. 2005. April 16-21. Cairo, Egypt, 2005. P. 1-15.
4. Cranenbroeck J., Brown N. Networking Motorized Total Stations and GPS Receivers for Deformation Measurements. *Deformation Measurements and Analysis I: FIG Working Week 2004, TS16*, 2004. May 22-27. Athens, Greece, 2004. P. 1-15.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАЗЕМНИХ ВИПРОБУВАНЬ ЦИФРОВОЇ РАДІОРЕЛЕЙНОЇ СТАНЦІЇ Р-300

Блащук Світлана Миколаївна,
кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Кубрак Володимир Галустович,
начальник науково-дослідного відділу,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Павліченко Олександр Андрійович,
науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Поздняк Валерій Павлович,
науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Чекунова Оксана Миколаївна,
кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Методика встановлює умови та порядок проведення випробувань щодо цифрової радіорелейної станції Р-300 (далі – ЦРРС Р-300) ААНЗ.464422.008 ПМ у складі комплексу засобів зв'язку бортового вузла зв'язку літака Ан-26 БУС (“положення на землі”).

Випробування із “положення на землі” проводяться методом натурних випробувань шляхом спостереження наступних значень технічних параметрів наземної та бортової цифрових радіорелейних станцій: робочої частоти; ширини каналу; швидкості передачі даних у симплексному та дуплексному режимах; потужності випромінювання передавального пристрою радіорелейної станції; виду модуляції; відносної швидкості завадостійкого кодування; максимальної каналної швидкості передачі даних.

Спостереження відбуваються до появи мінімально допустимого значення

швидкості передачі даних. Визначена при цьому дальність приймається за максимальну дальність стійкого радіорелейного зв'язку.

Керівний та інженерно-технічний склад представників підрозділів Повітряних Сил Збройних Сил України (ПС ЗС України), що залучається до наземних випробувань:

забезпечує готовність обладнання бортового вузла зв'язку літака Ан-26 БУС, до складу якого входить бортова цифрова радіорелейна станція Р-300 [1], до проведення випробувань;

визначає частотні канали та режими роботи ЦРРС Р-300, на яких проводяться наземні випробування.

Прораховується інтервал радіорелейної лінії, по якій переміщується наземна ЦРРС Р-300. Інтервал траси – відкритий.

Представник(ки) підприємства-виробника забезпечують готовність до роботи наземної та бортової цифрової радіорелейної станції Р-300 та проводять перевірку їх працездатності на визначених каналах.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ВИПРОБУВАНЬ:

1. Випробування проводяться робочою групою, до складу якої входять представники ПС ЗС України та підприємства-виробника.

Наземні випробування щодо визначення максимальної дальності стійкого радіорелейного зв'язку при мінімально можливій швидкості передачі даних проводяться послідовно за часом із зміною радіоданих ЦРРС.

До складу робочої групи, яка проводить випробування, входять не менше 5 осіб. Дві особи знаходяться на наземній цифровій радіорелейній станції (далі – НЦРРС) (представник ПС ЗС України з досвідом роботи на РРС та представник підприємства-виробника). Дві особи знаходяться на бортовій цифровій радіорелейній станції (далі – БЦРРС) на літаку Ан-26 БУС (представник ПС ЗС України з досвідом роботи на РРС та представник підприємства-виробника). П'ята особа здійснює координацію взаємодії між особами робочих груп на НЦРРС та БЦРРС.

2. Мінімально допустима швидкість передачі даних у симплексному та дуплексному режимах встановлюється 512 кбіт/с.

Параметри, які контролюються під час проведення випробувань на НЦРРС та БЦРРС: робоча частота; симплексний або дуплексний режим; потужність передавача; ширина каналу; вид модуляції; швидкість передачі даних.

Керівник випробувань визначає параметри ЦРРС, при яких проводяться випробування на даний час.

3. Проведення наземних випробувань щодо визначення максимальної дальності стійкого радіорелейного зв'язку при мінімально можливій швидкості передачі даних.

3.1 Визначаються координати місцеположення БЦРРС.

3.2 НЦРРС знаходиться на відстані від БЦРРС, яка забезпечує стійкий радіорелейний зв'язок з бортовим вузлом зв'язку в “положення на землі”.

3.3 За командою керівника випробувань НЦРРС та БЦРРС вмикаються та налагоджуються у штатному режимі роботи, організовується радіорелейний зв'язок з передачею даних між кореспондентами на визначених радіоданих.

3.4 НЦРРС віддаляється від БЦРРС. У ході руху НЦРРС визначаються дальності, на яких відбувається зміна виду модуляції: 64QAM на 16QAM, 16QAM на QPSK, QPSK на BPSK. Рух здійснюється доти, поки швидкість передачі даних не буде дорівнювати 512 кбіт/с при визначеному режимі роботи. При цьому фіксуються наступні параметри: робоча частота, ширина каналу, вид модуляції, швидкість завадостійкого кодування, вихідна потужність, режим роботи.

3.5 Визначаються координати місцеположення НЦРРС. За даними координат НЦРРС та БЦРРС визначається дальність між ними за формулою [2]:

$$D = R \cdot \arccos[\sin(\vartheta_1) \cdot \sin(\vartheta_2) + \cos(\vartheta_1) \cdot \cos(\vartheta_2) \cdot \cos(D_2 - D_1)], \quad (1)$$

де D – дальність, що розраховується, км;

R – радіус Землі, м; $R = 6371,302$ км;

ϑ_1, ϑ_2 – широта першого та другого об'єкту, рад.;

D_1, D_2 – довгота першого та другого об'єкту, рад.

Перерахунок широти та довготи з градусів у радіани.

$$\text{Широта} = a^\circ b' c''; \text{Довгота} = d^\circ g' h''.$$

$$\vartheta = \left(a^\circ + \frac{b'}{60} + \frac{c''}{3600} \right) \cdot \frac{3,14}{180}, \quad (2)$$

$$D = \left(d^\circ + \frac{g'}{60} + \frac{h''}{3600} \right) \cdot \frac{3,14}{180}. \quad (3)$$

Для зменшення витрат на проведення експериментальних досліджень, пов'язаних з великою чисельністю необхідних вимірювань припустимо, що закон розподілення похибок є нормальним. При цьому, кількість результатів спостереження оберемо рівним 6.

Обирається найменша максимальна дальність радіорелейної лінії зв'язку при мінімально можливій швидкості передачі даних.

3.6 За командою керівника випробувань робочі групи переходять до наступного етапу виконання випробувань.

Робочі групи НЦРРС та БЦРРС діють відповідно за п.п. 3.2 – 3.6.

Література:

1. Станція радіорелейна Р-300. Технічні умови ТУ У 26.3-13881657-008:2020. ААНЗ.464422.008 ТУ.
2. Шевченко Р. Ю. Картографія: Електронний підручник / Шевченко Роман Юрійович. – К.: ЦНМВ «Кий», 2015. – 230 с.

ЗБЕРІГАННЯ ЗЕРНА ЯЧМЕНЮ В ГЕРМЕТИЧНИХ УМОВАХ

Герасимчук Олена Петрівна,

кандидат с.-г. наук, доцентка
кафедри технології зберігання і переробки зерна
Уманський національний університет садівництва

У період масового збирання врожаю в господарствах накопичується велика кількість вологого зерна, яке швидко псується. Однією з причин цього є підвищена вологість зерна при надходженні його з поля на тік. Вважають, що однією з найбільш насичених технологічних операцій у виробництві зерна є його сушіння, на яку припадає до 60 % енерговитрат. На сушіння однієї тони зерна витрачається від 30 до 40 літрів пального в залежності від його початкової вологості, а перед сушінням необхідно провести очищення зерна від вологих домішок [1].

Основним способом забезпечення схоронності зерна є сушіння. Але нестача обладнання для сушіння та робочої сили в період збирання врожаю часто ускладнює або навіть не дозволяє своєчасно провести дані заходи. Сушіння крім того, зазвичай пов'язане з великими матеріальними витратами [2].

Ефективний спосіб зберігання зерна з підвищеною вологістю – хімічне консервування та зберігання його в герметичних умовах. У консервованому при оптимальних умовах зерні не спостерігається істотних змін зовнішнього вигляду і видимого ураження цвіллю, зберігаються його властивості. Спосіб герметичного зберігання заснований на принципі аноксианабіозу, тобто на відсутності кисню в міжзерновому просторі і над зерновою масою.

Консерванти для зберігання зерна мають суттєві недоліки: висока вартість, дефіцитність, складність досягнення рівномірної обробки всієї маси зерна. Тому використання дешевих і широкодоступних добавок, підвищена надійність зберігання сирого фуражного зерна в герметичних умовах і тих, що забезпечують при цьому скорочення втрат поживних речовин є виключно важливим завданням [3].

Метою роботи було удосконалення технології зберігання фуражного зерна підвищеної вологості в герметичних умовах шляхом розробки рецептур, способів і доз внесення біологічно активних добавок з рослинної сировини. Предмет дослідження – зразки ячменю сорту Борисфен.

Дослідження проводили впродовж 2019–2020 років у науково-дослідній лабораторії кафедри технології зберігання і переробки зерна Уманського національного університету садівництва.

Зерно відбирали з бункера комбайна, проводили його візуальну оцінку, а потім в лабораторії визначали якісні показники зернової маси: органолептичні, фізико-хімічні та технологічні.

Варіанти досліду: контроль (без добавок), з ретельним перемішуванням зерна з консервуючими добавками. Добавки додавали з вологе зерно в кількості 1 і 3

% до загальної маси зразки. Зерно ячменю вологістю 18, 20, 25, 30, 35 %. Маса одного зразка зерна 1500 г. Температурні умови зберігання зерна – +18–20 °С. Дослід проводили до встановлення постійної маси зерна (в середньому 3 тижні). Для створення герметичних умов при зберіганні вологого фуражного зерна використовували скляні 3-х літрові ємності з пружинними клапанами.

В якості консервуючої добавки використовували хвою ялини, хвою сосни, суміш хвої ялини і сосни (1:1). Заготовлена хвоя ялини і сосни подрібнювалася на лабораторному млині і через мінімум 3–5 годин засипали в скляні 3-х літрові ємності. Зволоження сухого зерна до певної вологості проводили в 2–3 прийоми. Після повного додавання води і в процесі її поглинання зерном маса кілька разів перемішувалась.

Втрати сухої речовини, в процесі зберігання вологого фуражного зерна виражалися у відсотках від маси зерна в ємності в перерахунку на суху речовину з добавкою консервантом (або без неї – контроль).

Вивчення інтенсивності газовиділення вологого фуражного зерна проводили на зразках з вологістю від 18 до 35 %. Вносили консервуючі добавки в скляні ємності в процентному співвідношенні від маси зерна, як це описано раніше. Спосіб внесення: з ретельним перемішуванням зернової маси з консервуючою добавкою. Потім збирали прилад, що складається з колби з зерном, колби з насиченим розчином кухонної солі, і циліндра для прийому розчину, які герметично закривали пробками і з'єднувалися між собою трубками. Розчин солі, що витісняється утвореними під час дихання зерна газами, збирався в циліндрі. За кількістю витісненого розчину встановлювали інтенсивність дихання.

Найбільш інтенсивні втрати сухої речовини спостерігалися в період після його закладання на зберігання; в наступні терміни зберігання спостерігалася скорочення втрат сухої речовини; найбільші втрати сухих речовин спостерігали у ячменю в варіантах з додаванням хвої сосни та суміші хвої (2,31 %).

Дихання зерна – це процес, при якому відбуваються перетворення і розпад органічних речовин і перш за все, цукрів. В результаті дихання виділяється, необхідна організму енергія для підтримки життєвих реакцій.

У процесі зберігання зернових мас відбувається витрата сухих речовин на їх дихання. Інтенсивність дихання зернових мас визначають за кількістю виділеного вуглекислого газу або увібраного кисню. Найбільш інтенсивне дихання спостерігається в зерні високої вологості, мінімальне – у сухому зерні. Фактор вологості, таким чином, вирішальний у визначенні інтенсивності дихання.

Всі види використовуваних добавок, інтенсивно витрачали кисень з міжзернових просторів в герметичній ємності та забезпечували припинення дихання на 2–3 доби раніше ніж, контроль (без добавок). Зерно в кінці досліджу мало гарні органолептичні показники, зберегло початковий колір і не мало сторонніх запахів. Найбільш інтенсивно і швидко процес дихання спостерігався у варіанті з добавками хвої сосни та вологістю зерна 25 %. Схожі результати були отримані нами, на підставі раніше проведених досліджень. Решта добавок виявилися менш ефективними, по швидкості, порівняно з контролем.

Основний газ, що виділився при диханні зернової маси – вуглекислий газ. Близько 90–95 % – вуглекислого газу накопичувалося за кілька днів в герметичній ємності при диханні зерна з біологічними добавками, а вміст кисню знижувався до 0,1–0,3 %.

Найбільш інтенсивно процес дихання спостерігався в зерні ячменю вологістю 30 та 35 % з добавками хвої сосни і суміші хвої, які було рівномірно перемішано із зерном. При вологості зерна менше 25 % інтенсивність його дихання сповільнювалася довше і зерно, будучи в герметичних умовах швидше псувалось, так як в ньому встигали вирости колонії одноклітинних цвілевих грибів (оскільки зерно не встигало перейти на анаеробне дихання, при якому розвиток мікроорганізмів суттєво сповільнюється і навіть припиняється). У зерні вологістю 30 % і більше відбувались процеси бродіння, а не його збереження, тому в такому зерні накопичувалися небажані метаболічні процеси, в ньому погіршилися органолептичні показники, зерно набувало кислого смаку і запаху.

При оптимальній дозі добавок (3 %), внесених в герметичну ємність із зернофуражом, вологістю 25 %, зерно інтенсивно «втрачало» кисень із міжзернового простору в герметичній ємності впродовж короткого часу, тим самим захищало вологе зерно від псування впродовж тривалого періоду.

Отже при вологості зерна 25–30 % і за температури +18–+20 °С, характерний для збирального періоду кисень в зерновій масі майже повністю (до 0,1 %) витрачається за 3–4 доби, а вміст вуглекислого газу становив 90–95 %. Найбільш швидко кисень витрачався в варіантах з додаванням хвої сосни в дозі 3 % від маси зерна в герметичній ємності. Однак, і всі інші види добавок інтенсивно витрачали кисень з міжзернового простору в герметичній ємності.

Найменші втрати сухої речовини в досліджах були в зерні вологістю 25 % в варіантах з усіма досліджуваними добавками. Найбільші втрати сухої речовини були в контрольних варіантах зерна ячменю вологістю 35 %. Всі види використовуваних добавок інтенсивно витрачали кисень з міжзернового простору, в герметичних ємностях. Найбільш низькі втрати сухої речовини були в варіантах з хвоєю сосни і сумішшю хвої та становили: 2,31 %.

Зі зменшенням кількості внесених добавок в зерно значення показника кислотності зростало. Зі збільшенням вологості зерна ячменю його кислотність зростала і показник рН знижувався з 6,72 до 4,28.

Використання досліджуваних рослинних добавок сприяла підвищенню вмісту сирого протеїну з 10,72 % до 12,45 %, клітковини з 9,81 % до 11,81 %, жиру з 2,17 % до 2,99 % та зниженню вмісту крохмалю з 44,14 % до 34,22 % та цукрів з 9,25 до 8,9 %.

Впродовж усього періоду зберігання зерно усіх варіантів за органолептичною оцінкою залишалось без видимих, окрім контролю (через 30 діб зберігання) та варіанту з додаванням хвої ялини (на кінцевому етапі зберігання).

Література:

1. Пахомов А.И. Комбинированная технология обеззараживания зерна. Хранение и переработка зерна. 2016. № 2 (199). С. 27–29.

2. Кирпа Н. Я. Хранение зерна и факторы его долговечности. Хранение и переработка зерна. Днепропетровск, 2008. № 3 (105). С. 31–33.

3. Осокіна Н.М., Мостов'як І.І., Герасимчук О.П., Любич В.В., Костецька К.В., Матвієнко Н.П. Технологія зберігання зерна з основами захисту від шкідників: Навч. посіб. / К.: ТОВ «СІК ГРУПІ Україна», 2016. 248 с.: іл.

ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВОГО ПРОСА (ДАГУСА) В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА БЕЗГЛЮТЕНОВИХ ЗЕРНОВИХ СУХАРИКІВ

Губар Тетяна

магістр кафедри технології ресторанної
та аюрведичної продукції,
Національний університет харчових технологій

Фролова Наталія

професор кафедри технології ресторанної
і аюрведичної продукції,
Національний університет харчових технологій

Пріоритетним напрямком харчових технологій є створення спеціальних страв, спрямованих на профілактику аліментарних захворювань, одним з яких є целиакія, або так звана «непереносимість глютену».

Целиакія – це генетичне хронічне захворювання, яке характеризується пошкодженням слизової оболонки тонкого кишечника рослинним білком, який міститься у злакових культурах, – глютені. Запалення слизової оболонки порушує засвоюваність харчових речовин та викликає неприємні симптоми з боку шлунково-кишкового тракту, шкіри та центральної нервової системи. Целиакія виявлена у всіх країнах і регіонах світу. Зберігається стійка тенденція до збільшення частоти поширеності целиакії, що значно варіюється від країни до країни. Середній показник захворюваності становить від 0,5 до 1,0% населення світу. Єдиним способом лікування даного недугу і профілактики всіх його важких ускладнень є суворе та постійне дотримання безглютенової дієти [1,2].

Розробленням безглютенових продуктів для профілактичного та лікувального харчування займаються вчені багатьох країн світу. Такі розробки стосуються використання борошна з традиційних безглютенових злаків: гречки, кукурудзи, рису, пшона та інших. Також до даної групи сировини відноситься нетрадиційна для наших широт злакова культура – пальчикове просо (дагус).

Дагуса (пальчикове просо) – однорічна злакова культура; один з найпоширеніших видів проса в Індії. Традиційно дану сировину подрібнюють та використовують у вигляді борошна або піддають бродінню та солодоутворенню. З попередньо обробленого злаку готують різні ферментовані напої, каші, пироги, хліб. Дослідження свідчать, що споживання цілого зерна дагуса позитивно впливає на ІМТ, вміст загального холестерину та попереджує виникнення серцево-судинних захворювань та діабету, оскільки має низьке глікемічне навантаження [2].

Пальчикове просо має багатий хімічний склад, що обумовлює актуальність його використання в технології безглютенової продукції.

Зерно дагуса має багатий хімічний склад і займає друге місце за вмістом білка після гречки, за вмістом жирів майже не відрізняється від інших злаків, а за вміст вуглеводів є рівний гречці та рису. Даний вид проса має набагато більшу кількість харчових волокон (11,5 г), в порівнянні з іншими культурами. В дагусі міститься найбільша кількість золи, серед аналізованих культур, що свідчить про його багатий мінеральний склад. З усіх круп пальчикове просо має найбільшу кількість кальцію (344 мг) та калію (408 мг), також в ньому міститься велика кількість фосфору (283мг) та заліза (3,9 мг), це свідчить про те, що дану злакову культуру можна розглядати, як хорошу добавку до раціону для поліпшення стану кісток та підвищення вмісту гемоглобіну в крові [1].

Розглядаючи пальчикове просо за вмістом білка слід звернутися до його амінокислотного складу і визначити вміст в ньому незамінних амінокислот. Амінокислотний профіль пальчикового проса наведено у таблиці 1

. Таблиця 1

Вміст білка – 7,3±0,1 %	НАК, мг/100 г продукту							
	Лей	Ізо	М+Ц	Ліз	Т+Ф	Тре	Вал	Трип
	690	400	350	280	530	240	480	100
	НАК, г/100 г білка							
	9,45	5,48	4,79	3,84	7,26	3,29	6,58	1,37
Амінокислотний скор (АС)								
1,35	1,37	1,37	0,70	1,21	0,82	1,32	1,37	

Отже, із даних розрахунків можна дійти до висновку, що амінокислотний склад білків даної зернової культури за 6 показниками наближений до ідеального білка, хоча і має лімітовані амінокислоти такі, як лізин (70%) та треонін (82%). Загалом пальчикове просо містить меншу кількість лізину порівняно з бобовими та тваринним білком. Пальчикове просо містить більш високі рівні сірковмісних амінокислот, а саме метіоніну та цистину, порівняно з гречкою, в якій дані амінокислоти є лімітованими. Проте, в гречаній крупі міститься більша кількість лізину та треоніну, що слугує передумовою для використання даних зернових культур в якості полізернової суміші.

Список літератури:

1. Олійник С. Г., Степанькова Г. В., Самохвалова О. В., Кравченко О. І. Технологія хліба пшеничного з продуктами переробки зародків вівса та кукурудзи: монографія. Харків: ХДУХТ, 2017. 123 с

2. N.R.Reilly, and P.H.Green Epidemiology and clinical presentations of celiac disease//. Springer-Verlag, 2012. P. 473–478.

ЦИЛІНДРИЧНА ДЕФОРМАЦІЯ ПЛИТИ НА ЖОРСТКІЙ ОСНОВІ ПІД ЗОСЕРЕДЖЕНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ

Гуртовий Олексій Григорович,
к.т.н., доцент, Національний університет
водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Тинчук Сергій Олександрович,
к.т.н., доцент, Національний університет
водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Угрин Любомир Степанович,
к.т.н., доцент, Українська академія друкарства,
Львів, Україна

Отримання аналітичних розв'язків задач теорії пружності є завжди актуальним, оскільки ці розв'язки є еталонними для розв'язків, отриманих чисельними методами. До таких задач відноситься і задача визначення НДС багатошарових плит на недеформівних основах при дії поперечного локального навантаження. Багатошаровий пакет дозволяє створювати багатофункціональні конструкції. В техніці та будівництві задачі розрахунку плит на жорсткій основі зустрічаються при розрахунку багатофункціональних багатошарових покриттів плоских елементів конструкцій, покриттів обладнання, зокрема емалевих покриттів корпусів хімічних апаратів, багатошарового дорожнього одягу на достатньо жорстких скельних ґрунтах, на жорстких мостових, тунельних конструкціях транспортних споруд.

Розглядається задача плоскої деформації багатошарової нескінченної $-\infty \leq x_i \leq \infty$ плити на жорсткій основі під дією розподіленого навантаження інтенсивністю F вздовж лінії $x_1 = 0$. Аналізуючи відомі уточнені моделі НДС плит [1, 2], що враховують поперечні зсуви та поперечне обтиснення, потрібно відмітити, що вони переважно зорієнтовані на описання згинового НДС, тоді як у плитах на жорсткій основі переважає беззгинова складова НДС. Тому потрібне використання уточненої моделі, яка б з високою точністю описувала беззгинову складову НДС багатошарової плити на недеформівній основі.

При розв'язку використовується підхід оптимізації розрахункової схеми плити [3], для чого плита симетрично добудовується відносно поверхні контакту даної плити з основою. Плита буде у цьому випадку двосторонньо симетрично навантаженою відносно серединної поверхні плити, а товщина плити збільшиться вдвоє $H = 2h$. При цьому контакт плити з основою відповідає

умовам проковзування без тертя. Для моделювання жорсткого контакту плити з основою вводиться додатковий тонкий, але практично недеформівний прошарок в зоні серединної поверхні симетризованої плити.

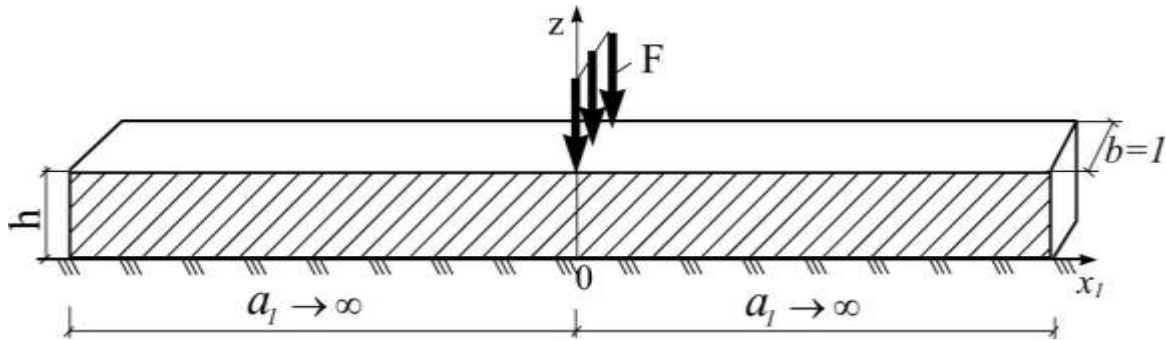

Рисунок 1. Схема нескінченної плити на недеформівній основі.

Для розрахунку НДС полоси плити одиничної ширини (рис.1) використаємо уточнену модель [3] при утриманні в ній двох невідомих функцій поперечного обтиснення γ_1 та γ_2 і однієї функції поперечного зсуву β_{11} та функції тангенціальних зміщень v_1 на поверхні контакту плити з основою в напрямку Ox_1 у вигляді:

$$\begin{aligned} u_3^{(k)} &= \psi_{31,3}^{(k)} \gamma_1 + \psi_{32,3}^{(k)} \gamma_2; \\ u_1^{(k)} &= v_1 - \psi_{31}^{(k)} \gamma_{1,1} - \psi_{32}^{(k)} \gamma_{2,1} - \psi_{11}^{(k)} \beta_{11}. \end{aligned} \quad (1)$$

Гіпотетично задані функції $\psi_{3t}^{(k)}$, $\psi_{11}^{(k)}$, що моделюють розподіл зміщень за координатою z , мають вигляд [3]:

$$\begin{aligned} \psi_{31,3}^{(k)} &= \int_0^z a_{3333}^{(s)} F_1^{(s)} dz; & \psi_{32,3}^{(k)} &= \int_0^z a_{3333}^{(s)} dz; & s &= \overline{1, k}; \\ \psi_{11}^{(k)} &= -\int_0^z a_{1313}^{(s)} f_{11}^{(s)} dz; & \psi_l^{(k)} &= \int_0^z \psi_{l,3}^{(s)} dz; & l &= 1, 2, \end{aligned} \quad (2)$$

де $A_{\alpha\beta\gamma\delta}$ та $a_{\alpha\beta\gamma\delta}$ – коефіцієнти закону Гука $\sigma_{\alpha\beta} = A_{\alpha\beta\gamma\delta} e_{\gamma\delta}$ і $e_{\alpha\beta} = a_{\alpha\beta\gamma\delta} \sigma_{\gamma\delta}$. Тут і надалі диференціювання по x_α позначено нижніми індексами після коми.

Загальний розв'язок, відповідно до методики [4], запишемо у вигляді:

$$v_1 = \bar{A} \cdot e^{kx}; \quad \gamma_1 = \bar{B} \cdot e^{kx}; \quad \gamma_2 = \bar{C} \cdot e^{kx}; \quad \beta_{11} = \bar{D} \cdot e^{kx}. \quad (3)$$

Підставивши (3) в однорідну систему розрахункових рівнянь в зміщеннях $[L] \cdot [u] = [p]$ із [3], отримаємо характеристичне рівняння у вигляді матриці 4×4 :

$$\begin{vmatrix} L_{11} & L_{12} & L_{13} & L_{14} \\ L_{21} & L_{22} & L_{23} & L_{24} \\ L_{31} & L_{32} & L_{33} & L_{34} \\ L_{41} & L_{42} & L_{43} & L_{44} \end{vmatrix} = 0 \quad . \quad (4)$$

Характеристичне рівняння (4), наприклад, для випадку однорідної ізотропної плити з $E = 1 \cdot 10^4$ МПа; $\nu = 0,25$ запишеться у вигляді:

$$5,296 \cdot 10^{-6} k^{12} - 7,747 \cdot 10^{-2} k^{10} + 1,007 k^8 - 143,62 k^6 + 878,66 k^4 - 4408,2 k^2 = 0.$$

Розв'язком характеристичного рівняння (4) будуть: два нульові корені $k_1 = k_2 = 0$; чотири пари комплексно спряжених коренів $k_3 = -k_4 = a - ib$; $k_5 = -k_6 = a + ib$; $k_7 = -k_8 = c - id$; $k_9 = -k_{10} = c + id$, а також два дійсні корені $k_{11} = -k_{12} = f$.

Загальний розв'язок, наприклад, для функції v_1 (функції зміщень на поверхні ковзкого контакту плити з основою) запишеться у вигляді:

$$v_1 = C_1 + C_2 x + e^{ax} (C_3 \cos bx + C_5 \sin bx) + e^{-ax} (C_4 \cos bx + C_6 \sin bx) + e^{cx} (C_7 \cos dx + C_9 \sin dx) + e^{-cx} (C_8 \cos dx + C_{10} \sin dx) + C_{11} e^{fx} + C_{12} e^{-fx}, \quad (5)$$

де C_μ ($\mu = 1, 12$) – сталі інтегрування, що визначаються із граничних умов.

Оскільки розглядається нескінченно довга полоса плити одиничної ширини при «зосередженому» навантаженні F , то для точок, суттєво віддалених від місця прикладання сили F , зміщення $u_\alpha^{(k)}$ зменшаться до нуля. Це можливо, якщо $C_2 = C_3 = C_5 = C_7 = C_9 = C_{11} = 0$. Тоді вираз (5) матиме вигляд:

$$v_1 = C_1 + e^{-ax} (C_4 \cos bx + C_6 \sin bx) + e^{-cx} (C_8 \cos dx + C_{10} \sin dx) + C_{12} e^{-fx}. \quad (6)$$

Подібний вигляд мають розв'язки і для інших шуканих функцій γ_t і β_{11} .

Розв'язок даної задачі містить тільки загальний розв'язок і має затухаючий характер при $x_1 \rightarrow \infty$.

Для полоси шириною $b = 1$ м ізотропної плити з $E = 1 \cdot 10^4$ МПа; $\nu = 0,25$, вертикальні зміщення в поперечному перерізі при $x_1 = 0$ та $F = 10$ кН/м показано в табл. 1 (варіант *B1*).

Таблиця 1.
Величина прогину в нескінченній плиті (в перерізі при $x_1 = 0$)

Варіанти	z/h	1	0,8	0,5	0
<i>B1</i>	u_3 , мм	55,94	22,33	10,15	0
<i>B2</i>		57,68	24,08	11,82	0

Також розглянута задача для нескінченної ізотропної плити з такими ж пружними характеристиками, але з дефектом розшарування при $z/h = 0,5$, що моделюється введенням тонкого трансферсально-ізотропного шару $h_d^{(2)} = h/200$ ($0,5h \leq z \leq 0,505h$) з характеристиками пружності $E'_d = E^{(1)}$; $E_d = E^{(1)}/10^3$; $\nu_d = \nu'_d = 0$; $G_d = G'_d = E_d/2$ (варіант B2 в табл. 1).

З результатів розрахунку (табл. 1) видно, що введення шару проковзування дещо збільшує величину прогину u_3 під навантаженням.

Список літератури:

1. Пискунов В.Г. Об одном варианте неклассической теории многослойных пологих оболочек и пластин. // Прикладная механика. 1979. Т. 15, № 11. С.76–81.
2. Рассказов А.О. К теории многослойных ортотропных пологих оболочек. // Прикладная механика. 1976. Т. 12, № 11. С. 50–56.
3. Гуртовий А.Г., Тынчук С.А. Безызгибная уточненная модель деформирования многослойных плит на недеформируемом основании. // Механика композитных материалов. 2006. Т. 42, № 5. С. 643–654.
4. Пискунов Н. С. Дифференциальное и интегральное исчисление для втузов: Учебное пособие для втузов. 13-е изд. Т. 2. М.: Наука. 1985. 560 с.

ОБГРУНТУВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ДЕЯКИХ НЕБЕЗПЕЧНИХ ДЛЯ РУХУ ДІЛЯНОК АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Лапицький Ігор Володимирович

Кандидат технічних наук, Доцент
Київський національний університет будівництва та архітектури

Кузьмич Олександр Йосипович

Кандидат технічних наук, Професор
Київський національний університет будівництва та архітектури

Адаменко Олександр Вікторович

Кандидат технічних наук, Доцент
Київський національний університет будівництва та архітектури

Останнім часом дуже загрозлива інформація про дорожньо-транспортні пригоди на дорогах України примушує замислюватися над причинами їх частих повторень на одних і тих самих ділянках автомобільних доріг. Це відбувається не завжди з вини водія. Тому дослідження саме дорожніх умов руху на таких ділянках та їхніх геометричних траєкторій найбільш актуальні, і результати таких досліджень та відповідні рекомендації на їх основі потребують широкого розповсюдження з метою реконструкції, ремонту, проектування та геодезичного розмічування геометричних параметрів доріг для підвищення безпеки автомобільного руху.

Криволінійні ділянки автомобільних доріг із значним нахилом осі поздовжнього профілю часто утворюють дуже небезпечні для руху автотранспорту місця з невтішною статистикою дорожньо-транспортних пригод. Це відбувається, наприклад, коли безпека руху автомобіля донизу по осі дороги із одночасним поворотом не забезпечується повною мірою поперечним нахилом віражу. Віраж на повороті, так би мовити, "з'їдається" нахилом осі поздовжнього профіля і втрачає свою властивість запобігати заносу.

Зазначені, вкрай небезпечні ділянки автомобільних доріг, образно кажучи "политі кров'ю" численних ДТП, визначені разом із службою дорожньої поліції і досліджені авторами. До прикладу, на рис. 1 зображена типова дорожньо-транспортна пригода на такій ділянці.

Рис. 1. Приклад дорожньо-транспортної пригоди, викликаній недостатнім поперечним нахилом віража на ділянці автомобільної дороги зі значним нахилом осі поздовжнього профілю

По-перше, досліджувалася швидкість автомобілів на спусках з поворотом за допомогою радарів. З'ясувалося, що перед спуском з поворотом 97% автомобілів знижують швидкість. Навпаки, 85% зустрічних автомобілів на підйомі з поворотом збільшують швидкість, виходячи з кривої на більш горизонтальну та пряму ділянку. Тому перехідні криві таких дорожніх заокруглень повинні відповідати реальним режимам руху. А саме: перехідні криві таких ділянок повинні бути розраховані як гальмівні криві, виведені в роботах [1–4], захищені в дисертаційній роботі [5] та рекомендовані для реконструкції таких небезпечних ділянок. Всі традиційні перехідні криві розраховані на постійну швидкість автомобільного руху, і тому не відповідають реальним показникам швидкостей на таких ділянках. Відгін віражу на таких кривих треба робити плавним з поперечним ухилом, додатково збільшеним на величину ухилу поздовжньої осі автомобільної дороги на цій ділянці.

Для змінної швидкості з таким підходом були виведені параметричні рівняння гальмівних кривих [5]:

$$x = S - \frac{U^2}{4K} \gamma^5 \left(\frac{1}{5} - \frac{\gamma}{18} - \frac{\gamma^2}{10} \right),$$

$$y = \frac{U}{3K} \gamma^3 \left(1 + \frac{\gamma}{4} - \frac{\gamma^2}{10} + \frac{\gamma^3}{4} - \frac{\gamma^4}{56} U^2 \right),$$

де

$$\gamma = \sqrt{1 + KS} - 1; \quad K = \frac{2a}{V_0^2}; \quad U = \frac{2V_0 g}{a(V_R - V_0) \cdot 9,8},$$

де

S — відстань від початку кривої до її точки,

V_0 та V_R — швидкості на початку та в кінці кривої,

$a = \frac{(V_R - V_0)}{t}$ — сповільнення чи прискорення руху,

$t = \frac{L}{V_{cp}}$ — час руху вздовж кривої довжиною L ,

g — прискорення вільного падіння.

Реконструкція та проектування таких ділянок з урахуванням вищезазначених рекомендацій забезпечить підвищення техніко-економічних показників та безпеки руху автомобільного транспорту.

Список літератури:

1. Лапицкий И. В. Геодезическая разбивка тормозных кривых и безопасность движения на транспортных развязках. *Инж. геодезия*. – 1987. – Вып. 30. – С. 49–52.
2. Лапицкий И. В. Дополнительный эффект применения уточненных параметрических уравнений тормозных кривых при проектировании и геодезической разбивке транспортных развязок. *УкрНИИИТИ №1623 Ук-85*. Киев, 1985. – 18 с.
3. Лапицкий И. В. Пространственная оптимизация осей сложных дорожных закруглений и их разбивка в наклонной плоскости визирования. *Инж. геодезия*. – 1980. – Вып. 23. – С. 59-67.
4. Лапицкий И. В. Уточнение параметрических уравнений для проектирования и геодезической разбивки тормозных кривых в целях повышения безопасности движения на транспортных развязках. *Деп. в УкрНИИИТИ 23.07.85 №1509*. – Киев, 1985. – 23 с. –
5. Лапицкий И. В. Разработка и исследование методов разбивочно-контрольных и проектных работ для строительства криволинейных участков автомобильных дорог : дис. канд. техн. наук : 05.23.14, 05.24.01 / Лапицкий Игорь Владимирович. – Киев, 1987. – 121 с.

ПЕРСПЕКТИВИ МЕХАНІЗОВАНОГО ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ З ОБВОДНЕНИХ НАФТОГАЗОВИХ РОДОВИЩ

Матківський Сергій Васильович,

Ph.D., начальник відділу поглибленого аналізу родовищ
Акціонерне товариство «Укргазвидобування»,
м. Київ, Україна

Хайдарова Лілія Ігорівна,

Ph.D., доцент, доцент кафедри
видобування нафти і газу, (ІФНТУНГ)
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Переважна більшість родовищ природних газів знаходиться на завершальній стадії розробки, яка поряд з іншими особливостями характеризується вибірконим обводненням продуктивних покладів та видобувних свердловин [1-3].

Обводнення видобувних свердловин за водонапірного режиму - процес закономірний і неминучий. Однак, відбирання газу часто супроводжується передчасними (не пов'язаними із виснаженістю), неконтрольованими проривами води у видобувні свердловини. Тому слід виділяти закономірне, передчасне і аварійне обводнення свердловин [4-5].

Видобувні свердловини в умовах надходження пластової води в продуктивні поклади виводяться із експлуатації після відносно невеликих відборів газу. Пов'язано це як і з недостатнім впровадженням методів інтенсифікації винесення рідини з вибоїв свердловин, так і з особливостями облаштування родовищ, яке зазвичай не розраховано на збір і підготовку вуглеводневої продукції з великим вмістом рідини [6-7].

Для підвищення кінцевих коефіцієнтів вуглеводневилучення виснажених нафтогазових родовищ виникає необхідність в проведенні додаткових досліджень з метою удосконалення існуючих технологій інтенсифікації видобутку вуглеводнів в умовах значної обводненості продуктивних покладів.

Мета роботи. Напрацювання оптимальних шляхів підвищення кінцевих коефіцієнтів вилучення вуглеводнів з обводнених нафтогазових родовищ на завершальній стадії розробки.

Результати та обговорення. Протягом багатьох років на основі результатів багаточисельних досліджень розкрито механізм поведінки защемленого газу пластовою водою в пористому середовищі та запропоновані різні методи його видобутку [8]. Одним із таких методів є видобуток залишкового защемленого газу шляхом продовження експлуатації обводнених свердловин з наступним вилученням газу з газорідинної суміші [9].

Продовжити експлуатацію видобувних свердловин в умовах значного виснаження пластової енергії та інтенсивного надходження пластової води в продуктивні поклади можливо шляхом переведення їх на механізований видобуток. Серед механізованих способів особливу увагу заслуговує газліфтна експлуатація. Завдяки своїй універсальності, газліфт за певних умов є найкращим варіантом інтенсифікації видобутку вуглеводнів на завершальній стадії розробки родовищ природних газів в умовах активного надходження пластової води в продуктивні поклади [10].

Перевагами газліфтного способу експлуатації порівняно з іншими механізованими способами є простота внутрішньосвердловинного обладнання та зручність його обслуговування, залучення в розробку покладів з нафтовими об'ємівками, можливість експлуатації високодебітних нафтових свердловин, ефективна експлуатація багатовибійних і похилоскерованих свердловин, великий міжремонтний період, невисока вартість ремонту, високий коефіцієнт експлуатації, адаптація газліфта до зміни пластових умов [11].

Для підтвердження ефективності застосування газліфтною експлуатації в умовах активного надходження пластової води в продуктивні поклади використано програмне забезпечення PipeSim компанії Schlumberger. Розрахунки проведено для дебітів рідини на рівні: 22,5; 33,75 та 45 м³/доб.

На рисунку 1 наведено графічні залежності дебіту газу (q_г) та вибійного тиску (Р_в) від кількості газліфтного газу (Q_{газл.г.}) для дебіту рідини 22,5 м³/доб за розміщення газліфтного клапану на глибині 3500 м.

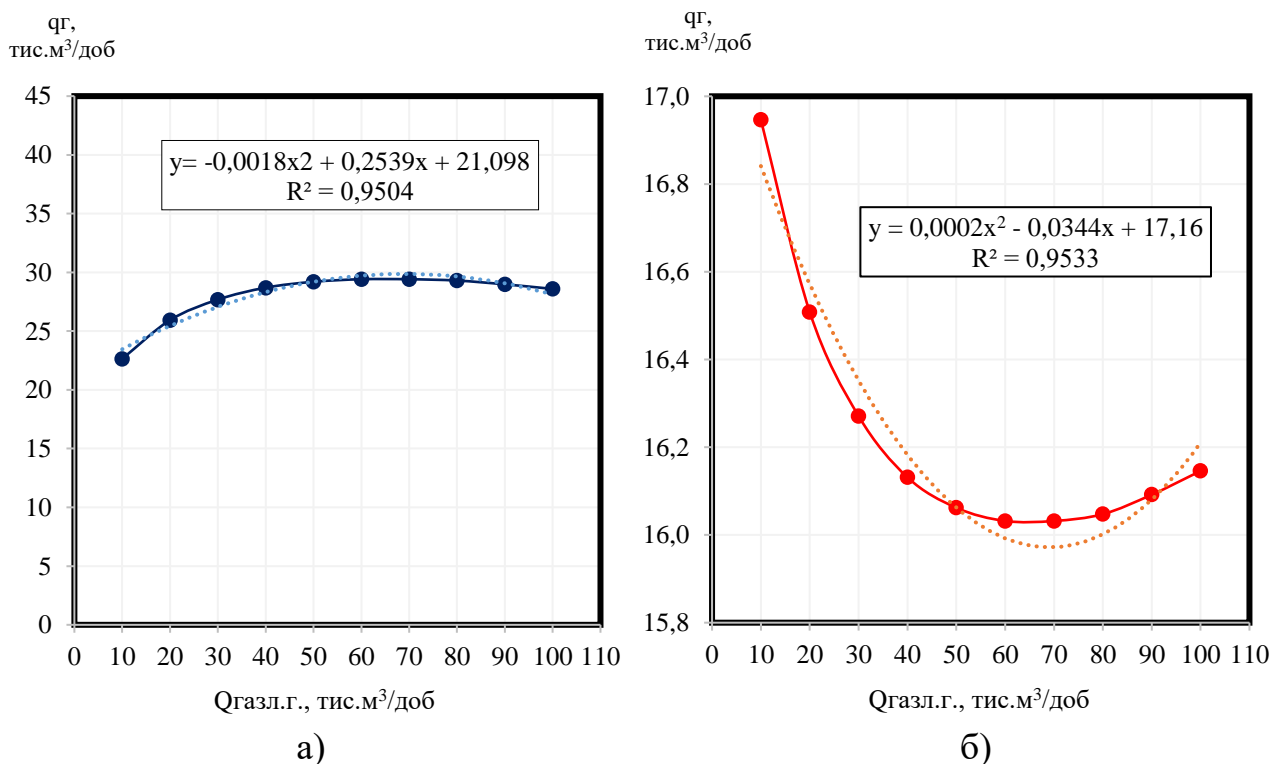

Рисунок 1 – Залежності дебіту газу (а) та вибійного тиску (б) від кількості газліфтного газу для дебіту рідини 22,5 м³/доб за розміщення газліфтного клапану на глибині 3500 м

Аналіз залежностей рисунку свідчить про те, що із збільшенням витрати газліфтного газу, дебіт газу видобувної свердловини спочатку зростає, досягає максимального значення, а після чого поступово зменшується. В свою чергу, вибійний тиск зменшується із збільшенням кількості газліфтного газу, досягає мінімального значення, після чого зростає.

За результатами статистичної обробки розрахункових даних залежності рисунку 1а отримано максимальне значення дебіту газу (29,43 тис.м³/доб) при дебіті рідини 22,5 м³/доб за витрати газліфтного газу на рівні 70,5 тис.м³/доб та вибійному тиску 16,03 МПа.

Результати визначення максимального дебіту газу та технологічних параметрів газліфтноі експлуатації для дебітів рідини 22,5 м³/доб, 33,75 м³/доб та 45 м³/доб узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Узагальнені результати досліджень технологічних параметрів газліфтноі експлуатації для дебітів рідини 22,5 м³/доб, 33,75 м³/доб та 45 м³/доб

Дебіт рідини, м ³ /доб	Вибійний тиск, МПа	Витрата газліфтного газу, тис.м ³ /доб	Максимальний дебіт газу, тис.м ³ /доб
22,50	16,03	70,50	29,43
33,75	16,39	74,19	26,17
45,00	16,70	75,98	23,40

На основі отриманих вище результатів побудовано залежність витрати газліфтного газу (рисунок 2) від дебіту рідини для глибини встановлення газліфтного клапану 3500 м. Дані залежності описуються лінійними рівняннями.

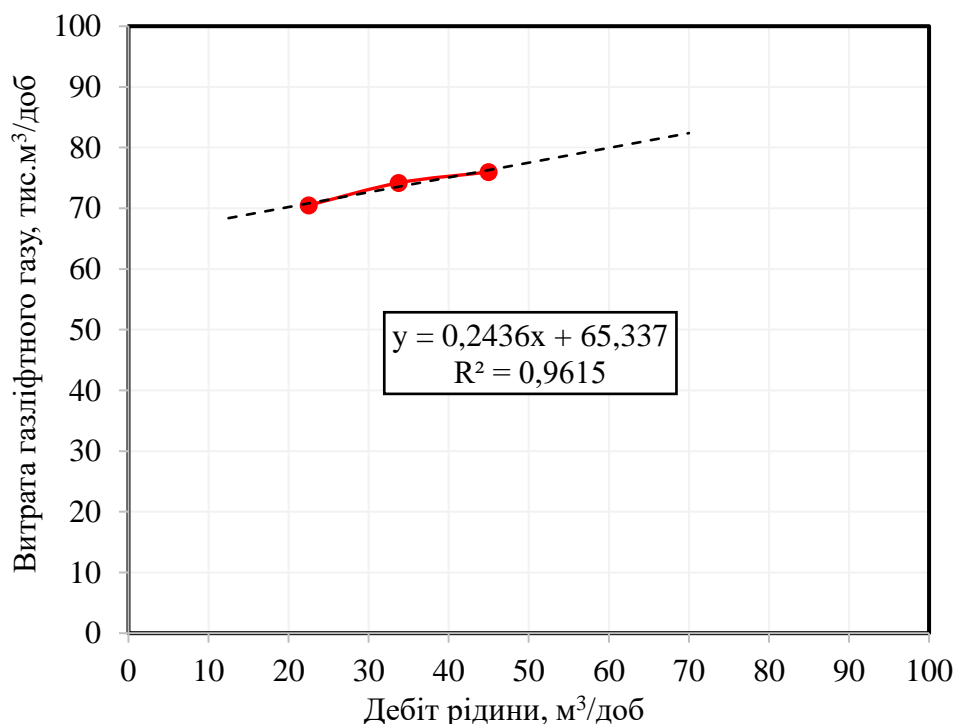

Рисунок 2 – Залежність витрати газліфтного газу від дебіту рідини

Виведені залежності дозволяють прогнозувати витрату газліфтного газу за якої досягаються максимальні значення дебіту газу для будь-якого значення дебіту рідини. Розроблена методика дозволяє скоротити час на прийняття рішень щодо відновлення, чи стабілізації роботи газових і газоконденсатних свердловин в умовах високих водних факторів.

Висновки. На основі результатів проведених досліджень побудовано графічні залежності дебітів газу, вибірного тиску від витрати газліфтного газу для різних дебітів рідини. За результатами розрахунків встановлено, що продуктивність свердловини зростає із збільшенням витрати газліфтного газу, досягає максимального значення, а після чого поступово зменшується. В свою чергу вибірий тиск зменшується, досягає мінімального значення, а потім поступово зростає і досягнувши значення рівного пластовому тиску, експлуатація свердловини призупиняється.

За результатами статистичної обробки розрахункових даних отримано максимальне значення дебіту газу для різних дебітів рідини за розміщення газліфтного клапану на глибині 3500 м. Виведені аналітичні залежності дають можливість прогнозувати технологічні параметри газліфтною експлуатації видобувної обводненої свердловини для різних геолого-технологічних умов.

Література

1. Матківський С.В., Бікман Є.С., Кондрат О.Р., Хайдарова Л.І. (2021). Перспективи дорозробки Гадяцького нафтогазоконденсатного родовища із значними запасами ретроградного конденсату. *Prospecting and Development of Oil and Gas Fields*, №3(80), С. 68–76. [https://doi.org/10.31471/1993-9973-2021-3\(80\)-68-76](https://doi.org/10.31471/1993-9973-2021-3(80)-68-76)
2. Matkivskyi S., Kondrat O., Burachok O. (2020). Investigation of the influence of the carbon dioxide (CO₂) injection rate on the activity of the water pressure system during gas condensate fields development. *Global Trends, Challenges and Horizons*. November. 2020. Dnipro. Ukraine. P. 1-10. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202123001011>
3. Matkivskyi S., Kondrat O. 2021. The influence of nitrogen injection duration at the initial gas-water contact on the gas recovery factor. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. №1(6(109)), Pp. 77–84. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.224244>
4. Матківський С.В. 2021. Удосконалення технологій розробки родовищ природних газів за водонапірного режиму: Дисертація : Івано-Франківськ. 156 с.
5. Обводнення газових і нафтових свердловин [Текст] / В. С. Бойко, Р. В. Бойко, Л. М. Кеба, О. В. Семінський. - 1 – ше вид., Міжнародна економічна фундація.: – Київ, 2006. – 791 с.
6. Матківський С.В., Кондрат О.Р., Хайдарова Л.І., Бурачок О. В. (2021). Вплив технологічних режимів експлуатації свердловин на ефективність регулювання процесу обводнення газоконденсатних покладів діоксидом вуглецю. *Prospecting and Development of Oil and Gas Fields*, №2(79), С. 24–31. [https://doi.org/10.31471/1993-9973-2021-2\(79\)-24-31](https://doi.org/10.31471/1993-9973-2021-2(79)-24-31)

7. Matkivskiy S., Kondrat O. 2021. Studying the influence of the carbon dioxide injection period duration on the gas recovery factor during the gas condensate fields development under water drive. *Mining of Mineral Deposits*. Volume 15. Issue 2. Pp. 95-101. <https://doi.org/10.33271/mining15.02.095>
8. Chierici G.L., Ciocci G.M., and Long, G. 1963. Experimental Research on Gas Saturation Behind the Water Front in Gas Reservoirs Subjected to Water Drive, *Proc, Sixth World Pet. Cong., Frankfurt. Sec IV Paper 17-PD6*. 483-498.
9. Matthew, J. D., Hawes, R. I. and Lock, T. P. 1988. Feasibility Studies of water flooding Gas Condensate Reservoir. *JPT*, Pp. 1049-1056. <https://doi.org/10.2118/15875-PA>
10. Ли. Дж., Г. Никенс, М. Уэллс. 2008. Эксплуатация обводняющихся газовых скважин: пер. с англ. М.: ООО «Премиум Инжиниринг». 384 с.
11. Трубавин С. Н. и др. 2017. Результаты проведения ОПИ по оптимизации газлифтной эксплуатации скважин на Оренбургском НГКМ. *Нефть Газ Экспозиция*. №5 (58), сентябрь. С. 36-39.

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МІКРОПРОЦЕСОРНИХ ПРИСТРОЇВ ТА СИСТЕМ РЕЛЕЙНОГО ЗАХИСТУ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ ВІД РІЗНИХ ВИРОБНИКІВ

Петрукович Дмитро Євгенович

к.т.н., доцент, доцент
Харківський Національний Автомобільно-Дорожній Університет

Уваров Володимир Миколайович

к.т.н., доцент, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Шамаєв Юрій Петрович

к.т.н., доцент, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Беренда Валерій Олексійович

студент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

В даний час більшість використовуваних в Україні пристроїв радіорелейного захисту та автоматики електроенергетичних мереж відносяться до покоління електромеханічних і мікроелектронних реле і не відповідають сучасним науково-технічним вимогам. Один з напрямків їх удосконалювання – використання мікропроцесорів для виконання функцій релейного захисту й автоматики силових трансформаторів [1].

Цифрові пристрої мають переваги у порівнянні із системами, виконаними на традиційній елементній базі, у тому числі більш широкі експлуатаційні показники і можливість інтеграції їх у системи керування електроенергетичними об'єктами [2, 3].

Метою доповіді є обґрунтування застосування мікропроцесорів у системах радіорелейного захисту силових трансформаторів та аналіз застосовуваних в Україні мікропроцесорних пристроїв та систем радіорелейного захисту силових трансформаторів.

На багатьох підстанціях України та деяких ТЕС застосовують цифровий пристрій захисту від ОКЗ "Альтра", розроблений співробітниками Інституту мікропроцесорних систем керування об'єктами електроенергетики (ІМСКОЕ) [4, 5]. Цифрові пристрої захисту "Альтра" виконані на мікропроцесорній основі, забезпечують визначення приєднання секції шин напругою 6 – 35 кВ, на яких виникло коротке замикання, розміщують їх безпосередньо на підстанціях та електричних станціях [6, 7].

Для обміну інформацією між автоматизованим робочим місцем диспетчера та пристроями "Альтра" організована локальна інформаційна мережа. Функціональна схема такої мережі наведена на рис. 1.

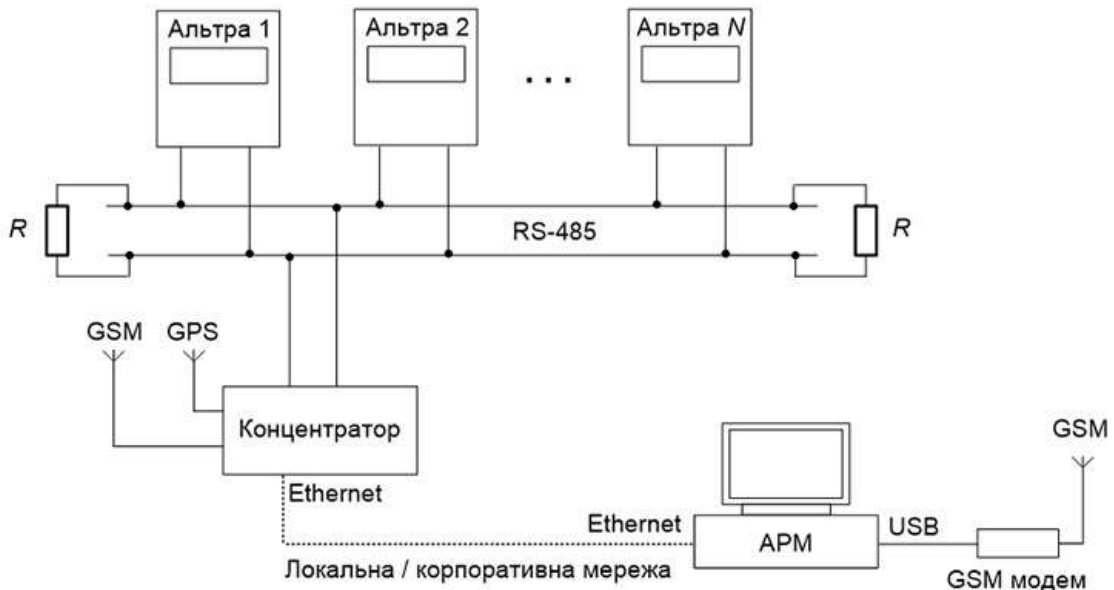

Рисунок 1. Організація інформаційної мережі.

Мережа має дворівневу структуру. Нижній рівень утворюють цифрові пристрої "Альтра", що встановлені безпосередньо на об'єкті. Всі пристрої "Альтра" об'єднують в локальну мережу за допомогою дводрової лінії зв'язку типу "вита пара" з використанням інтерфейсу RS-485.

Доступ до пристроїв "Альтра" організований на основі концентратора. Концентратор містить вбудований комп'ютер, GPS модуль та GSM модем. Він забезпечує збір інформації від всіх пристроїв, встановлених на об'єкті, архівування цієї інформації, часову синхронізацію, передачу інформації на вищий рівень ієрархії управління.

Для реєстрації на підстанціях спрацювань пристроїв релейного захисту та автоматики, окремих їх підсистем пристрій "Альтра" доповнюється блоком бінарних входів, до яких за допомогою кабелів від'єднують контакти реле-повторювачів відповідних пристроїв релейного захисту та автоматики.

Таким чином, використовуючи пристрої "Альтра" від обривів та коротких замикань, можна забезпечити основні функції управління підстанціями з диспетчерського пункту, не використовуючи складного та дорогого обладнання традиційних систем телемеханіки. Комплекс побудований на базі пристроїв "Альтра" має багато ознак систем телемеханіки, а саме: функції телеуправління (дистанційне управління вимикачами підстанцій з диспетчерського пункту), телесигналізації (відображення на мнемосхемі автоматизованого робочого місця диспетчера стану вимикачів підстанцій), телевимірювання (дистанційне вимірювання координат режиму підстанцій з розрахунком на автоматизованого

робочого місця диспетчера додаткових координат режиму). Але крім цих властивостей комплекс має ряд особливостей, які не притаманні системам телемеханіки. Зокрема це захисти приєднань підстанцій від обривів та коротких замикань та міжфазних коротких замикань.

Характеристики мікропроцесорних пристроїв захисту елементів підстанцій, трансформаторів, генераторів і блоків генератор-трансформатор електричних станцій, які виробляє науково-виробниче підприємство «ЕКРА-У» представлені в табл. 1 [8, 9].

Таблиця 1.
Мікропроцесорні пристрої захисту НДІ «ЕКРА-У»

Тип шафи	ШЕ 1110 М		ШЕ 1111 (ШЕ 1112)		ШЕ 1113
	ТБ	ТСН	ТБ	ТСН	ТБ
ЗАХИСТ					
Подовжній струмовий ДЗ	+	+	+	+	+
Диференційний струмовий захист трансформатора	+		+		+
МСЗ	+	+	+	+	+
Резервний захист нульової послідовності від ЗНЗ	+		+		+
Газовий захист трансформатора (ГЗ)	+		+		+
ГЗ ТСН		+		+	
ГЗ РПН		+		+	
ЖИВЛЕННЯ (постійне, змінне)	постійне				
Додатково	Інші захисти за бажанням замовника				

Львівський науково-технічний центр «Механотроніка» першим в Україні починає розробляти, а з 1997 року і випускати мікропроцесорні пристрої релейного захисту типу БМРЗ. Основний напрям його діяльності – розробка і виробництво цифрових пристроїв релейного захисту, АСУ і супутнього обладнання для мереж напругою від 0,4 до 220 кВ.

До недоліків БМРЗ слід віднести велику кількість спеціалізованих модифікацій [10]. Кожен такий блок має індивідуальну логіку роботи захисту, функціональний набір кожного блоку визначає завод, що його виготовляє. В результаті тільки БМРЗ серії ВВ для ввідного вимикача існує більше 10 модифікацій, у функціональних можливостях яких або відмітних характеристиках орієнтуватися досить важко.

Науково-виробнича фірма «Радіус» випускає мікропроцесорні пристрої «Сіріус». Профіль діяльності фірми: розробка і виробництво мікропроцесорних терміналів РЗА, шаф РЗА на базі мікропроцесорних терміналів власного виробництва, засобів визначення пошкодження повітряних ліній, засобів

випробувань і діагностики обладнання і ліній електропередачі, систем АСУ ТП для енергетики.

Серія мікропроцесорних зашитий «Сіріус» призначена для організації комплексного релейного захисту енергооб'єктів напругою 6 – 35 кВ. Серія містить захист кабельних і повітряних ліній, трансформаторів потужністю до 1 МВА, синхронних двигунів, секційних і ввідних вимикачів. Всі пристрої серії мають однакове конструктивне виконання і розрізняються тільки програмою їх роботи. Пристрої можуть застосовуватися як спільно, так і окремо, в комплекті з традиційними захистами.

Компанія «AREVA» є одним з ведучих в світі підприємств в областях виробництва і передачі енергії. Захисти мають 3 серії пристроїв: MODULEX3, MiCOM, MODN. Серія MiCOM відрізняється від MODULEX3 розширеним переліком функцій і підвищеною точністю роботи. Серія MODN має розширені можливості по управлінню вимикачем, що спрощує схему управління. До переваг пристроїв компанії «AREVA» можна віднести те, що ці пристрої розроблені нещодавно і мають малі габарити. Окрім виконання функцій захисту і протиаварійної автоматики пристрої здійснюють вимірювання поточних величин, мають автоматичний контроль справності.

Захисти MiCOM P120 – P123 мають тільки струмові захисти (аналог Seram 1000+ серії 20). MiCOM P125 – P125 мають струмові захисти і захисти по напрузі (аналог Seram 1000+ серії 40). Всі блоки захистів, що мають входи струму і напруги вимірюють електричну потужність і енергію, тобто можуть бути використані для технічного обліку електроенергії. Проте, для правильної оцінки похибки показань, необхідно враховувати уточнені характеристики трансформаторів струму і напруги.

Функціональний склад захистів MiCOM P125-127 наведено в табл. 2.

Таблиця 2.
Функціональний склад захистів MiCOM P125-127

ФУНКЦІЇ	КОД ANSI	MiCOM P125	MiCOM P126	MiCOM P127
Направлений/ненаправлений ЗНЗ	67N/50N/51N	X	X	X
Направлений/ненаправлений МСЗ	67/50/51			X
Трифазний МСЗ	50/51		X	
Захист по потужності (P_0 або $I_0 \cos\phi$)	32N	X	X	X
Виявлення обриву проводу			X	X
Захист мінімального струму	37/37N		X	X
МСЗ зворотної послідовності	46		X	X
Захист від термічного перевантаження	49		X	X
Захист від зниження напруги	27			X
Захист від підвищення напруги	59			X
Захист від підвищення напруги нульової послідовності	59N	X	X	X

TECHNICAL SCIENCES
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

АПВ (4 цикли)	79		X	X
УРОВ	50BF		X	X
Контроль і управління вимикачем			X	X
Логіка блокування		X	X	X
Датчик початкового навантаження			X	X
Селективна логіка			X	X
Миттєвий вихід		X	X	X
Програмована логіка "Г"			X	X
Групи уставок		X	X	X
Наміри		X	X	X
Реєстрація пошкоджень			X	X
Реєстрація подій			X	X
Реєстрація осцилограм			X	X
Засоби тестування		X	X	X
Самодіагностика		X	X	X
Підключення до мережі передачі інформації		X	X	X
Порт на лицьовій панелі RS232		X	X	X
Програмна підтримка (MiCOM S1)		X	X	X

Сучасні мікропроцесорні термінали є багатофункціональними пристроями, що реалізують функції релейного захисту, автоматики, вимірювання, управління вимикачем і сигналізації на рівні одного приєднання.

Окремі термінали захистів, що об'єднуються в локальну мережу, утворюють нижчий рівень координованої системи управління енергооб'єктом. Мікропроцесорні термінали, що випускаються різними фірмами, мають значною мірою співпадаючі функціональні можливості і виконані відповідно до одних і тих же стандартів і рекомендацій Міжнародної електротехнічної комісії [11].

Таким чином, мікропроцесорні пристрої захисту силових трансформаторів перевершують електромеханічні і мікроелектронні по точності, функціональним можливостям, мають менші споживання, вагу, працезатрати на монтаж, наладку і технічне обслуговування. Наявність зв'язку з вищим ієрархічним рівнем дозволяє включити такі пристрої в автоматизовані системи управління технологічними процесами електроенергетичних систем [12].

Результати дослідження дозволили привести результати аналізу функціональних можливостей мікропроцесорних пристроїв та систем різних виробників, що стосуються силових трансформаторів. Згідно цього дослідження можливий вибір окремих типів мікропроцесорних систем, що реалізують заданий набір функцій релейного захисту трансформаторів, що можуть бути застосовані при розробці нових, та модифікації існуючих систем захисту електромереж та силових трансформаторів.

Виходячи з проведеного аналізу можна зробити висновок, що сучасні мікропроцесорні системи релейного захисту силових трансформаторів здатні повністю задовольнити вимогам, що висуваються до систем захисту, окремі

відмінності існують при реалізації додаткових корисних функцій, які не можливо здійснити на основі електромеханічних реле.

Список літератури:

1. Шамаєв Ю. П. Аналіз мікропроцесорних систем релейного захисту силових трансформаторів / Ю. П. Шамаєв, В. М. Уваров, В. О. Беренда // Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Тези доповідей одинадцятої міжнародної науково-технічної конференції. 8 – 9 квітня 2021 року. – Т. 2 – 2021. – С. 59. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/52020/1/Conference_NTU_KhPI_2021_Suchasni_napriamy_rozvytku_IKT_T_2.pdf.
2. Полярус О. В. Динамічна нейромережева модель первинного перетворювача / О. В. Полярус, А. О. Подорожняк, А. О. Коваль // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Темат. вип.: Інформатика та моделювання. – Харків : НТУ "ХПІ". – 2014. – № 35 (1078). – С. 152-160. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/9407/1/vestnik_HPI_2014_35_Poliarus_Dynamichna.pdf.
3. Bansal R. Power system protection in smart grid environments / Ramesh Bansal. – New York: Taylor & Francis Group, 2019. – 636 p.
4. Панченко С. В. Релейний захист і автоматика Ч.1 / С. В. Панченко, В. С. Блиндюк, В. М. Баженов, М. М. Одегов, Ю. О. Семененко. – Харків: УкрДУЗТ, 2020. – 250 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/5227/1/Навчальний_посібник.pdf.
5. Базилевич М. В. Фізична модель системи телемеханіки для оперативно-диспетчерського управління підстанціями / М. В. Базилевич, П. М. Баран, В. П. Кідиба, Г. М. Лисяк, І. О. Сабадаш // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Електроенергетичні та електромеханічні системи. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. – № 870. – С. 3–8. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/44877>.
6. Базилевич М. В. Інформаційно-технологічне забезпечення експлуатації електричних мереж 6-35 кВ на основі цифрових пристроїв "Альтра" / М. В. Базилевич, П. М. Баран // Енергетика та електрифікація. – 2017. – № 1-2. – С. 35-39. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://electromagazine.com.ua/uploads/files/mag1/CiC1_2_2017.pdf.
7. Кононов В. Б. Аналіз способів регулювання напруги в електричних мережах систем електропостачання військових об'єктів / В.Б. Кононов, О.В. Кононова, Н.М. Куравська // Системи управління, навігації та зв'язку. Збірник наукових праць. – Полтава: ПНТУ, 2018. – Т. 5 (51). – С. 38-43. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.26906/SUNZ.2018.5.038>.
8. Толубко В. Б. Електропостачання і електрообладнання військових об'єктів. Ч. 1. / В. Б. Толубко, Б. Т. Кононов, Б.Ф. Самойленко, М.І. Григоров. – Харків: ХВУ, 1998. – 500 с.
9. Бунько В. Я. Використання мікропроцесорних елементів релейного захисту в розподільних пристроях енергосистем / В. Я. Бунько // Вчені записки

ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки. – 2019. – №5. – С. 6-11.
[Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2019.5-1/02>.

10. Кононов Б. Т. Релейний захист та автоматика в системах електропостачання військових об'єктів. Підручник / Б. Т. Кононов, Б. Ф. Самойленко, В. Б. Кононов / – Харків: ХУПС, 2007. – 384 с.

11. Кононов Б. Т. Релейний захист та автоматика в системах електропостачання військових об'єктів: Навчальний посібник з лабораторних та практичних занять і курсового проектування / Б. Т. Кононов, А. О. Нечаус, В. М. Щека / – Харків: ХУПС, 2009. – 98 с.

12. Баран П. М. Спеціальне програмне забезпечення цифрової тестової системи для перевірки пристроїв релейного захисту та автоматики / П. М. Баран, В. П. Кідиба, В. М. Шмагала, Я. Д. Пришляк // Енергетика та електрифікація. – 2006. – № 6 – С. 25-32.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗЧЕПЛЮВАНOSTІ БІТУМНИХ В'ЯЖУЧИХ З КАМ'ЯНИМИ МАТЕРІАЛАМИ МЕТОДОМ ОБЕРТАННЯ ПЛЯШКИ

Пиріг Ян,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник кафедри
технології дорожньо-будівельних матеріалів,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Роман Павло

завідувач сектору органічних в'язучих ДП "Дорцентр"

Якість та довговічність асфальтобетонних покриттів автомобільних доріг визначаються якістю вихідних матеріалів, що застосовуються для приготування асфальтобетонних сумішей. Основним призначенням кам'яних матеріалів, що входять до складу асфальтобетону є створення внутрішнього каркасу, який сприймає навантаження від автомобільного руху. Бітум є в'язучою речовиною, яка об'єднує в єдиний моноліт зерна кам'яного матеріалу та під час експлуатації асфальтобетонного покриття повинна протистояти відшаруванню під дією води та механічних зусиль від поверхні кам'яних матеріалів, тобто забезпечувати водостійкість покриття.

На даний час в світі існує значна кількість методів оцінки зчеплюваності бітумних в'язучих з кам'яними матеріалами, але всі вони мають певні недоліки [1 – 3]. У країнах Європи зараз найбільш поширеним методом оцінки зчеплюваності бітумів є Rolling bottle method (метод обертання пляшки) [3 – 5].

Метод обертання пляшки полягає у візуальній оцінці площі зерен кам'яного матеріалу, вкритого бітумним в'язучим, після випробування впродовж 6 год, 24 год, 48 год і т.д.

Для випробування приймається бітумомінеральна суміш, виготовлена з кам'яного матеріалу, зерна якого мають розмір 8,0 ... 11,2 мм або 6,3 ... 10 мм, та бітумного в'язучого (510 г кам'яних матеріалів перемішують з бітумом в кількості 16 г бітум). Нагріті до технологічної температури зерна щебеню ретельно оброблюються також нагрітим бітумним в'язучим, після цього підготовлену бітумомінеральна суміш розподіляють по поверхні плоскої металевій пластині або силіконовому паперу та залишають на 12 – 64 год за температури (20 ± 5) °С. Безпосередньо перед випробуванням відбирають три проби суміші по 150 г, яку завантажують в три скляні пляшки ємністю 500 мл та доливають дистильовану воду, що має температуру (5 ± 2) °С. Для запобігання агрегування зерен мінерального матеріалу в кожену пляшку вставляють по стрижню зі скла діаметром 6 мм.

Випробування відбувається на спеціальному обертальному пристрої, який забезпечує обертання пляшок зі швидкістю 40 хв^{-1} (при використанні бітумів з penetрацією більше $100 \times 0,1 \text{ мм}$) або 60 хв^{-1} (при використанні бітумів з

пенетрацією менше $100 \times 0,1$) впродовж 6 год. Випробування виконують за кімнатної температури (20 ± 5) °С.

Після певного часу випробування (прийнятим є час в 6 год, 24 год, 48 год, 96 год та інше) з пляшок виливають воду, зерна кам'яного матеріалу перекладають в чашу, яку заповнюють свіжою дистильованою водою. Чашу ставлять на білу поверхню та оцінюють візуально середній ступінь покриття бітумом частинок, з округленням до 5 %. Для полегшення оцінювання в стандарті на цей метод наведено візуальний довідник для оцінки ступеня покриття бітумом заповнювача.

В Україні цей метод визначення зчеплюваності бітумних в'язучих є новим. Його використання було розпочато після введення в дію з 01.01.2020 р. гармонізованого європейського стандарту ДСТУ EN 12697-11 [6]. Обладнання (Bottle rolling machine) в Україні для цього випробування виготовляє компанія RadialTec (рис. 1).

Рисунок 1. Зовнішній вигляд Bottle rolling machine

Для прикладу виконано дослідження зчеплюваності за методом обертання пляшки нафтових дорожніх бітумів з кам'яними матеріалами. В якості в'язучих прийняті в'язкі нафтові дорожні бітуми, як вітчизняні, так і імпортовані, що широко використовуються в дорожній галузі України. Стандартні властивості бітумів наведені в табл. 1. В якості кам'яних матеріалів прийнято гранітний та кварцитний щебінь фракції 5 – 10 мм.

Випробування зчеплюваності здійснювалось впродовж 6 год. Зовнішній вигляд зерен кам'яних матеріалів, оброблених різними бітумами, після випробування наведено в табл. 2.

Таблиця 1
Стандартні показники якості бітумів

Країна-виробник бітуму	Значення показників			
	Пенетрація за 25 °С, 0,1 мм	Температура розм'якшеності, °С	Температура крихкості, °С	Розтяжність за 25 °С, см
Азербайджан	56	48,2	-18,5	110
Білорусь (Мозирь)	86	48,6	-19,0	94
Греція	85	47,4	-12,0	>150
Іспанія	86	47,1	-13,5	>150
Італія	70	48,4	-6,0	>150
Польща	86	45,5	-15,0	>150
Туреччина	90	45,1	-14,0	121
Україна	91	50,0	-22,5	41

Таблиця 2
Зовнішній вигляд бітумомінерального матеріалу після випробування

Щебінь	Зовнішній вигляд та кількісне значення, %, зчеплюваності							
	Азербайджан	Білорусь	Греція	Іспанія	Італія	Польща	Туреччина	Україна
граніт								
	15 %	10 %	20 %	10 %	15 %	20 %	15 %	20 %
кварцит								
	50 %	55 %	50 %	40 %	40 %	45 %	50 %	50 %

Під час визначення зчеплюваності за методом обертання пляшки встановлено переваги та недоліки цього методу. До переваг методу можна віднести його простоту та відсутність необхідності застосовувати складне лабораторне обладнання. Недоліками методу є: візуальність оцінки результатів випробування, яка суттєво залежить від досвіду та кількості операторів, що здійснюють оцінювання зчеплюваності, та, виходячи з цього, низька точність отримуваних результатів (згідно літературних даних метод характеризується такими показниками точності, як повторюваність – 20 %, відтворюваність – 30 %); значний час випробування, який складається з підготовки зразків, їх витримання впродовж мінімум 12 год та безпосередньо випробування, яке також становить мінімум 6 год; необхідність постійного функціонування впродовж тривалого часу обладнання у випадку визначення зчеплюваності більше ніж 6 год, що може бути неможливим через вимоги протипожежної безпеки, що призводить до необхідності проведення випробувань по 6 – 8 год (у

цьому випадку випробування розтягується на декілька робочих днів); значення адгезії, визначені на зернах фракції 6,3...10 мм та 8,0...11,2 мм, можуть відрізнитись від результатів зчеплення, отриманих на кам'яних матеріалах іншої гранулометрії, а тим більше від результатів, отриманих при випробуванні готової асфальтобетонної суміші.

Для коректної оцінки зчеплюваності бітумних в'язучих з кам'яними матеріалами методом обертання пляшки є нагальною необхідністю розробка чисельного методу оцінювання отримуваних результатів, що дозволить значно підвищити точність методу.

Список літератури:

1. State of the art: Effect of water on bitumen - aggregate mixtures. Special report 98. Highway research board, 1968. 88 p.
2. Airey G.D., Choi Y.K. State of the art report on moisture sensitivity test methods for bituminous pavement materials. *Road Materials and Pavement Design*. – 2002. № 3:4. P. 355-372.
3. Пиріг Я. І., Галкін А.В. Методи оцінки адгезії та когезії бітумних в'язучих. Харків: ХНАДУ, 2019. 224 с.
4. Porot L., Besamusca J., Soenen H., Apeageyi A. *Bitumen/Aggregate Affinity—Rilem Round Robin Test on Rolling Bottle Test*. 8th RILEM International Symposium on Testing and Characterization of Sustainable and Innovative Bituminous Materials. 2015. P. 153-164.
5. Isacson U., Jörgensen T. Laboratory methods for determination of the water susceptibility of bituminous pavements. Experience gained in the Nordic countries. Statens Väg-och Trafikinstitut. VTI rapport 324 A. 1987. 56 p.
6. ДСТУ EN 12697-11:2018 (EN 12697-11:2012, IDT). Бітумомінеральні суміші. Методи випробування гарячих асфальтобетонних сумішей. Частина 11. Визначення зчеплюваності між заповнювачем і бітумом. [Чинний з 2020-01-01]. Вид. офіц. Київ: УкрНДНЦ. 2018. 41 с.

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ДІАГНОСТИКИ РЕЖИМІВ НАГРІВУ МЕТАЛУ В МЕТОДИЧНІЙ ПЕЧІ НА БАЗІ ШТУЧНОЇ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

Черевко Олена Олександрівна,

к.т.н., доцент кафедри автоматизації і комп'ютерних технологій
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Щербаков Сергій Володимирович,

к.т.н., доцент кафедри автоматизації і комп'ютерних технологій
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Для технологічного процесу прокатки металу в листопрокатних цехах актуальним є завдання підвищення якості нагріву заготовок у методичних печах. Контроль та оптимальне управління режимами нагріву металу дозволить істотно знизити втрати металу з окалиною та покращити процес прокатки [1].

Робота присвячена проектуванню штучної нейронної мережі (ШНМ) для автоматизованої системи контролю та діагностики технологічного процесу нагріву слябів у семизонній методичній печі з крокуючими балками, яка працює в складі інтегрованої АСУ товстолистового прокатного стану [2].

Задачею створеної системи є контроль вхідних параметрів, що характеризують перебіг технологічного процесу. Система видає рекомендації щодо коригування процесу нагріву слябів. Вихідний сигнал системи може бути використаний в АСУ методичної печі.

Запропонована ШНМ є одношаровою та складається з чотирьох нейронів, кожен з яких відповідає певній технологічній зоні печі – методичній (перша група пальників), першій зварювальній (об'єднує другу та третю групу пальників), другій зварювальній (об'єднує четверту та п'яту групу пальників) та томильній (об'єднує шосту та сьому групу пальників). На кожен із нейронів надходить чотири сигнали: витрати газу на зону (сума витрат газу груп пальників), витрати повітря на зону (сума витрат повітря груп пальників), температура в зоні (показання активної термопари) та середньомасова температура слябів на виході з зони.

У результаті статистичної обробки параметрів нагріву слябів по зонах для різних груп нагріву та марок сталі визначено діапазони значень, для яких режим нагріву відповідає опорним траєкторіям, а перепад температур по перетину сляба не перевищує норми, передбаченої технологічною картою. Так само в ході обробки даних визначено діапазони значень, по яких можна судити про порушення технології нагріву слябів в методичній печі. Отримані значення будуть використані у проектуванні та навчанні нейронної мережі для системи контролю та діагностики нагріву.

Навчання ШНМ (визначення вагових коефіцієнтів на вході нейронів)

відбувається за дельта-правилом із заданою точністю збіжності [3]. Вхідний вектор містить значення, близькі до діапазону, що характеризує порушення режиму нагріву у відповідних нейронах зонах. Як цільовий вектор обраний 0 (нуль). Вихід нейрона (вихід активаційної функції) під час навчання прийнятий рівним вектору стану.

Алгоритм навчання реалізований у математичному пакеті Matlab.

У результаті роботи програми отримані вагові коефіцієнти для кожного з входів нейронів та графічне відображення швидкості збігу векторів стану нейронів та цільових векторів (рис. 1).

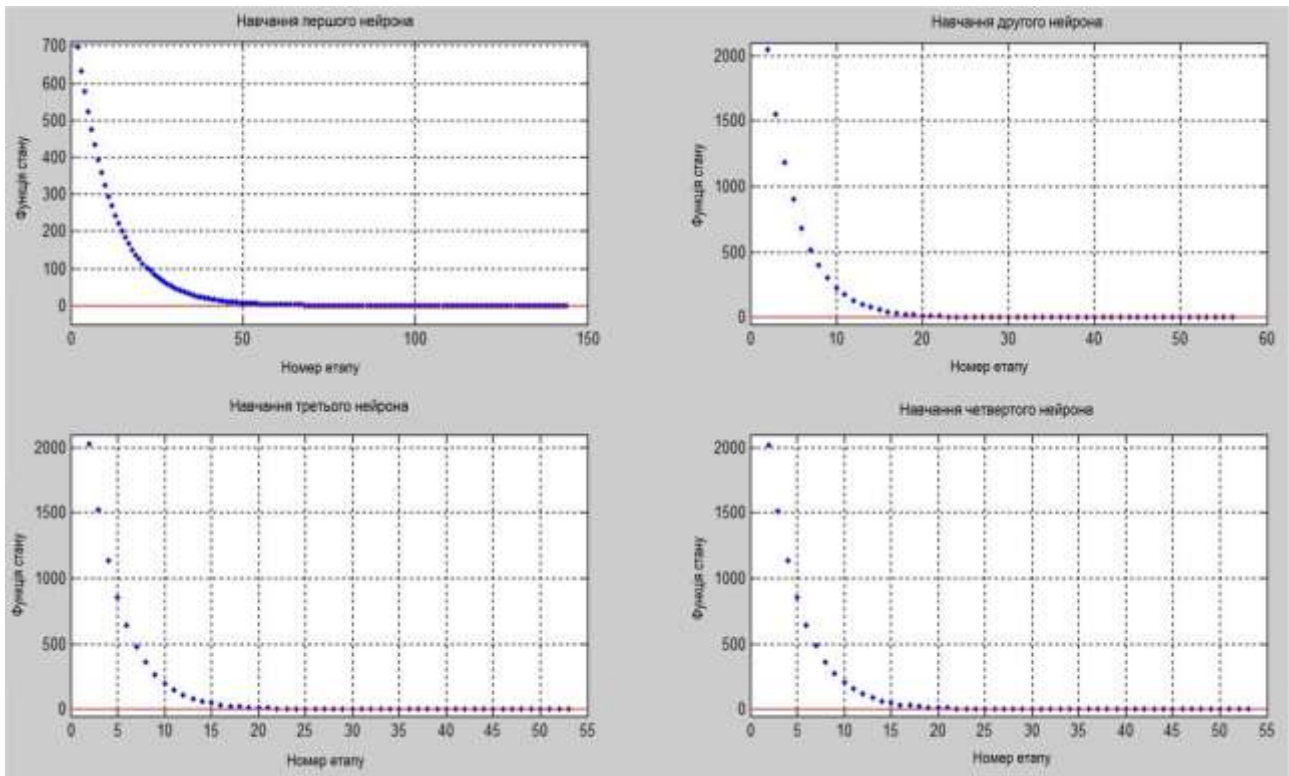

Рисунок 1. Графічна візуалізація процесу навчання ШНМ

Спроектована мережа при вхідних значеннях, що відповідають початковій межі діапазону значень порушення технології нагріву, видає вектор стану рівний 0 (нулю), і близькі до нуля значення при будь-якому іншому вхідному векторі.

Для виконання діагностики порушень нагріву слябів необхідно вибрати активаційну функцію нейронної мережі. Враховуючи два можливі стани технологічного процесу – «нормальний режим» та «порушення режиму», як активаційну обрано одноступінчасту одиничну функцію, яка характеризується двома станами: 0 та 1. Для введення активаційної функції у програмі використовується імітатор роботи нейронної мережі, який дає можливість задати різні вхідні вектори для кожного з нейронів та отримати відповідні вектори стану.

Визначається ведучий параметр, за допомогою якого будуватиметься активаційна функція. Середньомасова температура слябів визначається температурою у зоні – цей параметр є веденим. Температура в зоні регулюється

витратами газу та повітря на зону – цей параметр теж ведений. Витрати повітря на зону залежать від витрат газу. Тому, у якості ведучого параметра приймаються витрати газу на зону [1].

В імітаторі роботи ШНМ задається вектор з різним діапазоном значень витрат газу на зону, до якого входять як допустимі, так і недопустимі значення. У результаті отримується графічне відображення роботи імітатора – залежність значень вхідного вектора від вихідного вектора стану нейронів (рис. 2). Графічним методом визначається напрямок вектора стану нейронів. Метод полягає у визначенні напрямку відхилення вектора стану від цільового при різних вхідних значеннях ведучого параметра [3].

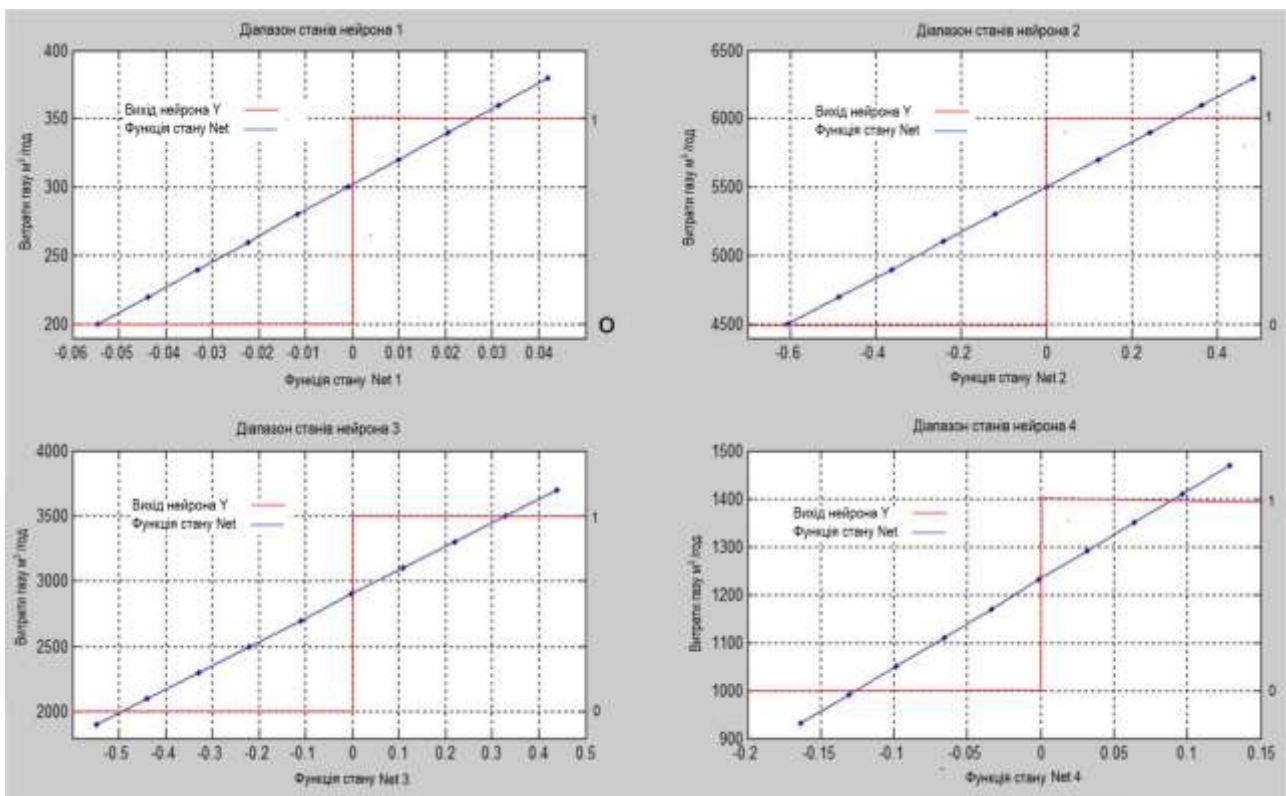

Рисунок 2. Графічний метод визначення діапазону станів нейрона

Якщо елементи вхідного вектора знаходяться у діапазоні неприпустимих значень, вектор стану збільшується, тобто стає більше 0 (нуля). При допустимих значеннях ведучого параметра і значеннях, близьких до неприпустимих, вектор стану менше або дорівнює 0 (нулю). Виходячи з цього, на виходах Y_i встановлюється низький сигнал (0), рівнозначний нормальному (допустимому) режиму нагріву слябів у зоні, або високий сигнал (1) на виходах Y_i , рівнозначний порушенню режиму нагріву – виходу значень за допустимий діапазон. Налаштовується активаційна функція, враховуючи, що значення векторів стану нейронів, нижчі нуля або рівні йому, з деякою точністю сприймаються активаційною функцією як «низький сигнал». Виходи нейронів Y_i встановлюються в 0 (нуль). Значення вище нуля сприймаються як «високий сигнал», та виходи нейронів встановлюються в 1.

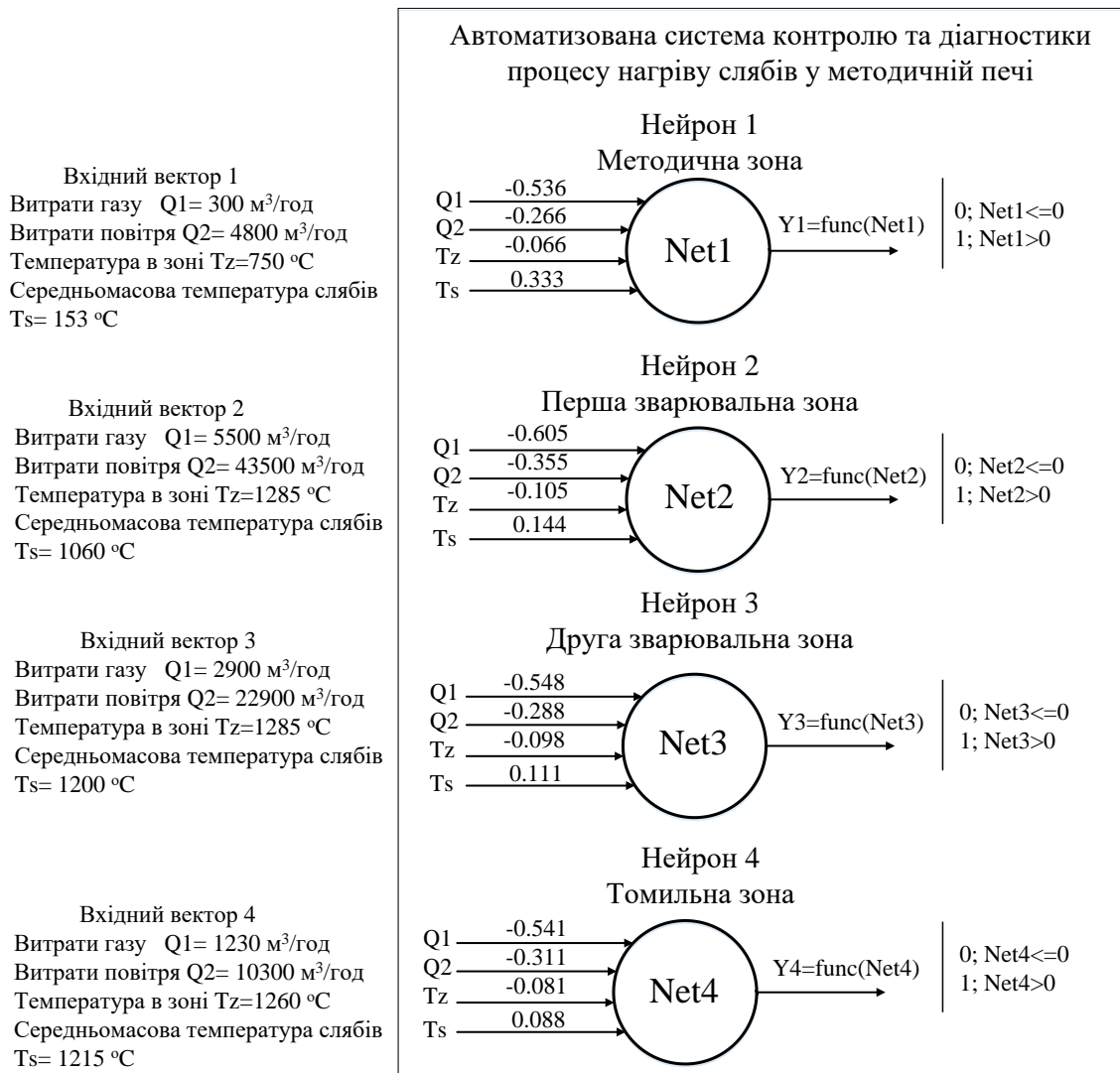

Рисунок 3. Структурна схема ШНМ для системи контролю та діагностики технологічного процесу нагріву слябів

У результаті отримана налаштована штучна нейронна мережа (рис. 3) з наступною логікою роботи:

1. При нормальному режимі нагріву, який характеризується відповідними вхідними параметрами нейронів, ШНМ видаватиме «низький сигнал», а при відхиленнях від нормального режиму – «високий сигнал». При цьому враховується, що кожен вхідний сигнал має свою вагу, що налаштовує чутливість нейрона.

2. При високих значеннях витрат газу і повітря, що виходять за допустимий діапазон, вони можуть вважатися допустимими, якщо температура в зоні та середньомасова температура слябів низька, і в цьому випадку необхідний форсований нагрів, щоб вийти на потрібну траєкторію нагріву відповідно до темпу видачі. У цьому випадку вихід нейрона не досягне «високого сигналу».

3. «Високий сигнал» буде досягнутий у випадку, якщо температура в зоні та середньомасова температура слябів знаходяться у діапазоні допустимих значень,

і немає необхідності у більш високих значеннях витрат газу або повітря, адже це призведе до їх перегріву. У цьому випадку можна діагностувати порушення режиму опалення зон [1].

4. «Високий сигнал» буде досягнутий у випадку, якщо витрати газу та повітря знаходяться у діапазоні допустимих значень, але температура в зоні зростає і виходить за допустимий діапазон. У цьому випадку можна діагностувати неповне завантаження зони слябами чи їх відсутність [1].

5. «Високий сигнал» буде досягнутий у випадку, якщо середньомасова температура слябів на виході з зони перевищує допустиму, при допустимих значеннях інших параметрів. Тут також можна діагностувати порушення режиму нагріву слябів та їх перегрів [1].

Таким чином, ШНМ діагностує відхилення від нормального режиму, що може призвести до перегріву слябів та їх пошкодження (появи тріщин, оплавлення окалини), а також до перевитрат газу.

Можна налаштувати мережу таким чином, щоб контролювати і низькі значення параметрів, виходячи з яких діагностувати недогрів металу. Проте, це не є надто важливим, оскільки недогрів можна скомпенсувати у будь-якій з активних зон, і до моменту випуску сляба в прокат вивести його температуру на опорну траєкторію.

Технологія штучних нейронних мереж цілком придатна, як основа для застосування в системах контролю та діагностики в умовах металургійної промисловості, проте її застосування має бути узгоджено як зі специфікою технології ШНМ, так і специфікою технологічного процесу, що підлягає контролю.

Отже, доцільність використання запропонованої системи у складі класичної ІАСУ цілком виправдана в якості допоміжного засобу в ручних режимах управління методичною піччю, акцентуючи увагу на технологічних параметрах, які є найважливішими для оптимального режиму нагріву.

Список літератури:

1. Гуковский В. Л., Ладычичев М. Г., Усачев А. Б. Современные нагревательные и термические печи. Москва: Машиностроение, 2001. 656 с.
2. Зайцев В. С., Черевко Е. А., Добровольская Л. А. Система диагностики ошибок в ИАСУ ТЛС посредством нейронной сети. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Технічні науки: Зб. наук. праць.* 2014. Вип. 28. С. 174-179.
3. Архангельский В. И., Богаенко И. Н. Нейронные сети в системах автоматизации. Киев: Техника, 1999. 364 с.

СЕЗОННІ ПРОПОЗИЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО СЕРВІСУ НА ПРИКЛАДІ НОВОРІЧНИХ ПАКЕТІВ ПОСЛУГ

Андренко Ірина Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Білоус Вікторія Володимирівна
магістр,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Соколова Анастасія Юрївна
магістр,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Актуальність. Сезонність функціонування готелів та сезонність попиту на готельні послуги обумовлюють від готелів ефективного управління та розробки нестандартних рішень. Наприклад, сезон новорічних свят для одних готельних закладів є сезоном пікового навантаження, а інші заклади простоюють і терплять збитки. Тому це питання потребує детальної уваги науковців й обумовило мету роботи.

Мета роботи: розглянути сезонні пропозиції готельних підприємств на прикладі новорічних пакетів мережевих готелів.

Джерела інформації: відкриті джерела – сайти готельної мережі.

Виклад основного матеріалу.

Підготовка до сезонних свят досить важлива, для готелів, які розробляють спеціальні пропозиції та пакети послуг, що дозволять або врегулювати завантаженість готельного закладу, або зменшити збитковість за рахунок надання додаткових послуг. Це стосується будь-яких свят, однак для кожної країни доцільно враховувати національні особливості. Наприклад, в Україні, для населення дуже важливі новорічні свята, які є доволі тривалими в часі. І більшість готелів приділяють цьому сезону пильну увагу.

Так, мережа готелів «Premier Hotels and Resorts», що являє собою колекцію готелів від 5 до 3 зірок, по-своєму різних, але однаково гостинних та затишних, об'єднаних однією особливістю – професійним та якісним сервісом, де завжди можна розраховувати на безпеку та приватність, професійне обслуговування та увагу до побажань незалежно від категорії готелю, у будь-якому місті представляє на своєму сайті низку новорічних пропозицій. Сервіс в готелях даної

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

мережі на вищому рівні – завжди майже непомітний, але залишає теплі емоції від місця, яке гості відвідали, бо проявляється у теплій посмішці, вишуканій кухні, технологічних новинках та зручностях, щирому піклуванні – таких маленьких, але дуже важливих деталях.

На офіційному сайті готельної мережі подано пропозиції таких закладів, як Premier Palace Hotel [1] та Premier Hotel Lybid [5] у м. Київ, Premier Hotel Aurora [3] у м. Харків та дві пропозиції від Premier Hotel Odesa [2,4] у м. Одеса.

Представлену на сайті інформацію оброблено та для більшої наочності преобразовано у схематичному вигляді на рисунках 1-5.

Як можна побачити, представлені пропозиції розраховані, як на корпоративних клієнтів і стосуються проведення новорічних корпоративів, так і на індивідуальних туристів, надаючи ряд знижок на період свят.

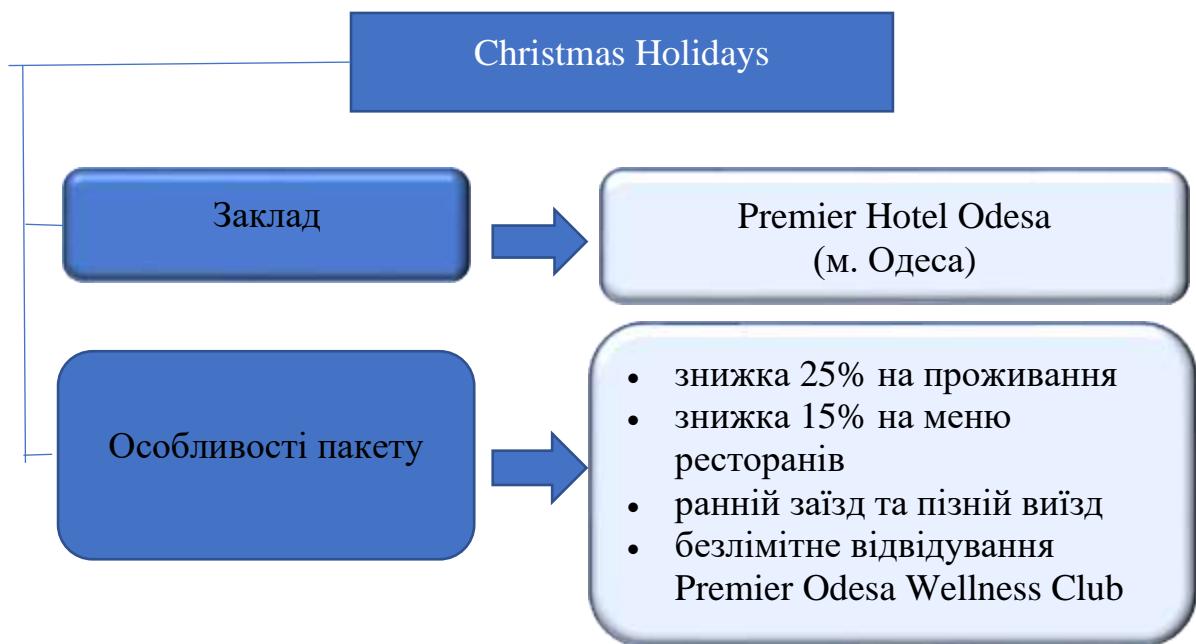

Рисунок 1. Характеристика новорічного пакету послуг «Christmas Holidays» від Premier Hotel Odesa

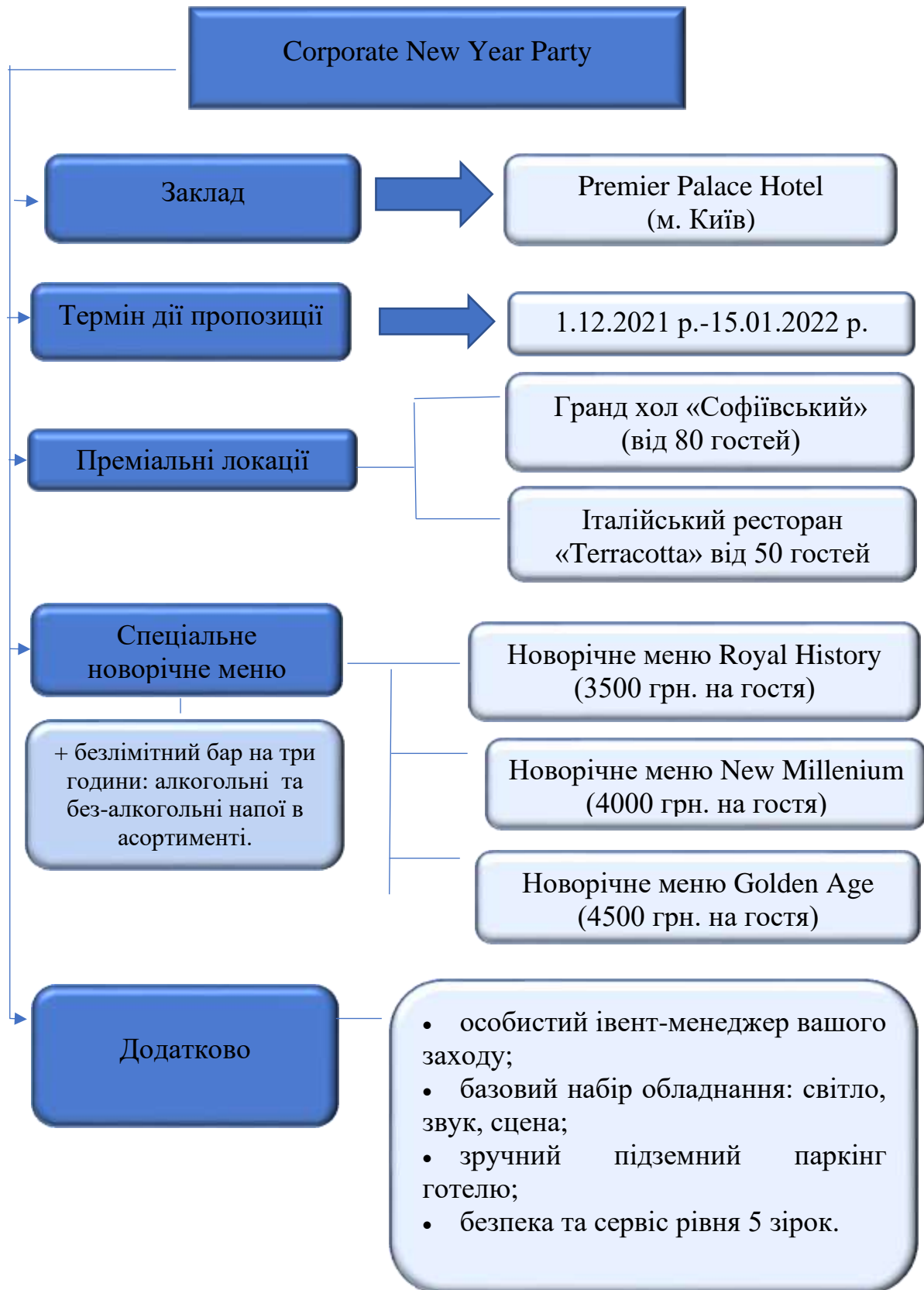

Рисунок 2. Характеристика новорічного пакету послуг «Corporate New Year Party» від Premier Palace Hotel

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

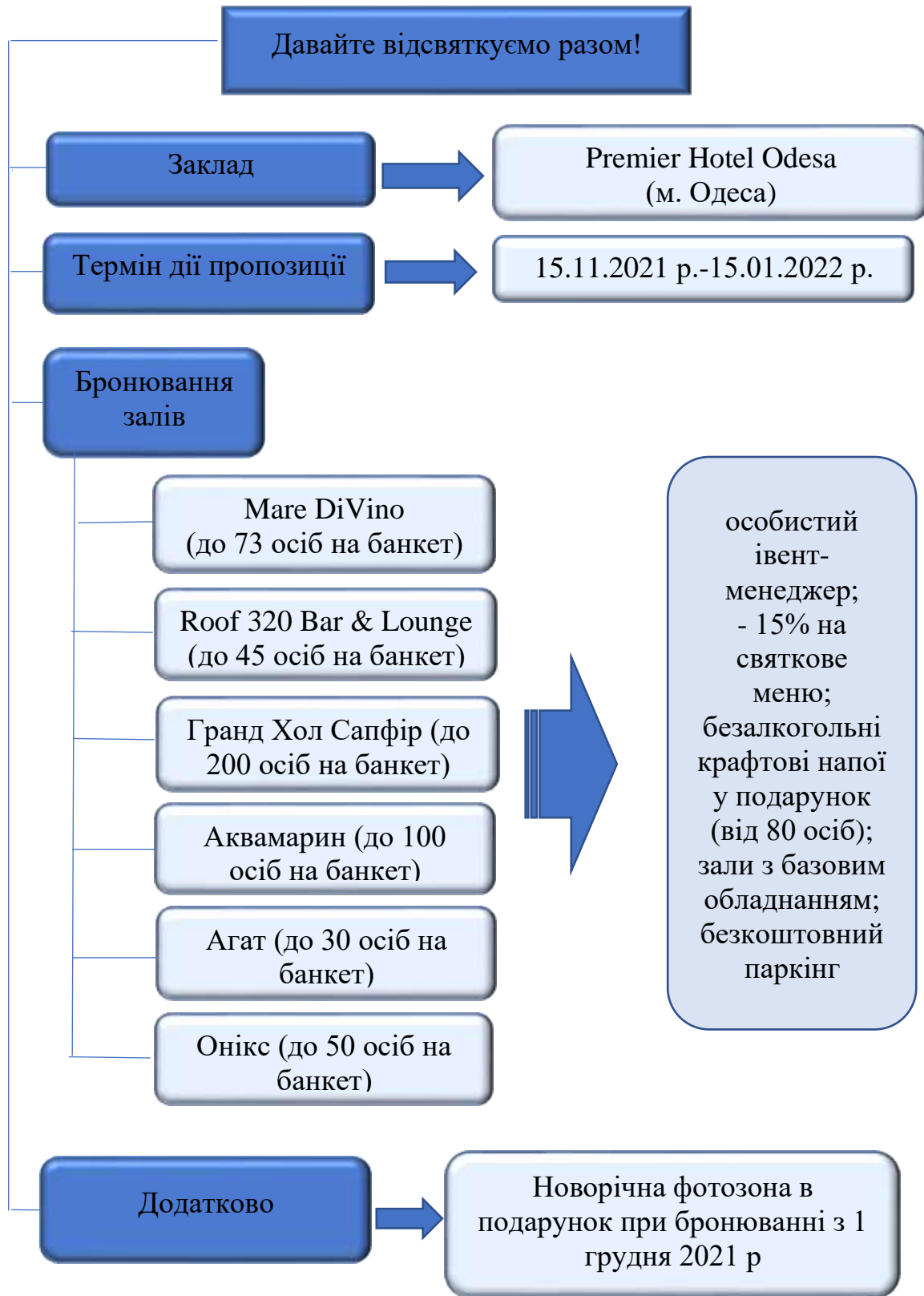

Рисунок 3. Характеристика новорічного пакету послуг «Давайте відсвяткуємо разом» від Premier Hotel Odesa

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

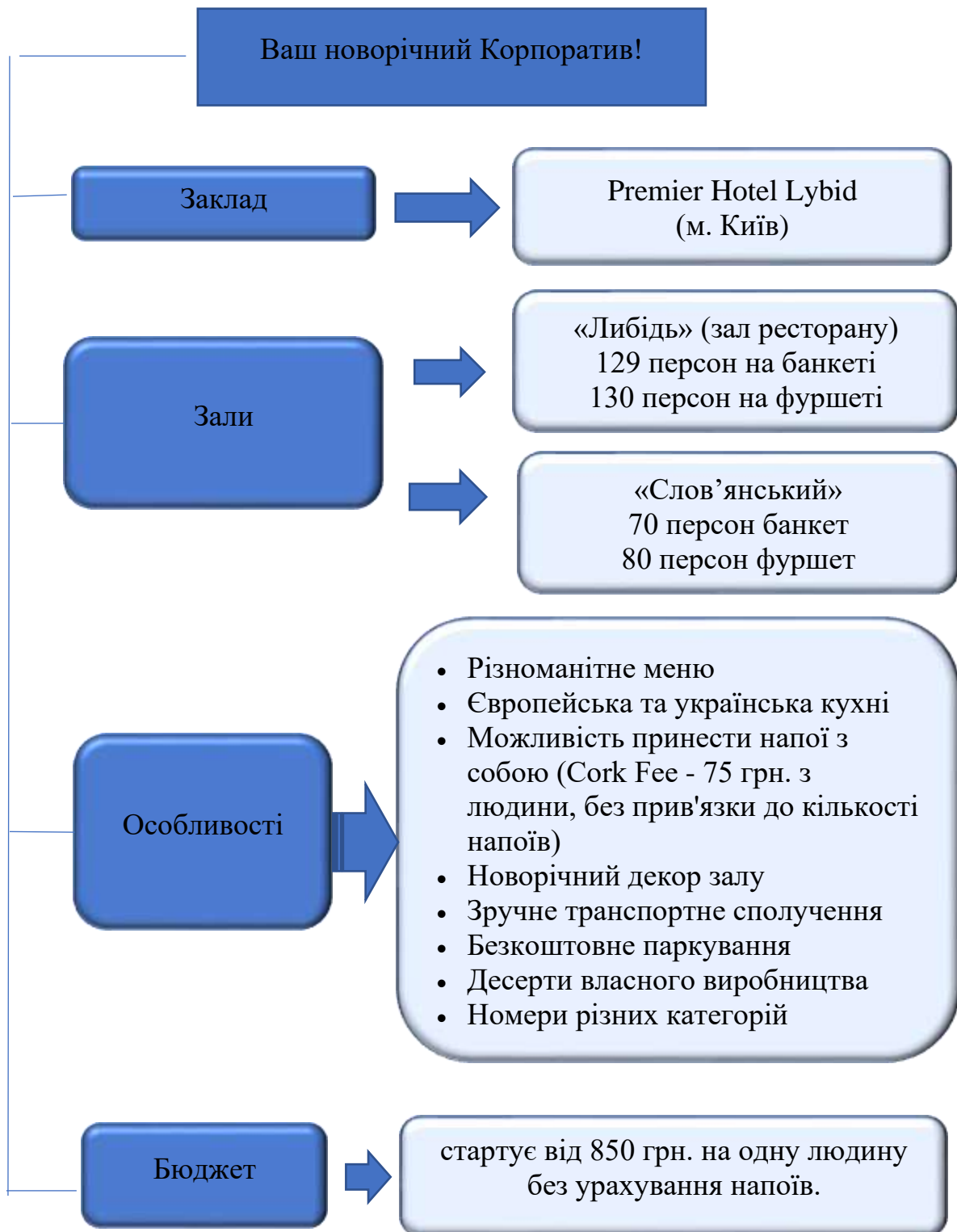

Рисунок 4. Характеристика новорічного пакету послуг «Ваш новорічний корпоратив» від Premier Hotel Lybid

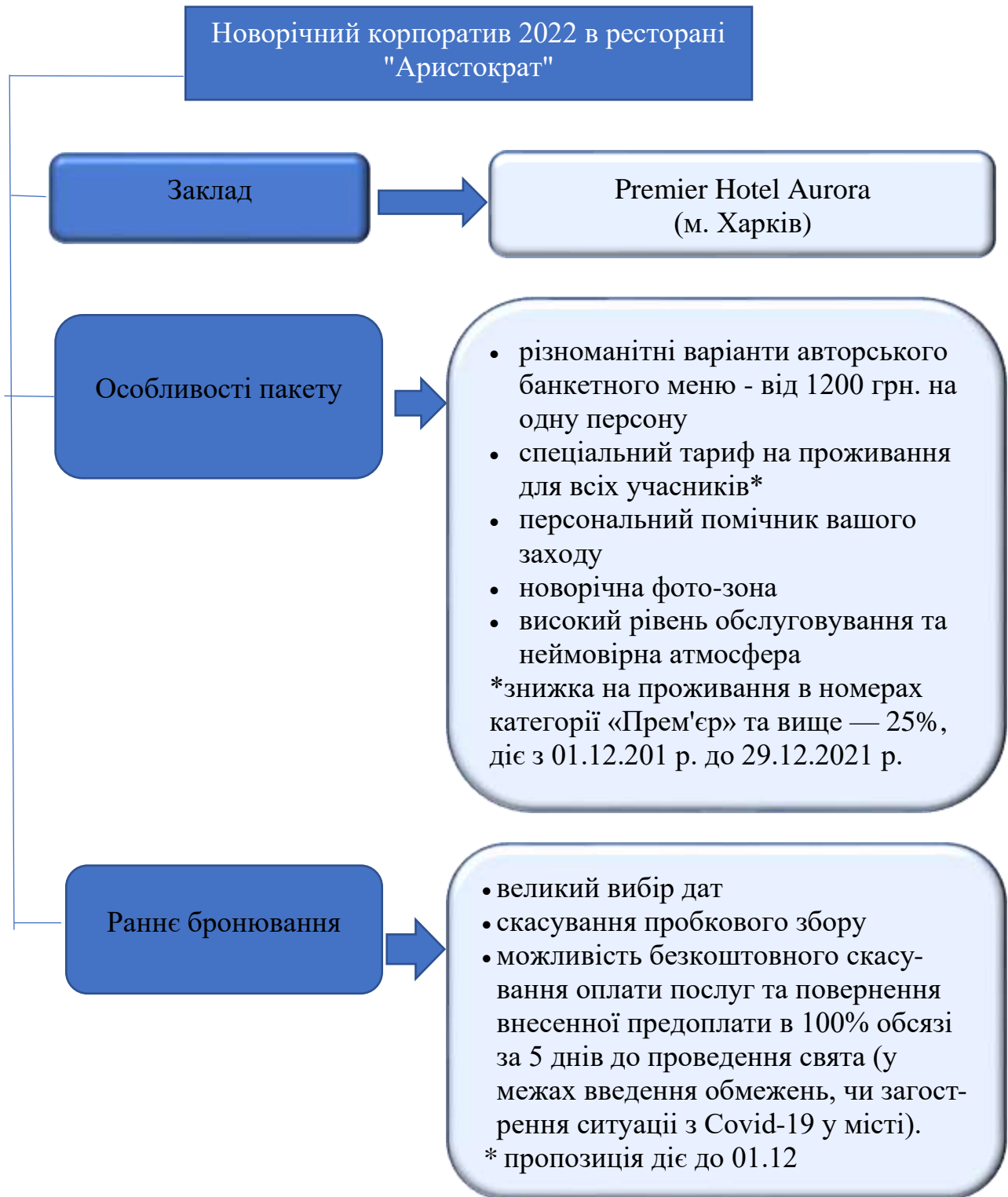

Рисунок 5. Характеристика новорічного пакету послуг «Новорічний корпоратив 2022 в ресторані «Аристократ»» від Premier Hotel Aurora

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Висновок: Проаналізувавши представлені пропозиції новорічних пакетів від готельних закладів мережі «Premier Hotels and Resorts», можемо побачити, що доволі часто готельні заклади орієнтуються на проведення корпоративних заходів, новорічних банкетів, фуршетів, пропонують спеціальне новорічне меню, залучають до обслуговування персональних івент-менеджерів, що дозволяє врахувати інтереси найвибагливіших клієнтів.

Список літератури:

1. Спецпропозиція Corporate New Year Party. URL:
<https://www.phnr.com/ua/newyear-corporates-2022>
2. Спецпропозиція Новорічний пакет Christmas Holidays. URL:
<https://www.phnr.com/ua/christmas-holidays-package>
3. Спецпропозиція Новорічний корпоратив 2022 в ресторані "Аристократ". URL:
<https://www.phnr.com/ua/corporate2022party>
4. Спецпропозиція Давайте відсвяткуємо разом! URL:
<https://www.phnr.com/ua/corporate-odessa>
5. Спецпропозиція Ваш новорічний Корпоратив! URL:
<https://www.phnr.com/ua/corporate-party-kyiv>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ»

Гринасюк Анастасія Русланівна

кандидат географічних наук, старший викладач Волинський національний
університет імені Лесі Українки

Курс «Інформаційні системи і технології в туризмі та готельно-ресторанній справі» вивчається студентами освітнього рівня «бакалавр», за освітньою програмою 241 «Готельно-ресторанна справа» та 242 «Туризм» на першому курсі відповідно до стандартів підготовки фахівців спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа та 242 Туризм. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин (6 кредитів ЕСТС), у тому числі 60 – на аудиторні заняття (30 лекційних годин, 30 практичних). Курс належить до циклу нормативних навчальних дисциплін (табл.1) [1].

Таблиця 1

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань: 24 Сфера обслуговування Спеціальність: 241 Готельно-ресторанна справа Освітньо-професійна програма: Готельно-ресторанна справа	Нормативна
Модулів – 3		Рік підготовки – 1
Змістових модулів – 3		Семестр – 2
ІНДЗ: є		Лекції – 30 год.
Загальна кількість годин – 180		Практичні – 30 год.
Тижневих годин: аудиторних – 3,5	Бакалавр	Самостійна робота – 108
		Консультації – 12
		Форма контролю: іспит
Мова навчання		Українська

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Вивчення дисципліни сприятиме кращому засвоєнню таких дисциплін як «Маркетинг туризму та готельно-ресторанного господарства», «Менеджмент туризму та готельно-ресторанного господарства», «Економіка підприємства» тощо.

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів комплексу знань, умінь та навичок, необхідних для підвищення ефективності професійної діяльності за допомогою засобів інформаційних технологій. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- отримання і закріплення знань студентами в області використання інформаційних технологій і систем в готельно-ресторанній справі, їх інформаційного та програмного забезпечення;

- вивчення універсальних та спеціалізованих пакетів програм, використання локальних і глобальних мереж, освоєння методик і технологій автоматизованого менеджменту і маркетингу, у тому числі виражених у міжнародних стандартах [2].

Згідно освітньо-професійної програми студенти повинні *знати*:

- місце і роль інформаційних технологій і систем у сфері готельної індустрії;

- завдання та розвиток інформаційних технологій і систем в готельно-ресторанному господарстві;

- технічне забезпечення управління інформаційними ресурсами на підприємствах готельно-ресторанної справи;

- Інтернет технології (методи та засоби);

- основні системи бронювання готелів;

- структуру і модулі найпопулярніших інформаційних систем управління готельними та ресторанными підприємством.

Згідно освітньо-професійної програми студенти повинні *вміти*:

- проводити пошук інформаційних ресурсів з використанням засобів та сервісів мережі Інтернет;

- використовувати системи бронювання та резервування;

- працювати у системах автоматизації управління готельно-ресторанним бізнесом [3].

Навчальний процес здійснюється у таких формах: лекційні, практичні заняття, індивідуальна робота, консультації та модульні контрольні заходи. Під час навчання використовуються програмне забезпечення: CRM-система, Бітрікс24, POS Poster, SERVOI HMS, Мої Туристи тощо.

Оцінювання знань студентів з навчальних дисциплін здійснюється на основі результатів поточного контролю й модульного контролю знань. Результати поточного контролю: оцінки за виконання і захист студентом практичних робіт; оцінка за виконання й захист індивідуального науково-дослідного завдання.

Модульний контроль складається з трьох модульних контрольних робіт, кожна з яких оцінюється у 20 балів.

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Форми оцінювання: усне опитування, перевірка виконання практичних завдань, оцінка за індивідуальне навчально-дослідне завдання, модульні контрольні роботи.

Форма контролю – екзамен. В білеті 3 питання, кожне з яких оцінюється у 20 балів. За результатами підсумкового контролю від загальної суми балів, набраної студентом протягом семестру, віднімаються результати модульної контрольної роботи і додаються бали, набрані на екзамені.

Список літератури:

1. Гринасюк А. Р. Інформаційні системи і технології в туризмі та готельно-ресторанній справі силабус нормативної навчальної дисципліни (ОР бакалавр, галузі знань 24 Сфера обслуговування, спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа, освітньо-професійна програма Готельно-ресторанна справа та спеціальність 242 Туризм, освітньо-професійна програма Туризм 1 рік підготовки, 2 семестр, д. ф. н.).

2. Каліновський Д. І. Програма навчальної дисципліни «Інформаційні системи і технології в туристичній індустрії» для студентів з галузі знань 1401 «сфера обслуговування», напряму 6.140103 «туризм». 28 серпня 2016 р. 17 с. URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/Files/robocha_programa_-_isit_v_turizmi.pdf (дата звернення 12.01.2022 р.).

3. Слещова О. Я. Інформаційні системи та технології в готельно-ресторанному бізнесі силабус нормативної навчальної дисципліни (ОР бакалавр, галузі знань 24 Сфера обслуговування, спеціальність 241 Готельно-ресторанна справа, освітньо-професійна програма Готельно-ресторанна справа, 1 (3) рік підготовки, I (V). URL: http://gi.edu.ua/images/document/bachelor/241/Information_systems_and_technologies_in_the_hotel_and_restaurant_business.pdf (дата звернення 12.01.2022 р.).

КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Коломоєць Аріна Михайлівна

студентка, Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Коваленко Олексій Сергійович

студент, Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Романуха Олександр Миколайович

к.і.н., доцент,
доцент кафедри економіки та бізнесу,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Сфера готельно-ресторанного господарства характеризується динамічними темпами зростання, що в поєднанні з географічними, історичними, економічними, рекреаційними особливостями формували на території України чотири кластери: Північний; Південний; Західний; Центрально-Східний.

Спираючись на статистичні дані кількості закладів розміщення та ресторанного обслуговування, фізичних та юридичних осіб, підприємств, щільності населення та інвестиційної активності було визначено найбільш активні регіони: Київ; Харків; Дніпро; Запоріжжя; Одеса; Львів; Івано-Франківськ. При цьому дослідження показало залежність темпів розвитку готельно-ресторанного сектору певної області від співвідношення фізичних та юридичних осіб підприємств. Результати кластерного аналізу дали можливість виокремити центри розвитку та засвідчити, що усі вони мали вищу кількість юридичних осіб підприємств. Області з високою часткою фізичних осіб підприємств були лише частиною кластеру та мали значно нижчі показники успішності в роботі. Цікавим у даному аспекті виявився Центрально-Східний кластер, що засвідчив на даний час процес переходу лідируючих позицій в середині кластеру від Харкова до Запоріжжя. Вища доля юридичних осіб підприємств демонструвала стабільність регіонального ринку та гарні умови розвитку бізнесу. У більшості випадків вона досягалась приходом іноземних готельних та ресторанних мереж, поширення франшиз, підвищенням конкуренції серед підприємств. Ринок України реагував на світові тенденції розвитку, а найбільші міста України ставали каналами поширення цього досвіду, агентами змін. Частка фізичних та юридичних осіб підприємств змінювалась і під час проведення в Україні великих міжнародних заходів. Якщо темпи приросту юридичних осіб зростали в період проведення Євробачення-2017 та Євро-2012, а після скорочувались, то поведінка фізичних осіб підприємств була

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

протилежною. На час проведення даних заходів вона скорочувалась, а після зростала.

Подальше поширення світових тенденцій в межах локацій відбувалося згідно теорії концентричних кіл. Вплив та роль центру кластеру ставала слабшою в залежності від рівня віддаленості регіону від нього. При цьому, звертає на себе увагу той факт, що в межах кластерів фіксується конкуренція. Так в Західному кластері вона простежується між Львівською та Івано-Франківською областю. Центральньо-Східному кластері між Дніпропетровською та Запорізькою областю. В Південному кластері хоч беззаперечне лідерство зберігалось за Одеської областю в той же час активне зростання демонструвала Херсонська область. Єдиним кластером з беззаперечним лідером та відсутнім конкурентом був Північний – м. Київ. Усе це нашоухує на думку про природність явища внутрішньо-кластерної конкуренції та її позитивний вплив на динаміку розвитку галузі в цілому. Винятковість Києва обумовлюється його адміністративним статусом в межах країни, що нівелює конкуренцію в кластері.

При цьому активність розвитку кластеру залежала від зовнішніх факторів, політичних та епідеміологічних обставин, транзитних можливостей. Так кількість готелів та ресторанів була вищою за середньостатистичну у крайніх точках кластерів через які проходили транспортні коридори між ними. Даний аспект впливав на активність кластеру і в рамках міжнародної співпраці. Реалізація міжнародної програми TACIS, проголошення Україною курсу на інтеграцію з країнами Європейського Союзу, отримання безвізу – були ключовими факторами високої активності ринку готельно-ресторанних послуг Західного кластеру. У той же час загострення відносин з Російською Федерацією, обмеження економічних, культурних, політичних взаємин призводило до зменшення кількості осіб перетинавших кордон та занепаду готелів й ресторанів на Сході України. При цьому усі прикордонні області України з Республікою Білорусь та Російською Федерацією мали найнижчу кількість готелів.

Прогнозуючи тенденції розвитку кластерів та спираючись на дані рівня капітальних інвестицій в готельно-ресторанну галузь, наповненість ринку підприємствами та щільність населення, можемо вести мову про можливість поступової втрати лідерства Західного кластеру та переходу першості до Південного та Центральньо-Східного кластерів. Динаміка капітальних інвестицій за останні роки продемонструвала тенденцію до змін. Частка капіталовкладень в засоби розміщення та харчування у відсотку до загального обсягу інвестицій в економіку України почала скорочуватись та склала 0,5% у 2017 році та 0,4% у 2019 році. При цьому якщо на початку 20-х років ХХІ ст. більшість коштів вкладалося в Західний кластер то на даний час притік інвестицій скорочується у даному напрямку та зростає у напрямку Південного та Центральньо-Східного кластерів. Причина цього пандемія COVID-19 та скорочення кількості мандрівок з метою рекреації до Західного кластеру. У то же час ділова активність вимагає проведення постійних комунікацій, а промисловий потенціал Південного та Центральньо-Східного кластерів активно сприяють цьому.

Список літератури

1. Домбик О.М. Економічна суть діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Випуск 15. С.64-66. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/dombyk.htm (дата звернення: 25.11.2021)
2. Закон України «Про туризм» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2022)
3. Іванов А. Створення готельного оператора як важлива умова розвитку готельного бізнесу в Україні. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/264/pdf/73-85.pdf> (дата звернення: 05.12.2021)
4. Кириленко В.В. Економіка. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 193с.
5. Кондратенко Н.О., Оболенцева Л.В. Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку готельного бізнесу в регіонах України. Проблеми економіки. 2019. №4 (42). С.72-80 DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-72-80>
6. Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів : монографія / За заг. ред. І.В. Давиденко і О.Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2020. 497 с.
7. Левіна М.В. Формування облікової політики щодо трансакційних витрат готельного кластера. Бізнесінформ. 2015. №11. С.288-293
8. Магалецький А. В. Готельний кластер як інструмент комунікаційної політики підприємств готельного господарства. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. 2010. №4. С. 139-143
9. Мігущенко Ю.В. Механізми підвищення ефективності використання туристичного потенціалу прикордонних територій західних регіонів України". Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1511/> (дата звернення: 20.12.2021)
10. Офіційний сайт Держжавної служби статистики України. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/ioz.htm (дата звернення: 15.12.2021)
11. Офіційний сайт Держжавної служби статистики України. Колективні засоби розміщення в Україні у 2017 році. Статистичний щорічник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_kzr_2017.pdf (дата звернення: 10.12.2021)
12. Офіційний сайт Держжавної служби статистики України. Колективні засоби розміщування в Україні (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб) у 2019 році. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm (дата звернення: 10.12.2021)
13. Офіційний сайт Держжавної служби статистики України. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності у 2013-2019 роках. Кількість суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності у 2010-2019 роках. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/ioz.htm (дата звернення: 10.12.2021)

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

14. Полтавська О.В. Забезпечення персоналом підприємств готельного господарства України. Ефективна економіка. 2014. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3617> (дата звернення: 05.11.2021)
15. Розвиток індустрії гостинності: сучасний погляд / під ред. Н.В. Лохман. Кременчук: NovaBook, ПП Щербатих, 2021. 170 с.
16. Романуха О.М., А.В. Слащєка, Ю.О. Халілова-Чуваєва Інтеграції готельно-ресторанної галузі України до європейського простору. Вісник хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. №1. С. 127-131.
17. Романуха О.М., Халілова-Чуваєва Ю.А., Хаврова К.С., Коваленко О.С. Динаміка розвитку індустрії гостинності в Україна на прикладі готельно-ресторанної галузі. Економіка та держава. 2021. №2. С 42-46
18. Сєгєда І.В. Розвиток готельного господарства регіону: кластерний підхід. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1525289926730.pdf> (дата звернення: 10.11.2021)
19. Сєміколенова С.В. Використання методу кластерного аналізу в дослідженні діяльності підприємств готельного господарства України URL: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Economics/52826.doc.htm (дата звернення: 08.11.2021)
20. Стратегічне управління готельними підприємствами в умовах глобалізації: монографія / колектив авторів; за заг. ред. проф. В.М. Зайцевої. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 120 с.
21. Устінський А.В. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання готельних послуг URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/29/1/dis_Ustinskiy.pdf (дата звернення: 15.12.2021)
22. Шамара І.М., Семенов М.А. Тенденції розвитку ресторанного господарства України в умовах глобалізації. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Вип. 8, 2018. С.204-210 DOI: 10.26565/2310-9513-2018-8-24
23. Щєвчук Ю.А. Сучасний стан та перспективи розвитку готельного бізнесу України: чинники та проблеми. Проблеми розвитку економіки. Вісник КНУТД. Серія; Економічні науки. № 1 (143), 2020. С.41-51

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT
**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Махортов Юрій Олексійович

доктор економічних наук, професор,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Безбородих Світлана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Опанащук Юрій Яковлевич

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україн

Мороз Яна Едуардівна

асистент,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Юрченко Крістіна Михайлівна

аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
Kuzhelyukaimar@gmail.com

У всьому світі готельно-ресторанний бізнес є одним із найбільш прибуткових напрямів розвитку національної економіки. Дана тема є перспективною і для України, проте існують ще проблеми внутрішнього і зовнішнього характеру, що суттєво стримують динаміку відтворення цього сектора національної економіки та його конкурентоспроможність у порівнянні з розвинутими країнами світу.

Серед них:

- дуже повільні тенденції розвитку цієї сфери діяльності;
- наявний готельно-ресторанний фонд не відповідає світовим стандартам;
- низькі темпи будівництва сучасних комфортабельних готелів.

Важливими факторами "стримування" готельно-ресторанного бізнесу є також відсутність відповідної обслуговуючої інфраструктури на зразок паркенгів,

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

фітнес-центрів, конференц-залів і орієнтація на двомісні номери, які не відповідають європейським стандартам. Одним фактором стримування прибутковості мережі готельного й ресторанного бізнесу є низька купівельна спроможність населення та недостатньо розвинута сфера послуг.

Сектор готельної індустрії на сьогодні – найбільш затребуваний та динамічний сектор економіки України, здатний приносити реальний прибуток. Беручи до уваги сьогоденні тенденції розвитку галузі, інновації та комфорт в готельному бізнесі відіграють чи не головну роль у висококонкурентній боротьбі готелів за кожного клієнта. Застосування новітніх технологій дозволяє готельєрам підвищити ефективність фінансово-господарської діяльності, знаходити нові резерви підвищення якості обслуговування, ефективної охорони готельних номерів і майна гостей, надання нових готельних послуг [1].

У регіонах відбувається поступове зміщення інвестування в бік об'єктів туристичної інфраструктури та рекреаційно-туристичного господарства країни, зокрема, регіональних здравниць. Основними напрямками є Одеська, Миколаївська, Херсонська та Запорізька області. Що стосується західних регіонів, то це Карпатський, Поліський рекреаційні регіони. Про це свідчать численні сюжети засобів масової інформації, які сповіщають про збільшення туристичних потоків у зазначені регіони. Така тенденція не може в подальшому не вплинути на одночасний притік грошового капіталу від активізації туристичного бізнесу, який змістив свої бажання до зазначених регіонів, та рівень доходів місцевих бюджетів [2].

Розділ областей України на основні регіонів (табл. 1) за географічним розташуванням дозволив провести аналіз стану індустрії гостинності в кожній з них, а потім узагальнити ці відомості.

Таблиця 1.

Розподіл областей України за основними регіонами

Назва регіону та віднесених до нього територій				
Центральний	Північний	Західний	Південний	Східний
Вінницька	Житомирська	Волинська	Запорізька	Харківська
Дніпропетровська	Київська	Закарпатська	Миколаївська	–
Кіровоградська	м. Київ	Івано-Франківська	Одеська	–
Полтавська	Сумська	Львівська	Херсонська	Донецька
Хмельницька	Чернігівська	Рівненська	–	Луганська
Черкаська	–	Тернопільська	–	–
–	–	Чернівецька	–	–

Розподіл засобів розміщення по регіонах є нерівномірним і відповідає економіко-географічному розташуванню, ступеню розвитку транспортної мережі й інфраструктури, природно-кліматичним умовам, наявності цікавих місць для відвідувань: пам'ятників природи, архітектури, історії та культури.

Цікавим є те, що завантаження готелів у більшості регіонів України є сезонним (в областях, що не належать до активних туристичних зон, влітку вона найнижча, в курортних же зонах – влітку та взимку вона найвища). Також завантаження

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

готелів протягом року, як правило, ще нерівномірне і за днями тижня – на вихідних воно знижується, зростаючи в будні за рахунок тих осіб, яких перебувають у відрядженні.

Суттєву конкуренцію підприємствам готельного господарства, у т. ч. великим готелям, створюють фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які переважно утримують невеличкі готелі та є власниками приватних будинків і квартир [3].

Жорстку конкурентну боротьбу витримують лише ті готелі, котрі можуть запропонувати своїм клієнтам високоякісне обслуговування, а це неможливо без професійно підготовленого персоналу.

Для покращення стану в усіх регіонах України, незалежно від орієнтації на іноземних або внутрішніх туристів, необхідним є:

- розширення видів (асортименту послуг) та їх якості;
- збільшення різноманітності засобів розміщення (бутік-готелі, гостьові будинки, хостели, створення мереж індустрії гостинності);
- розвиток транспортного обслуговування (розширення асортименту та якості послуг) і підвищення якості транспортної інфраструктури;
- розвиток асортименту і підвищення доступності фінансових послуг (як інвестиційних для розвитку підприємств, так і послуг для туристів);
- розвиток послуг і систем зв'язку (у тому числі в галузі інформатизації та телекомунікацій, розвиток online-послуг) для створення комфортних умов перебування;
- розвиток туроператорської діяльності та підготовки мережевих, комплексних і тематичних турпродуктів, можливості їх комбінування за індивідуальними замовленнями;
- розвиток інформаційного забезпечення індустрії гостинності, маркетингу, створення нових і реклама вже відомих туристських маршрутів;
- підсилення ролі оздоровчо-лікувального напрямку та орієнтація на потреби різних категорій туристів;
- законодавча та інвестиційна підтримка державою готельно-ресторанних підприємств, у першу чергу тих, які впроваджують інновації.

Загальною тенденцією, з'ясованою в результаті проведених досліджень у всіх регіонах України, є визначення необхідності впровадження інновацій та нових партнерських взаємовідносин, зокрема, між турагенствами та готельно-ресторанними підприємствами, органами влади та державного самоврядування для ефективного розвитку регіональних інфраструктур. Це, насамперед, має реалізовуватись через механізми співробітництва із залученням різних джерел фінансування.

За останні роки значно змінилися структура та стратегія розвитку готельних підприємств. У регіонах, де спостерігається зростання їх кількості, відбулася значна диференціація. Значною мірою вона залежить від економічної спроможності внутрішніх туристів і збільшення кількості підприємств високої категорії для заможних туристів та іноземців.

У результаті проведеного аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку готельного бізнесу в регіонах України зроблено висновок, що за останні роки

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

значно змінилася структура та стратегія розвитку готельних підприємств. Сьогодні необхідно покращувати якість послуг із одночасним розширенням їх асортименту, що пов'язано з постійно зростаючими вимогами споживачів відповідно до вимог передових технологій. Значне розширення спектра засобів розміщення (апартаменти, вілли, будинки для відпочинку, заміські та гостьові будинки, шале тощо) дозволить якнайкраще зорієнтувати різні групи туристів та урізноманітнити види відпочинку.

Пандемія у світі, карантинні заходи, загострення політичної та економічної кризи, військові дії на сході України на тлі загальносвітової кризи призвели до значного сповільнення темпів розвитку готельно-ресторанного бізнесу. З іншої сторони, сповільнення росту готельно-ресторанного бізнесу визвано відсутністю достатнього інноваційного забезпечення галузі, прорахунками в її регулюванні з боку відповідних державних структур та низької купівельної спроможності населення України, яке не в змозі користуватися цими послугами. За таких умов є необхідним формування й реалізація державної інвестиційної політики щодо розвитку готельно-ресторанного господарства, яка б включала в себе такі найважливіші складові, як: механізми державного регулювання цієї галузі; ресурсне забезпечення й пільгове фінансування розвитку; організаційно-функціональне забезпечення управлінських процесів; інформаційно-методичне забезпечення галузі, мається на увазі систематична інформація, оцінювання впроваджених інновацій тощо.

Перспективою подальших досліджень повинно бути визначення стратегічних альтернатив розвитку підприємств гостинності у регіонах України з врахуванням їх природно-кліматичних умов та специфічних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Подлепіна П.О. Тенденції розвитку готельного господарства в Україні. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2016. С.154-159
2. Левковська Л., Чабан Р., Мунін Г. Стан і перспективи розвитку туризму та готельного бізнесу в Україні. *Економіка України*. 2003. № 6. С. 31–36.
3. Будя О. П., Вертелева О. В. інноваційні напрямки розвитку маркетингу в сфері туризму і гостинності. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2008. № 6. С. 142–149.

ГАСТРОТУРИЗМ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Підгірна Валентина Никифорівна,

Доцент, кандидат економічних наук
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Хникіна Марина Володимирівна,

Здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня IV року денної форми навчання
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Туризм у світі вже не перший рік набирає широкої популярності та дозволяє не тільки залучити нову клієнтську базу, збільшити прибуток туроператорам та турагенствам, а також створити нові робочі місця, збільшити кількість людей, зайнятих у невиробничій сфері та підштовхнути країну до суттєвого росту економіки.

Сучасна індустрія ресторанного бізнесу є одним з основних складових елементів і постійно поширюється під впливом різних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Гастрономічний туризм цікавий і корисний туристам, які бажають долучитися до культури тієї чи іншої країни через її національну кухню, або людям, які використовують гастрономічний тур в пізнавальних цілях (школярі, студенти, кухарі, бариста, сомельє, ресторатори, дегустатори), а також представники туристичних фірм, які вивчають даний туристичний напрям [1]. Основою гастрономічного туризму є харчова промисловість та кулінарні особливості певної країни, що часто є так званим «туристичним магнітом».

Програма нагороджень «The World's 50 Best Restaurants»- рейтинговий список, який щорічно публікується авторитетним британським журналом Restaurant на основі опитування міжнародних експертів з числа шеф-кухарів, рестораторів і ресторанних критиків. Завдяки групі з більш ніж тисячею професійних кулінарних експертів, а також структурованій та перевіреній процедурі голосування, щорічний список найкращих ресторанів світу представляє найкращі місця для унікальних кулінарних вражень, а також є показником світових гастрономічних тенденцій.

5 жовтня цього року у місті Антверпен (Фландрія, Бельгія) відбулася нагорода «The World's 50 Best Restaurants 2021 awards», золота медаль дісталась данському ресторану «Noma», відкритому в 2004 році шеф-кухарем Рене Редцепі [2]. Даний заклад був визнаний найкращим рестораном світу 2010, 2011, 2012 і 2014 років за версією британського журналу «Restaurant». Відзначений також трьома зірками «Мішлен». У ресторані представлена скандинавська кухня, що останніми роками вважається найкращою серед світових гурманів.

Назва ресторану є аббревіатурою від слів «NOrdisk» (північна) і «MAd» (їжа). «Північна їжа» в буквальному значенні означає, що ресторанне меню складається виключно з екологічно чистих, сезонних продуктів зі

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

скандинавського регіону. Редцепі (шеф-кухар) вважає, що справжній маестро не готує за рецептами і не оновлює їх - він сам собі художник і створює власні страви [3].

На другому місці знаходиться ресторан «Geranium», що також розсташований у Копенгагені, Данія, в якому приготування страв базується тільки на натуральних свіжих продуктах, без використання консервованих продуктів. Керуючі Расмус Кофед та Сорен Ледет - вважаються найкращими шеф-кухарями Данії. Основне меню також представлено скандинавською кухнею [4]. Вражає, феноменальна кухня, креативне оформлення страв, модернізація старинних рецептів, незвичне розміщення, лаконічний інтер'єр і, що не дивовижно, – 3 зірки гіда «Мішлен». Особливістю ресторану є відкрита кухня - кожен гість може особисто відслідкувати весь процес приготування страви: від вибору продуктів - до оригінальної подачі.

Бронзу здобуває іспанський ресторан «Asador Etxebarri», що створений кухарем самоучкою Віктором Аргінонісом, наслідуючи кулінарним традиціям басків. Поважаний шеф-кухарями всього світу Аргіноніс отримав нагороду «Estrella Damm Chefs' Choice Award 2021». Ресторан розміщується в сільському кам'яному будинку ще з 1990-х років. Особлива увага приділяється смаженню на відкритому вогнищі з використанням різних видів дров та вугілля, навіть десертні страви готуються на грилі. Ресторан «Asador Etxebarri» зберігає давні традиції кулінарів народів Західної Європи [5].

Четверте місце посідає «Central Restaurante» - п'ятизірковий ресторан, один з найпрестижніших і дорогих у Лімі, Перу. «Central Restaurante» - флагманський ресторан перуанського шеф-кухаря Віргіліо Мартінеса Веліса, який служить його майстернею з дослідження та інтеграції корінних перуанських інгредієнтів у меню ресторану [6]. Ресторан відомий своєю сучасною інтерпретацією та презентацією перуанської кухні. GQ Latinoamérica називає «Central Restaurante» «серцем гастрономічної філософії Віргіліо Мартінеса Веліса». Таке тут тепла атмосфера, хороша від претензійності та доброзичливий персонал, який чудово розмовляє англійською та завжди готовий допомогти у виборі страв та напоїв.

І на п'ятому місці знаходиться барселонський ресторан «Disfrutar», що у перекладі з іспанської означає «насолода». Співвласниками є одразу три шеф-кухари: Оріол Кастро, Матеу Касаньяс і Едуард Хатруч. Ресторан користується популярністю не лише серед гурманів, а й серед звичайних туристів. Це підкріплюється тим, що свою першу зірку «Мішлен» ресторан отримав вже через рік після відкриття. Сучасна авангардна кухня «Disfrutar» представлена трьома дегустаційними сетами: з 18, 25 і 32 страв. Односторінкове меню пояснює: «Наша ціль – дивувати і надихати через гастрономію. Сюрприз – важлива частина кулінарного досвіду, тому ми не описуємо страви. Обирайте наосліп, відкиньтесь на спинку крісла і – вперед» [7].

Отже, розглянувши Топ-5 ресторанів світу за версією «The World's 50 Best Restaurants», можна виділити головні спільні характеристики, що і дали їм можливість досягнути визнання серед світової кулінарної комуні, а як результат стати важливою ланкою гастрономічного туризму своєї країни.

TOURISM MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

На нашу думку, найбільш яскравим та основним фактором успіху наведених ресторанів є грамотне поєднання національної кухні із відверто складним стилем фьюжн. Вдосконалення технології, розширення власного кругозору, постійний розвиток та навчання - основна характеристика всіх іменитих шеф-кухарів. Тому, вітчизняним рестораторам варто не слідувати західному впливу і готувати лише страви відомої французької, італійської, японської чи інших кухонь, а інтегрувати корінні українські кулінарні традиції та продукти і модернізувати старовинні рецепти, надаючи при цьому унікальне та свіже бачення рідної кухні. Звісно, симбіоз різних кухонь та нестандартні рішення – шлях до успіху, при цьому не можна забувати про якість продуктів – це аксіома.

Окрім власне страв, важливе значення має і загальна атмосфера. Більшість визнаних рестораторів надають перевагу спокійному інтер'єру, переважно в стилі лофт, прованс чи мінімалізм. Таке сучасне дизайнерське оформлення створює ефект затишку та гостинності. Воно не відволікатиме від гастрономічного задоволення, а навпаки, своєю простотою та стилем підкреслюватиме дороговизну та престиж обраного ресторану. І основа надання будь-якого роду послуг - професійний сервіс. Навіть у ресторані із п'ятьма зірками «Мішлен» можна зіпсувати враження через погане обслуговування і навпаки.

Ці фактори є дійсно важливими у створенні престижного та популярного ресторану, проте для всесвітнього визнання та якісного розвитку гастрономічної сфери, на нашу думку, не вистачає розвитку туристичної інфраструктури в цілому.

Проаналізувавши вище зазначений досвід ресторанної справи розвинених країн, а також проблематику вітчизняної гастрономії можна підвести підсумок та виділити основні правила ведення успішного ресторанного бізнесу:

- 1) якість продукції повинна бути на вищому рівні;
- 2) грамотне поєднання автентичності кухні із сучасними тенденціями;
- 3) стильний інтер'єр;
- 4) професійний сервіс;
- 5) розвиток туристичної інфраструктури та гастрономічної сфери є взаємопов'язаним і розвивати потрібно все суміжно.

Список літератури:

1. Туристично-інфраструктурний потенціал розвитку в'їзного туризму в Україні. Туристическая библиотека: URL: https://tourlib.net/books_ukr/vt4-3-3.htm
2. «The World's 50 Best Restaurants». Журнал «Ресторатор». URL: <https://www.theworlds50best.com/list/1-50>
3. Татьяна Розенштайн. Синдром «Нома»: как ресторан в Копенгагене стал легендой, 2016. GQ: вебсайт. URL: <https://www.gq.ru/travels/sindrom-noma-kak-restoran-v-kopengagene-stal-legendoj>
4. Ресторан «Geranium» в Копенгагене (Дания). Michfood: вебсайт. URL: <https://michfood.ru/restoran-geranium-v-kopengagene-daniya.html>

TOURISM
MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

5. Ресторан «Asador Etxebarri». Мастерская путешествий "Del Arte": вебсайт.
URL: <http://www.spbdelarte.ru/?r=my-rekomenduem/restorany/ispaniya/asador-etxebarri>

6. «Central Restaurante». Wikipedia: вебсайт. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Restaurante

7. Новый «must visit» Барселоны: ресторан «Disfrutar». Журнал VOGUE UA:
вебсайт. URL: <https://vogue.ua/article/culture/restorany/novyuy-must-visit-barselony-restoran-disfrutar.html>

The authors of the II International Scientific and Practical Conference «Modern trends of scientific development» were representatives of the following educational institutions:

Kharkiv National University of Economics; State Biotechnological University; Kharkiv National University of Urban Economy; National University of Water Management and Environmental Sciences; Ukrainian Academy of Printing; Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture; Odessa National Maritime University; Kharkiv State Academy of Design and Arts; National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Baku State University; Georgian State University Of Physical Culture and Sports; National Pedagogical University named after Abai; Sumy National Agrarian University; Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University; Azerbaijan Medical University; Kherson State Agrarian and Economic University; Zaporizhia National University; Lviv Polytechnic National University; Vadym Hetman Kyiv National University of Economics; Lesia Ukrainka Volyn National University; Kuban State University; Borys Hrinchenko University of Kyiv; Poltava Institute of Business; Odessa State University of Internal Affairs; Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs; Yuri Fedkovych National University of Chernivtsi; Kharkiv National University of Internal Affairs; Berdyansk University of Management and Business; National Technical University "Dnieper Polytechnic"; National University of Kyiv-Mohyla Academy; Interregional Academy of Personnel Management; V.N. Kharkiv National University; Robert Elworthy Institute of Economics and Technology; Dnipro Medical Institute of Traditional and Non-traditional Medicine; Kharkiv National Medical University; Institute of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology named after Academician O.M. Lukyanova; L.I. Medved's Research Center of Preventive Toxicology, Food and Chemical Safety; Interregional Academy of Personnel Management; Ivano-Frankivsk National Medical University; Bogomolets National Medical University; National University of Health of Ukraine named after P.L. Shupika; Poltava State Medical University; Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute; Zaporizhia State Medical University; Donetsk National Medical University; Kyiv Medical University; Rivne State University for the Humanities; Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev; Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky; Military Medical Academy S.M. Kirov; University of the EurAsEC Interparliamentary Association; Pavlodar Government Teachers' Training Institute; Mariupol State University; Bukovynian State Medical University; Golovinsky Lyceum of Rivne region; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovorody; Kazakh State Women's Pedagogical University; Alfred Nobel University; Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University; Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University; Oles Honchar Dnipro National University; Taras Shevchenko National University of Kyiv; Vinnytsia National Medical University named after MI Pirogov; Sumy State University; National Pedagogical Drahomanov University; Ivan Franko National University of Lviv; National University "Odessa Law Academy"; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University; University of Economics and Law "KROK"; Kherson State University; Academician Yuri Bugay International University of Science and Technology; National Aviation University of Ukraine; Kyiv National University of Construction and Architecture; Ivan Kozhedub Kharkiv National University of the Air Force; Uman National University of Horticulture; National University of Food Technology; Kharkiv National Automobile and Highway University; Azov State Technical University; Mykhailo Tuhan-Baranovsky Donetsk National University of Economics and Trade; Luhansk Taras Shevchenko National University.

MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

Scientific publications

Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference «Modern trends of scientific development», Vancouver, Canada. 511 p.

(January 18 – 21, 2022)

UDC 01.1

ISBN – – 978-1-68564-505-2

DOI – 10.46299/ISG.2022.I.II

Text Copyright © 2022 by the International Science Group (isg-konf.com).

Illustrations © 2022 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Aytan E. Effect of water stress on growth of *Phaseolus vulgaris* // Modern trends of scientific development. Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 48-49.

URL: <https://isg-konf.com>.